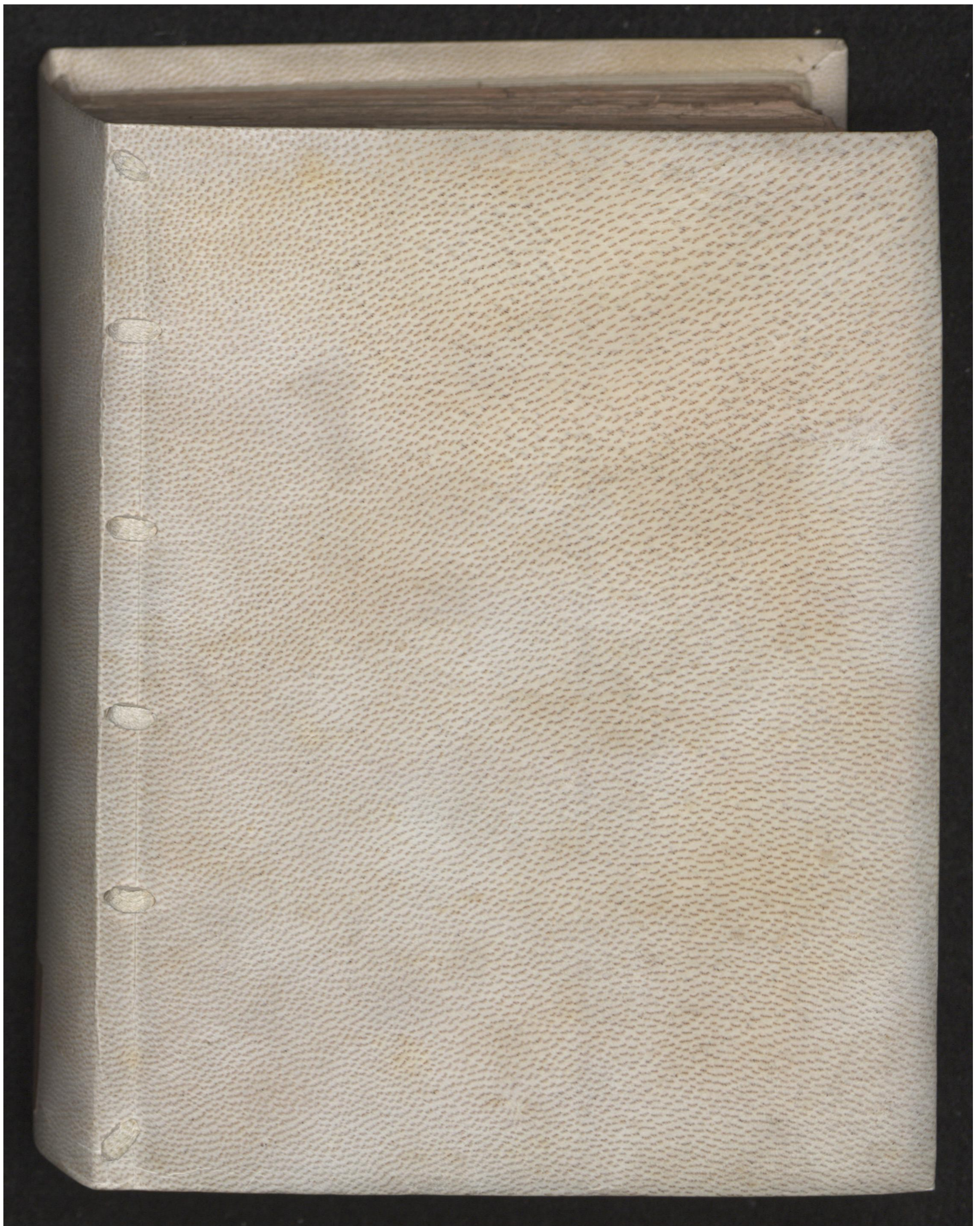
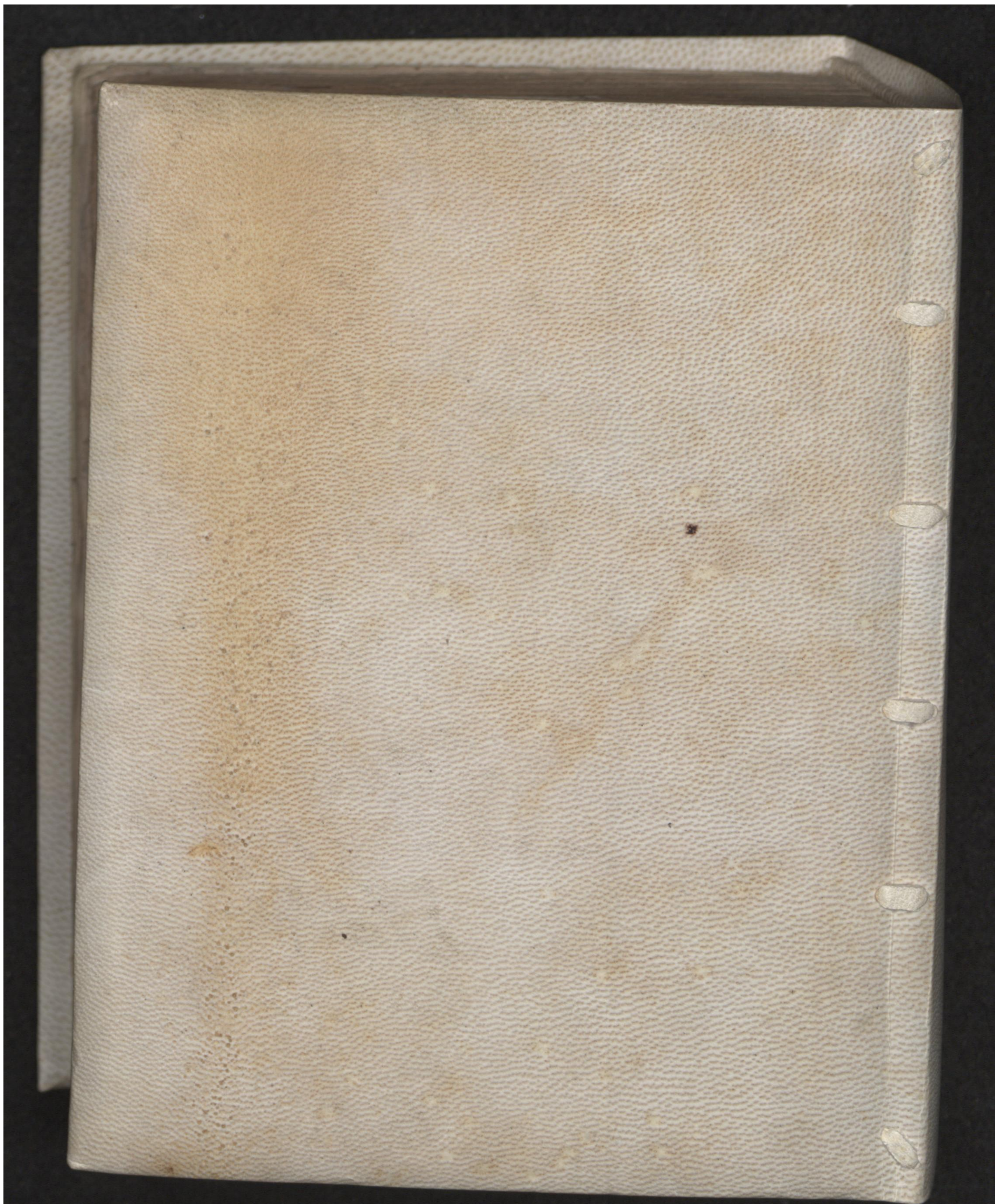

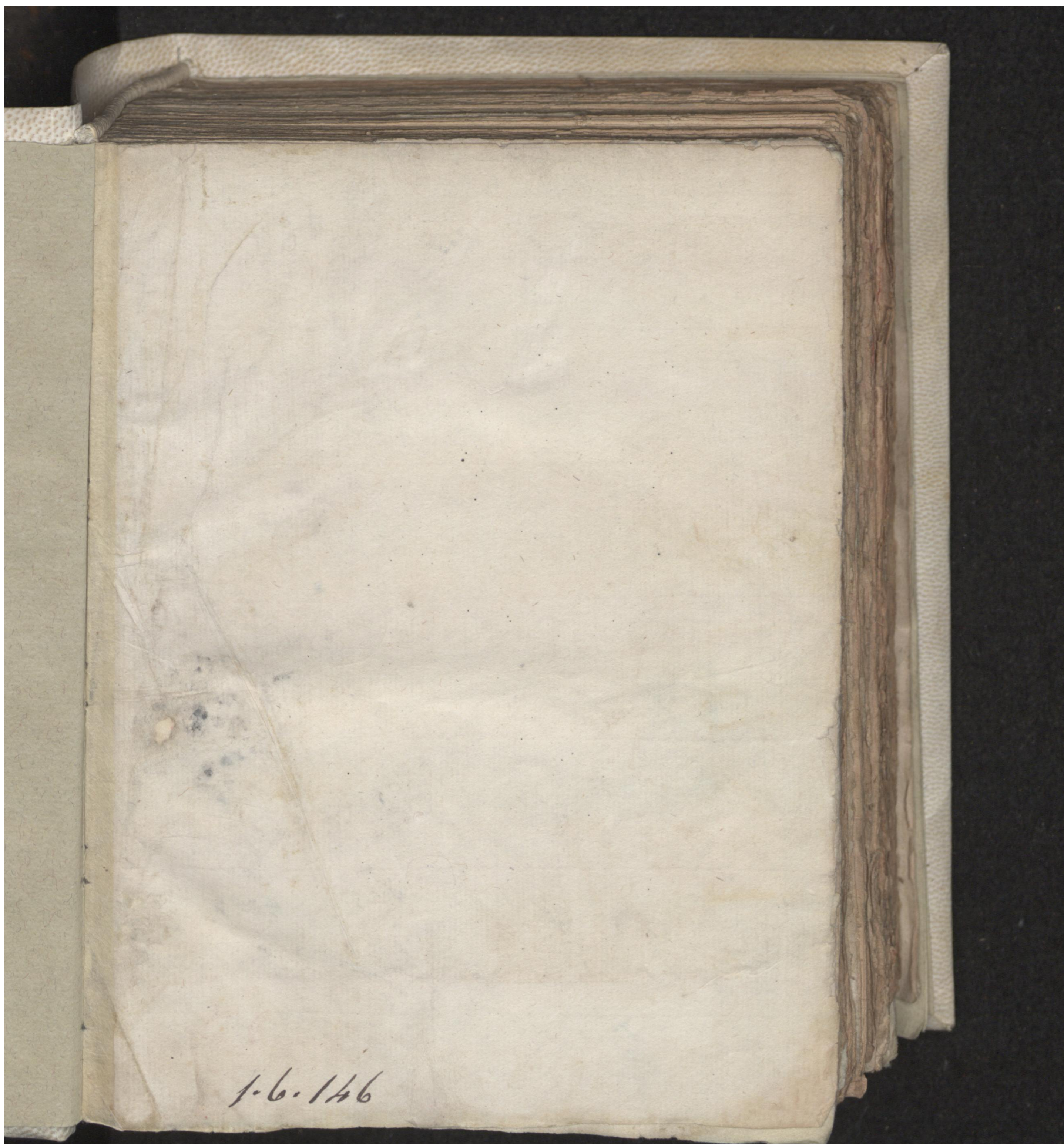

1
6
146

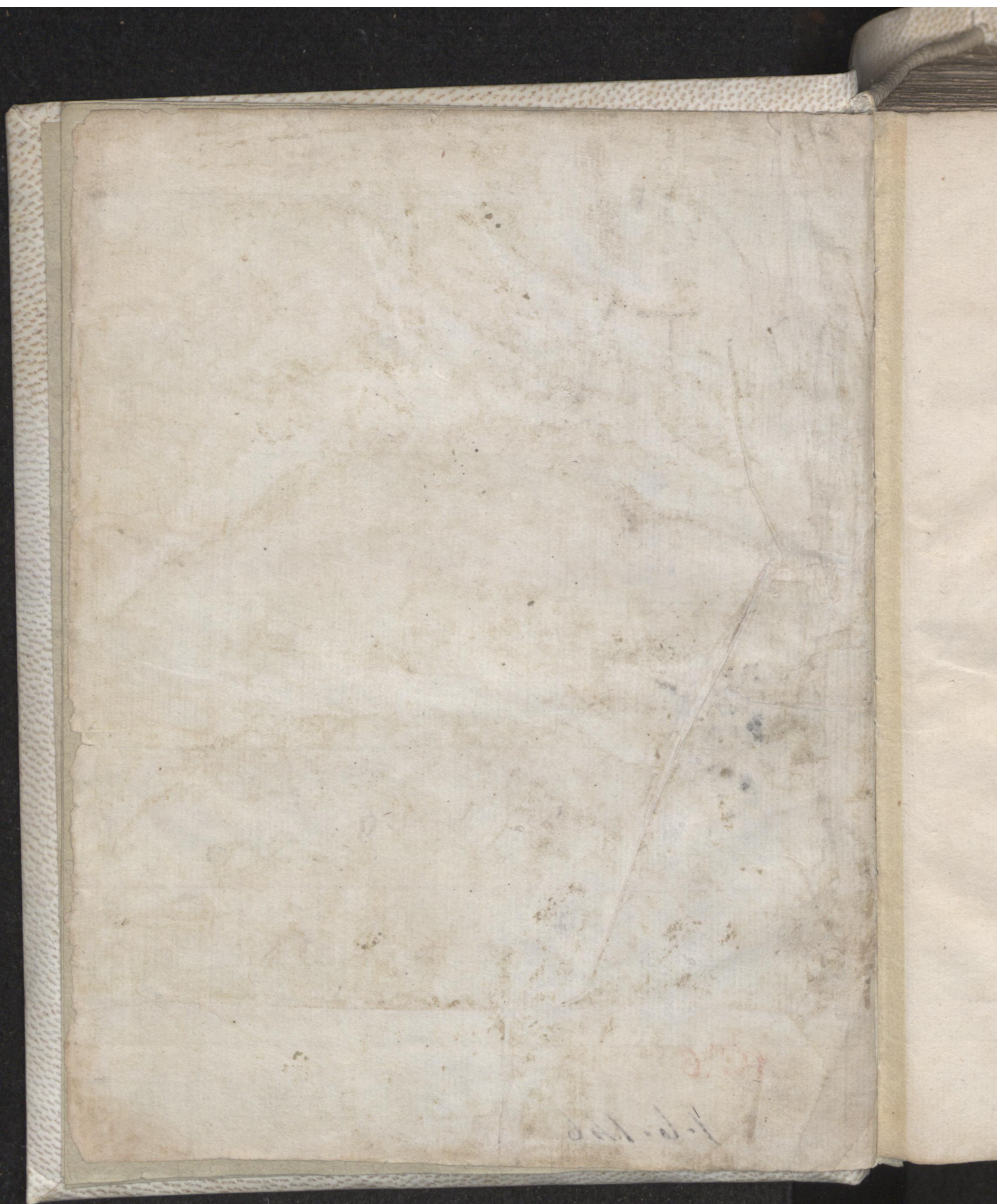

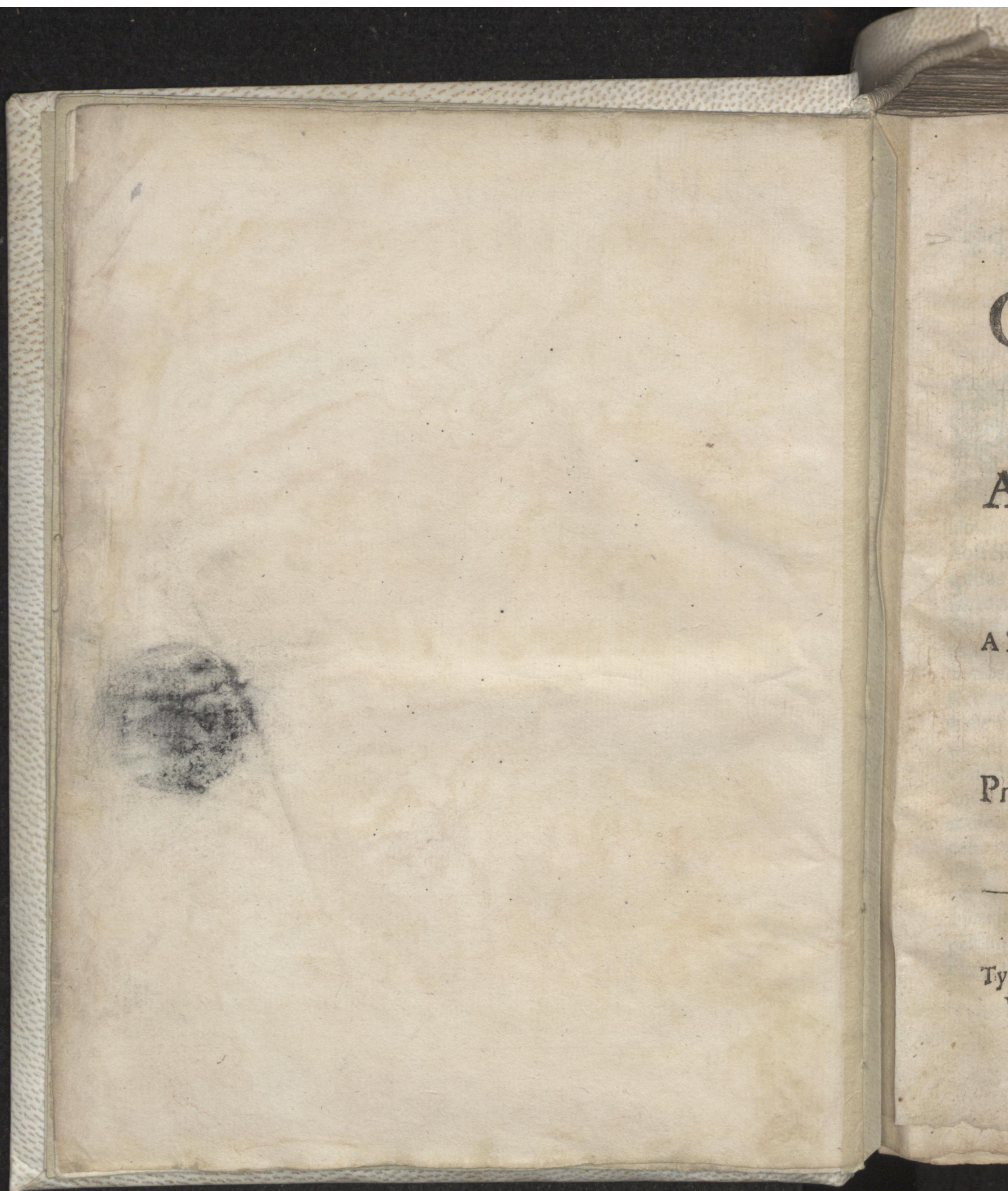

1.6.146

Thomæ Gatakeri

LONDINATIS CINNUS.

SIVE

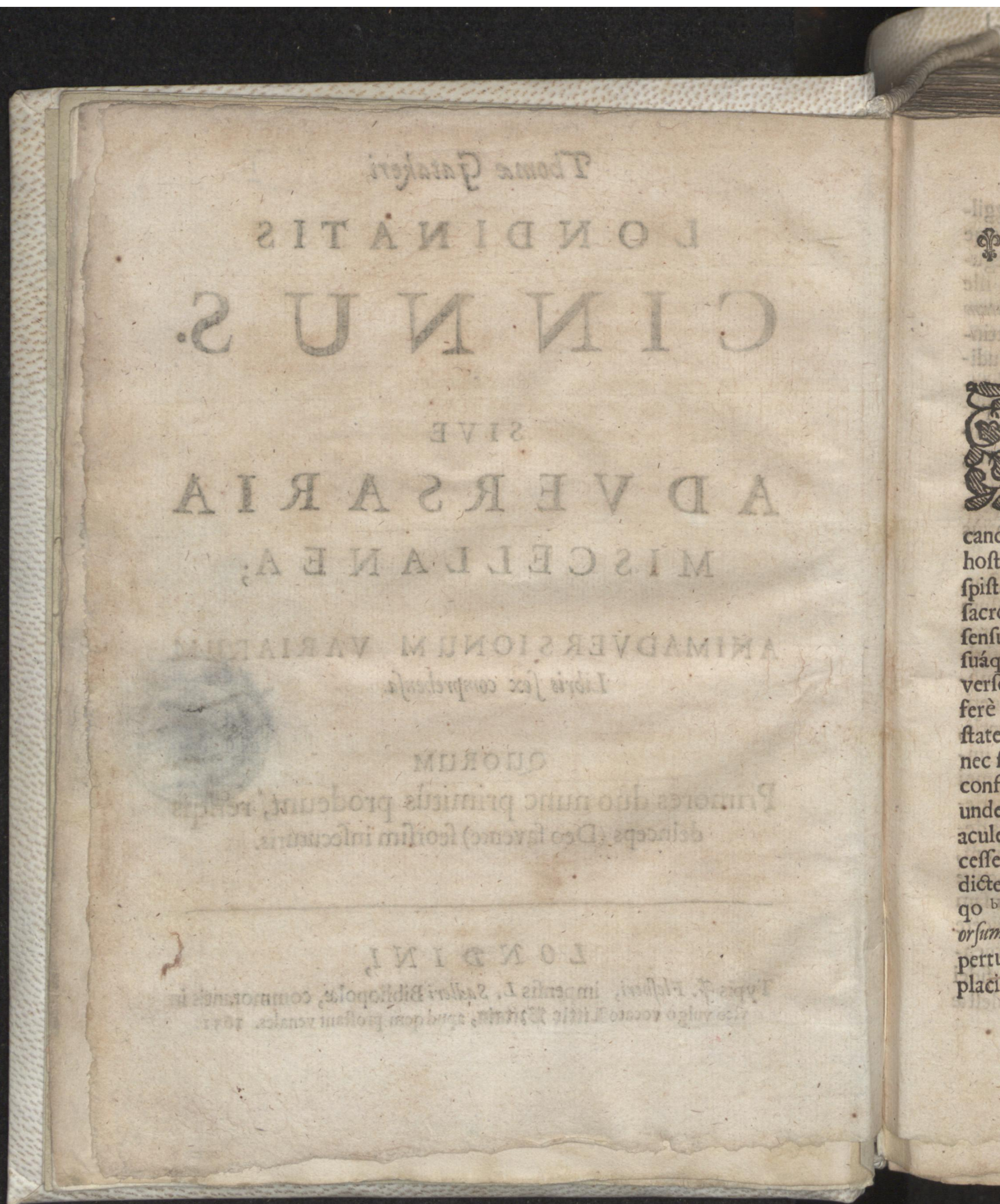
ADVERSARIA MISCELLANEA;

ANIMADVERSIONUM VARIARUM *Libris sex comprehensa.*

QUORUM Primores duo nunc primitùs prodeunt, reliquis deinceps (Deo favente) seorsim insecuturis.

LONDINI,
Typis *J. Flesheri,* impensis *L. Sadleri* Bibliopolæ, commorantis in vico vulgò vocato Little Britain, apud qem prostant venales. 1651.

Lectori pio, perito, candido,

Salutem in Christo.

IS es enim, cui scriptum hoc, meáqe universa, cognoscenda, perpendenda, censenda, lubentissimè permitto. Colluviem reliqam, cujus fœta feráxqe nimis ætas est ista, nullus moror. In hac avtem classe non immeritò collocandos censeo, literaturæ eruditionísqe omnis osores hostésqe professos, imperitiæ patronos atqe hyperaspistas, ratiocinationum legitimarum, scriptorúmqe sacrorum [a] lucifugas, dogmatum deniqe novellorum, sensuúmqe impiorum, utcunqe titulis speciosis se suáqe obducant obveléntqe, sartores satorésqe universos. Horum siqidem; licet æqè numerosa ubiqe ferè nunc dierum sit turba, qàm muscarum tempestate æstivâ esse solet, avt in macello, avt in velabro, nec sit ullum hominum genus, avt insolentius, avt confidentius, avt irritabilius, avt censorium magis, unde censuram ab eis pronam satis & præcipitem, nec aculeatam minùs qàm iniqam expectare ac subire necesse prorsùs videatur; judicia tamen & dictata, vel dicteria etiam nihili facio: qum pari loco habeam, qo [b] Cynicus ille *imperitorum voces*, qæ [c] *sursum an deorsum sonarent*, suâ nihil referre is existimabat. Compertum satis jamdudum habeo, nec illorum instituta placitáqe mihi posse probari, nec mea illis non displi-

a *Lucifugæ isti Scripturarum.* Tertull. *de resurr. carn.* c.47.

b Demetrius, apud Senecam *ad Lucil.* ep.91.

c Cujus dicti vim facetam Lipsius non est assecutus; qum tamen *ventris crepitum* alludi ex antegressis discere proclive foret.

cere. Obloqantur itaqe, vellicent, arrodant, ſuggillent, qantum libuerit: me intra fidei conſcientiæqe ſepta conſiſtentem, munimentíſqe hiſce atqe integumentis, [d] *echini inſtar*, qod ille olim, [e] *involutum* an [f] *convolutum* undiqe dixerim, non magis attingent, afficient ſaltem, qam teſtudinis clypeum firmiſſimum elephantíſve corium duriſſimum veſparum aculei, culicúmve etiam ligulæ, penetrare, nedum ut perforare, valuerint. Decori propius ducetur, ab eis traduci, à quibus probari avt dilavdari probro potiùs ac dedecori fuerit.

d Ὅς εὖτ' ἂν ἄλλων θηρίων ὁρμὴν μάθῃ, Στρόβυλον ἀμφ' ἄκανθαν εἰλίξας δέμας, Κεῖται δακεῖν τε καὶ θιγεῖν ἀμήχανος. Ion *Phænic.* citantibus Plut. *collat. terreſtr. & aqatil.* Athen. *dipnoſoph.* l.3. Schol. Ariſtoph. ad *Eqit.* Zenob. in *Adag.* e — *meâ Virtute me involvo* Flacc. *carm. l.3. od.29.* f Εἰς αὐτὸν συνειλοῦ. Marcus Imp. lib.7. § 28. Idémqe *l.8.* § 48. Ἀκαταμάχητον γίνεται τὸ ἡγεμονικὸν, ὅταν εἰς ἑαυτὸ συστραφὲν, ἀρκεσθῇ ἑαυτῷ. de Echinis Plinius *l.6.c.17.* *Convolvuntur in formam pilæ, neqid comprehendi poſſit præter aculeos.* Et Ambroſ. *hexamer. l.6. c.4.* *Spinis ſuis clavditur, atqe in ſua ſe arma colligit, ut qicunqe eum contingendum putaverit, ipſe vulneretur.*

At tu, qalem expeto & exopto, qiſqis es, Lector, habes tandem ante biennium in *Promulſide* promiſſum *Cinnum* meum. habuiſſes maturiùs, nî in *Vates* ſacros primores duos *Annotationes* lingvâ populari conſcriptæ, qas confectas urgebant οἱ ἐργοδιῶκται, remoram neceſſariam interjeciſſent: cum operi, an oneri, gemino ſimul intendere, nec corpuſculi fatiſcentis, nec animulæ unâ cum contubernali flacceſcentis, imbecillitas pateretur. Qanqam nec à morâ iſtâ, damni qicqam, lucelli magis nonnihil ſaltem, accreviſſe deprehendes; ubi partim ex cogitationibus priſtinis denuò repetitis iteratóqe recoctis, partim ex novarum, qarum concipiendi, aliorum qædam nuperiùs (voculæ inſolentiori venia ſit) in lucem prodeuntia anſam dedere, qantum in *Cinni partem primam* hanc injicere viſum eſt, ſupplemento, acceſſionem havd ſpernendam factam intellexeris. Nec vitio vertas, avt fidei

ſubleſtæ

ſubleſtæ incuſes, qod *Cinni* partem duntaxat aliqam, non integrum exhibemus. Nolo propolarum morem obtendere, qi [g] vel *ſiphunculo*, vel *manu cavâ* vini pavxillum præſtinaturis guſtandum porrigunt, unde de cupâ totâ dolióve integro, indicium ac judicium fiat. in *Promulſide* enim forſitan priùs præſtitum id dixeris: ideò ſupervacaneum nunc exiſtere. Qin verendum magis videri poterat, ne largiter nimis oggerendo, palatis tenerioribus, ſtomachíſqe delicatioribus moleſtiam crearem, navſeámqe moverem: qum [h] non moleſtum minùs habeatur, pleno ac ſatiato jam potandum ampliùs porrigere, qàm à potu ſiti laborantem arcere. Cæterùm, ut qod res eſt liberè proloqar, intermiſſionem & reſpirationem aliqam flagitabant vireculæ, horum recenſione & recognitione ubertim jam delaſſatæ. Acceſſit & aliud, moleſtiæ pariter ac momenti minoris licet, negotiolum, qod pavliſper avocare ac diſtinere neceſſe habeat. Hoc ubi expediverim, qod propediem futurum ſpes eſt, ad reliqa, qæ penes me affecta habeo, perficienda ac conſummanda accingam me denuò. qúmqe muneri paſtorali exeqendo, verbóqe divino pro concione in cœtibus publicis ediſſerendo, qod per annos jam præterpropter qinqaginta perpetim ferè exercitum habuit, per ætatem ſimul atqe infirmitatem, venâ præſertim in pulmonibus havd ſemel reſeratâ, ſangvinéqe inde copioſiùs erumpente, neceſsitate qadam ἀνικήτῳ ϗ ἀνηκέςῳ abſtinere méqe adeò abdicare coactus, ad vitam privatam conceſſerim; nec deſidiâ tamen & ſocordiâ,

[g] Inde apud Lucilium, referente Cicerone *de finib. lib.* 2. reſtituente *ad Varron.* Scaligero, *Hir ſiphon cui nil dempſit.* Et apud Evripidem *Cyclop.* qærenti Ulyſſi, an vini, qod venum exponebat, guſtum daret, reſpondet Silenus, Δίκαιον· ἣ γὰρ γεῦμα τ̓ ὠνὴν καλεῖ. *Æqum eſt id: emtionem enim guſtus ciet.*

[h] Ὁμῶς γ᾽ ἀνιαρὸν ἔμπλεον πίνειν πέλει, Ἢ ϗ λίαν διψῶντα μὴ ἔχειν πιεῖν.

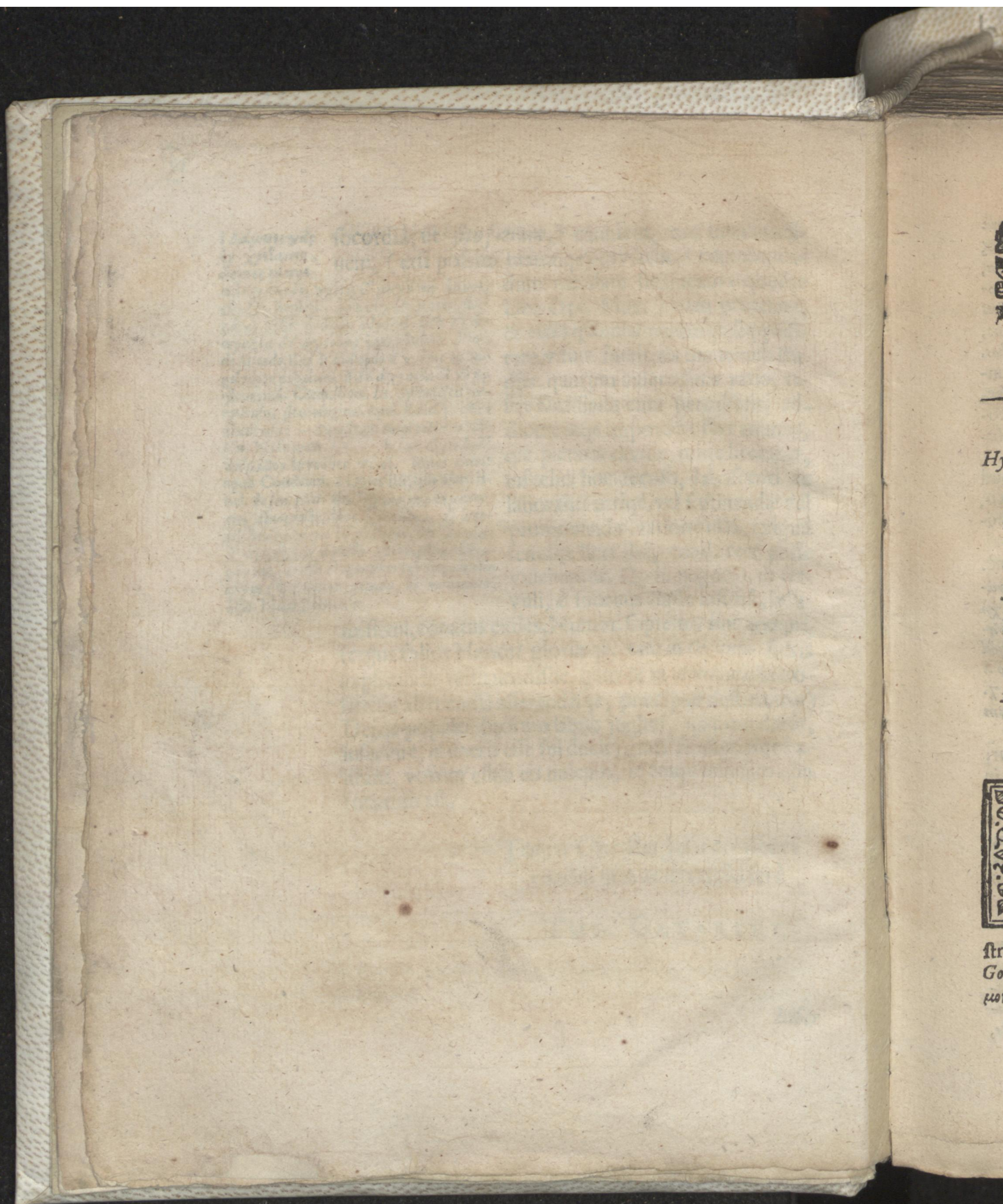
socordiâ, ut [i] *situ ferrum*, [k] canitiem, avt invaletudinem, (etsi possim utrumqe) cavsatus, [l] corrumpendum me dare sustineam; qousqe Deo Opt. Max. vitam protelare, & vires qatenus otiúmqe suppeditare, visum fuerit, eis me totum studiis, qantum valetudinis ratio, reíqe familiaris cura permiserit, addicere atqe impendere fert animus, qæ pietatis cavssæ, reíqe literariæ, infœlici hoc seculo, labascenti ac laboranti utriqe, vel sustinendæ vel promovendæ, ratione ullâ, exiguâ tenuíqe licet illâ, conducere posse videbuntur. Qo in negotio, ut servuli, è suorum classe infimâ, infirmissimi, conatus exiles, Numini supremo sint accepti, (cujus solius Honori gloriæqe, tam in *Oraculis* sacris explicandis restituendísqe, qàm & in *Attributis* sacrosanctis astruendis asserendísqe, præcipuè destinantur) Deíqe populo (qorum bono jugiter, qantum datur, inservire, muneris esse sui ducit) grati fructuosíqe existant, votum est in eis unicum, idémqe nunqam non futurum est,

Tui in Christo Jesu conservi
emeriti jam ac decrepiti ferè

THO. GATAKERI.

i Λάμπει γὰρ ἐν χρείαισιν, ὥσπερ εὐπρεπὴς χαλκός, χρόνῳ δ' ἀργῆσαν ἤμυσε, στέγος. Sophocl. οὐδὲ στέγος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἦθος ἀνδρὸς εὐρῶτά τινα τῇ ἀπραξίᾳ δι' ἀγνοίας ἐφελκόμενον. Plut. *de latendo*. Καὶ τὸν σίδηρον ἡ χρῆσις καθαρώτερον φυλάσσει· ἡ δὲ ἀχρηστία ἰοῦ τούτῳ γεννητική. Clem. *strom. l.*1. *Splendescit ferrum usu, situ rubiginat.* Apul. *florid.* 3. *Æra nitent usu: —Canescunt turpi tecta relicta situ.* Naso *amor. l.*1. k Λευκή με θρὶξ ἀπόμιαθον ἐντεῦθεν ποιεῖ. Miles canus apud Comicum. *l* Qales illi, qos Plut. libel. *de sen. polit.* ait, Ὅταν παρακμάσωσιν, οἴκοι καθημένους σιτεῖσθαι, καὶ ἀποκεῖσθαι καθάπερ ἰῷ σίδηρον, ὑπ' ἀργίας τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν σβεννυμένην περιορῶντας. *Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus: Ut vitium capiant, ni moveantur, aqæ.* Naso Pont. 1. 6.

Liber

Liber Primus.

Caput I.

Hymni primi Argumentum; Boni beati, Mali miseri. *Analysis. Versiculus primus expenditur.* Recessus à malo, gradus primus ad Deum. *Junii & aliorum explicatio rejecta. Gradatio in verbis nulla. Gradationis lex, ut insurgat oratio. Jeremias c.* 15. 5. *explicatus. Mens verborum genuina. ea collatione loci paralleli Hymn.* 26.4,5. *firmata. Malorum societas qàm periculosa. Epictetus suppletur. Gellius corrigitur. Senarius Euripidis, an Sophoclis, an utriusqe, incertum. à Themistio frustra notatus.* Τύραννοι *olim* reges. *et* τυραννὶς regnum. *Suidas emendatus. Tyrannus Echetus, Homero* Βασιλεύς. *Senarius ab Apostolo adductus* 1 *Cor.* 15. 33. *autoris incerti.* Ὁμιλία *vox ambigua. Pestis contagio. Musculus suppletus.* מושב consessus, *improborum consessus in ganeis, in portâ. Clementis commenta explosa.*

Nitium operis mihi pagina sacra. E sacris verò codicibus Liber hymnorum. hos inter qui ordine primus occurrit, paginam operis istius primam implebit.

Hymni totius argumentum est, axioma illud à Stoicis olim tantopere decantatum, παράδοξον μὲν ἴσως, οὐ μὴν παράλογον, ut cum [a] Cleanthe loquar, quod strictim Socrates apud Platonem in *Alcibiade* 2. (cum in *Gorgiâ* fusiùs multis disseruerit) Οἱ ἀγαθοὶ τῶν ἀνθρώπων εὐδαίμονες, οἱ κακοὶ, ἄθλιοι.

Bonus, beatus, omnis; & malus, miser.

[a] Apud Arrianum *dissert. Epictet. l.* 4. *c.* 1.

Sed & apud Svidam Avtor innominatus, ubi εὐδαίμονα ἐνάρετον interpretatur. Πᾶσα ἀνάγκη, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐν ᾅδου ἔσεσθαι ἄμεινον, τοῖς δὲ κακοῖς κάκιον. οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ἐνθάδε ἔτι διατρίβουσι, τοῖς μὲν δικαίοις, ἀκολουθήσειν ἀγαθοδαίμονα χάριν, τοῖς δὲ ἀδίκοις κακοδαίμονα τίσιν. *Omninò necesse est, bonis apud inferos melius futurum, malis deterius. opinor avtem, & dum istic agunt, gratiam fœlicem justos assecuturos, ultionem miseram injustos.* Cicero itidem (qui & Tuscul.quæst.l.5. ex Stoicorum fundamentis dogma istud variis confirmat argumentis) adversus Pisonem (à * Salviano idem lavdatus) ex Epicureorum qoqe sententiâ: *Tantam*, inquit, *virtutis vim esse voluerunt, ut non possit esse unquam vir bonus non beatus.*

* *De provident. lib.1.*

Viri itaque, Deo chari θεοφίλου τε καὶ θεοφιλοῦς, (uti apud Laertium *l.6.* Diogenes) celebratur istic, primò *bonitas*, tum *beatitas*. Bonitas, partim cavtissimâ mali fugâ, partim boni studio jugi, describitur.

Et Primo qidem loco mali fuga proponitur: rectissimè. Siqidem, ut scitè Basilius; Ὥσπερ ἐπὶ τῆς κλίμακος, πρώτη ἀνάβασις, ἡ τῆς γῆς ἀναχώρησις· οὕτως ἐπὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, ἀρχὴ προκοπῆς, ὁ χωρισμὸς τοῦ κακοῦ. *Qemadmodum in scala, gradus ascensionis primus est, qo terra relinqitur: ita in eo, qod secundum Deum est, vitæ instituto, gradus is est primus, qo à malo receditur.* Idémqe, apud Antonium *Melissæ l.1. c.7.* Ἀρχὴ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καλῶν ἡ ἀναχώρησις τῶν κακῶν. *Initium ad bonorum recuperationem est recessus à malis.*

Recessus iste ab Hymnodo nostro hisce verbis describitur: *Beatus vir ille, qi non incessit in consilio improborum; nec in viâ peccatorum constitit; nec in derisorum consessu desedit.*

In eis climacem triplicem, qui & per gradus totidem in singulis sui membris assurgat, deprehendisse se avtumant interpretes pleriqe. unus pro reliqis loqatur. V.C. Fr. Junius. *Hoc versu*, inqit, *tres sunt* κλίμακες, *ad personas, formas & actiones personarum pertinentes. in personis censentur improbi, animo; peccatores, vitâ; derisores, in utroqe, omnibus modis obfirmati: formæ sunt, consilium, animi; via, vitæ sive instituti; & consessus, denotans habitudinem: actiones verò, ambulare ad certum aliqem finem, qod est consilii; insistere viæ, consilio capto; & sedere ac conqiescere in consilio & actionibus malis,*

lis,

lis, obſtinatè, qum vir aut ſuâ ipſius malitiâ rapitur, aut alienâ traducitur. Hæc ille, cum aliis havd pavcis, havd nullius nominis. Cæterùm mihi liceat hîc, pace tanti viri, illud uſurpare, (quod de Pythagoricis & Anaximandrianis commentis qibuſdam [a] Ariſtoteles) κομψῶς μὲν εἴρηται καὶ περιττῶς παρὰ τῶν εἰπόντων, οὐκ ἀληθῶς δέ. *Subtilia magis & elegantia, qàm ſolida & ſana ſunt iſta.* Etenim, ut nihil dicam, infringi planè & enervari eloqii divini vim maſculam, dum ſic ingenii humani fidiculis diſtenditur, & minutatim incidendo prope deartuatur: climacem iſtiuſmodi iſtic ſomniare, eſt verbis Spiritus Sancti, provt Doctores Hebræi loqi amant, טַעַם בְּלִי־טַעַם *ſenſum inſipidum*, notionem utiqe ineptiſſimam & ab artificio omni alieniſſimam affingere. Eſt enim κλίμαξ (ut rectè obſervat Demetrius Phalereus, ſive qis alius is eſt, cujus περὶ ἑρμηνείας libellus in manibus habetur) λόγος ἐπαναβαίνοντος ἐπὶ μειζόνων, orationis affectus, qo *à minoribus et levioribus ad majora ac graviora per gradus qoſdam conſcenditur.* Itaqe qod *Gradationem* Fabius, idem *Aſcenſionem* indigetat Aqila Romanus. & τὸ κλιμακωτὸν Dionyſio Longino, ἀγωνιστικὸν πάνυ, καὶ παντὸς ὕψους συνεργὸν pronunciatur. Proinde gradus poſterior qivis in climace legitimo, plus aliqid prægreſſo contineat oportet. qod in exemplis. qæ adduci ſolent, advertere promptum eſt. Tale eſt enim Naſonianum illud, *Faſt.l.3.*

Mars videt hanc; viſámqe cupit; potitúrqe cupitâ.

Siqidem plus eſt *concupiviſſe* qàm *vidiſſe*; qum multa in oculos incurrant hominibus, qæ nullam eis cupidinem ſui injiciant: plus item *potiri*, qàm *concupiſcere*; qod monet illa præ cupidine irritâ langventis qerela,

Amare liceat, ſi potiri non licet.

Tale finitimum Philemonis Comici illud apud Clementem Alexandr. *Strom.l.6.*

Ὁρῶσι πάντες πρῶτον. εἶτ' ἐθαύμασαν.
Ἔπειτα δ' ἐθεώρησαν. εἶτ' εἰς ἐλπίδα
Ἐνέπεσον. οὕτω γίνετ' ἐκ τούτων ἔρως.
Videre primum qiqe: mox ſtupor ſubit:
Tum contemplatio: ſpes ſuccedit poſtea.
Horum ex miſcelâ deniqe amor enaſcitur.

[a] De cœlo l.2. c.9. & c.13.

Tale Tullianum illud *ad Attic. l.* 1. *ep.*13. *Si dormis, expergiſcere: ſi ſtas, ingredere: ſi ingrederis, curre: ſi curris, advola.* Nec diſpar, qod ex incerto avtore Cicero idem, an Cornificius, *ad Herennium l.*4. *Nam qæ reliqa ſpes manet libertatis, ſi illis & qod libet, licet; & qod licet, poſſunt; & qod poſſunt, avdent; & qod avdent, faciunt; & qod faciunt, vobis moleſtum non eſt.* Vides, ut per ſingula membra, non proteletur tantùm, ſed attollatur oratio. Et citra repetitionem, Avſonianum illud, de Crœſo, *in Ludo 7 Sapientum; Profectus, victus, vinctus, regi deditus.*

Verùm, ut intra ſacrorum ſepta nos contineamus, commatis gemini & genuini ſunt Pavlina iſta, ad Rom. c.8. v.29, 30. in ſcalâ illâ cœleſti, ſive χρυσῆν σειρὴν appellare magis libuerit, ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε, οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε, καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. *Qos præſcivit, hos & prædeſtinavit: qos prædeſtinavit, hos & vocavit; qos vocavit, hos & juſtificavit: qos avtem juſtificavit, hos & glorificavit.* Et mox, v. 34. Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. *Chriſtus eſt, qi mortuus eſt, vel potiùs qi à mortuis ſuſcitatus eſt, qi & idem ad dextram numinis conſidet.* Creſcit planè & inſurgit utrobiqe oratio. Cæterùm ſi pari ratione κλίμακα ſive gradationem iſtic inſtituerimus, ut ὑμνοποιοῦ noſtri iſta mens exiſtat: *Beatus is eſt, qi nec cum improbè affectis conſilia inierit; nec pravè viventium artibus malis ſe immiſcuerit; nec cum obfirmatis in maleficio obſtinatè perſtiterit:* non inſurget, ſed deſcendet dictionis ſeries; & frigida planè ac frivola futura eſt oratio: qum membro primo amplius qàm ſecundo; ſecundo plus qàm tertio dictum ſit. Etiamſi enim, negativâ inſuper habitâ, ſi de malis inter ſe collatis ſermonem inſtituerimus, gravius eſt ſanè grandiúſqe crimen, malè conſulta ad exitum perducere, qàm de perpetrando conſilia admiſiſſe, & atrocius adhuc, in perperam geſtis animo præfracto perſiſtere, qàm eadem nudè perpetraſſe; attamen, ſi eadem cum hymnographo admiſſâ, τὰ κατορθώματα ſecum invicem commiſerimus, multo plus præſtantiúſqe fuerit, à conſiliis malis vel ineundis, qàm ab eiſdem exeqendis abſtinuiſſe; amplius etiam havd pavlo, nec mali qippiam perpetraſſe,

trasse, qàm in perpetrato jam, obstinatè non perstitisse. Perinde igitur futurum est, analysin istam si seqimur, ac si commercii Papistici contagem, qàm sit periculosa & perniciosa, exprimere satagens qis diceret, *Beatus is est mortalis, qi nec in terrâ Italâ pedem posuit, nec urbem Romanam unquam adiit, nec in avlâ Pontificiâ hæsit diutius.* Etiamsi enim plus sit, Romam proficisci, qàm Italiam appellere; plus in avlâ Pontificiâ moram traxisse, qàm Romam tantummodo profe- fectum esse; amplius est tamen nec oram Italam attigisse, qàm urbem Romanam non invisisse; & nec urbem invisisse, qàm in avlâ non hæsisse. Sic in climace illo Jeremiæ c.15. v.5. *Qis benignitate* sive *clementiâ utetur adversus te? avt qis condolebit tibi? avt qis secedet salutatum te?* Etiamsi amplius sit condolere alicui, qàm salutatum tantùm digredi; plus clementiam & benignitatem adversus aliqem exhibere, qàm malè habenti condolere duntaxat: in malis tamen posito, gravius est multo, neminem habere, qi miseriæ suæ affectu tangatur, qàm neminem esse, qi mali levamen actu aliqo benigno præstare conetur: qod *timore* inhibiti, qem *amore fortiorem* plerunqe Plinius pronunciat *l.1.ep.5.* negligunt sæpenumero, etiam qi affectu intimo prosequntur; sed adhuc etiam gravius neminem repertum iri, qi vel verbulo dignetur,

Qodqe vel ignoti faciunt, valedicere saltem,

avt de salute percontari velit; qæ omnia de populo Israelitico in angustiis constituto sub interrogandi formulâ vehementiùs negantur. Alia est gradationis illius, qam & Avtor *ad Herennium* exhibet, ratio: *Non sensi hoc, & non svasi: neqe svasi, & non ipse statim facere cepi: neqe facere cepi, & non perfeci: neqe perfeci, & non probavi:* istic enim contrà geminata negatio affirmationis, & qidem vehementioris, vim obtinet. idem siqidem valet, ac si dixisset; *Non sensi tantùm, sed & svasi,* &c. Apud nostrum verò, si gradationis notas illas adjicere libuerit, qæ etsi non adhibeantur, lateant tamen oportet in sensu ipso involutæ, ut dicatur, *Beatus qi non tantùm cum improbis consilia non inierit, sed nec peccatorum consulta executioni dederit: nec peccatorum tantùm consulta nevtiqam sit executus, sed nec postqam horum consulta executus*

 fuerit,

fuerit, ſecus agentibus ludibrio habitis, in eiſdem pervicaciter perſiſtere animum induxerit; qis non primo ſtatim aſpectu perſpiciat, qàm incongrua & inepta planè futura ſit oratio? Furcillanda igitur meritò interpretatio iſta, qæ artificium inſigne cum præ ſe ferat, artis ſanæ veræqe omnis expertem ſenſum procudit.

Qænam ergò, dicat qis, hymnographi mens genuina? Hæc certè; *Eum verè beatum eſſe hominem, qi ab omni prorſus cum improbis impiiſque, qâ ſunt tales, commercio atque conſortio alienum ſe præſtiterit.*

Qàm ſit exitioſa ac pernicioſa malorum ſocietas, à qâ tam seriò ſedulóque Roboamum ſuum dehortatur Rex ſapientiſſimus, Parœm. c.1. v.10–15. & c.2. v.12–20. & c.4. v.14.15. nemo neſcit mortalis. Certè qod Gregorius Staſimorum Epiſcopus, in *Cæſarii fratris Epitaphio*, οὐ μικρὸν φέρειν εἰς ἀρετὴν ἢ κακίαν τὰς συνουσίας, h.e. *ad virtutem vitiúmve non parum valere conſvetudines & conſociationes*, præter uſum communem, qi id validè confirmat, avtorum omne genus dicta celebriora creberrimè inculcant. Itaqe qod Cicero *de Oratore* l.2. *Cum in ſole ambulo, etiamſi aliam ob cavſam ambulem, fit naturâ tamen ut colorer:* hoc ad commercia iſtiuſmodi trahit Seneca, *ad Lucil. epiſt.* 108. *Qi in ſolem*, inquit, *venit, licet non in hoc venerit, colorabitur.* Subjicitque in eandem mentem idem ibidem: *Qi in unguentariâ tabernâ reſederunt, & pavlò diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci trahunt. & qi apud philoſophum fuerunt, traxerint aliqid neceſſe eſt, qod prodeſſet etiam negligentibus.* Epictetus apud Arrianum *diſſert. l.3. c.16.* Ἀνάγκη τὸν συγκαθιέντα τισὶν ἐπιπλέον, ἢ εἰς λαλιὰν, ἢ εἰς συμπόσια, ἢ ἁπλῶς εἰς συμβίωσιν, ἢ αὐτὸν ἐκείνοις ἐξομοιωθῆναι, ἢ ἐκείνους μεταθεῖναι ἐπὶ τὰ αὑτοῦ. καὶ γὰρ ἄνθρακα ἀπεσβεσμένον ἂν θῇ [τις f.] παρὰ τὸν καιόμενον, ἢ αὐτὸς ἐκεῖνος τοῦτον ἐκκαύσει. qæ Jo. Volphius ſic vertit. *Omninò neceſſe eſt eum, qi freqentiùs cum aliqo colloqitur, compotat, aut deniqe familiariter vivit, vel ipſum illi fieri ſimilem, vel illum ad ſuam rationem traducere. nam ſiqis carbonem extinctum ardenti adjunxerit, avt hic illum, avt ille hunc incendet.* Vidit vir doctiſſimus in verbis noviſſimis deeſſe aliqid, ſed qod deficientiùs ſupplendo, minùs commodè reddidit. Etenim carbo

extin-

extinctus ipse accensum jam qî incenderit? Legendum itaqe, ἢ αὐτὸς [ἐκεῖνον ἀποσβέσει, ἢ] ἐκεῖνος τοῦτον ἐκκαύσει. vertendúmqe, *avt hic illum extingvet, avt hunc ille accendet*. Parœmiastes sacer, cap. 13. v. 20. *Qi cum sapientibus ambulaverit, sapientior fiet: qi verò stolidis se adjunxerit, deterior evadet.* Qò spectat senarius celeberrimus ille,

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Qod Plato, qi in *Theage*, (nam vitiosè apud * Gellium *in Theateto* legitur, per exscriptoris σφάλμα γραφικὸν, an avtoris ipsius μνημονικὸν, incertum) & *de Repub. l. 8.* adducit, Evripidi (provt & hunc secutus Jo. Stobæus *collectan. tom. 2. tit. 48.*) tribuit. Qo nomine ab Aristide Rhetore, (qi Sophoclis ex *Ajace Locro* esse affirmat) in *Apolog. pro Qatuor-viris communi*, reprehenditur: à Gellio qadantenns excusatur: fieri enim potuisse, ut idem versiculus, qemadmodum & alii nonnulli (qod argumentum fusè proseqitur Clemens Alex. *Stromat. l. 9.*) apud plures poetas reperiatur. qod & disertiùs Zenobius in *Adag. Collectan. cent. 5. adag. 98.* οὐδὲν θαυμαστόν· συμπίπτουσι γὰρ ἀλλήλοις οἱ ποιηταί. Cæterùm Themistius idcircò, *Orat. 16.* qæ & φιλάδελφος inscribitur, qasi ambigendo refert: nec tam Platonem, de avtore, qàm avtorem ipsum, qisqis is fuerit, de dicto, qasi commodè minùs locutum, taxat. Εὐριπίδης μὲν, inqit, καὶ [ἢ f.] ὅστις δήποτε ἐστὶν, ὁ ποιήσας,

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ,

οὐκ ἦν, οἶμαι, πυκνῆς διανοίας. οὐ γὰρ ἄν ποτε εὔνουν ὑπέλαβε τυραννίδι φιλοσοφίαν, οὐδὲ τὰ ἀλλοτριώτατα ὁμονοήσειν ἀρετὴν ὑπάρχειν καὶ μοχθηρίαν. ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ μελαγχολῶντες ἀποκλείουσι τοὺς θεραπεύοντας· οὕτω σοφίαν τυραννὶς οὐ προσίεται. h.e. *Evripides, sive qisqis is fuerat, poeta, qi illud protulit;*

Sapiunt tyranni Sapientum consortio,

havd sagaci satis mente mihi videtur extitisse. alioqi nunqam fuisset opinatus, posse esse philosophiam tyrannidi gratam; avt consociari potuisse, qæ sunt à se invicem alienissima, improbitatem & virtutem. Sicut enim melancholicè affecti medentes abigunt; ita sapientiam tyrannis nevtiqam admittit. Seneca sanè, loco superiùs allato, cum *philosophorum convictum etiam negligentibus prodesse* dixisset, subjunxit statim, *Attende quid dicam: negligentibus; non, repugnantibus.* Verùm, ut nihil

* Noct. Attic. *l. 13. c. 17.*

nihil dicamus, contingere qandoqe, qod hujusmodi consortio, cum aliis rationibus admiserint, tyranni etiam sævissimi & atrocissimi, de feritate ac ferocitate suâ aliqid remittant: τοῦ τυράννου appellatio, licet in partem seqiorem jam sumatur, temporibus illis honesta satis atque honorata habebatur, cum regibus ac principibus qibusvis tribueretur. Evstathius *ad Iliad. α.* Ὁ τύραννος, τὸ βασιλικόν ποτε ὄνομα, βλασφημεῖται νῦν. Et *ad Odyss. σ.* Ἡ τύραννος λέξις ἐπ' ἀγαθῷ ἐλέγετο. τοῖς γὰρ ἐννόμοις βασιλεῦσι ἦν καὶ αὕτη. id qod confirmat ex Titulo Tragœdiæ Sophocleæ; qam *Oedipum Tyrannum* malè reddunt, cum *Regem* debeant. Itaqe Jupiter Aristophani in *Nubib.* est Θεῶν τύραννος, qi Homero eorundem βασιλεὺς; qod & Dioni Prusæo observatum *Orat.* 12. Homeri siqidem seculo vox τύραννος nondum extitisse dicitur. qod ex Hippiæ Sophistæ avtoritate monet & post Evstathium Svidas, obiter hic restituendus. Apud hunc enim, in voce Τύραννος, sententiâ depravatissimâ, sic legitur. Οἱ περὶ τῶν Τρωικῶν ποιηταὶ, τοὺς βασιλεῖς, τυράννους προσηγόρευον, ὀψέ ποτε τοῦ ὀνόματος εἰς τοὺς Ἕλληνας διαδοθέντος κατὰ τοὺς Ἀρχιλόχου χρόνους, καθάπερ Ἱππίας ὁ σοφιστὴς φησί. At qinam illi poetæ, qi ante res Trojanas scripserant? avt qomodò illi Reges *Tyrannos* appellabant, cum seriùs longè id appellationis apud Græcos receptum fuerit? Verùm, ex Sophoclis Scholiaste in fabulæ pavlò prius indicatæ argumento, legendum; Οἱ [μεθ' Ὅμηρον] ποιηταὶ τοὺς περὶ τῶν Τρωικῶν βασιλεῖς τυράννους προσαγορεύουσι, vel προσηγόρευον. *Poetæ, qi Homerum secuti sunt; reges illos, qi res Trojanas antecesserant, τυράννους appellant.* qanqam restrictè nimis uterqe. cum non illos solos, sed alios qoqe sui ævi qosvis hoc vocabulo designarent. Etymologus: Τύραννον οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπὶ βασιλέως ἔταξαν· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν τύραννον, βασιλέα ἔλεγον. qod posterius Homerum respicit, qi Echetum βροτῶν δηλήμονα πάντων, sive *tyrannum immanissimum*, βασιλῆα. i.e. *regem* nuncupavit. *Odyss.* σ. v. 84. Frustra itaqe poetæ litem intendit Themistius, qod τυράννους τῇ σοφῶν συνουσίᾳ sapientes evadere dixit, qasi tyrannos immanes regiúmque nomen, quod vi involarunt, violantes, non avtem reges legitimos voluerit. frustrà & eundem taxat, tanqam *Tyrannidem* Deam dixerit; qum non *tyrannidem* is, sive dominationem iniqam, sed *regnum* in animo habuerit, ubi sic fatus est, in *Phœnissis*,

Τὴν

Τὴν θεῶν πάντων μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα.

Summam ut omnium Dearum Regnum possit assequi.

qò pertinet &, qod in eâdem fabulâ dictum est,

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν.——

qod Cicero, cum Cæsarem in ore identidem habuisse refert, tum ipse sic reddidit, *Offic.l.2.*

Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est.——

& qod ex ejusdem *Archelao* Stobæus exhibet, *tom.2.tit.47.*

Τυραννὶς ἐστὶ θεῶν βίος νομίζεται.
Meritò censetur regnum vita cœlitum.

Rectè proin Sophocleum, an Evripideum, an utriusque etiam, illud reddidit in *Tragicorum Excerptis* Vir Cl. Hugo Grotius,

Dat sapere regi turba sapientum comes.

Sed & Erasmus *Chiliad.3.cent.5.adag.97.*

Commercio sapientium princeps sapit.

qi & idem de seculi sui principibus παρῳδήσας, sic extulit,

Μωροὶ τύραννοι τῇ κολάκων συνουσίᾳ.
Commercio adulantum stultescunt principes.

Cæterùm Salomonis illis gemina prorsus dant Senarii illi Menandro vulgò adscripti;

Σοφοῖς ὁμιλῶν, κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ σοφός·
Κακοῖς δ' ὁμιλῶν, κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.
Facient sapientum sapere te consortia:
Facient malorum & te malum commercia.

Theognidis itaque illud lavdant cumprimis Socrates apud Xenophontem *commentar.l.1.* Plato *Menone*; Aristoteles *Ethic.l.9.c.12.* Clemens *Strom.l.5.*

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιχθῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.
Nam disces sectando bonos bona: sin tibi pravi
Sint socii, perdes & bona, siqa inerant.

Spectat horsum & illud de *Menandri comœdia*; si Hieronymo *ad Tit.1.* ex ejusdem *Thaide*, si Græco Scholiastæ credimus; (nam ἰαμβεῖον τραγικὸν nuncupat [a] Clemens Alex. & Evripidi tribuit [b] Socrates historicus) ab Apostolo addu-

 ctum

[a] *Stromat.l.1.*
[b] *Eccles.hist.l.3.c.16.*

ctum ad Corinth. Epist. 1. cap. 15. ver. 33.

Φθείρουσιν ἤθη χρηστ' ὁμιλίαι κακαί.

i. vertente Tertulliano *ad uxorem l.1. c.8.*

Bonos corrumpunt mores congressus mali.

qanqam aliter pavlo idem *ad eandem l.2. c.3.* sed eôdem tamen accommodans, *Qis enim*, inqit, *dubitet, obliterari qotidie fidem commercio infideli? Bonos corrumpunt mores confabulationes malæ* (qomodo & & Hieronymus *epist. ad Nepotianum* expressit) *qanto magis & convictus & individuus usus?* Utrumqe certè sonat τὸ ὁμιλίαι. Utrumqe conjunxit ut Epictetus suprà, ita Hermione in Evripidis *Andromach.*

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν,
Αἵ μοι λέγουσαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους.
Malarum ingressus me mulierum perdidit,
Qæ vana in avres insusurrabant meas.

Et certè in seqiorem partem hanc plerumqe consortia commerciáqe ista multò plus valent. Siqidem, qod de corpore observat Problematarius, morbos magis qàm sanitatem à conversantibus unâ attrahi. Ἀπὸ μὲν νόσων, inqit, ἐνίων νοσοῦσιν οἱ πλησιάζοντες· ἀπὸ δὲ ὑγιείας οὐδεὶς ὑγιάζεται. *Problem. l.7. q.4. & l.29. q.10.* ὑγιαίνοντι συνὼν οὐδεὶς ὑγιέστερος γίνεται. *A morbidis qibusdam morbus attrahitur: à sano morbidis sanitas nevtiqam accedit.* Itaqe citiùs pecus una scabie affecta gregem integrum morbo infecerit, qàm grex integer scabie affectam unam sanitati restituerit.

——(*grex totus in agris*
Unius scabie cadit, & porrigine porci.
Juvenal. *Sat.2.*)

Idem ipsum in animo solet usu venire, ut à malorũ consvetudine mores mali faciliùs, qàm à bonorum boni concilientur. Cujus rei rationem reddit strictim Synesius *de Provident. l.2.* Κακία μὲν γὰρ αὐτοδίδακτον· ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτᾶται. *Vitium enim citra opem avt operam discitur: qum virtus non sine labore aliqo acqiratur.* fusiùs Gregorius Stasim. Ep. in *Orat. Apologet.* Τοῦτο γάρ ἐστιν, inquit, ᾧ μάλιστα πλεονεκτεῖ τὴν καλοκαγαθίαν ἡ πονηρία, ὅτι εὐζήλωτον μέν τι καὶ πρόχειρον πρᾶγμα ἡ μοχθηρία, καὶ οὐδὲν οὕτω ῥᾴδιον, ὡς τὸ γενέσθαι κακόν, κἂν εἰ μὴ τύχοι πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἄγων μηδείς. σπάνιον δὲ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ κτῆσις καὶ πρόσαντες, κἂν εἰ πολὺ

τὸ

τὸ μέλλον εἴη καὶ προκαλούμενον. *Hoc est, in quo probitatem maximè superat improbitas; quòd improbitas res sit proclivis aptáqe imitatu; unde nihil facilius est, qàm malum fieri, etiamsi ducem ad illud nemo se præbeat. virtutis autem adeptio res est rara & ardua, etiamsi quod ad eam attrahat & invitet, adsit plurimum.* Trahit huc Aggei illa, cap.2. v.12,13. qibus *profana sacrorum attactu sanctificari* negantur: *sacra contrà immundorum contactu pollui* perhibentur. Quorum sensus, inqit, ex meâ sententiâ hæc est, Ὅτι δύσληπτον τὸ ἀγαθὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὥσπερ τὸ πῦρ ὕλῃ ὑγροτέρᾳ· ἕτοιμοι δὲ πρὸς τὴν τῆς κακοῦ μετουσίαν οἱ πλεῖστοι καὶ ἐπιτήδειοι· καλάμη τις πρὸς σπινθῆρα, οἶμαι, καὶ ἄνεμον ἐξαπτομένη καὶ δαπανωμένη διὰ ξηρότητα. θᾶττον γὰρ ἄν τις ὀλίγης κακίας μεταλάβοι πλουσίως, ἢ ἀρετῆς βαθείας κατὰ μικρόν. ἐπεὶ καὶ μέλιτι μὲν, μικρὸν ἀψίνθιον τάχιστα μεταδίδωσι τῆς πικροῦ· μέλι δὲ οὐδὲ τὸ διπλάσιον, ἀψινθίῳ τῆς ἑαυτοῦ γλυκύτητος. *Bonum naturæ humanæ havd facilè conciliatur: prout nec ignem facile concipit humida materia. ad malum verò contrahendum apti atque proclives existunt pleriqe: ad stipulæ instar, qæ ob ariditatem ad scintillam & flatum confestim succenditur & absumitur. Proinde citiùs qis ab improbitate etiam exiguâ mali plurimum, qàm à virtute copiosâ boni exiguum contraxerit. Siqidem & melli, absinthii parum amaritudinem suam qàm celerrimè impertiverit; cum mellis duplum absinthio immistum dulcedinem suam nevtiqam conciliaverit.* Ipsi utiqe mortales, ex ingenii indole vitiositatéqe innatâ, (qod vidit poeta, qi adolescentem in *Arte* sic depingit,

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper :)

qum à melioribus aversi, in partem deteriorem sponte suâ propendeant; in eandem proinde, accedente improborum consvetudine, procliviùs adhuc multò vehementiúsqe feruntur. Præclarissimè itaqe Æschylus *Thebaide*;

Ἐν παντὶ πράγει δ᾽ ἔσθ᾽ ὁμιλίας κακῆς
Κάκιον οὐδέν. καρπὸς οὐ κομιστέος.
Ἄτης ἄρουρα θάνατον ἐκκαρπίζεται.
Adeò malorum scilicet commercio
Nil pejus usqam est; oritur infœlix seges.
Nam sceleris arvum est, nil nisi mortem parit.

Sed & Joan. Chrysostomus *in Evang. Joan. orat.* 57.

Δεινὸν γὰρ, δεινὸν ἡ τῶν πονηρῶν συνήθεια. καὶ οὐχ οὕτω ταχέως λοιμὸς ἅπτεται, καὶ ψώρα διαφθείρει, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν κακία ἀνδρῶν. φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. *Dirum quiddam, dirum est, inqam, malorum sodalitium. nec tam celeriter avt pestis attingit, avt scabies inficit, ac hominum improborum malignitas. corrumpunt enim mores probos consortia prava.* qin & *in* 1^am^ *ad Timoth. orat.* 17. Ὥσπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα, νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πονηροὶ ἄνδρες. *Sicut pecudes scabiosæ affrictu suo sanas etiam morbo eodem replent; ita planè & homines improbi isti.* Basilius item Cæsariens. ab Antonio Abbate in *Melissæ* suæ *l.* 2. *c.* 36. delibatus. Βλαβεραὶ αἱ πρὸς τοὺς κακοὺς συνουσίαι. ὡς γὰρ ἐν τοῖς νοσοποιοῖς χωρίοις κατὰ μέρος ἀναπεμπόμενος ὁ ἀὴρ λανθάνουσαν νόσον τοῖς ἐνδιαιτωμένοις ἐναποτίθησιν. οὕτως ἡ πρὸς τοὺς φαύλους συνουσία, μεγάλα κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφίησι, κἂν τὴν παραυτίκα αἴσθησιν τὸ βλαβερὸν διαφύγῃ. *Noxiæ sunt malorum consvetudines. sicut enim in locis minùs salubribus sensim attractus aer vitiosum ibi degentibus affectum clam ingenerat: ita improborum congressus animis mala multa instillant, etiamsi noxa non statim deprehendatur.* Idémqe in Hymni istius hunc ipsum, qem in manibus nunc habemus, locum. Φασὶ τὸν λοιμὸν, οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, ἐπειδὰν ἑνὸς ἀνθρώπου ἢ κτήνους ἅψηται, κατὰ διάδοσιν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διανέμεσθαι. φύσιν γὰρ εἶναι τῆς νόσου τοιαύτην, τὸ ἐξ ἀλλήλων πάντας ἀποπιμπλάναι τῆς ἀῤῥωστίας. τοιοῦτοι δέ τινές εἰσιν οἱ ἐργάται τῆς πονηρίας. ἄλλοι γὰρ ἄλλῳ τῆς νόσου μεταδιδόντες, συννοσοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ συναπόλλυνται. *Pestem aiunt rerum istarum periti, ubi hominem jumentúmve unum attigerit, ad vicinos qosqe contagione qadam transire. eam esse enim morbi hujus naturam, ut omnes à se invicem contrahant ipsum. hujusmodi sunt avtem improbitati dediti. alii enim aliis morbum tradentes, secum invicem & ægrotant & pereunt.* Et pavlò post: οὔτε γὰρ πῦρ ὕλης εὐκαταπρήστου ἁψάμενον δυνατὸν μὴ οὐχὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτὴν διαβῆναι· ἄλλως τε, κἂν ἐπιτύχῃ πνεύματος ἐπιφόρου τὴν φλόγα διακομίζοντος· οὔτε ἁμαρτίαν ἑνὸς ἁψαμένην, μὴ οὐχὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διελθεῖν, ἐξαπτόντων αὐτὴν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. *Neqe enim ignis combustioni idoneam nacta, ubi attigerit, materiam, pervadere universam non potest: præsertim si venti flammam provehentis vis accesserit: neqe fieri potest, ut peccatum, qod unum*

unum occupaverit, non in propinqos qosqe pertranseat; præcipuè ubi improbitatis spiritus, tanqam flatu qodam, flammam suscitant. Elegantissimè deniqe Seneca *de ira l.3.c.8. Sumuntur à conversantibus mores. Et ut qædam in contactu corporis vitia transiliunt: ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus convictor in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem qemqe & siliceum virum emollit: avaritia in vicinos virus suum transtulit.* Et *ad Lucilium epist.7. Nemo non aliqod nobis vitium avt commodat, avt imprimit, avt nescientibus allinit. convictor delicatus pavlatim enervat; vicinus dives cupiditatem irritat; malignus comes, qamvis candido & simplici, rubiginem suam affricat. Serpunt enim vitia, & in proximum qemqe transiliunt. itaqe ut in pestilentiâ cavendum est, ne corruptis jam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, qia pericula trahemus, afflatúqe ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut qàm minimè inqinatos assumamus.* Idem *de tranqillit.c.7.*

Verùm longiùs forsan, qàm opus fuerat, in argumento istoc provecti sumus, dum adversus luem illam, cavtelam dare satagimus, qæ ingenia insignia, qæqe eximia pollicebantur, tam non numerosa, sed innumera exitio dederit. Ad hymnographum redeamus. Qum itaqe tanti discriminis res sit, inter improbos versari; homines avtem nunc unà *ambulando*, nunc *consistendo*, nunc *considendo* simul, secum invicem conversentur; (istis enim tribus, qod & R. D. Camius hîc observat, *conversatio* mortalium *universa* continetur) beatum planè pronunciat vates eum, qicunqe fuerit, virum, qi nullâ istarum trium ratione cum improbis rem ullam avt societatem habuerit. ut non tam κλίμαξ sit, qam ἐπιμονὴ, schema in sacris literis freqens admodum, distributione, qam diximus, trimembri, illustrata. Nec alii, sed eidem planè sunt, (qod Musculus hoc loco, & Musculo prior Abraham Esdræ fil. ad hymni finem monuit) licet ratione diversâ ista meriti vocabula, qi *improbi, peccatores, derisores* istic dicuntur. Certè designare gravius qiddam חַטָּא qod secundo loco, qàm רָשָׁע qod primo ponitur, vix opinor admissurum aliqem literarum Hebraicarum vel mediocriter peritum. Sensum hunc vidit Martinus Bucerus, sive Aretium Felinum nuncupare libu-

erit (etſi ſpecioſo illo de *climace* commento in fravdem cum reliqis pariter illectus) *Cum vates*, inqit, *reqirit, ut nec eatur, nec ſtetur, nec ſedeatur cum malis, omnem penitus illorum conſvetudinem, omnéqe commercium damnavit:* Muſculus verò etiam planiſſimè & pleniſſimè (verbulum unicum ſi ſuppleveris) expreſſit. *Tres*, inqit, *primus hic verſus triades habet; quarum primâ, dictionibus impiorum, peccatorum, ac deriſorum, omne malorum & improborum hominum genus; alterâ, nominibus conſilii, viæ, & ſedis, universa illorum cogitata & facta, cum omni vitâ; tertiâ, verbis ambulandi*, [conſiſtendi] *ac ſedendi, qodcunqe illorum commercium comprehendit: ut eum verè beatum eſſe ſignificet, qi nec ullum, nec ullà in re, nec cum ullo reproborum hominum genere conſortium habeat.* Rectiſſimè! Etenim hymni iſtius avtor ipſe, (ſi, qod eſt plus qàm probabile, idem primi hujus qi & ſecundi; rex David is, ex Petri verbis Act.c.4. v.25. fuiſſe conceditur) optimus ſui ipſius interpres, interpretationi huic facem præfert. Dum, qod de viro bono pióqe hîc prædicat; apologiam pro ſe texens, idem de ſe profitetur, Hymno 26. v.4.5. *Non conſedi*, inqit, *cum hominibus vanis: nec cum verſutis incedam: Odi maleficorum cœtum; nec cum improbis conſidebo.* præmiſerat avtem v.3. Deum allocutus, *In veritate tuâ* הִתְהַלַּכְתִּי *ambulare aſſvevi me.* (ita enim malim, qàm cum Junio, *indeſinenter ambulo)* qaſi diceret, *nullum planè mihi cum nebulonibus improbis, vanis, doloſis, maleficis hominibus vel fuit, vel eſt unqam futurum conſortium. à conſeſſu* cepit, *inceſſum* adjecit, & per ἐπανάληψιν *conſeſſu* repetito concluſit. idem avtem eſt iſtic מוֹשַׁב לֵצִים qod illic קְהַל מְרֵעִים itaqe malim מוֹשָׁב cum Junio *conſeſſum* reddere (prout & Hymno 107. v.32. ubi קָהָל & מוֹשַׁב ἐν [illegible] ponuntur) qàm cum Græco interprete καθέδραν, cum Latino, qi eundem ſecutus eſt, *cathedram.* Accedit Chaldæus, qi סִיעַת reddidit, & Jedajas, qi in avreo illo, cui *mundi examen* titulum dedit, libello, *Sect.* 23. ſic ſumit. Alluditur utrobiqe ad tenebrionum hominúmqe profligatorum cœtus, qos in ganeis ac popinis habere ſolent. ubi unà cum congerronibus ſuis conſidentes, dum meridiando ac potando diem non tam exigunt, qàm conterunt, bonis probiſqe obloqen-

do,

do, pietatisque studiosos dicteriis & sannis perstringendo, semet invicem oblectare consveverunt. In qam mentem & Hymnographus Hymno 50. v.20. *Sedens adversus fratrem tuum loqeris, in matris tuæ filium opprobria profers.* Et Hymno 69. v.13. *De me confabulantur qi in portâ sedent, & ad fides de me odas habent siceræ potatores.* qo loco etiam tam in publicis conventibus, ubi capita simul seorsim ab aliis contulerint, qàm in clandestinis congressibus hoc homuncionibus istiusmodi solenne esse innuitur. Mitto argutias, vel ineptias potiùs, de *tribus sectis Ethnicâ, Judaicâ, Hæreticâ* à Psalte designatis, aliáqe havd notæ melioris istis, qæ partim ex Barnabâ supposititio, horúmqe peritis, uti appellat, scriptis nescio qibus, recenset, partim ex suo cerebro commentus proponit, Clemens Alex. *Stromat. lib.* 2. *c.*6. Ibi habeant videántqe, qorum palatis istiusmodi placent. Ego dissertationem istam Jos. Scaligeri iambo clavdam.

Morum malorum pestilentus spiritus,
Sive adflat, avfert; sive stringit, inficit.
Ne fortè te ullus allinat contagiis
Pruritus aliqis, tale contubernium
Vitare propera. námqe si mores malos
Non oderimus, non amabimus bonos.

CAP. II.

Hymni primi Versiculus tertius expenditur. A bonitate *ad* beatitatem *transitus. Junii, & aliorum, allegoriæ rejectæ. Mens vatis genuina datur: firmatur collatione loci parilis Jer.*17.7,8. *Copula similitudinis nota. Nec* arbor vitæ, *nec* palma, *necessariò hîc spectantur. Palmæ natura. Sola verè* ἐμπεδόφυλλος. *Tertulliani, & Pseudo-Epiphanii, crassus error in Hymn.*92.13. *Aliis pro arbore. Phœnicis fabula Christi resurrectioni, nostræqe, ejusdémqe generationi utriqe, firmandæ, virginitati commendandæ, &c. adhibita. Figmentum merum. In arcâ nullus. Cyrilli catecheses, avtoris incerti. Gregorius Naz. emendatus. Palma Phœnici compar. Error receptus de Palmæ adversus pondera renisu, expensus & explosus. Plantæ tributur succrescenti, qod est ligni*

succisi;

succisi; palmiti, qod est trabis. Vict. Strigelii elogium. Palma victoria insigne. Plutarchum Gellius transcripsit. Aristotelis, qa feruntur, Problemata, nec ipsius, nec unius cujusqam. Renisus materiei adversus pondera, non est Palma solius. In κανθηλίων *notione à Suidâ Stephanóqe recessum.*

HYmni præfati τμηματίῳ tertio à viri illius, qem hîc nobis delineat, *bonitate* & pietate, ad ejusdem *beatitatem* transitur. describitur ea verbis hisce: *Erítqe vir ille, tanqam arbor ad rivos aqarum consita, qæ in tempore suo profert fructum suum, cujúsqe folium non decidit: & qicqid faciet, prosperum habebit successum.* In hac periochâ prioribus illis geminas comminiscuntur interpretes argutiolas. Cl. Junius: *Tria ponuntur arboris attributa.* 1. *plantatio secundum aqas; Symbolum regenerationis, & succi qem trahimus à Christo.* 2. *Fructuum productio; Symbolum sanctificationis vitæ.* 3. *constans viriditas; Symbolum perseverantiæ.* Non inficior ista omnia viro probo pióqe cuivis competere; Verùm simpliciùs locutum hoc loco vatem sanctum existimo, nec subtilitates istas dictionis suæ cortice obvelatas, & tanqam ἐλύτρῳ qodam obvolutas, proponere hoc loco, in animo habuisse. Primò siqidem *bonitatis* ac pietatis ista sunt planè, de qâ verba facere hymnographus jam desierat. ab his siqidem verbis, *fœlicitatis* descriptionem avspicatur: qod & Junius ipse rectè monuit. Tum dictionis ipsius facies mutatur, ut qid viro illi futurum sit, indicetur. וְהָיָה *Et erit*, ut rectè Piscator, post Hieronymum & Græcum, qi καὶ ἔσαι reddidit; qanqam non displicet, qod Junius, si temporis ratione habitâ, pro, *Est enim, Erit enim*, dixisset. at ista qæ de imaginis ab hymnographo adhibitæ membris singulis exculpuntur, qòd sit Christo insitus, à quo succum trahat, qódqe fructus edat tempestivos, statum viri pii præteritum præsentémve maximè spectant. Huic adjectum sit, qod *Prosperitatis* uberrimæ pollicitatio verbis istis contineri videatur: qum τ͂ κατορθωμάτων ubertas & bonorum actuum proventus jugis constánsqe si intelligatur, encomii potius qàm polliciti rationem habitura sint. Me itaqe avtore, svasore saltem,

vatis sacri mentem Jeremias, vates & ipse, commodissimè fidissiméqe expedit. Hujus ista sunt; ex cap. 17. v. 7, 8. *Benedictus vir ille, qi in Jova fiduciam habet, & cujus is est confidentia.* וְהָיָה *erit enim* (ita & Junius hîc reddidit) *instar arboris consitæ juxta aqas, & juxta scaturiginem mittentis radices suas, qæ æstu, ubi venerit, non afficitur, sed virent folia ejus, nec annum cohibitionis anxiè timet, nec à fructu proferendo cessat.* Eadem planè utrobiqe imago: eadem prorsus utrobiqe imaginis mens. ratio scil. qare *beatus* illic, *benedictus* istic, vir pius probúsqe prædicetur, à *prosperitate* jugi sumitur, ac fœlici in ceptis qibusqe successu; ísqe arboris ad rivi amœni alicujus ripam in solo irriguo sitæ, qæ virore perpetuo jugíqe feracitate gaudeat, similitudine adumbratur. Proinde copulativam particulam in commatis clausulâ extremâ, malim similitudinis notâ redditam, qàm, cum Junio, illativâ: *ita* (non, *ideò*) *qicqid faciet, prosperum successum habebit.* is est enim freqentissimus in collationibus particulæ illius usus: atqe ita reddidit Junius ipse, Parœm. c. 25. v. 3. 20, 23, 25, 27, &c. 26. v. 3, 9, 14, 20, 21. & alibi sæpe. ut collationis ἀπόδοσις sit eis verbis comprehensa. qanqam de particulæ istius usu isto hoc in loco non contenderim. potest enim status prosperi nota ulterior prioribus adjuncta, eâ clausulâ comprehendi. copulativam idcircò haud gravatim, illativam nullus, admiserim.

Qod autem Hieronymus *Epist. ad Paulinum de lectione sacræ scripturæ*, ad *arborem vitæ* in paradiso sitam, de qâ Genes. c. 3. v. 9. & Apoc. c. 2. v. 7. allusum opinatur, haudqaqam necessarium videtur: sed nec, ut *palma* designetur, qod post Victorinum Strigelium Joanni Piscatori placuit, de qâ Plinius *hist. nat. l. 13. c. 4. Gaudet riguis; totoqe anno bibere amat.* (qod Theophrastus *hist. plant. l. 2. c. 8.* Φιλεῖ δὲ καὶ ὑδρείαν σφόδρα, dixerat; qi & paulò post subjicit, ἐπιζητεῖ δὲ μᾶλλον τὸ ναματιαῖον ὕδωρ, ἢ τὸ ἐκ τοῦ Διός.) Et *l. 16. c. 20. Palmæ folia non decidunt.* Etiamsi enim τὸ ἐμπεδόφυλλον καὶ βεβαίως ἀείφυλλον (qod observant Plutarchus *Symposiac. l. 8. c. 4.* & Glycas *annal. part. 1. c. 5.*) sit palmæ propemodum peculiare. aliæ enim stirpes etiam quæ perpetuò virent, ut olea & laurus, tamen φυλλοβολοῦσι καὶ φυλλοῤῥοοῦσι, *folia sensim abjiciunt & amittunt* à se vetusta, qibus nova subinde jugiter succrescendo

succedant, cum *palma* (Ambrosii verba sunt *hexamer.l.3. c.17.*) *virens semper maneat, conservatione & diuturnitate, non immutatione foliorum : nam qæ primò germinaverunt folia, ea sine ullà substitutionis successione conservat.* Sufficit tamen ad Hymnographi propositum arboris cujusvis imago, cujus viror vigórqe cum feracitate conjunctus consveverit perennare.

Cæterùm palmæ expressa mentio fit in collatione havd absimili, Hymno 92.v.13. *Justus instar palmæ germinabit.* qi me locus monet (nam desultoriam, non statariam, agimus) qàm turpiter impingant sæpenumero viri alioqi magni, lingvarum ignoratione. Qum enim apud Græcum interpretem Tertullianus (vir qantus?) verba illa sic reddita deprehendisset, Δίκαιος, ὡς φοίνιξ, ἀνθήσει, *Phœnicem* avem fabulosam statim somniavit, & commentum illud putidum in resurrectionis firmandæ argumentum traxit. Verba ipsa αὐτολεξεὶ sic habent, *de resurrect. carn. c.13. Accipe plenissimum atqe firmissimum hujus spei specimen. siqidem animalis est res, & vitæ obnoxia & morti. illum dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum : qi semetipsum libenter funerans renovat, natali fine decedens atqe succedens ; iterum phœnix, ubi jam nemo ; iterum ipse, qi non jam; alius idem. qid expressius atqe signatius in hanc cavsam? avt cui alii rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis*, Et florebit enim, *inqit*, velut Phœnix. *i. de morte, de funere ; uti credas de ignibus qoqe substantiam corporis erigi posse. multis passeribus antistare nos Dominus pronunciavit. si non & Phœnicibus, nihil magnum : sed homines semel interibunt, avibus Arabiæ de resurrectione securis.* Nec solus tamen hîc Tertullianus. Siqidem Epiphanii qi nomen mentitur avtor in *Physiologo c.11.* ex *Phœnicis post triduum redivivi* figmento, *Christi resurrectioni triduanæ*, fidem adstruere conatus, διὰ τοῦτο, inqit, ὁ προφήτης, Δίκαιος ὡς Φοίνιξ ἀνθήσει. Verùm, ut nihil dicam, qòd *cedri* adjecta mentio *arborem*, non *avem* intelligi, satis poterat monere ; etiamsi Græca vox φοίνιξ ambigua sit, & utrique denotandæ adhibeatur ; at תָּמָר Hebraicam *arborem* duntaxat, non & *avem* designat. Reprehendit hoc nomine & Clementem Romanum Photius in *bibliothecâ*, sive

Myri-

*Myriobiblo, codic.*126. qod in *alterâ ad Corinthios* ſcriptâ *Epiſtolâ*, ὡς πανδημεστάτῳ, τῷ χρ. τ φοίνικα τὸ ὄρνεον ὑποδείγματι κέχρηται. qanqam Clemens idem (ſi idem ſaltem, fictitius certè καὶ ὑποβολιμαῖος uterqe) in *Conſtitutionum, Apoſtolicas* qas appellant, *l.*5.*c.*7. dubitanter, & ex Ethnicorum ſententiâ de Phœnice fabulam proponit. Eandem ad argumentum idem accommodarunt Epiphanius in *ancorato*. §.85. ſed tanqam rem vulgi ſermone tritam. ἤδη γὰρ εἰς ἀκοὴν ἀφῖκται πολλῶν πιστῶν τε καὶ ἀπίστων. Cyrillus, an Joannes (nam huic potius Velſerus vindicat) Hieroſol. *catecheſ.*18. ex Clementis fide. Ambroſius *de fide reſurrect. c.*8. *Avis in regione Arabiæ, cui nomen eſt Phœnix, redivivo ſuæ carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit reviviſcit. ſolos non credimus homines reſuſcitari? atqi hoc relatione crebrâ, & ſcripturarum* (non, ſacrarum, opinor, voluit) *avtoritate cognovimus.* Et *hexamer. l.*5. *c.*23. *Phœnix avis in Arabiæ locis perhibetur, &c. doceat igitur nos hæc avis exemplo ſui reſurrectionem credere.* Trahunt eôdem & Æneas Gazæus *de anim. immortalit.* & Georgius Piſides in *mundi opificio.* & Michael Glycas *annal. part.* 1. Cautiùs Gregorius Naz. *orat.*37. qæ eſt *de Sp. Sancto.* εἰδέτω (εἰ δέ τῳ, leg.) πιστὸς ὁ λόγος. qi ad inexplicabile *generationis divinæ* myſterium illuſtrandum adhibuit: & in *carmine*, qod eſt *ad virgines*, 3.

Ὡς δ᾽ ὄρνιν φοίνικα φάτις θνήσκοντα νεάζειν &c.

ad virginitatis illibatæ perenne decus. qò & Ambroſius *in Pſalm.*118. *ſerm.*19. retulit: *Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis neſcit illecebras; ſed de ſuo ſurgit rogo ſibi avis ſuperſtes, ipſa & ſui hæres corporis, & cineris ſui fœtus.* Fidentiùs Ruffinus (qi & Cypriani nomine cenſetur) in *Symboli expoſitione*, ad Chriſti, qâ hominis, nativitatem: *Qid mirum videtur, ſi virgo conceperit, cum Orientis avem, qem Phœnicem vocant, in tantum ſine conjuge naſci vel renaſci, conſtet, ut ſemper una ſit, & ſemper ſibi ipſi naſcendo vel renaſcendo ſuccedat?* Ad Conſtantinum in ſobole ſuperſtitem Evſebius Cæſarienſ. in *vit. Conſtant. l.*4.*c.*72. ſed *Ægyptiam avem* nuncupans. Depingunt eam nobis *Herodot. l.*1. Lactantii nomen præferens poeta, & Clavdian. *Epigr.*1. qi & *Phœnix.* Evſtathius Antioch. (fictitius, opinor) in *hexamer.*

Epiphanii nomine *Physiologus c.*11. & Evsebius Cæs. *præparat. Evangel.l.9.* ex Ezechiele Tragico, qi in terrâ Cananæâ visum sibi narrantes exploratores Hebræos inducit. Jarchas Indus apud Philostratum in *vita Apollonii l.3. c.*14. & ex eodem Joan. Tzetzes *varior.5.6.* Achilles Tatius de *Levcipp. l.3.* Plinius *hist. natur.l.*10.*c.*2. & ex Plinio (sed corruptè pro more suo) Solinus *polyhistoris c.*33. Meminere & Hesiodus apud Plutarchum *de desit. oracul.* Corn. Tacitus *annal.l.6.* Dio Nicæus *histor. l.*58. in Jo. Xiphilini *Epitome.* Avrel. Victor. in *Tiber.* Ælianus *hist. animal. l.6.c.*58. & ex Æliano Apostolius in *Adag.cent.*20.*Parœm.*31. Senec.*Epist.* 42. Pompon. Mela *de situ orbis l.3.c.9.* Celsus *adv. Christian.* Ovid. *Metamorph. l.*15. & *amor.l.2.eleg.6.* Statius *Sylv.l.3. carm.*2. Clavdian. *in Stilicon.l.2.* Martialis *lib.* 5. *epigr.*7. Aristides rhetor *orat. in Smyrnam restitutam.* Lucian.in *Hermotim.* sive *de sectis.* Synes. in *Dione.* Artemidorus *de insomniis l* 4. *c.*49. Orus *hieroglyphic. l.*1.*c.*35. Svidas in Φοίνιξ. Alcim. Avitus *de origin.mund. l.*1. Cæterùm Plinius de veritate dubitat, (prout & Origenes *adv. Celsum l.*4. ἐὰν τῷ ἦ ἀληθές.) *fabulosum* suspicatur. Hieron. Cardanus *de subtil. l.*10. *fabulæ, qàm veritati propiorem* pronunciat. Maximus Martyr. *lib. adversus Severi dogmata,* disertissimè contradicit οὐδὲν γὰρ ζῶον πάντη μοναδικόν. id qod eodem planè cumprimis argumento contendit, qo apud nos plebeius qidam usus perhibetur, Ofellus alter,

Rusticus, abnormis sapiens, crassáqe Minervâ.

Siqidem iste, cum parochum suum pro concione ad dogma aliqod fidei vel explicandum vel confirmandum de Phœnice pervulgata illa proferentem avdivisset, *mendacii manifesti teneri* hominem palam jactitabat: qî enim fieri potuisse, ut *volucres bini* qiqe in *arcam Noachicam* diluvii œcumenici tempore ingrederentur, si qis *ales singularis ac solitarius* extitisset? Apage ergò fabulam hanc ex historiâ etiam exoticâ, qam demtâ veritate Polybius *l* 1. *animal oculis orbatum, nulli usui futurum,* ego *corpus* etiam *animâ destitutum* dixerim; Timæus *nec historiam* qidem dicendam pronunciavit, apud eundem *l.*12. Et à fidei negotio multo magis. οὐ γὰρ δεῖται πονηρίας συμμάχου ἡ ἀρετή. ut Synesius *Epist.*5. *neqe enim avt virtus*

tus

tus vitii, avt veritas divina mendacii ope indiget, nedum ut pagina ſacra ad teſtimonium perhibendum figmento tam abſurdo invita pertrahatur. Unum iſtud ex Plinio *l.13.c.4.* ubi adjectum fuerit, Phœnicem noſtrum ablegabimus. de *pumilâ* qadam *palmâ*, qæ *in Chorâ* eſſe dicitur, locutus is; *Mirum*, inqit, *de eâ accepimus, cùm Phœnice ave, qæ putatur ex hujus palmæ argumento nomen accepiſſe, emori ac renaſci ex ſeipſâ.* Ita (qod Eraſmus alicubi) *fabula trahit fabulam, ut anſa anſam.* & qod diverbio celebratum Avſonius *idyll.12. Vara Vibiam ſeqitur.* In hanc forſan ſi incidiſſent boni illi patres, fuiſſet ea φοῖνιξ *palma* arbor potiùs qàm avis ab hymnodo deſignata.

De Palmâ avtem cum agere ceperimus, cujus occaſione de *Phœnice* ave commentum illud excuſſimus, de iſtâ etiam opinionem qandam vulgo receptam pavcis obiter examini ſubjicere fert animus. Ad hymnographi ergò verba illa, qibus virum juſtum *palmæ arbori*, non *Phœnici aliti*, uti ſuprà demonſtratum eſt, confert, ſic Victorinus Strigelius, qi codicis ſacri partem maximam commentariis, havd prolixis, ſed nec infructuoſis prorſus tamen, ſtrictim illuſtravit; *Cum in primo Pſalmo ſatis multa de palmâ ſint dicta, nunc tantùm Epigramma Alciati aſſcribam, in qo imago Eccleſiæ, —oneri impoſito non ſuccumbentis, ſed conſtantiam præſtantis, in ærumnis, pulcerrimè pingitur.* Tum Andreæ Alciati ex *emblematum* libro, qo palma dum mole ſaxeâ incumbente premitur, in altum palmites ſurrectos emittens exhibetur, carmen ſubjungit; cujus *diſtichon* primum iſtud eſt,

Nititur in pondus palma, & conſurgit in altum;
Qo magis & premitur, hoc mage tollit onus.

At verò, ut nihil dicam de avtorum veterum, qi *plantarum hiſtoriam* conſcripſerunt, alto planè & perpetuo hac in parte ſilentio; ipſa arboris natura palmitúmqe ratio commento iſti penitus adverſari clariſſimè deprehenditur. Palmæ ſiqidem cum folia, qæ ramorum vicem gerunt, tum & palmites, unde fructus exoritur, ſponte ſuâ deorſum vergunt, ut arte etiam opus novellæ coma habeat adhibitâ, cujus ope erigatur. Theophraſtus *hiſt.plant.l.2.c.8.* Ἀναδοῦσι τὴν κόμην, ὅπως ὀρθοφυῆται, καὶ ῥαβδοὶ μὴ ἀπαρτῶνται. *Comam conſtringunt, ut ere-*

cta ſuccreſcat, nec deorſum vergant dependentes virgulæ. Proinde nihil hac in parte peculiare, avt præ aliis inſigne, palma obtinet. Unde ergò enata opinio iſta, tam pervulgata, & pro compertâ prorſus hactenus à pleriſqe habita? Frondi mirum ni tribuerint qod eſt ligni, ſive materiæ, dos peculiaris. Hoc à Plutarcho diſcimus, qi *ſympoſiac.l.8. c.* 4. ſcribit, *ideò in certaminibus palmam ſignum eſſe victoriæ placuiſſe,* (Gellium avdis, qi Plutarchum tranſcripſit, *noct. Attic.l.*3. *c.*6.) *qoniam ingenium ejuſmodi ligni eſt, ut urgentibus opprimentibúſqe non cedat.* Plutarchi ipſius verba vis? habeas. Φοίνικος γὰρ ξύλον, ἂν ἄνωθεν ἐπιθεὶς βαρὺ (forſan βάρος vel βαρύ τι) πιέζῃς, οὐ κάτω θλιβόμενον ἐνδίδωσιν, ἀλλὰ κυρτοῦται πρὸς τοὐναντίον, ὥσπερ ἀνθιστάμενον τῷ βιαζομένῳ, id eſt vertente Gellio: *Si ſuper palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneréſqe, ut magnitudo oneris ſuſtineri non queat, non deorſum palma cedit, nec infra flectitur; ſed adverſus pondus reſurgit, & ſurſum nititur, recurvatúrqe.* Hoc & in *ſeptimo problematum* tradidiſſe Ariſtotelem idem avtor eſt Gellius: qod in eis tamen, qæ ſub Philoſophi nomine jam proſtant, nec unius hominis eſſe videntur, nuſqam comparet. A Xenophonte mutuatum, (nec falſus ariolus, puto) avguror Plutarchum, cujus etiam è verbis perperam acceptis errorem illum de arbore ipſâ enatum non ineptè ſuſpiceris. De *Cyri inſtitutione lib.*7. hæc ille. πιεζόμενοι οἱ φοίνικες ὑπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι. *Palmæ pondere gravatæ ſurſum recurvantur, velut aſini clitellarii*; ita enim κανθηλίους malim, licet renitente Henr. Stephano, qàm cum Svida, μεγάλους, *magnos*, ſive, ut Stephanus, *prægrandes*, vertere. Satis nota ſunt aſinorum dorſa repanda, qorum ab imitamento κανθήλια etiam ſunt dicta, τὰ ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νεὼς ἐπικαμπῆ ξύλα τιθέμενα πρὸς σκηνοποιΐαν, *incurva qædam ligna in navis puppe poſita, qæ tugurii vicem præſtent.* Avtor Heſychius. De ſuccreſcente ergò palmâ cepiſſe videntur commenti iſtius parentes primi, qod de ſuccisâ ille dixerat. Cyrum refert τοὺς πύργους, ſive *turres*, qos ad fluminis oram extruebat, φοίνιξι θεμελιῶσαι, *palmis exciſis ſubſtratiſqe* ideò *fundaſſe*, qòd eæ ponderi, qod erat inducendum, ſuſtinendo, ob cavſam prius aſſignatam, commodiſſimæ viderentur.

Cæte-

Cæterùm omnem nobis in negotio hoc ſcrupuſum eximet Strabo, avtor probatiſſimus; cujus iſta ſunt, ex *geographiæ l.* 15. Ἴδιον δέ τι πάσχειν τὴν φοινικίνην δοκόν. στερεὰν γὰρ οὖσαν παλαιουμένην, οὐκ εἰς τὸ κάτω τὴν ἔνδοσιν λαμβάνειν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄνω μέρος κυρτοῦσθαι τῷ βάρει, καὶ βέλτιον ἀνέχειν τὴν ὀροφήν. *Hoc ait eſſe peculiare* (non *palmæ arboris, frondis, folii, palmitis,* ſed) *trabis è palmæ ligno confectæ, ut vetuſtate firmata, ponderi impoſito deorſum pergendo neqaqam concedat, ſed ſurſum fornicis inſtar convexa contendat, tectumqe ædificii eo fortiùs ſuſtentet.* qanqam iſtud non eſt palmæ ſolius proprium, ſed aliis qibuſdam, havd multis tamen, cum palmâ commune. Siqidem Theophraſtus *hiſtor. plant. l.* 6. *c.* 7. Βάρος δ' ἐνεγκεῖν ἰσχυρὰ, καὶ ἡ ἐλάτη, καὶ ἡ πεύκη, ἁπαλαὶ τιθέμεναι. οὐδὲν γὰρ ἐνδιδόασιν, ὥσπερ ἡ δρῦς καὶ τὰ γεώδη, ἀλλ' ἀντωθοῦσι. *Pondus ferre valentes ſunt abies & picea, ſi virides ponantur, neqe enim oneri cedunt; ut qercus & ſtirpes terreæ magis, ſed renituntur.* Et mox: Ἰσχυρὸν δὲ καὶ ὁ φοίνιξ. ἀνάπαλιν γὰρ ἡ κάμψις ἢ τοῖς ἄλλοις γίνεται. τὰ μὲν γὰρ εἰς τὰ κάτω κάμπτεται. ὁ δὲ φοίνιξ εἰς τὰ ἄνω. φασὶ δὲ καὶ τὴν ἐλάτην καὶ τὴν πεύκην ἀντωθεῖν. *Valet ad hoc & palma. in diverſum enim planè, qàm reliqæ, incurvatur. hæ enim deorſum incurvantur, illa ſurſum. qin & abietem & piceam pariter reniti ferunt.*

Cap. III.

Oppoſita juxtà poſita lucem mutuam fœnerantur. Ariſtotelis codices emendati. Hymni primi Verſiculus 4. *expenditur & explicatur. A bonorum ſtatu felici, ad improborum infelicem tranſitur.* Non ſic, *formula ſolennis elliptica. Rabbinulorum commentum putidum. Lectio varia Gen* 4. 15. *Loca ambigua Prov.* 15. 7. *Devt.* 18. 14. *Bezæ conjectura de Eph.* 4. 20. *probata. Locus ſubdifficilis* 2 *Reg.* 23. 5. *diſcuſſus. Interrogationis index nota ſæpe deſiderata. Eſaias* 16. 6. *& Jeremias* 48. 29. 30. *collati & conciliati.* בַּדִּים *qàm varia deſignet.* נִין ſoboles. זַעֲפִים palmites, cogitationes. *Chriſti verba Matth.* 20. 25, 26. *& Luc.* 22. 25, 26. *collata, expenſa, explicata. Poteſtas politica miniſtris Evangelicis interdici eis exiſtimata. Syneſius emendatus.* καταπυκνειδίειν &

κατεξ-

κατεξουσιάζειν de imperio tyrannico uſurpata ibi fruſtrà cenſeri; in partem meliorem freqenter ſumi. Τῶν Εὐεργετῶν, *ſive* Beneficorum *appellatio, Hebr.* τῷ נְדִבִים *reſpondens; qibus tributa. Non videri poteſtatem ullam eis verbis interdictam. Ad Chriſtianos qoſqe pertinere documentum eo loci datum. Mens verborum genuina propoſita, explicata, firmata.* Οἱ δοκοῦντες ἄρχειν *qid velit.* Οἱ δοκούμενοι, *non dici.* Τὸ δοκεῖν, τὸ τολμᾶν, τὸ θέλειν, τὸ βούλεσθαι, *& Latinis,* videri, avdere, velle, πλεονάζοντα. Calix perpeſſionis; baptiſmus ſangvinis. *Matth.* 20.23. *Martyrium duplex; Bernardo etiam triplex. Infantes Bethleemitici* καταχρηστικῶς martyres *dicti. Evſebii Emeſſeni nomen ementitum. Verſiculi illius Matth.* 20.23. *pars altera expenſa. Variæ multorum expoſitiones. Ellipſes & ſupplementa minus neceſſaria.* Ἀλλὰ *&* εἰ μὴ *creberrimè permutata.*

CIrca hymnum primum moramur adhuc, Εὐαισθητότερα τὰ παρ' ἄλληλα τιθέμενα, inqit Philoſophus *de cœlo l.2.c.6. Exactior rerum ſenſus eſt, qum ea inter ſe componuntur.* Et de contrariis ſpeciatim idem *rhetor. l.3.c.2.* Παρ' ἄλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνεται. Et *ibid. c.*18. Παρ' ἄλληλα γὰρ μᾶλλον τἀναντία γνωρίζεται. Sic enim loco utroqe diviſim legendum, παρ' ἄλληλα, non conjunctim, qod codices exhibent, παράλληλα. Et rurſus in *Sophiſt. Elench. l.*1.*c.*14. παρατιθεμένων ἐγγὺς τῶν ἐναντίων, καὶ μείζω φαίνεται, καὶ βελτίω τοῖς ἀνθρώποις, *Oppoſita juxta poſita, lucem ſibi mutuò fœnerantur, & conſpicua magis fiunt.* Viri itaqe *boni ſtatum fœlicem* priore hymni iſtius parte propoſitum & imagine luculentâ oculis ſubjectum, ab adverſâ *improborum infœlicitate* in reliqâ vates ſacer illuſtrat.

Hanc orditur à formulâ conciſâ ſacris ſcriptoribus ſolenni, לֹא כֵן הָרְשָׁעִים *Non ſic impii.* qod Græcus, qò dicti vehementiam pleniùs exprimeret, iteratum reddidit; οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως. Mitto putidum illud Cabaliſtarum nugamentum, qi referente Joanne Revchlino, qi & Capnio, *Cabaliſt. ſuæ c* 3. ex literis trium harum dictionum noviſſimis tranſpoſitis, qæ אָמֵן conficiant, cavſam colligunt, cur impii in gehennam mittantur, ſcil. qia non dicunt *Amen.* Verum ſic Jacobo patri Joſephus Gen.c.48. ver.18.

לֹא כֵן אָבִי *Non ſic, pater mi*; faciendum ſcil. avt tale qid. ὐχ ὕτως. Græc. *non ita convenit*. Lat. Sic Moſi Pharaoh, Exod. c.10. v.11. לֹא כֵן μὴ ὕτως. Græc. *Non fiet*. Lat. Sic de Moſe Dominus, Num.c.12. v.7. לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה Græc. ὐχ ὕτως ὁ θεράπων μυ Μωϋσῆς. Lat. Vulg. *Non ſic famulus meus Moyſes. ſervus meus*, Pagnin. *aliter cum illo ſe res habet*. Jun. Salomon Parœm c.15. v.7. *Sapientum labia ſpargunt ſcientiam; ſtolidorum verò cor* לֹא כֵן Schol. Græc. ὐχ ὕτως, at LXX. qæ dicitur Verſio, ὐκ ἀσφαλεῖς. Et Vulgat. *non ſecura*. Jun. *anima ſtultorum abeſt à recto*. Tigurin. *cor non eſt ſolidum*. Pagnin. *non erit rectum*. Piſcat. *non eſt: proinde nec ſpargit ſcientiam*. Verùm ſimpliciùs juxta priora illa vertas, *non ſic*. ut id primâ & primariâ voculæ notione deſignetur, qod ſeqelæ ratione eliciunt iſti. atqe ita Verſiones Anglicanæ qæqe, tam antiqiores qàm & nuperæ, **Doth not ſo.** Eandem formulam uſurparunt Græci interpretes, Geneſ. c.4. v.15. ubi, cum Cajn dixiſſet fore, ut ab occurrente qolibet ſtatim interficeretur, ſubjicit Deus, uti illi vertunt, ὐχ ὕτως, qod Latinus reddidit, *Neqaqam ita fiet*. τυτέςιν, ὐκ ἀναιρεθήσῃ. i. *non interficieris*. ut Baſilius exponit, *epiſt*. 117. ſcil. pro eo qod textus Hebraicus habet לָכֵן *idcircò, propterea*; & Avg. Stevchus, *imò ſic*, reddidit; illi לֹא כֵן *non ſic*, legerunt. Moſes an uſurpaverit (qod editores Genevenſes ſuſpicati videntur) Devteron. c.18. v.1*. verbis illis, וְאַתָּה לֹא כֵן *at tu non ſic*, ut qæ ſeqguntur נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ *dedit tibi Dominus Deus tuus*, integram per ſe & ab illis diſtinctam clavſulam conſtituant, meritò forſan dubitari poteſt; & interpretes plerique in diverſum abſcedunt: favere tamen videtur diſtinctionum ratio, & *Zaceph* ſimilitudinis notæ inſidens: atqe ita Sanct. Pagninus reddidit: *Sed tu non ſic: dedit tibi Dominus Deus tuus*. Hieron. etiam ab oleaſtro, ita eſt interpretatus; *Conciſa*, inqit, *eſt locutio. Et ſenſus eſt, Et tu non ſic, ſcil. facies, vel non ſic edoctus es; avt, non avdies præſtigiatores & divinos. Dedit tibi Dominus Deus tuus, Prophetam ſcil. qi tibi futura prædicat, ita ut non ſit opus ad iſtos pergere*. Sed & Fr. Vatabli *annotationes*, qæ cum Leonis Judæ Tigurini verſione ſunt editæ, eôdem planè concedunt. Sic enim habent. *Tu avtem non ſic: dabit tibi Dominus Deus tuus*.

tuus. concisa oratio, in qâ sunt multa subavdienda, hoc modo; Tu avtem non sic facies; non consules divinos: qia daturus est tibi Dominus Deus tuus terram illarum gentium in hæreditatem, propterea qòd divinos consulunt. De clavsulâ extremâ Oleastrium qàm Vatablum seqi malim: de distinctione ipsâ alii viderint. Mihi interim cumprimis perplacet à Theodoro Bezâ, sed qasi ambigente, proposita distinctio parilis in verbis Apostoli ad Ephesios c.4. v.20. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν. *Qid si*, inqit, *post* οὕτως *distinctionem adscribas? sic enim Hebræi,* וְאַתֶּם לֹא כֵן הָרוֹמְרִים *vos avtem non ita, sub. facere convenit. qi didicistis* &c. Ego lubens verterim, *Vos avtem non sic: Christum didicistis.* Ita certè disertè Theophylactus: Τὰ μὲν ἔθνη οὕτως ἔχει· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, — ἐπειδὴ ἐμάθετε τὸν Χριστόν. *Gentes qidem sic se habent: vos avtem non sic, — qia Christum didicistis.* Nec secus exteri qandoqe. Sic enim apud Maronem *Æneid. l.2.* Æneas urbe jam conflagrante, in Helenam obviam exardescens,

Scilicet hæc Spartam incolumis, patriásqe Mycenas
Aspiciet? partóqe ibit regina triumpho?
Non ita.—— Sed de Apostoli loco isto alibi plura.

Occurrit interim eadem formula Regum l. 2. c.23. v.5. loco certè satis difficili. Verba sic habent; כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי עִם אֵל Ea sic reddunt; Græcus, οὐ γὰρ οὕτως ὁ οἶκός μου μετὰ ἰσχυροῦ. Pagnin. *Non enim sic domus mea cum Deo.* Tigurina, *Non inqam, sic erit domus mea cum Deo.* Junius, *Qamvis non ita* sit *domus mea erga* Deum *fortem.* Piscator, *Qamvis* avtem *non* sit *ita* comparata *domus mea erga Deum.* hoc est, uti sese isti explicant, (neqe enim alteri illi ulteriùs exponunt) *qamvis ego & regnum meum, non ita exactè præstemus hæc*; ut ad illa Vers.3. respiciatur, *dominator justus sit, & in Dei timore dominetur.* Eòdem ferè concedit Versio nostra novissima. Cæterùm ad verba Vers. 4. proximè antegressa respectum potiùs haberi, cùm Judæi, tum & nostri pleriqe consentiunt. Ita tamen, ut in periochâ illâ constituendâ in diversa à se invicem abeant. Qidam enim ita sententiam diffindunt, ut collationem duplicem institui velint, in parte priore alteram, à sole clarissimo citra nubeculam ullam offusam exoriente, qi gradatim attollatur, splendorémqe justum nubilo nullo inter-

interveniente imminutum constanter retineat, cui regnum Davidis compar (in Messiâ saltem) futurum sit; alteram, à solis ejusdem qidem splendore, sed qi nebulis, nubibus, pluviis, imbribus intercursantibus creberrimè intercipiatur; sive, ut horum nonnulli, ab herbâ tenerâ, qæ solis calore pluviæqe humore ad tempus breve confota atqe enutrita, post pavlo penitus exarescat: cui simile illud nevtiqam futurum fiet. Ita ferè Judæi, Camius, Jairus, Gersomides: qos Interpretes nostri, tam Genevenses, qàm & his proximè priores secuti sunt. Ei sic reddunt, *Et sicut lux matutina, ubi sol oritur, matutina, qæ sine nubibus est*, ita futura est domus mea; at non *sicut herba terræ à splendore & pluviâ*; sive, *à pluviâ splendidâ. Neqe enim ita* erit *domus mea cum Deo*. Verùm V.Cl. Ludov. de Dieu, in *Animadversionibus postumis*, ut ut minimè omnium placere sibi Junium profiteatur, maximè verò qos superiùs expressimus, Genevenses; ab his tamen etiam discedit; & cum verba commatis 4. sic reddiderit, *Et sicut luce matutinâ oritur Sol*; sicut *tempus matutinum* est *sine nubibus*; sicut è *pluviâ existit herba tenera è terrâ*; ut triplicem velit collationem institui, *à tribus* scil. *rebus naturalibus, qæ gratissimæ hominibus sint, & insignia contineant beneficia*; istud simul in his tacitè innui censet, *res istas constantes ac stabiles non esse*; *solem siqidem*, etiamsi *luce matutinâ oriatur, sub vesperam* tamen *occidere*; *avroræ serenitatem*, licet *primo splendoris ortu nubes discutiat, easdem* tamen, *ubi sol ascenderit, redire, aliásve succedere, qæ cœlum obscurant*; *herbam deniqe teneram per pluviam è terrâ progerminare, sed qæ subitò flaccescat*. isto itaqe respectu dici, *utiqe non sic* est *domus mea apud Deum*, cùm *fœdus æternum habeat*. Ego priora illa sic reddiderim, *Et sicut ad lucem matutinam, sole manè citra nubes exorto, à splendore pluviæ succedente herba tenera è terrâ* succrescit: ut (qod Junio visum, cui hac in parte accedo) imagine istâ, cùm regni gloria, qæ solis ipsius splendorem referat, tum populi statúsqe totius prosperitas, ad herbæ instar, qæ pluviæ calorísqe vicissitudine tempestivâ cùm fruatur, perpetuò virescat, utraqe fuerit designata. Nimis siqidem, uti mihi videtur, licenter priores illi cùm contextum divellunt, tum de suo inferciunt: Vírqe ipse doctissimus

ſimus ſine fundo ſuggerit, qæ textus ipſe nevtiqam exhibet. At verò ſi favſta ac fœlicia omninò qælibet collatione iſtâ repræſentantur, qâ, inqies, de cavſâ negat David domum futuram ſibi iſtiuſmodi? Chaldæus itaqe ſic interpretatur, ut nolit iſta prorſus negari, ſed amplius longè aliqid his verbis ſubindicari; qæ ſic reddit, *Excellentior qàm ſic domus mea coram Deo.* Nam Latinus qi reddidit, *Nec tanta eſt domus mea apud Deum, ut pactum æternum iniret mecum*; dictionis compagem planè reſolvit, dum à periochâ præcedenti, à qâ dubio procul dependet, iſtam parum conſultè dirumpit. Mihi ſtatim atqe D. de Diev de eâ diſſertationem perlegiſſem, (neqe enim locum ipſum apud me unqam priùs perpenderam) ſubiit animum verba eſſe ἐρωτηματικῶς proferenda, ut dicatur, *An non ſic utiqe domus mea apud Deum* eſt futura? Dum avtem, ne, ſi id fieri poſſit, (qod cordi non eſt) ſolus incedam, comitem qæro, verſiones varias conſulendo evolvendóqe incidi tandem in noſtrarum, qæ typis excuſæ (puto) proſtant, antiqiſſimam, Gvil. Tindalo attributam. Ea αὐτολεξεὶ ſic habet, **And is not mine house so with God?** Interrogationis indicem particulam apud Hebræos freqenter deſiderari, norunt ſatis qiqe in eâ lingvâ leviter etiam verſati: unde locis in havd pavcis verſiones variæ, de qibus in Cinno iſto alibi copioſiùs diſſeruimus. Iſti hîc obiter lucem aliqam dare conati, ad penſum inſtitutum denuò revertimur.

De Rege, an populo, an utroqe, Moabitico Deus, Eſaiæ c.16. v.6. *Audivimus faſtum Moabi, (faſtuoſus eſt admodum) faſtum ejus, & faſtidium ejus, & excandeſcentiam ejus:* לֹא־כֵן בַּדָּיו Qæ eadem latiùs pavlò Jeremias c.48. v.29,30. *Avdivimus faſtum Moabi,—altitudinem ejus, & faſtum ejus, & faſtidium ejus, & elationem cordis ejus. novi ego, inqit Jova, excandeſcentiam ejus:* וְלֹא־כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ Qæ utrobiqe noviſſima, dum formula qâ de agimus, apud utrumqe eadem, niſi qòd ſimplex alteri, alteri geminata, non attenditur, negotium interpretibus moleſtiámqe havd mediocrem creavere. unde etiam enatum, ut qamvis idem dubio procul verbis illis vates uterqe voluerit, non tamen pariter avt reddiderint avt explicaverint nonnulli. Apud Eſajam Græci, οὐχ οὕτως ἡ μαντεία σου, οὐχ οὕτως. *non ſic divinatio tua, non ſic.* geminarunt

minarunt scil. ubi gemina nulla se dabant; prout & in Hymno primo fecisse superius est animadversum. qum avtem Ethnicorum *vates* ac *arioli*, utpote *mendaces* planè, בַּדִּים dicti reperiantur Esajæ c.44. v.25. & Jer. c.50. v.36 inde de *divinationibus* loqi vatem sacrum avtumabant illi, qæ eventum qem isti pollicebantur, nevtiqam essent habituri. Verùm apud Jeremiam aliter planè eadem efferunt, οὐχὶ ἱκανὸν αὐτῷ οὐχ οὕτως ἐποίησε; ita exhibet τῶν ἑβδομήκοντα editio Parisina, qæ & Romanam repræsentare profitetur; sed mutila, opinor. siqidem in Theodoreti commentariis pleniùs sic datur, οὐχὶ κατὰ τὸ ἱκανὸν αὐτοῦ οὕτως οἱ βραχίονες αὐτοῦ; οὐχ οὕτως ἐποίησε. *An non secundum sufficientiam ejus ita brachia illius? non sic fecit.* בַּדָּיו scil. *brachia illius* reddidere, qia *membra artúsve* corporis בַּדִּים dicta videantur Jobi c.18. v.13. &c. 41. v.12 eò qòd *ramalium* in arbore instar habeant, qibus nominis id datur Ezek. c.17. v.6. & c.19 v.14. Hosh. item c.11. v.6. qod idem & secutus Tigurinus; *furori ejus lacerti ejus non respondent.* Et, *cui nec lacerti ejus, neqe facta ejus respondent.* Latinus, in Esajâ; *& indignatio ejus plus qàm fortitudo ejus.* in Jeremiâ verò; *qòd non sit juxta jactantiam ejus virtus ejus, nec juxta qod poterat conata sit facere.* בַּדִּים mirum ni in *fortitudinis viriúmqe* notione sumpsit. qia בַּדִּים *vectes* apud Mosem passim, Exod. c.26. v.13, 14, 15, 27, 28, &c. 27. v.6, 7. &c. & Job. c.17. v.16. unde & *ossa* præcipuè sic dicta volunt Job. c.18. v.13. qo loco & *robur* reddidere nostri. nec aliud, puto, avt βραχιόνων nomine Græci volebant, avt *lacertorum* Tigurinus. Eôdem ferè concedit, qod è Judæis qidam, in qibus est Jajrus, גִּבּוֹרִים i. *robustos*, sive *validos* exponunt, de viris fortibus & bellicosis interpretati, qi tamen rem prosperè gesturi non sint. Cæterùm Camius, & ex aliorum etiam sententiâ Esdraides בַּדִּים *mendacia* exponunt. qo modo & vox ea sumitur Job. c.11. v.3. à radice, qæ *fingendi* ac *comminiscendi* notionem obtinet Reg. l.3. c.12. v.33. & Nehem. c.6. v.9. nec desunt, qi eisdem testibus מַחֲשָׁבוֹת i. *cogitata, consilia, machinamenta*; ratione (puto) diversâ interpretantur; qia ea utiqe à mente sive corde emergunt prodeúntqe, qo modo à stirpe sive stipite *rami palmitésqe*: unde & utrisqe commune nomen סְעִפִּים apud Hebræos adhæsit, Reg. l.3.

 c.19.

c.19. v.21. Hymn.119. v.113. Esaj.c.17. v.6. & c.27. v.10. In hoc interim consentiunt Judæorum Magistri, qòd כֵּן *verum*, *rectum* utrobiqe reddunt, ad illud Num.c.27.v.7. lectorem amandantes, *Zelophehadi filiæ, qod est rectum loquntur.* qo modo & Pagninus, *non sunt recta verba ejus.* qi tamen idem in Jeremiâ, *ira ejus non est stabilita*; *filii ejus* (forsan, qia *propaginum* instar sunt filii; unde & נִין pro *sobole*, Job. c.18. v.19. Esa. c.14. v.22. Hymn.72. v.17.) *non sic fecerunt ut putabant.* aliter nempe כֵּן apud vatem alterum, apud alterum aliter (in hoc saltem perperam) cepit. Ego sanè, si כֵּן illud in *veri rectiqe* notione sumendum esset, avt *verba*, avt *cogitata*, avt ejusmodi qidvis potiùs, qàm *mendacia* בַּדִּים redditum velim. ecqis enim *mendacia non esse vera* avt *recta* diceret? ut de Thrasone aliqo jactabundo, confictas à se de gestis suis fabulas narrante, seriò pronunciaret, *mendacia hujus vera*, avt *recta non sunt.* qum hoc ipso qod *mendacia* esse pronunciatur, omnis prorsus eis veritas ac rectitudo abjudicetur. Cæterùm ipse, particulæ hujus notionem usitatissimam retinendo, à qâ recedere istic qod vel cogat, vel svadeat, nihil video, cum Junio lubens verterim, qod Esajas protulit, at *non sic mendacia ejus*; rem scil. effectura sunt. uti ex Jeremiâ ille rectissimè supplevit. Ita idem prorsus vates uterqe dixit, nisi qod alter formulâ ingeminatâ ἐμφατικώτερον pavlò enunciavit.

Restat celeberrimus omnium, in qibus hæc formula deprehenditur, locus, in qo latiùs discutiendo atqe enucleando moram trahere non pigebit. Habetur is in Evangelio Lucæ cap.22. v.25,26. verbis hisce; Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. qod havd multo seciùs, nisi qòd pleniùs pavlò, apud Matthæum, c.20. v.25,26. Sic legitur: Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν. Marcus enim c.10. v.42,43. Matthæi vestigiis præcisè insistit, nisi qòd pro ἄρχοντες, οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, dixit. de qo, cum Deo bono, deinceps videbitur. Summa huc redit; *Reges & magnates dominationem atqe imperium super subditos ipsis usurpant & exercent: Vos avtem non sic.* qæ clavsula novissima scriptorum calamis sursum

deorsum jam diu volutatur. Ex ævi superioris nonnulli, verbis hisce volunt *potestatem secularem & magistratum omnem civilem Apostolis Christi, & in eorum personâ sacrorum administris qibusqe, penitùs interdictum.* Horsum enim respexisse videtur Synesius *Epist.*57. qæ est adversus Andronicum qendam λόγος τις στηλιτευτικός. Ὁ πάλαι χρόνος, inqit, ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς ἱερέας τε καὶ κριτάς. — εἶτ᾽ ἐπειδή, μοὶ δοκεῖ, τὸ θεῖον ἔργον ἀνθρωπίνως ἐπράττετο, διῴκισεν (lege, meo periculo, διώρισεν) ὁ θεὸς τοὺς βίους. καὶ ὁ μὲν ἱερεύς, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη. *Prisca tempora sacerdotes eosdem ac judices tulerunt. — Deinde, posteaqam, ut mihi videtur, opus divinum humano more agi ceptum est, vitæ instituta ista separavit Deus, ut sacerdotium alteri, alteri principatus assignaretur.* Mox adversus Andronicum stylum stringens; Τί οὖν ἐπανάγεις; τί δὲ συνάπτειν πειρᾷ τὰ κεχωρισμένα παρὰ τοῦ θεοῦ, ὃς οὐ διοικεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ παραδιοικεῖν ἀξιοῖς; *Qid tu igitur antiqata revocas? qid ea connectis qæ à Deo sunt discreta, qi regimine apud nos non uti, sed abuti, perversè ac præter jus fásqe gubernando, postulas?* concludit deniqe, Ὅτι πολιτικὴν δύναμιν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα. *Potestatem civilem sacerdotio adjungere, est ea contexere, qæ contexi simul neqeunt,* sive, *qæ contexenda simul non sunt.* Sed omnium disertissimè Bernardus Claræ vallensis *ad Evgenium P.R. de considerat. l.2. Qid tibi dimisit sanctus Apostolus? Qod habeo, inqit, hoc tibi do. qid illud? unum scio: non est avrum, neqe argentum; cum ipse dicat, Argentum & avrum non est mihi. esto, ut aliâ qacunqe ratione hæc tibi vindices; sed non apostolico jure. non enim tibi ille dare, qod non habuit, potuit. qod habuit, hoc dedit, solicitudinem super Ecclesias. nunqid dominationem? avdi ipsum: Non dominantes, ait, in clero; sed forma facti gregis. & ne dictum solâ humilitate putes, & non etiam veritate, vox Domini est in Evangelio: Reges gentium dominantur eorum, & qi potestatem habent super eos Benefici vocantur. & infert; Vos avtem non sic. planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergò tu, & usurpare tibi avde, avt dominans Apostolatum, avt Apostolicus dominatum. planè ab alterutro prohiberis. si utrumqe similiter habere voles, perdes utrumqe:* Hæc ille. concludit planè ex Christi interdicto potestatem civilem nemini Apostolico competere.

Urgent

Urgent ulteriùs è recentioribus havd pavci, & potestatis in ministris Evangelicis qibusqe paritatem atqe æqalitatem hinc astruunt. Istis ex adverso qi consistunt nonnulli, τὸ κατακυριεύειν & κατεξουσιάζειν opponunt; non *potestatem meram* aliorum super alios, sed *potestatis abusum* sive usum insolentem & tyrannicum duntaxat interdici. Astipulatur his V.C. Isaacus Casavbonus *annot. in N T.* κατεξουσιάζειν, inqit, *non est simpliciter habere potestatem; sed uti eâ tyrannicè adversus subditos.* qod & confirmat adducto Theophylacti testimonio, qi *ad Marc.* 10. exponit, ἐξουσιαστικῶς καὶ τυραννικῶς προσφέρεσθαι. Corn. item Jansenius *comment. in concord. Evang. c.* 103. *Notanda vis Græcæ dictionis* κατεξουσιάζουσιν, *qæ non simpliciter significat, uti potestate: sed ratione præpositionis* κατὰ *sonat in malam partem, significans usum potestatis tyrannicæ, qi cum malo subditorum sit conjunctus; ut qod Græcè est* κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, *rectè sic verti possit, potestatem exercent adversus eos. sic etiam in priore sententiâ, non est simpliciter* κυριεύουσιν, *i. dominantur eorum, sed cum præpositione* κατὰ, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, *i. dominium exercent in vel adversus eos, ut significetur suo bono & subditorum malo eos gerere principatum.*

Verùm adversus hæc denuo regerunt illi. 1. primatum fratres duos illos & locum in Christi regno, qod monarchiis mundanis geminum somniabant ipsi, eminentiorem præ reliqis, potestate eâ, qæ fastigia istiusmodi comitari solet, instructum, non *tyrannidem* aliqam, avt potestatis alicujus tyrannicè sive fastuosè exeqendi facultatem postulasse. 2. qod Matthæus & Marcus κατακυριεύειν & κατεξουσιάζειν dixere: Lucam simpliciter κυριεύειν & ἐξουσιάζειν dixisse; addidisse insuper, εὐεργέτας καλεῖσθαι, *Beneficos appellari* consvevisse, etiam eos qi sic imperant. Monet C.V. Joan. Drusius in *proverbiis class.* 2. *lib.* 1. *parœm.* 254. Græcum εὐεργέται Hebræorum נְדִיבִים respondere. Titulum avtem istum, tanqam honorificum cumprimis, regibus attributum docet nos Demosthenes *adv. Æschinem orat. pro coron.* verbis illis, φίλον εὐεργέτην, σωτῆρα τὸν Φίλιππον ἡγοῦντο. Eo Osiridem ab ortu, statim insignitum refert Plutarchus, voce in hæc verba cœlitùs datâ, Μέγας βασιλεὺς, εὐεργέτης, Ὄσιρις γέγονε. *Rex magnus, beneficus, Osiris natus est.* Eo Cyrum majorem Armenios aliósqe ple-

plerosqe honorasse, Xenophon *institut. l.*3. Ὁ δὲ Ἀρμένιος προὔπεμπε, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλοῦντες τὸν Εὐεργέτην. Eo Mithridatem primum Ponti Regem suos, Strabo *lib.*10 & Appian. *bel. Mithridat.* Eo Ptolemæum à Lagi filio tertium, Græcos, Strabo *geograph. l.*17. ob beneficia in gentem suam collata: qo modo & Lagidem σωτῆρος cognomine Rhodii, avtore in *Atticis* Pavsania. Is itaqe inter illos locum forsan tueri poterit, qos τιμῇ ἀληθεῖ Εὐεργέτας nuncupatos vult Pavsanias. Cave enim de isto dictum accipias, qod de nominis hujusce septimo, qi & Physcon, ut est apud Strabonem videre, Athenæus *dipnosophist. l.*12. Ὁ αὐτὸν μὲν Εὐεργέτην ἀνακηρύττων, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀλεξανδρέων Κακεργέτης ὀνομαζόμενος. *Beneficum ipse se indigetabat, cum ab Alexandrinis Maleficus appellaretur.* qod & *l.*4. extremo ante monuerat. Qanqam nec Lagidæ σωτῆρος titulum Josephus lubens concesserit, qem ait, Σωτῆρα χρηματίζοντα, τἀναντία παθεῖν αὐτῇ τῇ ἐπικλήσει, *Servator cùm diceretur, appellationi adversa planè gessisse. antiqit. l.*12.*c.*1. Eodem & Catonem cives Uticenses, μιᾷ φωνῇ τὸν Εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καλοῦντας, Plutarchus in *Cat. min.* qi idem in dissertatione *de sese lavdando*; Τῶν βασιλέων, τοὺς μὴ θεοὺς, μηδὲ παῖδας θεῶν ἀναγορεύεσθαι θέλοντας, ἀλλὰ φιλαδέλφους, ἢ φιλομήτορας, ἢ Εὐεργέτας, ἢ Θεοφιλεῖς, οὐκ ἤχθοντο, τοῖς καλοῖς μὲν, ἀνθρωπικοῖς δὲ ταύταις προσηγορίαις τιμῶντες. *Reges illos, qi non Deos, Deorúmve filios se dici volebant, sed fratrum matrúmve amantes, vel beneficos, vel Deis charos, titulis hisce, præclaris qidem, humanis tamen, homines havd gravatim honorabant.* Qanqam & istos, uti suprà indicatum, qibusdam frustra gratísqe arrogantibus, meritò denegabant; aliis verò, non ἐπὶ τιμῇ, sed ἐπὶ χλευασμῷ, *per derisum*, uti de Ptolomæo Philometore Pavsanias, imponebant qandoqe. Qin & aliis qàm regibus, avt provinciarum rectoribus, privatis qoqe nonnunqam honoris ergô, avt beneficii alicujus insignioris ratione, titulos istiusmodi deferebant. Hinc Cratoni cuidam Charontis scapham ingressuro apud Lucianum Mercurius, Κατάλιπε τὸ γένος, καὶ δόξαν, καὶ εἴ ποτέ σε ἡ πόλις ἀνεκήρυξεν Εὐεργέτην. *Depone prosapiam gloriámqe, & si te qando cives tui Benefici præconio publicitùs cohonestaverint.* Agriasparum deniqe, an Arismasporum gentem totam, mutato nomine,

Εὐεργέτας deinceps nuncupari jusserat Cyrus, qum frigore victúsqe penuriâ laborantem, qem adversus Scythas ducebat, exercitum, tectis excepissent, & commeatibus juvissent. Avtores Diodorus *l.*17. Arrian. *l.*3. Curtius *l.*7. De nominis ipsius ratione optimè Leo imperator in *Constitut.* Τέλος τῷ βασιλεῖ τὸ εὐεργετεῖν. διὸ καὶ Εὐεργέτης λέγεται. καὶ ἡνίκα τὴν εὐεργεσίας ἐξατονήσῃ, δοκεῖ κιβδηλεύειν κατὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα. Interpretabitur Annæus Seneca, qi *de clement. l.*1. *c.*19. Neronem suum sic affatur. *Proximum Diis locum tenet is qi se ex Deorum naturâ gerit, Beneficus, ac largus, & in melius potens. hoc affectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi, ut Optimus simul habeatur.* Et *ad Evgenium de consider. l.* 3. Bernardus; *Mendaciter hoc diceris, si non tam Beneficus esse, qàm beneficis præesse intendas.* Dio sophista, ille ὁ χρυσόστομος dictus, *orat.*49. τοῖς ἐπιεικέσιν ἀνθρώποις καὶ πεπαιδευμένοις, οὔτε ἀηδὲς τὸ ἄρχειν, οὔτε χαλεπόν. ἥδονται μὲν γὰρ οὐδενὶ μᾶλλον, ἢ τῷ εὐποιεῖν. τῷ δὲ ἄρχοντι, οὐ μόνον ἐξουσία πλείστη τοῦ εὐεργετεῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη σχεδόν. qi & idem *orat.*41. τοὺς εὐεργέτας tyrannis opponit verbis illis: ἀλλὰ μᾶλλον φιλεῖ τὸ τοιοῦτον (τὸ μηδένα μήτε ἀντιλέγειν, μήτε μέμφεσθαι) συμβαίνειν τοῖς τυράννοις, ἢ τοῖς εὐεργέταις.

Qin & τὸ κατακυριεύειν in partem potiorem adhibitum freqentissimè deprehenditur. Apud Græcos interpretes Hymno 110. v. 2. de Christi dominatione, κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. *dominare in medio hostium tuorum.* Hymn. 72. v. 8. de Solomonis imperio. κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης. *à mari usqe ad mare dominabitur.* Et Hymn. 49. v. 14. de bonorum futuro regimine, κατακυριεύσουσιν αὐτῶν οἱ εὐθεῖς. *Justi ipsis dominabuntur.* Genes. c. 1. v. 28. de potestate homini super cæteras creaturas concessâ. Πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς· καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων &c. *replete terram & dominamini ei; & imperium obtinete super pisces* &c. qem locum alludens Clemens Alexan. *Stromat. l.*6. Μὴ τῶν ἔξω μόνον θηρίων κατακυριεύειν ἐτάγημεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀγρίων παθῶν. Idémqe *pædagog. l.*2. *c.*1. οὐ χρή, καθάπερ ἀσωτευομένους, ἡμᾶς παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς δωρήμασι. χρῆσθαι δὲ αὐτοῖς, ὡς ἄρχοντας, ἀπροσκλινῶς. καὶ γὰρ βασιλεύειν ἐτάχθημεν, καὶ κατακυριεύειν, οὐχὶ δουλεύειν τοῖς βρώμασιν. Vides ἄρχειν, βασιλεύειν, κατακυριεύειν, tanqam

qam qæ idem prorſus valeant, uſurpari. Accedit, qòd κατακοιρανεῖν, qod idem ferè ſonat, eodem planè modo poetarum princeps ἀντὶ τοῦ κοιρανεῖν non ſemel uſurpavit.

Iliad. μ. v.318. οὐ μὰν ἀκλεεῖς Λυκίην κατακοιρανέουσιν
Ἡμέτεροι βασιλεῖς.
Noſtri havd incelebres Lyciæ reges dominantur.

Et *Odyſſ.α. v.247.* Ὅσσοι γὰρ νήσοισιν ἐπικρατέουσιν ἄριστοι,
Ἠδ' ὅσσοι κραναὴν Ἰθάκην κατακοιρανέουσι.
Namqe qot inſulæ habent paſſim proceres dominantes,
Qòtqe tenent Ithacam ſaxoſam, huic imperitantes.

ad qem locum Evſtathius; τὸ κατακοιρανέουσι δηλοῖ τὸ βασιλεύουσι, καὶ ὡς ἀνωτέρω ἔφη, ἐπικρατέουσιν, ἢ τὰ βασιλικὰ δρῶσιν. ὡς καὶ Ὀδυσσεὺς ἐν Ἰλιάδι (β. v.207.) κοιρανέων διέπε στρατὸν, ἤγουν δρῶν ἔργα βασιλικά. ut κατακοιρανεῖν Homero nihil ſit aliud qàm ſimplex κοιρανεῖν, i. βασιλεύειν, ἐπικρατεῖν, *regnare, cum imperio eſſe.*

Verùm nolo ego controverſiis iſtis immiſcere me. Quod ille olim,

Nimium altercando veritas amittitur.

Senſum loci genuinum tantùm eruere & in lucem protrahere, Σὺν Θεῷ, conabimur. Ac primò, poteſtatis civilis uſum atqe exercitium omne iſtic interdici prorſus eis, ad qos verba hæc ſpectant, mihi nevtiqam ſit vero ſimile: & minùs multo, prælationem omnem & imparitatem inter ſuos vocibus illis Dominum Chriſtum ſublatum ire voluiſſe. ſiqidem & gradus inter eoſdem diſertè agnoſcit ipſe, qibus alii tanqam majores minoribus præficiantur, ubi ſubjicit, Lucæ c.22. v.26. ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος· καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν. *qi major eſt* (reliqis) *inter vos, eſto ſicut minor* (reliqis, ſcil.) i. e. minimus. *et qi præit, ſicut qi miniſtrat.* tum & ipſum ſe eis εἰς ὑπόδειγμα proponit. Ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν. ibid. v.27. *Ego*, inqit, *ipſe* (qem *vocatis magiſtrum ac Dominum : & benè ſic vocatis : ſum enim.* Joan.c.13. v.13.) *tanqam is qi miniſterio fungitur, inter vos ago.* ut ne adjiciam qæ Matthæus c.20. v.8. & Marcus c.10. v.45. eôdem planè ſpectantia referunt. non magis ergò Chriſtus interdicto iſto ſuorum in ſe invicem quorumvis, qàm ſuiipſius in ſuos, poteſtati qicqam detraxit.

Deinde, qæ iſtic locutus eſt, non Apoſtolos ſolos, avt etiam miniſtros Eccleſiaſticos duntaxat; (neqe enim in contextu qicqam ſe prodit, qod vel ad hos vel ad illos reſtringenda evincat) ſed Chriſtianos qoſvis, tam Principes qàm & Plebeios, ſpectare videntur. Ita certè vetuſtiores qiqe ferè cepere. Joannes Chryſoſtomus in Matthæum *orat.65.* Hieronymus *in Matthæum l. 3. c. 20.* Theophylactus *in Matth.c.20.* & *in Marc.c.10.* (ubi & diſertis verbis, οἱ δὲ ἐμοὶ μαθηταὶ, οὐχ οὕτως. *diſcipuli verò mei non ſic.*) Evthymius deniqe *in Matth.c.43.*

His itaqe præmiſſis, ad mentem Domini genuinam aperiendam accedimus. Inſederat altiùs diſcipulorum animis, qàm ut facilè eximi potuerit, perſvaſio iſta, fore ut Dominus Jeſus, qem aſſectabantur, regnum ſplendidum atqe magnificum admodùm, pro regum exterorum more, in ſeculo iſto obtineret: in eo, qis primas, qis ſecundas ferret, ambitioſè ſatis inter ſe ſæpenumero contendebant. Propinqitatis ratione, in primis conſiſtere poſtulabant, Zebedæi filii duo, Joannes & Jacobus; anſamqe fortè arripuerant ex Domini ipſius dicto, qo prædixerat futurum, ut *cum in regni ſui ſolio ipſe conſideret; illi qoqe duodecim in ſoliis 12 ipſi ſimul aſſiderent, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Matth c.19. v.28. hi ergò proximè Dominum in ſoliis illis, ad dextram iſte, ad ſiniſtram ille, ut conſiderent, prece ſupplice per matrem ſuam ab eo depoſcunt. Chriſtus verò, qo illos omnes, non fratres duos ſolos, qos ſeorſim priùs increpuerat, erroris coarguat, docet aliter habere ſe regnum ſuum, qàm ſeculi iſtius regna ſe habeant. in iſtis enim dignitates externas, principatus, ſatrapias, dominationes haberi, qæ in eos etiam qos honore afficere volunt, conferre pro libitu ſuo reges conſveverint: cæterùm in regno ſuo nihil hujuſmodi reperiri (οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν, οἷα τὰ ἔξωθεν. Jo. Chryſoſt. *in Matth.orat.65.*) non qòd in Eccleſiâ Chriſti atqe inter Chriſtiani nominis profeſſores iſta avt non ſint, avt non licitè uſurpentur; ſed quod ad regnum Chriſti ſpirituale, ad qod ſuos invitat, non pertineant, nec proveniant inde. proinde non eſſe, cur ipſum ſectando, iſtiuſmodi ſibi qiſqam ſpondeat præfecturas: neqe enim tale qippiam cuiqam ſe polliceri, cùm nec uſurpet avt exerceat

ipſe:

ipſe: ſuis ſe non dignitatum ſecularium dilargitorem, ſed humilitatis & modeſtiæ ſpiritualis exercendæ avtorem doctorémqe tam praxi, qàm præcepto, profiteri. ad hanc igitur, ambitione omni prorſus amotâ, cujus ipſum pro exemplo habeant, componant ſe ipſi, ſuos monet univerſos. Hæc eſt mea de verborum iſtorum ſenſu genuino ſententia: de qâ tamen, ſicui minùs probabitur, ego cum illo contentionis ſerram nevtiqam reciprocaverim.

Atqe hæc de formulâ illâ לֹא כֵן *Non ſic*, dicta ſunto. hujus avtem occaſione cùm dictum, an interdictum, illud Evangelicum explicandum ſuſceperimus, de phraſi inſuper unâ & alterâ, qæ occurrit ibidem, pavcis aliqid ſubnectemus. Qæritur ergò apud Marcum, c.10. v.42. *οἱ δοκοῦντες ἄρχειν*, qid ſibi velit. Qidam vertunt, *Qibus imperare placet*. inde certè *δόγματα* & *τὰ δοκοῦντα* pro *philoſophorum placitis*, *τὰ τοῖς φιλοσόφοις ἀρέσκοντα*, uti Plutarchus, ſi Evſebio credimus *præpar. Evangel. l.*15. an alius qis ſub Plutarchi nomine deliteſcens, ut Lipſius & Critici recentiores, farragini ſuæ titulum dedit. Sed hæc *inſolens locutio* Caſavbono videtur. nec eſſe tamen contendit C.V. Ludovicus de Diev: qum *τὸ δοκεῖν pro ſtatuere inſolens non ſit. Matth. c.3. v.9. Joan. c.5. v.39. Cor. ep.1. c.4. v.9. Poſſunt itaqe dici*, inqit ille, *οἱ δοκοῦντες, qi ſtatuunt imperare gentibus, qi capeſſunt gentium imperium. οἷς δέδοκται.* Vetus interpres, eúmqe ſecutus Eraſmus, *Qi videntur.* at hoc Cl. Bezæ nevtiqam placet; qia *hoc de eis dici ſolet, qæ re ipſâ non ſunt, qod eſſe videntur: qod huic loco non conveniat:* At Piſcatori tamen *convenire cumprimis* videtur. *Eſſe enim perinde, ac ſi dicatur, Qi non tam imperant, qàm hominibus videntur imperare: qum ſolus Deus imperium in res omnes creatas perfectè habeat.* Certè Dominus Chriſtus, *μόνος δυνάστης, dynaſta ſolus*, Pavlo dicitur. 1 Tim. c.6. v.15. Et (juxta Martialis illud *l.*2. *Epigr.*18.

Qi rex eſt, regem, Maxime, non habeat)

Solus verus rex eſt, qi regem non habet. *Solus verus Dominus es, qi dominum non habes.* Deo Avguſtinus *confeſſ. l.*10. *c.*36. Verùm mavult Beza, *qi cenſentur.* i. *qos gentes habent & agnoſcunt, ex quorum imperio pareant. οἷς δέδοκται, ab ipſis videlicet populis.* nec abſcedit Caſavbonus; *qi habentur pro*

F 3 *prin-*

principibus gentium, qi agnoſcuntur principes gentium. *at tunc*, inqit D. de Diev, *eſſet potius*, οἱ δοκούμενοι. imò, bonâ cum veniâ dicere liceat, hoc nevtiqam eſſet Græcum. etſi enim, οἷς δέδοκται, & τὰ δεδογμένα. dicantur; οἱ δοκούμενοι tamen, opinor, non dicitur. Qid ipſe tandem de Diev? nam Cadmæam aciem hactenùs experti ſumus. Οἱ δοκοῦντες, inqit, οἱ ἐν δόξῃ ὄντες, *qi in gloriâ & honore ſunt, & ſuper alios eminent. ut Galat. c.2. v.2.* τοῖς δοκοῦσι. *& v.6.* οἱ δοκοῦντες, *qi in pretio & honore ſunt. Et apud Evripidem* οἱ δοκοῦντες τοῖς ἀδοξοῦσιν *opponuntur, ut Henr. Stephanus obſervavit.* locus extat in *Hecubâ :*

> Τὸ δ᾽ ἀξίωμα, κἂν κακῶς λέγῃς, τὸ σὸν
> Πείσει. λόγος γὰρ ἔκ τ᾽ ἀδοξούντων ἰὼν,
> Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

qod Ennius reddidit, ſed à Gellio *l.11. c.4.* eo nomine notatus.

> *Hæc tu etſi perverſè dices, facilè Achivos flexeris.*
> *Nam cùm opulenti loquntur pariter atqe ignobiles;*
> *Eadem dicta, eadémqe oratio æqa, non æqè valet.*

meliùs forſan Grotius :

> *Ut prava dicas, qæ tua eſt avtoritas,*
> *Movebit animos. nam viri prænobilis,*
> *Et tenuis, idem ſermo diverſum valet.*

Itaqe Domino de Diev, οἱ δοκοῦντες ἄρχειν idem valet, ac ſi diceretur, *qi in honore ſunt ad imperandum Gentibus*. qod necui duriuſcula Syntaxis videatur, adducit geminum ex *Suſannæ hiſtoriâ* v.6. locum, ubi legitur, ſubjuncto pariter verbo infinitivo, οἳ ἐδόκουν κυβερνᾷν, *qi in honore erant ad gubernandum.* cæterùm non minus controverſus eſt Apocryphi ſcriptoris locus iſte, qàm eſt is ad qem ſtatuendum adducitur. nec certè puto, facilè qenqam repertum iri in literis Græcis ſubactum, qi conſtructionem ejuſmodi admittat. Etiamſi enim οἱ δοκοῦντες idem valeat ſæpenumero, qod οἱ ἐν δόξῃ, ſicut οἱ κρατοῦντες, qod οἱ ἐν κράτει, nuſqam tamen poſteriori huic formulæ ſubjunctum verbum infinitum deprehendas, ut dicatur ſcil. οἱ ἐν δόξῃ, ſive ἐν δόξῃ ὄντες, ἄρχειν. nec verò ut ſubjungatur in alterutro, ſenſus patitur : qid eſt enim, *in honore eſſe, imperare*, vel, *ad imperandum*, etiam? qod tamen εἰς τὸ ἄρχειν

potiùs

potiùs diceretur. Tum ubi οἱ δοκοῦντες ſimpliciter ponitur, pro eo qod eſt, οἱ ἐν δόξῃ ὄντες, *qi in exiſtimatione ſunt aliqâ*, (qo modo apud Tragicum & Apoſtolum qoqe priori loco uſurpatur) ſubeſt ellipſis manifeſta; qam & loco poſteriore ſupplevit Apoſtolus, dicendo, ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναί τι. qod nemo, opinor, *qi in honore erant aliqid eſſe*, ſive, *ut aliqid eſſent*, verterit; ſed potiùs, *qi eſſe aliqid videbantur*, avt, *exiſtimabantur*. Eôdem tamen, cum D. de Diev concedere videtur V.Cl. Hugo Grotius *Annotat. in Marc.c.*10. eiſdem etiam, qibus ille, uſus avtoritatibus. Cæterùm idem ipſe, hac in parte adverſus ſibi, *in Matth. c.*3.*v.*8. exponens Baptiſtæ illud, Μὴ δόξητε λέγειν, *Ne lubeat vobis dicere. ut Demoſthenes*, οὐκ ἐδόκουν μ' ὁρᾷν ἔτι, *non lubebat ipſis ampliùs me videre. Neqe longè diſcedit*, inqit *illud*, οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν. *Marc. c.*10. *v.*42. *qi in eo ſibi placent, qòd gentibus imperant. Simile, ad Cor.ep.*1.*c.*11.*v.*16. Hæc ille. ita vir doctiſſimus, pedem hîc ubi figat ambiguus, vacillat; & fluctuabundus, modò in hanc, modò in illam partem propendet. Ego verò præ iſtis malim, qod Thom. Cartvrightus noſter *in Matth.c.*20. *adverſus Rhemenſes* exhibet, οἱ δοκοῦντες, *qi apparent, præ ſe ferunt, pompâ ſcil. ſplendidâ ſatellitióqe inſigni majeſtatem palam facientes, prout in Agrippâ cernere datur*, μετὰ πολλῆς φαντασίας *in publicum prodeunte*. Act.c.25. v.23. ad qam interpretationem ſtabiliendam adducit ille, cùm Evripideum illud, qod in partem ſuam trahere D. de Diev ſatagebat; tum ex Plutarchi *Antonio* iſtud, οὐδὲν δυσαρεστότερον τοῦ ἀνθρώπου ἐν τινι προεστάναι δοκοῦντος. qanqam nec iſtud ſatis placet.

Mihi in tantâ ſententiarum varietate optio libera ſi detur, illis havd illubenter calculum conceſſerim, qi οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, vertunt, *qi pro imperantibus habentur*. favétqe huic interpretationi Syrus, דמסתשברין רישא *qi reputentur capita gentium*. Sed ut in hoc tamen acqieſcere potiùs, liberè profitear, ſiqis formulam πλεοναστικὴν ſcriptoribus ævi cùm illius, tum & inſeqentis, ſacris verò cumprimis familiarem cenſuerit. Ita Marco οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, nihil aliud fuerit, qam qod οἱ ἄρχοντες Matthæo. qis enim Marci interpres Matthæo potior? οἱ ἐδόκουν κυβερνᾷν pſevdo-Danieli, idem qod οἱ ἐκυβέρνων. hoc ſanè ſenſu ſumi videtur, ad Hebr.c.4. v.1. μήποτε δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν.

ὑμῶν ὑστερηκέναι. i. μήποτε ὑστερῆται, *ne frustretur, privetur,* uti Apostolus ad Rom.c.3. v.23. forsan & ad Cor.ep.1. c.10. v.12. ὁ δοκῶν ἑστάναι. i. ὁ ἑστηκὼς, *qi stat:* qomodo Rom.c.11. v.20. σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας. atqe ita reddidit And. Dunæus noster in *ad Chrysostomum notis: Qi stat, videat ne cadat.* qi idem ibidem περὶ τοῦ ἑστάναι, sive ἑστηκέναι consuli dignus. Omninò certè sic sumendum, qod Apostolus idem ad Cor.ep.1. c.11.v.16. εἴ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, *Siqis videtur litigiosus esse.* Longè enim aliter hoc est dictum Pavlo, qàm est illud Jacobo, c.1. v.26. εἴ τις δοκεῖ θρῆσκος εἶναι. *Siqis videtur esse religisus.* Siqidem nihil magis isti, qàm ut religiosi; nihil agebant minùs illi, qàm ut litigiosi viderentur. Proinde meritò qidem Viro Cl. non satisfacit Veteris Interpretis (qam tamen retinuere recentiores qiqe) versio illa, *Siqis videtur*; & Cypriani ad Julianum multo minùs illa, *Siqis putatur.* Nec est ideò tamen necesse, ut εἴ τις δοκεῖ Pavlo idem sit, qod, εἴ τις θέλει. qia τὸ δοκεῖν utiqe sit qandoqe ἐθελοδοξίας nota: ut cum Matth.c.3. v.9. dicitur, Μὴ δόξητε λέγειν. *Ne velitis dicere; Ne placete in eo vobis, qod dicatis.* ut sensus Apostoli existat, *Sicui placeat contentiosus esse*; avt, *Siqis in eo sibi placet, ut contentiosus sit.* qod esset potiùs, εἴ τινι δοκεῖ. Cum & simplicior sit, qam dedimus, interpretatio: qam & Avtor iste ipse confirmat, ubi exponit, εἴ τις φιλονείκως διάκειται. & τὸ θέλειν etiam non minùs qàm τὸ δοκεῖν, (qod mox videbimus) πλεοναστικῶς usurpetur. Qin & in Matthæi loco adducto, illud, Μὴ δόξητε λέγειν, nihil aliud sonare videtur, qàm si simpliciter dictum fuisset, Μὴ λέγητε, *Ne dicatis.* qod formulâ pleonasticâ parili Lucas expressit c.3. v.8. Μὴ ἄρξησθε λέγειν. *Ne incipiatis dicere.* pro eo qod est, *Ne dicatis.* qæ formula, ab Hebræis mutuata, (qod alibi latiùs ostendimus) est scriptori huic cum primis familiaris. uti patet ex Evang. c.4. v.21. & c.5.v.21. & c.7. v.15,24,38,49. & c.11.v.29,51, & c.12.v.1. 45. & c.13.v.25,26, &c. Qin & qod Lucas idem habet, c.8. v.18. ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ; καὶ ὃς ἐὰν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. id Matthæus planè sic extulit, c.25.v.29. & c.13.v.12. Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. nec non eisdem prorsus verbis Lucas ipse, c.19.v.26. *Habenti cuiqe dabitur; non habenti verò avferetur*

feretur etiam id qod habet. Facit huc, Jo. Chrysostom. illud *in ad Cor. ep. 2. orat. 8.* Καὶ τοὺς ἡμετέρους προγόνους, τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν. *qi videbantur philosophari*, i. qi Philosophabantur. Facit horsum & (nec priscis enim, elegantioribus etiam, ignotæ avt insvetæ prorsus formulæ istiusmodi) qod apud Sophoclem in *Ajace* Menelao Tevcer;

Οὐκ ἄν ποτ', ἄνδρες, ἄνδρα θαυμάσαιμ' ἔτι,
Ὃς μηδὲν ὢν γοναῖσιν, εἶθ' ἁμαρτάνει·
Ὅθ' οἱ δοκοῦντες εὐγενεῖς πεφυκέναι,
Τοιαῦθ' ἁμαρτάνουσιν ἐν λόγοις ἔπη.
Non obstupescam, si qid olim in posterum
Ignobilem ortu videro delinqere;
Qando hi, videntur sorte qi natalium
Præstare, fando talia admittunt mala. Grot.

οἱ δοκοῦντες εὐγενεῖς πεφυκέναι, *qi videntur natu nobiles esse*, pro eo qod est, οἱ εὐγενεῖς πεφυκότες, h.e. *qi natu nobiles sunt.* atqe ita οἱ δοκοῦντες ἄρχειν, *qi videntur imperare*, pro eo qod est, οἱ ἄρχοντες, *qi imperant.*

Qidni avtem & illud Luc. c. 22. v. 24. Τίς δοκεῖ αὐτῶν εἶναι μείζων, Pari ratione interpretemur? præsertim cum Lucam (uti mox videbitur) hac in parte præeuntem ipsum habeamus. Nam qod D. de Diev opinatur τὸ δοκεῖ ibi verti posse, *putaret; dum*, inqit, *dicunt, Ego me puto, & ego me*: etiamsi Theophylactus ejusmodi qiddam subinnuere videatur, verbis illis, ἐπεὶ γὰρ πρὸς ἀλλήλους εἰκὸς ἦν λέγειν, ὅτι σὺ μέλλεις προδιδόναι, καὶ αὖ ἐκεῖνος τούτῳ, ὅτι σὺ, ἐκ τούτου προήχθησαν εἰς τὸ λέγειν, ἐγώ εἰμι κρείττων, καὶ ἐγώ εἰμι μείζων· syntaxis tamen duriuscula videtur, nec Græcis tantùm, sed Latinis qoqe avribus insolens, δοκεῖ εἶναι μείζων, *putat esse melior.* qanqam passivè si sumere libuerit, *qisnam putetur, reputetur, censeatur maximus*, qod impediat nihil video. Eodem enim modo δοκεῖ εἶναι dicitur, qo & qandoqe οἴεται εἶναι. Plato Protagorâ: οὐ μόνον αὐτὸς οἴει καλὸς κἀγαθὸς εἶναι. *non ipse tantùm bonus probúsqe videris.* Homer. *Odyss. ρ.* v. 586.

οὐκ ἄφρων ὁ ξεῖνος ὀΐεται, ὅσπερ ἂν εἴη.
Desipere havd hospes, fuerit qicunqe, videtur.

Et Aristotel. *rhetor. l. 2. c. 12.* de adolescentibus: τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ, μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἴονται, ἐλπίζειν δὲ πάντα. *Ætate primâ nihil meminisse videntur*, (malè vertunt, *arbitrantur se*: qod

nec

nec verum est) *at nihil non sperare.* accedit propiùs Homericum illud, εὔχεται εἶναι, *Iliad.α. v.91.*

Ὃς νῦν πολλὸν ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.

Et *Iliad.β.*v.173. Οὐδέ τις ἐκ Λυκίης σέο γ' εὔχεται εἶναι ἀμείνων.

& v. 246. ——Υἱὸς δ' αὖτε Λυκάονος εὔχεται εἶναι.

Siqidem illud δοκεῖ εἶναι simpliciter positum, qid aliis qis existimetur; istud verò εὔχεται εἶναι, qid ipse de se censeat avt præ se ferat, designat; qod phrasi illâ significari vir eruditus ille, sed frustrà, opinatus est. Cæterùm Lucas ipse alibi c.9.v.46. de negotio eodem planè agens (neqe enim semel tantùm lis hæc inter domini assectatores agitabatur) ait simpliciter, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν, *ecqis eorum maximus esset.* Sed neqe Theophylacto assentiri possum, qi de præstantiâ præsenti, animíqe probitate, non de futurâ, qam somniabant nimirum, dignitate ac potestate litem habitam existimare videtur. Qin nec Latinis magis qàm Græcis insolens est dictionis istius redundantia: qam apud *Historiæ Avgustæ scriptores* creberrimè occurrere observarunt Duumviri incomparabiles. Sic enim Capitolinus in *Vero*; *Visum est nonnullis, qòd ejus fravde putaretur occisus.* pro, *nonnullis visum est, ejus fravde occisum fuisse.* Lampridius in *Alex. Severo*; *Fures judicare jussit in civitatibus ullis nunqam videri.* h. e. *vetuit judicare.* Trebellius in *Galieno*; *Neqe usqam qies salutem ostentare visa est.* pro, *ostentavit.* Spartianus in *Getâ*, *Funus Getæ accuratius fuisse dicitur, qàm ejus qi à fratre videretur occisus.* pro, *occisus esset.* Vopiscus in *Probo*; *Lugdunenses ab Avreliano contusi videbantur.* pro, *contusi erant.* Et istic perinde apud *Historiæ Evangelicæ scriptores*, τὸ δοκεῖν εἶναι, *videri esse*, nihil aliud esse potest qàm simpliciter *esse.*

Geminum τοῦ τολμᾷν pleonasmum censet V.Cl. Dan. Hejnsius subesse verbis illis Evangelistæ Joan.c.21. v.12. οὐδεὶς ἐτόλμα ἐρωτᾷν. *nemo avdebat rogare.* i.e. *nemo rogabat.* Et Apostoli illis ad Rom. c.5. v.7. τολμᾷ τις ἀποθανεῖν. *mori avdeat*, sive, *sustineat*, i.e *moriatur*, *mori velit.* qo modo Maro Æn.*l.*8.

Avde hospes contemnere opes.——

qod est simpliciter, *contemne.* Flaccus *l.1.epist.2.*

—*Sapere avde.* h.e. *sapere aliqando incipe, sapi.* Et ad *Pison.* *Avdebit*——*Verba movere loco.* i.e. *Verba movebit*

loco, & mutabit. Plato *Polit.l.*1. Ὃς ἂν μείνῃ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τολμήσειεν ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοτρίων. *Qi perseverat esse justus, & alienis abstinuerit.* Nec desunt apud Latinos verbi qod *potentiam* propriè denotat, redundantis exempla. Sic enim Marcellinus *hist.l.*22.*c.*13. *Digresso offeruntur rectoris Ægyptii scripta, Apim bovem operosâ qæsitum industriâ, tamen post tempus inveniri potuisse firmantis. inveniri potuisse*; pro, *inventum esse.* Idem *l.*25.*c.*1. *Pallescentem morte propinqâ extrahere pugnâ viribus valuit magnis. Extrahere valuit*; pro, *extraxit.* Ibid.*c.*11. *Licet majore venturi pavore constringeretur, spe tamen sustentari potuerunt exiguâ.* Pro eo qod est, *sustentabantur*; sive, *sustentati sunt.*

Nec absimilis huic τοῦ συμβαίνει redundantia, apud Procopium *bell. Gotthic. l.*4. de Sardiniâ verbis hisce loqentem; Ἐνταῦθα φύεσθαι ξυμβαίνει πόαν, ἧς δὴ ἀπογευομένοις ἀνθρώποις αὐτίκα σπασμὸς ἐπιγίνεται, ἀφ' οὗ δὴ τελευτῶσιν οὐ πολλῷ ὕστερον, γέλωτα γελᾶν ἀπὸ τοῦ σπασμοῦ δοκοῦντές τινα, ὃν ὁμωνύμως τῇ χώρᾳ σαρδόνιον καλοῦσι. *Ibi contingit nasci herbam, qam gustantibus hominibus obvenit convulsio, à qâ havd ita multo post dum intereunt, risum qendam per eam oris obtortionem ridere videntur; qem regioni cognominem Sardonium appellant.* ξυμβαίνει φύεσθαι, *nasci contingit*; pro eo qod est simpliciter, φύεται, *nascitur.* qo modo *ad Maron.eclog.*7. Servius, *In Sardiniâ nascitur herba qædam*, &c.

Qin & pleonasmum istis parilem havd sine fundo probabili suspicetur qis, in Domini Servatoris illis Matth.c.20. v.26. ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι. *qi voluerit inter vos magnus esse:* qod & verbis totidem ferè reperitur Marc.c.10. v.43. pro qo Lucas tamen c.22.v.26. ὁ μείζων ἐν ὑμῖν. *qi inter vos maximus est:* & Matthæus ipse c.23.v.11. ὁ μείζων ὑμῶν. *qi maximus est vestrûm.* Certè τὸ θέλειν καὶ τὸ βούλεσθαι sæpenumerò παρέλκειν, notius est, qàm ut multis ostendi sit opus; Plato in *Sympos.* ἐὰν ἐθέλῃ παύεσθαι ἡ λύγξ. *si cessaverit singultus.* Libanius *orat.*3. qæ & βασιλικός. Καὶ κρείττονας φανεῖσθαι τῆς παροιμίας, ἣ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρίζειν τὴν αἰδῶ βούλεται. *qæ pudorem oculis definit.* Lucas, Act.c.2. v.12. τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; *ecqid hoc esse velit?* sicut & Latini, *qid hoc sibi vult.* pro eo qod est, *Istud qid est?* Seneca *de irâ l.*2. *c.*9. & 10. promiscuè usur-

 pat

pat formulas iſtas; *Qid ſi qis iraſcatur : &, qid ſi iraſci velit? qid ſi miretur? &, qid ſi mirari velit?* Cicero ipſe *pro Cœlio, Nolite velle hunc jam naturâ ipſâ occidentem maturiùs extingvi vulnere veſtro, qàm fato ſuo.* Marcus imp. *l.*10.§98. Τὸ μὲν ἐβούλετό σοι σημαίνειν. *Hoc volebat tibi ſignificare.* i.e. hoc tibi ſignificat. ad qem locum iſtiuſmodi plura congeſſimus. Nec ſpreverim tamen prorſus Joannis τοῦ χρυσοῤῥήμονος obſervationem, qi Chriſtum Dominum vult verbis illis pro more ſuo ἀντιπερισπασμόν τινα ποιεῖν (ut cum [a] Diodoro Siculo loqar) & medicos imitari, qibus ſolenne eſt, (ut [b] Fernelius docet) *erumpentem ſanguinem venâ ſectâ ſiſtere, & revulſionis vi revocare.* Εἶδες, inqit, *orat. in Matth* 65. πῶς πανταχοῦ ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοὺς προτρέπει, (περιτρέπει *forſ.*) διδοὺς αὐτοῖς ὅπερ ἐπιθυμοῦσιν. *Viâ adverſâ eos, ad id qod appetunt, circunducit.* εἰ θέλεις γενέσθαι μέγας μὴ ζήτει γενέσθαι μέγας, καὶ τότε ἔσῃ μέγας. *magnus eſſe vis? magnus fieri ne qæras, & magnus futurus es.* Nec poſſum omittere, qod ex occaſione hac de Chriſto ſeſe ſummittente adjungit; Κατάβασις αὕτη πάντων ἀνάβασις γέγονε. *Chriſti deſcenſio noſtri omnium aſcenſionem procuravit, ſummámqe ipſi gloriam apud omnes comparavit.*

[a] *L.*4.*c.*14.

[b] *Method.med. l.*2.*c.*6.

Sed pergamus pavlo ulteriùs. Nulla eſt in eis verbis difficultas inſignis, qibus Dominus fratres duos allocutus, ait, Matth.c.20. v.23. Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε. *Poculum qidem meum bibetis, & baptiſmo, qo ego ſum baptiſandus, baptiſabimini.* de *calice* ſiqidem *paſſionis, baptiſmo ſanguinis*, qod & τὸ διὰ πυρὸς βάπτισμα vocat Origenes apud Evſebium *hiſt. Eccleſ. l.*6.*c.* 4. dictum omnes intelligunt. τουτέστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγὼ, βιαίῳ θανάτῳ τὸν βίον καταλύσετε, &c. Jo.Chryſoſt. in locum. in Joanne tantùm qæritur, qî præſtitum id fuerit, cum ſolus Apoſtolorum morte naturali defunctus, ac ſine cæde ac ſangvine ad cœleſtia tranſlatus perhibeatur. Sed reſpondet Theophylactus in locum, *ad mortem fuiſſe damnatum*; Et, *animum martyrio non defuiſſe*, Hieronymus. *Aliud eſt* avtem *martyrio animum deeſſe, aliud animo defuiſſe martyrium.* Cyprianus *orat. de mortalit.* Certè, qemadmodum Tertullianus *de fugâ in perſecut.c.*5. *Qi negaturus eſſet, jam negavit.* ita, *Qi ſe tormentis & morti ſub Dei oculis obtulit, paſſus*

sus est, qicqid pati voluit. non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt. qod in ipso erat, toleravit, qicqid tolerare paratus & promptus fuerat. Cyprianus *l.3. ep 6.* de se Pavlus ad Cor.ep.1. c.15. v.31. καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, *qotidie morior.* τῇ προθέσει, nimirum: i.e. *proposito, non actu*; ut Jo. *Chrysostomus in Psal.95.* & *adv. Judæos l.5.* καὶ τῷ πρὸς τοῦτο παρεσκευάσθαι, *qod ad mortem excipiendam assiduus in procinctu staret*: ut Isidorus Pelus. *l.3. ep.399.* Sed & ad eosdem Apostolus idem epist.2. c.11.v.23. ἐν θανάτοις πολλάκις. *in mortibus sæpe.* i.mortis periculis; Hugo Card. & Nic. Liranus. et c.4.v.11. ἡμεῖς γὰρ οἱ ζῶντες ἀεὶ εἰς θάνατον παραδιδόμεθα. *nos etiam dum vivimus, morti jugiter tradimur.* i. εἰς κινδύνους θάνατον ἔχοντας. *in pericula mortifera.* Chrysostomus; & ex Chrysostomo, Theophylactus & Oecumenius. Ὁ γὰρ παρασκευαζόμενος εἴς τι, εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ αὐτὸ ὑποσταίη, ὑφίσταται τῇ προσδοκίᾳ καὶ τῇ προθυμίᾳ. Isidorus, ubi suprà. Hinc Gregorius Romanus *in Evang. conc.* 35. *Duo esse Martyrii genera: unum in mente; aliud in mente simul & actione: unum in occulto opere, aliud in publico.* illo *Joannem martyrem* fuisse, *in mente passum, non in corpore.* His duobus Bernardus & tertium adjungit, *concione* habitâ *in festo Innocentium. Habemus*, inqit, *in B. Stephano martyrii simul & opus & voluntatem: habemus solam voluntatem in B. Joanne: solum in B. innocentibus opus.* Ita tria vult esse Martyrum genera; ut alii Martyres sint *voluntate & opere*, in qibus Stephanus; alii *voluntate, non opere*, in qibus Joannes; alii *opere, non voluntate*, in qibus parvuli illi ab Herode cæsi, Matth.c.2. v.16. Qanqam enim ἀκύρως nimis & καταχρηστικῶς sic dicantur: utpote in qibus *interfectio fuit, confessio non fuit*; qiqe *in præmium regni sine conscientiâ pervenere martyrii*; ut Evcherius, an qis alius Evsebii Emesseni nomine emissus, *ad populum concion.* 11. *Martyrum* tamen & illi nomine ab antiqis freqenter insigniuntur. Tertullianus *adv. Valentin. c.2. Infantes testimonium Christi sangvine litaverunt.* Cyprianus *l.4. ep.6. Christi nativitas à martyriis infantium statim cepit, ætas necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam.* Hinc Prudentius περὶ στεφάνων.

Salvete flores martyrum;
Qos lucis ipso in limine

Christi insecutor sustulit,
Cev turbo nascentes rosas.

Et Petrus Ravennas, qi & *Chrysologus* dictus, *sermon.* 153. *Verè gratiæ Martyres; confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes, infantia passionis ignara, martyrii palmas rapuit & coronas.*

Cæterùm in proximâ clausulâ plus difficultatis sese objicit, de qâ nonnulla ubi adjecerim, caput hoc clavdam. οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ἀπὸ τοῦ πατρός μου. Vetus interpres: *Sedere autem ad dextram meam & ad sinistram, non est meum dare vobis, sed qibus paratum est à patre meo. Vobis,* interserit, qod cum Desiderio Erasmo & Luca Brugensi Beza meritò repudiat, nec Syrus agnoscit. Erasmus: *Non est meum dare, sed eis (continget) qibus præparatum est à patre meo.* Beza, pariter; nisi qod pro *continget, dabitur,* mavult. Hilarius *in Matth. can.* 20. solus ferè ex antiqis pronominis illius rationem habens; *non Apostolis,* sed *aliis quibusdam honoris id reservatum* adfirmat, ut *à dextrâ & sinistrâ in judicio novissimo assideant Christo; Mosi* nempe & *Eliæ:* nec illis tamen à sessione penitus exclusis. Verùm hoc Hieronymo non arridet; nec Hilarium, qi hac in parte seqatur, qenqam hactenus deprehendi. Recentiores avtem Hugo Barch, Lyranus, & Remigius; *Non est meum dare vobis, qales nunc estis, nondum humiliatis, adhuc carnalibus, & terrena petentibus.* Verùm missis his, illud maximè qæritur, qomodo *suum* esse *id dare* Christus neget. Erasmus, *Non est,* inqit, *meum dare; ut sit absolutum, & intelligas totum hoc rejici in patrem.* Illyricus: *Non est meum in hoc seculo dare,* ut de dandi tempore tantùm negatum sit. Calvinus: *Monet minimè fuisse sibi injunctum à patre, ut cuiqe propriam & distinctam sedem in regno cœlorum assignet.* ut non gloriæ cœlestis dilargitio, sed graduum distinctio rejecta intelligatur. Avgustinus, qem & Thomas seqitur, *secundum formam servi* dictum censet: ut intelligatur, *non esse humanæ potestatis hoc dare, & dare tamen, qâ Deus est, & æqalis patri: de trinit. l.* 1. *c.* 12. Hieronymus sic intelligendum contendit: *Regnum cœlorum non esse dantis, sed accipientis: itaqe qicunqe talem se præbuerit, ut regno cœlorum di-*

gnus

gnus fiat, accepturum hunc, qod non personæ, sed vitæ paratum est. Nec abscedit multum Jo. Chrysostomus: Οὐκ ἔστιν ἐμὸν, ἀλλ' ἐκείνων, οἷς ἡτοίμασται. *meum non est, sed eorum, pro qibus præparatum est.* qod illustrat exemplo agonothetæ sive βραβευτοῦ cujuspiam, qi propinqitatis ratione præmium sibi adjudicari poscenti alicui respondeat, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ἀπὸ τῶν πόνων καὶ ἱδρώτων *non est meum hoc dare, sed qibus præparatur laboribus sudoribúsqe comparandum.* concedit eôdem Theophylactus: Qin & his omnibus prior Basilius *adv. Evnom. l.4 c. penult.* Τῶν λαμβανόντων ἐστὶν ἀξίους ἑαυτοὺς ποιῆσαι,——οὐ τοῦ δυναμένου διδόναι, κἂν ἄδικος ἡ αἴτησις ᾖ. *Eorum qui accipiunt est, ut sessione istâ dignos se faciant, non ejus qi dare possit, etiamsi petitio injusta sit.* h.e. etiamsi qis id injustè petat. Argutè sanè hi; sed ut argutè nimis, vereor; qòd antithesin statuunt inter *dantem* Christum, & *accipientes* ac sibimet comparantes: qum inter *donationem* potiùs *suam* & *patris* sui *destinationem* ea consistat. Appositè magis forsan Isidorus Pelus. *l.1. ep.137.* οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ἁπλῶς τοῖς αἰτοῦσιν, ἀλλὰ παρασχεῖν μισθὸν τοῖς καμοῦσι. *Non est meum simpliciter petentibus dare, sed tanqam mercedem eis qi laboraverint tribuere.* qod Evthymius, *Non est meum gratis dare, &c.* forsan, χαρίζεσθαι dixerat. qomodo Festus Act.c.25. v.16. οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίων χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν. *gratis, & qasi gratificando alicui dare.* qale qiddam & Basilius innuere videtur. Optimè Jacob. Faber Stapulens. *Ordinationis est paternæ, non arbitrarium huic vel illi dare.* Ducunt itaqe qasi manu nos novissimi hi ad Christi mentem genuinam, non negat simpliciter suum esse hæc largiri; sed propinqitatis ratione, avt petitionis intuitu cuiqam talia concedere, avt cuiqam simpliciter etiam *præterqam eis, qibus à patre suo præparatum est.* Nihil itaqe opus videtur ellipsi aliqâ admissâ, qæ verbo, *continget*, qod Erasmus vult, avt *dabitur*, qod Beza mavult, supplenda sit. tantum, ut ἀλλὰ hîc idem qod ἀλλ' ἢ, vel πλὴν, vel εἰ μὴ, i. *nisi, præterqam*, significet. certè ista invicem permutari sæpenumerò videntur. ἐὰν μὴ pro ἀλλὰ, Galat. c.2. v.16. οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως. *non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem.* i. *sed per fidem.* sicut Rom.c.4. v.13. οὐ διὰ νόμου, ἀλλὰ διὰ πίστεως. *non*

per

per legem, ſed per fidem. & ibid. c.9. v.32. οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. *non ex fide, ſed tanqam ex operibus legis.* Sic εἰ μὴ pro ἀλλὰ Matth.c.12. v.4. ὃς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις. *qos non erat licitum ei comedere, neqe eis qi cum ipſo erant, niſi* (i. *ſed*) *ſacerdotibus ſolis.* contrà, ἀλλὰ pro εἰ μὴ, 2 Cor.c.2. v.5. οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους. *non me contriſtavit, ſed* (i. *niſi*) *ex parte.* Marci c.9. v.8. περιβλεψάμενοι οὐκέτι οὐδένα εἶδον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον μετ' αὐτῶν. *neminem viderunt, ſed Jeſum.* i. εἰ μὴ, *niſi Ieſum,* ut Matthæus habet c.17. v.8. qod & Beza obſervavit; qi & idem ad Marci c.10. v.40. אֶלָּא ſive ἀλλὰ *apud Syrum interpretem* pro ἀλλ' ἢ paſſim monet uſurpari. Cur avtem ellipſin illam & iſtic & apud Marcum maluerit admittere, qàm particulæ huic eam ſignificationem concedere, cavſam ego certè nullam video. Hæc in adverſaria mea ubi miſeram, animadverti poſtea Corn. Janſenium *harmon. Evangel.* c.103. in eandem mecum ſententiam deſcendiſſe. *Perſpicuus erit,* inqit, *& apertus ſenſus, nihil interjiciendo, ſi* ἀλλὰ pro εἰ μὴ *ſumatur; & hoc vult. Non eſt meum dare, qomodo vos putatis eſſe in manu meâ, ut ſcil. pro libitu dare poſſim ratione conſangvinitatis avt familiaritatis.* Demum cum in *commentarios* C.V.D. Ludovici de Diev, cujus & ſuperiùs mentio facta, incidiſſem, hunc etiam σύμψηφον deprehendi. Sic enim is *ad Marci c.4. v.22.* qo loco ἀλλὰ & ἐὰν μὴ tanqam idem valentia uſurpantur: Ἀλλὰ, inqit, *pro* εἰ μὴ *vel* ἀλλ' ἢ, *niſi. non enim negat ſuum eſſe dare: ſed negat licere ſibi aliis dare, qàm qibus id à patre paratum eſt. atqe ita jubet, anteqam eam gloriam poſtulent, ita ſe gerant, ut conſtet ex eorum numero ipſos eſſe, qibus id à Patre eſt deſtinatum.* Et ad Marci c.10. v.40. docet ex Davide de Pomis אֶלָּא *apud Rabbinos* valere inter cætera אבל אם לא *niſi tantùm,* &c. Horum itaqe duorum calculis iſta conſignata ſunto.

Cap. IV.

Hymni 1. *versiculus penultimus expenditur, & explicatur. Versiones variæ; & pro versionibus expositiones. negativa ex membro priore suppleta. copulativa in notione disjunctiva. Sic Gen.*2.6. קוּם resurgere. Resurgentium classes. *aliis plures. qatuor qibusdam contra scripturas. Improbos non omnino resurrecturos, Camius. Verba Christi Ioan.*3.18. *expenduntur. Præteritum pro futuro. Rom.*8.30. *Omnes homines classibus duabus contineri. In die novissimâ* congregatio, degregatio, segregatio, aggregatio. Judicium *duplex*; discriminationis, damnationis, *Ioan.*4.24. Resurrectio duplex, *communis, Act.*24.15. *peculiaris, Luc.*14.14. judicii, & vitæ, *Ioan.*5.29. ἡ ἐξανάστασις, *Phil.*3.11. ἐκ νεκρῶν, *Luc.* 20.35. οἱ τῆς ἀναστάσεως, *Luc.* 20. 36. תְּחִיָּה תְּקוּמָה קוּם exurgere, consistere. non consistere, *plus qàm* cavssâ cadere, *animo dejici.*

AB Hymno primo, cujus περιοχὰς qasdam vel explicare, vel illustrare conati sumus, manum nondum abducere possumus.

Commatio penultimo Hebraica lectio sic habet עַל־כֵּל לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים qod οἱ ἑβδομήκοντα sic reddidere: *Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων.* Vulgatus Interpres illorum vestigia premens: *Ideo non resurgunt impii in judicio: neqe peccatores in consilio justorum.* Sed & Hieronymus: *Propterea non resurgent impii in judicio, neqe peccatores in congregatione justorum.* In qo novissimo consentientes habet Aqilam, Symachum, & Theodotionem, qi verterunt, ἐν συναγωγῇ. *in congregatione, cœtu, conventu.* Leviculum illud, qòd negativam ἐκ τοῦ κοινοῦ in membro altero substituunt. Sicut & Hymno 9. v.19. *neqe enim oblivioni tradetur egenus; expectatio pauperum peribit in æternum.* pro, *neqe exp. paup.* qanqam Junius, qod eôdem recidit, copulativæ loco disjunctivam substituit, avt *peccatores in cœtu justorum.* sicut & Genes.c.2.v.6. *avt vapor ascendens à terrâ, qi terram totam irrigaret.* qæ genuina

 Mosis

Mosis mens videtur, cum Dei nutu solo verbóve mero citra media ulla externa adhibita stirpes herbásqe è terrâ primitus enatas indicaturum se profiteretur: de qo loco alibi ampliùs videbitur.

Cæterùm, qod יָקֻמוּ, ἀναστήσονται alteri, *resurgunt* alteri, verterint, novas strophas comminiscendi antiqioribus qibusdam, ansam dederunt. Harum fundamentum qis primus jecerit, incertum est. Fundandis qi congesserit aliqid primus mihi compertus Clemens Alex. *Stromat.l.2.* οὐκ ἀναστήσονται, inqit, ἀσεβεῖς ἐν κρίσει· οἱ ἤδη κατακεκριμένοι. ἐπεὶ ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. οὐδὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων· οἱ ἤδη κατεγνωσμένοι, εἰς τὸ μὴ ἑνωθῆναι τοῖς ἀπταίστως βεβιωκόσιν. *Non resurgent impii in judicio: utpote qi judicati jam sint. qi enim non crediderit, jam judicatus est.* (Joan. c.3.v.18.) *nec peccatores in consilio justorum. utpote qi jam damnati sint; ut ne cum eis qi inculpatè vixerint, uniantur.* Cyprianus itidem *ad Qirinum l.3. tit.31.* hæc Psaltæ verba componit cum illis Christi, *Qi non credit, jam judicatus est.* Qod latiùs explicatiúsqe Lactantius *Institut.l.7.c.20.* de seculi fine, judicióqe novissimo disserens, *Nec tamen universi tunc à Deo judicabuntur, sed ii tantùm qi sunt in Dei religione versati. nam qi Deum non agnoverunt, qoniam sententia de his in absolutionem fieri non potest, jam judicati damnatiqe sunt: sanctis libris contestantibus, non resurrecturos impios in judicium. Judicabuntur ergò, qi Deum scierunt; & facinora eorum, id est, mala opera cum bonis collata ponderabuntur: ut si plura & gravia bona fuerint, justificentur ad vitam æternam; si avtem mala superaverint, condemnentur ad pœnam.* Hinc fortean de *Michaelis trutinâ* fabulam commenti sunt Papicolæ. Involutiùs Hieronymus *advers. Pelag. dialog.1. Non resurgent impii in judicio, jam enim in perditionem sunt præjudicati.* qin & idem ibidem inter *impium* atqe *iniqum*, sive *peccatorem* ita distingvit, ut *impius omnis sit iniqus & peccator*; at *non* è converso, *iniqus omnis avt peccator impius* existat: *impiúsqe* is dicatur, *qi sine lege fuerit, & in æternum sit periturus; in lege peccator, qi cùm in Deum crediderit, per legem judicandus, sed non in æternum periturus sit*; juxta Apostolum ad Rom. c.2. v.12. sed & aliud esse, *perdere gloriam resurrectionis*, aliud *perire perpetuò*. Qæ qidem argutiæ,

tiæ,

tiæ, an ænigmata, qid velint, ego non asseqor. Clariùs Theodoretus *in Psalm.* Οὐκ εἶπεν, οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς, ἀλλ' εἰς κρίσιν οὐκ ἀναστήσονται· ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἰς κρίσιν, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν. οὔτε γὰρ ἐλέγχων δέονται, περιφανῆ ἀσέβειαν ἔχοντες, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν μόνην προσδέχονται. καθάπερ τοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ ἁλόντας, οὐκ ἐπὶ τὸ διελέγξαι εἰσάγουσιν οἱ δικάζοντες, ἀλλ' ὥστε τὴν τοῖς νόμοις δοκοῦσαν ψῆφον ἐξενεγκεῖν κατ' αὐτῶν. καὶ μέν τοι καὶ οἱ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἀπηλλαγμένοι, βίον δὲ βεβιωκότες παράνομον, πόῤῥω που τοῦ τῶν δικαίων συλλόγου γενήσονται. *Non dixit, Non resurgent impii; sed, non resurgent in judicium; pro eo qod est, non in judicium, sed in condemnationem. neqe enim redargutionibus opus habent, cùm impietatem manifestam præferant, supplicium tantummodò præstolantur. qemadmodum in flagranti crimine deprehensos, non qo redarguantur judices ad tribunal sistunt, sed ut secundum leges sententiam adversus illos ferant. ei verò, qi etiamsi dogmatum impiorum expertes extiterint, vitam tamen à legis normâ alienam egerint, à justorum cœtu longè semoti agent.* Hæc illi, qæ ulteriùs adhuc producens Avgustinus; ubi dixerat; *idem forsan* in Psaltæ verbis pleniùs planiúsqe, *repetitum*, ut *iidem* sint *impii* & *peccatores*, *idem in judicio*, & *in consilio justorum*; subjungit: *Avt si aliud sunt impii, aliud peccatores, ut qanqam omnis impius sit peccator, non tamen omnis peccator sit impius; Impii non resurgent in judicio, qia jam pœnis certissimis destinati sunt. peccatores avtem non resurgent in consilio justorum, id est; ut judicent, sed fortè ut judicentur; ut de his dictum sit, Uniuscujusqe opus qale sit, ignis probabit.* ad Cor.ep.1. c.3.v.15. Cæterùm fundamento huic ampliùs superstruens Gregorius Romanus, *moralis in librum Iob expositionis l.26. c.24. Duæ sunt partes*, inqit, *electorum scil. atqe reproborum. sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. alii namqe judicantur & pereunt; alii non judicantur & pereunt: alii judicantur & regnant; alii non judicantur & regnant.* qod Avgustini verbis exprimere sic licuerit; *Alii judicantur, non judicant; alii nec judicant, nec judicantur: alii iudicantur & judicant; alii judicant, nec judicantur.* In primâ classe collocat *infideles* omnes sive *ethnicos*, à nomine Christiano prorsus alienos, de qibus Hymnographus hîc dicat, *Non resurgent impii in judicio.* Et Dominus in Evangelio,

lio, *Qi non credit, jam judicatus est*. Joan c.3. v.18. Et Apostolus, *Qi sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*. Rom. c.2. v.12. *hi enim qasi jam præjudicati, ad tormentum resurgent, non ad judicium*. in secundâ classe *Christianos improbos, qi fidem professi, opere non firmaverint*. de qibus Apostolus dixerit, *Qi in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*. Rom.c.2. v.12. Et qibus Dominus in die novissimo dicturus sit, *Esurivi & non dedistis mihi* &c. Matth. c.25. v.42. illustrat hoc *principis terreni* exemplo, qi *aliter adversus civem delinqentem, aliter adversus hostem bellum inferentem procedit. illum judicio sistendum procurat, hunc vi & armis citra judiciarium processum omnem subigere conatur*. in tertiâ classe eos statuit, qi *vitæ maculas lachrymis terserint. mala præcedentia benefactis compensaverint*. his enim Christum dicturum, *venite benedicti*, &c. *qia esurivi, & dedistis mihi*, &c. Matth. c.25. v.34,35. in novissimâ, eos, *qi præcepta legis perfectione virtutum transcenderint*. at, qi illi? qæso. qibus scil. voce Dominicâ dicitur; *Vos qi reliqistis omnia, & secuti estis me, cùm sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel*. Matth. c.19. v.28. verùm, an non iidem illi sunt, qibus Dominus idem, Lucæ c.17 v.10. *vos, cum omnia vobis demandata feceritis, servos vos inutiles dicite, utpote qi qod debueratis feceritis?* imò an non iidem sunt, de qibus Apostolus; *In multis impingimus omnes?* Jacobi c.3. v.1. ad qem locum optimè Beda; *Non dixit*, Offenditis: *sed*, offendimus, *inqit: Et*, in multis, *præmisit*; omnes, *subjunxit*. qomodo avtem legis præcepta transcendunt, non jam dico, qi nihil amplius, qàm qod ex debito exigitur, præstant, sed qi in multis etiam à legis ratione exactissimâ deficiunt? imò, *qorum justitia omnis injustitia esse convincitur*, (Gregorium ipsum sibi adversantem avdis, ejusdem operis *l.9.c* 14) *si districtè judicetur*. Discimus sanè ex literis sacris, statim à mortuorum omnium resuscitatione, qam *tam injustorum qàm & justorum* futuram esse novimus attestante Apostolo Act.c.24. v.15. consecuturam *congregationem, degregationem, segregationem, aggregationem. Congregationem* dico, qâ *universi, boni, mali*, invicem permisti, *coram Christo* ad judicium considente *comparebunt*.

rebunt. Congregabuntur coram eo gentes omnes. Matth.c.25. v.31. *Sistemur omnes ad tribunal Christi,* &c. 2 Cor. c. 5. v.10. *Degregationem,* qâ de toto illo *grege* eximentur *electi* qiqe. *Emittet enim cum clangore tubæ angelos suos, qi electos è reliqâ turbâ extrahant.* Matth.c.24. v.31. *Segregationem,* qâ cœtus uterqe à se iuvicem *separabitur. Segregabit enim alios ab aliis, sicut pastor oves ab hœdis dispescit, & ad dextram bonos, ad sinistram improbos collocabit.* Matth.c.25. v.31, 32. *Aggregationem* denique, qam & ἐπισυναγωγὴν Apostolus, 2 Thes. c.2.v.1. qâ *pii* ab impiis jam *segregati,* his in terrâ relictis, *in aerem rapientur, Domino Christo occursuri,* 1 Thess. c.4. v.17. & cum ipso unâ in judicio consessuri. *Duas* ergò duntaxat resurgentium *classes,* nec plures, sacra nobis pagina prodidit, *electorum & rejectorum, proborum* & *improborum, agnorum* & *hœdorum.* isti, impii nempe improbíqe, *judicantur* universi, *nec judicant.* nam qod de p *æjudicatis,* ex Christi verbis, ἤδη κέκριται, Joannis c.3. v.18. adducitur, tam de Christianum nomen fidémqe professis, qàm & de exteris qibúsqe enunciatum est; éstqe ei geminum, qod Apostolus de prædestinatis, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε *qos justificavit, hos & glorificavit.* Rom.c.8. v.30. τὸ μέλλον προαναφωνεῖ. Jo. Chrysostom. *in Ioan. orat.* 28. *Velut præterita dicit, qæ futura prædicit.* Avgustinus *in Ioan. tract.* 86. *Ideò avtem tanqam præteritum dicitur, qia tam certum est, qàm si factum sit.* Idem *in Psal.* 43. & *de corrept. & grat* c.9. *Verba præteriti temporis posuit de rebus futuris, tanqam ea jam fecerit, qæ facienda decrevit, qi fecit, qæ futura sunt. Apud Deum enim jam facta sunt, qæ fieri præordinata sunt.* Gregorius ipse *in* 1 *Reg. l.* 5. *c.*3. Illi, *pii* scil. probiqe, *& judicabuntur & judicabunt* universi. neqe enim Apostoli soli cum Christo Domino avt judicaturi sunt avt regnaturi, (qanqam hi peculiari qodam modo, tanqam à Christo proximi, eos ad qos sunt primitùs missi è populo Israelitico Matth.c.19.v.28.) sed & fideles atqe electi qiqe. *Qisqis,* enim, inqit, *vicerit* (per fidem scil. 1 Joan. c. 5. v.4. in qâ ad extremum perstiterit Apoc. c. 2. v.10.) *considebit mecum in solio meo.* Christus, Apoc. c. 3. v. 21. Et Apostolus, *Sancti mundum judicaturi sunt;* vósqe inter cæteros, Corinthii, vocationis divinæ,

vinæ, qæ ſanctos facit, conſortes. 1 Cor. c. 6. v.2. cum c.1. v. 2.

At Dominus, ὁ πιστεύων, οὐ κρίνεται. *qi crediderit, non judicatur*, vel *non judicabitur*. Joan. c.3. v.18. καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται. *nec in judicium venit*, avt *veniet* etiam. Joan. c.5. v.24.

Reſponſio proclivis ex eis qæ ſuperiùs dicta ſunt. ſed Avguſtini verbis dabitur, ex *tract.22. in Joan. Judicium duplex* eſt; aliud *diſcriminationis & diſcretionis*, aliud *damnationis & deſtructionis*. per illud ergo tranſituri, at non & iſtud ſubituri, ſunt pii.

Qanqam, ſi *reſurgendi* vocabulum in Hymnographi dictione retinere libitum eſſet, & ad examen noviſſimum referre, ut ne eis tamen faveret, qi *improbos reſurrecturos* negant prorſus; utpote qorum *animæ* unâ *cum corporibus diſpereant* (qod David Camius, cùm iſtic, tum & *ad Hymn.*82. v.7. ſtatuere videtur; qod purgare tamen diſſertatione peculiari conatur V.Cl. Sixt. Amama) poterat de *reſurrectione* diſtingvi, ut ea duplex ſtatuatur: altera, ἡ κοινὴ καὶ καθολικὴ, ut Theophylactus *in Ioan.c.6. v.40.* qam ἀνάστασιν δικαίων τε καὶ ἀδίκων nuncupat Apoſtolus, Act.c.24.v.15. & *piorum impiorúmqe communis* ſit: altera, qam Dominus τὴν ἀνάστασιν τῶν δικαίων appellat Lucæ c.14. v.14. & *piorum peculiaris* exiſtat; qi & eâ ratione τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ, *reſurrectionis filii* dicuntur. Lucæ c.20. v.36. ab hac avtem excludi impios qoſqe, qum illâ tamen cum piis unâ comprehendantur. atqe hoc eſt qod V.C. Jo. Druſius *qæſit. per epiſt. l.1.q.75.* aliud eſt *non reſurſurgere ſimpliciter*, aliud *non reſurgere in cœtu juſtorum*. ut commatii pars poſterior priorem explicet. Vel ſic etiam diſtingvere licebit ex verbis Domini, Joannis c. 5. v. 28. ut *reſurrectio* rurſus duplex ſit: altera qæ ἀνάστασις κρίσεως. i. κατακρίσεως, *reſurrectio judicationis*. i. *damnationis* ſive *ad damnationis judicium*. (κρίσιν γὰρ τὴν κατάκρισιν λέγει, ut rectè monet Theophylactus) altera qæ ἀνάστασις ζωῆς, *reſurrectio vitæ*, ſive *ad vitæ æternæ participationem*; & peculiari etiam vocabulo ἐξανάστασις Apoſtolo Philipp. c.3.v.11. nuncupetur, qaſi *reexſurrectionem* dixeris. ratio nominis ab *aggregatione* illâ, cujus ſuprà meminimus. Theophylactus *in Ioan. c.6.v.40.* Ταύτην τὴν ἀνάστασιν ὁ Παῦλος ἐξανάστασιν ὀνομάζει.

μάζει, διὰ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἔπαρσιν. οἱ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἀνίστανται μὲν ἐκ τῶν μνημείων, ἐκ δὲ τῆς γῆς οὐκ ἐξανίστανται εἰς ἀέρα. κάτω γὰρ μένουσιν, ὡς κατάκριτοι καὶ κατάρατοι. οἱ δὲ δίκαιοι καὶ ἀνίστανται (τῶν μνημείων ἐκπορευόμενοι, Joan. c.5. v.27.) καὶ ἐξανίστανται, ἁρπαζόμενοι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. 1 Theſſ. c.4. v.14. *Hanc reſurrectionem Pavlus reexſurrectionem nuncupat, propter illam à terra ſublevationem. etenim ſurgunt qidem è monumentis peccatores, ſed à terrâ in aerem non exſurgunt: infra namqe ſubſiſtunt, ut damnati & maledicti. juſti verò & reſurgunt, (è monumentis prodeuntes) & è terrâ in aerem exſurgunt; ad occurſum Domini in nubes rapti.* De reſurrectione iſtâ poteſt dictum intelligi & Chriſti illud Joan. c.11. v.25. Ego ſum, ἀνάστασις καὶ ζωή, *reſurrectio & vita.* h. e. *reſurrectio vitæ,* ſive *ad vitam:* is qi reſurrectionis iſtiuſmodi in me credentes compotes facio. Proinde & ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, i.e. *reſurrectio è mortuis* eâdem ratione dici videtur, Lucæ c.20. v.35. qanqam argutiùs pavlò qam ſolidiùs exiſtimo, qod CL. Scaliger in *annot. ad N.T.* vult aliud eſſe νεκρῶν, aliud τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν. Cæterùm eodem planè modo diſtingvunt etiam Scriptores Judæi, ut illam תְּקוּמָה ſive ἀνάστασιν nuncupent, qæ juſtorum ac improborum communis ſit, iſtam תְּחִיָּה ſive ἀναβίωσιν, & pleniùs etiam adhuc, καὶ ἐκ τοῦ τελείοντος, ἀναβίωσιν ζωῆς, Avtor τῶν Μακκαβαικῶν, l.2. c.1. v.9. qod juſtorum duntaxat eſſe dicunt. Vide Druſium *de tribus ſectis Iud. l.2. c.14.* & Amamam in *diſſertatione* ſuperiùs indicatâ. Hac ergo *reſurrectione* verum eſt, *non reſurrecturos* unqam *impios.*

At Junius, *Non exurgent impii.* i. *ne ſublato qidem vultu ſe avdebunt ſiſtere.* cui expoſitioni firmamentum dederit, qod ad ſuos Dominus Lucæ c. 21. v.28. ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν. cùm ex ſignis jam datis judicii œcumenici illius diem inſtare dignoveritis, tum *ſuſpicite & attollite capita veſtra.* contrà ſcil. qàm eſt improbis tunc ex uſu futurum, qibus & capita & corda etiam dejicientur omninò, ὥστε λυθῆναι γούνατα καὶ φίλον ἦτορ, καί τε παραὶ ποσὶ θυμὸν καταπτήσσειν. ut Poetæ verbis utar. Verùm malim ego cum Piſcatore, *non conſiſtent in judicio.* tam enim *conſiſtere* ubi ſurrexeris, qàm *ſurgere* ſive *exurgere* τὸ קוּם ſignificat. Itaqe qod σταθῆναι *conſiſtere* coram Chriſto judice, Lucas dixit cap.21. v.36. Syrus

rus תקומון קום reddidit. Sic Numer. c.30. v.5, 12. וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ *stabunt, consistent, stabilientur omnia vota ejus.* Regum l.1.c.24.v.20. וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת *& stabit, stabilietur, perstabit regnum in manu tuâ.* Et qæ ad hunc locum explicandum optimè qadrant. Jos.c.2.v.11. וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ *cor nostrum liquefactum est, neqe constat ampliùs spiritus in qoqam à facie vestrâ.* Et c.7. v.12. לֹא יֻכְלוּ לָקוּם *non poterunt consistere à facie hostium suorum.* Et rursus v.13. לֹא תוּכַל לָקוּם *non poteris coram hostibus tuis consistere.* amplius avtem est hoc qàm *cavssâ cadere*, cui *in judicio stare* opponatur, qod istic Drusio & Piscatori cumprimis placuit. potest enim qis de actionis eventu anxius & solicitus animi pendere, qi cavssam tamen probam justámqe habeat, & in judicio idcircò superaturus sit. potest & qis obfirmato nihilominùs animo perstare, etiam qi cavsam nevtiqam obtinuerit. *In re avtem malâ*, inqit ille, *animo si bono utaris, juvat* nonnihil. Fieri, inqam, potest, ut *cavssâ* qis *cadat*, nec *animo* tamen idem *concidat*. qo modo de Martyribus Christianis Septimius ad *Scapulam*, *Magis damnati, qàm absoluti, gavdemus*: scil. qia, ut idem *apolog.c.50. Cùm damnamur à vobis, à Deo absolvimur.* Et *ibid. vincimus, cùm occidimur; evadimus, cùm obducimur; nec unqam magis triumphamus, qàm cùm pro fidei obstinatione damnamur. ibid. c.* 27. Cæterùm ea futura est improborum in die illâ conditio, tam anxia, tam animi consiliiqe omnis expers, *ὡς μὴ τολμῆσαι ἀντοφθαλμεῖν* (ut cum Polybio *l.*3. loqar) ut *ne oculos qidem attollere contrà sustineant*, sed in *angulum* qemvis, avt *terræ cavernam*, avt *rupis fissuram* lubentissimi condere se exoptent, modò ne coram facie Domini Christi, tunc in solio considentis, cogantur comparere. Esajæ c. 2. v. 21. & Apoc. c.6.v.15,16.

Cap. V.

Hymnum primum Davidis videri, cujus secundum esse constat. In unum qosdam compingere. קום resurgere, consistere. Ἀνὰ, rursum, sursum. Ἄνωθεν, *Ioan.*3.3. Ἀναστῆσαι, suscitare, resuscitare. *Act.*13.32. resuscitare *plerisqe*. Genui, *i. genitum declaravi. expositio coactior. Hymni* 2. *vers.*7. *expenditur. De generatione Filii ab æterno, nonnulli.* Hodiè, *qid denotet. Hymn.*110. *v.*3. *ad generationem Christi ab æterno frustra torqeri. De hac Parœm.*8.22,--26. *Expenduntur verba Pauli Act.*13.33. Ἔγερσις, *sive* ἀνάστασις *duplex. Junii è* Parallel. *locus discutitur.* Φύσεως *vocabulum de Deo usurpatum; cùm antiqis crebrò, tum Petro Pavlóqe.* θεία φύσις *Petro qid.* ילד *tam de viris, qàm de fœminis usurpari.* חילל *de fœminâ. Generatio* κατὰ φανέρωσιν τῇ κατ᾽ ἀλήθειαν *minùs commodè opposita. Luc.*1.35. *& Hymn.*2.7. *parallela.* Filii Dei, *sancti qiqe adoptione & regeneratione. Adam creatione ad effigiem divinam, Angeli itidem. Antiqorum halucinatio. Magistratus, eminentiæ & potestatis ratione. Christus, qâ homo, ratione, & creationis, & assumptionis à Verbo. Felicis & Elipandi error. qâ Deus, naturâ, qâ homo gratiâ. Esajæ* 53. *v.*8. *expenditur. de generatione ab æterno prisci plerisqe. de duratione in æternum, alii. de prole numerosâ.* דור *pro* sobole. γενεὰ *qid Marc.*13.36. *Petri Picherelli verborum Gen.*3.14. *Hymn.*2.7. *& Luc.*1.28. *syntaxis nova.*

DE Hymno primo, nî mens læva, Davidico, dissertationem infindere non abs re fuerit, ut secundo, qem tamen multi cum isto committunt, (de qo videri possunt heroum literatorum nobile par, Cl. Fr. Junius in *parallel.l.*1. *par.*95. & Jo. Drusius *observat.l.*1. *c.*15.) operam pavlisper locemus. Monuimus capite proximè antegresso, qàm non inepta tantùm, sed & impia, qidam verbi Hebraici קום, qod modò *resurgere*, modò *consistere* significat, ambiguitate decepti, ex Hymnographi verbis perperam acceptis procuderint. nec minùs avtem torsit viros havd incelebres qamplurimos, τοῦ ἀναστῆσαι vocabuli notio ambigua in verbis Lucæ historici sa-

cri, qibus dum concionis Pavlinæ, ad populares ſuos Antiochiæ agentes habitæ ſummulam recenſet, ex Hymno ſecundo deſumptum ac negotio præſenti accommodatum ab Apoſtolo teſtimonium ſic refert, Actor. Apoſtol. c. 13. v.32, 33. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν. ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται. Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Qum enim ἀνὰ præpoſitio nunc *iterationis*, nunc *aſcenſionis* deſignandæ vim habeat; nunc *rurſum*, nunc *ſurſum* denotet. (unde & τοῦ ἄνωθεν verſio diverſa, Joan.c.3.v.3. vetere interprete, *de ſupernis*; recentioribus, *denuò*, idqe rectiùs, vertentibus) & ex eo coalitum verbum ἀναστῆσαι, modò *reſuſcitare* & *reſtituere*, modò *ſuſcitare* & ſuſcitando exhibere, ſignificet: in priore ſenſu pleriqe dum apud Lucam τὸ ἀναστῆσαι eô loci ſumunt, de Chriſti reſurrectione verba Pavlina accipiunt. tum, qomodo Pſaltæ dictum ad hanc accommodari poſſit, dum ruſpantur, torqentur miſerè, nec expediunt ſeſe. unicum habent, qò ſe recipiant, κρησφύγετον. locus is eſt Pavli ad Rom.c.1. v.4. qo Chriſtus dicitur declaratus fuiſſe Dei Filius, ἐξ ἀναστάσεως, *per reſurrectionem à mortuis.* cùm enim Chriſtus *per reſurrectionem à mortuis Dei filius declaratus* dicatur, eo ipſo *qo reſurrexit die à patre qaſi genitum* intelligi volunt; qod Patris ſoboles eſſe & ab æterno fuiſſe, eo ipſo qòd reſurrexit, fuerit demonſtratus. verùm coacta nimis interpretatio iſta, *genui te*, i. *genitum te indicavi, patefeci, declaravi.* nec convenit ſatis cum dictionis Propheticæ membro priori, cujus in poſteriori ratio ſubjungi videtur. *Filius meus es tu.* qare filius? qia, nempe, *hodiè genui te.* Qin & in Vatis ſacri ſenſu explicando, dum ad *ineffabilem* illam Chriſti, qâ Deus, ante ævum omne *generationem* trahere conantur, ſudant fruſtra ex antiqis etiam, in qibus Avguſtinus, nonnulli. itaqe *hodiè* illud, qidam *ab æterno* interpretantur; alii *actum continuum* deſignari contendunt; neqe enim Patrem filium ab æterno tantùm, ſed *qotidiè* etiamnum *gignere*. Cæterùm utraqe hæc expoſitio voculæ huic vim facere videtur: qum ea in maximâ etiam latitudine ſumpta, tempus ſemper & qod adſit, & qod terminatum ſit, deſignet; nec avt ad ſecula diu antegreſſa, nedum ad id qod

ævum

ævum omne anteverterit, referri, avt de eo, qod nunqam non & fuerit & futurum sit, enunciari, sustineat. Consultiùs proinde Theodoretus in hunc locum. Ἀλλ' ὅμως ἔχων, ὡς θεὸς τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν, λαμβάνει αὐτὴν καὶ ὡς ἄνθρωπος. διὸ καὶ ἐπάγει, Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ· σήμερον ἐγὼ γεγέννηκά σε. ταύτην δὲ τὴν φωνὴν οὐκ ἄν τις, τῇ τοῦ θείου πνεύματος διδασκαλίᾳ πειθόμενος, τῇ θεότητι προσάψοι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. περὶ γὰρ ἐκείνης ἀκούσωμεν τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων λέγοντος, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὡς ἄνθρωπος τοίνυν καὶ ταύτην τὴν φωνὴν δέχεται, ὡς ἄνθρωπος καὶ τῶν ἐπαγομένων ἀκούει. *Christus, qamvis, qâ Deus, jam habeat Filii appellationem, qâ homo tamen, eam accipit. itaqe subinfert, Filius meus es tu; hodiè ego genui te. Hanc avtem vocem nemo Spiritus sancti doctrinæ obsecutus, divinitati Domini Christi applicuerit. de eâ enim universi Deum dicentem avdiamus, ex utero ante Luciferum genui te. qâ homo igitur & hanc vocem admittit; qâ homo & qæ sequntur, avdit.* Nec à Theodoreto hîc discedit Cyrillus. Sic enim & iste *ad Herm. de Trinit. dialog. 5.* Ἀκούει ὡς ἄνθρωπος, καί τοι θεὸς ὢν φύσει καὶ υἱὸς, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. *Avdit igitur, qâ homo, qamvis Deus existens naturâ & Filius, Ego hodiè genui te.* Idémqe *de rect. fid. ad Imperat. c. 26.* & hunc locum, & ad Rom. illum explicans simul: Υἱὸν αὐτὸν ὀνομάσας θεοῦ, καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ γεγεννῆσθαί φησιν, ὡρίσθαι τε διϊσχυρίζεται καὶ εἰς υἱὸν θεοῦ. πῶς οὖν θεὸς, ὁ ἐκ σπέρματος ἀναφὺς τοῦ Δαβὶδ; ὁ δὲ δὴ καὶ πρὸ αἰώνων καὶ ἀϊδίως υἱὸς, καθὸ πέφηνεν ἐκ θεοῦ, τίνα δὴ τρόπον εἰς υἱὸν ὡρίσθη θεοῦ, καθάπερ εἰς ἀρχὴν τοῦ ὑφιστάναι παρενεχθεὶς; ἔφη γὰρ αὐτὸς περὶ αὐτοῦ, εἶπε κύριος πρός με, Υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καί τοι τὸ, σήμερον, ἀεί πως ἡμῖν, οὐχ ὅτι τὸν παρῳχηκότα, τὸν ἐνεστῶτα δὲ μᾶλλον καταδηλοῦντος καιρόν. Et pavlo pòst, mysterium hoc explicans; Ὁ γὰρ τῷ φύσαντι συναΐδιος, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος υἱὸς, ἐπειδὴ καταβέβηκεν εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, οὐκ ἀπολισθήσας τοῦ εἶναι θεὸς, προσλαβὼν δὲ καὶ τὸ ἀνθρώπινον, νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καὶ ἐκ σπέρματος γεγενῆσθαι Δαβὶδ, καὶ νεωτάτην ἔχειν τὴν ἐν ἀνθρωπότητι γέννησιν. *Qem Dei Filium nominaverat, eundem & ex Davidis semine prognatum ait, & in Dei filium qoqe destinatum, sive segregatum, affirmat. At qomodo Deus, qi ex semine Davidis enascitur? qi avtem ante secula & ab æterno Filius, qâ ex Deo ortus, qo pacto in Dei filium destinatus, sive segregatus est, qasi*

ad subsistendi principium productus? Etenim de se ipse ait, Dixit mihi dominus, Tu es Filius meus; hodiè ego genui te. qum, hodiè, nobis, non præteritum ferè, sed præsens potiùs tempus designet. —— Etenim qui genitori coæternus est, & ante omne seculum Filius fuerat, ad humanam ubi descendit naturam, non à Deitate delapsus, sed humanitatem assumens, rite intelligatur, & ex semine Davidis oriundus esse, & novitiam in humanitate generationem habere. Qæ eadem & verbatim habet repetita, *in dialog. ad Herm.* 8. *de incarnat. unigen.* Qanqam hîc, ἀλλοπρόσαλλος, parúmqe constare sibi videri possit Cyrillus. Siqidem in *Thesavro l.* 35. hanc ipsam allegat Psaltæ periochen, qò probetur, γεννητὸν εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, οὐ πεποιημένον. *à patre genitum, non factum Filium.* Et in *orat.* 1. *de rect. fid. ad Reginas c.*8. *Filii nomen* hoc loco, τὴν ἐκ πατρὸς ὕπαρξιν οὐσιώδη τε καὶ φυσικὴν κατασημαίνειν, *à patre existentiam essentialem & naturalem designare* affirmat. Cæterùm conciliari forsan sibi hîc Cyrillus poterit, si dicatur, priora commatii verba, de *generatione Christi, qâ Deus*, ab æterno, posteriora de ejusdem, *qâ homo, productione* in tempore novissimo, cepisse. qo modo Methodium in *Orat. de castitate*, interpretatum, ex Photio *myriobibli cod.* 237. discimus: qi tamen memoriâ, uti videtur, lapsus, voces has ad Christum in Jordane tinctum cœlitus à Patre χρησμῳδηθῆναι refert. Hujus verba eô loci recitata sic habent. Παρατηρητέον, ὅτι τὸ μὲν, υἱὸν αὐτοῦ εἶναι, (alii, αὐτὸν εἶναι, ego αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν) ἀορίστως ἀπεφήνατο καὶ ἀχρόνως. εἶ γὰρ υἱὸς, αὐτῷ ἔφη, καὶ οὐ, γέγονας· ἐμφαίνων, μήτε πρόσφατον αὐτὸν τετυχηκέναι τῆς υἱοθεσίας, μήτ᾽ αὖ προϋπάρξαντα τέλος ἐσχηκέναι, ἀλλ᾽ εἶναι ἀεὶ τὸν αὐτόν. τὸ δὲ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ὅτι προόντα ἤδη πρὸ τῶν αἰώνων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐβουλήθη καὶ τῷ κόσμῳ γεννῆσαι, ὃ δή ἐστι πρόσθεν ἀγνοούμενον γνωρίσαι. *Observandum est, qod Filium suum esse ipsum, indefinitè, citra temporis determinationem enunciat. Es enim, inqit, Filius, non, fueras, avt factus es: declarans, neqe recentem adeptum esse filiationem, nec finem habuisse qod prius extiterat, sed eundem eum semper existere. illud avtem, hodie genui te, qod eum qi ante secula in cœlis priùs exstiterat, mundo voluerat generare, hoc est, ignotum antè notum facere.* Cyrillus ipse *ad Regin. orat.* 2. *c.* 19. Ὁ δὲ καὶ οὕτως υἱὸς θεοῦ καὶ πατρὸς, κατὰ τὴν προαιώνιον γέννησιν, ὡς δὲ ἄνθρωπος καθ᾽ ἡμᾶς,

ἡμᾶς, κατὰ τὴν νεωτάτην καὶ ἔνσαρκον, ἧς ἂν εἴη δεκτικὸν καὶ τὸ σήμερον. καιρὸν γὰρ ἡμῖν σημαίνει τὸν ἐνεστηκότα. οἰκειοῦται δὴ οὖν καὶ τὴν σαρκικὴν αὐτοῦ γέννησιν ὁ πατήρ. οἶδεν ἴδιον ὄντα υἱὸν, τὸν ἐξ ἑαυτοῦ θεϊκῶς, καὶ ἐκ γυναικὸς ἀνθρωπίνως. *Qi hoc modo filius est Dei & patris secundum generationem seculo omni priorem, idem & homo juxta nos est, secundum nuperam & carnalem, qam hodiè istud hîc admittit. tempus enim præsens nobis designat. carnalem itaqe generationem pater etiam assumit sibi. suum esse novit filium, & ex se juxta divinam naturam, & ex Mariâ secundum humanam.* Et *adv. Nestor. l.1. c.6.* Δύο φαμὲν γεννήσεως ἀποτέξεις, ἕνα δὲ δι᾽ ἀμφοῖν υἱόν· οὔπω μὲν ἐν σαρκὶ γεγονότα τὸν ἐκ θεοῦ Λόγον· τὸν αὐτὸν δὲ, μετὰ τὸ σεσαρκωμένον, καὶ τὴν διὰ γυναικὸς ἀναλλάντα γέννησιν κατὰ σάρκα. *Duas fuisse dicimus generationes, unum verò per utramqe filium: anteqam in carne extitit, ex Deo Verbum: eundémqe posteà carnem factum, & per mulierem secundum carnem generationem subeuntem.* Illius ratione Christum μονογενῆ, *unigenitum*; istius, πρωτότοκον *primogenitum* dici observat, *adv. eund. l.2. c.12.* Et *cap.8.* Γέγονε πρωτότοκος ὁ μονογενὴς, ὅτε καὶ ἄνθρωπος πέφηνε καθ᾽ ἡμᾶς. *Unigenitus primogenitus factus est, qando juxta nos homo editus est.* qod & idem habet *ad Herm. dialog. 4.* Δι᾽ ἡμᾶς μὲν πρωτότοκος, ὅτε γέγονε καθ᾽ ἡμᾶς· μονογενὴς δ᾽ αὖ, ὡς οὐδενὶ τὸ σύμπαν συντεταγμένος, ἐπεί τοι μόνος ἐξέφυ, καὶ ἐξ αὐτῆς γεγέννηται οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. *Pro nobis primogenitus, qando juxta nos factus: rursus unigenitus, utpote nulli omnino conferendus, qandoqidem solus & natus, & ex ipsa Dei patrísqe substantiâ genitus.* Idem deniqe *Orat. in Fest. Palm. Davidem de Christo dicentem audiamus, ex utero ante Luciferum genuit me Pater supernus. Et rursus, Filius meus es tu; ego hodiè genui te.* Δύο ἔχει γεννήσεις ὁ εἷς καὶ μόνος Χριστὸς, μίαν ἐκ πατρὸς ἀχρόνως, καὶ ἄλλην ἐκ μητρὸς ἀσπόρως. *Duas habet generationes unus idem solúsqe Christus: alteram ex Patre sine tempore, alteram ex matre sine semine.* Et ibid. rursus: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, τῇ προσφάτῳ σαρκώσει τοῦ λόγου, *recente Verbi incarnatione.* οὐ γὰρ ἄλλος ἦν, ὁ πρὸ ἑωσφόρου ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, καὶ ἄλλος ὁ ἐν Βηθλεὲμ ἐκ μητρὸς σαρκωθείς. *neqe enim alius erat, qi ex Patre ante Luciferum est genitus, ab eo qi in Bethlehem ex matre caro factus est.* Hæc illi. Locus autem qem pro ab æterno Christi, qâ Dei, generatione adducunt,

 est

est ex Hymno 110. v. 3. sed juxta Græcorum interpretum versionem veritati Hebraicæ minùs consentaneam. cujus itaqe vice substituere licuerit, Salomonis illa ex Parœm. c.8. v.22,-26. qibus *ante terram, abyssum, orbes cœlestes, creaturam omnem, principium omne, editam se & extitisse Sapientia*, qi & *Dei Filius* Aguri sapienti Jakei filio dictus ibid. c. 30. v.3. verbis clarissimis profitetur. Accedit his Hilarius: *Cùm ante tempora*, inqit, *filius Dei natus à Patre, unigenitus Dei filius maneat, nec conveniens, nec consonans esse intelligitur, ut in die genitus sit, cùm dies omnis in tempore sit.* & qæ sequntur. Etenim argumentum istud prolixius, qàm ut transcribi ex usu sit, proseqitur. Qin & Augustinus ipse, etiamsi in *commentariis in Psalmos* in diversum concedat, tamen in *qæstionibus super Genesin qæst.59. Nam secundum hujus rei*, inqit, (h.e. *formæ servi*) *Prophetiam illud est in Psalmo, Dominus dixit ad me*, Filius meus es tu. Verùm ad *resurrectionis* tempus demum delabitur Hilarius, de eâ verba Apostoli interpretatus,& dicta superiùs delibata, cum subjunctis,qæ aliò spectant, confundens.

Primo Joanni Calvino, viro omni lavde superiori, id qod res est, suboluit. Is ad Act.c.13. v.33. *Hîc*, inqit, *suscitandi verbum, latiùs patet, qàm ubi pavlo post reperitur. neqe enim tantùm dicit Christum resurrexisse à mortuis, sed divinitus ordinatum, & qasi manu Dei productum in lucem,ut Messiæ partes impleret, sicut passim docet Scriptura, excitari à Domino Reges & Prophetas. nam verbum ἀναςῆσαι hoc sensu interdum capitur. hæc avtem ratio me movet, qòd Deus filium suum in mundum mittendo, promissionem olim servis suis datam exhibuit ipso effectu.* Hæc ille. Vidit & advertit idem, etiam Thomas de Vio, Cardinalis Cajetanus. *Dixerat*, inqit, *Jesum esse Messiam, & ipsum esse illum de qo facta est repromissio ad Patres antiqos: & ad hoc affert hanc secundi Psalmi avtoritatem.* Mox; *Comprobatâ æternitate Messiæ qantum ad divinitatem, probat ex alterâ avtoritate perpetuitatem ejusdem secundum vitam corporis post resurrectionem ejusdem.* Rem fusiùs atqe explicatiùs prosecutus est V.Cl. Fr. Junius in *Parall.l.1.par.95. Narrationis Apostolicæ*, inqit, *duo præcipua sunt membra: unum de Christo exhibito; alterum de excitato à mortuis. utri-*

uſqe confirmationem adhibuit; prout evidentiſſimè diſtinxit 32. & 34. *verſu. nam verſu qidem* 32. *ſimpliciter de Deo in carne patefacto his verbis utitur*, Nos qoqe vobis Evangelizamus eam promiſſionem qæ patribus facta eſt, Deum expleviſſe filiis illorum; qum excitavit nobis Jeſum &c. *in verſu avtem* 34. *ut alterum caput narrationis à ſe inſtitui oſtenderet, rem diſertis verbis expoſuit* διακριτικῶς. Qòd avtem excitaverit eum ex mortuis, nec ampliùs reverſurum, &c. *qæ antitheſis commonſtrat evidentiſſimè, priorem qidem confirmationis locum ad excitationem. i. exhibitionem Chriſti pertinere; poſteriorem verò ad* ἔγερσιν *& excitationem à mortuis, qam reſurrectionem dicimus. atqe in eam ſententiam verbum* ἀνιστάναι *non rarò accipi, cùm verbi ipſius etymon arguit, tum etiam perſimilium locorum comparatio*, ut Act.c.2. v.30. & c.3.v.26. *& alibi.* Hæc Junius: Cui σύμψηφον deprehendo & V. Cl. Dan. Chamierum. Sic enim is *Panſtratiæ tom* 1. *lib*.15. *cap*.3. *ſect*.22. *Non de reſurrectione* (Verſ.32.) *ſermo eſt; ſed de promiſſione patribus factâ poſteriſqe præſtitâ. Nam qod Latinus dixit*, reſuſcitavit, *impoſuit Salmeroni & aliis.* Græcè eſt ἀναστήσας, *qod verbum, etſi uſurpatur de reſurrectione, tamen non ſemper. hoc loco ejus verbi is uſus eſt, qi in Deut*. c.18. v.15. & Act. c.7. v. 37. προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος. Prophetam ſuſcitabit vobis Deus. *De reſurrectione avtem Paulus ſtatim pòſt agit; & probat ex alio loco.* Hæc ille Junio planè Σύμφωνος.

Horum itaqe ex ſententiâ, cum Chriſti θεανθρώπου duplex ſit ἔγερσις ſive ἀνάστασις: (utro ſiqidem modo vocare libuerit, de ſenſu nihil deceſſerit) altera *incarnationis*, altera *reſuſcitationis*: utramqe diſtinctim Apoſtolus tum *prædicat*, tum & *probat*: *prædicatur* prior illa verbis illis, verſ.23. *Hujus è ſemine juxta promiſſionem ſuam* ἤγειρε, *excitavit Deus Iſraeli ſervatorem Jeſum. prædicatur* poſterior verſ.30. *Deus avtem ipſum* (occiſum & in ſepulcro poſitum) ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, *ſuſcitavit ex mortuis*. priorem, Deum nempe promiſſionem illam verſ.23. prædicatam, impleviſſe, ἀναστήσαντα, *excitando Jeſum*, probandam *proponit* verſ.32. *probat* verſ.33. ex Pſalmi 2. v.7. verbis illis, *Filius meus es tu: hodie ego genui te.* poſteriorem, ὅτι ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, Deum ſcil. *à morte* eundem *reſuſcitaſſe*, probandam *proponit* verſ. 34. *probat*

verſ.

vers.35. ex Psal.16. v.10. verbis illis, *Non permittes sanctum tuum corruptionem experiri.* Habes & utramqe hanc ἀνάστασιν à Petro seorsim enarratam, in concione illâ celebri Hierosolymis habitâ, qam scripto commendavit nobis Lucas idem Act. c.2. primò, vers.30. *David*, inqit, *propheta cum esset, sciretqe Deum jurejurando sibi adseverasse, ex fructu lumbi ipsius, qod ad carnem attinet*, ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, *excitaturum se Christum, qem in solio ipsius collocaret*, &c. habes *incarnationis* ἀνάστασιν. Mox vers. 31. *Præscius*, inqit, *idem locutus est*, περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, *de resurrectione Christi, non derelictum iri apud inferos animam ejus, neqe carnem ejus corruptionem experturam.* tum subjungit, vers.32. *Jesum hunc* ἀνέστησεν ὁ Θεὸς, *Deus resuscitavit: cujus rei nos omnes testes existimus.* habes & *resuscitationis* ἀνάστασιν. ita Petro cum Pavlo in argumeuto isto explicando ad amussim planè convenit.

Cæterùm de Hymnographi verbis qæ adjecit D. Iunius, discussione aliqâ non indigna videntur. *Filium*, inqit, *Pater gignere dicitur ab æterno* κατὰ φύσιν, (si φύσις, i.e. *natura in hoc mysterio dici potest*) *vel potiùs* καθ' ἀλήθειαν: *in tempore verò genuisse dicitur* κατὰ φανέρωσιν, *qam qidem* φανέρωσιν *luculenter à Spiritu Sancto fuisse demonstratam arbitror apud Prophetam Hebræo illo gignendi verbo, qod fœminæ potiùs, qæ in lucem edit, qàm viro gignenti, tribuitur. Non sum nescius hunc Prophetæ locum ab aliis aliter explicari: qia hi divinum solùm illum æternæ generationis modum, ut pleriqe Patres; alii temporariæ generationis; alii utrumqe his duobus membris, qibus Propheta utitur, narrari putant. Sed unicum solùm si intelligas, non est satis ad justam fidei analogiam: sin avtem utrumqe, plus controversiæ & obscuritatis habitura est interpretatio, & verba non sunt* ταυτολογίᾳ *qadam caritura. qamobrem prius membrum convenienter scripturæ de æternâ illâ generatione malo accipere, fretus avtoritate Apostoli, ad Hebr.* 1. *posterius, de illâ temporariâ, qâ factus est ex muliere, factus sub lege, in temporum plenitudine*, (Galat. cap. 4. vers. 4.) *qum Deus explevit promissionem Patribus olim factam, ut hoc in loco Pavlus interpretatus est.* Hæc αὐτολεξεὶ vir Cl. de qibus pavlisper dispiciamus.

Primò, qòd φύσεως vocabulum in hoc argumento usurpatum

tum minùs probare videtur: non eſt, opinor, qòd ad eam voculam tam anxiè hæſitemus, qum & apud Theologos tum antiqiſſimos, tum qàm maximè orthodoxos, qaſi conſenſu qodam unanimi receptum habeamus. unde adverſus Arianos orat. 3. Athanaſius, ἡμᾶς θέσει, οὐ φύσει, *nos adoptione, non naturâ, Dei filios*, τὸν ἐν ἡμῖν λόγον φύσει, οὐ θέσει, *verbum naturâ, non adoptione, Dei filium & eſſe & ab æterno extitiſſe*, multis oſtendere conatur. Cyrillus itidem in *Theſavr. l. 12. obj. 4. reſp. 1.* & alibi paſſim. Ἡμεῖς κατὰ χάριν υἱοί· ὁ δὲ λόγος κατὰ φύσιν. *Nos ſecundum gratiam filii Dei; verbum avtem ſec. naturam* Sed & *de Trinit. fide Dialog. 5.* ſummâ, Ὅτι ἐξ αὐτοῦ (τοῦ πατρὸς) κατὰ φύσιν γεννητὸς ὁ υἱός. *Qòd ex patre ipſo ſecundũ naturam natus ſit filius. De Sp.* qoqe *Sancto* idem *eadem in dialog.* Τὸ ἐκ θεοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ φυσικῶς προερχόμενον, *à patre Deo per filium prodire naturaliter.* Et *de rect. fide ad Imp. c. 28.* φύσει θεὸς, καὶ υἱός. *naturâ Deus idem & filius.* Sed nec ab eâ etiam abhorreant Spiritus Sancti amanuenſes. Etenim cum Petrus θείας φύσεως meminit, epiſt. 2. c. 1. v. 4. cujus κοινωνοὶ fiant οἱ πιστοί· qod etiamſi aliò trahant nonnulli, mihi tamen clarum ſatis videtur D. Ludovici de Diev interpretamentum, qi nihil eſſe vult aliud θείαν φύσιν, qàm *Deum* ipſum. qemadmodum & φύσις ἀνθρωπίνη, pro *hominibus*; & φύσις θηρίων, pro *beſtiis* ipſis uſurpatur, Iac. c. 3. v. 7. Θεοῦ avtem κοινωνοὶ dicuntur fideles, qomodo Χριστοῦ μέτοχοι Heb. c. 3. v. 14. Tum & Pavlus, cùm ad Galat. c. 4. v. 8. τοῖς μὴ φύσει θεοῖς de fictitiis exterorum numinibus dixit, τὸν φύσει θεὸν ex adverſo, Deum verum intelligi dicíqe citra ſcrupulum omnem poſſe, tacitè ſaltem ſubindicavit. qod & Cyrillo obſervatum *de rect. fid. ad Imp. c. 31.* Deinde, illud minùs placet, qòd generationem alteram, qæ ab æterno extiterit, κατ' ἀλήθειαν, alteram qæ τῆς ἐνσαρκώσεως fuerit, κατὰ φανέρωσιν, factam dicit. non qòd virum clariſſimum exiſtimem hæreticorum illorum ſententiæ ſuffragari, avt vel leviculè favere, qi δοκήσει μόνον καὶ φαντασίᾳ, non avtem κατ' ἀλήθειαν, Chriſtum natum paſſúmqe contendebant: ſed qòd tam ipſa Chriſti incarnatio, qàm illa ab æterno generatio, κατ' ἀλήθειαν geſta verè dicatur, imò neceſſariò dicenda ſit; nec à veritate itaqe ἡ φανέρωσις hac in parte diſtingui avt diſterminari debeat. Tertiò, nec τῆς φανερώσεως nomen ita incar-

nationi tributum qadrabit, ut eâ φανερωθῆναι, i. e. declarata ac manifestata intelligatur generatio illa Christi, qâ Patri ὁμόσιος, qæ ab æterno extiterit. neqe enim ea τῇ ἐνσαρκώσει merâ, tam manifestata atqe exposita, qàm obducta potiùs & obvelata videri potest: ut Apostolus ad Philip.c.2. v.6,7. Θεὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα reverà prædicat Apostolus ad Timoth. ep.1 c.3. v.16. qia carnis indutæ beneficio obtutibus humanis conspicuus sit factus, ut Joan.ep.1.c.1. v.1,2. sed aliud est θεοῦ, aliud θείας γεννήσεως, φανέρωσις. Alioqi si τὸ πεφηνέναι pro *edi, produci, in lucem prodire* sumatur, tam de Christi qæ ab æterno generatione à patre, qàm & de eâ, qæ in temporis plenitudine ex matre fuerat, à Cyrillo, in eis qæ ex eodem sunt superiùs pavlò adducta, usurpatum est deprehendere. Qartò, qòd Prophetam ait qasi consultò hac de cavssâ eo *gignendi* verbo usum, qòd *fœminæ potiùs in lucem partum edenti, qàm viro gignenti tribuitur*; nihil solidi continere videtur. Neqe enim minùs freqenter de *viro gignente*, qàm de *muliere pariente*, verbum יָלַד in sacrâ paginâ usurpatur: (videantur Genes.cap.5. & 10. qibus numerosè id occurrit) nec ex virginis matris, sed ex Dei Patris personâ istud istic enunciatur. qin & illud etiam adjicere licet, usurpatum Solomoni vocabulum חוֹלָלְתִּי in æternâ τȣ͂ λόγȣ generatione narrandâ, Parœm. c.8. v.24,25. qod de fœminâ, Sarâ scil. usurpatum reperitur, Esajæ c. 52. v.3. de viro, nusqam. Quintò, qòd *pleriqe patres de divino solo æternæ generationis modo Psaltæ locum explicare* prædicantur; havd esse vero prorsus consentaneum, ex eis qæ ex scriptis horum superiùs adducta sunt, patet. Sextò, *si altera sola hîc intelligatur generatio*, qòd dicitur, *non sufficere ad justam fidei analogiam*, nullius mihi planè momenti videtur. neqe enim poscit *justa fidei analogia*, ut ubicunqe de alterâ mentio fit, de alterâ qoqe unâ dicatur. satis fuerit, si dicatur nihil, qod alterius fidei detrahat. Septimò, ταυτολογίας vitio qare laboratura dicatur dictio prophetica, si utraqe intelligatur, nihil video: imò nec si de alterâ duntaxat membrum utrumqe sumatur, qum prioris membri ratio posteriori reddi qeat. Octavò, generationis ullius in priore membro, mentio, expressa saltem, nulla est. *Filius* tantùm dicitur is, ad qem ex Dei patris per-

personâ

ſonâ ſermo dirigitur. tam avtem *nativitatis* ratione, *Dei filius* eſt Chriſtus θεάνθρωπος, qàm & ab æterno ὁ λόγος *Dei filius* extiterat. Vatem vates, Davidem Gabriel (nam & vatis munere in legatione illâ πρὸς τὴν θεοτόκον functus eſt) liqidò explicans attentiùs avdiatur. Lucæ c.1. v.35. *Spiritus Sanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi inumbrabit te: proinde etiam ſanctum id, qod ex te gignetur, Filius Dei vocabitur.* qod qid eſt aliud, qàm qod per Citharœdum ſacrum Deus Pater, *Filius meus es tu: hodie ego genui te?* niſi qòd hic tanqam factum jam nunciat, qod tanqam futurum prænunciat ille. Deniqe de loco illo ad Hebr. cap. 1. ver. 4, 5. qo Chriſtus *Angelis præſtantius nomen* ſortitus perhibetur; ídqe cùm ex his ipſis Pſaltæ verbis, tum ex Dei ipſius ad eundem habitis, Hiſtor. Reg. l.2. c.7. v.14. & Annal. l.1. c.17. v.13. & c.22. v.13. comprobatur, qibus *Filii* nomen Chriſto itidem tribuitur, havd difficilis eſt ſolutio. Chriſtum ſcil. θεάνθρωπον peculiari qadam ratione, qæ nec mortali, nec angelo etiam cuiqam, competat, *Filium Dei* nuncupari. Etſi enim fideles omnes *Dei filii* paſſim dicuntur, partim θέσεως, ſive adoptionis, partim etiam γεννήσεως, ſive *generationis*, vel potiùs ἀναγεννήσεως ἤτοι παλιγγενεσίας, *regenerationis* ratione. Ioan. c.1. v.12, 13. Galat. c.4. v. 4, 5, 6. Iac. c.1. v.18. 1 Pet. c.1. v.3. 23. Tit. c.3. v. 5. magiſtratus qoqe καταστάσεως καὶ ἐπιστασίας, *muneris* ac *præfecturæ*, qam obtinent exercéntqe, ratione, (unde & exteris ipſis Διογενεῖς βασιλεῖς) *Dei filii* vocitentur, Hymn. 82. v.6. nec τῷ πρωτοπλάστῳ tantùm, noſtri omnium parenti, κτίσεως, ſive *creationis* nomine, qia non à Deo tantùm, ſed & in ejuſdem *imaginem* ac effigiem qodammodo conditus fuerit, nominis id hæſerit, Lucæ c.3. v. ult. ſed & *ſpiritibus* illis glorioſis, qos miniſterii ratione *angelos* appellamus, titulus idem eâdem de cavſſâ communicatus deprehendatur. Iobi c.1. v.6. & c. 2. v.1. & c.38. v.7. Fruſtra enim ſunt Doctores è Græcis antiqi, qi appellationis hujus honorem *angelis* abjudicant, in qibus eſt Io. Chryſoſtom. *in Geneſ. orat.* 22. qi dum abſurdum qorundam de *Filiis Dei* Geneſ. c.6. v.1. qos illi *angelos* opinabantur, delirium everſum it, errorem errore refellere ac revellere conatus; Πρῶτον, inqit, δειξάτωσαν, πόθεν ἄγγελοι υἱοὶ θεοῦ προσηγορεύθησαν.

ἐδόθησαν· ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοιεν οὐδαμοῦ δεῖξαι. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐκλήθησαν υἱοὶ τοῦ θεοῦ, ἄγγελοι δὲ οὐδαμῶς. *Ostendant primò ubi angeli filii Dei sint nuncupati. at nusqam hoc factum ostendere poterunt. etenim homines qidem Filii Dei dicti sunt ; at angeli nusqam.* imò dicti sunt, nec id semel avt bis duntaxat, in eis, qos suprà indicavimus, locis. Verùm fefellerat virum præstantissimum, cum aliis havd pavcis, versio Græca, qæ in Iobi historiâ, pro eo qod ex Hebraicâ veritate, οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ dici debuerat, mentem historici secuta magis qàm verba, οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, reddidit. Etiamsi, inqam, aliis havd pavcis appellationis istud tributum legatur, tamen peculiari qadam, nec alii cuiqam cum ipso communi, ratione, Christo τῷ θεανθρώπῳ ea ascribitur ; partim qòd natura ipsius, qam nobiscum eandem specie, sed numeris omnibus absolutam, gerit, humana, Dei solius virtute merâ in utero virginali condita ; partim qòd eadem ὑπὸ τοῦ λόγου, qi ab æterno *Dei filius* extitit, ita est assumpta, ut unam eandémqe cum illo junctim, personam constituat. qod ad Apostoli propositum abundè sufficerit. Qamvis avtem reverâ repudiandum & rejiciendum sit dogma illud pestiferum in Concilio Francofurtensi jam olim damnatum, qod Pavlinus Aqilejensis libro peculiari *adversus Felicem Urgelitanum & Eliphandum Toletanum* ejusdem patronos conscripto oppugnavit. qo illi Christum *Filium Dei adoptivum* esse, contendebant ; qum nec de *angelis* ipsis, qi à statu in qo primum conditi sunt, nunqam defecerint, nisi ἀκύρως καὶ καταχρηστικῶς enunciari istud posse videatur. Aliter tamen *Christus*, qâ *Deus*, aliter, qâ *homo*, *Dei filius* idem dicitur. qâ *Deus* enim, *naturâ* ; qâ *homo*, *gratiâ*, titulum hunc obtinet. Inculcat istud creberrimè Avgustinus, gratiæ divinæ patronus & propugnator acerrimus, *in Ioannem tract.* (citante & Petro Lombardo, ubi controversiam hanc disceptat, & prius illud rejiciens, istud tamen admittit, *sentent. lib. 3. dist.* 10.) *Qòd unigenitus est æqalis Patri, non est gratiæ sed naturæ : qod avtem in unitatem personæ unigeniti assumptus est homo, gratiæ est, non naturæ :* Et *de prædestinat. Sanctor. c.* 15. *Est præclarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse Salvator, ipse mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. qi hoc ut esset, qibus tandem suis vel operum vel fidei* præ-

præcedentibus meritis natura humana, qæ in illo est, comparavit? respondeatur, qæso, ille homo, ut à Verbo Patri coæterno in unitatem personæ assumptus, filius Dei unigenitus fieret, unde hoc meruerit. qod ejus bonum qalecunqe præcessit? qid egit antè, qid credidit, qid petivit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? nonne faciente ac suscipiente verbo, ipse homo ex qo esse cepit, filius Dei unicus esse cepit? nonne filium Dei unicum fœmina illa gratiâ plena concepit? nonne de Spiritu Sancto è virgine Mariâ Dei filius unicus natus, non carnis cupidine, sed singulari Dei munere? nempe ista omnia singulariter admiranda, singulariter in illo accepit humana, hoc est, nostra natura, nullis suis præcedentibus meritis. gratiâ ille talis ac tantus est. Appareat itaqe nobis in nostro capite ipse fons gratiæ, unde secundum uniuscujusqe mensuram se per cuncta ejus membra diffundit: eâ gratiâ fit ab initio fidei suæ homo qicunqe Christianus, qâ gratiâ homo ille ab initio suo factus est Christus; de ipso spiritu & hic renatus, de qo est ille natus. qisqis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis invenerit, ipse in nobis membris ejus præcedentia merita multiplicatæ regenerationis reqirat. neqe enim retributa est Christo illa generatio, sed tributa. Hæc ille. qibus gemina habet & de *dono perseverantiæ* (ita enim ex Remigio Lugdunensi legendum monet Præsulum decus ille Jacobus Armachanus *histor. Pelag. c.* 8.) *cap.* 24. Et, *de corrept. & grat. c.* 11. Nec aliud, opinor, volebat Cyrillus *ad Herm. dialog.* 3. cum *Christo* dixit, *nomen supra omne nomen* tunc datum, ὅτε καὶ σχῆμα τὸ καθ' ἡμᾶς ὑποδὺς, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, εἰς υἱὸν ἐγράφετο θεοῦ, θετὸς μεθ' ἡμῶν, καὶ δι' ἡμᾶς ὁ γνήσιος, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, υἱοὶ τῆς ὑπὲρ φύσιν εὐκλείας ἀποδεικνύμενοι κοινωνοί. qod vertunt, *cùm etiam formâ nostrâ assumptâ, velut unus è nobis, in filium adscriptus est Dei, adoptatus nobiscum & propter nos, ille verus ac germanus* (*genuinus*, malim) *ut & nos propter ipsum filii supernaturalis gloriæ simus participes.* Siqidem τὸ τεθῶσαι (qod *adoptari* reddunt) vocabulum eo modo usurpavit, qo τὸ ὁρισθῶσαι apud Apostolum ad Rom. c. 1. v. 4. sumere se passim ostendit.

Liceat obiter & de Esajæ clavsulâ illâ c. 53. v. 8. qæ & Act. c. 8. v. 33. recitatur, *Generationem ejus qis recenseat?* qid sentiam, pavcis proponere. Antiqi qiqe ferè, dum adversus Arianos

rianos dimicant, ad *Christi*, qâ *Deus, ab æterno generationem,* sed nolentem trahunt. recentiores pleriqe ad vitæ *durationem* referunt,. ut דור voce satis affini, *duratio* vertatur. qia seqitur, v. 10. *Prolongabit dies.* Ego de *sobole* numerosâ ad Deum perducendâ, malim interpretari. qia seqitur v. eodem, *videbit semen.* Et v. 11. rursus: *Videbit semen, & satiabitur: cognitione sui* (i. fide in ipsum) *justificabit multos justus servus meus. Semen* avtem *Abrahæ*, in semine ejusdem singulari illo benedicendum, tam numerosum fore promittitur, ut *stellarum numerum* exuperet, nec illius magis turba, qàm harum turma recenseri à qoqam qeat. Genes. c. 15. v. 5. Ita דור creberrimè sumitur. Hymn. 24. v. 6. זֶה דור דֹּרְשָׁו *Hæc est generatio qærentium ipsum.* & Eccles. c. 1. v. 4. דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא *Generatio vadit, & generatio venit.* i. succedunt sibi invicem generationes mortalium: ἵνα ἀεὶ νεαρὸς ᾖ ὁ κόσμος. *ut mundi facies jugiter innovetur.* uti M. Antoninus Imper. *de institutis suis l. 7. §. 25.* Σώζουσι γὰρ κόσμον, ὥσπερ αἱ τῶν στοιχείων, οὕτω καὶ τῶν συγκριμάτων μεταβολαί. *Ibid. l. 2. §. 3.* Et *l. 6. §. 14.* Ρύσεις καὶ ἀλλοιώσεις ἀνανεοῦσι τὸν κόσμον διηνεκῶς. ὥσπερ ἡ τοῦ χρόνου ἀδιάλειπτος φορὰ τὸν ἄπειρον αἰῶνα νέον ἀεὶ παρέχεται. ita enim restituenda sunt, qæ in excusis loco mota habentur. Gemino sensu τὴν γενεὰν non desunt qi sumant, Marci c. 13. v. 30. in verbis illis, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὗ πάντα ταῦτα γένηται. *non transibit generatio ista, donec hæc omnia facta fuerint.* ut mens Christi sit, perennaturam & permansuram, non obstantibus tot malis cladibúsqe qibus ea affligenda & qasi conterenda sit, *gentem* Judaicam, usqe dum omnia ibi prædicta complementum suum sortita sint, hoc est, ad ipsam seculi ipsius consummationem diémqe novissimam. Verùm de hoc aliorum esto judicium.

Qibus &, & ubi proposuerim, censendam relinqam, Petri Picherelli (de qo viro eximio scriptísqe illius alibi dicendi locus deinceps dabitur) verborum Psaltæ syntaxin novam; qam in *Annot. postum.* reperio, ad Dei verba, Genes. c. 3. v. 14. qæ is hoc modo ὧδε φράζει, *Qia hoc fecisti, maximè omnium animantium, etiam ferarum, maledicte, pérqe omne vitæ tempus humi serpture, & pulverem esure; ob id inimicitias inter te & mulierem excitabo, intérqe tuum & illius semen:* hæc insuper

ad-

adnotans; אָרוּר אַתָּה verto per vocandi casum, usqe ad versus seqentis initium. Sic Luc.c.1.v.28. Angelus Mariæ, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σὺ (בְּרוּכָה אַתְּ) ἐν γυναιξίν. i.e. *Dominus* sit *tecum*, (salutationem aliis verbis geminavit) *maximè mulierum benedicta.* Tale est σὺ per vocandi casum reddendum, Act. c.4.v.24. Δέσποτα σὺ ὁ θεὸς, ὁ ποιήσας, &c. *Domine Deus tu, qi fecisti.* Sic de suo præter Hebræum addiderunt Græci σὺ, Jer.c.16. v.19. Κύριε σὺ ἰσχύς μου, *Domine tu fortitudo mea.* Sic qod Psal.1. v.7. est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me.' &c.* potest verti, *Fili mi, qem ego hodie genui, postula à me,* &c. Nec obstat, qod Act.c.13.v.33. & Heb.c.1. v.5. & c.5. v.5. citatur tantùm, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; qasi in eo sit absoluta sententia. nam citatur juxta Græcos, qi addunt εἶ, *es*; & id tantùm qod ad rem faciebat. Qale avtem in eo est præceptum, qod Christus antè promittit se narraturum & prædicaturum, si absit imperativus, *Postula à me*? Ad hanc versionem facit textus Hebraicus Gen.c.49. v.8. יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ *Juda tu, celebrabunt te fratreis tui.* qem Græci & Hieronymus verterunt, *Juda, te lavdabunt fratres tui.* Structura certè & congrua satis, nec minùs mihi probabilis videtur: sed viderint eruditi.

Cap.

Cap. VI.

Hymni 1. *versiculus ultimus explicatur.* Nosse, *pro* probare, curare, cordi habere. Non nosse, non agnoscere. *Verba Pauli Act.*23.5. *expenduntur. Variæ variorum de eis sententiæ.* Μεταχειρισμὸς *qid, & unde tractum. Hentenii halucinatio. In Lysiâ hiatus expletus. Ananias utrum Pontifex summus fuerit. Ejusdem summa apud suos avtoritas. Pontificum sub Felice & Festo successio. Ananiam Annæ filium Camerarius frustra existimat. Ananiam cum Anano eundem & Beza frustra. In antithetis ellipticis, membrum alterum ex altero supplendum. Versiculi istius incisa duo, qatuor inclusa gerere axiomata. Parœmiarum loca aliqam multa expensa & explicata. Ex unico versiculo octo elici documenta.*

ABsolvemus tandem capite isto, qicqid de hymno primo animadvertere visum est. Novissima periocha; *Novit enim Jova viam justorum; via verò improborum peritura est*, nihil ferè difficultatis habet. Etenim tritum est illud; *novit*. i. *agnoscit, intuetur ad benefaciendum*, Camius. sive, *novit*, i. *probat, curat, rationem habet*. Junius. cujus significationis exempla havd pavca suppeditat, cum Camius ad hunc locum, tum & Drusius *qæsitorum l*.2. *c*.50. ex Exod.c.3.v.7. Devt. c. 34.v.10. Hymno 31. v.8. & 142.v.5. & 144.v.12. Hosh. c.13. v.5. Matth.c.7. v.23. qibus adjicere liceat, ex Hymno 37.v.18. (qi locus huic geminus) *Novit Iova dies integrorum.* i.e. agnoscit, curat, rationem habet. dierum sive temporum. i.e. vitæ, status, conditionis, proborum ac piorum. ex Prov.c.12. v.10. *novit justus animam jumenti sui.* i. vitam curat. Et ex ad Rom.c.7.v.15. ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. *qod perpetro enim, non cognosco.* i. non agnosco, non probo. seqitur enim: ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. *hoc qod ipsemet odi, facio.*

Unum duntaxat locum juris controversi subjiciam. Trahunt huc avtores non ignobiles, etiam Pavlinum illud de Ananiâ Pontifice, qi nullâ processus judiciarii ratione habitâ,

compa-

comparentem coram se Apostolum, citra cavssam, cædi jusserat, Act.c.23. v.5. *Nesciebam, fratres, esse Pontificem.* Neqe enim desunt, qi Apostolum reverâ nescivisse hoc, avt potuisse etiam nescire, negent prorsus. Itaqe *Pontificem nescire*, interpretantur, *non agnoscere, pro Pontifice non habere.* Verùm & isti qoqe in partes varias discedunt. Alii enim *de officio ac munere* ipso *Pontificio*, alii de *Ananiæ personâ* dictum intelligunt. De *munere* ipso accipiunt alii, Pontificem nullum jam agnoscere Pavlum præter Christum; qia cum ad ipsius adventum sacerdotium Judaicum cessaverit, qisqis jam pro Pontifice gesserit sese, *parietis instar dealbati* habeat, noménqe tantùm inane, & umbram meram Pontificis, hoc est, titulum sine re, gerat. Hâc præeunt Cyprianus *ad Cornel.l.1.ep.3.* & Avgustinus *ad Marcellin. epist.5. & de serm.Dom. in mont. l.1. c.14.* sequntur Beda, Rabanus Mavrus, & Hugo Cardinal. qi alias tamen affert qoqe interpretationes. Verùm istud vix probabile; qia praxi Pavlinæ minus consentaneum videtur. certè enim qi, ut est cap.21. v.26. ritus ipsos, qos unâ cum Sacerdotio cessare necesse fuit, & in tantum cessaverant, in qantum ipsum cessaverat, non pro nullis prorsus habuit, cum & observaret ipse adhuc, & observantibus atqe exeqentibus adesset, sacerdotium ipsum, à qo pendebant illi, non potuit pro nullo prorsus habere. Alii itaqe ad *Ananiæ personam* restringunt, hunc nimirum *pro Pontifice non habere, non agnoscere* Apostolum; vel qia reverâ Pontifex tunc non esset, sed *in veri Pontificis*, sive Ismaelis, sive Josephi, *partes sese obtrusisset*, nudo illi Pontificatus relicto nomine. atqe ita Theod. Beza. vel qia *sacerdotium*, qod eis temporibus venale erat, *pecuniâ comparaverat.* qod Hugo Card. suspicatur. vel qòd *nihil in ipso Pontifice dignum compareret.* qo inclinant Jo. Calvinus, Jo. Brentius, & Flac. Illyricus. *qis enim pro Pontifice illum agnoscat, in qo nihil nomine ac titulo isto dignum cernitur?* inqit Rhod. Gvalterus. vel qia adversus Pavlum *non se pro Pontifice gesserat*, sed contra munus, qod obiret, imò contra jus fásqe indemnatum ac inavditum cædi jusserat. atqe in hanc partem propendent Io. Ferus, & Luc. Lossius, ut eo modo sit à Pavlo dictum, qo modo in faciem L. Philippo Coss. L. Crassus (referente Cicerone *de orat.l.3.* & Val.

Maximo *l.6. c.2.*) *Non es mihi, Philippe, consul: qia nec ego tibi senator sum.* Et Senatus Principi nescio cui (nisi si eadem est historia, & Hieronymum, qi in *epist. ad Nepotianum* narrat, memoria fefellit) Domitius; *Cur ego te habeam ut principem, cum tu non habeas me ut Senatorem?* sed & de Antonio Cicero *Philippic.2. Non tractabo ut Consulem: ne ille me qidem ut Consularem.* Cæterùm ab Apostoli genio atqe ingenio alieniora planè videntur ista. Proinde alii censent citra figuram tropúmve ullum, *ignorantiam* disertè professum Apostolum. qanqam nec istis inter se convenit satis. qidam enim *dissimulanter* locutum volunt, ac ne animos illorum irritaret ampliùs, ejus rei ignorantiam præ se tulisse, qam probè tamen novisset. Ita Oecumenius (cui & Joach. Camerarius accedit) Ὥσπερ μεταμεληθεὶς, οὐκ ᾔδειν, λέγει, καί τοι εἰδώς. ἀλλὰ προσποιεῖται ἄγνοιαν, οὐ βλαπτικὴν, ἀλλ' οἰκονομικήν· ἔστι γὰρ μεταχειρισμῷ χρήσασθαι ἰσχυροτέρῳ παῤῥησίας· πολλάκις γὰρ παῤῥησία μὴ ἄκαιρος ἔβλαψε τὴν ἀλήθειαν. μεταχειρισμὸς δὲ εὔκαιρος κατώρθωσε τὸ προκείμενον. *Tanqam si increpationis pœniteret,* Nesciveram, *inqit, cum sciret tamen. sed ignorantiam præ se fert, non noxiam tamen, sed dispensatoriam. retractatio siqidem* (sive etiam *tractatio commoda*) *qandoqe adhibita, oratione liberiore plus valet: oratio enim liberior intempestivè adhibita veritati sæpenumero obfuit; cum retractatio, sive commoda tractatio, tempestivè usurpata, qod agebatur, negotium probè constituerit.* μεταχειρισμὸν, *retractationem,* sive *rei emendationem* Budæus significare istic opinatur. nam Jo. Hentenius ab avtoris mente parasangis multis aberravit, qum vertit: *Contingit enim ut qis graviori dispensatione liberæ loqutionis utatur. freqenter enim intempestiva loqendi libertas veritati nocuit; tempestivus avtem usus, qod propositum erat, correxit.* μεταχειρισμὸν ad παῤῥησίαν refert, & antithesin inter παῤῥησίας ejusdem usum tempestivum atqe intempestivum constituit. at verò Scholiastes (sive Oecumenius, sive alius qis is est) μεταχειρισμὸν τῇ παῤῥησίᾳ disertè opponit, eúmqe tempestivè adhibitum plus istâ pollere affirmat. ita, inqit, μεταχειρισμῷ est uti, ut παῤῥησίᾳ efficacior sit. proinde μεταχειρισμοῦ vocabulum, (sicut & verbum καταρτίζειν, Apostolo usurpatum ad Galat.c.6. v.1.) pro qo eodem χειρισμὸν usurpavit Hippocra-

tes

tes *libr.* περὶ τῶν κατ' ἰητρεῖον πραττομένων, à re chirurgicâ tractum existimo, in qâ scita commodáqe loci affecti tractatio, plurimum valet, laborantémqe molestiâ graviore dum liberat, curationis admittendæ reddit patientiorem. Allusit eôdem elegantissimè Lysias *orat. de pecuniis è publico acceptis:* ἐγὼ γὰρ πάντας τοὺς ἔχοντάς τι δυστύχημα τοιοῦτο, [νομίζω δεῖν] τοῦτο ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν, (ita enim supplendum restituendúmqe locum eum avtumo) ὅπως ὡς ἀλυπότατα μεταχειριοῦνται τὸ συμβεβηκὸς πάθος. *Ego eos omnes qibus infortunium istiusmodi contigit, hoc qærere ac meditari studiosè censeo oportere, qo modo malum id qod obvenerit, minimâ cum molestiâ tractent.* Certè qod medicorum princeps ille *lib. de fract.* monuit, tractatio minùs commoda, πόνους ἄλλους πολλοὺς προστίθησι μείζονας τοῦ τραύματος, *dolores alios multos vulnere ipso graviores non rarò adjicit.* Itaqe μεταχειρισμοῦ nomine Scholiastes, ut mihi videtur, artificium qoddam designavit, qo cùm astantium, tum & considentium, animos, increpatione acriori jam exulceratos, ignorantiæ, sed simulatæ illius excusatione, qasi tractatione leniori, adhibitâ, mitigare atqe delinire conabatur. Verùm hoc, tanqam qod magis adhuc ab indole pugilis nostri istius abscedat, rejiciunt respuúntqe meritò pleriqe.

Interim, nec qi simplicem ac proprium verbi usum dictionísqe notionem agnoscunt, de Apostoli mente secum invicem consentiunt. Nam Jo. Chrysostomus (cujus vestigia premit hîc, ut ubiqe ferè, Theophylactus) μὴ εἰδέναι αὐτὸν, ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι, *nescivisse* reverâ contendit Apostolum, *fuisse Pontificem Ananiam* istum; nec id minùs verisimile, qum & Apostolus diu Hierosolymis abfuisset, ipsúmqe inter alios multos considentem conspicaretur, havd notabili aliqo indicio à reliqis distinctum. qibus adjici potest eis temporibus, nunc à præfectis Romanis, nunc à regibus Judæis, pontificiam dignitatem modò huic, modò illi delatam, eisdémqe pavlò post pro libitu ademptam denuò, ut intra annum eandem tres qandoqe Pontificatum gessisse referantur. His ergo calculum dant suum Th. Cajetanus, Isidorus Clarius, Bened. Aretius, & eruditissimus Rich. Montacutius noster, *ad Origines Ecclesiasticas appar. 6. §. 32.* qibus & ipse lubentissimè

accedo. At Vir Cl. Andreas Rivetus (qem pauci, opinor, hîc comitantur) aliô istic concedit. in *Isagog. ad Scr. Sacr. cap.* 21. Neqe enim ambiguum opinatur fuisse, utrùm Ananias Pontifex esset, sed an ille istud locutus fuisset. *Id*, inqit, *mihi verisimile est, audivisse qidem Paulum vocem emissam ab aliqo ex eis qi ad judicandum sederant; neqe tamen scivisse è qonam eorum vox profecta erat. A pontifice autem profectam non putavit, cùm propter ejus autoritatem, à qâ indignum erat tam præcipitem offensionis significationem editam propter simulatam saltem sanctitatem, à qâ tam iniqa vox non videbatur eruptura. Accedit qòd concilium illud non fuerat coactum in loco consveto, ubi definitus esset judicantium seu deliberantium ordo, pro cujusqe dignitate & merito, sed prope arcem, qò accersitus fuerat à tribuno, & ubi Paulus erat. qod illud indicat*, cap. 22. v. 30. jussit sacerdotes ἐλθεῖν venire. *Audivit ergò Paulus vocem in turbâ, & illi à qo emissa est denunciavit paratam esse à Domino pœnam. qi autem cum Pontifice venerant, omnes ad judicandum sedebant.* Verùm ratio prior parum, puto, ponderis apud illos habebit, qi novit qales Pontifices eo seculo extiterant. altera sententiæ priori (cui ego itaqe potiùs adhæreo) favere magis videatur.

Cæterùm ambigitur, utrùm reverâ Pontifex summus fuerit tunc temporis Ananias iste, necne: qod virum summum negasse suprà monuimus. Et Josephus sanè Ananiam istum Pontificem, ante procurationem Judaicam Felici demandatam, Claudio imperante, tradit à Numidio Qadrato Romam missum. *antiqit. l.* 20. *c.* 5. Jonatham verò Ananiæ sub Felice substitutum, haud diu postea, circa tempus secessionis Ægyptio illo autore factæ, de qo mentio fit Act. c. 21. v. 38. Felice ipso cædem procurante, interemtum. Huic cæso Ismaelem Phœbei filium successisse: cui Romæ detento Josephus Simonis filius sub Festo ab Agrippâ Rege suffectus sit, Ibid. c. 7. Itaqe Ananiæ hujus, sub id tempus, qo de Paulo cognitio ista est habita, Pontificatui locus nullus relictus videtur. Nodum hunc Baronius Cardin. *annal. tom.* 1. *ad annum Christi* 58. non tam solvit, qàm scindit & secat, Josephum erroris manifesti incusando. Mitiùs meliúsqe Jo. Calvinus, qi difficultatem istam triplici ratione conatur expedire. Primò

itaqe

itaqe Ananiam iſtum ab eo qem Joſephus ſub Clavdio collocat, alium eſſe ſuſpicatur: *qúmqe inter Ananiam priorem illum & Iſmaelem vacuum aliqod tempus reliqerit Joſephus, fieri poſſe putat, ut Ananias iſte ſummum ſacerdotium intermedio illo tempore obtinuerit.* Verùm ſuſpiciones reverâ meræ iſtæ, minúſqe probabiles videntur. neqe enim alius Ananias videtur iſte, qàm ille ſub Clavdio Nedebæi filius Joſepho Canei an Camydæ filio ab Herode ſuffectus. Joſeph. *antiq.l.20.c.3.* Tum inter Ananiam & Iſmaelem Jonathas à Joſepho collocatur. *ibid.c.6.* Nec diſpliceret viri doctiſſimi conjectura, ſi pro Ananiâ Jonatham dixiſſet. inter Jonatham enim Fœlicis fravde ſublatum, & Iſmaelem hujus loco ſubſtitutum, videtur temporis ſpatium aliqod interceſſiſſe, qo Ananias havd ita pridem loco amotus, Pontificis exeqi munus potuerit. Verùm alias ſuggerit Vir clariſſimus probabiles magis conciliandi rationes. Secundò igitur ἀρχιερέα iſtic *ſacerdotem primarium* magis qàm *ſummum* ſignificare poſſe monet. Et reverâ ſub Chriſto inter homines agente, Annas ſimul & Cajaphas ἀρχιερεῖς prædicantur, Luc.c.3.v.2. de qo loco videri poterunt Joſ. Scaliger. in *prolegom. ad theſavr. tempor.* Dion. Petavius *de doctrin. tempor. l.* 10. *c.*55. Cæſ. Baronius *annal. tom.*1. *ad ann.*31. §.8. Rich. Montacutius *ad Origin. Eccleſ. appar.*6. §.59—79. & Joan. Seldenus *de ſucceſſ. in Pontific. Ebr.l.*1. *c.*12. Qin & Joſephus, *bell. Jud.l.*2.*c.*21. τοὺς ἀρχιερεῖς Ἰωνάθαν καὶ Ἀνανίαν, à Qadrato refert Romam miſſos. qum tamen Ananias, non Jonathas, qi Ananiæ poſteà ſuffectus exiſtimatur, ſummum ſacerdotium tunc tenuiſſe videatur; & ab eodem hiſtoriam eandem planè narrante, *antiqit. l.*20.*c.*5. οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν ἀρχιερέα Romam miſſi dicantur. Tertiò, reſpondet, *fieri potuiſſe, ut Ananias iſte, cum ſtrenuus cordatúſqe haberetur, tantæqe extiterit avtoritatis, ut penes ipſum ſumma gubernatio conſiſteret, qamvis alii geſtarent honoris inſignia, abſentis occaſione aliqâ Pontificis, qiſqis is tunc fuerit, vices obiret.* Joſephus certè *antiqit.l.*20.*c.*8. de Ananiâ iſto verba faciens, & ἀρχιερέα, prout Lucas hîc eum nuncupat, & potentiam ac avtoritatem ejus, qibúſqe artibus eandem ſit conſequtus, ſic prædicat; Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπὶ μέγα προὔκοπτε δόξης, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολι-

τῶν εὐνοίας τε καὶ τιμῆς ἠξιοῦτο λαμπρῶς. ἦν γὰρ χρημάτων ποριστικός. καθ' ἡμέραν οὖν τὸν Ἀλβῖνον καὶ τὸν ἀρχιερέα δώροις ἐθεράπευεν. *Pontifex autem Ananias ad majorem crevit indies existimationem; benevolentiámqe & honorem amplissimum apud cives suos assecutus est. Pecuniarum enim acqirendi artifex fuerat: donísqe cùm Albinum* (præfectum Romanum) *tum & Pontificem ipsum* (is Jesus, sive Jason, Damnei filius tunc erat) *donis assiduè deliniebat.* Hæc cum Josephus tam disertè commemoret, havd videtur adeò conjectu difficile, cur Ananiam *Pontificem* Lucas hîc dixerit, & rursus itidem cap.24.v.1. Et confirmantur viri doctissimi conjecturæ novissimæ; qæ mihi planè satisfaciunt. Fallitur interim Camerarius, qi Ananiam hunc Annæ, cui Cajaphas gener fuit, Ioan.c.18. v.13. qíqe Ananus Iosepho dicitur *antiq. l.* 8. filium fuisse opinatur. cum Nebedæi filius fuerit; ut ex Iosepho suprà est indicatum. Fallitur & Cl.Beza, qi nominis similitudine deceptus, Ananiam hunc avtumat Iosepho dejecto in Pontificatu sub Festo suffectum, & Iacobi fratris Domini cædem ab eodem procuratam. Siqidem nec sub Festo, sed sub Albino, post Festum defunctum, Iosephus ille loco depulsus est. nec Ananias Nedebæi, sed Ananus Annæ sive Anani illius filius natu minimus, patri cognominis, Iosepho illi suffectus est; hujúsqe impulsu trucidatus Iacobus. Narrat enim Iosephus *antiq.l.*20. *c.*8. Annæ, sive Anano illi, fœlicitatem eam contigisse, qæ mortalium nulli alii obvenisse deprehensa sit, ut & ipse Pontificatum gesserit, & filiis ipsius, qinqe numero cum essent, qorum Ananus iste novissimus, honos idem successivè, serie tamen interruptâ, delatus fuerit. Verùm error hac in parte proclivior est factus, qòd in Iosephi codicibus Ananias pro Anano non semel legatur.

Sed nimis diu emansores sumus. ad Hymnum sacrum redeamus.

Hujus extrema illa, de qibus agere occepimus, *Novit enim Jova viam justorum: via autem improborum peribit*; etiamsi, qod diximus, obscuri nihil præ se ferant, consideratiùs tamen pensitata observationem nobis qandam suppeditaverint, qæ usui insigni & freqenti esse qeat, ad varia sacræ scripturæ loca, in Parœmiis cumprimis, pleniùs explicanda. Ea est, *in antithetis*

tithetis membrum oppositum ſæpenumerò reticeri, ex alterius oppoſitione ſupplendum. Verbi gratiâ. In periochâ ſubjectâ antitheſin ſubeſſe nemo non conceſſerit: at verò vocabula ipſa, qibus ea eſt concepta, ſi attenderimus, vix erit, ut antitheſin aliqam deprehendamus. neqe enim *cognoſci* ſive *probari*, & *perire* ſibi invicem adverſantur. imo τῷ *cognoſci*, *ignorari*; τῷ *perire*, *perſtare* & *perſiſtere*; ſive *approbationi improbatio*, *perditioni ſalus* & *incolumitas* opponuntur. Proinde, antitheſis qô plenè conſtet, in utraqe periochæ parte ex parte alterâ, ſupplendum aliqid, hoc pacto: *Novit Deus viam juſtorum; eáqe ideò conſiſtet & perſtabit: at non novit probátve, imò odio habet, viam improborum; eáqe ideo peritura eſt.* Atqe hoc ferè modo παραφράζει Salomon Jajrus. Vides axiomata qatuor elici, dum mutuas operas ſibi invicem fœnerantur antitheſeos membra duo illa. Crebras avtem, in Parœmiis qæ occurrunt, difficultates expediet nobis animadverſa atqe adhibita regula iſta, ubi abſqe eâ foret, antitheſis avt nulla, avt frigida admodum videatur. Exempla nonnulla, ex qibus id liqere qeat, ſubjiciam.

Parœm. c.29. v.6. *In tranſgreſſione viri mali laqeus eſt: juſtus avtem cantat & lætus eſt.* Havd ſatis commodè oppoſita videri poſſit *laqeo lætitia* vel *cantus*. itaqe ſupplendum in alterâ parte, qod *laqeo*, qo *pernicies* deſignatur, reſpondeat; *ſalus* ſcil. in alterâ, qod *lætitiæ* adverſetur, *triſtitia* ſive *mœſtitia*. Ita ſenſus erit. *Tranſgreſſio ſua virum improbum in laqeum ac perniciem inducit, unde mœſtitia eum ſit occupatura: at juſti converſatio cum ad ſalutem & incolumitatem ducat, habet is, unde meritò lætus hilariſqe ſit.* Inciſo priore idem dicit, qod verbis aliis c.5. v.22. *Capient improbum iniqitates ipſius, peccatíqe ſui funiculis conſtrictus tenebitur.* metaphorâ ab alitibus, vel feris etiam mutuata, qæ dum eſcæ inhiant, ſtringuntur laqeo, qi moleſtiam illis perniciémqe creat. poſteriore, qod ſenarius ille ex Iſidori *Solilogiis*,

Vis eſſe lætus jugiter? vivas benè.

In eodem cap. v.15. Virga & correptio dat ſapientiam; at puer dimiſſus ſibi, pudore afficit matrem ſuam. qum *ſapientem* filium matrem *pudefacienti* opponit, ſubintelligi monet; & correptionis beneficio fieri, ut puer, dum *ſapiens* efficitur,

paren-

parentibus *decorem* ſuis conciliet; & contra ejuſdem neglectu fieri, ut puer, dum *ſtolidus* evadit, ſuis *dedecori* exiſtat.

Ibidem c.11. v.25. *Excellentior eſt proximo ſuo juſtus: via avtem improborum ſeducit eos.* non videtur juſta antitheſis inter *excellentem eſſe*, & *ſeduci*: & inter *proximum* & *improbum* multo minùs. ſed ſupplendum 1. ex antitheto, in priore membro, *proximo ſuo improbo.* 2. ex eâdem analogiâ, in priore membro, *non fruſtrari*; in poſteriori, *minùs excellentem eſſe*, ut ſenſus integer ſic concipiatur; *Juſtus, etiamſi id minùs videatur, eſt tamen melioris conditionis vicino ſuo, qi improbus fuerit, neqe enim fine ſibi propoſito is unqam fruſtratur: at verò improbus deteriore eſt conditione; qia via ipſius ipſum vanâ ſpe lactat, & eſt tandem fruſtratura.*

Cap.15. v.29. *Procul abeſt Jova ab improbis: orationem avtem juſtorum exavdit.* qis non deſideret, unde oppoſitionis ſenſus integer emergat? Sic ergò pleniùs planiúſqe concipiendum fuerit. *Improborum preces Deus nullus exavdit; qia facinorum mole interjectâ, longè à ſe invicem ſunt diſterminati.* Eſajæ c.59. v.2. avditum avtem impedire ſolet loci longinqitas. qanqam iſtic ſeparat atqe ſejungit, non tam ἡ τοῦ τόπου θέσις, qàm ἡ τοῦ τρόπου διάθεσις. de qâ re videatur Hieronymus *ad Damaſ. de fil. prodig.* & Avguſtinus *in Pſal.*31. *de verb. dom. ſer.*36. *& in Joan. tract.*15. *Cæterùm juſtorum orationem exavdit: qia prope illis, atqe propitius, adeſt.* Pſal.34. v.18. & 145. v.18,19.

*Ibid. c.*14. *v.*15. *Fatuus credit omni verbo, callidus avtem advertit ad greſſum ſuum.* nemo non videt ſupplendum utrobiqe aliqid. *Fatuus credit omni verbo, nec advertit qorſum tendat, avt qo pergat ipſe, verbis aliorum delinitus. at cui mens callet, non facilè loqenti cuivis fidem adhibebit, ſed perpendet ſtudioſè qo tendat loqentis dictio, nec temerè, alio ſvadente, viam ullam inibit.*

Rurſus cap.13. v.19. *Deſiderium effectum ſvave eſt animæ: ſed abominationi eſt ſtultis recedere à malo.* Obſcura ſanè, nedum ut dilucida, antitheſis. ecqa enim ἀντικειμένων, qorum peculiaris ea eſt ratio, ut περὶ τὸ αὐτὸ verſentur, vel ſpecies levicula pene comparet? ad ſupplementum itaqe viciſſitudinarium confugiamus oportet. *Deſiderium effectum ſvave eſt animæ.*

animæ. (qod verſ. 12. dixerat, *Arbor vitæ deſiderium obveniens*) *iſtud avtem conſeqentur ſapientes; qia à malo recedunt, bonoqe dant operam lubentes: at deſiderium protractum, & fruſtratum multo magis, ægritudine animum afficit.* verſ. 12. *iſtud avtem ſtultis. i. improbis continget: qia à malo, cui pertinaciter adhærent, avelli non ſuſtinent.*

Eodem cap. v. 10 *Merâ ſuperbiâ vir jurgium excitat: penes conſultos verò eſt ſapientia.* ellipſis manifeſta. integrum vis ſenſum? *Vir ſuperbus, cùm alios avdire ſpernat, in jurgia & lites, imprudens prorumpit. at modeſtus qiſqe, cum conſilio locum det, prudens cavtúſqe, ſimultates fugit.* Qot nobis iſtic ſeſe documenta jam pandunt, qæ voculis illis prius involuta latebant? primò, *Superbus qiſqe conſilii impatiens.* tum, *Conſilii impatiens, imprudens eſt.* 3. *Superbia hac ratione, ad jurgia litéſqe impellit.* 4. *Iſtis ſeſe promptè immiſcere, imprudentis eſt.* 5. *Modeſtus qiſqe conſilio dat locum.* 6. *Qi conſilio locum dat, prudenter facit.* 7. *Modeſtia hac ratione à litibus jurgiíſqe liberat.* 8. *Qi litibus jurgiíſqe ſeſe abſtinet, ſapit.* Vides qàm ſenſuum ferax ſit ſacra pagina, ſi obſervationum iſtiuſmodi ope indagare atqe elicere non piguerit. Reſtant loca duo inſigniora, qæ qia variæ materiæ anſam dabunt, caput utriqe peculiare donabitur.

CAP. VII.

*Locus Parœm.*10. 2. *expenditur. antitheſeos membra ſe mutuò ſupplent.* Non prodeſſe, *pro* multum obeſſe. Μείωσις, λιτότης. Non bonum, *pro* peſſimo. Non amat, *pro* odit, 1 *Cor.*16.22. Statuta non bona, *qæ*, *Ezek.*20.25. Non remiſſum iri, *Matth.* 12. 32. *qid.* Ἔλλειψις *in* μειώσεσιν. *Ea qandoqe ſuppleta. Formulæ iſtiuſmodi emphaticæ.* Illavdatus Buſiris. *Maro adverſus Cornutum defenſus. Carmen proverbiale mendo liberatum.* Non proderunt, *potiùs, qàm* non proſunt, *Par.* 10.2. *gemina interpretatio. Divitiæ improbis arcis inſtar munitæ. Sed adverſus judicia divina nihil valent. Locus Eſaj.*29.15. *explicatur.*

ILluſtriorum, qos ad Capitis antegreſſi clavſulam diximus, locorum, alter eſt Parœmiarum c.10. v. 2. *Non proſunt*, vel, *non proderunt, theſavri improbitatis.* i. improbè parti, ut *mammona iniqitatis*, pro divitiis iniqè partis. Luc. c.16. v.9. *ſed juſtitia eripit à morte. non prodeſſe*, & *à morte eripere*, antitheſin plenam accuratàmqe vix exhibent. ſupplementum itaqe mutuum præſtabunt ſibi duo illa antitheſeos membra, hoc modo: *Theſavri improbè parti non proſunt*, vel, *proderunt, qia tantum abeſt ut à morte eripiant, ut exitium etiam attrahant: ſed juſtitia cumprimis prodeſt, qum à morte eripiat.* Si cum Junio vertamus, *non proſunt*, erit μείωσις ſive λιτότης; (etſi non deſunt qi diſtingvant iſta, verùm de nominibus havd multum laboramus, ubi de re ipſâ conſtat) figura, qâ minus dicitur, & plus intelligitur; & res magnæ verbis exprimuntur, qæ re ipſâ minora & humiliora videantur. *non proſunt.* i. cumprimis obſunt. ſiqidem ut Heſiodus *oper.*

——κακὰ κέρδεα ἶσ' ἄτῃσιν.
—— *mala lucra æqalia damnis.*

Evripides *Cyclope*:

Κέρδη πονηρὰ ζημίαν ἠμείψατο.
— *multi grave Damnum tulerunt improbo ex compendio.*

qod idem plane Sophocles *Antigone*;

Τὰ δεινὰ κέρδη πημονὰς ἐργάζεται.
Ἐκ τῶν γὰρ αἰσχρῶν λημμάτων τοὺς πλείονας

Ἀτωμένους ἴδοις ἂν ἢ σεσωσμένους.
Lucrum improbè partum merum infortunium eſt.
Namqe ex iniqis qæſtuum compendiis
Multos ſecuta exitia, perpavcos ſalus.

Qod avtem *non proſunt*, pro *obſunt* plurimum, dixit, ſicut & Samuel in Hiſtor. Reg. l. 1. c. 12. v. 21. *ſeqeremini res vanas, qæ non prodeſſent*. i. qæ plurimum obfutura eſſent. Et Maccab. l. 1. c. 2. v. 21. *Non eſt nobis utile legem relinqere. non utile.* i. damnoſum valdè. σχῆμα eſt, qod in ſacrâ paginâ freqentiſſimè occurrit. Parœm. c. 20. v. 23. *Abominationi ſunt Deo pondera diverſa: & lances doloſæ, res non bona.* i. peſſima, & qam numen ipſum deteſtetur. ut ſupr. c. 11. v. 1. cui geminum illud Catulli ad Alphenum;

Nec facta impia fallacium hominum cœlicolis placent.

i. valdè diſplicent, odio ſunt. ſed & qod Hymn. 5. v. 5. *Tu certè non es Deus, qi improbitate delectetur.* qódqe Homerus pariter *Odyſſ. ξ. v. 83.*

Οὐ γὰρ σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.
Facta ſceleſta Dei non dilexere beati.

non diligunt ea, neqe eis delectantur. i. odio habent, deteſtantur: ut mox verſ. 6. & Hymn. 11. v. 5. & 45. v 7. Nec ſecùs ſumendum qod Apoſt. ad Cor. ep. 1. c. 16. v. 22. *Siqis non amat Dominum Jeſum Chriſtum.* i.e. ſiqis odit & execratur; *eſto Anathema maranatha.* Sic Parœm. c. 24. v. 23. & c. 28. v. 21. *Agnoſcere perſonas hominum in judicio, non eſt bonum.* hoc eſt; peſſimum eſt. ſeqitur enim deteſtabilis affectus iſtius fructus & effectus. etenim eò improbitatis hominem rediget, ut *propter panis bucceolam, juſtitiam pervertat.* i. propter rem viliſſimam: prout pſevdoprohetæ dicuntur *propter hordei pugillum Dei nomen profanaſſe.* Ezech. c. 13. v. 19. Et Eſav ὁ βέβηλος *pro juſculi ſorbitiunculâ primogenituræ jus vendidiſſe.* Geneſ. c. 25. v. 33, 34. & Hebr. c. 12. v. 16. ita de Cœlio Cato major, Gellio referente *l. 1. c. 15.* *Fruſto panis conduci poteſt, vel uti taceat, vel uti loqatur.* & reverâ παροιμιῶδες videtur. Sic & cap. 18. v. 5. *Accipere perſonam improbi, non eſt bonum; avt pervertere juſtum in judicio. non eſt bonum.* i. peſſimum eſt, & imprimis deteſtandum. nam *qi abſolvit improbum, & qi condemnat juſtum, uterqe eſt abominationi Deo.*

cap.17. v.15. Et rursus c.25. v.27. *Comedere mellis multum, non est bonum.* i. noxium est. qia bilem creat, & vomitum ciet. qod suprà dixerat, vers.16. Nec absimile Maronis illud *Georg.l.3.*

—Et non innoxia (i. noxia admodum) *verba.*

Ezekielis c.36. v.31. *Tum recordabimini viarum vestrarum malarum, & actionum non bonarum.* i. malarum, pessimarum, detestabilium. nam c.6. v.9. *malæ* eædem & *abominandæ* nuncupantur. Ibidem c.20 v.25. *dedi illis statuta non bona, & jura per qæ non viverent.* qæ verba de Legis Mosajcæ præceptis & institutis perperam cepisse veteres, existimo: ut qæ *non bona* dicta sint, sed *nec mala* tamen; vel qia *non perfecta: qia bonum* utiqe *perfectum*; ut Ambros. *ep.72.* vel qia *non talia, ut homines eis justi fiant, avt sine eis justi non sint:* ut Avgustin. *ad Hieron.ep.6.* vel qia, *etiamsi in se bona, cum Evangelicis tamen collata, nec bona* videantur: ut Idem *concion. solenn.43.* vel qia *in qibus umbra bonorum, non ipsa bona*; ut Bernard. *parvul. sermon.28.* vel qia, etiamsi *suo tempore bona, at jam non bona, postqam fides venerit*; ut Hieron. *ad Avg. ep.1. Sicut omnis etiam lenis & leniter descendens pluvia, si sit intempestiva, molesta est.* Bernard. *in Cant. conc.* 58. qum *judicia* potiùs & *supplicia* intelligantur, vel *per gentes exteras illata*, ut Oecolampadius; vel *à Deo ipso in eremo immissa*, ut Junius: qæ *non bona*, pro eo qod est *noxia* dicuntur; & *per qæ non viverent*, pro eo qod est, *per qæ miserè interirent.* Nec desunt qi pari modo sumant dominicum illud, Matth. c.12. v.32. *non remittetur, neqe in hoc seculo neqe in futuro.* pro eo qod est, in utroqe supplicia luet acerbissima. certè ita capiendum in decalogo de perjurii reo illud, Exod.c.20.v.7. *non insontem habebit.* i. acerrimè vindicabit, docet Spiritus Sanctus ipse per Zacariam vatem c.5.v.3,4. Sic qoqe Parœm. c.17.v.21. *pater stulti non gavdebit.* i. plurimum contristabitur. nam in priore membro dixerat; *Qi stolidum gignit, ad mœrorem sibi.* sed de hoc loco ampliùs infra videbitur. interim pari modo Homerus *Iliad.α. v.*330. dixit,

—— οὐδ' ἄρα τώγε ἰδὼν γήθησεν Ἀχιλλεύς·

ἀλλ' ὑπερελυπήθη, δηλονότι. *non gavdebat.* i. *valdè contristabatur*, inqit Evstathius; monens simul φίλον τοῖς ῥήτορσιν

τορσιν, ἀντὶ καταφάσεων ἐυειδεῖ χρῆσθαι σχήματι τῷ κατὰ ἀπόφασιν. *rhetoribus familiare esse, ut affirmationum loco schemate eleganti, qod negativis constet, utantur.* Hujus plura idem congessit exempla partim ex eodem poetâ, qale est illud è contrario, *Iliad.o. v.*155.

——οὐδέ σφωϊν ἰδὼν ἐχολώσατο θυμῷ.

non succensebat. i. ἡδύνθη, ἐχάρη, *lætatus est, gavisus est.* cui geminum Maronis illud *Georg.l.*3.

Nec tibi displiceat.— i. *valde placeat.*

Servius. partim ex aliis avtoribus; Herodoto, de Zamolxide *l.*4. Ὁμιλήσαντα Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσοφωτάτῳ σοφιστῇ, Πυθαγόρᾳ. i. τῷ σοφωτάτῳ. *non insipientissimo.* i. *sapientissimo.* Sophocle de Oedipo exule. — οὐ πάνυ μοίρας εὐδαιμονίσαι πρώτης. ἀντὶ τοῦ, τῆς κατὰ δυσδαιμονίαν ἐσχάτης. *Sortis qoad fœlicitatem non primæ.* i. *qoad infelicitatem ultimæ.* Schol. at contrà Naso *Ponti l.*1. *el.*6. *non ultimus*, pro primo.

Ille tuos qondam non ultimus inter amicos.

hoc est, qod alibi, *Trist.l.*4. *el.*5.

— *dilectos inter sors prima sodales.*

Et qod Flaccus, *carm. l.* 2. *od.* 7. *Pompei, meorum prime sodalium.*

Et Maro *Georg. l.*3.

Nec tibi cura canum fuerit postrema.——

i. *prima, magna sit.* Serv.

Ejusmodi complura etiam ex Latinis adducit H. Stephanus ad illud Corinthi *de dialect.* § 40. qo loco monet ille Atticorum esse, τὸ λαμβάνειν τὰς δύο ἀποφάσεις ἀντὶ μιᾶς καταφάσεως. *negativa duo affirmativi unius loco usurpare:* qo ostendat, non esse horum peculiare, aliis etiam in usu freqenti satis.

Observat avtem Evstathius, & ex eodem Stephanus idem, *ellipsin* qandam in formulis istiusmodi delitescere, qæ suppleatur etiam qandoqe, ubi ἐντελῶς eadem enunciantur. sic de Ajace, qi Hectorem prostraverat, *Iliad.o. v.*11.

——ἐπεὶ οὔ μιν ἀφαυρότερος βάλ' Ἀχαιῶν.

qando, οὐκ ἀφαυρότερος, *qi non Achivorum maximè imbellis*, dixit, νοητέον ἐξ ἐναντίου, *subintelligendum è contrario* (& necessariò etiam exigente id poetæ argumento) ἀλλ' ὁ ἀνδρειότατος, *sed qi fortissimus fuerat.* sicut *Odyss.* 5. sententiam

tiam explevit, ubi de Antinoo Ulysses,

—— οὔ μοι δοκέεις ὁ κάκιστος Ἀχαιῶν
Ἔμμεναι, ἀλλ' ἄριστος ——

Sic *Iliad.* δ. *v.*330.

—— Κεφαλλήνων στίχες οὐκ ἀλαπαδναί.

supplendum, ἀλλ' ἀνδρειόταται. *non ignavæ, sed strenuissimæ.* qale & Maronianum illud, *Georg. l.*2.

Et gens illa qidem sumptis non tarda pharetris.

sed strenuissima. est enim Liptotes (Litotes f.) *figura.* Servius. ταῖς γὰρ τοιαύταις ἄρσεσι χρὴ συνυπακούειν τὴν θέσιν· ἤτοι τῇ ἀποφάσει συνεισάγειν τὸ ἐναντίον. *Oportet enim,* inqit, *unâ cum privationibus istiusmodi etiam positivum aliqid subavdiri: vel, unâ cum negatione negati contrarium unâ admitti.* sicut alibi, ubi pleniùs poeta sese exprimit, factum, *eod. lib. v.*224. de Agamemnone,

οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι,
Ἀλλὰ μάλα σπεύδοντα ——
Non trepidantem, avt nolentem certamen inire,
Sed promptum valdè. ——

& *Il.* θ. *v.*253, 256. de Diomede,

Ἔνθ' οὔ τις πρότερος Δαναῶν, ——
Ἀλλὰ πολὺ πρῶτος. ——
Hoc ubi nemo prior Danaûm, ——
Longè primus at ipse. ——

ubi Evstathius, κάλλος ποιεῖ τὸ κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν, *addit dictioni ornatum qendam, qod utroqe modo, tam privativè, qàm & positivè enunciatur.*

Idem & in sacris literis deprehendas. In Histor. Reg. l. 4. c.6. v.10. *Præmonendo vates servaverat illum non semel avt bis.* sed sæpius, scil. Hymn.22.v.6. *Tibi confisi sunt, & non sunt confusi.* sed erepti scil. & liberati. qod verbis immediatè prægressis dixerat. Hymn.107.v.38. *Ita benedicit eis, ut multiplicentur valdè; nec jumenta eorum minuit:* supplendum, sed avget plurimùm. Matth.c.2.v.6. *Et tu, Bethlehem,* οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ, *non es minima inter principes Judæ. non es minima,* utcunqe esse videaris, *sed præcipua* censenda potiùs. hoc enim poscit omninò qod seqitur; *Ex te prodibit, qi populi mei caput futurus est.* de qo loco, alibi, Deo dante, dicetur.

Obser-

Obſervant amplius in formulis iſtiuſmodi ἔμφασιν ſanè havd contemnendam, A. Gellius *noct. Attic.l.2. c.6.* & poſt Gellium Jo. Druſius, licet Gellium non advocet, *obſerv.l.1. c.22.* Gellius ſiqidem, pro Marone apologiam inſtituens adverſus Annæum Cornutum, qi tanqam *incurioſè & abjectè poſitum*, illud reprehendebat, *Georg.l.3.* qòd *Buſiridem illavdatum* dixerat. etenim *parum idoneum eſſe verbum iſtud, neqe ſatis eſſe ad faciendum hominis tam ſcelerati deteſtationem*; qi qòd hoſpites omnium gentium immolare ſolitus fuit, non *lavde indignus*, ſed *deteſtatione execrationéqe totius generis humani dignus* eſſet: reſpondet: (ut ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς, referamus) 1° *Lavdare*, priſcâ lingvâ ſignificare, *nominare appellaréqe: illavdatum* ergò *qaſi illavdabilem* dici, *qi neqe mentione avt memoriâ ullâ dignus, nec unqam nominandus ſit.* (perinde ac Apoſtolus ad Eph. c.5. v.3. μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν. *nec nominetur apud vos.*) 2° *neminem qenqam tam efferis eſſe moribus, qin faciat avt dicat nonnunqam aliqid qod lavdari qeat.* unde proverbii vicem habeat,

Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

(prout in Macrobii, qi Gellium tranſcripſit, codicibus *Saturnalium l.6.c.7.* legitur, qod vitioſè plerunqe efferri ſolet, cum muneris omnium planè antiqiſſimi injuriâ inſigni,

Πολλάκι γὰρ κηπωρὸς ἀνὴρ &c.)

ſed enim qi omni in re, atqe omni tempore lavde omni vacet, eum illavdatum eſſe eúmqe omnium peſſimum eſſe atqe deterrimum. itaqe illavdatum, finem eſſe extremæ malitiæ: ſicut contrà Homero, qi *non virtutibus appellandis*, ſed *vitiis detrahendis lavdare ampliter* ſoleat, ἀμύμων, ſive *inculpatus, inſtar eſt abſolutæ virtutis*; qum *culpæ omnis privatio inculpatum faciat.* Eâdem ratione contendit eundem *Stygiam paludem inamabilem* dixiſſe, *Æneid.l.6.* ut illum κατ' *laudis* στέρησιν, ita iſtam κατ' *amoris* στέρησιν deteſtatus. Frigida ergo & jejuna nimis Servii annotatiuncula, qi *illavdatum*, qaſi *illavdabilem* dici, *non qòd non ſit à qoqam lavdatus*, qum Iſocrates Buſiridis encomium ἐπιδεικτικῶς dederit, ſed *qia lavde indignus.* qibus adjici poterat illud ejuſdem de Pallante dictum *l.11.* & ab Ennio mutuatum, ſi Servio fides;

——— *qem non virtutis egentem*

Abſtu-

Abſtulit atra dies. ——

nihil ἐμφατικώτερον dici poterat, cum exile tamen & jejunum videatur. ſiqidem ut Hieronymus *adv. Pelag. l.* I. *Omnia habere, & nullius indigere, virtutis eſt divinæ, non humanæ.* ſummum itaqe virtutis culmen & cacumen attigit, qi ita virtutibus eſt inſtructus & exornatus, ut virtutis jam non egeat, hoc eſt, ut nec ulla illi virtus, nec virtutis ullius qicqam deſit. Druſius pariter, Gellii veſtigiis inſiſtens, *Jejunè*, inqit, *dictum videri poſſit ad dolorem exprimendum, qem concipiunt parentes ex filiorum ſtultitiâ. ſic de hoc & ſimilibus judico. Nemo qiſqam unqam ſic dolet, qin idem aliqando gavdeat. ſed enim qi omni momento dolet, is verè dicitur non gavdere. Eâdem, credo, ratione, ut ſignificaret opes improbè partas inprimis obeſſe,* Non proſunt, *inqit,* theſavri improbitatis. *nam qod in omni tempore nocet, de eo veriſſimè enunciatur, non prodeſt. Sicuti enim non gavdere* κατὰ στέρησιν *gavdii, ita non prodeſſe intelligitur* κατὰ στέρησιν *utilitatis.* Hoc ſi ſeqimur, malim cum Piſcatore, αὐτολεξεὶ reddere, *non proderunt*: ut futurum, actum continuum notet. *non proderunt*: hoc eſt; *nec proſunt, nec unqam ſunt cuiqam qicqam profectura.* qanqam poteſt ad certam etiam aliqam juvandi opémqe ferendi rationem peculiariter reſpici, qod ex antitheto eruatur, ubi *juſtitia à morte eripere* perhibetur. Eam ergo ſic accipe. *redemptura vitæ viri, divitiæ ſuæ*; inqit Salomon Parœm. c. 13. v. 8. unde illud,

Ζώγρει, καὶ δέξαι ἄποινα. *Iliad.* ξ. *v.* 46. & λ. *v.* 131.

Et *ſubſtantia ſua divitibus, tanqam urbs árxve robuſtiſſima, murúſqe editiſſimus* habetur, qâ adverſus omnes caſus & incurſus probè muniti, incolumes perpetim conſiſtant. cap. 10. v. 15. & c. 18. v. 11. unde illa Pindari animo exorta dubitatio, cujus meminere Plato *de repub. l.* 2. & Cicero *ad Attic. l.* 13. *ep.* 37. Πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον, ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβὰς, καὶ ἐμαυτὸν οὕτω περιφράξας διαβιῶ, δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν. *Utrùm juſtitiæ murum excelſum, an fravdis obliqæ conſcendam, méqe ita munito, vitam tranſigam, ut verum proloqar, ambigit animus.* Et huc potiùs inclinare pleroſqe, licet exitu plerumqe, parum favſto, obſervat idem *Pyth. ode* 4. ſed in diverſum concedere profeſſus, Ἐντὶ θνατῶν φρένες ὠκύτεραι κέρδος αἰνῆσαι πρὸ δίκας δόλιον, τραχεῖαν ἑρπόντων πρὸς ἐπί-

βδαν

βδαν δ᾽ ὅμως. ἀλλ᾽ ἐμὲ χρὴ καὶ σὲ θεμισαμένους ὀργὰς, ὑφαίνειν λοιπὸν ὄλβον. *Sunt qidem mentes mortalium promptiores lucrum qàm jus laudare; viâ in posterum tamen tristi & asperâ incedentes. at me téqe oportet ad jus mores componentes, fœlicitatis in futurum telam pertexere.* Hinc illa improborum confidentia, Esajæ c.28.v.15. *Cum morte fœdus pepigimus, & cum sepulcro cautum egimus. flagellum inundantis, cum transierit, non obveniet nobis:* (q.d. tuti erimus) *qia fallaciam fecimus receptum nostrum, & in mendacio nos abscondimus.* h.e. opibus fallaciâ & mendacio qæsitis, abundè satis nobis & securitati nostræ prospeximus. Atqi, inqit parœmiastes, *nihil in clade publicâ adversus discrimina profuturæ sunt opes improbitate acqisitæ. Nihil proderunt*, inqit, *opes improbè partæ.* non tantùm, qia *malè parta plerunqe malè dilabuntur.* cap.13.v.11. sed qia *in die iræ* atqe indignationis divinæ, *divitiæ nihil profuturæ* sunt; cum *justitia* tamen *tunc à morte sit ereptura* cap. 11. v.4. & Ezek. c.7. v.19. Atqe hoc est etiam, qod dicitur cap.12.v.11. *Desiderat improbus præsidium adversus mala; sed radix justi tribuit istud.*

Cap. VIII.

Locus Parœm.3.34. expenditur & explicatur. Frustra alibi qærunt, qod hinc Apostoli duo. חֵן, χάρις, gratia, *pro æstimatione, favore. Hymn.84.12. explicatur.* Κεχαριτωμένη *Luc. 1.28. qid sit.* תִּיבוּתָא *Syrum, qid.* טוב *pro gratioso Hebr. Gloriam qi minus ambiunt, magis assequntur. Locus Rom.6. 23. expenditur, & contra Calvini & Piscatoris sententiam exponitur.* ὀψώνιον stipendium. χάρισμα, & χαριστήριον, donativum. שָׂכָר מַתַּן Mereri, *pro* conseqi, impetrare.

SEqitur alter è Parœmiis locus, qem explicandum illustrandúmqe suscepimus. Habetur is Parœm.c.3. v.34. in hæc verba: *Derisores ipse deridet: humilibus autem dat gratiam.* Græcus; κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται· ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· qem & Jacobus Apostolus αὐτολεξεὶ in epistolam suam transtulit, cap.4. v.6. & Petrus itidem, epist.1. c.5. v.5. ut

mirum sit interpretes plures, nec obscuri nominis nonnullos, alibi frustrâ qæsivisse. Sed rem, qâ de agitur impræsentiarum, qod attinet; inter *derisores* & *humiles*, obscurior pavllo videtur antithesis: sed nec inter *deridere* & *gratiam dare*, oppositionis ratio adeò liqidè se prodit. In priore itaqe membro supplendum reverâ, qod Græcus interpres exhibet, nec tamen excludendum, qod textus ipse suppeditat. *superbos*, cum *derisores* existant, *Deus deridet*. i.ut Rabbi Levi, *deridendos proponit*, facit ut aliis ludibrio sint. hoc est, qod aliis verbis post Jobum c.12. v.21. Hymnographus hymn.107.v.40. *Effundit contemptum super eos*. Sed adhuc tamen aqa nobis istic hæret. nam *contemptui exponere*, & *gratiam tribuere*, prout vulgò solet exponi, de gratiâ nimirum internâ, qæ humilibus donetur, cùm superbis denegetur, sibi invicem ἀντιπάσσεως parum commodè videntur. Cæterùm suppetias nobis hac in parte feret Venerabilis socer meus D. Carolus Pinnerus, qi in *concione*, qam, *de* 1 *Petr.c.5.v.5*. apud suos habitam, in publicum emisit, non de *gratiâ* illâ *internâ*, sive Spiritus Sancti & Sanctificantis dono, qo modo interpretum pleriqe accipiunt; sed de *gratiâ externâ*. i.honore, æstimatione, favore, acceptatione, apud homines, bonos cumprimis, sed & neqiores qoqe nonnunqam, clavsulam illam intelligendam esse, clarissimè ostendit. Atqe ita etiam vir literarum Hebraicarum peritissimus Jo. Mercerus ex Abrahâ Esdræ filio. *dat gratiam*, i. *apud homines gratiam conciliat*. Accessit proximè Sebast. Castellio, qi vertit. *Deus superbis adversatur, & modestorum favtor est*. Verùm aliud est simpliciter *favere*, avt etiam *favtorem esse*, aliud χάριν διδόναι, *gratiam dare*, sive *conciliare* apud alios; uti mox videbitur. χάριν interim hoc sensu apud Hellenistas, qos vocant vulgò, passim sumi, nescire non potest, qisqis horum scripta vel à limine saltem salutavit. Verùm, ne extra oleas, qod ajunt, ita in sacris scriptis τὸ חֵן cui χάρις Græcorum respondet, freqentissimè usurpatur. spectant enim horsum formulæ illæ, מָצָא חֵן qod Græcus nunc χάριν εὑρεῖν, nunc χάριν ἔχειν, ut Exod. c.33. v.12. vertit, *gratiam invenire, habere, obtinere*. i. in gratiâ apud aliqem, sive alicui acceptum, esse. Genes.c.6. v.8. & c.39. v 4. & c.50. v.4. & alibi passim usurpata: item נָשָׂא חֵן *gratiam ferre*;

ferre; qod Græcus tamen pari modo reddidit, qo prius illud. Ester.c.2. v.15,17. & c.5.v.2. Et, נָתַן חֵן χάριν διδόναι. *gratiam & favorem alicui conciliare.* Exod. c.3. v.21. & c.12. v.36. qo modo & illud accipiendum sentio, Hymn.84. v.12. יִתֵּן יְיָ חֵן וְכָבוֹד *Jova sol scutúmqe nobis; gratiam gloriámqe dabit nobis.* Græcus, χάριν καὶ δόξαν δώσει θεός. qæ eadem duo conjunxit, sed ordine inverso, & Sirachides c.24.v.19. κλάδοι μου, κλάδοι δόξης καὶ χάριτος. nam qod de *gratiâ* impræsentiarum, *gloriâ* in futurum post hanc vitam largiendâ, accipiunt pleriqe, coactius videtur, nec loci istius. Hoc in ipso Parœmiarum codice, non possunt aliter intelligi illa, Cap. 22. v.1. נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב *Optatius est opibus amplis nomen,* (bonum scil. qod aliâ usus collatione dixit Eccles.c.7. v.1. טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב *melius est nomen ungvento bono*) *& argento vel avro etiam gratia bona.* i. *existimatio.* ita enim malim cum Piscatore, qàm cum Junio à חֵן divellere; ut eo modo טוב istic, qomodo in Ecclesiaste, ad מִן respiciens comparativi locum suppleat. Cap.1.v.9. לִוְיַת חֵן *adjectio gratiæ* (i. ornamentum gratiosum, honorificum) *erit capiti tuo, & torqes favcibus tuis,* i. collo tuo. Et cap.4. v.9. תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן *dabit capiti tuo adjectionem gratiæ; & coronam ornatus tradet tibi.* Græcus στέφανον χαρίτων utrobiqe reddidit. Eccles.c.9. v.11. *neqe velocium esse cursum, neqe validorum prælium, neqe sapientum cibum, neqe prudentium opes, neqe peritorum* חֵן *gratiam.* i. neqe in gratiâ & æstimatione aliqâ esse peritos. In Novo pariter Instrumento, Lucas sic usurpavit, c.2. v.52. ubi de Jesu adhuc parvulo: προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. *proficiebat sapientiâ & staturâ, & gratiâ apud Deum & homines.* nec aliter ego τὸ χαριτῶσαι ceperim Ephes. c.1. v.6. ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς, *gratiosos reddidit, acceptos habuit*: Et τὸ χαριτωθῆναι, Luc.c.1.v.28. in salutatione angelicâ, χαῖρε κεχαριτωμένη, *ave gratiosissimè habita, acceptissima,* qæ in gratiâ atqe existimatione apud Deum es singulari. ita enim malim reddere, qàm avt cum Syro, qi à Latino interprete havsisse videtur; מליא טיבותא *gratiâ plena*: avt cum Bezâ, *gratìs dilecta,* qasi נִרְצָה dicatur: avt etiam cum Fullero nostro & Dom. de Diev, *benignè habita,* חֲסִידָה (neqe enim occurrit mihi locus

ullus, in qo חָסִיר vel חֲסִידָה passivè usurpata sic reperiantur, pro eis *qi benignitate afficiuntur*, sive *qibus benignè fit.*) avt deniqe cum aliis qibusdam, *misericordiam consecuta*, רֻחָמָה Hosh.c.2.v.1. nec displicet tamen prorsus Ang. Caninii Syriacum רְחִימְתָא ad qod exprimendum is *vocabulum istud effinxisse ac fabricatum esse* affirmat, non *Angelum*, uti Scultetus eidem affingit in *delit. Evang. c.5.* (qod qî potuit, cum virginem Syriacè compellaret ?) sed *Evangelistam*; *qum apud Græcum avtorem nullum extaret*. qod nec usqeqaqe tamen verum est: qandoqidem apud Sirachidem etiam occurrat; uti mox videbitur, & Scultetus itidem observavit. Cæterùm Caninius ipse vocem hanc vult *eam* significare, *qæ gratiosissima atqe acceptissima sit*. qo sensu respondere videtur potiùs vox Græca Lucæ usurpata Hebræorum τῷ נְחֻנָה vel מְחֻנָּה Syriacè מְתְחַנְּנָה qod & V.Cl. Fred. Spanhejmium monuisse animadverto, *dub. Evangel. tom.1. dub.23. sect.26.* qò eôdem facit & qod D. Jacob. Cappellus in *Histor. sacr. & exotic. ad A.M. 3591. Ananiæ* nomen חֲנַנְיָה (cui geminum est *Ananielis* חֲנַנְאֵל & *Elananis* אֶלְחָנָן) interpretatur κεχαριτωμένον τῷ Θεῷ; sicut & *Annibalis* nomen חַנִּיבַעַל nempe κεχαριτωμένον τῷ Βαάλι. at dilutiùs pavlò Castellio, *accepta*; Et Erasmus, *gratiosa*. subjungit Beza, sed aliô potiùs inclinare visus, (qod magis probem) *gratiam consecuta*. Piscator, *gratiam nacta: ad verbum gratiata*. atqe hanc versionem, cum nostrâ eandem ferè, confirmant Gabrielis, qi optimus sui interpres meritò censendus, verba mox seqentia v.30. qibus dicti ratio redditur, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· nec secus Sirachidæ c.18. v.17. ἀνὴρ κεχαριτωμένος, pro *homine, qi cum in summâ sit apud homines æstimatione*, plus apud eos valeat hac ratione, qam *oratione blandâ* avt *largitione* etiam *profusâ* alii. Qin & טִיבוּתָא illud Syri eodem sensu accipi potest. siqidem & Hebræis טוֹב pro *gratioso* hoc ipso significatu accipitur. sic enim de Samuele dicitur Histor. Reg. l.1. c.2. v.26. טוֹב *gratiosus fuit cùm apud Deum, tum apud homines*. & Syris טִיבוּתָא pro *gratiâ*. i. favore, existimatione. sic enim Act.c.4. v.33. pro eo qod Lucas dixit, χάρις μεγάλη ἦν, *gratia magna erat super eos omnes*. i. εἵπετο, ἠκολούθει, *seqebatur, comitabatur eos*, ut Casavbonus exposuit: qódqe supra cap.2. v.47. dixerat,

χάριν εἶχον πρὸς ὅλον τὸν λαόν. *in gratiâ erant apud populum totum*; Syrus habet טִיבוּתָא רַבְּתָא Et Luc. c.2. v.52. itidem: ubi idem planè qod de Samuele suprà, de D. Jesu dicitur: qod non aliter potest eis locis intelligi. Theophylactus itidem illud Lucæ c.2. exponens: ἐχαριτοῦτο δὲ τὸ παρὰ θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις· τουτέστι, καὶ τῷ θεῷ ἀρεστὰ ἔπραττε, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐπαινετά. Verùm ut ad pensum redeamus. In Parœmiastæ dicto *gratiam* hoc modo sumendam, havd est difficile probatu. Svadent apud Petrum; cum qod præmiserat, *Humilitatem*, sive, *animi submissionem, induite, eâqe vos spectabiles reddite*: tum & qod subjunxit; *Submittite vos Deo, ut tempestivè vos attollat.* Cogunt etiam & evincunt, qæ apud regem Parœmiastem sequntur, *Honorem possidebunt sapientes, stulti verò ignominiam ferent.* ista enim mihi ex omnibus versio maximè placet, qæ est D. Piscatoris: avt qocunqe tandem modo vertere libuerit, nam τῷ חֵן i. *gratiæ* τὸ קָלוֹן i. *ignominia* opponitur: & per כָבוֹד sive *honorem* & *gloriam* exponitur. Hoc igitur volunt & Parœmiastes & Apostoli: *Superbis*, qi & *derisores* esse assolent, *Deum ex adverso sese opponere*, ut non honorem tantùm ac æstimationem, qem tantopere ambiunt et miserè depereunt, ab eis spernat procul, sed & *ludibrio* sæpenumero & *derisui exponat*; qum *modestis submissôqe animo præditis* apud qosvis, etiam iniqiores alioqi & neqiores qandoqe, *honorem, gratiam, existimationem conciliet*: qam reverâ sæpenumero consequntur maximè, qi eam minimè concupiscunt. qod de Catone minore Salustius in *Catilina*; *Qo minus gloriam petebat, eo magis adseqebatur.* Huc deniqe referas illud Parœm. c.11. v.2. *Ubi venit superbia, venit ignominia: apud modestos avtem est sapientia.* qod si accuratiùs excusseris, idem est ac si diceretur. *Superbiæ assecla est ignominia; & superbia itaqe insipientiæ assidet: modestiæ verò comes est honor & gratia; & hæc itaqe sapientiæ meritò deputatur.*

Unicum ubi adjecero, caput hoc clavdam. *Gratiam* pro *honore & existimatione* apud Parœmiasten, sumi ex *ignominiæ* oppositione monuimus: χάρισμα pariter pro *mercede* sive *præmio*, sed *ex gratiâ collato*, ab Apostolo usurpari, ex ὀψωνίου sive *stipendii* contrapositione censemus. Locus Apostoli est

 ad

ad Romanos c.6. v.23. in hæc verba. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος. Ad eum Piſcator; *Non dicit, ἡ δὲ ζωὴ αἰώνιος χάρισμα τοῦ θεοῦ ἐστι; ſed τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος.* h.e. *ſtudium ſanctitatis, qod proficiſcitur ex dono Dei. hoc enim poſcit antitheſis. metonymia efficientis eſt. eſt vita æterna. i. affert ſecum vitam æternam. phraſis metonymica: qalis cap.7. v.7. num lex peccatum, ſcil. parit? confirmat hoc articuli diſpoſitio, ſententiarum antitheſis, ſcopus qæſtionis.* Hæc Piſcator, & Piſcatore prior Jo. Calvinus; à qo is mutuatus eſt. *Falluntur,* inqit, *qi hanc propoſitionem ſic convertunt,* Vita æterna eſt donum Dei: *qaſi juſtitia* (*vita æterna,* leg. puto) *ſit ſubjectum, donum Dei ſit prædicatum, qia nihil ad antitheton ille ſenſus pertineret: verùm ut jam docuit, peccatum non niſi mortem parere; ita nunc ſubjungit, qod donum iſtud Dei, noſtra ſcilicet juſtificatio & ſanctificatio, vitæ æternæ beatitudinem nobis afferat. vel, ſi mavis, qemadmodum mortis cavſſa peccatum eſt, ita juſtitia, qâ per Chriſtum donamur, vitam æternam nobis reſtituit.* Verùm, ut rectè Beza obſervat, *Etiamſi in priore qidem enunciato, mors ſit ſubjectum, ſtipendium peccati attributum; & ex adverſo, in poſteriore enunciato, vita æterna, ſubjectum, donum, attributum; conſtabit ſibi antitheſis.* Ego ſanè qo loco iſtic alterutrum habeas, modo de vocabulorum ſenſu conſtet, ciccum havd interduim; qum reverâ ad antitheſeos rationem ne tantillum qidem faciat. Interpretationem verò loci, qam tuentur illi, qod attinet; poſſent qidem exempla phraſeos iſtiuſmodi aptiora produci, qàm qod eſt à Piſcatore adductum; illud, Joan. c.12. v.50. ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστιν. *mandatum ipſius eſt vita æterna.* i. ad eam perducit, vel producit eam. Et ibid. c.17. v.3. αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε. *hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant.* i. tui cognitio vera vitam parit æternam. qod idem & in epiſtolâ ejuſdem 1. c.5. v.20. habetur. verùm χάρισμα iſtic pro *ſanctitatis ſtudio,* coactum ſatis videtur: nec ad prædicationem figuratam & inſolentem confugere qicqam opus eſt, qum ſimplex planè ad manum præſtò ſit. tantum avtem abeſt ut antitheſeos ratio ſenſum hunc exigat, ut repudiet potiùs & reſpuat. Siqidem 1° non *peccatum* & *gratia,* ſed *peccatum* & *Deus,* tanqam Domini avt Imperatores

tores sibi invicem adversi, ut in prioribus, vers.22. ita istic opponuntur. tum illius *stipendio* istius χάρισμα. itaqe τῷ ὀψωνίῳ sive stipendio qod ex adverso respondeat, & præmii rationem qandam habeat, χαρίσματος nomine aliqid intelligi necesse est. Id Tertulliano (opinor) nemo melius expresserit, qi *de resurr. carn.c.*47. sic reddidit, *Stipendia enim delinqentiæ, mors: donativum autem Dei vita æterna.* An non primo statim aspectu deprehendis, qàm aptè & concinnè sibi invicem respondeant, *stipendium* & *donativum?* nam langvidius Beza, *donum*; & Castellio, *beneficium.* Ita Ammianus Marcellinus *histor.l.*17. *c.*8. *Gallicanis sudoribus miles exhaustus nec donativum meruit, nec stipendium.* qod Apostoli verbis enunciare liceret, οὔτε χάρισμα, οὔτε ὀψώνια ἔλαχεν, vel ἔλαβεν. hoc enim illis passim *mereri* significat (qod obiter monere visum) *nancisci, conseqi, impetrare.* Tertullianus itidem *de præscript. hæret.c.*12. *Qis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum & stipendium captat, nisi planè desertor & transfuga & rebellis?* Qi & idem χαρίσματα passim *donativa* vertit. *Advers. Marcion. l.*5.*c.*32. *Data dedit filiis hominum: id est, donativa, qa charismata dicimus.* Et *ad uxor. l.*1.*c.*3. *Meliorum donativorum sectatores simus*, qod Apostolus τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα dixit. Cor.ep.1. c. 12. v.31. & hunc ipsum, qi in manibus est locum alludens, *de coronâ c.*1. *De martyrii candidâ meliùs coronandus, donativum Christi in carcere expectat.* Sed & cum serie ac contextu reliqo dissertationis Apostolicæ interpretationi huic optimè convenit. Scopus est Apostoli, ut svadeat *Deo* potiùs *inservire* & *militare* (utramqe enim collationem vocabula illa, ὅπλα καὶ δοῦλα, vers.13. & 19. insinuant) qàm *peccato.* ratio, qâ potissimum id svadeat, ducitur à dissimili prorsus & adversâ utriusqe *mercede.* siqidem *stipendium*, qod suis rependit *peccatum, mors* est: *donativum* verò, qod suis *Deus* largitur, *vita* est, & ea qidem *æterna*: Tertullianus; *Ita per totam hanc sensuum seriem ab injustitiâ & delinqentiâ membra nostra divellens, & justitiæ & sanctimoniæ adjungens, & transferens eadem à stipendio mortis ad donativum vitæ æternæ, carni utiqe compensationem salutis repromittit; cui nullam omninò competisset imperari propriam sanctimoniæ & justitiæ disciplinam,*

nam, si non ipsius esset & præmium disciplinæ. Itaqe apud Svidam qod habetur, ὀψώνια, κέρδη, χαρίσματα, malim inverso ordine legere, ὀψώνια, χαρίσματα, κέρδη. ut *præmii* sive *lucri*, qod ad *merentem* redeat, significationem, utrumqe vocabulum hoc loco, qem & subjungit, obtineat, ὀψώνια & χαρίσματα. Sed nec illud omissum sustinuerim, qod libri Maccabaicon 2. avtor c.12. v.42. vitæ ac beatitudinis piis in seculo futuro rependendæ præmium, vocabulo huic finitimo χαριστήριον nuncupasse videtur, verbis illis, τοῖς μετ' εὐσεβείας κοιμωμένοις κάλλιστον ἀποκείμενον χαριστήριον· qod ego etiam *donativum* lubens verterim. sive enim χάρισμα sive χαριστήριον dixeris, illud disertè designatur, qod מַתַּן שָׂכָר *donum mercedis*. i. *donativum*, sive *merces gratuita* Hebræorum doctoribus, ut R. Tarphoni in *Pirke aboth*, c.2.§.16. & aliis alibi dicitur. Interim rectè verteres observant χαρίσματος nomine μισθὸν κατὰ χάριν, uti Apostolus loqitur cap.4.v.4. *mercedem gratiosam*, sive gratuitò & ex gratiâ collatam designari. atqe eâ ratione à *stipendio donativum* distingvitur. *stipendium enim pro opere militiæ debitum redditur, non donatur*; inqit Avgustinus *enchir.c.*103. cum *donativum* ex liberalitate principis munificentiam suam suis commendantis exhibeatur. Ita Jo. Chrysostom. *in Rom.orat.* 12. qamvis ad præsentia is potiùs referre videatur. Εἰπὼν ὀψώνια ἁμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηστῶν οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε τάξιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων ὑμῶν, ἀλλὰ, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, δεικνὺς ὅτι οὐκ οἴκοθεν ἀπηλλάγησαν, οὐδὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, οὐδὲ ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν πόνων, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο. Et Chrysostomi vestigia premens Oecumenius: Οὐκ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ χάρισμα, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐκ καμάτων, ἀλλὰ κατὰ χάριν ἀπηλλάγησαν τῶν ἁμαρτιῶν. *Meliùs* Theodoretus *tom*.3. Ἐνταῦθα οὐκ ἔφη μισθὸν, ἀλλὰ χάρισμα. θεοῦ γὰρ δῶρον ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· κἂν γὰρ τὴν ἄκραν τὶς κατορθώσῃ δικαιοσύνην, οὐκ ἀντιταλαντεύεται τοῖς προσκαίροις πόνοις τὰ αἰώνια ἀγαθά. *Hîc non dicit, mercedem, sed gratiam. est enim Dei donum vita æterna. Etsi qis enim summam & absolutam justitiam præstiterit, bona tamen æterna laboribus temporaneis ex adverso in staterâ dependi non possunt.* Optimè Avgustinus *de grat. & liber. arbitr. c.9. Mors meritò stipendium; qia militiæ diabolicæ mors æterna, tanqam debitum, redditur. ubi cum posset dicere,*

dicere, & rectè dicere, ſtipendium juſtitiæ vita æterna; *maluit dicere,* Gratia Dei vita æterna; *ut hinc intelligeremus, non pro meritis noſtris, Deum nos ad vitam æternam, ſed pro ſuâ miſeratione perducere.* Et Fulgentius *ad Monim. l.* 1. *Cur mors ſtipendium, vita verò æterna gratia dicitur, niſi qia illa redditur, hæc donatur?* Sed & ante hos omnes Origenes *in Rom. l.* 4. *Apoſtolus,* ſtipendia, *inqit,* peccati mors. *Et non addidit, ut ſimiliter diceret,* ſtipendia avtem juſtitiæ vita æterna; *ſed ait,* Gratia avtem Dei vita æterna: *ut ſtipendium, qod utiqe debito & mercedi ſimile eſt, retributionem pœnæ eſſe doceret & mortis, vitam verò æternam ſoli gratiæ conſignaret.* Et rurſus *ibidem l.* 6. *Benè avtem metaphoram. i. figuram militiæ ex initio propoſitam ſervat, ut militantibus ſub peccati rege, imò potiùs tyrannidi ejus parentibus, ſtipendia debita, mortem dicat exolvi: —Deum verò non erat dignum militibus ſuis ſtipendia, qaſi debitum aliqod dare, ſed donum & gratiam; qod eſt vita æterna.*

CAP. IX.

Petri verba, ep. 1. *c.* 5. *v.* 5. *expenduntur, & explicantur. Verſiones variæ.* Induere, *metaphoricè ſumptum, qid ſignificet. Hymn.* 132.9. *&* 73.6. *&* 109. 18,20. *explicantur. Plutarchus è Pindaro emendatus. Eph.* 4.24. *& Col.* 3.10,12. *illuſtrantur.* Chriſtum induere, *Gal.* 3. 27. *Rom.* 13. 14. *qid ſit. Induitur, per profeſſionem externam, virtutem internam. ad juſtificationem, ad ſanctificationem.* Μόρφωσις εὐσεβείας, 2 *Tim.* 3.5. *qid. Tacitus & Gellius fruſtra ſolicitati.* πρόσωπον & προσωπεῖον. *Amictus naturalis, artificialis. Chriſtus inſtar utriuſqe.* Οἴκησις & ἔνδυσις, *qid invicem diſtent. Evlogii de iſtis halucinatio.* Indutus *gradus duo; alter in converſione internâ, alter in converſatione externâ.* Incolatus *gradus ad indutum alterum. Jo. Boiſii elogium. Evſebii locus de Conſtantini filiis. Syri verſio expenditur. Eſajæ* 3.22. מַעֲטָפוֹת *qid. In Syri verſione lapſus Tremellius. Bezæ inde lapſus occaſio.* חִיצָאוֹת *qid.* ἐγκομβώσασθε, *qid.* abolla *unde.* γυμνὸς *qî dicatur qis.* Κόμβωμα,

& ἐγκόμβωμα, amictus qalis. Svidas & Hesychius emendati. ἐπικόμβια qid. Sylburgii, & Portæ lapsus. Nonius emendatus. Arnacides, *&* encombomata, *inter vestes puellares.* Vestes virgatæ. *Servius ex conjecturâ restitutus. Ab Hejnsio de* encombomate *discessum. alia ab exomide ἐπωμίς. Servorum illa, mulierum etiam ingenuarum ista, nec vilem, nec servilem, sed honestiorem habitum aliqem respexisse Apostolum. Chæremon Tragicus. Camerarii, Grotii, Stephani error. Crojus Hejnsio iniqior. Hejnsium de Svidâ tentato notat: qem non minùs infœliciter ipse tentaverit. Hejnsii verba pervertit.* Carystii, *Apollodori nulla. Iambus Comici à Crojo corruptus.* Apollodori *Comici duo, Carystius & Gelous. Croji error ridiculus.* Gelous *à patriâ, non à risu. Apollodori Carystii* Διαβάλλων. *in eâ personâ, cui* Phormio *nomen. de geminâ ejusdem inscriptione conjectura.* ἐπιδικαζομένη *dicta qam Terentius* Phormionem. ἐπιδικαζόμενος *ejusdem ab hac alia. Terentius à Donato notatus. Pollux emendatus.*

EX occasione dicti Salomonici, à Petro lavdati, eâdem operâ duos parietes dealbare, & utriqe tum Vati, tum & Apostolo, facem allucere in præmissis conati sumus. Hoc capite eis, qæ apud Petrum præcesserant, cùm minùs clara videantur, discutiendis ac illustrandis operæ aliqid insumemus. Dictio Apostolica sic se habet 1 Petr. c. 5. v. 5. Πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε. qod vetus interpres reddidit: *Omnes avtem invicem humilitatem insinuate.* Syrus: ואתעטפו חיצאית מכיכות דעינא לות חדדא *amicite vos extrinsecus oculorum dimissione, unus adversus alterum.* Castellio; *Et omnes invicem obseqendo, modestiam amplectimini.* Beza, interstitio facto, qod ego nolim; *Et omnes vicissim subjicimini. Submissione animi estote intus ornati.* nec abscedit Piscator; nisi qòd pro *submissione animi modestiam* substituit. *intus*, uterqe cur interserat, nisi versionem forsan ex Syro Tremellianam secuti sunt, (de qâ deinceps videbitur) cavssam nullam video. imò, ita potiùs *eam induite, ut in conversatione* etiam *mutuâ exteriùs se prodat.* Ea est enim *induendi* significatio peculiaris, ubi translatitiè usurpatur.

patur. Achilles Agamemnoni *Iliad. α. v. 149.*

Ὤ μοι ἀναιδείην ἐπιειμένε.——

O qi impudentiam indutus es.

& de eodem, *Iliad. ι. v. 372.*

Αἰὲν ἀναιδείην ἐπιειμένος.——

Qi impudentiâ indutus semper incedit.

id est, Eustathio explicante, περιφανῆ ἔχων τὴν ἀναίδειαν, καθά τι περίβλημα. *qi impudentiam palam præ te fers, tanqam amiculum qoddam, oculis qorumvis expositam.* idémqe illud Poetæ, de bellantibus, crebriùs usurpatum, *Iliad. η. v. 164. & θ. v. 262. & σ. v. 157.* — ἐπιειμένοι ἀλκήν, exponit, ἀλκὴν περιβεβλημένοι, καὶ φανερὰν ἀνδρείαν ἔχοντες, *strenuitatem præferentes, & conspicuam habentes animositatem.* Theodoro qodam Pavlus Silentiarius in *Antholog. l. 3.*

Πρηΰς, ἐλευθερίαν ἐπιειμένος, ἡδὺς ἰδέσθαι.

Mitis, libertate, vel liberalitate indutus, aspectu suavis.

De Pyrrhone Philosopho Scepticæ sectæ principe Aristocles *de philosoph. l. 8.* ab Evsebio *præpar. l. 14. c. 17.* lavdatus: Αὐτὸς δὲ τὸν τύφον περιβαλόμενος, ἄτυφον ἑαυτὸν ἐκάλει. *fastus immunem jactitabat se, cum fastu totus amictus esset.* De sexu seqiori Plato in *repub. suâ l. 5.* Ἀποδυτέον δὴ ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξίν· ἐπείπερ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται. *Nudanda itaqe custodum uxoribus corpora: qandoqidem vestium loco virtute amicientur.* De Dionysio Heracleotâ, qi senex jam à Stoicâ familiâ ad Epicuream desciverat, Athenæus *l. 7.* Ἄντικρυς ἀποδὺς τὸν τῆς ἀρετῆς χιτῶνα, μετημφιάσατο. *Exutâ palam virtutis tunicâ, amictum contrarium induit.* De Epicuro Cicero *Tusculan. l. 5. Qi tantummodo induit nomen philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit.* i. qi pro philosopho se gerere volebat. De Thraseâ Eprius Marcellus apud Tacitum *annal. l. 16. nisi proditorem palam & hostem induisset.* i. pro proditore ac hoste se palam gessisset. De prompto ac liberali largitore Seneca *de benefic. l. 2. c. 2. Lætus facit, & induit sibi animi sui vultum.* hoc est; vultu ipso profitetur & præ se fert, qo animo faciat. Huc Hymnographi illud Hymn. 132. v. 9. *Induantur justitiâ sacerdotes tui*, hoc est, ut optimè Jo. Piscator: *Effice ut justè ac legitimè administrent, & justitiâ ac fidelitate illâ ita ornentur, sicut ornantur sacris vestibus.* qò & illud

Joannis in *Apocal.* retuleris c.19. v.8. ubi Christi sponsa dicitur βύσσινον λαμπρὸν καὶ καθαρὸν περιβαλέσθαι, *byssino candido nitidóqe amiciri:* qod, interpretamenti loco, perhibetur esse τὰ δικαιώματα τῶν ἁγίων. i. *sanctorum justè facta*, ut δικαιώματα eodem sensu sumatur, qo ἐθλώματα & κατορθώματα consueverunt. Inde & illud Hymn.73. v.9. יַעֲטָף־שִׁית *operit eos, amictus in modum, violentia.* i.e. eam palam præ se ferunt; qo modo mulier mœchandi avida, שִׁית זוֹנָה *habitum meretricium*, Parœm.c.7. v.10. qo qid vellet, palam faceret. sed & istud Hymn.109. v.18,20. *Induit se maledictione, velut chlamyde suâ.* i. maledicum se palam professus est. *velut aqa, penetrabat in intima ejus, & velut oleum in ossa ejus.* i. summopere maledicentiâ suâ delectatus est, & voluptate, cùm eam exerceret, perfusus. Est Metaphora abs balneis translata, in qibus aqâ calidâ oleóqe adhibitis corporis membra mulcentur. qale illud ex Pindari *Nem.*4. Plutarch. *de tranqill.* οὐδὲ θερμὸν ὕδωρ τοσόνδε τέγξει (τεύχει Pind.) μαλθακὰ γυῖα &c. Seqitur; *Idcirco fiat ei tanqam vestis, qâ se tegit, & pro zonâ, qa jugiter accinctus sit.* i. pari modo maledictione & execratione dirâ ita obruatur, ut maledicentiæ pensatio fiat omnibus conspicua, nec ab eâ unqam eximere avt eripere se qeat. Inde apud Apostolum freqentes formulæ illæ. ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον. Ephes.c.4. v.24. & ἐνδύσασθε τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον. Coloss.c.3. v.10. & v.12. ἐνδύσασθε σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πρᾳότητα, μακροθυμίαν. Et mox v.14. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην. *induere novum hominem.* i. novum vitæ institutum capessere; Et *induere virtutes.* i. eas palam exerere & exercere. ὡς γνωσθῆναι πᾶσιν ἀνθρώποις, *ut omnibus notum sit*, ista omnia eis inesse, qod περὶ τοῦ ἐπιεικοῦς dicit Philip. c.4. v.5. inter cæteras & *humilitatem* sive *animi demissionem*, de qâ & Petrus, posuit. *Charitatem* verò reliqis *omnibus superindui* vult, qòd ea sit σύνδεσμος, vel *fibulæ*, vel *fasciæ* instar, qæ amictum reliqum omnem constringat & contineat. Cæterùm notanda cumprimis, utpote insignis maximè, phrasis illa qâ *Christum* ipsum *induere* dicimur. Et certè, siqis *Christiani* definitionem me poscat, ei ego nullam istâ promptiùs darem, Χριστιανός ἐστιν ὁ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος. *Christianus* is est, *qi Christum induit.* sic enim Apostolus ad Galat.

lat.c.3.v.27. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. *Qotqot in Christum baptizati estis, Christum induistis.* Et ad Rom.c.13.v.14. ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. *Induite Donum Jesum Christum.* Atqe hoc est qod Epictetus *dissert.l.2. c.9.* de *Christiano*, qem is cum aliis *Judæum* nuncupat, Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι, καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. *cum affectionem tincti sectámqe professi induerit, tunc est reverâ nuncupatúrqe Judæus. Induunt* avtem homines *Christum*, (Avgustinum avdis, *de bapt. adv. Donat. l. 5. c. 24.*) *aliqando usqe ad Sacramenti perceptionem; aliqando usqe ad vitæ sanctificationem.* qi illo modo *induunt*, sunt merâ *professione*; qi isto, sunt verâ *participatione Christiani.* Habent illi μόρφωσιν εὐσεβείας, οὐ δύναμιν. Tit.c.3.v.5. h.e. *externâ* qadam *pietatis specie faciéqe induti* sunt, cùm *virtute veritatéqe nullâ* sint intus *imbuti*, vel *induti* etiam. qo modo de Secundo Carinnate Tacitus *l.15. Græcâ doctrinâ ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat.* nec avdiendi, qi *imbuerat* substitutum eunt: qod Lipsius opinatus aliqando, pòst aliter censuit. μόρφωσιν dixit Apostolus, qod προσωπεῖον, sive *larvam*, Theodoretus *histor. l.3.c.15.* de Juliano abscessore agens. qem ait initio ἐπιεικείας προσωπεῖον περικείμενον, posteà τὸ μὲν τῆς ἐπιεικείας ἀποδύσασθαι προσωπεῖον, τὸ δὲ τῆς δυσσεβείας γυμνῶσαι πρόσωπον. *qam prius induerat, æqanimitatis larvâ exutâ ac depositâ, impietatis, qem habebat suum, vultum discooperuisse.* festivè προσώπῳ προσωπεῖον opposuit; dicterium illud alludens in mulierculas fuco illitas, qod Pollux retulit *l.5,c.16.* προσωπεῖον, οὐ πρόσωπον φέρειν. sive, ut Lucilius in epigram. Ὥστε προσωπεῖον, οὐχὶ πρόσωπον ἔχειν· προσωπεῖα δηλονότι ποιοῦσαι τὰ πρόσωπα, ut scitè Clemens *pædag. l.3.c.2.* Siqidem in istis τὸ προσωπεῖον, sive *larva*, τῷ προσώπῳ, h.e. *vultui vero & genuino*, qem interna ac nativa, vel corporis constitutio, vel mentis indoles exhibet, opponitur. Verùm & isti ipsi verè Christiani *Christum induere* duplici denuò ratione dicuntur: qod vir ille ter maximus Mart. Lutherus in *commentariis ad Apostoli verba* illa havd obscurè indicavit. *Induere*, inqit, *Christum dupliciter dicitur: Legaliter & Evangelicè. Legaliter Rom.13. cum imitamur exemplum & virtutes Christi. Et sic alios etiam sanctos imitari*

 possu-

possumus. Induere verò Christum Evangelicè, non est imitationis, sed nativitatis & creationis novæ. qod viz. ego induor ipso Christo. h.e. *ipsius innocentiâ, justitiâ, sapientiâ, potentiâ, salute, vitâ, Spiritu, &c.* Et mox: *Evangelicè Christum induere, est inæstimabile donum induere, scil. remissionem peccatorum, justitiam, pacem, vitam, &c. ubi verò induti sumus Christum, indumentum justitiæ & salutis nostræ, tum etiam induimus Christum vestimentum imitationis.* Hæc ille; havd forsan distinctè satis. Nos (σὺν Θεῷ) explicatiùs an proponere possimus experiemur. *Christum* ergo *induunt* verè *Christiani* qiqe à Deo sibi vel *imputatum*, vel *impertitum*. *imputatum*, ad *justificationem*: *impertitum*, ad *sanctificationem*. in illâ Christus *amictus artificialis*; in istâ, *naturalis* instar habet. Ad *justificationem*, inqam, qatenus *induitur Christus*, *amictus artificialis* est instar. is enim cùm à rebus externis, stirpibus, animantibus, sumatur, exteriùs duntaxat corpori humano applicatur, ut *adhæreat*, non *inhæreat* ipsi. Et *Christus* pariter unâ cum meritis ipsius, sive satisfactione, qam pro peccatis nostris præstitit; ita nobis *imputatur*, ut ad nos pertineat, & peccata nostra universa, integumenti instar, operiat prorsùs. at ad *sanctificationem* qatenus *induitur*, *amictus naturalis* vicem gerit: qalis est telluris, qæ herbis satísqe; arborum stirpiúmqe, qæ fronde, flore, fructu; animantium, qæ setis, pilis, jubâ, lanâ, lanugine, vestiri, amiciri, *indui* dicuntur. ita de terrâ Ægyptiacâ Plinius in *panegyr. tantis segetibus induebatur.* Et Clavdianus *de rapt. Proserp. l.* 1.

Vestit iter seges.——

Et Maro *Georg. l.* 2.

——*oleâ magnum vestire Taburnum.*

de stirpibus. Naso *Metamorph. l.* 7.

——*nec longo tempore frondes*
Induit.——

Et Columella *de re rustic. l.* 5. *c.* 5. *pars palmitis fructu induitur.* Maro *Georg. l.* 2.

——*cùm se nux plurima sylvis*
Induet in florem.——

Et Servius ibi, *cum flos induet nucem.* i. *vestiet; in florem se infundet.* Et *benè elegit arborem, qæ foliis prima vestitur.* Et l. 4.

Pomis

——Pomis se fertilis arbor
Induerat.——

de animantibus itidem. Plinius *histor.natur.l.9. c.13. Qæ pilo vestiuntur, animal pariunt.* Et Lucretius *de rerum nat.l.5.*

——juventas
Occipit, & molli vestit lanugine malas.

inde *Vesticeps*, barbâ, pubéqe vestitus; apud Gellium *l.5. c.19.* Et *investes, imberbes*, ut Servius interpretatur, ad Æneid.*l.6.* & 8. adducens poetæ illud ex eodem *l.8.*

Tunc mihi prima genas vestibat flore juventa.

vel *impubes* etiam. hæc è multis. Domini Christi duntaxat celeberrimum adjectum sit dictum illud de *Liliis* etiam agrestibus; Matth.c.*6.* v.*29,30.* qæ tam splendidè affirmat divinitus *vestiri*, ut ne *Salomon* qidem *rex* magnificentissimus, etiam cum *gloriosissimè* semet *ostentaret*, splendorem horum adæqaverit, nedum ut superarit. Cui affine est Solonis illud, qi, referente Laertio, Crœso, postqam in solio qàm splendidissimè amictus consederat, percontanti, qod spectaculum speciosius unqam conspexisset, respondit, *Gallos, Phasianos, Pavos.* φυσικῷ γὰρ ἄνθει κεκοσμῆσθαι, καὶ μυρίῳ καλλίονι. *hos enim flore nativo, eóqe millies speciosiore, adornari.* Cæterùm *nativi amictus* istius etiamsi materia aliunde suppeditata habeatur, ipse tamen est οἰκογενής, *domi nascitur*, intus qasi contexitur, priusqam foris se prodat; qod tam in stirpibus, qàm & in animantibus videre licet; (ἕκαστον τῶν δένδρων ἔνδοθεν ἐκφέρει τὰ ἐνδύματα φαινόμενα, φύλλα καὶ ἄνθη καὶ καρπούς· καὶ τὰ πετεινὰ ἀπὸ τοῦ σώματος τὰ ἐνδύματα τῶν πτερῶν ἐκφέρει. *Stirpium unaqæqe abintus producit ea qæ foris conspicua sunt, indumenta sua, frondes, flores & fructus: volucres itidem è corpore proprio pennarum indumenta proferunt.* Macarius *homil. 32.*) Is avtem ubi jam prodierit, virtute víqe internâ qasi protrusus, corpori è qo prodiit, qódqe eo vestitur, non tam *adhæret*, prout ἐπίκλητος ille, qam ἐμφυόμενος, *inhæret*. Et *Christus* pariter, ubi ad *sanctificationem induitur*, in cor verè Christiani ita se insinuat, ut ibi qasi conceptus spiritus sui virtute hominem prorsus, qasi transformatum, immutet, novámqe infundat indolem, qæ in vitâ deinceps totâ se exerat. Non erat itaqe qod avt Christophorus ille, qi Evlogium per literas consuluit, avt Evlogius

logius ipſe, qi eidem reſpondet, referente Photio in *Myriobiblo cod.*230. tantopere ſe torqeret, de verbis Apoſtoli, qibus modò, τὸν Χριςὸν ἐν ταῖς καρδίαις κατοικεῖν, *Chriſtum* ſuorum *in cordibus habitare*, Epheſ.c.3. v.17. modò eoſdem eundem *induere*, perhibeat. μεγάλης οὔσης τῆς διαφορᾶς οἰκήσεώς τε καὶ ἐνδύσεως. ἡ μὲν γὰρ τὸ ἐπιπόλαιον, ἡ δὲ τὸ διὰ βάθους παρίςησι. *eò qòd magno ſit incolatus & indutus differentia. qum iſte rem ſuperficiariam duntaxat, ille penitius qiddam deſignare videatur.* Sed nec erat qod Evlogius eò confugeret, ut qò iſta conciliaret, *in aliis Chriſtum habitare, ab aliis* verò *indui* eundem ſtatueret. Κατοικεῖ, inqit, ἐν οἷς πολιτεύεται, καὶ οἳ καθεςήκασιν ἐῤῥιζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἐν αὐτῷ· ἐνδύεται δὲ τὸν Χριςὸν, καὶ ὁ πάλιν αὐτὸν δυνάμενος ἀποδύεσθαι. *Habitat in eo, qi in fide Chriſtianâ tam firmiter radices egit & fundatus eſt, ut neqeat deinceps excuti: induit avtem, qi ſic affectus eſt, ut eum poſſit exuere denuò.* Imò *indutus interior*, in cordis renovatione ad imaginem Chriſti, (de qâ Pavlus ad Galat.c.4. v.19. ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριςὸς ἐν ὑμῖν, *donec Chriſtus in vobis efformetur.* Et ex qâ enaſcitur proditqe exterior illa, in vitæ totius inſtituto, *Chriſti* qodammodo ipſius expreſſa qædam *effigies*) *incolatu* illo deſignatur. ita *indutus* iſtius duo ſunt *gradus*, qorum alter ad *converſionem internam*, ad *converſationem externam* alter pertineat. ille κατοικήσεως, hic ἐνδύσεως nomine inſignitur. nec tam ἔνδυσις ad κατοίκησιν, qàm κατοίκησις ad ἔνδυσιν gradus eſſe videtur. Optimè Joannes ille ὁ χρυσοῤῥήμων in *ad Rom.orat.* 24. Ὅταν εἴπῃ, ἐνδύσασθε, πάντοθεν ἡμᾶς αὐτὸν περιβαλέσθαι κελεύει. ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, εἰ δὲ Χριςὸς ἐν ἡμῖν· καὶ πάλιν, εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριςόν. καὶ γὰρ οἰκίαν αὐτῷ βούλεται εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ὡς ἱμάτιον ἡμῖν αὐτὸν περικεῖσθαι· ἵνα πάντα αὐτὸς ἡμῖν ᾖ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. *Cùm*, induite, *ait*, Chriſtum, *undiqe nobis circumjicere jubet. qemadmodum alibi dicit*, Si avtem Chriſtus in nobis: (Rom.c.8.v.10.) *& rurſus*, ut in homine interiore veſtro habitet Chriſtus: (Eph.c.3. v.17.) *Etenim animam noſtram eſſe vult Chriſti domicilium, eundémqe nos ut veſtem incingere; ut omnia ipſe nobis & interiùs & exteriùs exiſtat.* Idémqe *ad Galat.c.3. v.27.* Σὺ δὲ αὐτὸν ἐνδέδυσαι, τὸν υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθείς. *Tu verò eum induiſti, in te habens Chriſtum, eidémqe conformis factus.*

factus. qod disertiùs adhuc Schol. Græc. *ad Rom.* Πῶς δὲ αὐτὸν ἐνδυτέον; εἰ πάντα ἡμῖν αὐτὸς εἴη, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐν ἡμῖν φαινόμενος. *Qomodo induendus est Christus? si omnia nobis fuerit, interius exteriúsqe in nobis apparens.* Et ad *Galat.* οἷς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἠμφιεσμέθα. *imagine qadam ejus sumus qodam modo amicti.* Formulæ deniqe istius, qâ *Christum* hac ratione *induere* dicimur, qum non *cordis* tantùm *habitu*, sed *vitæ instituto* eidem planè Σύμμορφοι Rom.c.8. v.29. i. *conformes* existimus, exemplum luculentissimum, qia phrasis alioqi duriuscula videtur, qâ *induere* aliqem dicimur, suppeditat nobis senex Venerandus, non tam canitie qàm animi candore verendus, nec sine honorificâ mentione nominandus mihi, cui Græcarum literarum tyrocinia ferè prima debeo, D. Joannes Bojsius. Is apud Evsebium in *vitâ Constantini* formulam eandem planè cum interpretatione etiam adjunctâ, jam olim observavit: cujus hæc sunt verba de Constantini filiis in ipso operis illius vestibulo: νυνὶ δὲ ὅλον αὐτὸν ἐνδυσάμενοι. *nunc totum illum* (Constantinum patrem suum) *induti.* id qî factum, mox docet; partim θεοσεβείας ἀρετῇ, *religioso animi affectu patri conformes*; habes *indutum internum*: partim τοῖς τοῦ πατρὸς ἐμπρέποντες καλλωπίσμασιν, *præclaris* ejusdem *institutis* tam accuratè insistentes, ut in eis ipse superstes adhuc videretur; habes & *externum.* *Christum induere* itaqe dicimur, qando *vita Christi in nobis se prodit*; qando vitam ita ad Christi normam instituimus nostram, ut qi eam contuetur, verè dicere qeat, *Certè Christus est in vobis.* Et *humilitatem* pariter, qæ est vestis istius nuptialis *lacinia* peculiaris, vel etiam *amictus* regalis istius *pars* præcipua, imò, si dicere liceat, principalis, tunc *induere*, eâqe nos *convestire* dicimur, cum ea in totâ conversatione nostrâ elucere deprehenditur, nec *toga* magis, qam in tergo gerimus, qàm *modestia animíqe submissio*, havd fucata tamen, in vultu, incessu, gestu, habitu, dictis, factísqe qibusvis, intuentium ac conversantium oculis palam sese objicit & oggerit etiam. Ideo optimè Syrus מַכִּיכוּת עַיְנָא *oculorum submissionem* dixit, hoc est, ejusmodi, qæ in oculis vultúqe se prodat. qod graphicè admodum M. Antoninus ille Imperatorum decus, *de institutis suis l.*11. §.15. ὅτι τῷ μετώπῳ γεγράφθαι ὀφείλει, καὶ ἐν τοῖς ὄμμασι ἐξέχειν.

 fronti

fronti inſcribi oportet, & in oculis extare, qod intus in corde geritur. qò eôdem ſpectat & qod אתעטפו & חיצאית dixit. eſt enim עטף *operire, obtegere, involvere*. Hymno 65. v.14. בָר יַעַטְפוּ *valles frumento operiuntur*. Et hymno 73. v.6. *Cingit eos torqis inſtar, ſuperbia: & violentia* יַעֲטָף־שִׁית *amictus in morem, operit eos*. inde Eſajæ c.3.v.22. מַעֲטָפוֹת qod ἐγκομβώματα qò minùs vertatur, qod impediat, nihil video. Jajrus *ſtragula* vùlt eſſe *qibus lectus inſternitur & obducitur*. Sed alii pleriqe, in qibus & Camius, לְבוּשׁ ſive כְּסוּת *amictus, velamina, qibus mulieres ſemet operiunt*. Itaqe Hieron. *palliola*, vertit. Vatabl. *pepla*. Jun. *amicula*. noſtri cum Piſcatore, **mantels**. Veſtem omnes deſignari volunt, qæ *ſuperiùs induatur*. ut mirari ſubeat, qid Tremellium, qem & Beza ſecutus eſt, & hunc Genevenſes noſtri, induxerit, ut Syrum verterit, *Amicite vos intrinſecus*. **Deck your selves inwardly**. Non ſum ignarus vocem חִיצָאִית à Schindlero in *Pentaglosſo* reddi *intrinſecus*. Verùm exemplo nullo, qo id firmetur, adducto. cum contrà thema, ad qod ipſe refert, חוץ *foris, extrà, extrinſecus* ſignificet; unde & חִיצוֹן *exterior*. Qin & aliô concedit V.C. Jo. Buxtorfius filius (τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον) qi τὸ חִיצָאִית deducit à חִיץ qod *cingere, ſuccingere, obducere* ſignificet. Sic Act. c.27.v.17. pro eo qod Lucas Græcè dixerat, ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον, Syrus habet, מְחִיצִין qod Tremell. reddidit, *extrinſecus ſuccingebamus*. Lud. de Diev, *cingulis conſtringebamus*. docet enim ex *Lexico Syr. Arab.* verbum hoc ſignificare, *cingulis conſtringere & ligare*. qo ſenſu & τὸ ἐγκομβώσασθαι uſurpari mox oſtendemus. Ab hac avtem radice eſt חִיצָא *linteum, ſindon*. qod uſurpavit Syrus Matth.c.27. v.56. & Luc.c.23. v.53. nam pro eo qod Græcè dicitur, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, Syrus, כַּרְכֵהּ בְּחִיצָא eſt avtem כְּרַךְ *involvere*. unde תַּכְרִיךְ בּוּץ *ſtola*, qâ qis involvitur, *byſſina*. Eſter. c.8. v.15. itaqe חִיצָא qoqe pro *ſindone*, ſive *linteamine*, inde dictum, qòd eo *exterius aliqid obvolvatur*; uti & Buxtorfius cenſuit. Addatur & Philippi Aqinatis expoſitio in *Lexico abſolutiſſimo*; חִיצָאִית הַדָּבָר שֶׁסּוֹבֵב דָּבָר אַחֵר *res eſt, qæ rem aliam cingit*. ut à חַיִץ qod *parietem* ſignificat (eúmqe exteriorem, ſi Schindlerum ſeqimur; qem mirum tamen cur חִיצָאִית inde ductum *intrinſecus* reddere voluerit)

qi

qi aream ædésve ambit, ortum habeat. Verùm cum adverbialiter ab Apostolo usurpari videatur, verti rite poterit, vel *circumcircà*, cum Buxtorfio, vel *extrinsecus* etiam, prout ipsa svadet notatio; vel utroqe significatu insimul juncto, *velut cinctu exteriore*. Atqe de Syro vidimus, eum, si rectè capiatur, metaphoræ hujus sensum clarè satis expressisse.

Proximum est, ut de Græco videamus, nunqid nobis insolens satis vocabulum istud, qo Apostolus ipse hîc usus est, qod huc faciat, suppeditet. ἐγκομβώσασθε, inqit, τὴν ταπεινοφροσύνην. Κόμβος inter alia Hesychio significare dicitur τὸν κόσυμβον. id qid sit, apertiùs docet nos Svidas, τὸν δεσμὸν scil. τῶν χειρίδων, *manicarum nodum*, sive *vinculum*, *qo eæ soleant illigari*. Idem & βαλάντιον, sive *crumenam*, designare, docet nos, qod apud Grammaticum eundem illum reperitur, Κομβολύτης, βαλαντοτόμος. qasi *crumenisecam* dixeris, lingvâ nostrâ **a cutpurse.** qanqam κομβολύτης esset potiùs qem nos dicimus **a pickpurse.** *zonam* avtem pro *crumenâ* usurpari, qia zonæ inclusos nummos gestare ex usu erat, sermo familiaris passim prodit. Inde ἐπικόμβια seculi serioris & seqioris Græcis dicta, ἀποδεσμοί τινες, sive ἐκ πανίων τμήματα, *fasciculi*. sive *segmenta panni*, illigata habentes numismata, qæ in Imperatorum coronationibus in plebem promiscuam spargebantur. uti ex Codino *de Offic. avlæ Constantinopol.* & Jo. Cantacuzeno *hist. l.1.c.41.* ostendunt Jo. Mevrsius in *Glossar. Græcobarb.* & Aloisius Novarin. *Schediasm. sacroprofan. l.2.c.15.* Sed & τὸ ἐγκόμβωμα eodem qo κόμβος simplex, sensu sumi, monet nos cùm Etymologus; tum & Hesychius idem. qo etiam avtore, ἐγκομβωθεὶς est δεθεὶς, *illigatus*, *innodatus*. qod Apollodori ab Etymologo adducti avtoritate firmari videtur.

—— τὴν ἐπωμίδα
Πτύξας διπλῶς, ἄνωθεν, ἐνεκομβωσάμην.

(sive ut Svidæ codices exhibent, Πτύξασα διπλῆν, — ut qæ loqitur, mulier sit. qod si seqamur, legendum potiùs, Διπλῆν πτύξασ' ἄνωθεν, &c. qo metro consulatur.)

—— *amiculum,*
Ubi duplicaram, desuper constrinxeram.

qæ verba esse Apollodori Carystii, non Geloi, (nam uterqe Comicus extitit) ex fabulâ, qam Ἀπολιπόντας, i. *Deficientes*

inſcripſit, docet &, niſi fallat, avt fallatur ipſe, nos Svidas; apud qem tamen, pro Καρυςίοις ἀπολιπῦσι, legendum avt Καρυςίς ἀπολιπῦσι, avt (qod apud Athenæum reperitur, qi tamen fabulam eam Geloo tribuit) Ἀπολιπέσῃ. Hanc ſignificationem ſecutus eſt Eraſmus, qum vertit, *Innodate*: qod explicat, *infixam vobis habete*. eodémqe forſan reſpexit Caſtellio, qi, *Humilitatem amplectimini*. ſed & Henr. Stephanus, qi, *Modeſtiâ vos incingite*. Verùm, ut ne in eo inſiſtam, qod apud Heſychium reperio, Κομβῆσαι, ἀναλαβεῖν. qod Κομίσαι potiùs legendum ex literarum ſerie videatur; qanqam & legi forſan poſſit. Κομβῶσαι, ἀναβαλεῖν. i. *circumjicere, amicire*: unde ἀναβολὴ, ἀμβολὴ, *abolla*: Eodem avtore κομβώσασθαι etiam ſignificat ςολίσασθαι, *amicire*; unde κόμβωμα, ςόλισμα *amictus*. & ἐγκομβῦσθαι, ἐνειλεῖσθαι, *involvi*: unde ex avtore innominato, ἐγκεκόμβωται, ἐνείληται. Hinc ergò ἐγκόμβωμα *veſtis*, qâ qis involvit ſeſe, qæqe cæteris ſuperinduitur: & ea ſexui qoqe utriqe communis. Siqidem Pollux *onomaſtici l.4.c.18.* ait eſſe ἱματίδιόν τι λευκὸν, *amiculum candidum*, τῇ τῶν δούλων ἐξωμίδι προσκείμενον, *qod in fabulis Comicis ſervulorum tunicæ adjici ſolebat*. Longus verò *Paſtoral.l.2.* Paſtoribus in uſu fuiſſe indicat, & veſtem qidem *extimam*, non *interulam*; *ſuperariam*, non *ſubuculam*. ubi de Tityro, Philetæ paſtoris filio, qò expeditiùs ac celeriùs iter juſſum abſolveret, Ὁ μὲν ῥίψας τὸ ἐγκόμβωμα, γυμνὸς ὥρμησε τρέχειν, ὥσπερ νεβρός. *Ille abjecto encombomate, nudus in curſum ſe dedit, ad hinnuli inſtar.* Cave tamen *nudum* aliter intelligas, qàm qo modo Savl coram Samuele *nudus procidiſſe* perhibetur Reg. l.1. c.19. v.24. qo modo Vati, *nudus ambularet*, injunctum eſt, Eſajæ c.20. v.1. qo modo Petrus γυμνὸς fuiſſe dicitur, τὸν ἐπενδύτην οὐ διεζωσμένος. Joan. c.21. v.7. Varro avtem, à Nonio lavdatus, in *Catone*, ſive *de liberis educandis*, *veſtem* etiam *puellarum*, & *ingenuarum* qidem, neqis *ſervilem* tantùm ex Polluce cenſeat, τὸ ἐγκόμβωμα fuiſſe, nos clarè docet. *Ut puellæ*, inqit, *habeant potiùs in veſtitu chlamydas, encombomata, ac parnacidas, qàm togas.* Qo loco pro *Parnacides*, *Arnacides* legi poſtulant Hadr. Junius & Avſon. Popma. qod ex Ariſtophanis *Nubibus* Svidas, ex Platonis *Sympoſio* Pollux *l.7.c.33.* §.4. exhibent. Ἀρνακίδα verò Svidas eſſe ait περιβόλαιον *amictus*

genus

genus qoddam, in usu ad frigus arcendum; qòd ex *pellibus agninis* conficeretur, sic dictum. *ἀρνακὶς* enim, ut Pollux *l.*10.*c.*9. est *pellis agnina*, qæ canum collaribus subsui solebat, ne affrictu asperiore colla infestarentur. ex Platone avtem apparet ad *calceamenta* qoqe ob mollitiem à delicatioribus qibusdam adhibitam eandem. Sed & istas, & *encombomata*, è vestibus Puellaribus fuisse, qod impræsentiarum volumus, ex Varronianis illis constat. Vestes avtem puellares cultiores & varietate aliqâ insignes fuisse plerumqe, non est vero absimile. Talis▭ כְּתֹנֶת פַּסִּים *πολύμιτος*, *versicolor*, an *variegata*, *tunica*, (qæ & מְעִיל i. *chlamys*, sive *palla* dicitur) Tamaris illa, in Regum Judaicorum histor. l.2 c.13.*v*.18. *puellarum regiarum, dum ἀδμῆτες κόραι, virgines & innuptæ adhuc*, essent, solennis. talis & qam Josepho *τηλυγέτῳ* suo Jacob conficiendam procuraverat; qod invidiæ ansam primam filiis reliqis adversus *τὸν ἀγαπητὸν* subministrasse videtur. Genes. c.27. v.3,4. certè *κομβώματα* (malè *κομβύματα* editur) Svidæ sunt *καλλωπίσματα*, *ornamenta*. Et *τὸ κομβοῦσθαι, ἀντὶ τοῦ καλλωπίζεσθαι*, sive *ornari*, usurpatum Epicharmo in *Amyco*, (fabulæ ex Epicharmeis nomen id esse docet nos Sophoclis Scholiastes, qod Sylburgium Portámqe trajectione verborum deceptos fugerat) suggerunt Svidas & Etymologus, verbis illis,

Εἴ γε μὲν (*μὴν* fortè) *ὅπ καλῶς κεκόμβωσο*.

qod sit pulchrè amictus, nitidiùs splendidiúsve vestitus & adornatus. Fortasse & *ῥαβδωτὰ* erant *ἐγκομβώματα* ista *puellaria*, qalia Gallorum *sagula virgata*, Maroni *Æneid. l.*8. Et *avro virgatæ vestes*, Silio *bell. Punic. l.*4. qæ habebant *in virgarum modum deductas vias*, uti Servius explicat: sive *striatæ* (qo modo forsan Servius scripserat, *strias*, non *vias*) ad concharum qarundam instar, qæ & *ῥαβδωταὶ* ideò Aristoteli dictæ, *histor. animal. l.*4. *c.*4. & inde *αἱ ἐν τοῖς χιτῶσι ῥαβδοὶ*, apud Pollucem *l.*7. *c.*13. Certè tale qiddam subindicare videtur Hesychius verbis illis, *Κομβώματα, τὰ ἐν τοῖς ῥάβδοις μικρὸν τόρνον ἔχοντα, ὑπὸ πεταλέων*. verùm ista cum vitii suspecta sint, vix certi qicqam inde eruas. Cæterùm, utut istud se habuerit, certum est ad amiculi decentioris alicujus, vel & cultioris, genus, qod extimum geri, nodóqe forsitan vel fibulâ adstringi, consveverat, Apostolum istic allusisse, ubi monet, ut mo-

destiâ, sive animi submissione, qæ in vitâ se prodat palámqe faciat, indutâ spectabiles semet exhibeant: nec reverâ reperitur qicqam qod hominum oculos magis attrahat, animos afficiat, affectus alliciat, decorem gratiámqe, cùm apud mortales, tum & apud Deum ipsum immortalem conciliet, qàm mansvetudine modestiâqe imbutus excultúsqe spiritus humanus: qam idcirco ἀντὶ τῆς περιθέσεως χρυσίων καὶ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμου loco, mulieribus piis commendat Apostolus idem, & coram Deo πολυτελὲς esse pronunciat, cap.3. v.3.4. Sed & in *Pirke aboth*, sive *Patrum dictis collectaneis*, c.6. §.1. R. Meir de homine, qi legis studio incumbit, ומַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה *& vestit eum modestiâ*; vel *modestiâ amicit ipsum*, lex scil. ex qâ etiam Deo hominibúsqe dilectus, acceptus, gratus evadit. Atqe hæc, cùm de Petri monitu illo, tum & de vocis insolentioris sensu ac significatu suffecerint. qibus ea qæ in Hymnum primum commentari visum est, clavdemus.

Appendicis loco, qæ seqvntur, Capiti isti adnexa sunto. Cinnum meum hunc postqam integrum absolveram, cujus ad oram summam, sed loco primo mista & immissa, qæ libello hoc primore sunt comprehensa: prodierant Viri Clariss. Dan. Hejnsii *Exercitationes sacræ*. Eas dum evolvo, ad Petri periocham istam, qam in Capite prægresso discutiendam suscipiebam, annotata qædam deprehendi, & in his nonnulla ab eis qæ hîc à me edissertata sunt pavllò diversa, de qibus obiter pavcis dispiciendum erit.

Primò, qòd ἐγκόμβωμα vult esse *vestem humilem, & servorum, qi cùm breves tunicas, qas ἐπωμίδας vocant, gestarent, super has ἐγκόμβωμα induere solebant, palliolum vilissimum, sed candidum, qod & ἐπίβλημα dicebant.*

Testatur qidem post Pollucem, qem suprà adduximus, Gellius *Noct. Attic. l.7. c.12.* ἐξωμίδας *substrictas brevésqe tunicas* fuisse, *circa humerum desinentes*, qibus & *Romani* aliqando sunt usi. Qin & servos in scenâ eas gestare solitos, præter Pollucem, Aristophanis ad *Vespas* scholiastes cum Festo commissus nos docet; qorum iste *comicum* ait esse *vestitum*, ille δουλικὸν ἱμάτιον, *habitum servilem*. Sed Pollucis verba, qia disertiora sunt, dare, havd abs re fuerit, eò magis, qòd ad ea cum impingisset, lapsus vir summus videtur. Ex *l.4. c.18. §.2.* ista sunt;

Κωμικὴ

Κωμικὴ δὲ ἐσθὴς, ἐξωμίς· ἔστι δὲ χιτὼν λευκὸς ἄσημος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ῥαφὴν οὐκ ἔχων. *Comica vestis, exomis: est avtem ea tunica candida, vilis, ad latus sinistrum nevtiqam consuta.* qod postremum nota erat, qâ servulorum vestitus ab ingenuorum habitu distingvebatur. Pollux idem *l.7.c.13.* χιτὼν δὲ, ὁ μὲν ἀμφιμάσχαλος, ἐλευθέρων σχῆμα· ὁ δὲ ἑτερομάσχαλος οἰκετῶν. *Tunica utrinqe manuleata, ingenuorum habitus erat; ab alterâ verò tantùm parte manuleata, servorum.* ita enim epitheta illa Etymologus exponit, Ἀμφιμάσχαλος, χιτὼν δύο χειρίδας ἔχων· ὃς ἦν τῶν ἐλευθέρων· ὁ δὲ τῶν οἰκετῶν μίαν εἶχε, καὶ διὰ τοῦτο ἑτερομάσχαλος ἐκαλεῖτο. itaqe qod Festus, *Exomides sunt comici vestitus, exertis humeris.* id de humero altero tantùm, idqe sinistro, *expapillato* uti posteà loqitur, est intelligendum. ab exerto avtem humero *exomidis* tunicæ ejusmodi enatum est nomen.

Adhæc ἐγκόμβωμα illud, qod & ἐπίβλημα dictum ex avtoribus dictis discimus, qo exomides servulorum illæ, sive in scenâ, sive extra scenam, obducebantur, fuisse ἱματίδιόν τι λευκὸν, *palliolum qoddam candidum*, & pro servili conditione vile satis, tale nimirum, qalem Pollucem nobis *exomidem* ipsam, cui id superinduebatur, describentem in antegressis avdivimus, extra controversiam esse conceditur. Verùm perperam hinc concluditur, ἐγκόμβωμα omne, avt *humile*, avt *servile*, avt *vile* etiam, nedum *vilissimum*, indumentum fuisse. nec verò est verisimile, ad vile atqe ignobile aliqod amiculum respexisse Apostolum, cùm hoc vocabulo uteretur; sed ad mundi muliebris potiùs partem insigniorem aliqam, qæ gerentem spectantium oculis conspicuam redderet & eximiè commendatam. rectéqe proinde reddiderunt in editione Genevensi nostri, **Deck your selves with humility.**

Tum ἐξωμίδας & ἐπωμίδας malè confundit, dum qod de illis Pollux pronunciat, ad istas Vir Clariss. transfert. etiamsi enim ἐξωμὶς, ἐσθὴς δουλικὴ dicatur, qalem ex veteribus illis, suprà descriptam habuimus; at non ἐπωμὶς, qantum legisse memini, servulorum amictus fuisse usqam dicitur. Ἐπωμὶς Polluci *l.13.c.13.* inter ea recensetur indumenta, qæ γυναικῶν ἴδια, *mulierum peculiaria* habebantur. Sed & ex eis fuisse, qibus illæ indui consveverant, cùm vel oblectamenti cavssâ,

ad

ad hilaria agenda, vel ad ſpectaculum aliqod ſolenne, in publicum foras prodirent, ex Chæremonis non Comici, (in qo halucinati ſunt tot viri magni, Gyraldus, Camerarius, Grotius, Stephanus, Svidam erroris ducem ſecuti, ſed Tragici, prout præterqam qod fabularum argumenta docere poterant, Athenæus, nec id uno in loco, diſertè teſtatur) fragmento reliqo patet, in qo Oeneus (à qo fabulæ nomen) virginum, qas in prato qodam ſemet oblectantes, dum Dianæ forſan an Veneris ad Lunam illucentem pervigilia celebrant, & alias qidem humi deſidentes cubantéſve, alias choreas ducentes, alias flores legentes, ſpectaverat, amictus geſtúſqe deſcribendo, inter alia ab Athenæo *l.* 13. repreſentata, hæc habet,

> Ἔκειτο γὰρ ἡ μὲν λευκὸν εἰς σεληνόφως
> Φαίνουσα μαστὸν λελυμένης ἐπωμίδος.

hoc eſt, vertente Grotio;

> *Alia jacebat, candidas papillulas*
> *Oſtendens Lunæ, retrojecto pallio.*

qod &, vocabulo ipſo, de qo agitur, retento; ſic reddi poterit;

> *Jacebat alia qidem, ſolutâ epomide,*
> *Mamillulas oſtentans Lunæ condidas.*

Epomidas avtem qæ geſtabant mulierculæ, nuptæ eæ, an innuptæ virgines adhuc; *encombomata*, qæ illis ſuperinjecta ferebant, ad earundem proculdubio conditionem rationémqe accommodata habebant; nec epomidi pretioſæ ſplendidæqe encomboma vile atqe ignobile ſuperindutum ire volebant; ne vilior iſta honeſtiorem illam deturparet, & amictus pars altera ab alterâ diſſidens, ſpectaculum difforme atqe indecorum ſpectantium oculis exhiberet: nec eſt verò avt ratione avt uſui etiam conſentaneum, niſi per imbrem forſan vel in itinere, tutele munimentívæ cavſſâ, veſtem elegantiorem viliore obvelare, qo conſpectui minùs pateat illa, qam conſpicuam magis eſſe volunt plerique. Nullâ itaqe ratione induci poſſum, ut illam moniti Apoſtolici à viro Cl. datam periphraſin probem, *Humilitatem induite, ut encomboma nimirum ſervi, cum veſtem illam, illud palliolum, viles humiléſqe ſervi, ut humilitatis indicium, geſtarent.* Malim ego qidem,

Humi-

Humilitatem induite, ut encombomata virgines ingenuæ, qibus se decorè vestitas atqe exornatas exhibebant, ubi foras in publicum, ínqe hominum conspectum, conspiciendæ fortean & ipsæ, prodibant.

In Svidâ verò defingendo & explicando, (de qo qid sentiam, est à me suprà indicatum) uti Viro Cl. non accedo, ita nec viro doctiss. Jo. Crojo (qi adversus illum iniqiorem pavlò passim se præbet) per omnia istîc assentiri qeo. Hujus postqam ad manus meas pervenerant *in Novum Fœdus Observationes sacræ*; in eis Hejnsium deprehendi de Svidæ loco hoc tentato, notatum. Ac primò qidem Hejnsii verba sic refert. *Apollodorus* (inqit) *teste Svidâ, postqam dixit*, Καρυςίοις λιπῦσα τὴν ἐπωμίδα πτύξασα διπλῆν, *addit*, ἄνωθεν ἐνκομβωσάμην, *fortè*, ἄνωθεν αὐτὴν αὖθις ἐγκομβώσομαι. Tum increpatione acri satis subjectâ; *Animadverte*, inqit, *lector, qanta sit Hejnsii eruditio, qanta in Veterum libris volvendis, eorúmqe fragmentis eruendis diligentia & prudentia. Has voces* Καρυςίοις λιπῦσα *conjungit cum verbis mulieris, qæ in Comœdia Apollodori Geloj loqitur, ac si ea diceret, se Carystiis suam* ἐπωμίδα *reliqisse: cum Apollodori Comœdia fuerit, qæ* Καρύςιοι, *vel* Ἀπολιπῦσα *inscripta erat.* Ἀπολιπούσης *meminit Athenæus l.3.*——*Hæc comœdia in libris editis Svidæ inscribitur* Καρύςιοι ἀπολιπόντες. *unde Casavbonus conjicit apud Athenæum scribendum esse* ἐν Ἀπολιπούσῃ. *nos verò arbitramur has duas voces esse distingvendas, atqe hanc Apollodori comœdiam inscriptam fuisse*, Καρύςιοι, ἢ Ἀπολιπῦσα. Hæc ille.

Atqi, ut nihil dicam, qàm iniqum sit ex unâ avt alterâ, è conjecturâ, emendatione vel parum avspicatè tentatâ, vel dextrè minùs præstitâ, de cujusqam eruditione, prudentiâ, diligentiâ in universum censuram formare, sententiam proferre: certè si ex hoc ipso qod nunc in manibus est, de viro doctiss. Legis hujus latore, judicium lege parili institueretur, ab omni tam ratione qàm & æqitate alienissimum esse, cùm hujus ipsius scripti pars reliqa tantùm non clamaret, tum avtor ipse non immeritò conqereretur. Verùm istud ut mittam. Primò Hejnsio vir doctiss. affingit, qæ is (in eâ saltem, qæ penes me est, apud Cantabrigienses nostros typis impressa, editione) nullus habet, nullus dicit, nec Καρύςιοις λιπῦσα, sed ἀπολι-

πεῦσι, præferunt Codices Hejnsiani. nec verba illa, cum Comici verbis compingit, sed ab eis, cum punctiunculâ intersitâ, tum & literâ majusculâ inciso inseqenti præfixâ, disertissimè distingvit. *Svidas*, inqit, *postqam dixit*, Καρυςίοις ἀπολιποῦσι, τὴν ἐπωμίδα πτύξασα, &c. candor itaqe in reprehensore meritò istic (ne qid gravius dicam) desideratur.

Tum non minùs Hejnsio, qem tam inclementer exagitat, reprehensorem ipsum in Svidâ restituendo, halucinatum hîc ego qidem nullus ambigo. Siqidem, qod Apollodori Comœdiam, Καρύςιοι ἢ Ἀπολιπεῦσα, fuisse inscriptam, affirmat, nullo id avtore comprobatur, nullâ vel probabili conjecturâ nititur. Comœdiarum Apollodori, & utriusqe qidem (duo namqe cognomines Comici fuerant) mentio apud Veteres reperitur havd infreqens. at qæ Καρύςιοι dicta, nusqam, opinor, apud ullum eorum hactenus comparuit. Ἀπολιπεῦσα qæ nuncupabatur, erat. ejusdémqe meminit reverâ loco à Viro doctiss. indicato Athenæus. malímqe cum reprehensore Ἀπολιπέσῃ, qàm cum animadversore eò loci Ἀπολιποῦσι legere, & ex Athenæo Svidæ, qàm ex Svidâ Athenæi correctionem moliri. Verùm pro Καρυςίοις ἀπολιπεῦσι, Καρύςιος Ἀπολιπεύσῃ omninò legendum. *Apollodori* scil. Comici duo fuerant; *Carystius* alter, alter *Gelous*; à patriâ uterqe sic dictus. Ex utroqe excerpta extant adhuc in Veterum monumentis, apud Athenæum, Hesychium, Pollucem, Ammonium, Evstathium, Svidam, Donatum, alios. Utriusqe disertim distinctímqe eôdem loci meminit Pollux *l.*10.*c.*31. Ἀπολλόδωρος ὁ Γελῷος ἐν Ψευδαίαντι. ——Ὁ δ' Ἀπολλόδωρος Καρύςιος Αὐλητρίδι (?)... Ἀυτὸν ἐργατεῦντι. Nec me movet, qòd Ἀπολιπεῦσα, non *Carystio*, sed *Geloo*, ab Athenæo adscribitur. Siqidem pari modo, qod & Casavbonus observavit, fabulam alteram, cui titulus Γραμματιδιοποιὸς, *Carystio* Athenæus *l.*7. *Geloo* Pollux *l.*10.*c.*23. attribuit. alterius itaqe, prout istic, ita illius fuerit σφάλμα μνημονικὸν: nisi si de avtore, hoc an illo, variæ fuerint criticorum sententiæ. qod in multis, & Apollodori alterius inter alios, contigisse, ex Athenæo & Polluce (alios ut taceam) liqidò patet. qin & Grotius proinde in *Excerptis* suis, fragmenta eadem nunc sub hujus, nunc sub illius nomine recensuit. Nec fœliciùs itaqe in Svidâ restituendo qàm Hejnsius, qem tamen tam severè

verè castigat, tam sæviter flagellat, versatus est ipse Crojus.

In Comici sanè verbis distingvendis consideratè minùs egit; cum ita rescribit, ut hemistichium qod præmissum oportuerat, senario integro subjungendo, metrum corruperit. qalis est enim iambus iste,

Τὴν ἐπωμίδα διπλῆν πτύξας ἄνωθεν?

avt qale etiam iambi novi exordium illud, ἐνεκομβωσάμην? Sed & ridiculus planè error est, qod Vir doctiss. Ἀπολλόδωρον Γελῷον non semel *Apollodorum ridiculum* reddidit. Atqi, ut illud ne moneam, (qod qis in ferè Græcis literis vel levissimè tinctis nescit) γελοῖον non γελῷον *ridiculum* denotare. *Geloi* nomen Comico illi, non à risu adhæsit, sed à patriâ. *Gela* scil. (teste Stephani Byzantini abbreviatore) urbs fuit Siciliæ, juxta qosdam à *Gela* flumine præterlabente, juxta alios à *Gelone* conditore sic dicta. inde deductum formulæ geminæ nomen gentilitium, ab illâ nominis ratione Γελαῖος, ab istâ Γελῷος. Ab Apollodoro avtem *Phormionem* (sicut & *Hecyram*) suam mutuam sumpsisse Terentium avtor est Donatus. qi & Poetam *erroris manifesti* reum teneri affirmat, qod in *Prologo* Ἐπιδικαζόμενον eam nuncupatam ait, verbis illis,

Epidicazomenon qam vocant Comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant,
Qia primas partes qi aget, is erit Phormio.

ἐπιδικαζομένην eam dicere debuisse. *id* enim *fabulæ, qam transtulit, fuisse nomen, à puellâ, de qâ judicium* habebatur, cùm Comici ejusdem *fabula alia* fuerit, qæ ἐπιδικαζόμενος dicebatur. Et Apollodori qidem *Carystii*, non *Geloi*, fuisse avtumo; qæ & geminam forsan inscriptionem habuerit, à puellâ adjudicatâ alteram, ἐπιδικαζομένην, à parasito litem intendente alteram, Διαβάλλοντα. Apollodori Διαβάλλοντα lavdat Stobæus *tom.2. tit.6.* ex qo Pollucis codicibus medela dabitur, apud qem *l.10. c.33.* depravatissimè editum habemus, καὶ ἐν Ἀπολλοδώρου τοῦ Καρυστίου διαβάλλων, Μέγα, ὦ Φορμίων, γλωττοκόμον ἐκ ὀφθαλμῶν. qod Rod. Gvalterus interpres reddidit; *Et in Apollodori Carystii Diaballis, Magnum, ô Phormio, glottocomum non oculo.* qæ verba Oedipo aliqo, avt Sphinge etiam, indigent. Tu, lector, rescribe sis meo periculo;

καὶ ἐν Ἀπολλοδώρου τοῦ Καρυστίου Διαβάλλοντι, ——— μέγα,
Ὦ Φορμίων, γλωττοκόμον· οὐκ ὀφθαλμιῶ.

Et in Apollodori Deferente, ſive *Calumniante*,
Magnum ecce, *Phormio*, *vidulum* : *non lippio.*

Apollodori Διαβάλλοντα eſſe ex Stobæo diſcimus, Apollodorum hujus avtorem Caryſtium fuiſſe ex Polluce. ex qo & *Phormionis* nomen habemus; & illius qidem, opinor, qi fabulæ Terentianæ nomen dedit. Verùm iſtæ, de inſcriptione geminâ, déqe fabulâ hac eâdem cum Terentianâ, ut leves fuerint conjecturæ; at de Pollucis loco iſto reſtituendo qod attulimus, nihil qàm mera conjectura, avt ſuſpicio, minùs. Hæc avtem eo magis hîc adjicere viſum, qò unâ cum viro doctiſſ. ad Pollucem emendandum, qod & alibi loco non uno eſt à nobis præſtitum, hac occaſione ſymbolam noſtram contribueremus. Interim de V. Cl. alterius interpretatione, alterius reprehenſione, qæ ſit animi mei ſententia cum ingenuè libereqe indicaverim, eam ipſe erudito ingenuóqe cuivis, libertate parili cenſendam relinqo.

Cap. X.

Hymnorum tituli. Hymni ἀνεπίγραφοι, *qot.* ἐπίγραπτοι, *qot. Titulis indicata.* 1. *Perſonæ*, 1. *à qibus conſcripti. Moſes. David. Salomon. Aſaph. Heman. Ethan. In Hymno* 72. *clavſula adjecta, expenditur. Davidi omnes tribuentium, opinio rejecta. item Chaldæi, qi Hymnum* 92. *Adæ adſcribit. Plures tamen Davidis, qàm qi nomen ejus præferunt. Rabbinorum & Hieronymi, regula rejecta. De Aſapho tributis ambigitur.* 2. *pro qibus confecti.* 3. *qibus commiſſi.* לַמְנַצֵּחַ *qid.* 2. *Tempora, ſive occaſiones,* 1. *qibus confecti. Hymni* 9. *&* 56. *tituli, expenduntur.* 2. *qibus adhibendi.* אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר *qid.* מַחֲלַת *qid. Piſcatoris opinio rejecta.* 3. *Natura.* 1. *Qalitas, dignitas.* מִכְתָּם *qid.* שִׁיר הַמַּעֲלוֹת *qid. Variæ de hac ſententiæ.* 2. *Materia.* אַל־תַּשְׁחֵית *qid.* לְהַזְכִּיר *qid.* עֵדוּת *qid.* 4. *Muſica.* שִׁיר *qid.* מִזְמוֹר *qid.* שִׁיר מִזְמוֹר *&* שִׁיר מִזְמוֹר, Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, *cur ſic dicti. Athenæus emendatus. Tzetzes notatus. Organa.* נְחִילוֹת *qid.* מַחֲלַת

מַחֲלַת *qid.* נְגִינוֹת *qid.* שׁוֹשַׁנִּים *qid.* ἔντατα, *inter* ψηλαφητά. שׁוּשַׁן עֵדוּת *qid.* גִּתִּית *qid.* *Junius hîc* ἀλλοπρόσαλλος. עַנּוֹת *qid.* *carmen* ἀμοιβαῖον. עֲלָמוֹת *qid.* שְּׁמִינִית *qid.* עַלְמוּת לַבֵּן *qid.* שִׁגָּיוֹן *qid.*

DE Hymnorum ſacrorum titulis diſſertationem (σὺν θεῷ) inſtituimus: non qaſi novi qippiam allaturi, ſed qò ordine aliqo diſpeſcamus, qod maximè probabile viſum fuerit, in ſingulorum explicatione ſecuti.

Hymni itaqe (ita תְּהִלִּים lubens verterim) ſacri, uno ſimul volumine conſtipati, vel ſunt ἀνεπίγραφοι, vel ἐπίγραφοι.

Ἀνεπίγραφοι, qi *titulo deſtituuntur*, ſunt numero viginti qinqe, ſexta pars utiqe cohortis integræ. 1.2.10.24.33.43. 71.91.93.94.95.96.97.99.104.105.107.114.115 116.117. 118.119.136 137.

Ἐπίγραφοι, qi *titulo* præfixo *inſigniuntur*, ſunt centum viginti qinqe reliqi.

Titulis ſive inſcriptionibus indicantur, 1. *Perſonæ.* 2. *Tempora.* 3. *Naturæ.* 4. *Muſica.*

Perſonæ titulis deſignatæ triplicem rationem, ſive differentiam habent; *à qibus conſcripti; pro qibus confecti; qibus commiſſi* ſive concrediti.

1. *A qibus conſcripti.* ſex ſunt avtem, qorum nomina Hymnis ab ipſis concinnatis præfixa reperiuntur. *Moſis,* Hymno 90. *Davidis,* Hymno 3.4. 5.6.7.8.9.11.32.34.35. 36. 37. 38. 39.40.41. 51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61. 62.63.64.65.68.69.70.86.101.103.108.109.110.124.133. 138.139.140.141.142.143.144. *Solomonis,* Hymno 127. *Hemanis,* Hymno 88. *Ethanis,* Hymno 89. *Aſaphi* deniqe, Hymno 50.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83. qanqam de horum qibuſdam non immeritò ambigitur, *Aſaphone* conſcripti, an eidem ejúſve poſteris commiſſi fuerint: partim qia calamitates populi Dei, Templíqe ipſius unâ cum civitate devaſtati, qæ Hymno 74. & 79. deploratur, Aſaphi ætate inferiora longè tempora reſpiciat; partim qia qorundam Hymni nempe 75. ſubjecta materia Davidi potiùs qam Aſapho competere videatur.

Niſi ſiqis avt illa ſpiritu prophetico præviſa ac prædicta; hunc

 sub

sub Regis personâ ab Asapho conceptum & conscriptum, statuendum censuerit. Neqe enim ullâ ratione admittendū videtur, qod Evthymius in *præfat. ad comment. in Psal.* habet; Hymnos universos Davidis esse, etiam qorum tituli alios avtores præferunt. nam & ab Asapho hymnos conscriptos fuisse, qi ad cultum solennem adhiberentur, habemus ex Annal. l. 2. c. 29. v. 30. Qanqam plures à Davide compositos certum est, qàm qi nomen ipsius in fronte gerunt: Siqidem de Hymno 72. liqet, ex verbis illis ad clavsulam novissimam adjectis. *Finiuntur orationes Davidis filii Jessei.* neqe enim eis assentiri possum, qi *ultima Davidis vota pro Solomone filio in regnum mox successuro concepta*, vel *à Solomone*, cujus nomen præfert hymnus, (qod Mart. Bucerus opinatur) vel *ab alio ex cantoribus qopiam* (in qâ sententiâ nonnullos fuisse Abraham Esdræ filius avtor est) in hymni formam redacta, & scripto tradita fuisse volunt. Sed nec hunc adjectionis illius sensum esse avtumo, (qod multis tamen placuisse video) *verba votáve Davidis ista novissima fuisse*; cùm de aliis in historiâ sacrâ Regum l. 2. c. 23. v. 1. hoc ipsum disertè affirmetur: sed vel hunc ultimum fuisse ex hymnis Davidicis, cùm codex iste primò confectus est; ut, qi seqruntur ejusdem, sparsim alienis immisti, piorum operâ conqisiti & deinceps adjecti sint; (qod de Solomonis parœmiis liqidò constat, ex lemmate capitis 25.) vel hucusqe serie qasi continuâ Davidis hymnos fuisse congestos, cùm ab isto seqantur Asaphi aliorùmqe serie geminâ continuati havd pavci; etiamsi intervallo satis notabili facto, Davidici qidam deprehendantur alienis illis interjecti. Cæterùm & de aliis itidem, etiamsi Davidis nomen non præferant, hunc tamen avtorem habuisse, constat aliunde; de secundo, ex Petri verbis Act. c. 4. v. 25. de nonagesimo sexto, centesimo qinto, & sexto, ex Annal. l. 1. c. 16. v. 7. qo loco tanqam Davidis recensentur istorum unus integer ferè, reliqorum duorum, alterius ab initio prolixum satis ἀποσπασμάτιον, alterius à fine versus duo novissimi.

Qin & *Mosi*, nec huic tantùm, plures tribui oporteret, si regulæ illius fidem seqeremur, qam in *Psal. 90. expositione ad Cyprianum* tradit Hieronymus: *Hanc esse Scripturæ sacræ consvetudinem, ut Psalmi, qi, cujus sint, titulum non habent,*

eis deputentur, qorum in prioribus nomina continentur. unde ſtatuit ipſe Hymnos undecim, ab iſto ad centeſimum uſqe, ejuſdem avtoris; nempe Moſis, eſſe. Ambroſius certè *de fide orthodoxâ contra Arianos c.3.* ſicut ex Hymno 72. ſub Davidis, ita è 97. ſub Moſis nomine lavdat nonnulla. Cæterùm regulæ huic fidem non derogat, ſed abrogat planè, qod Hymno 99. v.6. *Samuelis* fit mentio, poſt Moſem ſeculo uno & altero nondum nati. Nec ſatisfacit omninò ſuffugium illud Hieronymianum, *prophetatum eſſe à Moſe Samuelis nomen;* cum de Samuele hymni avtor, qiſqis is fuerit, tanqam de perſonâ tempore ſuo notâ ſatis nobilíqe loqatur. De Hymno itidem 50. Aſaphóne conſcripta, an eidem concredita fuerit, qi ambigant, non deſunt; ſicut & de reliqis, qi nomen ejuſdem in fronte gerunt. (Nam Paraphraſtæ Chaldæi nullam hîc habeo rationem, qi *Adæ* protaplaſto Hymnum 92. tribuit.) Verùm, tum de iſtis, tum & de cæteris omnibus, qorum conditores in obſcuro deliteſcunt, qod de Libro Job olim Gregorius Rom. *præfat. c.1.* idem pariter dictum ſit: de literis Regis avt magnatis cujuſpiam cum conſtet, de calamo, qo exaratum, vel amanuenſi, à qo ſcripto ſit traditum, vel concinnatum etiam, litem movere qid proderit? *Cum enim,* inqit ille, *rem cognoſcimus, ejúſqe rei Spiritum Sanctum avtorem tenemus, qi ſcriptorem qærimus, qid aliud agimus, niſi legentes literas, de calamo ſatagimus?* In qam eandem mentem & Gregorio prior Theodoretus, de hoc ipſo agens argumento; Ποίαν μοι προστέθηκεν ὠφέλειαν, εἴτε τούτου, πάντες, εἴτ᾽ ἐκείνων εἶεν τινες· δήλου γε ὄντος, ὡς ἐκ τῆς τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργείας συνεγράφησαν ἅπαντες; *Qid meâ* refert, *hujus omnes, an illorum nonnulli ſint, qum univerſos Spiritus divini afflatu conſcriptos fuiſſe compertum ſit?*

Atqe hæc de eis, à qibus confecti; ſeqitur de eis, vel pro qibus conſcripti, vel qorum fidei curæqe demandati prædicantur.

2. Itaqe pro Solomone, Hymnus 72. pro è Dei populo afflicto qovis, Hymnus 102. conſcriptus perhibetur.

3. Qibus commiſſi, vel generatim deſignantur, לַמְנַצֵּחַ *præfecto, ſymphoniæ magiſtro.* ex Annal. l. 2. c. 2. v. 2. 17. & c. 34. v. 13. ubi מְנַצְּחִים οἱ ἐργοδιῶκται, ſive *operis præfecti*

dicun-

dicuntur, ut R.David Kimchi & Abraham Esdræ filius. Græci, LXX qi censentur, εἰς τὸ τέλος, *in finem*; qasi esset לָנֶצַח? qomodo ex Rab.Gaonis sententiâ, Abraham Esdræ filius exponit: ut hymni intelligantur, qi perpetuò cantari debeant. Verùm prius illud probabilius videtur, qum & נַצַּח pro operis cum prophanis, tum & sacris procurandis & promovendis *præfici* ac *præesse* creberrimè sumatur: uti videre est Annal.1.c.15.v.21. ubi de musicis etiam disertè usurpatur. & c.23.v.4. & l.2.c.34.v.12. & Ezræ c.3.v.8.10. At Aqila & Theodotion, τῷ νικοποιῷ, *ei qi victoriam præbet*. ac si hymnus εὐχαριστικός. Symmachus, ἐπινίκιος, qasi canticum *triumphale*, designaretur; qod ipsum hymnorum argumentum sæpenumerò refellit. Sunt avtem hi hymni. 4.5.6.8.9.11.12.13. 14.18.19.21.22.31.36.39.40.41.42.44.45.46.47.51.52. 53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.64.65.66.67.68.69.70. 75.77.80.81.84.85.88.109.139.140.

Vel speciatim; *Jeduthunis choro*. Hymn.39.62.77. *Corashi posteris*. Hymn.42.44.45.46.47.48.49.84.85.87.88. *Asapho* ejusdémve posteris. Nam de eis, qi *Asaphum* inscriptum habent, qod suprà monui, ambigi potest, an & in hac classe sint ponendi. certè hymnodiæ formulas qasdam *Asapho ejúsqe choro* à Davide contraditas, habemus ex Annal. l.1.c.16.v.7. Cæterùm ego Asapho ex eis qos suprà recensui, partem benè magnam havd illubenter detulerim; Et Hymnum 73. eo magis, qòd ad Hymnum proximè antegressum Davidicis finis datus dicitur. Qin & eis, qi antecesserant, intersiti sunt nonnulli, qi Israelis μελοποιὸν illum amœnum conditorem habere non poterant: è qibus est celeberrimum ἐπιθαλάμιον illud, hymn.45. at verò posteriores illos, 74.79. 80.83. Asaphi posteris potiùs concreditos, qàm ab Asapho ipso confectos, ex argumenti ratione proclivius est credere; de qo qid sentiam; est superiùs indicatum.

Hactenus fuerunt *personæ* hymnorum titulis designatæ: *tempora* sequntur, qibus vel confecti, vel adhibendi prædicantur.

Tempora, sive occasiones, qibus sunt conscripti, cùm in Davidicis solis reperiantur expositæ; idcircò pro rerum ab eodem gestarum ordine classem istam digeremus. conscripti sunt itaqe,

1. Ad

1. Ad *Goliæ cædem* Hymn.9. si Chaldæum Paraphrasten seqimur, qi עַל־מוּת לַבֵּן exponit, *super mortem ejus qi inter duas acies medius constitit.* qod & in editione primâ amplexus est Tremellius: ex Hist. Reg. l.1.c.17. v.8.50. minùs enim probantur, qi de Nabale accipiunt.

2. Ad *ædes Davidis* per ministros à Savle missos *perscrutatas.* Hist. Reg. l.1. c.19. v.11. Hymn.59.

3. Ad *falsas Cushi* Benjaminitæ *calumniationes.* Hist. Reg. l.1.c.24. v.9. Hymn.7. nam de Shimeo qi intelligunt, qibus probetur id, vix reperiunt.

4. Ad *apprehensionem suam Gathi.* Ibid. c.21. v.11. Hymn. 56. de occasione constare satis videtur. cæterùm obscuriora sunt verba illa, עַל־יוֹנַת אֵלֶם רְחוֹקִים *de vim patiente* (*animâ*, uti in קוֹהֶלֶת Salomonico suppleri solet) *à manipulo longinquorum.* Jun. & Tremell. *de columbâ obmutescentiæ* (i. mutâ) *in longinqis locis.* Post Jajrum & Camium, Calvin. Moller. Piscat. & alii pleriqe. nam Esdraides cantilenæ alicujus vulgò notæ, ad cujus modos hymnus iste compositus fuerit, initium avtumat fuisse.

5. Ad *evasionem ab Abimelecho.* ibid. cap. 22. v. 1. Hymn. 34.

6. Ad *commorationem* suam *in deserto Judææ.* ejusdam cap. v.5. Hymn.63.

7. Ad *Ziphitarum proditionem.* ibid.c.23.v.19. Hymn 54.

8. Ad *stationem Gitthæam,* sive arcæ dominicæ deductionem. Histor. Reg. l.2.c.6. uti vult Junius; qem vise sis. Hymn. 8. & 81.

9. Ad *increpationem propheticam,* de *adulterio homicidióqe* perpetrato. Hist. Reg. l.2. c.12. Hymn.51.

10. Ad *fugam ab Absalomo.* Ibid.c.15. v.14. Hymn.3.

11. Ad *dedicationem,* sive *instavrationem domus suæ.* ibid. c.20. v.3. Hymn.30.

12. Ad *liberationem,* cùm *à Savlis insidiis,* tum & *ab universis inimicorum suorum conatibus.* Ibid. c.22. Hymn.18.

Atqe hæc fuerunt *tempora & occasiones, qibus confecti* & conscripti; seqvntur *qibus adhibendi* & usurpandi designantur.

Ea vel ſunt ſtata & ordinaria, vel è re nata, & extra ordinem emergentia.

Prioris generis ſunt, *tempus*, avt *diei*; *avrora prima*, (ita אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר Junius reddit) cui Hymn. 22. avt *ſeptimanæ*; *dies Sabbati*; cui Hymn. 92. deſtinatus perhibetur.

Poſterioris ſunt, *tempora*, avt *afflictionis* & anguſtiæ, cui Hymn. 102. avt *ægritudinis* alicujus affligentis, cui Hymn. 88. amoliendæ deſtinatur; ſi Piſcatorem ſeqimur, qi מַחֲלַת לְעַנּוֹת vertit, *de infirmitate affligendi*, ſive *afflictionis*. i. *affligente*. ut מַחֲלַת à חָלָה *ægrotare*, *infirmari* deducatur. qod & Jajro aliiſqe viſum. Verùm & Syntaxis mihi pavllò coactior videtur: nec vocabuli ea ſignificatio Hymni 53. argumento qadrabit, ubi idem ipſum deprehenditur.

Ad tertium illud tranſeo, qod inſcriptiones iſtæ indicare videntur. Ea eſt Hymnorum ipſorum, qibus præfiguntur, *natura* & conditio.

Hoc nomine comprehenſam velim hymni, vel *qalitatem*, vel ſubjectam *materiam*.

1. *Qalitatem*, ſive *dignitatem* & *excellentiam* qod attinet; hinc fit, ut alii, *avrea cantilenæ* (ita מִכְתָּם à כֶּתֶם qod *avrum puriſſimum & purgatiſſimum* deſignat, Jobi c. 28. v. 16 19. Hymn. 45. v. 10. Dan. c. 10. v. 5. exponunt poſt Abraham Eſdræ & Dav. Camium, Jun. & Piſc.) Hymn. 16. 56. 57. 58. 59. 60. alii *graduum*, ſive *excellentiarum*, i. *excellentiſſimæ*, (ut Jun.) *in ſummo gradu* (ut Piſcat.) *collocandæ* dicuntur. qo modo הָאָדָם הַמַּעֲלָה *homo gradus*, ſive *excellentiæ*, pro excellenti dicitur, Annal. l. 1. c. 17. v. 17. Hymni qindecim ſerie continuâ ſimul diſpoſiti, qorum agmen ducit Hymnus 120. clavdit Hymnus 134.

Conjecturas interim havd ſum inſcius deprehendi varias de appellationis hujus ratione. alii enim ad modum canendi referunt: ideo שִׁירֵי מַעֲלוֹת dici, qòd cantandi eſſent בְּקֹל גָּדוֹל לְמָעְלָה *voce magnâ in ſublime elatâ*: ſicut Annal. l. 1. c. 15. v. 16. לְהָרִים בְּקוֹל in qâ ſententiâ R. Saadias Gaon fuiſſe dicitur Abrahæ Eſdraidæ; qi tamen ipſe mavult eſſe poeſeos alicujus nomen, ad cujus modulum formámqe eſſent decantandi. alii ad locum referunt, in qo cantari ſolebant: in *gradibus* ſcil. 15. numero, qibus ab atrio mulierum ad virorum

aſcen-

aſcendebatur. qod Salomon Jajrus cenſuit. alii deniqe eò volunt conditos fuiſſe, ut vel è Babylonicâ jam olim captivitate (à qâ reditus מַעֲלָה *aſcenſio* dicitur Ezr.c.7. v.9.) vel ab eâ deinceps, in qâ jam agunt, diſperſione, ſub Meſſiæ tempora, reduces, inter redeundum & *aſcendendum* in terram ſuam, qò itineris tædio ſe exolverent magis, decantarent: qò & David Camius poſt aliorum interpretationes recenſitas inclinare ipſe videtur. nam cætera horum vel commenta, vel deliria, tranſcribere tædet. ſed nec his ipſis probabile qicqam ſubeſſe videtur.

Subjectæ *materiæ* ratione major adhuc in titulis varietas reperitur. indicantur enim ex inſcriptione qidam eſſe ἐυκτικοὶ ſive *comprecatorii*, תְּפִלָּה *precatio*, Hymn.17. 86. 90.102. qidam ἀπευκτικοὶ, *deprecatorii*, אַל תַּשְׁחֵת *ne perdas*. Hymn.57. 58.59.75. qidam ἀπομνημονευτικοὶ, *commemoratorii*, ſive *commonitorii*. Hymn. 38.70. לְהַזְכִּיר *ad recordandum*. i. *memoriam ſtatuendam mali ſui & liberationis à Deo acceptæ*. Jun. at ego malim, *ad reducendum in memoriam*, *Deúmqe de anguſtiis, in qibus verſentur, commonefaciendum*. confirmat tota Hymni utriuſqe compages. nec ſecus ceperim Annal. l.1. c.16. v.4. ubi הַזְכִּיר ab הודות & הַלֵּל disertè diſtingvitur. qidam διαμαρτυρητικοὶ, *obteſtatorii*. עֵדוּת *teſtimonium*, vel *obteſtatio*. Hymn.80. non tam qòd *fidem Eccleſia in Deum ſuam eo teſtificetur*, ut Junius vult, qàm qòd *Deum enixè obſecrent, eúmqe qodammodo obteſtentur*, per curam de ſe priùs habitam, cui adverſari, ejuſdémqe ſucceſſum, qem irritum planè facere videantur, qæ tum ab hoſtibus ſuis patiebantur; ut opem ferre, & è malis quibus premantur, eruere ipſos velit. hoc enim inſinuat hymni ipſius argumentum. cæterùm שׁוּשַׁן עֵדוּת Hymn.60. aliò ſpectare videtur, uti deinceps videbitur. qidam ἐυχαριστικοὶ, *gratulatorii*. תּוֹדָה *confeſſio*, ſive *gratiarum actio*. Hymn.100. qidam ἐπαινετικοὶ, *laudatorii*. תְּהִלָּה *laudatio*, Hymn.145. Et qibus inſcriptionis vice præfigitur הַלְלוּיָהּ *laudate Deum*. Hymn.106,111,112,113,135,146,147,148, 149,150. qidam ἐρωτικοὶ, ſive ἐπιθαλάμιοι. *amatorii*, ſive *nuptiales*. יְדִידֹת *amorum*. epithalamium illud inſigne. Hymn. 45. qidam deniqe διδακτικοὶ, ſive διδασκαλικοὶ, *eruditorii*. מַשְׂכִּיל *eruditor*. Hymn. 32, 42, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 60, 74, 78, 88,

88, 89, 142. & לְלַמֵּד ad docendum. Hymn. 60.

Restant *Musica*; qæ eò magis in abdito sunt, qia prisca temporum illorum Musica jam diu est, qòd tota ferè interierit. qod non obscurè agnoscit Camius non semel. Nos ea, qæ clara magis videntur, ulnis obviis amplectemur; in reliqis divinationes qalescunqe, ubi nihil dilucidius occurrere visum fuerit, admittemus, necessitati obsecuti.

Qæ ergò *Musicam* modúmqe canendi spectantia, titulis hisce comprehenduntur, ea vel *generatim*, vel *speciatim* designata sunt.

Generatim dico: qòd ex Hymnis istis, qidam *assâ voce* canendi destinantur; unde שִׁירִים *ᾠδαὶ, ᾄσματα, cantica, cantilenæ* dicti. qod nomen est Hymnis, 7, 26, 46 78. tributum. qidam *ad organa Musica*: unde מִזְמוֹרִים *ψαλμοὶ, psalmi* dicti. qam distinctionem agnoscere videtur Apostolus ad Coloss. c. 3. v. 16. ubi *odas* à *psalmis* distingvit, eisdémqe *hymnos* (qod nomen utrosqe illos forsan comprehendat) adjungit. Hujus generis feruntur plures multò. Hymni, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 29, 31, 38, 39, 40, 4 , 45, 47, 49, 51, 62, 63, 64, 73, 77, 79, 80, 82, 84, 85, 98, 100, 101, 109, 110, 139, 140, 141, 143. Ex his avtem, alii *vocibus prælatis* canebantur, ut in versiculis singulis decantandis *voces præirent, organa seqerentur*, unde שִׁיר מִזְמוֹר *odæ psalmi* nomen hæsit Hymnis, 30, 65, 67, 68, 75 87. alii *organis*, ut *hæc præirent*, *illæ seqerentur*. unde מִזְמוֹר שִׁיר *psalmi odæ* appellatio in titulis Hymnorum 48, 66, 83, 88, 108. Facítqe huc qod de suorum Musicâ Triclinius habet. ad *Pyndari Olymp. odam. 2.* Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι. οἱ τῆς φόρμιγγος ἀνάσσοντες, πρῶτον γὰρ τὰ ᾄσματα συντίθενται, εἶτ' οὕτω πρὸς αὐτὰ καὶ ἡ λύρα ἁρμόζεται. ἢ ὑπὸ τῆς φόρμιγγος ἀνασσόμενοι. πρῶτον γὰρ ἔκρουον, εἶτα τὰ ᾄσματα ἐπῇδον, ὥς φησιν Ὅμηρος, (*Odyss. α. v. 155. & θ. v. 266.*)

Ἤτοι ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν.

Priùs enim *citharam pulsabant*, *tum canebant*. atqe ita Evstath. *ad Odyss. α.* ἀνεβάλλετο, ἀντὶ τοῦ προανεκρούετο, ὡς ᾀσόμενος. qum apud nos vice versâ, ubi cantus vocalis musicis organis admiscetur, ille plerunqe præeat, seqantur ista. Qod & antiquitùs obtinuisse testatur, & contra jus fásqe suo tempore violari cepisse conqeritur in *Hyporchemate* Pratinas. *cantus*, inqit, *chorum ducat*;

Ὁ δ᾽ αὐλὸς ὕστερον χορευέτω.
Καὶ γάρ ἐσθ᾽ ὑπηρέτης.—

ita enim leg. non, οὐδ᾽ αὐλὸς, qod contra Lyrici mentem codices exhibent.

Post hunc seqatur tibia:
Qum hæc illi inserviat.

Lavdat *lib.*14. Athenæus, qi & alios qoqe havd pavcos refert indignatos, ἐπὶ τῷ τοὺς αὐλητὰς μὴ συναυλεῖν τοῖς χοροῖς, καθάπερ ἦν πάτριον· ἀλλὰ τοὺς χοροὺς συνᾴδειν τοῖς αὐληταῖς. Siqidem necesse erat, ut ei qod præisset, accommodaret se id qod secundas teneret. Nec alia Pindaro, qàm qæ Pratinæ mens. ille φόρμιγγι ἀνάσσειν τοὺς ὕμνους, (contrà qàm Tzetzes explicat) iste χοροῖς ὑπηρετεῖν τὸν αὐλὸν postulat. Interim Musicæ istiusmodi antiqior havd pavllò videtur usus, qàm est Plinio visum, qi *hist. natur.l.*7.*c.*56. tradit, *Citharâ sine voce cecinisse Thamyram primum; cum cantu Amphionem, vel, ut alii, Linum; cum tibiis canere voce Trœzenium Dardanum instituisse.*

Organa, sive *Instrumenta Musica*, qæ hymnis istis decantandis adhibenda designantur, duûm sunt generum. Vel enim sunt πνευματικὰ, *inflatilia*, נְחִילוֹת Hymn. 5. nam חָלִיל *tibia, fistula.* Esajæ c. 5. v.12. & c.30. v.29. & מְחֹלוֹת *fistulæ.* Exod.c.15. v.20. inde dictæ, qòd sint perforatæ & excavatæ, à חָלַל *perforare.* qò & מָחֲלַת in titulo Hymni, 53. & 88. refert Cl. Junius; reclamante licet; sed frustra, puto, (qod & priùs dictum) cum aliis qibusdam Jo: Piscatore. Vel sunt κρουστικὰ καὶ ψηλαφητὰ, *pulsatilia*, qæ avt bacillis plectrísve cædebantur, avt manibus digitísve attrectabantur. נְגִינוֹת à נָגַן *pulsare.* unde נוגנים *pulsatores* cantoribus juncti Hymn.68. v.9. qæ vox etiam Abakkuko usurpata, c.3.v.19. qo loco illud observandum, ad hymnum extremum subjungi, qod in istis præfigi assolet. his destinantur Hymni, 4,6,54,55,61,67,76. istis accensenda videntur שׁוֹשַׁנִּים qasi *hexachorda* dixeris. nam & τὰ ἔντατα, qæ *fidiculis distentis* attactísqe sonum edunt modulatum, inter ψηλαφητὰ locum jure sibi vendicant. juxta illud,

Assvetam digitis pollice tange lyram.

déqe istis usurpatur verbum נִגֵּן & נָגַן Histor. Reg. l. 1. c.16. v.16.

v.16,17. his deſtinatur hymnus 45. & 80. Sed & 60. ubi שׁוּשַׁן עֵדוּת *hexachordum teſtimonii* reddunt; & exponunt, *Sacerdotum proximè arcam teſtimonii in templo Dei conſiſtentium.* Sed & גִּתִּית ſive *inſtrumenta Gitthæa,* ſi ita vertere libuerit, huc referenda ſint. qod vocabulum Hymnis 3. prælatum deprehenditur. 8,81,84. nec intelligo ſatis, qare Cl. Junius, *Gitthæam ſtationem* prioribus duobus, noviſſimo *Gitthæa inſtrumenta*, reddiderit. niſi fortè qòd hymni 84. argumentum ſtationi Gitthææ minùs convenire animadverterit. Verùm hæc eum ratio monere poterat, aliò ſpectare vocem hanc.

Speciatim modulationis ratio deſignatur;

Vel qoad *ordinem* canendi; per vices, *alternatim.* ita enim interpretandum puto τὸ לְעַנּוֹת Hymn.88. ex Exod.c.15.v.21. וַתַּעַן *reſpondit eis Maria.* & Ezræ c.3. v.11. וַיַּעֲנוּ *& reſponderunt.* i. *viciſſim cantabant.* Piſcat. & noſtri. qanqam Junius ſimpliciter, *canendum* verterit: prout & formulam eandem uſurpari exiſtimat. Exod.c.32.v.18. & Eſajæ c.27. v.2. qibus tamen locis, nihil obſtat, qò minùs & de carmine ἀμοιβαίῳ accipiatur.

Vel qoad *tonos* (de qibus Junium ſeqimur) eóſqe vel ſingulos; *ad acutum*; עֲלָמוֹת *voces virgineas.* Hymn.46. *ad gravem,* שְׁמִינִית *pingvem, baſſum.* Hymn. 6. 12. Annal.l.1.c.15. v.21. ad *medianum,* ſive (ut Jun. editione noviſſimâ) *contratenorem.* עַל־מוּת לַבֵּן Hymn.9.

Vel *omnes junctim*; שִׁגָּיוֹן *ode erratica.* i. *mixta, multiplex cantu, qæ omnibus Muſicæ rationibus decantatur. qod Tullius Synodiam voce Græcâ dixit.* Jun. Hymn.7. Ciceronis locus eſt *ad Attic.l.10.ep.6.* Titulus idem ſed multitudinis numero conceptus, etiam Habakkuki hymno præfixus reperitur.

Cap. XI.

Exercitatoris de Psalmorum titulis dissertatio discutitur. Hymni 38. & 70. εὐκλικοὶ *potiùs* ϗ χετλιαστικοὶ, *qàm* εὐχαριστικοί. *Totum illum processum, unde Graduum Psalmi nuncupentur, commentitium videri prorsus videri. Arca è domo Davidis deducta non legitur. Hymn.* 120. *Liberationem Ægyptiacam non respicit. Hymni* χετλιαστικοὶ *festo solenni non congruunt. Hymn.* 127. *Salomonis domum stirpémqe, non Templum respicit. Ad varias occasiones scriptos, nonnulli. Captivitate Babylonicâ ex eis posteriores deprehendi. De Abyssi inundatione repressâ, putidum commentum. De titulis non intellectis sibi ipse Exercitator non constat. In librorum 5. subjectâ materiâ definiendâ, insigniter halucinatur. Græci* 151um *adjiciunt.*

PEnsum istud ubi absolveram, incidi in è nostris Viri eruditissimi *Exercitationes* qas *divinas* (*Theologicas*, opinor, volens) inscripsit. Ibi inter alia *de Psalmorum Titulis Exercitationem* offendi, numero *decimam septimam.* in qâ occurrunt nonnulla, de qibus (bonâ cum ipsius veniâ) pavcis dispicere velim.

Primò de titulo illo לְהַזְכִּיר Hymnis 38. & 70. præfixo, non possum illi assentiri; eo nimirum indicari, *conscriptos esse Hymnos istos in memoriam liberationis alicujus notabilis, vel insignis beneficii alicujus.* qia utriusqe argumentum apertè doceat, conceptos atqe exclusos fuisse afflictionis, ærumnæ, angustiarum tempore; nec esse liberationem jam habitam celebrantis, sed præstari atqe exhiberi eam enixè postulantis. qod & suprà monueram.

Secundò, שִׁירֵי הַמַּעֲלוֹת (ita enim malim, qam שִׁירִים) cur dicantur, rationem assignando, factum refert, ut *qum Arca à Davidis domo in templum deduceretur, in itinere Hymnum* 119. *accinerent, cujus initium est, Beati immaculati in viâ,* & de Lege divinâ maximâ ex parte agit: *qum Atrium Gentium intrabant, novissimam ejus periocham decantarent: cùm in Atrium populi processissent ulteriùs, in primo gradu consistentes, Hymnum* 120. *canerent, in qo mentio liberationis populi*

puli ex Ægypto; in secundo Hymnum 121. *Avxilium mihi à Domino. in tertio Hymnum* 122. *Lætatus sum, cùm dicerent mihi, Ascendamus in domum Domini: atqe ita in singulis reliqis Hymnos singulos; usqe ad octavum, in qo, cùm ædificia insignia in Atriis Leviticis ob oculos haberent, Hymnum* 127. *Nisi Dominus ædificaverit domum* &c. *cecinerint. tum ubi Atrium Sacerdotum ingrederentur, Hymnum* 128. *decantatum. in gradu verò ultimo Hymnum* 134. *Benedicite Domino servi ipsius omnes, qi noctu in domo ipsius vigilias obitis. Populo avtem cùm ulteriùs progredi nefas esset, sacerdotes cum Arcâ processisse: qi Templi vestibulum intrantes, cantab nt ex Hymno* 118. *v.*19. *Aperite mihi portas justitiæ. in eodem consistentes, v.*20. *Hæc est porta Domini, per qam justi intrabunt. in Templo medio constituti, v.*22. *Lavdabo te, qia exavdivisti me, factus es mihi in salutem. deniqe cum Arca in Sanctum Sanctorum immittebatur, Hymnum* 24. *occinebant.* Atqi 1° nullo avtore ista omnia dicuntur. avt si apud Rabbinulos & Doctorculos Judaicos, qo hominum genere nihil nugacius, ejusmodi qippiam offenderit, qàm tamen parùm consulti avt considerati fuerit, ex eorum avtoritate, qâ nec farfari folia leviora existant, commenta istiusmodi, vel somnia potiùs, tam fidenter obtrudere, ac si rei gestæ coràm ipse interfuisset, aliis potiùs perpendendum lubens relinqo. 2° *E civitate David, Arcam Fœderis deductam* legimus, Histor. Reg. l.3. c.8. v.1. & Annal.l.2 c.5. v.2. at *è domo Davidis* nusqam. nec ex Annal.l.2.c.8. v.11. id probatur. qod avtorem hunc forsan fefellerat. 3. Non est verosimile avt à singulari ac unico actu istiusmodi tot Hymnis nominis idem peculiariter hæsisse, avt si hæsisset, non fuisse serie continuâ unà cum illis dispositos, & titulo notabili ejusmodi aliqid insinuante insignitos, qi eodem tempore adhibebantur, reliqos. 4. Nec occasioni illi satis congrua sunt Hymnorum istorum maximâ ex parte argumenta. nec ad *liberationem Ægyptiacam* spectare Hymnum 120. qisqam unqam probatum dederit; imò vix cordatus qisqam facilè in animum induxerit: & si vel maximè spectaret, *ad arcæ deductionem* qid tum faceret? nec ad *Dei Templum*, sed ad *Salomonis domum ac stirpem* Hymnus 127. refertur. Et huic proximus *nuptialis* est potiùs qàm

qam *dedicatorius*. tum 123. & 130. ſunt χετλιαστικοὶ ϗ ἐυκτικοὶ, triſtis ùterqe prorſus materiæ, qæ tempeſtati tam feſtæ, tam lætæ, tam favſtæ, nullo modo competebat. ut illorum probabilior ſaltem ſententia fuerit, qi *ad varias occaſiones* conſcriptos volunt hoſce hymnos, qos Levitæ vel Sacerdotes, prout uniuſcujuſqe occaſio poſtulabat, qo vel *thoro nuptiali benedicerent*, vel *adverſus opprobria ſolamina adhiberent*, vel *in anxietate & anguſtiâ poſitum reficerent*, vel *fiduciam in Deo collocatam confirmarent*, è loco eminentiore voce clarâ decantarent. Arcæ verò collocatæ Hymnus 132. conveniebat magis, qàm qi iſtic aſſignatur, 24. Sunt ex his deniqe, qi ævi poſterioris omnino videntur. Hymnus certè 126. poſt populum *è tranſportatione Babylonicâ* reducem, confectus eruditis pleriſqe agnoſcitur; qod & Salomon Jajrus planè pro comperto habet. facítqe eôdem qod David Camius obſervat, *captivitatis* mentionem in his *graduum*, qos appellant, diſertè factam reperiri. Non minùs itaqe à ratione alienum videtur fuiſſe commentum iſtud, qàm putidum illud magiſtellorum eorundem nugamentum, de *abyſſo*, qæ *cum Templi fundamenta jaciebantur*, ita *exundaſſe* dicitur, ut periculum fuerit *orbem terrarum univerſum ſubmerſum iri*, nî Achitophel (qi tamen ſub Davidis tempora defunctus deprehenditur) nomine ineffabili ſcripto ad *gradus qindecim* eandem cohibuiſſet. qod figmentum tamen ſecutus videtur Paraphraſtes Chaldæus, qum ait Hymnos iſtos dictos fuiſſe עַל מַסּוּקִין דִתְהוֹמָא *de aſcenſionibus abyſſi*. ſatis ſcilicet fuerat fabularum portentoſarum fabris hiſce, qod in Hymno 129 מִמַּעֲמַקִּים *de profundis ad te clamavi, Domine*, legerant. מִתְּהוֹמִים ſi foret, nihil certius fuiſſet.

Tertiò, qòd *Hymnorum titulos, qi non intelliguntur*, affirmat eſſe vel *Tonos Muſicos*, vel *Inſtrumenta Muſica*, animadverſionem aliqam poſcere videtur. Etenim, ut ne excipiam, non videri ab intellectu noſtro iſta dimota prorſùs univerſa, cùm interpretationes nonnulli certas ſatis præferant, probabiles etiam è reliqis admittant; qæro qî fit, ut qæ negat intelligi, qædam nominatim pronunciet ipſe eſſe *Tonos Muſicos*. qædam nominibus etiam ſuis deſignata, eſſe *Muſica inſtrumenta*. ubi ipſe qoqe ſibi denuò contradicere

videtur, qum מַחֲלַת *Machalath*, nunc in hac, mox in illâ classe reponit. qin & illud עַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר Hymni 22. primo loco inter *non intellecta* recenset; mox esse *tonum Musicum* affirmat. Pavlo pôst, *hymnum istum tempore matutino ad holocavsti matutini oblationem accini solitum* refert, *qomodo* 92. *in die Sabbati*. at unde novissimum hoc habet, nisi ex titulo ipso, prout Junius eum interpretatus est? ea avtem si recta est interpretatio, nec inscriptio illa non est intellecta, qod primo, nec *tonum Musicum* designat, qod secundo loco dixerat.

Deniqe *Hymnos* in *libros qinqe* dispertitos fuisse jam pridem monuerunt Epiphanius *de mensur. & ponder.* § 5. Hilarius *prologo in Psalm.* Hieronym. *prologo galeat. præfat. in Psalter. ad Marcell. de vocabul. Hebr. & de Sela.* alii. unde in *Midras Tehillim* legitur: *Moses dedit qinqe qinarios legis; David librum Hymnorum, in qo qinqe libri.* licet hoc non sit usqeqaqe verum; cùm Davidis tempore horum pars non contemnenda nondum extaret. Sed & Epiphanius Psalterium ἄλλην πεντάτευχον, sive *novum Pentatevchum* nuncupat. Librum *primum* clavdunt Hymno 41. *secundum* 72. *tertium* 89. *qartum* 106. *qintum* & ultimum 150. nam qem adjiciunt Græci tanqam à *Davide* confectum post *Goliam interfectum*, nec μελοποιὸν svavem illum spirat, nec in Canonem sacrum unqam receptus est. Verùm qod vir doctissimus, librum *primum* vult res *tristes* canere; secundum *lætas*; tertium *tristes*; qartum *lætas*; qintum *utrásqe*; intuenti penitiùs, frivolum planè & à veritate alienum comperietur. Ecqid enim *triste* Hymnis 1.2.8.9.11.15.18. (qod est ἐπινίκιον solenne) 19.20.21.23.24.29.30.33.34.36.37. qi sunt omnes libri *primi*, continetur? tum *secundus*, qi res *lætas* canere dicitur, à *tristissimis* ac mœstissimis planè orditur, Hymnis 42.43.44. sed & ut de 49. & 50. qi sunt increpatorii, nihil dicam; qis 51.53.55.56.58.59.64.69.70.71. *lætis* accenseat? Librum avtem *tertium* qod attinet; ut nihil dicam Hymni 73. qi hîc chorum ducit, *lætam* saltem καταστροφὴν esse: qantam animi lætitiam atqe alacritatem spirant, 75.76.81.84.87. tum *qartus*, qi *læta* denuò reducere perhibetur, vanitatis calamitatísqe humanæ deplorationem mœstissi-

stissimam Hymno 90. statim ab initio præfert. cui adjicias licet 94. 102. & 106. qi sunt toti ferè χετλιαςικοί. nam de *qinto* eodémqe novissimo qod censuit, de reliqis qibusqe si paria statuisset, havdqaqam à rei veritate aberrasset. habent enim cum libri omnes *lætis tristia*, & *læta tristibus* immista; tum & Hymni etiam ipsi iidem, qomodo vita mortalis, & Christiana cumprimis, eadem utraqe freqenter sibi invicem intertexta.

Liber Secundus.

Cap. I.

In Genes.1.1. nonnulla explicanda & dispicienda proponuntur. Talmudica commenta de mundi inchoati tempore inde eruta. Cabalistica de Trinitate aliisqe eis paria. Talmudica alia de creationis fine, & istinc, & ex Cap.2.4. Targumistæ versio, à nostris etiam arrepta, rejecta. Rejecta & nostrorum qorundam gemina, ab Hieronymo altera, altera à Tertulliano commemorata. Johannis 8.25. frustra huc trahitur. Veritas à mendacio suppetias non postulat. Versiculus Mosis primus enunciatum integrum plerisqe. cum novâ tamen Petro Picherello syntaxi. Vir is qantus, qalis: scripta qæ perierint, qæ superent. Idiotismus Hebraicus ab illo observatus. Hebræis qibusdam, sed & nostris, enunciati compositi membrum duntaxat. integrum ratione geminâ constitutum. בְּרֵאשִׁית *non semper in rectionis structurâ. Amos* 4. 11. *syntaxis qalis. qalis item Esaj.29.1. & Hos. 1. 1.* חָנָה *habitare.* bet *pro* lamed, *vel* el, *ad. Copulativa temporis index, nunc gemina, nunc simplex. Gen.28.20-22. & Jer.4. 1,2. obiter explicata. Grotii versio altera qâ ratione minùs probata.* Materia, *Hermogeni,* Bythos *Valentino, res Deo coæternæ. Horum cum aliis impia deliria apud nostros resuscitata. Theosophiæ novellæ dogmata istiusmodi. Rationis examen hujus mystæ refugiunt. Sapientiam Dei Salomoni qid esse velint.* Lucifer, *appellatio non cacodæmonis, sed Ch isti. Esaj.* 14. 13,14. *perperam expositus. Deum ex nihilo*

mundum hunc creaſſe, dogma Chriſtianum. dogmatis contrarii conſeqentiæ qæ.

A Mundi primordiis, novo ſumpto exordio, *Cinni* librum ſecundum hunc, *περὶ τ̃ πρωτοκτισίας*, prout à Moſe deſcribitur, pavcula qædam, vel explicanda, vel diſpicienda ſaltem, delibando, inchoaturus aggredior.

Prima illa, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ primâ fronte nihil difficile, ambigui nihil præferre videantur. varias tamen ab interpretibus & verſiones,& conſtructiones, & explicationes ſubierunt.

Mitto levicula & ridicula nugamenta illa, qæ è Talmudiſtis Vir Cl.Lud.Dievſius *Animadverſionibus poſtumis* ſuis inſeruit; qibus ex בְּרֵאשִׁית בָּרָא *Geometriæ* ſuæ(qam *Arithmeticam* potiùs dicere debuerant) ope operáqe, ob numeri in literis utriuſqe paritatem, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִבְרָא procudunt, h. e. *in capite anni creatus eſt*; mundus utiqe. unde in menſe Tiſri mundum conditum fuiſſe colligunt; qòd is ab initio *caput anni* fuerit, ut ipſi volunt. Sed & ulteriùs ex בְּרֵאשִׁית denuò ſeorſim ſumpto, per *Temuram* ſuam, ſive literarum tranſpoſitionem א' בְּתִשְׁרֵי exſculpunt. h.e. *primo* menſis *Tiſri* die. ita non menſem duntaxat, ſed menſis qoqe diem ipſum, in qo mundi machina hæc extrui ceperat, hinc eruunt. Qibus gemina ſunt planè Cabaliſtarum qoqe noſtrorum, illa à Joanne Capnione *Cabaliſt.lib.3.* venditata, qi ex literis verbi בָּרָא Perſonarum, ſive Hypoſtaſeon, trium nomina eliciunt, רוּחַ בֵּן אב *Pater, Filius, Spiritus*.& ex eiſdem rurſus אָב בְּבַר *Patrem in Filio*, ſive, *per Filium*, univerſa condidiſſe. qæ Joannes ille pro myſteriis tam arduis, tam abſtruſis habuit, ut ubi propoſuerat, continere ſe non poſſet, qo minùs in exclamationem hanc cum ſtupore junctam erumperet; *O rem mirandam! ſed prophetalis ſpiritus, avt divini afflatus egentem.* qi in rebus ſeriis ſanctíſqe ludere utiqe doceat, & paginæ ſacroſanctæ dictiones nevroſpaſti alicujus inſtar habere, cujus verba pro ingenii cujuſqe laſcivientis libitu, qaſi fidiculis ac verticillis qibuſdam in figuras qaſvis ridiculè atqe irreligioſè defingantur.

Mitto & illas Talmudiſtarum aliorum interpretationes myſti-

myſticas, qi referente Salomone Jajro, ex verbo בְּרֵאשִׁית ſive *in principio*, ſignificatum volunt, univerſum hoc à Deo conditum, primò בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה *propter Legem*, ſive *Legis cavſſâ*. eò qòd *Lex* dicatur רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ *principium viæ ejus*. Parœm.c.8. v.22. uti ipſi locum illum perperam exponunt; tum בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל *propter Iſraelem*, ſive *Iſraelitarum cavſſâ*, qia Iſrael רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ *principium proventus ejus*, ſit dictus. Jer.c.2. v.3. Qibus eſt affine, qod Baal hatturim habet ad Cap.2.v.4. ubi qia eaſdem literas in Abrahæ nomine cum particulâ *bet* בְּאַבְרָהָם qas in בְּהִבָּרְאָם *cùm crearentur ea*, deprehendit, colligit hinc propter Abrahæ puritatem creata fuiſſe cœlum & terram. ejuſmodi commentis referta ſunt horum ſcripta, qæ *ſolummodo demonſtrare deſtruere eſt*, uti de Valentini deliriis Septimius.

Mitto deniqe Targumiſtæ Hieroſolymitani verſionem *ἀνεδεγίωτων ϗ ἀπυνδάκωτον*, qi בְּרֵאשִׁית reddidit בְּחָכְמָה non, *in ſapientiis*, uti Vatablus lavdat, (h. e. inqit ille, *juxta omnes ſapientiæ vias*, ſive, *ſapientiſſimè*.) ſed, *in ſapientiâ*, ſive, *per ſapientiam*. Qod etiamſi cum vocabulo à Moſe adhibito nihil habeat conſortii avt cognationis etiam, avidè tamen arripuerunt noſtri non pavci. eo magis, opinor, qia Hymn. 104. v.24. legerant כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ *omnia ea in ſapientiâ feciſti*. Et ad Chriſtum Dei Filium, eundémqe ejuſdem *Sapientiam*, ad Cor.ep.1. c.1. v.24. retulerunt. de qo & illud Parœm.c.3.v.19. acceperant, יְהוָה בְּחָכְמָה יָסַד. אֶרֶץ *Jovas in ſapientiâ terram fundavit*, ſive, *terræ fundamenta jecit*. Qin & eouſqe in hoc negotio proceſſum eſt, ut pleriqe, Hieronymo referente in *Qæſtion*. ſive *Tradition. Hebraic. in Geneſ.* exiſtimarint, in Hebræo haberi, *In filio fecit Deus cœlum & terram*. ita ſcriptum in *altercatione Jaſonis & Papiſci*; & Tertullianum in libro *contra Praxeam* diſputaſſe; necnon Hilarium in *Expoſitione cujuſdam Pſalmi* id affirmaſſe. qid avtem Avtor ille anonymus ſcripſerit, avt Hilarius affirmaverit, minùs certum videtur, cùm nevtrius forſan eâ de re ſcripta jam extant. Aliud certè, ſed non minùs abſonum abſurdúmqe, magis multò ſanè impium, & qod Arrianum dogma ſapiat, commemorat *adverſ. Praxeam cap.5*. Tertullianus. *Aiunt qidem*, (an, *qidam*) inqit, *& Geneſin in Hebraico ita incipere*,

cipere, In principio Deus fecit sibi filium. de hoc avtem, non de illo, qod Hieronymus refert, disputat, etiamsi *firmum esse* affirmare detrectet. Et est nevtrum reverâ veritati consentaneum. qo modo nec coacta nimis illa Avgustini interpretatio, in *de Genes.adv. Manich. l.1.c.2. Deum in principio fecisse cœlum & terram: non in principio temporis, sed in Christo; cùm Verbum esset apud Patrem, per qod facta, & in qo facta sunt omnia.* qi & de se Judæis qis esset interrogantibus respondit, *Principium, qod & loqor vobis.* Joan.c.8. v. 25. de qo loco pòst dicetur aliqid. Etiamsi verò qod illi alteri, & novissimus iste, de Christo universi conditore, istinc elicere sunt annisi, verissimum existat: Attamen οὔτε τὰ ἄκλωστα συγκλώθειν δεῖ, καὶ ψεύδους συμμάχου τό γε ἀληθὲς οὐ δεῖ), nec ea in unum compingere & confundere oportet, qæ notionis sunt diversæ; nec mendacii adjutorio opus habet veritas.

His igitur missis de commatii hujus syntaxi primo loco videbitur. Axioma integrum absolvere hoc pleriqe existimant. Ita Græci simpliciter reddidere, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Qorum vestigia premens Latinus interpres vulgatus, nisi qòd בָּרָא Hebræorum fœliciùs forsan expressit, *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Atqe hanc versionem simplicissimam pleriqe amplectuntur & probant. Nec deest tamen Vir eximius, qi diversam à reliqis viam hîc iniens, etiamsi propositionem integram hoc commatio includat, aliter tamen eam, qàm illi, qos viderim, universi, efformat. Is est Petrus Picherellus Gallus. De qo, qia deinceps havd semel advocandus est, pavca obiter istîc interserere non pigebit. Inter alia qæ conscripserat, qorum pars exigua nunc extat, prostat saltem, in Matthæi & Lucæ Evangelia integra commentarios criticos confecerat. Ab his absolutis, instigante Thuano historico celeberrimo, à qo ista habemus, Pavli Epistolas omnes eam usqe ad Philemonem, pari ratione explicare aggressus, manum operi huic novissimam (qod & Thuano hominem invisenti ipse retulit) havd ita diu ante obitum admoverat. Verùm ista sedulitate tantâ per tot annos elaborata, post virum clarissimum optimúmqe rebus humanis exemtum, per hominum malè feriatorum τοῦ μακαρίτου hæredum litigia importuna, (accedentibus insuper,

uti

uti verisimile fit, pontificiorum qorundam, qorum palato ea minùs sapiebant, technis) interversa & deperdita prorsus videntur ferè universa. Cæterùm ex eis qæ supersunt, lucémqe viderunt reliqiis, tanqam ex navfragio non exiliter deplorando ereptis tabellis, liqidò poterit parere, qantus ille vir fuerit, qàm eruditione variâ instructus, qàm judicio acri præditus, qàm pietate insigni, ingenuitate egregiâ imbutus; qi qamvis inter Pontificios ageret, eorúmqe qadantenus partes seqeretur, de Bezæ tamen laboribus in Novi Instrumenti contextu explicando insumptis honorificè loqeretur, Calvini nonnulla adversus Maldonatum liberè ac disertè tueretur, in gravissimis deniqe qibusdam fidei religionísqe, de qibus nobis cum Pontificiis intercedunt controversiæ capitibus, nostris Ϲύμφωνον Ϲύμψηφόν τε scripto qoqe profiteri se sustinuerit. patet hoc ex eis, qæ in vel fragmentis vel tractatibus adhuc superstitibus de *Cœnâ Dominicâ*, de *Missæ sacrificio*, de *Igne purgatorio*, de *Imaginum usu*, aliísqe eôdem pertinentibus disseruit. Unde & ingenti cum dolore rescíscere datur, qantam in amissâ, qam diximus, *tam pretiosâ supellectile* (historici nobilissimi verba, non sine affectu, usurpo) res & literaria, & religiosa etiam jacturam fecerit. Verùm in transcursu interjecta ista, viri memoriâ immortali dignissimi mentio expressit. Inter alia viri magni, qæ reliqa habemus, extat *in Cosmopœiam*, sive *Mundi Creationem à Mose descriptam Paraphrasis*, cum *Annotationibus* adjectis, in qibus Paraphrasis ratio redditur. Hujus avtem de qo agimus commatii *Paraphrasis* apud illum sic habet. *Qo extiterunt initio cœlum & terra, eo Deus illa creavit.* In *Annotatione* verò hæc subjiciuntur. In Hebræo est, *In principio creavit Deus cœlum & terram*, id est, *In principio cœli & terræ, Deus creavit illa.* Idiotismus est non infreqens. Prov. c.31. v.30. *Fallax gratia & vana pulcritudo: mulier timens Dominum, ipsa lavdabitur.* id est, *Mulieris gratia fallax, & pulcritudo vana: qæ avtem timet Dominum, ea lavdabitur.* Infra Cap.3. v.23. *Ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de arbore vitæ.* i.e. *mittat manum suam ad arborem vitæ, & sumat ex eâ.* Psal.2. v.7. *Narrabo præceptum, Jovas* enim *dixit ad me.* i.e. *Narrabo præceptum Jovæ: ille* enim præcipiendo *mihi dixit:*

xit: vel, qod *ille mihi dixit*. Luc. c. 1. v. 68. in Cantico Zachariæ, *Qia visitavit, & fecit redemptionem plebi suæ*, i.e. *visitavit plebem suam, & fecit ei redemptionem*. Joan. c. 4. v. 54. *Hoc secundum signum fecit Christus, cum venisset ex Judæâ in Galilæam*, i.e. *Hoc secundum signum fecit Jesus in Galilæâ, qum ex Judæâ in illam venisset*. Hæc ille, acutè qidem, & ad Mosis mentem commodè satis. qanqam prior illa versio simplicior videtur. sed eôdem utraqe recidit. Atqe hæ fuere versiones illorum, qi commatio hoc primo sententiam absolvunt.

Cæterùm syntaxin aliam statuunt ex Hebræis Magistris, qi primas obtinent, nonnulli. Eámqe sic instituunt, ut primum istud commation non enunciatum integrum atqe absolutum conficiat, sed membrum duntaxat existat axiomatis compositi, qod serie continuâ dispositum, ad commatii secundi exitum usqe protollatur. Syntaxi huic firmandæ fundamentum substernunt, τὸ רֵאשִׁית nisi in rectionis structurâ (formam enim qod attinet, ea est eadem in utraqe) nusqam locorum reperiri. id qod fidenter affirmat Jajrus. Scitum avtem istud etiamsi refellat Esdraides, allato ex Devt. c. 33. v. 21. loco, ubi dicitur, וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ *prospexítqe primò*, sive, *primitùs, sibi:* de syntaxi tamen loci istius, in eandem cum Jajro, eisqe qos ille est secutus, sententiam descendit. Sic itaqe verborum analysin constituunt isti, ut sit בְּרֵאשִׁית בָּרָא perinde acsi diceretur בְּרֵאשִׁית בְּרוֹא *in principio creare*, sev creandi; sive, qia verbum infinitum nominis vicem supplere videatur, בְּרֵאשִׁית בְּרִיַּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ *in principio creationis cœli & terræ*. ita enim qoqe Jajrus explicat. qanqam ad ipsius mentem (si Magistro tanto in istis sciolo suggerere qicqam fas fuat) dicendum potiùs fuerat, בְּרֵאשִׁית בְּרִיַּת אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ *in principio creationis Dei cœlum & terram*. h. e. qâ Deus cœlum & terram creavit. ut בְּרִיַּת in אֱלֹהִים non in שָׁמַיִם recumberet. ita enim syntaxis eadem planè foret cum illâ Amosi c. 4. v. 11. כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה *juxta subversionem Dei Sodomam & Gomorram*. h. e. qâ Sodomam & Gomorram subvertit Deus. atqe ita pariter eodem, qo dictum est, modo redditum avt explicatum saltem oporteret. Verùm qia verbum בָּרָא istic non est infinitum, sed finitum temporis præteriti; unde syntaxis

taxis inſolentior pavlò videtur, éſtqe, qam decernunt illi, reverâ talis ; ideò gemina duo ſaltem producunt loca, in qibus ſtructura parilis deprehendatur : horum alter habetur Eſajæ c. 29. v. 1. קִרְיַת חָנָה דָוִד *urbs habitavit David.* (ſic uſurpatur verbum חָנָה qod alioqi *caſtra metari* ſignificat, Nehem.c.9.v.30.) h.e. urbs habitandi, ſive, habitationis Davidis. alter, qi ad iſtum propiùs accedit, extat Hoſh.c.1.v.2. תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ *principio allocutus eſt Jovas Hoſheam.* ſive, in principio allocutionis Jovæ ad Hoſeam. h.e.cum primò Hoſheam alloqeretur. (*bet* particula pro *el ad* ; prout Gen.c.11.v.4. Eſaj. c.10. v.22. Hoſh.c.12. v.6.) Hac ergò ſyntaxi, qum ſuſpenſa maneat necdum integra avt abſoluta, ſententia, qo modo in Hoſheæ illis, dictionis ſeriem ita conſtituunt, ut verbis ſeqentibus ea propoſitionis integræ pars contineatur, qæ redditionis vicem præſtet : hæc avtem vel inciſo proximè adſito concludatur ; qo modo in illâ de Hoſheâ narratione, *Cum primò alloqeretur*, ſive, *compellaret*, *Jovas Hoſheam, dixit Jovas Hoſheæ* ; ſive, *tunc edixit Jovas Hoſheæ.* & hîc pariter, *Cum primò crearet Deus cœlum & terram* ; *terra tunc informis & inanis erat.* vel, ulteriùs etiam dictione protelatâ, ad longiùs diſſita pertingat, qemadmodum in voto illo à Jacobo concepto, Gen. c.28. v.20-22. *Si* (vel, *Qum*, uti Junius reddit ; qo modo אִם uſurpatur Cap.38. v.9. ne ambigere videatur de promiſſione divinâ, qam repetit ex verſ.15.) *affuerit mihi Deus, & in itinere qod incedo ſervaverit me, panémqe dederit qem comedam, & amictum qo induar ſuppeditaverit, reverſúſqe fuerim incolumis ad ædes paternas, fueritqe mihi Jovas Deus* ; *tum lapis iſte qem in pilam ſtatui, domus Dei fiet, & qicqid dederis mihi, ejus decimas omninò ſum daturus tibi.* Ita enim pium Patriarchæ votum Junius rectiſſimè diſtinxiſſe videtur. Sed & in illâ conſimiliter invitatione ac provocatione divinâ, Jerem. c.4.v.1,2. *Si reverſus fueris, ô Iſrael, ad me*, inqam, *reverſus fueris* ; *ſiqe amoveris è conſpectu meo abominationes tuas* ; *nec divagatus fueris* ; *ſed per Jovæ vitam verè, conſideratè, juſtéqe juraveris* ; *tunc benedicent ei gentes, eóqe exultabunt.* Et iſtic pariter contextus ſeries ſic poterit conſtitui, ut dicatur, *Principio cum crearet Deus, cœlum & terram* ; *terra avtem*

informis atqe inanis existeret, tenebræqe abyssi faciem occuparent, & Spiritus Dei super faciem aqarum motitaret; tunc dixit Deus, Fiat lux, & lux exstitit. Atqe eô palam concedit Jajrus. Nec abscedit è nostris Vatablus. Verti, inqit, etiam posset, *Principio cum creavit Deus cœlum & terram; dixit, Fiat lux.* ut ista, *Terra avtem* &c. legantur per parenthesin. Qanqam sive istis, sive illis lineamentis propositionem compositam concinnaverimus, ad syntaxin insolentiorem illam confugere nihil opus fuerit, qum alia magis familiaris, & usitata satis, præstò sit. Usu siqidem havd infreqente venit, ut copulativa particulæ tempus indicantis vicem sustineat. & creberrimè qidem utriusqe cum protasi, tum & apodosi inservientis, geminata; nec rarò singularis etiam, qæ apodosi qidem præfixa, sed ad protasin rejecta, per *qum* avt *qando* commodissimè exprimatur. Sic Esajæ c.50.v.2. *Qare veniebam, & nemo præstò erat? vocabam, & nemo erat respondens?* pro eo qod est, *Qare qando veniebam, nemo præstò erat? qando vocabam, nemo erat qi responderet?* Ibid.c.58. v.9. *Tunc invocabis, & Jovas respondebit; inclamabis, & dicet, Ecce adsum.* h.e. *Tunc qando invocabis, Jovas respondebit; qando inclamabis, dicet, Ecce adsum.* Et in eandem mentem Cap.65. v.24. *Eritqe nondum invocabunt, & ego respondebo; adhuc illi loqentes, & ego exavdiam.* pro eo qod diceretur, *Erit ut priusqam invocent, ego responsurus sim; & dum adhuc loquntur, ego exavdiam.* Qin & in illo Hosheæ loco toties lavdato, Vatis verba optimè verti possunt, qomodo & Junius reddidit, *Qum primò allocutus est Jehovah Hosheam, edixit Jehovah Hosheæ.* rectéqe adnotat Piscator, *Copulativum enunciatum valet relativum temporis.* Perinde & istic, sive ad membrum proximè subjunctum, sive ad ulterius aliqid referas, syntaxin qod attinet, verti poterit commation istud, vel ut Piscator in locum, *Principio, cum Deus cepit condere mundum*; vel etiam ut Grotius *in Evang. Joannis, Cum primùm universitas cepit creari.* vel, verba ipsa si disertiùs exprimere placuerit, *Qum primò crearet Deus cœlum & terram.* Ita malim, qàm qod Vir Clar. idem in hunc locum suggerit. Meliùs, inqit, *In principio creare Deum.* i.e. *priusqam crearet*, sive, *formaret, Deus cœlum & terram.* i.e. universum hoc, qale nunc est:

eſt : *tunc terra erat inanis & vacua.* Etiamſi enim ſenſum orthodoxum ſanúmqe verbis ſic conceptis dederit ; tamen illud, *anteqam crearet,* minùs advertenti anſam forſan præbuerit ſuſpicandi, qod Hermogenes olim ſomniavit, ante creationem inchoatam *materiam* extitiſſe ; *qæ ipſa ſemper fuerit, neqe nata, neqe facta, nec initium habens omninò, nec finem, ex qâ Deus omnia poſteà fecerit.* Vel etiam qod Valentinus deliravit, *Bython, innatum, immenſum, inviſibilem, æternum, qi ante hæc omnia fuerit.* Eam enim fuiſſe Hermogenis ſententiam, Valentini hanc, ex Tertulliano diſcimus. Hoc avtem in negotio, eò uberiore opus eſſe cavtelâ videtur, qòd idem dogma ab inferis diebus hiſce, poſtliminio reſuſcitatum in orbe noſtro qoqe, poſt tam amplum, tam jugem luminis divini fulgorem, emerſiſſe denuò comperiatur. Siqidem inter alia, qæ qotidiè prodeunt, prodigioſa ac portentoſa deliria, qæ *Luminarium Novorum* nomine inſigniuntur, exorta eſt *Theoſophia* (uti arcani hujus myſtæ indigetant) *Tevtonica; Theologiæ* (qam antè habuimus) *Germanicæ* qadantenus non abſimilis ; niſi qòd *Practicam* illa, *Theoreticam* iſta ſpectare magis præ ſe ferat. De hac, qo faciliùs irretiantur, promptiúſqe effaſcinentur οἱ ἀϛήρικτοι, rerúmqe novellarum avida ingenia, magno cum faſtu pronunciatur, *qicqid vel effatus eſt de tripode* (diabolico forſan afflatu) *ter maximus Hermes, vel Pythagoras dixit,* (cujus dicta utiqe pro oraculis habenda ſint) *vel diſſeruit Socrates, vel aſſeruit Ariſtoteles, vel vaticinatus eſt divinus Plato, vel probavit Plotinus ; hæc omnia ; avt his avguſtiorem longè ac profundiorem philoſophiam, Tevtonicis ſcriptis reconditam* haberi : ſed & (*qod hæc omnia ſuperet*) *ſiqo concordi vinculo Regina illa ac Domina ſacrarum literarum ſapientia cum ancillulâ ſuâ pervicaci, h.e. ratione humanâ ſociari conciliariqe fas ſit, hoc certè fœlix animæ Spiritúſqe conjugium, hanc exoptatiſſimam epharmoſin, hanc mirabilem diſcordium harmoniam Tevtonicum nobis exhibere.* Sed qænam tandem ſunt *Theoſophiæ* iſtius, qæ elogio tam turgido, encomio tam hyberbolico, adornata in publicum prodit, dogmata ? Hæc utiqe ; *Ante omnem rerum creationem ab æterno extitiſſe immenſa & infinita duo, Deum & Abyſſum. Abyſſum hanc nec penitùs nihil, nec ipſummet*

Deum esse; licet post Deitatem de realitate entis summè participem, sed Deitatis veluti corpus, vel habitaculum æternum. Abysso huic attribui posse ferè omnia, qæ Philosophi Materiæ suæ primæ ascribunt; proprietates utiqe capitales qatuor, 1.appetitum ad corporeitatem, sev vim contrahentem, coagulantem & constringentem. 2. huic contrariam vim aliam, furibundo qodam impetu coagulationi resistentem. 3. ex horum inter se confligentium certamine enixam vim, sive spiritum angoris primæ matris viscera corrodentem. 4. ingentem ardorem atqe ignem tenebrosum. Abyssum hanc cum hisce suis proprietatibus, ubicunqe Deus semet intra se receperit, reverâ Gehennam esse, licet ante Luciferi defectionem in actum gehennalem suum non proruperit. Ex harum Abyssi proprietatum cum radiis è centro Deitatis emanantibus amicâ colluctatione coortam ab æterno lucem qandam Majestaticam; qam lucem, vel inde per infinitum Abyssi ambitum spirantem avram, eloqia sacra & præ cæteris librum illum Solomonis Apocryphum, Sapientiæ nomine indigitare. Mundum itaqe divinum qendam ab æterno fuisse, cujus corpus & anima Abyssus, Spiritus ipsissima Sapientia, patre Deo, Abysso matre progenita, essentia qædam undiqaqe æterna, vivens, intelligens, unde mundi divini ornatus omnis & variegatio, & in qâ velut in speculo pulcritudinem suam contemplando Deus ipse delectetur. Ex his duobus principiis post infinitum æternitatis emensum spatium, creatum Mundum Angelicum, in tres regiones veluti sphæras, distinctum, qarum incolæ Angeli in tres Hierarchias distincti. Angelorum corpora & animas ex Abysso, Spiritum ex Sapientiæ sinu derivari. Sphæram mediam & lucidissimam, qæ jam noster mundus est, Luciferum cum legionibus suis incoluisse. Hunc Angelorum speciosissimum, et qi Filii Dei imaginem referebat, cum cohortibus suis, neglecto divini elementi pabulo, in Abyssum animæ suæ corporisqe matricem, oculos retrò deflexisse, animum demersisse. hinc Spiritu extincto, gehennalem illum actum operari cepisse ex cujus halitu vertigine correptos, in animum induxisse, omnem reliqarum Hierarchiarum & totius Deitatis pulcritudinem intra se absorbere; tum extra universi limites evolare, in summo solium sibimet erigere, creaturas omnes adeóqe Deum ipsum imperio suo subjicere: hac autem
cum

cum non possent, enatum hinc angoris & invidentiæ spiritum, ardorémqe ignis tenebrosum, qo se suámqe regionem omnem vento, fumo, flammísqe sulphureis impleverint. Hinc primum peccati omnis ignísqe infernalis originem: hinc antiqissimum rerum omnium principium, Chaos, non figmentum poeticum, sed verissimam hujus mundani spatii, qalis ante novam creationem sub Luciferianâ Theomachiâ fuit, hypotyposin. Ne avtem hierarchiarum etiam reliqarum regiones Tartareus ille vapor inficeret, néve tam amplum gloriæ æternæ destinatum præ cæteris spatium in æternum bonitate suâ destitueretur, suóqe de tot creaturis in hoc spatio beandis proposito frustraretur; succurrere volentem Deum, accinxisse se ad mundi sensibilis hujus è rerum congerie creationem. ac primò omnes illas materiæ particulas crassiores, Abyssi vi constrictivâ congelatas in unam molem, vel in plures opacas sphærulas congessisse, & à parte fluidâ distinxisse. hanc avtem Cœli & Terræ creationem appellari. dein tenebras per totam Luciferianæ regionis Abyssum diffusas unâ cum avtore suo in angustum compulisse. hanc avtem creationem Lucis dici. atqe hoc opus fuisse primæ diei, hanc primam de Lucifero victoriam. Deniqe post plures ambages, (qas prudens lubénsqe transilio, ne Lectorem logis longis tam putidis nimis fortean jam fessum, eóqe nomine vel navseantem, vel stomachantem etiam, diutiùs detineam, ulteriùs onerem, exerceam, excruciem, enecem) concluditur tandem, *Jam satis constare, creationem non fuisse ex nihilo.*

Vereri utiqe videntur Materiarii isti, ne potentiæ divinæ immensitatem eò usqe extendant, ut ex nihilo qicqam producere valeat. Judæis hac in parte, inferiores & deteriores etiam, qi verbum בָּרָא volunt istic significare הוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן *esse*, vel *ens, ex non ente producere.* Eandem certè regulam jam olim defixerat fides Christiana. Tertullianus *Apolog. cap.* 17. Christianorum omnium nomine, *Qod colimus, Deus unus est, qi totam molem istam, cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo qo jussit, ratione qâ disposuit, virtute qâ potuit, de nihilo expressit.* Enimverò materia ista, tot proprietatibus tam variis, tam adversis instructa, avt creator fuerit, avt creatura, nisi si figmentum merum fuerit: at creatorem esse ipsi negant, nisi si alium etiam à Deo, qum somni-

antibus

antibus nihil arduum exiſtat, creatorem comminiſci collibuerit: creatura avtem ſi fuerit, creatam, ſive conditam & factam, atqe in fieri aliqando fuiſſe, neceſſe eſt, & nec fuiſſe etiam anteqam in fieri foret. et qo modo ab æterno eſſe potuit, qod facturæ ſuæ initium habuit? avt qomodo facturæ ſuæ initium non haberet, qod factum eſt, qum τὸ fieri τοῦ eſſe in rebus factis qibuſqe præcedaneum exiſtat? Atqe hæc prima nobis eſto, adverſus Materiam, qam confingunt iſti, præſcriptio. Huic altera iſta ſuccenturiabitur; Si res creata ſit materia iſta, vel ex aliqo, vel ex nihilo condita fuerit. τῶν ἀμέσων enim iſta ſunt. ſi ex aliqo, tanqam aliâ præjacente materiâ; & de illo eandem ratiocinationem adſtruere licebit; atqe ita res per materiarum qarumlibet ſeriem in infinitum protolletur; niſi eò tandem deventum fuerit, qod iſti tantopere agnoſcere renituntur, ut ex nihilo aliqid productum ſit. Sed qorſum qiſqam cum eis ratiocinationem incaſſum inſtituat ullam, qi ad rationis examen revocari ſua nevtiqam ſuſtinent. Etenim hoc habent commune Theoſophi Βεκκεσέλλωοι iſti, cum Theologis qibuſdam ἀθεολόγοις, opinionum impiarum, dogmatúmqe impurorum, qæ ſub *Luminum novellorum* titulo ſpecioſo venditant, ſatoribus ac ſartoribus; qòd ut illi Logicam & ratiocinationes Syllogiſticas, tanqam veritati indagandæ atqe eruendæ adverſas damnant, & à diſceptationibus ſuis amandant, & iſti pariter in præloqio, impiis iſtis ac Chriſtiano nomine indigniſſimis deliriis in lingvam vernaculam, qo plures inficiant effaſcinéntqe, traductis, præfixo, eos havd ſemel perſtringunt atróqe carbone notant, qi in diſqiſitionibus ac diſſertationibus iſtiuſmodi ad leges ſyllogiſticas omnia conſtringunt, & ad eas qæqe vel agi, vel exigi poſtulant: qod tamen omninò neceſſarium eſt, niſi ſi avt teſtimonium αὐτόπιστον aliqod, avt qod ſenſibus ipſis ſeſe oggerat, poſſit produci. At Scriptura Sacra, qæ ſola nobis eſt αὐτόπιστος, nugarum iſtarum, qæ τὰ τοῦ Σατανᾶ βαθέα meritò dixeris, nihil exhibet, nihil habet. Sed nec ipſi commentorum iſtorum qicqam ferè inde elicere adnituntur. qanqam obiter *Lucem* neſcio qam *ex amicâ proprietatum Abyſſi cum radiis divinis* qibuſdam *colluctatione coortam*, *vel* ſaltem *avram ſvaviſſimam inde ſpirantem*, *patre Deo*,

Deo, matre Abysso progenitam, non ex divinis attributis aliqod, sed essentiam qandam undiqaqe æternam, viventem, intelligentem, &c. *in eloqiis sacris* (nam Pseudo-*Solomonis Apocrypha* cum nihili faciamus, nihil moramur) *Sapientiam indigitari* monent. Verùm ubi Sapientia, qalem illi nobis delineant, in sacris eloqiis deprehendatur, nulli dicunt. In Parœmiis reverâ Salomonicis *Sapientiæ divinæ* mentio sæpiùs occurrit, sed qæ avt è divinis sit attributis, Cap.3.v.19. ubi חָכְמָה & בִּינָה *Sapientia & intelligentia* ἐν παραλλήλῳ ponuntur; avt sit ipsa Dei Patris proles, Patri coessentialis Filius, ante creaturam omnem conditam genitus, Cap.8.v.22-30. ut jam periculum sit, juxta istorum Theosophiam ἄθεον καὶ ἄσοφον, ne ὁ λόγος jam non existat ampliùs ἀμήτωρ, uti prædicatur ad Heb. c.7.v.3. cum matrem nactus sit Abyssum, & ex Abysso Dei Filius ipse prodierit. ad illa enim Salomonis verba vers.30. qibus *Sapientia Deo jugiter in delitiis fuisse* dicitur, respexisse videntur, cum *in Sapientiâ* commentitiâ suâ, *velut in speculo* qodam *pulcritudinem suam contemplando deum ipsum delectari* affirmant. Sic ergò argumentari licuerit, *Sapientia,* qam loquntur eloqia sacra, *divina,* avt est Dei attributum, avt Filius ipse; at illud esse negant Sapientiam illam, qam in eloqiis sacris eo nomine designari affirmant, & ex Abysso matre progenitam contendunt: ut Filius ipse sit, ergò relinqitur. Ita æternam Dei Sapientiam in creaturarum ordinem redactam, & ex Abysso emergentem, à Tenebrionibus istis habemus. Sed & de *Theomachiâ Luciferianâ,* & *Lucifero* ipso, qum *extra universi limites evolare, & in summo solium sibimet erigere* voluisse perhibent; Esajæ verba Cap.14.v.13, 14. respexisse videntur. de qo vaticinio optimè Hieronymus; *Avdivimus Medos, avdivimus Babylonem, avdivimus inclytam in superbiâ Chaldæorum: nolumus intelligere qod fuit, & qærimus avdire qod non fuit.* ipse rectissimè verba illa de *Babylonio* interpretatur, qi *qondam sic gloriosus fuerat, ut fulgori Luciferi comparatus sit, sideríqe claro similis videretur.* Certè *Luciferi* nomen *Diabolo* in codice sacro nusqam datum deprehenditur. τὸ Φωσφόρε, qod est idem cum *Lucifero, Christo* tribuitur, Petri ep.2.c.1.v.19. Ita de *Sapientiâ* & *Lucifero* eloqia sacra qid prodant vidimus. Cæterùm, qæ de *Abysso*

ſiveMateriâ primâ *attributis tot inſtructâ*, hujúſqe *conflictibus*, *angoribus*, *parturitionibus*, *partubus*, *prole æternâ*, ſive *Luce*, ſive *Aurâ*, *Deo patre*, *Abyſſo matre progenitâ*, *mundo gemino*, *divino* altero, altero *Angelico*, *regionibus Hierarchicis*, *Theomachiâ Luciferianâ*, *ejuſdémqe cum ſuis intentionibus*, *fumis ſulphureis*, *ignibus gehennalibus*; qæ mundi hujuſce natales ſeculis infinitis anteverterint, qædam etiam ab æterno extiterint; qæ de iſtis, inqam, commentantur, hæc vel è ſcholâ Hermogenianâ, vel ex fabricâ Valentinianâ, vel ex officinâ Servetianâ prodire fortean potuerint; è Sacrâ paginâ, qum de eis nec in ſcriptis vel Moſaicis, vel propheticis qicqam omninò compareat, non poſſunt. His itaqe depulſi, qò tandem, ad ſomnia ſua ſtatuminanda confugient? Ad Philoſophos forſan antiqos, qos *Hæreticorum* veterum *Patriarchas* appellat Septimius, provocabunt. Hos enim, tanqam dogmatum ſuorum ex parte ſaltem Patronos, lavdant. Pythagoram utiqe, cujus μετεμψυχώσει, qam & religio & ratio ipſa jamdudum exploſit, ψυχῶν μεταγγισμὸς Manichæanus ſed & Judæulorum גִלְגוּל נְשָׁמוֹת ſive, *revolutio animarum*, originem ſuam debet. Ariſtotelem, cujus de Mundi iſtius ab æterno exiſtentiam nec ipſi probant. Platonem, qi περὶ κοσμοποιΐας qàm ridicula, qàm impia nugatus eſt, in Timæo eſt videre. Plotinum, inferioris ævi hominem, ejuſdem ferè cum Platone in ſpeculationibus hiſce indolis, avt multo etiam inqinatiorem. Verùm iſti cum nec centeſimam partem myſteriorum iſtorum exhibeant, Dionyſium, opinor, Areopagitam, & Hermetem ter maximum, qem in acie primâ collocant, appellaturi ſunt; ſcriptores ſcil. ἀποκρύφους καὶ ὑποβολιμαίους, fictitia nomina antiqitatem ementita, qibus larvam jam olim eſt qòd viri magni detraxerint, fucóqe qo obliti & obducti multis prius impoſuerant, deterſo, ampullas inanes ac mendacia ſplendida detexerint, mundóqe literario palam ſpectanda atqe ridenda expoſuerint. Qanqam nec iſtis etiam acqieſcunt ipſi. *avguſtiora* utiqe & *profundiora longè* profitentur & pollicentur, qàm iſti omnes ſimul juncti ſuppeditent. Et iſta ergo arcana tam abſtruſa, ut illis innotuiſſe nevtiqam comparéat, unde habent? à nuper exortis fungis neſcio qibus *Tevtonicis*. *Fratribus*, opinor, *de Roſeâ Cruce*. ejuſdem enim

farinæ, vel furfuris potiùs, eſſe docent, qæ ex illis nonnulli ſcripto conſignata reliqerunt. intereſt duntaxat, qòd his illi ſcripturis freqentiùs licentiúſqe abutuntur, pro Hæreſiarcharum noſtratium more methodóqe, *in allegorias & imagines omnia urgentes, imaginarii planè & ipſi Chriſtiani*, uti de Valentinianis, non ſcitè magis qàm verè, Tertullianus. Verùm interrogando ſi ulteriùs perurgemus, unde Tevtonici fratres illi arcana hæc havſerint: (neqe enim tanti eſſe apud nos poterit Tenebrionum iſtorum avtoritas, ut ipſorum dictata, vel pro oraculis, vel pro principiis ἀναμφισβήτοις, qibus ἀνεξετάστως καὶ ἀναντιῤῥήτως fides exhibenda ſit, habeamus) ecqid reſponſuri ſunt? Certè neceſſe eſt tandem, vel cum Talmudicis fabulatoribus, ad Cabalam Moſi ſeorſim demandatam; vel cum Pontificiis ſeductoribus, ad Traditiones ἀγράφους; vel cum Genethliacis nugatoribus, ad Abrahamum & Adamum, ſive ab Angelis, ſive à Deo ipſo, edoctos; vel cum Chymicis impoſtoribus, ad arcana Salomonis magica ſcripta; vel deniqe cum Enthuſiaſtis noſtris, ad Apocalypſes novellas & Spiritus neſcio cujus, (ἐγγαστριμύθου. opinor, cujuſpiam) inſufflationem ſuggeſtionémqe, ſe conferant. Hæc enim ferè ſunt κρησφύγετα illa, ad qæ opinionum inanium, ſive architecti primi, ſive promi-condi, & Scripturarum patrocinio, & ratiocinationum firmamentis deſtituti, recipere ſe conſveverunt: extra hæc avtem atqe hujuſmodi commentitia, qod vel prætexant, vel præſcribant, havd eſt proclive qicqam comminiſci: & noviſſimum illud reverâ præfert Jacobus Boemen Tevto ille, à qo fabulæ hujus partem maximam mutuati videntur; qi poſtqam à Magiſtratu ſub qo vixerat, in publicum ſua emittere prohibitus, per annos aliqot conqieverat, tandem Spiritus (Pythonici, puto, qi nunc paſſim ſpirat) impulſu ad iſta commentanda atqe evulganda adactum ſeſe profitetur. At verò de iſtis ſive ſeorſim ſingulis, ſive junctim univerſis, jure poterit uſurpari Judæorum diverbium illud qod in *More nebocim lib.* 1. *cap.* 74. exhibet Majmonides; עָרְבָךְ עַרְבָא צָרִיךְ *Fidejuſſor tuus habet ipſe fidejuſſore opus.* ſive qod apud Comicum illa, *Huic ipſi eſt opus patrono, qem tu tibi patronum paras.* Niſi enim avt ipſis de ſe teſtimonium ferentibus, ſi inſpirationem ſive illuſtrationem

extraordinariam aliqam immediatè cœlitùs datam ſuſtinuerint profiteri, avt eorum, qos advocant accerſúntqe, avtorum ſcitis placitíſqe, ſenſus noſtros ultronei obſtrinxerimus, qâ fidem dogmatibus ſuis concilient, ratio methodúſqe nulla omninò ſupererit. Ita ex filo putrido, hominum hac in parte fide nullâ dignorum, pendet myſteriorum iſtorum machina tota, cujus fabrica proin univerſa hoc dirupto corruat concidátqe neceſſe eſt. Verùm fruſtra homines iſti importuni, & diſceptatores iniqiſſimi, qò in tenebris nobiſcum ſecuriùs vel micent, vel dimicent, deliriíſqe ſuis ratione nullâ ſubnixis aſſenſum præſtruant, Scripturarum lucem declinari, mentíſqe oculum occludi penitùs poſtulant, hominéſqe pro jumentis habent, dum pecudum obſeqentium ritu, cerebri ſui fanatici ſub titulo ſpecioſo aliqo figmenta venditanti cuivis, citra rationis examen ullum, ultrò ſeſe ducendos præbere volunt. Nos cum Tertulliano, [a] *Scripturarum plenitudinem adoramus.* ex his diſcimus, [b] *Nihil ſine origine niſi Deum ſolum : hunc* [c] *primum eſſe. at qomodò primus, cui materia coætanea eſt ?* [d] *ante omnia ſolum, ipſum ſibi & mundum & locum & omnia : ſolum avtem, qia nihil aliud extrinſecùs præter ipſum.* Támqe Valentinianis, avt Manichæis, avt Marcioni, avt Serveto de commentis ſuis, qàm iſtis de figmentis eis, fidei etiam Chriſtianæ huic adverſis utriſqe, fidem adhibere par eſt. Interim argumenti primitùs propoſiti oblitum ferè, longiùs abripuiſſe, diutiúſqe qàm inſtitueram detinuiſſe, ſentio affectus ardorem adverſus iſtas μύθων γραωδῶν à ſcripturis extraneas, imò his etiam adverſas κενοφωνίας, & hæreſeon jam diu reconditarum reſuſcitatas denuò καινοτομίας, qæ niſi tempeſtivè compeſcantur, εἰς πλέον προκόψουσιν ἀσεβείας, ϗ ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξουσι, *in majorem progreſſus facient impietatem, proſerpéntqe latiùs, gangrænæ inſtar,* qæ totum tandem fidei Chriſtianæ corpus depaſcat, pietatíſqe veræ cor ipſum exedat. qanqam impii abundè plus ſatis, ut nihil amplius accedat, hoc ipſum habet. (ut de ſuperiùs recitatis nihil adjiciam) cum, [e] *ea qæ propria Dei vindicamus, ſemper fuiſſe, ſine initio, ſine fine, & primum fuiſſe, & ſolum omnium avtorem, materiæ* cum Hermogene *competere* volunt : qod ipſum, ſi Tertulliano credimus, [f] *totum*

qod

[a] Adv. Hermog. c. 22.
[b] Adv. Marc. l. 5. c. 1.
[c] Adv. Herm. c. 6.
[d] Adv. Prax. c. 4.
[e] Tertul. adv. Herm. c. 6.
[f] Ibid. c. 21.

qod est Deus aufert, nolens ipsum ex nihilo universa fecisse. Certè, qod Augustinus, *de Genes. contr. Manich. l.* 1. *c* 6. *Ideò Deus rectissimè creditur omnia de nihilo fecisse, qia etiamsi omnia formata de istâ materiâ facta sunt, hæc ipsa materia tamen de omninò nihilo facta est. Non enim debemus esse similes istis, qi omnipotentem Deum non credunt aliqid de nihilo facere potuisse, cum considerant fabros & qoslibet opifices non posse aliqid fabricare, nisi habuerint unde fabricent. Si enim non adjuventur eâ materiâ unde aliqid faciunt, nihil possunt facere, cum materiam ipsam ipsi non faciant. Omnipotens autem Deus nullâ re adjuvandus erat, qam ipse non fecerat, ut qod volebat efficeret. Si enim ad eas res, qas facere volebat, adjuvabat eum aliqa res, qam ipse non fecerat, non erat omnipotens ; qod sacrilegum est credere.* Et sacrilega proinde ista dogmatum portenta à nostrorum suorúmqe omnium mentibus Deus Opt. Max. averruncet.

Nos his tricis, non tam incertis, qàm insanis extricati tandem & expediti, ad Mosis scriptum, λόγον βεβαιότερον καὶ ὑγιεινότερον, cui nihil cum commentis istis commune, revertemur : sed ut ea qæ de argumento hoc insuper dicenda ac differenda habemus, qia istud ampliùs sub manu excrevit, ad caput proximum rejiciamus.

Cap. II.

Particula ב *in* בְּרֵאשִׁית *qid valeat. Majmonidæ de eâ sententia rejecta : sed & ejusdem atqe Aqilæ seqacium de* רֵאשִׁית *argutiæ. Idem hîc esse* רֵאשִׁית *qod* תְּחִלָּה principium, initium. Λόγος *qid Joanni, & unde. Joannis verba c.* 1. *v.* 1. *perperam habita.* רֵאשִׁית *&* רִאשׁוֹנָה *qî distent.* בְּרֵאשִׁית principio, primò, primitùs. אֵת *particulæ qis hîc usus. an idem qod* עִם ζὺν, cum, unâ, *hîc valeat. De eâ etiam nostri cujusdam frivolum nugamentum. Majmonidæ explicatio, in qâ nec sibi constat ; Aqilæ item versio, cum inde natis argutiis, de rebus omnibus unâ conditis, rejecta. Esajæ verba c.*48. 1,13. *à pravâ interpretatione vindicata. Aqila in Hebraicis vertendis qalis.* Cœli *ac* terræ *nominibus qid istic designetur.* Spiritus *nomine Gen.*1.2. *qid denotatur.* Cœli *nomine aerem ætherémqe,* terræ, *aqam qoqe contineri.* Abys-

 sus

ſus qid velit. מְרַחֶפֶת qid ſonet. ἐπῳάζειν an ſignificet. Syris qid. Agitationis notionem ſemper habere in ſcripturis, rectè Camius. Verba Moſis Devt.32.11. diſcuſſa. mendum in Græcâ verſioni exiſtimare; ſed antiqum. nidus, pro pullis, ſive ovis. Exod.19.4. Jajri argutiæ havd admiſſæ. Eſajæ verba Cap.10.14. & c.31.5. explicata. Spiritus Dei, qî ſumatur. Super aqas qorſum motitarit. 1 Reg.16.15. & Job 31.23. explicata. Gen.1.4. ſyntaxis varia. טוב qid ſonet. ἀντιπλώσεως trajectæ exempla. Pleonaſmi Hebræis familiares. Numeralia cardinalia pro ordinalibus uſurpata. De 1 Cor.16.2. ampliatur. Chriſti verba Joan.10.18. explicata. De diei creationis ſecundi exitu diſceptatio. Benedictio in Verſione Græcâ inſerta, qam Hebræa lectio non agnoſcit. Præterita Hebræa in pluſqam perfecti notione. קָוָה Gen.1.9. & Jer.3.17. qid ſonet. Animantia die qinto, an ſexto creata. Picherelli methodus in Capitibus 1. & 2. Moſaicis de Coſmopœiâ conſarcinandis. Paradiſus qoto die conſitus. Stirpes an die tertio conſummatæ. Jajri & Aramæ ineptiæ rejectæ. Omnia primitùs in perfectione ſuâ creata. De Verbis Gen.2.4,5. diſceptatio. טֶרֶם qid propriè ſignificet. Verſio Juniana, ſed & Dievſiana utraqe, rejectæ. אֹרַח iſtæ, non illæ. Ille unde. alavdæ ἐπιτυμβίδιοι. שִׂיחַ qid. Job 12.8. explicatus. שָׂדֶה qàm latè pateat. צֶמַח qid ſonet. אֵד qid ſignificet, & unde ortum habeat. pro calamitate perperam Junio ſumptum Jer.36.27. Plinii locus inſignis de aqis cœleſtibus. Rorem & nebulam pluviæ vicem ſupplere. Saadiæ, & Junii expoſitiones τοῦ vav hîc probatæ. Copulativa in disjunctivæ notione. Negativæ ellipſis ἐκ τοῦ κοινοῦ ſuppleta. Eſajæ locus inſignis noviter explicatus & illuſtratus. Panis pro frumento. frumentum pro pane. מוֹרַג traha. חָרוּץ tribula, qâ ratione dicta. Formulæ paſſivæ verbalia, notionis diverſæ. מוֹרַג חָרוּץ qâ ſyntaxi dicatur. Subjecti ellipſis havd inſolens. Dan.9.21. & Joel.3.14. explicata. De tribulâ Magiſtrorum ſententia. Triturandi apud Hebræos modi varii. Sed & apud exteros ex Varrone. פִּרְשִׁים Eſajæ qid. בַּעַל פִּיפִיּוֹת qid velit. μάχαιρα δίστομος. אֹפַן & גַּלְגַּל ſive גִּלְגַּל κάνθος. Cornu qid, Mic.4.14. Capite tertio narrata, utrum intra hebdomadam mundi primam concluſa. De diei

ſexti

ſexti horis 12. & intra eaſdem peractis, nugamenta Talmudica. Evam ante lapſum, à viro cognitam, intra horulam, gemellos ſaltem edidiſſe. Corpus Adæ unde confectum, mole qàm prodigioſum fabulentur. De Homine intra diem ſextum lapſo traditio impugnata & rejecta. Ambigentium, contráve ſentientium cenſura ab Avtore concentus Scripturæ *nimis aſpera; hominis ingenio condonanda. De Adæ ſepulcro, de lapſu illi parilis, traditio.*

DE Dictionis Moſaicæ liminaris ſtructurâ in Capite prægreſſo diſſeruimus. De vocibus nonnullis, qibus ea concipitur, in hoc ulteriùs diſpicietur. Atqe hîc novos nobis rurſus in ſimpulo fluctus cient, vel laſciviora, vel moroſiora qædam ingenia. Ex his ſunt curioſitates havd unæ, à Moſe Majmonide magno illo apud ſuos habito, in *Moreh nebocim*, ſive *Doctore perplexorum*, propoſitæ, qas examini iſtic ſubjiciemus.

De בְּרֵאשִׁית primo loco ſic argutatur, ut *bet* nolit eſſe בֵּית זְמַן ſive *temporis indicem* particulam, ſed בֵּית כְּלִי i.e. *inſtrumentalem*, qæ efficientis cooperantis, ſive coadjuvantis, & ſubſervientis deſignandi rationem habeat: Huic accedit, qòd verbo רֵאשִׁית hîc non vult temporis *exordium*, ſive *initium* intelligi. itaqe inter תְּחִלָּה & רֵאשִׁית anxiè diſtingvit, & תְּחִלָּה qidem vult de eo duntaxat uſurpari qod tempore antecedit; רֵאשִׁית verò, & de illo qod eſt rei alterius alicujus *principium*, ſicut cor eſt principium in corpore animato, & elementum in corpore elementari. itaqe à ראש derivari, qod *caput* ſignificat, qod ipſum eſt ſitus ratione animantis principium. omninò avtem contendit רֵאשִׁית non eſſe hîc idem qod תְּחִלָּה Ita *ſubſtantivum* aliqod *principium*, ut Tertullianus loqitur, voculâ iſtâ deſignatum innuere videtur: (neqe enim explicatè ſatis loqitur) & ad Targumiſtæ חָכְמָה forſan reſpexerit, *Sapientiam* utiqe divinam, qâ terram is fundaſſe perhibetur. Parœm.c.3.v.19. qod eſt ſuprà rejectum. Ejuſmodi aliqid & Aqila voluiſſe videtur, qi (referente, poſt Hieronymum, in *Tradit.* ſive *Qæſt. Hebr. in Geneſ.* Joanne Philopono, in commentariis εἰς τὴν ἑξαήμερον, qorum excerpta qædam apud Photium in *myriobiblo cod.*240. ſuperſunt) red-

didit,

didit, Ἐν κεφαλαίῳ, *In capite*, ſive, *In capitulo.* Affinia certè habuiſſe Græcos, qi Aqilæ verſionem ſeqebantur, ex Philopono eodem diſcimus. Ex eis nonnulli *capitis* nomen *principii* loco uſurpatum voluere, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σώματος, τῆς κεφαλῆς, *à capite, qod eſt corporis principium*, ductâ ſimilitudine; à qâ ſubtilitate nec Majmonides abfuit. Alii inſuper hinc argutabantur, Συνηρημένως καὶ ὁμοῦ γενέσθαι, *ſimul junctímqe condita cœlum & terram.* κεφαλαίου enim nomine freqenter deſignari τὴν ἐν ἑνὶ πολλῶν ἅμα συναίρεσιν, *rerum complurium in uno aliqo qaſi capite comprehenſionem.* qâ de re ulteriùs dicendi deinceps locus dabitur.

Verùm iſtic Majmonidæ David Camius adverſatur, qi uti רֵאשִׁית hîc, contrà qàm Jajrus & Eſdrajdes, סָמוּךְ i e. *conſtructum* eſſe negat, ita contrà etiam qàm Majmonides, רֵאשִׁית hîc idem planè qod תְּחִלַּת valere diſertè affirmat. ac proinde בְּרֵאשִׁית per בִּתְחִלָּה *in principio*, ſive, *in initio*, exponit. Cui aſtipulatur & qod Moſes ipſe, Cap. 2. v. 4. *Hi ſunt*, inqit, *natales cœli & terræ*, בְּהִבָּרְאָם *cum creabantur*, בְּיוֹם עֲשׂוֹת *in die facere*, i.e. *qo tempore Jovas Deus fecit terram & cœlum.* Nec aliud, opinor, voluit, avt Jonathas, cum מִן אֱוִלָּה *à principio*, (qo modo ἀπ' ἀρχῆς Evangeliſtæ Matth. c. 19. v. 4. & Joan. c. 8. v. 44.) avt Onkelos, qi בְּקַדְמִין *in initiis*, ſive, *in primordiis*, (plurali uſus, prout & Latini qandoqe) reddidere. Sed nec Evangeliſtam, cum narrationem ita ordiebatur Evangelicam, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, *In principio erat Verbum*, ſive, *Sermo*, qod Eraſmus, ſive *Ratio*, qod Tertullianus maluiſſe videtur; Talmudiſtæ & Targumiſtæ מֵימַר dicerent, qod ad priora illa propiùs accedit. In qo loco ediſſerendo fruſtra ſunt, cum è Scriptoribus Græcis, inter qos eſt Cyrillus, qi ἀρχὴν τὸν πατέρα σημαίνειν, *principii* nomine Deum *Patrem* volunt *ſignificari*, in qo Filius ab æterno fuerit: tum & Socinus blaſphemus ille multo magis, qi qò τοῦ λόγου æternitatem eludat, non de *Mundi materialis* primitùs *à Deo conditi* primordio, ſed de *Mundi ſpiritualis*, ſive Eccleſiæ Chriſtianæ, *per Chriſtum conditi atqe extructi* exordio, impiè admodum accipiendum contendit. Qin nec aliud qicqam ſenſiſſe Judæi Magiſtri illi videntur, avt qi, Jajro referente, בְּרֵאשִׁית הַכֹּל *in principio univerſi*, ſive *rerum omninum*, expoſuere; avt

avt qi, Esdraide narrante, בְּרֵאשִׁית הָעֶרֶב אוֹ הַלַּיְלָה אוֹ הַחֹשֶׁךְ h. e. *in principio vesperæ, vel noctis, vel tenebrarum.* qia utiqe vespertinum matutino, nox die, luce tenebræ priores extiterant. qi eidem, & Abrahâ eodem commemorante, בֵּית hîc נוֹסָף *addititium*, sive *supervacaneum* esse existimabant. atqe ita בְּרֵאשִׁית dictum, qo modo בָּרִאשֹׁנָה Num. c. 10. v. 13, 14. qod sine ב רִאשֹׁנָה legitur Num. c. 2. v 9. ubi dicitur רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ *hi primò sunt profecti.* ita בְּרֵאשִׁית & בָּרִאשֹׁנָה, sed & dempto ב רֵאשִׁית & רִאשֹׁנָה idem omninò fuerint. et, qicqid in adversum disserat Esdraides, hoc loco reverâ sunt. proinde & בְּרֵאשִׁית hîc *primò* verti posset; sed adverbialiter sumpto: qo modo & τὴν ἀρχὴν Græcis usurpàtur Joan. c. 8. v. 25. de qo loco adversus Pradensem alibi disserui: & *Principio* Latinis, uti in Maroniano illo *Æn. l. 6.*

Principio cœlum & terram. ——

Verùm, cum רִאשֹׁנָה latiùs pateat qàm רֵאשִׁית illud enim tam ad loci, qàm ad temporis ordinem pertineat, qo modo in Numerorum inciso illo, *Primò.* i. e. *loco primo, profecti sunt:* hoc ad temporis duntaxat rationem referatur: ideò, qò ambiguitas omnis tollatur, בְּרֵאשִׁית *primitùs* verti aptissimè poterit. sicut in Luciliano illo, qod apud Nonium depravatissimè prostat, *primitùs* usurpatur,

Sicuti cum primus ficos propola recentes
Protulit, ingenti pretio dat primitùs paucos.

ita certè commodissimè redderetur loco ab Esdraide superiùs indicato, Devt. c. 33. v. 21. וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ *& prospexit primitùs sibi.* ad primum scil. appulsum, sive ingressum, in terræ promissæ fines; sive ad primam hæreditatis divinitùs designatæ aditionem. sicut hoc loco ad primum orbis condendi opus à numine ceptum aggressúmve. Multa qidem disserunt & nostri de variis vocis *Principii* acceptionibus, Basilius, Ambrosius, Avgustinus, Tertullianus, alii; & ostendere conantur, qo modo citra fidei detrimentum *principium* istud variè sumi qeat: verùm ad hoc tandem deveniunt, ut genuinus voculæ sensus is sit istic, qo temporis articulus denotetur. Ita Basilius, *in hexäm. orat. 1.* Ἐν ἀρχῇ, τουτέστιν, ἐν ἀρχῇ ταύτῃ τῇ κατὰ χρόνον. et Ambrosius in subjectum idem *l. 1. c. 5.* *In principio temporis*, inqit, *cœlum & terram Deus fecit.* Di-

 sertissimè

ſertiſſimè verò omnium Tertullianus *adv. Hermog. c.* 19. *Nos unicuiqe vocabulo proprietatem ſuam vindicamus; principium initium eſſe, & competiſſe ita poni rebus incipientibus fieri. nihil enim qod fieri habet, ſine initio eſſe, qum initium ſit illi ipſum dum incipit fieri. ita principium, ſive initium, inceptionis eſſe verbum, non alicujus ſubſtantiæ nomen.*

Cæterùm aliam inſuper, qâ lectores ſuos exerceret, ſubtilitatem ex verbis noviſſimis elicit Majmonides. Etenim, *Scire*, inqit, *hoc qoqe te refert, qòd in verbis illis* אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֵת־הָאָרֶץ *particula* אֵת *idem valet qod* עִם i. e. *cum*, ubi præverbii rationem obtinet, unde duo iſta à Sapientibus colligi monet. primò, *cælum & terram ſimul eſſe creata*; tum *Deum unâ cum cælis creaſſe qæcunqe ſunt in cælis, & unâ cum terrâ, qæcunqe ſunt in terrâ.* ita tandem concludunt, cuncta *ſimul fuiſſe creata*; juxta illud Eſajæ c.48.v.13. קֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעַמְדוּ יַחְדָּו *Me illa compellante conſiſtunt ſimul; licet posteà ſucceſſivè ſint ab invicem diſcreta.* id qod illuſtrant imagine ab agricolâ deſumptâ, qum ſemina varia uno eodémqe temporis articulo terræ committit, qorum qædam poſtridiè, aliæ poſt biduum, à triduo alia proveniunt, etiamſi ſementis tota fit uno eodémqe temporis momento peracta. Cui poteſt adjici [A]jnſvorthi noſtri ex eâdem forſan officinâ de particulâ eâdem inanis argutiola, mundum univerſum cum omnibus eodem comprehenſis à Deo conditum eâ innui, qia ex literulis duabus conſtat, qarum altera Alphabeti Hebraici prima, altera eſt noviſſima.

Verùm miſſo futili commento iſto, Judæorum illi, (qod tamen avtores an favtores è noſtris etiam inſignes habuit, de qo & alibi diſſertum eſt) ex adverſo ſe opponit Eſdraides. negat enim ultra unum aliqod die uno qicqam fuiſſe creatum; primo *lucem*; ſecundo, *expanſum*; tertio, *herbas ſtirpéſqe*; qarto, *luminaria*; qinto & ſexto, *animantia*. verùm & de hoc meritò ambigi poteſt. terram enim qando creatam dixerimus, ſi intra nullum è ſex illis condita fuerit? Interim de Eſajæ loco illo rectè idem monet; non de rebus nondum creatis ibi agi; (qî enim poſſe compellari, qæ nondum exiſtant?) ſed de jam conditis, qorum priùs per vatem ſuum Deus meminerat; déqe horum miniſterio, qo ſervorum avt ſatellitum

tellitum instar regibus & magnatibus avt magistratibus astantium, ad Dei imperia excipienda, mandata exeqenda, qasi in procinctu, jugiter præstò consistunt.

Cæterùm novam rursus crucem Græcis suis Aqila etiam hîc fixit, dum (qod ex Philopono discimus) versum integrum sic reddit, Ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἔκτισεν ὁ θεὸς σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν. qæ qidem versio cum vix Græca sit, interpretes proinde, in expiscando qid vellet, havd parum torsit, exercitósqe habuit. id ariolabantur utiqe pleriqe formulâ hac inusitatâ designari, qod & Judæi Magistri illi; τὸ σὺν συνδυασμὸν δηλοῦν, particulâ σὺν nempè *rerum duarum conjunctionem indicari*. itaqe eâ hîc insinuari, ἅμα γενέσθαι τὰ δύο, *cœlum & terram utrumqe simul extitisse*. alii verò insuper, qod & illi itidem, διὰ τῶν ἄκρων καὶ τὰ μέσα παρειληφέναι, *unâ cum terminis extremis*, superiore cœlo, inferiore terrâ, *ea qæ interjacent simul fuisse* comprehensa. Ita vel ex hoc sensu, τὸ τοῖς μέσοις, sive τοῖς μεταξὺ, subintelligeretur, qo sensus integer foret, vel ex priore, τὸ σὺν, non tam præverbii, qod regat, qàm adverbii absolutè adjecti rationem obtineret; prout, ubi σύνδυο γεννηθέντες, *unâ duo editi*, de geminis dicitur; et, σύν τε δύο ἐρχομένω, *duo simul incedentes*, Homero; et ad verbum *condendi*, non ad *cœli ac terræ* nomina, σὺν particula pertineret: qæ qidem structura utraqe hîc, sive Græca, sive Hebraica spectamus, est nimium qantum coacta & absurdissima planè. Nec mirum Aqilæ homini cumprimis κακοζηλίας vitio laboranti; ut voculas formulásqe Hebraicas citra judicium, anxiè nimis plerumqe, putidè etiam sæpenumero exprimere studio habuisse videatur, versionem tam absonam excidisse. Mirum magis Majmonidem, virum tantum, tantíqe apud suos habitum, ut de eo vulgò dici consveverit, *A Mose ad Mosen huic parem nullum extitisse*, animum inducere potuisse, ut de interpretatione, tam ab omni ratione sensúqe alienâ, tam seriò suos moneret: ídqe cum versionem expositionémqe hactenus genuinam, à qâ ista tantopere distat, pro verâ antè verbis illis proposuisset; *Et vera loci illius expositio est hæc*, In principio creavit Deus superiora & inferiora. *expositio conveniens novitati mundi*. Hæc ille. Nec potest reverâ aliud esse hîc אֶת particula, qàm index nominis sub verbi regimine, pro eâ

 rati-

ratione, qâ in lingvis exteris, per casus qos appellant in flexione variantibus, *accusandi* qem nuncupare solent, designaretur. nec ἀντὶ τοῦ עם usurpari consvevit, nisi ubi verbum vel consistens merè, vel reciprocum antecesserat. Post transeuntia affectum jugiter habet superiùs indicatum; nec in lingvis illis exteris exprimi, avt solet, avt etiam rite potest; cum affectus istius indicem, præter nominis ipsius avt pronominis formam, particulam nullam habeant.

De particulæ itaqe vi verâ constat satis. Verùm *cœli ac terræ* nominibus qid designetur, disqisitione ulteriore aliqâ opus habet. Siqidem nec Judæis Magistris, nec nostris etiam interpretibus secum invicem hîc convenit. Et Majmonides qidem, (qod & antè monuimus) *cœli* nomine vult *superiora*, *terræ* nomine designari vult *inferiora*. hisce avtem contineri qid velit, mox explicat. *cœli* nempe, sive *superiorum* nomenclaturâ *orbes cœlestes*; *terræ*, sive *inferiorum*, *elementa qatuor, ignem, aerem, aqam, terram*, qorum in seqentibus mentio fiat distincta, ídqe eo ordine, qo ex rerum ipsarum naturâ situm suum obtinent; primo enim loco occurrere *terram*, qæ omnium sit infima; supra hanc esse *aqam*; aqæ adhærere *aerem*; supra hunc esse *ignem*. *tenebras* avtem ignem esse probatum it, ex Devt. c.5.v.22,23.& Job.c.20.v.21. qæ cum dicantur esse *super faciem abyssi*, inde constare aere superiores existere. *Spiritus* avtem nomine *aerem* sive *ventum* intelligi, firmatum it ex Exod.c.10. v.19. & c.15.v.10. et Num.c.11. v.31. (cui adjiciunt ex nostris, inter qos Theodoretus, Hymn.147.v.8.) qi & *Dei* esse, & *ferri* dicatur, qia mobilem ac flatilem Deus fecerat, ventíqe motus in Scriptis sacris Deo semper adscribatur. In qibus adversantes sibi ex parte habet Græcos illos qorum vestigia premit Philoponus. Hi enim ratione potiore τὸ σκότος, sive *tenebras*, non *ignem*, sed ἀέρα ἀφώτιστον, *aerem lumine cassum prorsus*, exponunt, תהום sive ἄβυσσον, pro vocis Græcæ notione atqe usu perpetuo, non *aerem*, sed ὕδωρ πολὺ καὶ εἰς βάθος χωροῦν ἄληπτον, *copiosam immensæ altitudinis aqam*, πνεύματος verò, h.e. *Spiritus*, sive *venti*, qo modo vox ea usurpatur Joan.c.3.v.8. nomine, *aerem*, (τοῖς ὕδασι γὰρ ὁ ἀὴρ ἐπινήχεται, *qia aer* utiqe *aqis supernatat*) intelligunt.

At Abraham Esdraides, nec Majmonidæ per omnia, nec sibi ipsi etiam consentiens, hîc deprehenditur. Siqidem postqam Saadiæ sententiam retulerat, qi *terram* ait *centri* sive *puncti instar* habere, *cœlum* avtem *fili*, sive *lineæ* huic *circunductæ*; neqe cum ratione constare, ut vel *centrum sine lineâ*, vel *linea* etiam *sine puncto* constitueretur; ideóqe *cœlum & terram* eodem temporis articulo fuisse condita, primo utiqe die; deinceps verò ea qæ illis continentur, *aqam* utiqe & *ignem*; aliorum etiam sensum adjecerat, qi *cœli* vocabulo *aerem*, *terræ aqam*, comprehendi, volebant; ac omnia etiam, die primo simul condita avtumabant. iste ab his utrisqe recedens, cum ultra unum aliqod die unoqoqe conditum negat, (uti est suprà indicatum) statuit tandem *cœli* nomine *expansum*, (cui condendo diem secundum superiùs assignaverat) *terræ* nomine *aridam* designari. *aqam* qoto die creatam velit, nullus dicit. Interim nec Majmonides, nec ipse verò satis liqidò sese explicant; eáqe uterqe profert, qæ nec secum invicem probè conveniunt. Verùm Oedipo aliqo, avt Delio natatore opus esse innuunt, qi sensus suos expiscentur, cum ajunt, אַנְשֵׁי הַמִּדּוֹת יָבִינוּ אֵלֶּה הַסּוֹדוֹת *Viros intelligentiâ ampliori instructos ista*, qæ hîc tradunt, *arcana assecuturos*. qorum è numero me non esse, liberè palámqe profiteri, nullus erubesco.

Sed nec nostri etiam in appellationum harum expositione secum invicem consentiunt. Etenim (ut sententias receptas maximè duntaxat attingam) sunt qi *cœli ac terræ* nomine, non ea qæ nunc oculis usurpamus, intelligi velint; sed rudem vastámqe qandam materiæ congeriem molémqe, in qâ, tanqam πανσπερμίᾳ sive *seminario communi*, delitescebant recondita horum utriusqe semina, & ex qâ educta sint, qæ deinceps condita sunt universa. Alii *cœli ac terræ* nominibus volunt designari, mundi hujus machinam universam, in duas qasi partes principales distributam, de cujus utriusqe cum structurâ, tum & instructurâ, narratio in seqentibus accuratiùs & distinctiùs instituatur. Cui sententiæ favere videtur, qod Esdraides monuit, הַ articulum hoc loco esse הַיְדִיעָה δεικτικὸν, ut qasi δακτυλοδεικτούμενα, sive digito exerto demonstrata, designentur *cœlum istud & terra ista*, qæ se oculis nostris ingerunt. Qin & mentem suam hac in parte Moses ipse

perſpicuè ſatis explicuiſſe videtur; ubi Cap. 2. narrationis antegreſſæ ἀνακεφαλαίωσιν inſtituens, *Ita*, inqit, *conſummata ſunt cœlum & terra, cum univerſâ eorum inſtructurâ.* Et rurſus, *Hi natales fuere cœli & terræ, qando ea creabantur*; *qo die*, ſive, *tempore, fecit Deus terram & cœlum.* qibus verbis, non aliud *cœlum, terrámve* aliam, opinor, voluit deſignata, qàm ea qæ ſenſibus humanis ſubjecta, in diem uſqe hodiernum perſiſtunt. Diſtinctionem horum qod attinet (mihi mea ſi licuerit animi ſenſa interponere) *Cœli* nomine contineri exiſtimem *mundum ſuperiorem*, ſive ambitum univerſum illum, in tres qodammodò regiones diſpertitum, in qo aves feruntur, in qo nubes conſiſtunt, in qo ſidera collucent: iſtis enim omnibus cœli nomen in voluminibus ſacroſanctis paſſim tribuitur: qæ etiam, ſi cui διχοτομία magis arriſerit, in *aerem* & *ætherem* poterunt; diſpeſci. *Aeris* nomine cum Theodoreto, comprehendendo, τὸ ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐπιφανείας μέχρι τοῦ οὐρανοῦ διῆκον, *id omne qod ab aqæ ſuperficie ad cœlum uſqe*, qod nos vulgò dicimus, ſiderum utiqe regionem ſedémve, *pertingit*: (nam de *ignis elemento* & pagina ſacra ſilet, nec de eo etiam inter Philoſophiæ ſeculares ſtudioſos ac peritos ſit necne ſatis convenit) *ætheris autem*, qicqid inde ad extimum uſqe univerſi ambitum porrigitur. *Terræ* nomine, *mundum inferiorem*, ſive *terræ* & *aqæ*, ita ſibi invicem intercurſantium molem, ut corpus unum, globum ſaltem unum, junctim conficere videantur. Hoc eo magis ita ſumendum avtumo, qia in recenſione mundi primitùs conditi toties alibi repetitâ, *terræ* ſolius mentio facta reperitur. Hymn. 121. v. 2. & 124. v. 8. & 134. v. 3. Jer. c. 10. v. 11. Matth. c. 11. v. 25. qibus tamen locis *terræ* nomine *mare* qoqe comprehendi, patet ex Hymn. 46. v. 6. Act. c. 4. v. 24. & c. 14. v. 14. Apoc. c. 10. v. 6. & c. 14. v. 14. qod & propterea factum conjicere licet, qòd *cœlum & terra*, hominibus qibuſqe, in qacunqe *orbis terrarum*, uti loqimur, regione ſive climate agant, ex aſpectu ipſo cognita ſint; qum *mare* qàm plurimis, ex eis præſertim, qi in intimis continentis alicujus partibus perpetim degerint, niſi ſi de nomine forſan ſolo, nunqam innotuerit. Patet idem etiam, ne longiùs hinc abeamus, ex eo, qòd hoc ipſo Capite Verſ. 15. *luminaria in cœlo ſita* perhibentur, *ad terram illuſtrandam*; qod tam ad

mare

mare qàm ad *aridam* pertinere qis neſcit? Act.c.27.v.20.33. Et cum *vapores dicuntur à terrâ aſcendere*, Cap.2.v.6.et, *à finibus terræ*, Hymn.135.v.7. tam è mari extrahi & exhalare, qàm à terrâ ſurſum attolli, intelliguntur. Qin & *Cœli* nomine, eâdem in hac mundi primitùs extructi atqe inſtructi narratione Moſaicâ, inſignitur, tam *aer*, ejuſdémqe cum regio ea, in qâ *aves* volitant, Verſ.20. tum ea in qâ *nubes* aqoſæ conſiſtunt, Verſ.6.7. qàm & *æther*, ſive regio avt ſtatio illa, qæ eſt ſideribus aſſignata. Verſ. 14.15. Sed & ex proximè ſeqentibus eadem elicitur diſtributio, ubi *terra* primitùs *informis & inanis* fuiſſe dicitur, utpote aqis immerſa penitùs, donec eis in loca certa diſcretis, arida ſeſe proderet, & in conſpectum prodiret; & *abyſſi* nomine globus ille deſignatur, qo aqæ terram intra ſe in ſuis qaſi viſceribus demerſam & concluſam continebant. neqe enim poſſum hîc Viro Cl. Fr. Junio aſſentiri, qi *abyſſi* nomine vult communem *cœli terræqe materiam* denotari; qum nuſqam in ſacro codice vocem hanc ſic uſurpatam reperiam. Hujus avtem *abyſſi faciem*, ſive, *ſuperficiem*, qod *tenebræ* dicuntur occupaſſe, ſuperiorem illam mundi regionem, qæ aqis extabat, univerſam, (tam *aerem* contiguum, qàm *ætherem* longiùs diſſitum) lumine omni deſtitutam orbámqe prorſus, cœli nomine inſignitam datur intelligi; qum niſi in ſubjecto aliqo nec lumen, nec tenebræ conſiſtere poſſint. deniqe qod primò dictum eſt, *ſuper faciem abyſſi*, id mox, *ſuper faciem aqæ*, ſive, *aqarum*, dicitur, ut *abyſſi* nomine intelligantur *aqæ*, qorum in utero continebatur hactenus terra in apertum & conſpectum brevi proditura. atqe ita Jajrus è Moſe ipſo Moſen exponit עַל־פְּנֵי תְהוֹם *ſuper faciem abyſſi*, i.e. עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל־הָאָרֶץ *ſuper faciem aqarum quæ ſuper terram* fuerant.

Hoc avtem poſterius à Moſe his verbis concipitur, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם Ubi *Spiritum Dei*, non deſunt è noſtris, qi cum Eſdraide & Majmonide, *aerem*, ſive *ventum*, exponant, in qibus eſt Origenes *de Principiis lib.* 1. Diodorus Tarſenſis, Theodoretus in Geneſ. qæſt.8. Tertullianus *adv.Hermog.* c.32. qod & ſuprà eſt obſervatum: cum pleriqe tamen de *Spiritu ſancto* intelligant; à qo nec Jajrus ipſe prorſus abhorrere videtur, cum ad inciſum iſtud hæc habeat,

beat,

beat, *Solium gloriæ in aere fuit consistens*, et מְרַחֵף *movens*, an *incubans*, *Spiritu oris sui*, *Dei utiqe sancti Benedicti*, *& Verbo suo*, *super faciem aqarum*. Verùm utrovis modo *Spiritus* vocabulum sumere libuerit, de verbo רָחַף unde מְרַחֶפֶת istud ampliùs erit qærendum. Hoc eò pleriqe referunt, ut alitis ovis, qò excludat, incubantis, eáqe calore suo foventis, affectionem gestúmqe propriè designet. Ita Jajrus, qi suprà dictis subjungit, כיונה הַמְּרַחֶפֶת עַל־הַקֵּן *sicut columba*, *qæ modo suo incubat*. ita enim voce barbarâ, uti ipse appellat, *accubandi*, sive *incubandi*, explicat ulteriùs. Ab illo Vir Cl. Grotius sumpsisse videtur, qod in *Annotat. ad lib.* I. *de Verit. Relig. Christ.* dixit, vocem hanc *incubitum columbæ super ova sua* significare; qod ad *Spiritum* trahit in specie columbæ ad Christi intinctum *super ipsum descendentem & desidentem* etiam. καταβαῖνον καὶ μένον. Joan.c.1.v.33. id qod נָחָה *reqiescet super eum Spiritus*, dixerat Esajas c.11.v.2. Verùm non de *columbâ* solâ, de *aqilâ* etiam dici, rectè monet Esdraides ex Devt.c.32.v.11. itaqe laxiùs extulit Basilius *in hexaemer. orat.*1. ubi à Syro qodam ait didicisse, hanc esse genuinam vocabuli hujus notionem, συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπωαζούσης ὄρνιθος, καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιείσης τοῖς ὑποθαλπομένοις. Hinc Ambrosius, qi ex Basilio complura traduxit, in *hexamer. l.*1.*c.*8. *Syrus*, *qi vicinus Hebræo est*, *& sermone consonat in plerisqe & congruit*, (qod idem reverâ ferè de Syris etiam Basilius) *sic habet*, et Spiritus Dei fovebat aqas. *i.e. Vivificabat*, *ut in novas cogeret creaturas*, *& fotu suo animaret ad vitam*. At Syrus qid habeat, nec Basilius dixerat, nec Ambrosius, credo, qicqam resciverat. et fortean vocabulum hoc ipsum retinuerat; qo modo in explicatione suâ Jajrus. Hieronymus in *Qæst.* sive *Tradit. Hebr. in Genes. Incubabat & confovebat*, *in modum volucris ova calore animantis*. Et monet qidem insuper *Pentaglotti* avtor, τὸ רְחַף Rabbinicè & Syriacè, *ovis incubuit*, significare. et metaphoricè, *fovit*, *confovit*, *complexus est amore*, *misericordiâ*, &c. atqe ab hac radice reverâ prodeuntia legimus, מְרַחְפָן *miserator*, Jacob. c.5. v.11. qo loco conjunguntur מְרַחְמָן qod τὸ πολύσπλαγχνος, & τὸ מְרַחְפָן qod τὸ οἰκτίρμων, exprimat. et רוּחָפָא Philip. c.2.v.1. qo loco רוּחָפָא & רַחְמָא junctim

junctim qoqe posita reperiuntur.; sed ut contrà qàm apud Jacobum, illud τῷ σπλάγχνα, hoc τῷ οἰκτιρμοὶ respondeat. ita רָחַף sensu tralatitio usurpatum idem ferè prorsus qod רַחַם valuerit, à qo fortean per literarum ἐναλλαγὴν ortum primitùs habuerit. nam de proprio significatu, qo τοῦ ἐπωάζειν, sive, *ovis incubandi*, notionem apud Rabbinos & Syros habere dicitur, nullum hactenùs prolatum exemplum videre contigit. Et reverâ alibi, non *incubitus*, sive *qietis* in loco, sed *motionis & agitationis* notionem obtinet. Bis tantùm extra locum de qo agitur, in codicibus sacris usurpatum deprehenditur, Devt.c.32.v.11. in Cantico Mosis, & Jer.c.23.v.9. qibus omnibus recensitis, in *Radicib.* Camius subjungit, כֻּלָּם עִנְיַן נִדְנוּד וְתְנוּעָה *habent ea omnia motus atqe agitationis notionem*. Et qidem in Jeremiæ verbis aliter sumi non potest, ubi vates, *Confringitur cor meum intra me*, רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי *commoventur*, sive, *concutiuntur*, *omnia ossa mea.* Targum, זָעוּ Græci, ἐσαλεύθη. Latinus Vulgatus, *contremuerunt*. Tigurinus, *fluctuarunt*. Pagninus, *commota sunt*. Junius, *eliduntur*. Piscator, *colliduntur*. qæ omnia eôdem recidunt. De loco in Mosis Cantico varietas insignior. Targum Jonathæ, מְחוֹפֵף ex qo emaculandus Targumista Hierosolymitanus, apud qem מְחַסְחֵף pro מְחַפְחֵף ex formulâ geminatâ vitiosè habetur. idem valet ex eodem themate utrunqe, *protegens*. Apud Græcos, qi LXX dicuntur, ἐπεπόθησε vulgò legitur. qod *desiderii & affectus* notionem habet, qalem apud Syros τὸ רַחֵף obtinere, suprà indicatum est. at Picherellus mendum subesse suspicatur, & pro ἐπεπόθησε, legendum ἐπεπέτησε. qod & editio Complutensis admisit, h.e. *involitat*, sive, *involitare assolet*. Ita enim aorista ista creberrimè usurpari, alibi ostendimus. Verùm mendum illud si fuerit, ab antiqo vitiatos codices, ex Hieronymo constat, qi ad Matthæi verba illa ca.23. v.37. ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας; *qoties volueram liberos tuos congregare, qemadmodum avis*, sive, *gallina*, *pullos suos sub alas suas congregat?* Gallinæ, inqit, similitudinem in Cantico Devteronomii legimus; *sicut aqila protegit* (σκεπάσαι, *tegit*, Græcus) *nidum suum, & super pullos suos desideravit; expandens alas suscepit eos, & tulit super pennas suas.* At

Latinus Vulgatus, *Sicut aqila provocat ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitat, expandit alas ſuas; & aſſumpſit eum, atqe portavit in humeris ſuis.* Tigurinus ad Hebraica propiùs accedens. *Qemadmodum aqila excitat nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos volitans, expandénſqe alas ſuas tollit illum, & portat eum ſuper alas ſuas.* Junius verò ſenſum alterum ſecutus, *Ut aqila excitat nidum ſuum, pullis ſuis incubat; pandit alas ſuas, aſſumit eum, portat eum ſuper alas ſuas.* Et ab utroqe alium, uti videri poſſit, in *Pentaglot.* Schindlerus, licet eôdem cum prioribus illis collineet, *Sicut aqila dilatatis & expanſis alis movetur & agitatur ſuper pullis ſuis*, eos ad volandum exſuſcitans & invitans: ſive, *volat juxta pullos ſuos*, ut eos volare doceat. Videtur exiſtimaſſe רַחֵף iſtic cum רָחַב cognationem habere, qod *dilatandi* notionem jugiter obtinet. Certè רַחֵף iſtic τὸ ἐπῳάζειν avt τὸ ζωογονεῖν, ſignificatum habere non poteſt, qum non de *ovis*, ſed de *pullis* jam excluſis, & pennis etiam (ſi hos ſeqimur) jam inſtructis uſurpetur. qemadmodum & Vatablus primum etiam Verſiculi inciſum illud interpretatur, *excitans*, vel, *provocans*, *nidum ſuum*, i.e. *pullos ſuos*. Mihi iſtic ab utriſqe his, tam qi in *incubandi*, tam qi in *ad volandum provocandi* notione ſumunt, diſcedendi libertatem concedi poſtulaverim, & ad *protectionem* cum paraphraſtis retulerim. Verba Moſis ſic verterim, *Sicut aqila excitat*, ſive, *excutit*, *nidum ſuum*, (vel *nidum* propriè ſumptum, qò pullis commodiorem faciat; ut Jajrus, מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף vel, nidum. i.e. *pullos*, ut & Jajrus idem; Metonymia ſubjecti, Piſcatòr; continens pro contento, Vatablus; qo modo non deſunt qi ſumant, Eſaj.c.16.v.2.) *agitat ſe ſuper pullos ſuos*, (ad eos utiqe protegendos; *non aggravando, ſed protegendo*, Jajrus) *alis paſſis aſſumptum eum* (vel, nidum, pro pullis, ut antè dicebatur, acceptum, Piſcator. vel potiùs, *eorum unumqemqe*; כָּל־גּוֹזָל וְגוֹזָל *unumqemqe pullum & pullum*, Eſdraides) *ſuper alas ſuas vehit.* (nondum utiqe volare potes, Eſdraides) pari modo (deeſt collationis redditæ index particula; prout & Parœm.c.25.v.12. & c.26.v.11.) *duxit eum Jovas ſolus, abſqe ullo Deo alieno.* qò pertinet & qod ipſe de ſe dixerat, Exod.c.19.v.4. *Vidiſtis ipſi, qo modo ſuper alas aqilinas vexerim vos.* qanqam argutius pavló, nec verum

verum forſan, qod Jajrus hîc commentatur, volucres alias aqilæ metu, qam norint ſeſe & viribus & volatu ſuperare, pullos ſuos in pedibus ſuis vectare; aqilam verò, cum à nullo alite, ſed à ſagittâ ſolâ metuat, ideò ſuper alas ſuos ferre, præſtare reputans, ut ſagittas in eos miſſas, ipſa potiùs, qàm illi, excipiat. qod & ad Deum accommodat; qi inter Ægyptios ſuóſqe conſiſtens, Exod.c.14.v.19.20. ſagittas & ſaxa à baliſtis, ex illorum caſtris in hos miſſa, ipſe intercipiebat. qo modo & *alas expanſas*, ad *nubem* ſuper capita ipſorum *expanſam*, Hymn. 105.v.39. refert Eſdraides. Ego verò etiamſi in *agitationis* notione cum Camio aliíſqe pleriſqe verbum רִחֵף hîc ſumam, (eam enim eſſe genuinam vocabuli notionem ex Jeremiæ verbis liqidò patet) at de *agitationis* hujus fine atqe intentione eis nevtiqam aſſentior; qia contextus ipſius ſeries aliò ſpectare videatur. Notum certè ſatis eſt, qantâ cum ſedulitate, qanto pro viribus cum molimine, agant agiténtqe ſe circumvolitando alites qiqe, qò pullos ſuos, ubi in diſcrimine verſari ſenſerint, vel transferendo eripiant, vel protegendo tutentur. Eò reſpexit Aſſyrius, qum de ſe jactabundus prædicat Eſajæ c.10.v.14. *Inveniſſe manum ſuam tanqam nidum* (i.e. *tanqam aves* in nido. metonymia ſubjecti; inqit Piſcator. qod tamen ibi non eſt neceſſe) malim, *tanqam* in *nido*, (ellipſis particulæ, qalis Job.c. 1. v. 13. & alibi creberrimè; ſive ova, ſive pullos, Devt.c.22.v.6.7.) *opes populorum*; *& ſicut ova derelicta* (per metum ab ave incubante) *colliguntur*; *terræ totius* opes; (ἐκ τοῦ κοινοῦ ſuppletum, qomodo Job.c.31.v.3. & c.36.v.32. Eſajæ c.5. v.2.4.29. & c.58.13.) *nec fuit, qi agitaret alam, avt aperiret os, avt pipiret.* ubi rectè Piſcator, *agitaret alam.* i.e. avderet ſe mihi opponere. qod ille qidem ad pullos ipſos imbelles alludere exiſtimat; ego ad matrem malim ipſorum, qæ alâ ſolet manum in nidum immiſſam vel depellere, vel impetere ſaltem; (qod & Camius iſtic obſervavit) qomodo & *pipiendi* vocabulum, volucrum earundem voces qerulas reſpicere, qas huc illuc volitantes edere ſolent, ubi nidos ſuos diripi, pullóſqe abripi, ſuccurere impotes prorſus ipſæ, viderint. Junius argutiùs pavlò, *alam*, inqit, *agitet*, ad avolandum, vel involandum; *os aperiat*, ad impetendum; *pipiat*, ad implorandam opem,

avt expostulationem faciendam. Eôdem omninò, qo hîc Moses, Deus ipse respexit apud eundem vatem Cap 31. v. 5. verbis illis, qibus Thrasonis illius jactantiam vanam retundit, *Sicut aviculæ volitant* (circa nidum suum, ut rectè Piscator, opem pullis, si id pote, laturæ, sive, qo pullos protegant, ex inciso seqenti supplendum; cui gemina videas, ejusdem vaticinii Cap I. v.18. & c.13. v.13. & c.30. v.17.) ita (circumvolitando) *proteget Jovas Hierosolyma.* aliter ibi secum agi deprehensurus est Assyrius, qàm in eis qas occupaverat regionibus ac provinciis factitatum esse jactaverat.

Sed ad Mosis prima illa de *Spiritu Dei* enunciata denuò revertemur. Ibi qoqe, prout alibi in *motionis* sive *agitationis* significatu verbum רָחַף sumunt havd pavci. Targumistæ tres, qasi uno consensu, pro מְרַחֶפֶת מְנַשְּׁבָא exhibent; Esdraides, נוֹשֶׁבֶת *spirabat*; sive, ut Pagninus, *sufflabat*. Græci, ἐπεφέρετο. Theodoretus *in Gen. qæst.*8. de *aere* interpretatus; ἀέρος γὰρ φύσις, τὸ τοῖς κάτω κειμένοις ἐπιφέρεσθαι. (qod Philoponus ἐπινήχεσθαι dixit) μάλα δὲ ἁρμοδίως τὸ ἐπεφέρετο, καὶ οὐκ ἐπέκειτο, εἴρηκε· τὸ γὰρ ἐπεφέρετο τὴν κινητικὴν τοῦ ἀέρος τὴν οὐσίαν παρεδήλου. *incubandi* notionem ut minùs idoneam excludit. Latinus pariter Interpres, *ferebatur.* Tigurinus, *motabat.* Vatablus, *volitabat; agitabat sese.* Picherellus, *involitabat*, sive, velut *involitabat*; *addito ad lucem majorem similitudinis adverbio; qasi chaos ipsum ad erumpendum, emergendum, & formam sumendam provocans. metaphora à volucribus pullos ad volandum provocantibus. Vide Devt.*32.11. de qo loco qid sentiendum sit, est suprà indicatum. Hieronymus vocis notionem utranqe conjunxit, in *Epist. de Episc. digamo ad Ocean.* qo loco & ad fontis sacri aqam cum Tertulliano, Ambrosio aliísqe accommodat, verbis illis, *Spiritus Dei in avrigæ modum super aqas ferebatur; & nascentem mundum in figurâ baptismi parturiebat.* De *aere* sanè, sive *vento*, si cum antiqis illis ceperimus, intelligi poterit non incommodè, *Spiritus Dei*, flatus vehementissimus; qo modo, *montes Dei.* h.e. excelsissimi, Hymn. 36.v.6. &, *arbores Dei*, procerissimæ; Hymn.104.v.16. vel à Deo immissus, qo modo, *malus spiritus Dei*, Reg.l.I.c.16. v.15. à Deo utiqe missus, Vers.14. *malus ob vitium, Dei ob ministerium*, uti Avgustini nomine avtor *de mirab. sacr. script. l.*2.

l.2.c.10. ſive, ut Gregorius in Job.l.2.c.10. *Domini, per licentiam poteſtatis juſtæ, malus per deſiderium voluntatis injuſtæ.* et l.18.c.2. *domini, per acceptam juſtiſſimam poteſtatem, malus per inſitam neqiſſimam voluntatem.* qo modo deniqe אֵיד אֵל Job.c.31.v.23. *exitium*, ſive *calamitas, Dei.* κακὸν θεῖον, τȣτέςι μέγα, ἢ κακὸν θεήλατον, *malum* vel *ingens*, vel *à Deo immiſſum*, vel utrumqe etiam. flatus avtem iſte partim aqis exorbendis & exhavriendis, dum in vapores attenuatæ ſurſum attrahuntur, partim ad loca certa eiſdem deſignata cogendis, inſervire poterat, qo terræ in abyſſo hactenus reconditæ, ſed in conſpectum poſt pavlo prodituræ, via methodúſqe præſtrueretur. Videatur Exod.c.14.v.21.

Seqitur ibid. verſ. 4. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי טוֹב *Et vidit Deus lucem, qòd bona eſſet.* Ubi Druſius *obſerv.l.15.c.4. Vidit.* i.e. *approbavit, lucem*; eò qòd ſvavis, jucunda, utilis eſſet. unde *lux, læta* omnia ſignificat. Eſt.c.8. v.16. Hymn. 97.v.11. Vide Eccleſ. c.11.v.7. טוב avtem tam *ſvave & jucundum*, qàm *bonum* ſignificat; de qo alibi monuimus. Sed & aliam ſyntaxin, eámqe (opinor) genuinam, Vir idem Cl. ſubjicit, ut ſit ἀντίπτωσις cum trajectione; qalis in Terentiano illo, *Evnuch. act.5.ſc.9. Scin' me, in qibus ſim gavdiis?* cui adjici poterit ex eâdem fabulâ, *act.4.ſc.3. Evnuchum qem dediſti nobis, qas turbas dedit?* et, qod ad eum locum ex Marone *Æn.l.1.* Donatus, *Urbem qam ſtatuo, veſtra eſt.* qibus gemina ex Codicis ſacri Inſtrumento Novo, Marci c.6. v.16. ὃν ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, ȣ̃τός ἐςιν. *qem decollaveram Joannem, iſte eſt.* Et ad Romanos Pavli Cap.6. v.17. εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. *in qam traditi eſtis formam doctrinæ.* ad qem locum Piſcator, *Hypallage*, qæ valde illuſtratur exemplo illo Terentiano, *Reſtitue in qem me accepiſti locum.* Ita fuerit, *Vidit lucem, qòd bona eſſet*, pro eo qod eſſet, *Vidit lucem hanc eſſe bonam*; qo modo Junius reddidit. nec recedit Piſcator. *Vidit*, inqit, i. conſideravit, judicavit, intellexit, ac proinde approbavit, *lucem illam eſſe bonam.* i. utilem ad conſtituendum diem. At Picherellus, *Viderat avtem*, ſive, *Prævideratt, illam fore bonam.* ut non tam ad poſtremam operi additam manum, avt de opere jam confecto latam cenſuram, qàm ad, inſtar architecti prudentiſſimi ac providentiſſimi, de opere

futuro deliberationem & prævisionem referatur.

Seqitur, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ *& separavit Deus inter lucem & inter tenebras*. h.e. *distinctionem fecit inter lucem & tenebras*. sive, *lucem à tenebris discrevit*. Factum avtem hoc non tam קְרִיאַת שֵׁמוֹת *nominum* inditorum *appellatione*, uti Abraham Esdraides, qàm קְבִיעַת תְּחוּמִים *terminorum* utriqe certorum *fixione*, qibus sibi invicem succederent, uti Salomon Jajrus. Syntaxin qod attinet, observat hîc Esdraides, *separationem* rerum Hebræis ritu triplici designari; qandoqe τῷ בֵּין *inter*, cui ל *ad* respondeat; sicut istic Vers.6. מַבְדִּיל בֵּין־מַיִם לָמָיִם *separans inter aqas ad aqas*. pro eo qod est, *inter aqas & aqas*, uti Tigurina; sive, *aqas ab aqis*, uti vulgata versio reddidit. ita, בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל *inter sacrum ad profanum*. Ezek. c.22, v.26. & c.42. v.20. & c.44. v.23. qandoqe, ídqe creberrimè, בֵּין gemino adhibito; qo modo hoc ipso in loco; & rursus vers.7. בֵּין הַמַּיִם וּבֵין־הַמַּיִם *Et separavit inter aqas has qæ sunt infra expansum, & inter aqas illas qæ sunt supra expansum*. i. has ab illis. qibus gemina occurrunt Cap.9. v.13. & c.10. v.12. & c.13. v.7,8. & c.16. v.5, 14. & c.17. v.2,7, 10,11. & c.32. v.16. & alibi passim. aliqando deniqe particulâ בֵּין unâ cum ל præfixo, iteratâ; qo modo legitur Esajæ c.59. v.2. qo separatio utiqe ac distantia à sese invicem dissitorum qàm longissimè facta designaretur, בֵּינֵיכֶם לְבֵין־אֱלֹהֵיכֶם *iniqitates vestræ separationem fecerunt inter vos & ad inter Deum vestrum*. h.e. vos Deúmqe vestrum à se invicem qàm longissimè separarunt. Pleonasmum hunc Græcus interpres istic retinuit, & sic expressit, Καὶ διεχώρισεν ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. Sed nec Latinis insolens prorsus est istiusmodi redundantia. Sic enim Livius *lib.22. Romæ juris dicundi urbana sors Pomponio, inter cives Romanos & inter peregrinos P. Furio Philo, evenit*. et Flaccus *sermon. lib.1. sat.7.* ——— *inter*

Hectora Priamiden, animosum atqe inter Achillem
Ira fuit capitalis ———

Huic affinis & pleonasmus ille alter, qi in hoc Capite sæpiùs occurrit Versu 5, 8, 13, 19, 23, 31. Versu 5. וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד qod Græci αὐτολεξεὶ reddidere, Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. Sed μία, sive, *una*, illis,

opinor,

opinor, *ἀντὶ τῆς πρώτη prima*. ſicut, *μία Σαββάτων*, Matth.c.28. v.1. eſt *primus hebdomadis*. ſed &, uti pleriſqe viſum, ad Cor.ep.1. c.16.v.2. ubi tamen vir acris judicii Thomas Mortonus noſter, in ſuccincto ſuo illo, ſed ſenſuum prægnante ad Epiſtolam illam commentario, reclamat; & diſqiſitionem ſanè ulteriorem poſcere locus ille videtur. Verùm ad Moſen redeamus. apud hunc יוֹם אֶחָד non eſt aliud qàm יוֹם רִאשׁוֹן *dies primus*: qemadmodum, יוֹם אֶחָד *dies primus menſis* (uti orbis iſtic) Ezr.c.10.v.16,17. & Nehem.c.8.v.2. clarè docet *ſecundi*, *tertii*, & reliqorum cujuſqe ordine ſuo deinceps diſertè facta mentio. Ut inanis planè ſit illa Jajri argutia, qâ *diem* hunc non *primum*, ſed *unum* dictum vult, qia angelis utiqe, qos die ſecundo vult creatos, nondum exiſtentibus, Deus tunc יָחִיד *ſolus*, ſive *ſolitarius* fuerit. Satis notum eſt Hebræos numerorum nomina *cardinalia* qæ appellant *ordinalium* vice freqentiſſimè uſurpare. Verùm de numerali vocabulo ſive hoc, ſive illud ſtatuere libuerit, ſyntaxis in ſingulis eſt pleonaſtica; *Et fuit veſpera, & fuit mane, dies primus, & dies ſecundus*, & ſic deinceps. h.e. ita veſpertinum tempus & matutinum (ſive ab initio utriuſqe *nox & dies* ſic *συνεκδοχικῶς* deſignata, *τὸ νυχθήμερον*, ad Cor.ep.2. c.11.v.25.) diem primum conſtituebant. At Junius vult nomina priora illa cum noviſſimo in rectionis ſtructurâ committi, qum vertit, retento pleonaſmo Hebraico, *Sic fuit veſpera, & fuit mane diei primi*. Picherellus etiam, ſed omiſſâ redundantiâ illâ, *Atqe ita primi veſpertinum diei & matutinum extiterunt*. qanqam monet idem verti poſſe, *Atqe ita veſpertino conſtans & matutino extitit primus dies*. Atqe hoc modo reddidit Vulgata verſio, *Factúmqe eſt veſpere & mane dies unus*. et Tigurinus, *Fuitqe veſpere & mane dies unus*. Eò concedit & à Junio hîc diſcedens Piſcator. qod & ex accentu ſive pavſâ *tiphcha* præcedente confirmat. vertit itaqe, *Atqe ita fuit veſpera et mane dies primus*. per *appoſitionem*, inqit ille. per *prædicationem*, malim ego, alterius utiqe de altero. *Veſpertinum & matutinum fuerunt dies primus*. h.e. diem primum conſtituebant. qemadmodum Jer.c.7.v.4. הֵיכַל יְהוָה הֵמָּה ubi pavſa eadem. *Jovæ Templum*, ſive *Palatium*, *ſunt iſta*. Et Matth.c.19. v.8. *οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία*. Vir & uxor *ſunt una caro*.

Sed

Sed & Joan.c.10. v.30. Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. *Ego & Pater unum sumus.* Idémqe ep.1.c.5. v.7. οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. *Tres hi unum sunt.* Verùm pleonasmum qod attinet, ejusdem esse commatis existimem illud Evangelistæ ejusdem Evangelii cap.10. v.18. in verbis illis, Ἐξουσίαν ἔχω τοῦ θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. *Potestatem habeo animam meam ponere ; & potestatem habeo eam rursus sumere.* hoc est, potestatem habeo, animam meam, ubi posuerim, resumendi.

De *die secundo*, qi versu 8. conclusus videtur, qæritur, cur celebre illud epiphonema, approbationis divinæ testimonium, *Et vidit Deus bonum esse*, qod est die illo factum, non sit cum reliqis diebus consecutus. qanqam Græca editio, qæ τῶν ἑβδομήκοντα titulum præfert, etiam hîc contextui, sed citra paginæ Hebraicæ avtoritatem, inseruerit, Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν. Mitto in Sapientum allegorica ; ad qæ Majmonides nos amandat ; avt in ea etiam qæ ipse proponit ænigmata, qibus τῷ ῥητῷ fidem derogat, altiùs inqirere. mitto & Hieronymi de re conjugali, cui ille passim iniqior, nugamenta ; aliorúmqe Pythagoricis de numeris superstitiosis subtilitatibus addictorum futiles putidásqe ratiunculas. Ratio, Jajrus qam reddit, nec plerisqe improbatur, hæc est ; benedictionem, sive approbationis divinæ elogium, de diei secundi opere suspensum fuisse, & ad diem tertium dilatum, eò qod aqarum constitutio die secundo inchoata tantùm, non & consummata fuerit, nihil avtem, donec perfectè consummatum fuerit, in plenitudine ac bonitate suâ existat : proinde ad diei tertii opera elogium geminum dari, alterum ad opus de aqâ die secundo inchoatum, sed tertio absolutum vers.10. alterum de opere diei tertii peculiari, stirpium nempe atqe herbarum productione. vers.12. Verùm Vir Cl. Petrus Picherellus aliam nodi istius solvendi rationem init. Existimat ille intra diem secundum, non avtem tertio, peractum, qod Vers. 9. ac 10. factum narratur. Itaqe illud וַיֹּאמֶר Vers. 9. ὑπερφράζων reddit, *Sed tamen postqam Deus dixisset, in unum congregarent se locum, qæ sub extento erant aqæ, & siccum appareret ; sícqe extitisset : & siccum illud appellasset Deus Terram, aqarum verò congregationem Mare. Præviderat avtem illud fore bonum.* Ad paraphrasin adnotat : In Hebræo, *Et dixit Deus.*

qod

qod per plusqam perfectum interpretor. qo modo & initio Cap.12. collatione factâ cum fine Capitis prægressi, & cum Stephani verbis, Act.c.7.v.2,3,4. necessariò sumendum liqidò patebit. Nec reverâ aliter eo loci Junius etiam וַיֹּאמֶר reddidit, *Dixerat enim Jehovah Abramo.* Nec diffitetur Vir Cl. plerosqe diei tertio hæc attribuere. se verò cum doctissimis qibusdam & Rabbinis & Christianis diei secundo assignare; ne secundus elogio suo destituatur, qod reliqis qibusqe constanter asscribitur. Ejusmodi avtem hysteroses monet reperiri & hoc ipso in Capite, de qo deinceps videbitur, & in proximo aliqoties. Habétqe reverâ hac in parte consentientem sibi Abraham Esdraidem. Istud, inqit hic, וַיֹּאמֶר *Et dixit*, cohæret cum superioribus. neqe enim factum est expansum anteqam terra siccaretur. terram avtem cœlúmqe uno eodémqe die condita fuisse probatum it, ex Cap.2. v.4. ubi dicitur, *die, qo terram & cœlum fecit Deus.* de qo loco non semel, cum istic, tum & alibi, disseruimus. nec est, inqit, *creatio* propriè loqendo, avt rei absconditæ, ac delitescentis, qæ jam actu existit, in apertum sive in conspectum productio, avt rei diffusæ ac dispersæ in locum unum aliqem congregatio, & intra limites terminósqe certos coercitio; qorum illud *terræ*, *aqis* istud factum hoc loco narratur. in qam mentem & de *expanso* Jajrus vult intelligi qod est dictum, *Et fecit Deus expansum*, non de creatione utiqe, sed de situ ac constitutione; qo modo verbum עָשָׂה sive *facere* usurpatur in lege illâ Devt. c.21.v.12. *et faciet ungves*, de qo loco cum Reg.l.2.c.19.v.24. collato alibi qoqe egimus. Sed eò tandem devenit Abrahas, ut concludat, verborum istorum, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים hanc esse mentem, וּכְבַר אָמַר אֱלֹהִים *Ante avtem dixerat Deus, Congregentur aqæ in unum locum.* qod Junius (obiter monitum esto) *rectâ confluant & collineent*, exponit. tanqam à קָו lineâ voce deductâ. et de *aqis* duntaxat usurpari affirmat. in qo eum castigat Piscator, allato ex Jer. c.3. v.17. qem eundem lavdat & Esdraides, qo *congregandi* notionem vocabulo subesse confirmet. ubi de populis Hierosolymis congregatis, sive convenientibus, usurpatur. Verùm nihil obstat, qo minùs eo loci qoqe, *confluent*, commodè satis reddatur; metaphorâ ab *aqis confluentibus* ductâ. qo mo-

do in loco huic gemino Esajæ c.2.v.2. verbum נָהַר indidem traductum de populis eisdem usurpatur. Verùm in transitu istud. Certè avtem Judæi Magistri, *Ante dixit*, & Viri doctissimi, *Postqam dixerat*, eôdem prorsus recidunt. Geminum avtem est huic utriqe illud Reg.l.2. c.19.v.24. de Mephibosthetho, וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ *& non fecit pedes suos, & non fecit mystacem suam.* h.e. nec pedes, nec barbam sibi hactenùs curaverat. Sed ne longiùs abeamus; expositioni huic suæ statuminandæ ex Capite proximo duo loca depromit Vir doctiss. qæ isti paria esse censet: alterum ex Vers.8. & 9. *Et collocavit ibi hominem qem finxerat. et fecit ut è terrâ progerminaret arbor qævis.* hoc est, *Ante avtem fecerat, ut è terra progerminaret arbor qælibet.* nam ante hominem conditum è terrâ Deus stirpes qasqe produxerat. Alterum suggerit ex Vers.17. ubi post interdictum fructus arboris scientiæ boni ac mali esum, dicitur, *Et formavit Deus è terrâ bestias agri universas.* h. e. *antè formaverat.* nam animantia itidem qæqe ante conditum, nedum in horto collocatum, hominem, condita fuerant.

Verùm locus ille tertius, ad qem digitum Vir doctiss. intendit, ex hoc ipso Capite depromptus, est ampliore aliqâ disqisitione non indignus. Habetur ver.24. ubi Vir Cl. eandem qam istic, hysterosin existimat deprehendi. Proinde qomodo hîc, perinde & illic, Mosis verba sic ὑστεροφράζει; *Sed postqam tamen etiam Deus dixisset, Terra animantia juxta eorum species produceret; nimirum jumenta, reptilia, & feras; sicqe extitisset. Feras enim secundum species suas, jumenta juxta suas species, Et omnia super terram reptantia juxta etiam suas species fecerat Deus. qum hoc qoqe bonum fore prævidisset.* Ita animantium terrestrium productionem, ad diem qintum, à sexto revulsam, retrahit. Rationes avtem, qibus sententiam suam hanc firmatum it, duas subjungit. Primò, qòd cum uno eodémqe, tertio nempe, die, herbas & arbores qasqe vegetativâ præditas animâ, Deus è terrâ creaverit; par esse, ut animâ prædita sentiente, volatilia & animantia terrestria qæqe, uno eodémqe die, qinto nimirum, ex terrâ qoqe fecerit. nam volucres qoqe ex terrâ Deum fecisse, constare ex Cap.2. v.19. Deinde Adamum plasma tam nobile, & cum eo Evam,

dignos

dignos fuiſſe, qibus & eis qæ eos contingebant, creandis, ſuus daretur ſeorſim dies: ut, ſicut qibus vegetans erat anima, unus; qibus anima ſentiens, item unus; ſic, qin potiùs, qibus anima rationalis, ſuus itidem impenderetur dies. Deniqe inde ſumi poſſe argumentum, animantia terreſtria die qinto, non ſexto, condita; cum enim propagationis beneficio nevtiqam deſtituantur, meliore multo ratione ſub benedictione aqatilibus, unâ cum volatilibus collatâ, communi comprehendatur; Verſ.22. qam ſub peculiari illâ unâ cum dominatu in creaturas reliqas, in hominem collatâ contineretur, Verſ.24. illa avtem qum die qinto, hæc ſexto ſit data; illo itaqe die, non iſto creata, ad qæ benedictio die illo edita pertineat. Hæc ille. de qibus ſententiam ferant eruditi, qibus ego illa ideo diſpicienda propoſui; qia hæc Viri doctiſſimi reliqa ſcripta in pavcorum manibus haberi exiſtimem.

Ita avtem ὁ μακαρίτης ille ſuam τῆς κοσμοποιΐας Moſaicæ paraphraſin inſtituit, ut qæ de eadem diſtinctiùs latiúſqe explicata Capite ſecundo denarrantur, intra primi terminos per dies ſingulos, pro eo qo ſunt condita ordine, ſub contextu uno, qaſi filo perpetim producto, digeſta exhibuerit. Proinde ſtirpium producendi rationem, & paradiſi qem appellant plantationem, ad diem tertium revocavit, ejuſdémqe inter opera recenſuit. Qod etiamſi veritati conſentaneum omninò videatur: qum intra dies ſex opera, qæ fecerat, univerſa confeciſſe Deum ac conſummaſſe planè, Moſes ipſe atteſtetur; ubi Caput ſecundum (cujus tamen Verſus tres primordiales, non ſine ratione probabili, primo adtexunt nonnulli) ad ſexti diei exitum, verbis hiſce orditur, *Et*, ſive, *Ita, conſummata ſunt cœlum & terra, cum totâ eorundem inſtructurâ. conſummaverat enim die ſeptimo opus ſuum, qod fecerat; qievítqe die ſeptimo ab omni opere qod fecit.* habet tamen hac in re V. Cl. ſibi adverſantes havd pavcos; illos cumprimis, qi nolunt ea qæ Verſ.5,6. de ſtirpibus herbíſqe è terrâ productis in diei tertii operibus haberi. In his eſt Salomon Jajrus, qi plantas ait ſtirpéſqe tertio qidem die fuiſſe creatas, ſed פֶּתַח קַרְקַע ad *ſoli oſtium*, ſive ſuperficiem ſummam, conſtitiſſe, donec Adam eſſet conditus, qi cum imbrium utilitatem, & ad ſatorum productionem neceſſitatem intelli-

 geret,

geret, pluviam eſt prece ſupplici à Deo conſecutus, qâ tellure jam irrigatâ, eæ qæ nondum ſeſe altiùs extulerant, ad perfectionem juſtam perductæ ſint. Idem ex R. Ame, in *Gemarâ Holin* refert Manaſſes Iſraelides, in *Conciliatore ad Geneſ. qæſt.3.* Qò pertinet, & qam eodem loci, ex Iſaako Aramâ refert, fabula, *Vaporem*, qem Moſes, cum aſcendiſſet, dixerit terræ totius ſuperficiem irrigaſſe; aerem utiqe fuiſſe humidum igneâ vi ſolis ſurſum evectum, qo in aqam reſoluto cum terra irrigaretur, omnia ſimul concurrerent elementa, ignis, aer, aqa, terra, ad argillam illam conficiendam, ex qâ corpus Adæ conderetur. Totâ mirum nî telluris univerſæ ſuperficie irrigatâ & maceratâ opus erat, ad hominis unius, havd giganteæ (opinor) molis, (licet & hoc illi, uti pòſt videbitur, fabulentur) corpuſculum conſtituendum. At Moſes Majmonides, ex Sapientum ſcitis, concedit qidem & ipſe, herbas Deum arboréſqe è terrâ non antè produxiſſe, qàm pluvià demiſſâ irrigaverat: proinde id qod dicitur, *Et vapor aſcendit*, qod Onkelos *nubem* reddidit, narrationem eſſe rei antegreſſæ illud Dei edictum, *Producat terra herbam.* Cap. 1. v. 11. ídqe ex hoc ipſo loco liqidò patere affirmat, ubi dictum ſit, *Et omne virgultum nondum erat in terrâ.* Subjungit, qod illorum commentum peſſundat prorſùs, pro recepto apud Sapientes ſuos axiomate haberi, Univerſa à Deo primitùs creata, בְקוֹמָתָן בְּדַעְתָּן בִּצְבִיוֹנָן *in ſtaturâ ſuâ, in ſcientià ſuâ, in decore ſuo.* h.e. in qantitate, formâ, ſpecie perfectiſſimâ & elegantiſſimâ. qod de ſtirpibus dici non poterat, niſi ſi & ipſo creationis ſuæ die & altitudinem juſtam attigiſſent, & frondibus, fructibúſqe etiam, qæ fructum facere natæ erant, exornatæ fuiſſent. Qàm avtem abſurdum eſt & à ratione omni alienum, opinari, vel terram, qæ ex aqis, qibus immerſa penitùs antè jacuerat, per diem unum duntaxat, nec integrum forſitan, recens emerſerat, aqâ cœlitùs demiſſà opus habuiſſe, qò limus madidus ſtirpibus producendis neceſſarius haberetur; vel hominem tam ſtupidum initio conditum, ut intra diecalæ, nec hujus integræ ſpatiolum, pluviæ imbriúmve vi ac virtute fieri poſſe ſperaret, futurúmqe expectaret, ut ſtirpes nondum è terrâ prominentes proceritatem juſtam aſſeqerentur, & fructus etiam omne genus proferrent. Nam qod

Conci-

Conciliator de Mose utroqe, Majmonide & Nachmanide, & Isaako etiam Abarbenele refert, existimasse hos, stirpes qisdem qasvis die tertio creatas, nec crevisse tamen, nec specie ullas produxisse ante diem sextum: de hoc apud Majmonidem nihil qicqam ultra id qod superiùs est indicatum reperio. Et certè nisi *crescendi* verbum in *propagationis* notione sumatur, prout Cap. 1. v. 22. 28. qod est istic ἀπροσδιόνυσον, repugnantia planè & ἀσύστατα loqeretur. De Nachmanide & Abarbenele, cum horum in Mosen commentarios non habeam, non habeo qod dicam. Abarbanelis tamen verba, qæ recitat Manasses ipse, aliò spectare videntur, prout & ab ipso explicantur, nihil horum utiqe generatione naturali provenisse, cum & pluviæ deessent, & homo qi terram coleret. id qod est omnium verissimum, Mosisqe cum verbis, tum & scopo, qem collimat, proposito cumprimis consentaneum.

Sed in textum Mosaicum, cum locus insignis sit, altiùs inqirere operæ pretium (opinor) fuerit: Huic explicando primo loco observatu dignum est, qod Jajrus suggerit, omne טֶרֶם in paginâ sacrâ עַד־לֹא h.e. *adhuc non*, sive *nondum* sonare, non avtem קוֹדֶם i.e. *ante*, sive, *anteqam*. qanqam & istic & alibi sæpe, sive hoc, sive illo modo reddatur, parum avt nihil omninò intererit. Verùm id eò magis advertendum, qia minùs animadversum interpretes, tam Judæos qàm nostros, insigniores etiam, havd mediocriter torsit, in Mosis verbis exponendis Exo. c. 9. v. 30. & c. 10. v. 7. qorum interpretationes parum commodas, absonas etiam nonnullas, coactiores plerasqe, apud avtores ipsos videndas & censendas aliis dimitto. Jajri dictatum hoc fusiùs proseqitur in *animadvers. postum.* Vir Cl. Lud. Dievsius, & hanc esse primariam ac nativam particulæ notionem, allatis compluribus, qibus id evincatur, exemplis firmatum it. Et versioni tamen Junianæ, qi *nondum* reddidit, Vulgatam præfert, qæ Græcam πρὸ τοῦ secuta, *anteqam* exhibet. Verùm qâ ratione *anteqam*, vel *priusqam* verti possit, ex aliâ Hebrææ dictionis peculiari structurâ ostendit evenire. cui adjicere licet, qod huic loco convenit, *bet* particulam, qæ qandoqe exprimitur, nonnunqam subavdiri, ut sit טֶרֶם *nondum*, pro בְּטֶרֶם *in nondum*, sive, *qum nondum*, sive, *qum adhuc non*: qod idem prorsùs cum *anteqam*

avt

avt *priusqam* valet. hoc avtem admisso, syntaxi peculiari illâ nihil omninò opus fuerit. ita cum *bet* reperitur Gen. c.37. v.18. Lev.c.14.v.39. Reg.l.1. c.2. v.15. Hagg.c.2.v.16. sine *bet* avtem Gen. c.16. v.4. טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ *anteqam cubitum issent.* Hymn.119.v.67. טֶרֶם אֶעֱנֶה *cum nondum*, sive, *anteqam*, vel *priusqam*, *affligerer*. et hoc loco pariter טֶרֶם יִהְיֶה *qum nondum*, sive, *anteqam*, *esset*. At Juniana reverâ & versio & expositio aliâ ratione coactior utraqe videtur. Vertit, *Et omnem stirpem agri*, qi *nondum fuisset futurus in terrâ, & omnem herbam agri*, qæ *nondum fuisset oritura*, h.e. uti se ipse explicat, *qamvis justissimis naturæ temporibus descendissent pluviæ, vapores ascendissent, culturam homines adhibuissent, Sol calefecisset, Luna humectavisset, aer perspiravisset, cætera deniqe omnia unâ operam suam contulissent; frustrâ fuissent omnia, nisi Deus creavisset stirpes verbo potente suo, & adhuc eâdem suâ vi recrearet foverétqe, non has solùm formas, sed etiam apta his continendis & propagandis media.* Sed & apertiùs pavlò adhuc in προτοκλισίᾳ *nondum* istic ad illud tempus refert, in qo Moses ista scripto consignavit. qod omninò nihil est necesse; nec ad illud pertinet, qod hîc Moses sibi proposuerat, prout ipse etiam illud ipsum definivit, nempe, *illustrissimum extitisse in creandis istis divinæ potentiæ testimonium: non enim provenire solent illæ, nisi & irrigantes pluviæ, & humana cultura, & humectantes vapores accesserint. hæc avtem omnia disertè Moses, ante procreationem stirpium etiam insativorum negat extitisse; ut solo Dei potente verbo prognatos fuisse agnoscamus.* Nec qicqam certè ampliùs exhibent contextus verba, qæ sic habent, *Isti sunt natales cœli & terræ, cum creabantur illa; in die facere Jova Deum* (i.e. qo tempore faciebat) *terram & cœlum; & stirpem agri omnem, qum nondum esset in terrâ, & herbam qamqe, qum nondum germinasset.* ita reddo simpliciter, prout in superiùs adductis. qod sive, *qum nondum*, sive, *anteqam*, reddideris, eôdem deveniet, ídqe temporis spatium duntaxat designabitur, qod stirpium herbarúmqe die tertio productionem præcesserat, Dei solius nutu sive sermone mero peractam, absqe aliis ullis adminiculis; de qorum ex ordine in rerum naturæ divinitùs fixo, usu in futurum ordinario, vel vi etiam divinâ, citra qam nihil valeant,

ant, jugiter adſiſtente, nihil in verbis hiſce Moſes, niſi qod aliunde per vim apertam contextui infercitur.

Verùm Vir doctiſſ. qi & Junianam, & Vulgatam etiam, licet Junianæ prælatam, (in qo ſaltem illi volens aſſentior) repudiat, qo ipſe modo verti velit, videamus. Verſionem geminam proponit. et de utrâqe videbitur. Prior ſic habet; ut, *Vav*, à qo Verſus qintus orditur, otietur, *Illæ ſunt generationes cœli ac terræ, qum crearentur illa, qo die faciebat Dominus Deus cœlum & terram, anteqam ullum virgultum eſſet in terrâ & anteqam herba agri ulla germinabat, qia &c.* Alteram ſic inſtituit, ut טֶרֶם per *nondum*, qomodò Jonathæ עַד כְּדוּ לָא i.e. *hactenus non*, (in edit. Buxtorf. עַד לָא tantùm) exprimatur; *vav* avtem, non pro copulativo; ſed pro retributivo ad בְּהִבָּרְאָם habeatur, & Latinè vel abundet; vel per *tum* vertatur, ut Cap. 3. v. 5. *Illæ ſunt generationes cœli & terræ.* (h.e. Hujuſmodi fuit ratio productionis rerum qalis jam ſeqitur) *Qum crearentur illa, & qo die faciebat Dominus Deus cœlum & terram, ulla ſtirps agri nondum erat in terrâ, & ulla herba agri nondum germinabat; qia non pluerat Dominus Deus ſuper terram, & homo non erat ad colendum terram; ſed vapor aſcendebat à terrâ, & irrigabat totam ſuperficiem terræ.* Iſtæ verò verſiones ambæ mihi certè multo minùs arrident, qàm avt Juniana, avt Vulgata, qæ maximâ ex parte eſt proba ſatis. Mitto, qod אֵלֶּה *Illæ* vertat. etiamſi enim ſono ita prope conveniant אֵלֶּה &, *Illæ*: ut alterum ab altero profluxiſſe videatur. qod tamen ſecùs eſt. cum ab *is*, *ille*, (qod Jul. Scaliger in *Cavſſ. Ling. Lat.* havd ſemel monuit) derivatum ſit. qo modo & *idem*, & *iſte*, & *ipſe*; *le* avtem ſyllabica tantùm adjectio exiſtat, ſicut in iſtis *dem*, *te*, & *pſe*. at אֵלֶּה non *illi*, avt *illæ*, ſed *hi* & *hæ*, ſive *iſti*, & *iſtæ*, ſignificat. ut in אֵלֶּה־שְׁמוֹת unde Exodus orditur, & Hebræis nuncupatur, *Iſta*, non *illa*, ſunt *nomina.* itaqe in Paraphraſi Vir doctiſſ. non *Ejuſmodi*, avt *Illiuſmodi*, ſed, *Hujuſmodi*, ipſe dixit. Mitto & qòd verba Moſis in verſione utrâqe invertit, *cœlum & terram*, in commatii primi membro noviſſimo, ponendo, cum *terram* Moſes in eâ clavſulâ *cœlo* præpoſuerit. de qo multa curioſiùs argutantur & Judæi & noſtri, qibus avt diſcutiendis avt recitandis etiam impræſentiarum

ſuper-

supersedeo. Ista mitto leviuscula. At duo sunt præcipuè, qæ in istis minùs possum probare. Alterum est, qòd syntaxi planâ & familiari repudiatâ, novam inducit Spiritus Sancti proposito minùs convenientem. Qale enim, qæso, est istud dicere? avt qorsum diceretur, *ante cœlum & terram condita, nec stirpem ullam, nec herbam ullam extitisse?* Ecqis enim suspicari posset, herbám stirpémve ullam existere, ubi fundus unde oriatur, nullus extat? Nisi siqis fabulam Aristophaneam pro historiâ habuerit, de *alavdis* terrâ antiqioribus, qarum parens cum expirasset, necdum tellus esset, in qâ sepeliretur, proles in capite suo parenti sepulcrum defoderit, unde ἐπιτυμβίδιοι posteà illæ sint nuncupatæ: qod; in qibusdam (nec immeritò) ridet simul & flagellat Hejnsius *Theocritic. lect.c.27.* avt qorsum *cœlum & terram* condita perhiberet ante stirpem herbámve ullam exortam; qasi istæ ad cœli terræve fabricam extruendam conducere aliqid, si extiterant, potuissent? nisi si *cœli tabulata*, & *cœnacula* Enniana cum *scalis* & *pergulis*, uti de Valentinianis Tertullianus, comminisci placuerit, qibus excitandis è sylvis & nemoribus materies necessaria fuerit. Alterum, qod minùs probem, est, qod ideò stirpes nondum extitisse dicat, qia pluvia nondum extiterat, nec homo qi terram coleret, sed vapor tantùm ascendebat, qi terram irrigarit, & plantas illas in paradiso produxerit. qasi verò avt citra pluviæ adjumentum hominísve operam non potuerit Deus stirpes qaslibet producere; avt sine illis, si rei ipsius naturam intueamur, vapor solus hisce non producendis, sed ad perfectionem summam uno qasi momento perducendis sufficeret. Siqidem ex dictione Mosaicâ sic conceptâ hoc insinuaretur, potuisse illa existere, si pluvia justa unâ cum hominis culturâ adfuisset; et vaporem solum, cum deesset utrumqe, utriusqe potuisse defectum supplere. Qin & si ideò ista nondum existebant, qia nec pluvia, nec agricola aliqis adhuc extaret, & tam hominis tellurem colentis opera, qàm & pluviæ eandem humectantis tempestiva descensio, ad ista producenda necessariò exigebatur, unde factum est, ut *vapor*, qi pluviæ solius vicem supplebat, totum hoc præstiterit, cum nihil interim præstò esset, qod hominis ministerio responderet?

Sed nec in his Viro doctiss. possum assentiri; primò qòd ad hortum in Edene consitum periochen hanc refert. in qo forsan tamen Græcos potuerit consentientes habere, qi אֵד Vers.6. qod vaporem significat, πηγὴν *fontem* reddiderunt, qasi *fontis* nomine designetur fluvius ille, qi hortum illum irrigasse fertur, Vers.10. Verba enim ambitus latioris esse multò videntur, & de terræ totius tam instructurâ, qàm & irrigatione agere. Altero, qòd illa, אֵלֶּה תוֹלְדוֹת *Istæ*, potiùs qàm, *Illæ, generationes sunt*, vel, *fuerunt*, etiam, &c. non vult cum Jajro aliisqe plerisqe, ad superiora, qæ sunt capite antegresso designata, spectare; sed ad seqentia referri, qibus ratio modúsqe productionis rerum qarundam repetitur pleniúsqe explicatur; ad qod conficiendum, in novas denuò formas Mosis verba refingit. etiamsi enim de plantis productis, homine creato, horto instructo, muliere conditâ, fusiùs pavlò qædam istic enarrantur, qæ sunt strictim duntaxat superiùs relata; at de *cœlo terráqe* ipsis conditis, nihil ampliùs hîc dicitur, qàm in Capitis præcedentis exordio ipso priùs fuerat dictum. Qin &, etiamsi hoc illi concederetur, non tamen evinceret, non fuisse intra dies sex illos Capite præcedente recensitos condita, qæcunqe Capite isto narrantur, nisi si mulieris creationem extra limites illos protollere libuerit, qod *maris & fœminæ* Cap.1. v.27. mentio facta planissimè refellit. Nam qæ Vir doctiss. de vocabulis hîc usurpatis argutatur; שִׂיחַ qòd *virgultum* significet. i.e. *virgarum multitudinem ex præcedaneâ radice, ut eloqium & sermo*; qòd & שִׂיחַ significet, *ex conceptibus pullulantium.* שָׂדֶה qòd non absolutè *terram*, sed *terram cultam, & sive satis, sive pecorum pastui adaptatam* denotet. צָמַח deniqe, qòd *germinare, pullulare* significet: itaqe *de surculis & stolonibus dici, qi ex præcedaneo semine ac radice exurgunt. tale avtem nihil fuisse in primâ creatione, ad qæ pluvia & cultura reqiruntur*: sed herbas & arbores, de qibus Cap.1. *non ex semine ac radicibus pullulasse, sed ipsasmet fuisse prima omnium plantarum semina & radices. itaqe nullum horum vocabulorum Cap.1. extare.* Hæc, inqam, omnia, sunt meræ subtilitares, Chrysippeis non absimiles, qas *retundi* facilè atqe *in se replicari* affirmat Seneca. et qidem qod de *aristâ* ille, uti *nihil acutius, ita*

fragilius nihil. Nām primò latiore notione, qàm eâ ad qam Vir Cl. hîc adstringere connititur, sumi vocabula ista, clarum est satis. צֶמַח in genere pro *produci* sive *prodire* usurpatur. Esaj. c.42. v.9. etiamsi ad ea plerumqe accommodatur, qæ ratione naturali jam proveniunt, qia de eis solis plerunqe sermo habetur. qod idem & de הוֹצִיא *producere*, qod Cap.1.v.12. usurpatur, dici potest; & de דָּשָׁא *germinare*, qod ibid. vers.11. habetur, & nisi Joel.c.2.v.22. nusqam alibi reperitur. Sed & שָׂדֶה laxiùs sumi patet. ídqe hoc ipso in Capite v.19,20 nisi *feras agrestes*, qæ à *pecudibus* ibi distinguuntur, vel à Deo conditas, vel ad Adam adductas negaverimus. et Cap.3.v.1. nisi si serpentes eis accensere voluerimus, qæ nisi in locis cultis non agunt. Et עֵשֶׂב *herba*, qæ istic habetur, etiam Cap 1.v.12. deprehenditur; & junctim cum eâdem unâ עֵץ qod *stirpem* omnem, sive *arborem*, sive *fruticem*, comprehendit. nec, si eam qam dat Vir doctiss. שִׂיחַ notationem admittimus, *arbores* sine *virgis* conditas qisqam facilè concesserit, eas saltem harum species, qæ fruticare aptæ natæ suâpte sunt. et שִׂיחַ cum pro *frutice*, sive *arbusculâ* plerumqe sumatur, ut Job.c.30.v.4. & ibidem rursus v.7. qod & hîc usurpatum eò magis videtur, qò significaretur ne *fruticem* qidem avt suffruticem, nedum arborem proceram aliqam extitisse, cum Deus arbores creandi opus aggrediebatur. qâ ratione & à Jobo c.12.v.8. vocem hanc cum Mose Nachmanide & Abrahâ Peritsolide ex Pagnini fide, adhibitam existimo. Ubi hæc habet, *Interroga jumenta, & docebit te* horum qodqe; *avt volucrem cœli, & indicabit tibi; avt* שִׂיחַ לָאָרֶץ *fruticem terræ*, (ut מִזְמוֹר לְדָוִד *Psalmus Davidis*) *& docebit te; etiam pisces maris, & enarrabunt tibi.* Ut hæc Jobi mens sit, nullum esse tam vilem, & nihili habitum fruticem, avt suffruticem, qi non vim virtutémqe divinam deprædicet: juxta vulgare illud,

Præsentémqe refert qælibet herba Deum.

Pagninus, *virgultum terræ*, reddidit; Oecolampadius, *fruticem*; & in metaphrasi, *ex arbusculis*, earúmqe *minimis*, Dei conditoris sapientiam impervestigabilem deprehendi. certè nisi sic sumimus, licet pleriqe aliò abeant, nihil fuerit, qod jumentis terrestribus, volucribus aeriis, piscibus marinis, com-

commodè satis respondeat. Qin & eodem fine, cum שִׂיחַ הַשָּׂדֶה *frutex agri*, tum & עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה *herba agri*, h.e. *agrestis*, dicitur, ut nec arbusculam fruticantem herbámve agrestem, sive ut Junius loqitur, *insativam*, nedum sativam avt hortensem ullam extitisse innuatur, anteqam Deus eas creandi opus inceptasset, qas citra ullum adminiculum, qod tum nullum fuerat, adhibitum, nutu solo è terrâ produxit. ut omninò, contrà planè qàm vir doctiss. censet, *ager* istic *horto septo* atqe concluso, Cant.c.4.v.12. & c.5.v.1. opponatur, in qo plantæ pretii notæqe qæ sunt alicujus, studiosè coli consveverunt. Cæterùm futile nimis est argumentum, *herbæ & arbores qas die tertio Deus creavit, non ex semine & radicibus præcedaneis pullularunt, sed ipsa fuerunt prima omnium plantarum semina & radices*: (qod tamen impropriè, ut verum sit, dictum sumi oportet) ergò non fuerunt tunc plantæ ipsæ consummatæ & integræ; qales nunc ex semine & radicibus præcedaneis oriuntur. huc enim contendit Viri doctiss. dissertatio. Etenim pari modo argumentari licebit; animantia die qinto, an sexto creata, non fuerunt ex semine præcedaneo procreata, sed futurorum omnium semen in se continebant. ergò non fuerunt eo ipso qo sunt condita die corporibus organicis integris, avt justâ etiam mole ac staturâ præditis consummata: cujusmodi sunt qæ ex sexus utriusqe germine nunc non creantur, sed procreantur & propagantur. de protoplastis itidem parentibus nostris, qorum creatio in priori capite strictim tantùm attingitur, idem indidem concludere licuerit. Scopus est Mosis ostendere, ut cœlum & terram; ita stirpes herbásqe qasvis solo nutu verbóqe divino producta. proinde verbis proximis removet tollítqe adminicula, qorum ope operáve istæ hodiè producuntur & propagantur, universa. Ego itaqe id qod seqitur verterim, non, *qia non fecerat*, sed, *neqe enim fecerat*. (qo modo particula hæc sumitur Hymn.12.v.1. Esaj.c.28. v.27. Jer.c.4. v.3. & c.14. v.13. & c.51. v.5.) sive, *qum* (prout Hymn.75.v.2. Job.c.3. v.22. & c.5.v.21.) *non fecisset, Jovas ut super terram plueret*, (neqe enim hoc vult, ideò priùs hæc non extitisse, qia adminicula istiusmodi defuerunt, sed ideò solo nutu verbóve condita, qandoqidem istiusmodi nihil suppetebat)

nec homo ullus esset qi tellurem (terræ particulam ullam) *coleret, avt vapor,* sive, *nec vapor, ascendisset, qi totam terræ superficiem irrigaret*; qæ tota utiqe tunc plantis stirpibúsqe est instructa.

Cæterùm de clavsulâ novissimâ istâ major adhuc est concertatio. אֵיד an אֵד qid significet, statuere havd est adeò difficile. qanqam de vocis origine, qâ *calamitatem cladémqe* plerunqe denotat, havd perinde apud eruditos convenit. qidam hoc à *vapore*, sive *pluviâ* tractum volunt, qæ fit plantis noxia, cum avt intempestiva avt immoderata eis supervenit. Job.c.37.v.12. Reg.l.1.c.12 v.17. Parœm.c.26.v.1. ita Mercerus. alii qia ea vox עָנָן nubem denotat, qo modo & Jonathas istic reddidit; dies avtem calamitatis avt cladis, יום עָנָן *dies nubis & caliginis* dicatur, Joel.c.2. v.2. ita Esdraides. alii, in qibus Avenarius, ab אוּד volunt deduci. *titionem* id significat, Amos c.4. v.11. Zac.c.3.v.2. qod *fumigare* solet, Esaj.c.7.v.4. itaqe primariò ac propriè *fumum* denotare: qo modo Esdraides per עָשָׁן istic exponit. qanqam avtem *fumus* propriè exhalationem sicciorem designet, qalis à fornace ascendere solet, Gen.c.19. v.28. אֵד tamen hîc *vaporem* potiùs humidiorem denotat, qod & Camius observavit, qalis è lebete ab igne subtùs accenso excitatur, qi ubi in aheni operculum ascenderit, illinc denuò defluit: qo modo & vapores ab aqis radiorum solarium vi sursum attracti, & postqam in nubes condensati fuerint, resoluti denuò, in terram, à qâ sublati fuerant, descendunt. Hinc Job. c.36. v.27. *extrahit* Deus *stillas aqæ* (i.e. aqas attenuatas è mari locísqe his inferioribus extrahit) *qæ pluviam fundunt ad vaporem ejus.* qo loco optarim Junius, *ad calamitatem*, non vertisset. ad hunc explicandum adducit Camius: nec alibi in notione hac vocula ea reperitur. Non possum avtem hîc subticere Plinii illa *lib.31. c.1. Aqæ scandunt in sublime, & cœlum qoqe sibi vendicant. qid esse mirabilius potest aqis in cœlo stantibus? eædem cadentes omnium terrâ nascentium cavssa fiunt. prorsùs mirabili naturâ, si qis velit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticésqe vivant, in cœlum migrare aqas, animámqe etiam herbis vitalem deferre.* Qanqam vapores qoqe isti, etiamsi altiùs evecti longiúsve à terrâ sublati non fuerint, hujus

tamen

tamen superficiem nebulâ tenuiore roscidóqe madore humectare consveverunt. Ita Maro, de Mantuâ suâ, *Georg. l.* .

Et qantum longis carpunt armenta diebus,
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponit. Videatur & Judic. c. 6. v. 38, 40.

Sed in primâ particulâ hîc plurimum laboratur. Copulativam plerique discretivam avt adversativam faciunt. itaqe, qomodo & Dieusius, *sed*, reddunt. Volunt enim, etiamsi non pluvias imbrésve copiosiores, at *vapores* saltem fuisse herbarum stirpiúmqe productioni hîc narratæ præcedaneos. qasi Deus scil. adminiculo ullo in rebus creandis usus fuerit; vaporum in his, qæ ante luminaria, qorum ministerio vapores educi constat, condita & in cœlo constituta, die tertio sunt productæ. qæ qidem expositio narrationis hujus totius scopo primario superiùs indicato, ex diametro adversatur. Proinde, qò contextus ratio rite procedat; duplici modo particula exprimi poterit. Alter est, ut copulativa notionem induat disjunctivam. Ita Junius reddidit, *avt vapor ascendens à terrâ.* h e. *qalis ascendere solet.* qâ in re Junium castigans Piscator, per, *Sed*, reddi probat magis; *ut significetur*, inqit, *qomodo Deus initio terram humefecerit ad stirpes producendas.* id qod est hoc loco ἀλλότριον καὶ ἀλλόκοτον. Copulativam avtem eâ qâ vult hîc Junius notione usurpari, satis est familiare. Intendit ille digitum ad Exod. c. 21. v. 15. cui adjici possunt Exo. c. 21. v. 17. Est. c. 4. v. 11. Nehem. c. 5. v. 8. Job. c. 6. v. 22. & c. 8. v. 3. & alia complura. Modus alter est, ut copulativæ notione primariâ retentâ, negativa ἐκ τοῦ κοινοῦ à præcedentibus suppleatur. Ea est Saadiæ explicatio; *Vav*, pro וְלֹא neqe. ut sensus sit, qomodo Camius in *radicib.* explicat, *In mundi principio, nec hominem fuisse, qi sereret, nec vaporem, qi ascenderet; sed Deum sanctum benedictum omnia creasse decreto suo mero ea constituentem.* Saadiæ interpretationem hanc commemorat tantùm nudéqe proponit Esdraides; Camius probat, reliqísqe omnibus his verbis præfert, וְנָכוֹן הוּא זֶה הַפֵּירוּשׁ בְּכֹל אֲשֶׁר מְפָרְשִׁין בּוֹ *& recta est expositio ista præ omnium eorum qi locum hunc exposuerunt,* expositionibus utiqe. Neqe verò avt insolentia, avt infreqentia etiam sunt negativæ Defectus & supplementa istiusmodi; ídqe vel

cum particulâ copulativâ, vel absqe eâdem. cum copulativâ, Hymn.1.v.5. *non consistent improbi in judicio, &* (i.e. *neqe*) *peccatores in cœtu justorum.* Hymn.44. v. 19. *Non retrocessit cor nostrum, &* (i. *neqe*) *declinarunt à semitis tuis gressus nostri.* Hym.50. v.8. *Non reprehendam te de sacrificiis, &* (sive, *neqe*) *de holocaustis tuis coram me jugiter.* Parœm.c.31. v.3. *Ne concedas mulieribus vires,* sive, *facultates, tuas, &* (i. *neqe*) *vias tuas eis, qæ regibus sunt exitio.* Esaj.c.41.v.28. *circumspiciebam, & non erat ex eis qi consuleret; & interrogabam eos, & retulerunt verbum:* sive, *neqe erant, qi cum interrogabam eos, qicqam respondere poterant.* Sine copulativâ, Hymn.9.v.17. *Non in æternum oblivioni habebitur egenus,* [neqe] *afflictorum expectatio in perpetuum peribit.* Hymn.91. v 4,5. qo loco in eâdem periodo ter reperitur; *Non timebis à pavore nocturno;* [neqe] *à sagittâ, qæ interdiu volat;* [neqe] *à peste, qæ in tenebris grassatur;* [neqe] *ab excisione, qæ in meridie devastat:* Esaj.c.23. v.4. *Non parturio, neqe pario filios, nec juvenes tollo,* [nec] *puellas educo.* Unicum adjiciam ex eodem vate locum, insignem sanè. eò magis, qò non ἐναντιοφανὲς solvam, sed ἐναντίωσιν φανερὰν tollam, qam interpretes, qos hactenus viderim, universi; per observationem hanc eo loci non animadversam, in Vatis dicta intulerunt.

Habetur is Cap.28. v.27,28. in hæc verba.

Neqe enim tribulâ triturabitur melanthium, & rota plaustri super cuminum circumagetur. excutitur namqe baculo melanthium, & virgâ cuminum: panis comminuetur: neqe enim in perpetuum triturando triturabit eum, & conteret cantho plaustri sui, & eqitibus suis non comminuet eum. An non in versiculo altero, inter incisi primi ac novissimi verba, repugnantia manifesta & contradictio mera statim deprehenditur? *Panis,* inqit, *comminuetur;* & rursus, *non comminuet eum.* qod & magis parebit, si verbum, cum indefinitum sit, per formam passivam, qam appellant (prout commodè potest, & in structuris istiusmodi creberrimè fit) exprimatur; *comminuetur panis; nec comminuetur is.* et ad idem, & de eodem enunciatur utrunqe: qum de pane triturando utrobiqe agatur. Qin & ratio qàm insulsa fuerit ista, *Panis comminuetur; qia non comminuet eum.* ita enim dictionis contexitur series. Nam

qod

qod de *stipulæ* sive *straminis concisione* suggerunt hîc Judæi Magistri Camius & Abarbinel, frivola planè & futilissima sunt. Sed nec huc qicqam faciunt, qod de *frumento in molà comminuendo*, priusqam panis inde confici possit, alii ad hunc locum disserunt: qum de excutiendo, non de commolendo apertè agatur. Cæterùm nodum hunc tam difficilem facilè solvet, omnémqe repugnantiam penitùs amovebit, formula qam diximus in Vatis verbis observata; in qibus iterata, & qidem utroqe modo, nunc cum copulativâ, nunc citra eandem adhibita, occurrit. et alteram qidem, hîc, adhibitam, nec semel tantùm, ubi copulativa aderat, adverterunt, atqe admiserunt interpretes: at ea ubi deerat, fecit hujus defectus, ut eorundem sedulitatem per inadvertentiam eadem delitescens subterfugeret. adverterunt in illis, *& rota plavstri circumagetur.* itaqe verterunt, *neqe rota plavstri circumagetur.* admiserunt & in illis, *& conteret rota plavstri sui*; reddentes, *neqe conteret.* ibi non adverterunt, ubi animadverso maximè opus erat, ad ea vatis enunciata concilianda, qæ alioqi frontibus planè adversis sibi invicem repugnarent: in initio utiqe Vers.28. qo loco admissâ, Vatis verba ego sic reddiderim; *Neqe enim tribulâ triturabitur* (sive, triturari solet) *melanthium, neqe rota plavstri super cuminum circumagitur*: (sive, circumagi solet) (*nam*, vel, *qia*, vel, *sed*, *baculo excutitur melanthium, & virgâ cuminum*:) Neqe *panis comminuetur*: (sive, comminui consvevit.) *neqe enim perpetim triturare eum pergit*; (Heb. *in perpetuum triturando triturabit*) *neqe plavstri suo cantho conterit, neqe eqitibus suis comminuit eum.* Poterunt & missâ negativâ per disjunctivam sic reddi; *Neqe enim tribulâ trituratur melanthium, avt super cuminum plavstri rota circumagitur*: (*baculo namqe excutitur melanthium, & virgâ cuminum*:) Avt *panis comminuitur*: *qum non perpetim eum triturare pergat*; *avt plavstri sui cantho conterat, nec eqitibus suis comminuat eum.* Utrumvis enim adhibueris, mens est eadem planè futura. ut sicui negativa intersita minùs placuerit, disjunctivam tamen suppletam admittere ne refugiat, cujus ellipsis passim tam freqenter occurrit. Videantur Reg.l.1.c.20.v.12. & l.4.c.9.v.32. Job.c.6.v.6. & c.8.v.11. & c.11.v.7. & c.13.v.9. Esaj.c.17.v.6. &

c.27.v.7. & c.38.v.14.Jer.c.2.v.31,32. & c.11.v.19. & c.18. v.14.

Sed & voces ipsas pavlisper dispiciamus. Atqe hîc primò לֶחֶם sive *panis* nomine, qod & Camius & Abarbinel monet, continentur *triticum,hordeum*, & *spelta*, qia ex his panis confici solet. *panis* pro frumento; qo modo & Hymn 104.v.15. Eccles.c.11.v.1. Esaj.c.30.v.21. sicut vicissim, *frumentum*, pro pane, Thren.c.2.v.12. Zachar.c.9.v.17. Tum חָרוּץ occurrit, qod *αὐτολεξεὶ excisum, concisum, decisum*, sive, *excisorium, concisorium, decisorium*, sonat. Si avtem adjectivum fuerit, qod & esse videtur; erit substantivi, sive subjecti, defectus; & vox מוֹרַג h.e. *traha*, fuerit subintelligenda. atqe ita Camius in *radic.* hunc locum explicans, חָרוּץ inqit, מוֹרַג חָרוּץ qod & ipsum expressum habemus Cap.41.v.15. ubi populo suo Deus, הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת qi locus (qod obiter monere visum) in Buxtorfianis *Concordantiis*, accuratissimis illis, sub hoc titulo deest. h.e. *Ecce posui te in traham incisoriam* (*exacutam*, an *acutam?*) *novam, dentibus instructam.* מוֹרַג cum Pagnino, *traham* verto: à מְרַג qod in Targum Devt.c.19.v.5. & Reg.l.2.c.6.v.6. *impellere*, sive, *propellere*, denotat: de qâ in seqentibus ulteriùs dicetur. מוֹרַג avtem & חָרוּץ qidam volunt esse substantivum utrunqe, qod vel similitudinis notâ, vel copulâ interveniente, licet non expressâ, alterum alteri conjungatur. illam interserit Pagninus, dum sic vertit, *Posui te ut traham; ut tribula nova habens ora, triturabis montes.* istam alii nonnulli. ut מוֹרַג חָרוּץ sit *ἀντὶ* מוֹרַג וְחָרוּץ *traham & tribulam.* sicut שָׁמִיר שַׁיִת pro שָׁמִיר וָשַׁיִת *sentis & vepris*, Esaj c.27.v.4. שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ *Sol Luna*; pro, *Sol & Luna*, Habb.c.3.v.11. ita in *radic.* Camius; qi & diversa vult esse instrumenta, triturationi qidem exercendæ destinatum utrunqe, qanqam mole vel figurâ à se invicem discrepantia. At aliis nullum particulæ istius utriusqe avt defectum avt usum hîc agnoscentibus, alia syntaxis magis probatur. Ex his avtem qidam illud substantivum, istud adjectivum esse volunt, uti suprà strictim est indicatum. et מוֹרַג qidem substantivum esse, nevtiqam ambigitur, de חָרוּץ duntaxat controvertitur. hoc avtem nomen esse verbale an participiale, inter hos convenit satis. Qidam enim, in qibus Avenarius

narius

narius & Irtonus, מוֹרַג חָרוּץ volunt esse *tribulam excisam*, sive *incisam, incisiones multas habentem*; ob foramina in tabulâ imâ, de qibus ex Magistris infrà dicetur. vel etiam *exacutam & expolitam*. qomodo חֵץ בָּרוּר *sagitta expolita* dicitur, Cap.49. v.2. et forma qidem notionem passivam exigere videtur: qâ ratione, pecus *mutilatum* חָרוּץ Levit.c.22. v.22. et, *excidium decisum*, כִּלָּיוֹן חָרוּץ Esaj.c.10. v.22. et, fossa *incisa*, חָרוּץ uti mox indicabitur, Dan.c.9.v.21. dicitur. Alii tamen activam potiùs attribuunt. ita Camius in *comment.* מְחַתֵּךְ הֵיטֵב h.e. *benè incidentem*, sive incidere habilem, interpretatur; & inde vult dictam, qia stipulam, sive stramen ab aristâ succidat. Proinde Piscator, qem & nostri secuti sunt, *acutam*, reddidit; et, Heb. inqit, *incisam*. i.e. *incidendi facultate præditam*. nec desunt, sive verbalia, sive participialia nomina, qæ licet formulam passivam gerant, activam tamen magis notionem habeant, nec tam perpessionem aliunde illatam & impressam qàm affectionem insitam & inhærentem designant. ex his sunt, עָצוּם sive pro *valido*, sive pro *numeroso* sumatur, Num.c.22.v.6. עָשׁוּק *oppressor*, Parœm. c.28.v.17. לָמוּר *peritus*. Annal.l.1.c.5. v.18. שָׁכוּן *habitans*, sive *habitator*, Jud.c.8.v.12. sed & ipsum חָרוּץ (ab eâdem radice, sed in significatu diverso, qâ *movere*, sive *agitare* denotat, Exod.c.11.v.7. Jud.c.10.v.21.) pro *sedulo*, Parœm. c.10.v.4. & c.12.v.24,27. & c.13.v.4. & c.21.v.5. qi *pigro, somnolento, remisso* opponitur. Sic λελογισμένος Græcis, & *consideratus* Latinis, non is, *de qo ratio* avt *consideratio habetur*, sed *qi ratione & consideratione justâ in rebus peragendis uti consvevit*. Alii מוֹרַג & חָרוּץ substantivum esse utrunqe volunt, non in conjunctione tamen, sed in rectione cohærentia. et מוֹרַג qidem prout מִשְׁפַּט qod alioqi *Camets* in syllabâ alterâ haberet, regere istic videatur. ita fuerit *traha tribulæ*, sive *tribularis*; qo à trahis aliis usibus destinatis & designatis, distingvatur. vel *traha excisionis*, qo modo עֵמֶק הֶחָרוּץ Joel.c.3.v.14. i.e. *vallis excisionis*; sive *concisionis*, uti post Vulgatum Junius & Pagninus reddidere. à *judicio deciso, definito, determinato* Esaj.c.10. v.22,23. & c.28. v.23. eo loci exeqendo sic dicta. ubi tamen Piscator, qod magis probem, *tribulæ*, sive, *triturationis*, ex Esajæ locis his, de qibus

nunc agimus. Huic avtem noviſſimæ interpretationi omninò aſſentior; ſed ut nomen חָרוּץ qanqam primariò adjectivum merum fuerit, tamen ratione peculiari ubi de inſtrumento hoc triturationi deſignato, ſicut & alias qandoqe, pro ſubſtantivo habeatur. Sic יַבָּשָׁה qod *aridam* duntaxat ex ſe deſignat, Eſaj.c.44. v.3. pro, *terrâ* uſurpatur, Gen.c.1.v.9,10. Jon.c.1.v.9.13. קָמָה qod *conſiſtentem* denotat, pro *ſegete*, Devt.c.6.v.9. & c.23. v.25,26. Jud.c.15.v.5. Eſaj.c.17.v.5. קָלִי ſive קָלוּי qod *toſtum*, pro *frumento*, ſive *ſpico*, (cui & conjunctum reperitur Lev.c.2.v.14.) *toſto*, adhibetur, Lev. c.23.v.12,14. Joſh.c.5.v.11. Reg.l.1.c.17.v.17. & l.2.c.17. v.28. פֹּרָת & פֹּרִיָּה qod *feracem*, *fœcundam*, *fructuoſam*, ſignificat, & cum גֶּפֶן *vinea* qandoqe tanqam attributum jungitur, Hymn.128.v.3. Eſaj.c.32. v.12. at ſeorſim, *nunc* pro *vite*, Gen.c.49. v.22. nunc pro *oleâ*, *fœcundâ*, Eſaj.c.17.v.6. uſurpatur. חָרוּץ deniqe pariter, cum *inciſum* primariò ſignificet, tamen qaſi ſubſtantivè acceptum, nunc pro *foſſâ inciſâ*, Dan.c.9.v.21. nunc pro *trahâ*, ſive *tribulâ incidente*, ſicut hoc utroqe Eſajæ loco, uſurpatur. Ita demùm מוֹרַג חָרוּץ fuerit, ſi adjectivè חָרוּץ ſumatur, *traha inciſoria*, ſin ſubſtantivè, qod ipſe malim, *traha tribulæ*, ſive *tribularis*; à tribulâ triturationis inſtrumento, qod ab incidendo nominis id habet; ſic dicta. *Trahas* certè *tribuláſqe* conjunxit Maro *Georg.l.*2. verbis illis,

Tribuláqe, traheæqe ——

ad qæ Servius emendandus, *Tribula*, inqit, *genus vehiculi omni parte dentatum, unde feruntur* (*teruntur*, legendum) *frumenta; qo maximè in Africâ utebantur. Traheæ; vel tabula eſt, ut qidam dicunt, qæ trahentibus bubus ſolet areæ induci ad pabulum colligendum. vel vehicula ſine rotis, qas vulgò tragas dicunt.* noſtri ſleds vocant. Sed & חָרוּץ Camio in *radicib.* inſtrumentum eſt qo frumenta triturant. eſt avtem, inqit ille, tabula lignea, qæ lapides acutos ſuppactos habet, ad ſtipulam incidendum, & granum è folliculo ſive glumâ excutiendum. Abarbinel itidem *in Eſajam*, Eſt, inqit, inſtrumentum è ligno lato cum multis foraminibus confectum, qorum in medio ſilices acuti ſunt; cui lapidum pondus grave imponunt; tum frumento ſuperinducunt, qo granum hujus

operâ

operâ à paleis separetur. Jajrus avtem, Instrumentum est, inqit, ligneum grave, stylis sive clavis freqentibus instructum, qod super stipulam spicarum trahendo, in stramen eam minutum conterunt. qanqam reverâ *tribula*, non tam stipulæ incidendæ, qàm grano ex aristâ excutiendo adhibebatur. Verùm huc facit qod Targumista Cap.28. τὸ חָרוּץ reddidit מוֹרְגֵי בַרְזְלָא *trahas*, sive, *tribulas ferreas*. qo modo חֲרִיצֵי הַבַּרְזֶל legimus Reg.l.2.c.12. v.31. & Annal.l.1.c.20.v.3. & חֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל Amos c.1.v.3. i.e. *tribulæ* ferreæ. non eæ qidem è ferro solido confectæ, sed stylis clavísve ferreis instructæ. à qibus instrumentum istud Cap.41. בַּעַל פִּיפִיּוֹת pro idiotismo Hebraico, *orium dominus*, qasi *oribus instructum*, sive *ora habens*, uti Pagninus reddidit, prædicatur. qo modo חֶרֶב פִּיפִיּוֹת *ensis orium*, Hymn.149.v.6. dicitur. qem Græci qoqe *μάχαιραν δίστομον*, Heb.c.4.v.12. Latini, *ancipitem* dicunt. Sic בַּעַל קְרָנַיִם aries, *cornuum dominus*, h.e. cornibus instructus, cornutus, Dan.8. v.3,6. & בַּעַל כָּנָף ales, *alæ dominus*, i.e. alis instructus, alatus, Parœm.c.1.v.17. dicitur. *Dentibus* avtem *instructum*, reddidi. qia *dentem anchoræ*, apud Maronem *Æneid. l. 6.* & *Vomeris dentem*, apud eundem *Georg.l.* 1. &, qod eôdem recidit, *aratri*, apud Columellam *l.2.c.4.* reperio. et *forcipes denticulatos*, apud Plinium *l.9. c.*11. Sed & Servius *vehiculum* hoc undiqaqe *dentatum* dixit. ejusdémqe *orbiculos dentatos*, Varro. Et Camius ipse שִׁנֵּי *dentes* tribulæ nuncupat qeis stipulam incidunt, qos פָּרָשִׁים Cap. 28.v.28. Vates appellat, uti & Pagninus, *dentes* reddidit. Vox ipsa plerunqe *eqites* denotat. unde qidam, è qibus Mercerus est, *dentes*, sive *stylos* illos, de qibus Camius & Jajrus, sic dictos volunt, qia eqitum calcaria qadantenus referant. alii de eis intelligunt, *qi tribulam regunt*, (*avrigas* eos Varro vocat, uti mox indicabitur) ita Piscator; qi & *eqites* reddidit. Alii de jumentis ipsis sumunt. qos פָּרָשִׁים Camius refert סוּסִים non *eqites*, sed *eqos*, interpretari. Itaqe Vulgatus & Tigurinus, *ungulas*, reddidere. qasi פְּרָסוֹת legissent. In qam mentem & Abarbinel, licet lectionem receptam havd immutet, *jumenta*, inqit, *qæ tribulam trahunt*, פָּרָשִׁים hîc dicuntur. *Tribula* avtem, qam Vates hîc respexit (licet seciùs pavlò, uti ex suprà adductis patet, è Judæis Magistris qidam

deſcribunt) *plavſtri*, ſive *ploſtelli* formam habuiſſe videtur· id enim vox עֲגָלָה Cap.28. ſubjuncta ſignificat. atqe ita מוֹרַג reddidit Vetus interpres, Cap.41. Qin nec *plavſtrum* an *ploſtellum* iſtud rotis caruiſſe, qod de *trabis*, ſive *tragis* ſuis Servius prodit; qibus havd abſimile videtur fuiſſe illud, qod Judæi Magiſtri illi nobis hîc ſuggerunt; ab iſto, qod vates reſpexit, planè diverſum. cui enim uſui eſſe poterant, ſilices illi acuti tabulæ imæ infixi, cum rotis ea inſiſtens areæ ſuperficiem, ſpicâſve in eâ ſtratas non attingeret. at hoc de qo vates *rotis* ſive *orbiculis*, ut Varro loqitur, inſtructum fuiſſe, ex duabus etiam vocibus אוֹפָן & גַּלְגַּל Vati pariter ibidem uſurpatis, apparet. אוֹפָן enim *rotam* ſignificat; גַּלְגַּל (ſive גַּלְגַּל qod eſt uſitatius) *orbem*, ſive *canthum*, rotæ: de qo Perſius *ſat.5.*

Nam qamvis prope te, qamvis temone ſub uno
Vertentem ſeſe, fruſtra ſectabere canthum,
Cum rota poſterior curras, & in axe ſecundo.

unde & גַּלְגַּל Talmudicis, perinde ac κάνθος Græcis, & *canthus* Latinis, de oculo qoqe uſurpatur. Κάνθος, ὁ τοῦ ὀφθαλμοῦ κύκλος. Heſych. & inde Græcis recentioribus κάνθοι, qæ antiqioribus ὀπίσωτρα, οἱ ἐκτὸς τῶν τροχῶν σιδήρειοι κύκλοι. ſive τὰ κύκλῳ τοῦ τοῦ ἅρματος τροχῶν σίδηρα. ſive τὰ ἐπάνω τῶν τροχῶν σίδηρα ἢ χαλκᾶ. uti eos deſcribunt Svidas, Etymologus, Evſtathius. h.e. ut Hieronymus *in Ezek. circuli rotarum ferrei,* (avt *ærei* etiam) *qibus lignorum rotunditas artatur & ſtringitur.* ſive etiam ligna ipſa qibus radiorum extima pars infigitur. Adhæc *canthos* iſtos, è qacunqe fuerint materiâ, clavis, ſive ſtylis ferreis ſuppactos atqe inſtructos fuiſſe, eſt ex altero hujus ejuſdem Vatis loco ſuperiùs indicatum. Atqe hic qidem fuit unus frumenti triturandi modus apud Judæos uſitatus, ſub qo contineri poterit etiam qod à Judæis magiſtris deſcribitur; fuit & alter, in aream immiſſis jumentis, ſive bobus, ſive aſinis, avt eqis, ac per ſegetes agitatis, qæ ungulis ſuis granum è ſpicis excuterent. alluſum huc loco illuſtri illo, Mic.c.4. v.13,14. ubi Deus populos Sionis hoſtes, adverſus ipſam convenientes, *tanqam manipulos in aream* congregaturum ſe comminatus, eam ſic alloqitur. *Surge & tritura, filia Sion; ferreum enim faciam cornu tuum & ungulas chalybeas, qibus populos multos comminuas.* qo loco קֶרֶן ſive *cornu*, de *ungulâ*

qoqe

qoqe intelligi poteſt. prout & Latinis eqi *cornipedes*, apud Maronem Siliúmqe, inde appellantur. Ad triturandi modum utrumqe pertinet, de *bovis*, dum in areâ grano excutiendo operam impendit, *ore fiſcellâ non obſtringendo*, lex lata, Devt.c.25. v.4. Cor.ep.1.c.9. v.9. Utrumqe, nec ſine illâ, qam obſervavimus in altero, differentiâ, apud exteros etiam in uſu fuiſſe, ex Varrone *de re ruſtic.l.1.c.52.* diſcimus; cujus verba, qia Vatis locum hunc utrumqe, & Magiſtrorum qoqe Judæorum ad eundem annotata, ſuperiùs adducta, cumprimis illuſtrant, adſcribere hîc nevtiqam gravabor. *E ſpicis in aream ſecerni grana oportet. qod fit apud alios jumentis junctis ac tribulo. id fit è tabulâ lapidibus avt ferro aſperatâ; qæ impoſito avrigâ, avt pondere grandi, trahitur jumentis junctis, ut diſcutiat è ſpicâ grana; avt ex aſſibus dentatis cum orbiculis, qod vocant ploſtellum Pœnicum. in eo qis ſedeat atqe agitet qæ trahant jumenta; ut in Hiſpaniâ citeriore & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege jumentorum inacto, & ibi agitato perticis, qòd* (*qoad*, forſan) *ungulis è ſpicâ exteruntur grana.* Hæc ille. Apud nos verò baculo, ſive flagello, qod ad *melanthium* & *cuminum* adhibebant Judæi, ad frumenta etiam qælibet trituranda abutuntur.

Cæterùm ut finem tandem diſſertationi prolixiori huic demus: qomodo apud Vatem, & apud Moſem pariter, vel copulæ index particula in disjunctionis notione ſumi, vel negans ex prægreſſis ſuppleri poterit: qo ſignificetur, ne tenuiſſimum qidem terram irrigandi, qo ferax fieret, vaporis etiam, nedum imbris, adminiculum extitiſſe; qo tempore eam herbis ſtirpibúſqe Deus primitùs inſtruebat.

Qod avtem Vir Cl. omnem illam Capite ſecundo comprehenſam hiſtoriam intra hebdomadem primam concluſit, & Capitis primi contextui ipſi in Paraphraſi intertexuit, in hoc, opinor, non eſt reprehenſione dignus, nec de re ipſâ qenqam ferè diſſentientem habere poterit. At, qi tertio Capite narrata, etiam intra ſex dierum ambitum conſtipant, ei verò an avdiendi ſint, ambigi forſitan nec immeritò poteſt, &, qod ille olim, *avdiendos magis* ipſe *qàm avſcultandos* exiſtimem. In his ſunt Talmudici, qi in *Gemarâ Sanhedrin. Cap.4.ſect.10.* ex ſententiâ R. Achæ filii Haninæ, diem ſex-

tum in horas duodecim dispertitum ita particulatim, an *articulatim* (uti ille loqitur) *comminuunt*, ut vel homine condendo, vel eis qæ sive ab homine, sive de homine sunt facta, dies integer insumatur. Siqidem *horâ*, ajunt, *primâ collectus & coaggeratus est pulvis*, ex qo corpus hominis conderetur; *secundâ, ex pulvere illo* גולם (Hymn. 139. v. 16.) sive *massa* qædam *informis coacta & compacta est*; *tertiâ, ex eâ massâ membra singula, artúsqe effingebantur*; *qartâ, corpori sic effigiato anima infundebatur*; *qintâ, animâ jam præditus homo, humo, in qâ jacebat, elevatus elatúsqe, in pedes erigebatur*; *sextâ, nomina animantibus imposuit*; *septimâ, mulierem connubio sibi junctam accepit*; *octavâ, lectum ascenderunt duo, & descenderunt qatuor*; *nonâ, præceptum accepere de abstinendo à fructu arboris scientiæ boni ac mali*; *decimâ, præceptum datum sunt transgressi*; *undecimâ, de transgressione judicium subiere*; *duodecimâ de horto expulsi sunt*. At ista, qoad horarum digestionem ac distinctionem frivola sunt universa, incerta minúsqe verisimilia nonnulla, qædam apertè, imò prodigiosè, falsa. Scilicet tam operosè cunctantérqe, per gradus, horásqe gradibus singulis insumptas, in hominis corpusculo condendo Deum progredi necesse fuerat, qi verbulo solo, unóqe ferè momento, mundi hujus universi fabricam integram exstruxerat, qam per dies singulos deinceps, havd majore, credo, cum negotio, & expolivit & instruxit. Illud avtem ab omni est ratione alienum, qód qi Deo in homine condendo tot horarum moram dederant, ut una materie convehendâ, altera eâdem macerandâ, tertia effingendâ, qarta erigendâ, extraheretur, qinta deniqe spiritu vitali imbuendâ exigeretur, homini eidem tam proclivia omnia atqe expedita fecerint, ut intra horulæ unius spatium, animantia universa à Deo ad se adducta, & in conspectu suo posita, non recensuerit tantùm, sed nomina etiam, singulorum naturæ ratione saltem aliqâ consentanea, singulis seorsim singula imposuerit; tum ut intra horulæ alterius spatium, mulier à viro prægnans facta, gemellos ederet partus, Cajnum nempe cum sorore suâ; qanqam alii etiam non geminos, avt tergeminos, (uti minùs propriè loquntur) sed qaternos partu eodem hoc editos volunt. Sed ideò forsan

Deo operi suo conficiendo spatii prolixioris dandi rationem aliqam habuerint; qia secundum R. Meirem, ex Pauli Ricii fide, ad corpus hominis condendum ex totâ terrestri machinâ terra erat convehenda; qo utiqe secundum R. Oziam, truncus corporis è terrâ Babylonicâ, caput è terrâ Israeliticâ, reliqa membra ex regionibus aliis collectâ materiâ effingerentur: moles autem corporis tanta, juxta R. Eleazarum fuerit, ut capitis vertice firmamentum superius pulsaret, lacertis expansis extremos utrinqe orbis terminos attingeret. tum ad materiam terream illam subigendam macerandámqe, necessaria fuerat elementorum reliqorum ignis, aeris, aqæ, pro mole terrenâ illâ portio justa, ad qam è singulis decerpendam tempus par exigebatur. Molis deniqe tam portentosæ colosso tam vasto erigendo, præsertim cum inanime adhuc existeret, nec qod Lacon ille, cum cadaveri pedibus constituendo frustra insudasset, intus aliqid qo operis id promoveretur, non haberet, horâ minimùm assignatâ opus fuerat, cum non citra labis alicujus discrimen, aut subitò, aut nisi magnâ cum cautelâ id paulatim posset peragi: neqe enim Regis Babylonii, stupendæ licet altitudinis, hac tamen tam longè inferiorem statuam illam, vel die forsan uno, nedum horulâ unâ, erectam ac constitutam, verisimile est. ut de flatus vitalis per tot membra tam longè à se invicem dissita permeaturo nihil adjiciatur. Cæterùm & istis majora, etiamsi vera forent, verbo nutúve solo, uno momento Deus, cui nihil arduum est, poterat; & ante inceptum istud (uti est probabile) confecerat; & ista sunt reverâ hominum vanissimorum commenta putidissima. Tum & ea, qæ vel ab homine jam condito designata, vel circa eundem gesta narrantur, per horas certas hoc modo dispartiri ac digerere, & est præsumptio mera fundamento nullo subnixa, eáqe in nonnullis nec rationi consentanea, & veritati etiam adversa.

Ut enim nihil dicam, qod de fructu interdicto lex homini data, mulieri conditæ subjicitur, contra planè qàm contextus Mosaicus exhibet: mulierem ante legem illam eandem datam, nedum violatam, à viro cognitam fuisse, & est narrationi Mosaicæ omninò contrarium, etiamsi Jajrus qoqe

id

id affirmare ſuſtinuerit; & Judæorum etiam aliorum placitis adverſatur, qi avtore Manahemo, Cajnum tradunt, à ſemine immundo, qod Evæ ſerpens inſtillaverat, prognatum: à noſtris verò itidem omnibus jure merito repudiatur, qi vitioſitate ingenitâ à conceptu ipſo intinctum ſtatuunt fuiſſe, qod ante contractum id à parentibus ipſis vitium non poterat. De geminis intra horulæ ſpatiolum & conceptis & editis, ecqid opus eſt qicqam adjicere? ſtipites ſunt meri, qibus iſta probentur. Ad animantia redeatur; ad hominem adducta, & ab eodem ſigillatim perluſtrata, appellationibúſqe non ſine juſtâ aliqâ ratione inſignita; hoc totum, inqam, intra horulam ab Adâ fuiſſe peractum, rationi conſentaneum mihi nevtiqam videtur. Etiamſi enim demus hominem eximiis cum animi, tum & corporis ab initio fuiſſe dotibus inſtructum: at & mentis dotes & carnis vires circumſcriptas terminatáſqe habuerit neceſſe eſt: víxqe fieri poterat, qin dieculæ illius pars benè magna, tot animantium variorum ſpeciebus diverſis, ſigillatim perluſtrandis, conſiderandis, nuncupandis, extraheretur.

Horum avtem ſeria ſeduláqe contemplatio (qò animi mei ſenſa liberiùs expromam) eô adigit, ut ſententiæ illi tanto cum conſenſu receptæ, neqeam acqieſcere, qâ ſtatuitur utiqe, hominem eo ipſo qo eſt conditus die, à conditore ſuo defeciſſe, hortóqe (qod ab his dicitur) ejectum fuiſſe. Aliò animum abducunt diei illius geſta, prout à Moſe Spiritus Sancti amanuenſe ſcripto conſignata ac digeſta exhibentur. Mitto qærere, an præter hominem animantia ulla eo die ſint producta. detur, qod Vir Cl. cenſet, pridiè fuiſſe condita; vel, qia plures ad hunc referunt horum creationem, momento temporis creatas ſpecies tot varias qæ antè non extiterant. ad ea me adſtringo, hominem qæ ſpectant. Sed nec alterâ ex parte id admittendum cenſuerim, qod Epiphanius *tom.* 1. *l.* 1. *c* 4. nonnullos ſenſiſſe refert, *hominis creationem die qinto inchoatam, ſexto conſummatam fuiſſe*. cæterùm, prout Moſes narrat, Die ſexto omninò conditus eſt homo; extra hortum, opinor; id contextus ſeries ſapit. extra hortum conditus, in hortum deducitur; arbor utraqe & vitæ & notitiæ, in horti medio conſita utraqe, indicatur; de abſtinendo

nendo ab alterius fructu lex datur: ab hac datâ ex horto denuò in planitiem (credo) patentem aliqam abducitur; (hortum enim qis crediderit animantium turbâ tantâ tam confertâ conculcatum?) sistuntur eô loci (Deo id procurante) animalia qæ terra protulerat universa, generis cujusqe unicum saltem; atqe ita (puto) conveniunt, ut ne se invicem, avt contrudant, avt conculcent: in Adæ conspectu ita sita sistuntur, ut de singulis speciebus seorsum dispiceret; & ubi dispexerat, pro speciei cujusqe naturâ, indole, dote aliqâ insigniore, qâ à reliqis distingvebatur, ex eâ qâ valebat sagacitate, appellationem aliqam speciei illi peculiarem, ingenióqe ejusdem congruentem imponeret. Nec possum asseqi (qæ meæ forsitan fuerit vel mentis obtusioris hebetudo, vel intelligentiæ restrictioris angustia) qî fieri qiverit, qin diei pars magna negotio hoc conficiendo fuerit insumpta. Viri utiqe militares copiis havd numerosis viritim perlustrandis diutiùs longè distinerentur.

A negotio hoc exacto, Adam sive fatigatione aliqâ, cum in opere illo diutiùs fuisset immoratus, sive citra hanc etiam procuratione divinâ, in somnum incidit altiorem. dormienti interim costa eximitur, ex qâ mulier conjux ei futura extruitur. Eam à se conditam, παράνυμφον sive pronubum agens ipse, ad maritum futurum virum Deus adducit, eidémqe addicit. Is in eâ sui partem agnoscens, in consortii intimi atqe individui pactionem ad se assumit. Atqe hactenùs qidem protrahitur, istáqe planè serie pertexitur, narratio Mosaica, intra diei sexti terminos conclusa. Ab istis, novo qasi sumpto exordio, narrantur, qæ ad hominem, non tam constitutum, qàm destituendum mox, & destitutum jam etiam pertineant. Mulierem enim jam viro junctam, sed à viro sejunctam, per serpentem adortus est Satanas. Ita, attestante paginâ sacrâ, cum Saadiâ & Manae, aliisqe tam Judæis Magistris, qàm & nostris, potiùs censuerim, qàm cum Esdraide, qi serpentem merum solúmqe vult extitisse. qamvis per serpentem is locutus fuerit; sicut per asinum Deus ipse, an angelus Dei, cujus dicta tamen asino tribuuntur. Petr. ep. 2. c. 2. v. 16. Qanqam nec accedo Talmudicis fabulis illis, qibus, narrante Majmonide *More. l. 2. c. 30.* Sammaelem perhibent

spirituum malignorum principem, serpenti, qi camelum magnitudine æqabat, ineqitantem, mulierem aggressum, eam seduxisse. Cæterùm absente viro, cum serpenti sese insinuasse, tmulierem adortum, Satanam, nostri, qos viderim, consentiunt universi. Etiamsi enim versio nostra antiqior, qæ à Tindalo ceptam secuta est, aliô spectare videatur, dum reddit, **and gave also unto her husband being with her.** at nec illud **being** in contextu reperitur, nec aliud à reliqis hac in parte sensisse versionis illius avtores, inde evincitur; qum & Piscator, qi supplementum illud ipsum interserit, *dedit etiam viro suo, cum esset secum*, aliud verbis illis voluisse se apertè indicat, ubi in scholiis sic se explicat, *qi erat secum*, h.e. *qam primum ille ad ipsam venisset: sermocinatione serpentis jam absolutâ, & serpente, ut videtur, jam elapso.* Sed & Vatablus, licet qosdam referat hinc dicere, *seductam Evam præsente viro.* (qod Calvinus etiam cum retulerit, *nullo modo credibile* esse affirmat) Hebræos tamen ait subavdire, *ut ederet*; sícqe conjungere, *dedit viro suo, ut ederet unâ cum ipsâ.* atqe ita reverâ Esdraides in locum. Ecqis avtem, scriptura cum hac in parte sileat, animum facilè induxerit, ut credat, fieri potuisse, ut avt mulier à viro suo, ad qem adductam in tam arctam & intimam cum eodem consvetudinem, tantâ cum solennitate, eam adjunxerat atqe adstrinxerat Deus ipse, qámqe tanto cum affectu verbis signatissimis expresso susceperat atqe amplexatus fuerat vir, ab eodem statim, eodem non die, sed horâ ferè, sese subducere sustinuerit; avt ut vir, qi sibi à Deo sic oblatam & commendatam, tantâ cum lubentiâ admiserat, qasi consortii cum eâ initi satias statim cepisset, à latere suo, non dico divelli, (ecqis enim erat, id qi faceret?) sed è conspectu suo longiùs discedere, atqe exspatiari, confestim pateretur. Certè non tam exilis langvidúsqe affectus inter pares lubentiâ pari recens junctos hodie etiam reperitur: nedum ut illi alterutri esse potuerit: præsertim cum nemo qisqam extaret, qocum possent à se invicem dissiti familiariter conversari. Sed & sermocinationem etiam prolixiorem serpenti cum muliere intercessisse, probabile est admodum, & à plerisqe statuitur; nec nisi post disceptationes varias utrinqe habitas, in-

ductam mulierem, ut in esu pomi periculum faceret. nec verò viro etiam, citra rationes aliqas à muliere prolatas, eáqe denarrata qæ à serpente acceperat, ut in eundem cum muliere, qam etiam fructu gustato sospitem adhuc cerneret, excessum concederet, persvasum fuisse, verisimile fit. Adjiciantur his qæ secuta sunt, perizomata confecta, latibula conqisita, evocatio majestatica, qæstio judiciaria de viro, muliere, serpente seorsim habita, censura pro criminis ratione in singulos prolata; amictus novitius è pellibus animalium utriqe inductus, in eo amictu traductio ignominiosa, utriusqe deniqe è loco, in qo hactenùs egerant, expulsio. Hæc avtem omnia, si intra diei sexti limites coerceri voluerimus, in particulam ejusdem extremam, exiguámqe admodum eandem constipanda fuerint, qum partem maximam in prioribus illis exeqendis effluxisse sit necesse. Simul interim juncta cum illis ista, adeò me vehementer constringunt; ut non possim non parentum primorum defectionem in tempus ob ortu primo longiùs dissitum protollere, statuíqe in qo sunt à Deo primitùs conditi ac constituti, moram saltem qam dieculæ unius fuerit, diuturniorem adscribere.

Præsagit animus fore ut à compluribus, eis cumprimis, qi scriptorum consensus concordis æstu secundo, vel deferendos, vel abripiendos etiam, citra examen ullum sese dediderunt, vel imprudentiæ, vel impudentiæ etiam, temeritatis saltem nimiæ reus peragar, qi adversus torrentem amne pleno decurrentem solus, si solus saltem, homo nihili obnitar. Nec sum ignarus Virum eruditissimum, & in scriptis Rabbinicis versatissimum, in *Scripturæ*, qem inscripsit, *Concentu*, hoc tanqam fidei dogma primarium fidentissimè asserere, *hominem nec diem unum in integritate suâ perstitisse. Hoc à religionis cujusqe asseclis ubiqe receptum, lumine qod in tenebris lucet ad id tenendum inducente.* Huc trahere *Talmudicos & Midrashim* illud Hymni 49. v.13. de Adâ exponendo, qi *in dignitate* primordiali *nec pernoctatus* sit. Addit ex Majmonide in *Moreh chelek.2. perek.30.* à Judæis id generaliter teneri; nec ullum sese ex eis avdivisse, qi aliter sentiret. *ethnicos Christianos à principio idem tenuisse*; *Græcos* patres, *Irenæum, Chrysostomum, Theodorum, Theophylactum, ad Cedreni*

ætatem usqe idem statuisse; Græcis hodiernis idem in ore, ἧ ἡμέρᾳ ἐπλάσθη, καὶ ἐξελάσθη. qod tamen Vir doctiss. parum commodè reddidit, *Eodem die & formatum & deformatum fuisse.* Latinos pariter, cum eruditiores, *Avgustinum & Bernardum*, tum & eruditione tenuissimâ imbutos, qalis apud Chavcerum nostrum *Indulgentiarum proxeneta.* Acerrimè deniqe perstringit, tanqam *avribus, oculis, mentibus stupendis* præditos, qi dogma istud, *vel pro curioso sive incerto habuerint, vel negare dilexerint.* Allusisse videtur Sophocleum illud in Oedipo Rege, Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματα. Appingit duorum virorum insignia nomina, tanqam qi hac in parte sint lapsi, *P. Martyr, & H. Bullinger, in Gen.* 3. Qorum apud alterum, Martyrem nempe, nihil qicqam eâ de re eo loci reperio. alterum non habeo, nec an in Genesin scripserit qicqam, avt ex Gesneri ac Simleri laterculo, qi tamen scripta illius in tomos digesta sigillatim accuratiùs recensent, avt ab alio qoqam rescíscere potui. alibi forsan aliâ occasione, qid hac de re senserint, exposuerunt. Hymnodi verò verba qod attinet, Talmudicorum & Allegoretarum (tales sunt Midrashim scriptores) expositiones, parum apud illos sunt ponderis habituri, qi norint, qam miserè, turpiter, putidè, ridiculè scripturas sacrosanctas illi torqeant, lacerent, pervertant, eludant, illudant. tum qi serii magis sunt expositores, in commentariis suis, qos in manibus habemus, Salomon Jajrus, Abraham Esdrajdes, David Camius, unâ cum Targumistâ vetere, alio hîc abeunt, nec de protoplasto in in commatii istius explicatione qicqam omninò exhibent: mirúmqe mihi fit eruditum *Decaplorum* Avtorem ex Jajro adducere, *Non pernoctabit*] *unâ nocte in integritate non permanebat Adam, sed in fine diei lapsus est.* qod in Jajrianis commentariolis non comparet. Rectè interim Esdraides, בַּל־יָלִין exponit ex illis Hymni 25 v. 13. נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין *In bono commorabitur anima ejus.* Majmonidæ avtem verba, cum ambigva sunt; tum etiamsi id velint, qod Vir doctiss. opinatur, havd est ita magni momenti, qid Judæi Magistri hîc statuant, qibus nihil in negotio hoc certi amplius esse poterat, qàm qod scripta Mosaica prodiderunt, qæ nobis ex æqo cum illis patent. nisi si Cabalam oralem in monte Sinaitico

Mosi

Mosi seorsum traditam admittere libuerit. qod sincipitis sani nemo fecerit. De Traditione cum apud Græcos, tum apud Latinos receptâ, qod tantopere jactat, qàm inanes atqe incertæ traditiones fuerint istiusmodi, non possunt esse ignari, qi vel in veterum scriptis, vel in nostrorum cum Pontificiis controversiis, mediocriter etiam sunt versati. Præstò nobis adest λόγος βεβαιότερος pagina sacra, à qâ solâ nobis in rebus fidei lux, clara certáqe eadem, affulget, ea *Lucis* illius, *qe in tenebris micat*, mentem nobis in his prodit; nec spiritui cuiqam extra hanc qicqam adstruenti fidem adhibere edocti sumus. Inde *luminis* aliqid, qod illos, sive vetustiores, sive recentiores *in opinionem hanc induxisse* affirmat, si protulisset, qod & factu proclivius, siqod esset, fuerat, & ad id firmandum, factum oportuit, qod tam fidenter assertum dabat; necessariò nobis illi concedendum foret, ídqe lubentissimè faceremus. Interim cum nihil istiusmodi vel molitus sit, nedum ut præstiterit, nihil cavssæ fuerat, ob qam avt secùs sentientes, avt in re tam incertâ, & à Spiritu sancto in medio relictâ ἀμφισβητοῦντας duntaxat, (nam contradicendi affectum affectationémve qod Viris magnis piísqe eisdem, qorum animos hac in parte pernosse non poterat, tectiùs affingit, est à charitatis Christianæ normâ penitùs dissentaneum) tanqam sensus omnis tam externi qàm interni expertes tam satyricè atqe sarcasticè arroderet. Sed condonandum hoc homini, qi per dotes in qibusdam insigniores Ecclesiæ Dei utilior esse poterat, si non sibi nimium vel arrogasset vel indulsisset. Cum enim in Lingvis Orientalibus, literis præsertim Hebraicis, qæ tunc minùs erant, qàm sunt nunc dierum, familiares, (qemadmodum Hieronymus olim apud sibi coævos) ampliorem plerisqe fuisset peritiam consecutus; tantum eâ occasione tribuebat sibi, ut dissensum à se in re ullâ ægerrimè ferret, adversúsqe viros cum eruditione tum & pietate insignes, qi placita sua, etiam in rebus qandoqe accessariis ac leviculis, vel oppugnaverant, vel attentaverant, tanqam qi fidei totius ac religionis firmamenta fundamentáqe concuterent & convellerent, impotentissimè debaccharetur. In suis avtem dilatandis dilavdandísqe ex occasione qavis tam importunus, tam immodicus deprehenditur, ut cerebri læsi

etiam nonnullis de ſe ſuſpicionem moverit. Verùm miſſo iſto, qi præter Traditionem *ἄγραφον*, Hymníqe commation, à Judæulis qibuſdam (qos & noſtri forſan qidem imitati ſint) perperam habitum, nihil qicqam hîc adduxit: tam illi, qàm & aliis qibuſqe, qi hoc ipſum fidenter aſſertum ierint, aliíſqe tenendum idem contenderint, Hominem utiqe primum intra eum ipſum in qo eſt conditus diem à conditore ſuo defeciſſe; in medio eis, qæ in adverſum vel hîc à nobis, vel ab aliis alibi diſſertata ſunt, relictis, illud poterit reponi, qod in ſuis ad Gen. 38. habet Eſdraides, עליו הראיה המוציא מחברו h.e. qod in Jure noſtro dicitur, *Actori*, ſive, *Affirmanti, incumbit probatio.* licitúmqe cuivis in rebus iſtiuſmodi vel ſecùs ſentire, vel fidem ſaltem inhibere, donec is, qi affirmaverit, id qod affirmat, probatum dederit.

Iſtud ubi abſolveram, in ſcriptores duos incidi, qi qæſtione utrinqe diſceptatâ, pro parte negante concludunt, è noſtris Paræum, è Pontificiis Pererium, qi & præter alios Abulenſem idem ſtatuiſſe teſtatur, ídqe ex maturiore deliberatione, cum contrà priùs ſenſiſſet. Illud obiter monere havd abs re fuerit, qod Michael Glycas *Annal. part.* 1. refert, apud Pyronem qendam Annalium ſcriptorem reperiri, *Adamum non ante qadrageſimum diem in hortum Edenis introductum*; cum hiſtoriæ Moſaicæ tam diſertè adverſetur; fuiſſe forſan potiùs, non fuiſſe ultra tot dies in Paradiſo commoratum, ſive non fuiſſe ante diem qadrageſimum inde ejectum. eo magis, qia tot dies eo loci egiſſe, viſum nonnullis, cum Pererius, tum & à Pererio (puto) Paræus, commemorat uterqe. Ita nec tam generaliter recepta traditio fuerat; & qantumcunqe recepta, avtoritatis fideíqe parilis, planè cum illâ, qâ Adamus in Golgothâ ſepultus perhibetur, eôdem planè loci, ubi mortem perpeſſus eſt Chriſtus, cujus ſangvine reliqiæ illius fuerint irrigatæ. de qâ (cum aliis, & pluribus, opinor, qàm illa altera aſtipulatores habet,) Origenes *in Matth.* earum qæ extant *orat.* 25. et Epiphanius *adv. Tatianos hæreſ. lib.* 1. *tom.* 3. *hær.* 25. *ſect.* 5. qo inter Adæ primi lapſi tempus, ſepulti locum, ac ſecundi pro ejuſdem delicto mortem perpeſſi, perpeſſioníſqe locum, paria fierent, traditio utraqe primitùs conficta videtur.

Cap. III.

A culpâ peractâ reatus animadvertitur. Verba Mosis Gen. 3.7. expensa; alitérqe pavlò qàm plerisqe exposita. Protoplastis acus & filum unde. de veprium spinis Oleastrii conjectura. תָּפַר complicare, conserere, affigere. עָלֶה *ut* frons, *tam* ramum *qàm* folium *designat. Sic Gen.*8.11. *Græci interpretes notati. Epitheti ellipsis.* Frons *nunc statum deciduum, nunc perennantem denotat. Vestes primæ primis parentibus unde. de Evæ textrinâ Epiphanius qid. Esajæ locus c.6.v.2. expenditur. Priscorum qorundam argutiolæ rejectæ.* Pedes tegere, *Hebræis qid.* Pedes, *pro pudendis.* Pedum pilus, *qis.* Sororiare, & Fraterculare, *qid. Festus notatus.* Pedes *Seraphi qos obvelent. Expenditur sententia in mulierem lata, Gen.*3.16. *Basilii Sel. de eâ argutiola.* Conceptus dolores, *minùs commodè dici.* עִצָּבוֹן *qid.* Jabetsi *nomen unde. Græcorum halucinatio.* הֵרוֹן *qid.* prægnatus, *sive* prægnatio. הָרָה prægnans. *Prægnantium affectus.* Venter, & Uterus, *promiscuè usurpata. Solariorum usus. Persis stata nulla cibi sumendi tempora. Gellius emendatus.* הַר & הָרָה *affinia. inde Amos* 1. 18. *dictio ambigua. Mulieri difficiliores qàm aliis animantibus partus. nec his tamen difficultatis expertes prorsus. de ibicibus & cervis nugamenta Rabbinica. Primiparis præ aliis graviores cruciatus. Oleastrii sententia de partu protelato rejecta. Nonnullarum parturitio minùs molesta. Mediis licitis molestias eas levatum & lenitum ire non illicitum. Sententiam in Adam latam interminationis esse, non interdictionis. Picherelliana ejusdem versio.* Sudor nasi, *qid. Hebræa vox* אַפַּיִם nasum *primò denotare, tum* faciem *totam; ut* os *Latinis.*

PRæclarum sane Menandri illud apud Jo. Stobæum *tom.* 2. *tit.*4.

Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ.

Nemo satis, dum peccat, qid faciat, videt:
Scelere at peracto, atrocitatem intelligit.

dum

dum scil. ut Grægorius *in Job. comment. moral. l. 15. c. 22. Oculos, qos clauserat culpa, aperit pœna*; vel ipsa etiam qandoqe culpæ jam perpetratæ & præteritæ conscientia. Hoc in generis nostri satoribus primis animadvertere licet. Eis qippè, postqam fructum vetitum gustando culpam in sese admiserant, reclusos & *reseratos oculos* fuisse à Mose perhibetur, *nuditatémqe*, cujus jam pigebat ac pudebat, *perspectam*. Cæterum turpitudini amoliendæ, avt supprimendæ saltem, havd scitè commodéve satis consultum. Sic enim Moses l. 1. c. 3. v. 7. *Cum apertis jam oculis, nudos esse se nossent*, וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה qod vertunt; *Consuerunt folia ficulnea, & fecerunt inde sibi subligacula.* Mihi verò nec *consuere*, nec *folium* illud satisfacit. Siqidem, primo qærere jure liceat, unde illis *acus* & *filum* tunc temporis, qorum ope *folia* illa *consuerent*. Vidit hoc Hieronymus ab Oleastro, sed ad aliud havd minùs ineptum confugit, *avt manu ligando*, inqit, *unum alteri, avt vepribus consuendo*. qasi scil. ex veprium spinis aciculas confecerint sibi, qibus folia illa sibi invicem consuendo connecterent sive conjungerent. hoc enim τὸ תָּפַר significare, idem rectè monet. Eqidem vix otii, puto, tantum erat, avr curiositatis etiam, in tantâ animorum consternatione, ut foliis sigillatim legendis, & operosiùs conserendis & contexendis operam navarent supervacaneam, cum ramusculos, termites, palmites possent & decerpere, & ad eum, qem volebant, usum, sibi invicem implexos, negotio minore multò, accommodare. verto itaqe; *Et frondibus complicatis*, sive *contextis*, *fecerunt sibi subligacula*. Verbum תָּפַר tam *applicare*, *complicare*, *aptare*, *affigere*; qàm *consuere*, & *consarcinare* significat. Jobi c. 16. v. 15. שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי גִלְדִּי *saccum applicavi, affixi, cuti meæ*. Et Ezek. c. 13. v. 18. מְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת *applicantes*, sive *accommodantes pulvillos axillis qorumqe*. certè, ut *conserere*, vel *contexere* istic vertere detur, *consuere* nullo modo licuerit. rectéqe Castellio, *consertis*, non, *consutis*, dixit. Vocem avtem עָלֶה etiamsi Græci ubiqe φῦλλον reddiderint, loco uno excepto Jerem. c. 17. v. 8. ubi στελέχη verterunt, cum φύλλα debuissent; tamen non *folium* tantùm, sed & *ramum*, *flagellum*, *palmitem*, *termitem* significare, certissimum est. Sic Genes. c. 8. v. 11.

עָלֶה

עֲלֵה זַיִת *ramus olivæ.* atqe ita vetus interpres. Et Avguſtin. *in Joan.tract.6. Reportavit ad arcam ramum de olivâ. Ramus ille & folia & fructum habebat. non ſint in te ſola verba; non ſint in te ſola folia. ſit fructus; & redis ad arcam. ramum,* ſive *frondem* hiſtoria dicit; de *fructu* nihil. Sed Græcos is ex parte eſt ſecutus interpretes, qi עָלֶה φύλλον *folium* reddidere, טָרָף κάρφος, qod Ambroſius *de Noe c.19. ramum,* Avguſtinus ipſe *Locution.l.1. ſurculum* vertit. itaqe incertum eſt *rami* nomine hoc an illud expreſſum voluerit. Meliùs, *ramum decerptum,* Junius. qanqam qod θαλλὸν vertiſſe LXX. Avguſtino dictum adfirmat, apud Avguſtinum non reperio. Verùm ſic Proverb.c.11.v.28. *Qi confidit in divitiis ſuis, ipſe decidet:* (qod Eſajas, כְּעָלֶה *ſicut folium, defluet.* c.64.v.10.) *juſtus avtem* כְּעָלֶה *tanqam ramus, florebit. tanqam ramus.* i. *tanqam ramus vireſcens, frondeſcens, effloreſcens.* Junius. rectè. ellipſis epitheti: qalem obſervat Camius, Malach.c.1.v.14. *Maledictus eſt ſubdolus homo, cui cum maſculus.* i. maſcula pecus integra & ſana, *in grege ſit, voti damnas, corruptum domino mactat.* Et Eſajæ c.1.v.18. *Si peccata veſtra velut coccinea fuerint, tanqam nix exalbeſcent; ſi vermiculi inſtar rubra fuerint, lanæ* (candidæ nimirum, necdum intinctæ) *ſimilia fient.* Et ibid.c.5.v.4. *Expectavi, ut proferret uvas,* (bonas utiqe, probas, generoſas) *& protulit* בְּאֻשִׁים *fœtidas, viles.* neqe eſt opus ut labruſcas, avt alîus alicujus ſtirpis plantæve neſcio cujus ſpeciem novam hîc comminiſcamur. Vides interim pro diverſo ſignificatu, ad res non diverſas tantùm, ſed adverſas planè, adumbrandas, atqe adnmbrando etiam illuſtrandas ac depingendas, vocabulum idem, imaginem planè eandem adhiberi. Vates ad ſtatum deciduum delineandum; Parœmiaſtes ad perennantem deſcribendum, uſurpavit. Sed omnium clariſſimè Nehemiæ c.8.v.15. qo loco, vocabulo iſto qinqies repetito, populus σκηνοπηγίας ἑορτὴν celebrans, narratur, *olivæ, pini, myrti, palmæ, arborum aliarum frondoſarum, ramos è montanis tuliſſe,* unde *tabernacula,* ſive *trichilas,* conficerent ſibi, in qibus per dies feſtos illos hilaria agitarent. neqe enim ex *foliis* meris, opinor, ea erant extructuri. itaqe in Geneſ. Junius, *folia,* vel *ramos:* Vatabl. *folia,* vel *frondes.* imò non

 folia,

folia, sed *ramos*, avt si libuerit, *frondes*. nam & *frons* Latinis, qo modo עָלֶה Hebræis, tam *ramum*, qàm & *folium* designat. Cicero *pro Cœlio*: *Interclusa frondibus & virgultis via.* Mela *l.3. c.10. Folia proximis decisa frondibus.* Flaccus *l.1. ep.3. Fronde comas vincti.* Maro *Æneid.l.2.*

—— delubra Deûm —— festâ velamus fronde. ——

Et *l.4.* *——————— templum*

Velleribus niveis & festâ fronde revinctum.

inde *Frondator* eidem, *Ecloga* 1. ad qem locum Servius; *Tria genera sunt frondatorum: frondator, qi arbores amputat: et qi frondibus manipulos facit hyemis tempore animalibus ad pastum offerendos: et qi manibus vitium folia avellit, qo ardor solis uvam maturiorem reddat. Frondibus* igitur *consertis*, non *foliis consutis*, confiebant constabântqe περιζώματα. prima illa, *vestium* nomen vix, avt ne vix qidem commerita. At *vestes* primas protoplastis parasse Deus ipse refertur, ex *bestiarum* cæsarum *pellibus*. qibus indutos, brutis animantibus, qorum vestiebantur exuviis, qàm divino numini, cujus imaginem jam exuerant, similiores propioresqe pronunciat. Vers.21,22. Eva verò deinceps (si Epiphanium avdimus *hæres.78. §.18.*) viro suo Adæ ἱμάτια ὕφαινε, *Vestes contexuit*: τὴν ὑφαντικὴν scil. à Deo edocta, ut cujus culpâ homo nudatus fuerat, ejusdem operâ etiam amiciretur. Verùm tam ego Epiphanio de *veste contextâ*, qàm de *subligaculis consutis*, illis fidem habeo.

Περιζωμάτων istiusmodi vicem videtur obiisse alarum Seraphicarum par alterum: de qibus Esajas c.6. v.2. *Seraphi supernè astabant illi: senis alis unusqisqe: qarum binis tegebant faciem suam; binis obtegebant pedes suos: binis avtem volabant.* Hebr. *sex alæ, sex alæ uni.* i.e. senæ unicuiqe. qo modo Ezek. c.10. v.21. *qatuor qatuor facies uni, & qatuor alæ uni.* i. qaternæ facies unicuiqe, & alæ qaternæ unicuiqe. De alarum usu ineptiunt Origenes, ejusdémqe insistens vestigiis, in *ad Damasum epist.* Hieronymus, qum non ipsis, sed Deo utiqe, faciem pedésqe Seraphorum alis obvelatos intelligunt; qo indicetur nimirum, abscondita nobis esse, qæ ante mundum conditum sint à Deo gesta, qæqe à seculi consummatione futura sint; intermedia

media duntaxat eſſe mortalium oculis expoſita. nec fœliciùs ſaniúſve illis qicqam hîc argutatur Bernardus in *concion. ſolenn.*103.

Cæterùm alis ſuis ſatellites illos cœleſtes, binis faciem biníſqe pedes, non ſolio inſidentis, ſed ſuos, obtexiſſe vult Vates θεόπνευστος καὶ θεοφορητὸς; eóqe interpretum pars longè maxima concedit. Inter qos & de *facie obductâ* pleriſqe convenit. ſtuporis avtem id videtur eſſe, qaſi ad divinæ majeſtatis fulgorem oculos ita perſtrictos habentium, ut ἀντοφθαλμεῖν καὶ ἀντιβλέπειν non ſuſtineant. Sed nec de *pedibus obnuptis* ambigi videtur, qin ut ſtuporis illud, ita pudoris iſtud & verecundiæ indicium exiſtat, qaſi vilitatem, nuditatem, immunditiem ſuam, ad præſtantiam puritatémqe divinam collatam deprehendentium, eámqe agnoſcere ſymbolo iſto profeſſorum. Verùm de phraſeos ipſius notione genuinâ, havd ita liqidò patet; nec interpetum tot ullus qem hactenus viderim videtur advertiſſe. nos indagabimus ſaltem; ſi ruſpando forſitan id qod res eſt, in lucem protractum dare poterimus.

Pedes itaqe *tegere*, non unâ ratione in ſcriptis ſacris dicitur. Primò ſiqidem *pedes tegere* κατ' εὐφημισμὸν ponitur, pro eo qod eſt ἀποπατεῖν, *egerere, ventrem levare, alvum purgare.* Ita uſurpatur in hiſtoriâ Judicum c.3.v.24. ubi de rege ſuo avlæ Moabiticæ miniſtri, *tegit pedes ſuos in cœnaculi æſtivi conclavi.* item hiſt. Regum l.1.c.24.v.4. de Savle, *in ſpeluncam ſeceſſiſſe ad tegendum pedes ſuos.* ubi Jonathæ Targum *pedes tegere* exponit, *neceſſitatem ſuam facere.* qod & apud nos puelluli dicunt, **to do their needs**. Formulæ rationem veram prodidit Vir Cl. Iſ. Caſavbonus in *notis ad Svetonii Avguſtum* c. 82. tractam ſcil. partim à veſtitus laxioris ac prolixioris ritu, qo non Hebræi ſoli, ſed Romani Græcíqe veteres etiam utebantur; partim à τῷ περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων geſtu. unde Vatablus, *egerentium geſtus.* qum enim ejuſmodi veſtes forent, neceſſe erat, ut corpore ad ventris onus deponendum inclinato, defluentes laciniæ pedes obtegerent. hinc Græcis in mentione ventrem levantium, veſtis καθέλκεσθαι καὶ ἀνέλκεσθαι dicitur. Herodianus in *Macrino*, τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκειν. Proinde qod de Savle dicitur, *in ſpeluncam ingreſ-*

 ſus

ſus eſt ad tegendum pedes ; id LXX qi dicuntur, reddiderunt, εἰς τὸ παρασκευάσασθαι, i. *ad præparandum*, uti codices nunc habent, vel potiùs, uti Theodoretus exhibet in Reg. l. 1. qæſt. 56. εἰς τὸ ἀνασκευάσασθαι. i. *ad deponendum*, onus ventris, ſcil. Aqila, εἰς τὸ ἀποκενῶσαι. *ad evacuandum*. Joſephus *antiq. l. 6. c. 14.* ὅτι τὰ κατὰ φύσιν. *ad naturæ reqiſita* ; ſive, ut ex eodem Theodoretus ἐξηγητικῶς, (neqe enim ipſa ſunt Joſephi verba) τὰς φυσικὰς ἐκκρίσεις ποιήσασθαι, *ut excretiones naturales faceret*. Jo. Zonaras *Annal. tom. 1.* εἰς ἀπόπατον. Vet. Lat. *ut purgaret ventrem*. In Eglonis avtem hiſtoriâ qod eſt pariter dictum, Græci nonnulli, πρὸς δίφρους κάθηται ἐν τῇ ἀποχωρήσει τοῦ κοιτῶνος, *ſellæ familiaricæ inſidet in cubiculi ſeceſſu*. Vet. Lat. *ventrem purgat*. At LXX. ἀποκενοῖ τοὺς πόδας αὐτοῦ. *evacuat pedes ſuos*. ubi *pedum* nomine, Druſius in *notis ad Judic.* intelligi vult, *id qo viri ſumus* ; ut cum dicimus, *aqa pedum*, pro lotio, ſive urinâ. Verùm non videtur interpretatio iſta loco huic qadrare ſatis. neqe enim, opinor, στραγγουρίαν pati regem ſuum exiſtimabant avlici, ut in veſicâ evacuandâ moram tam diuturnam traheret.

Pedes tamen ἀντὶ τῶν αἰδοίων, pro partibus verendis, uſurpari conſtat. qod & Vir doctiſſ. idem in *per epiſt. qæſit. c. 35.* monuit. íſqe revera vocabuli uſus, ad genuinam loci prophetici mentem, qaſi manu nos ducit. Sic enim Vatis ejuſdem c. 36. v. 12. & Hiſt. Reg. l. 4. c. 18. v. 27. pro eo qod שֵׁנֵיהֶם ſcribitur, i. *lotium, urinam*. legunt Judæi מֵימֵי רַגְלֵי *aqam pedum*. qod nec idem tacuit, *Obſerv. l. 15. c. 15.* pro qo Plinius, *aqam per pedes fluentem* dixit, *hiſt. natur. l. 30. c. 7.* *Præſentem dolorem levari, ſiqis aqam per pedes fluentem havrire ſuſtineat*. qod & Alber. Gentili *in lect. Virgil. c. 13.* eſt animadverſum. Huc faciunt & è Moſe illa : qod Jacobus patriarcha in Teſtamento condendo, Gen. c. 49. v. 10. *Non deficiet ſceptrum è Juda, neqe Legiſlator ab inter pedes ejus*, ſive, *è medio pedum ejus*. ubi LXX. ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. Lat. Vet. *è femoribus ejus*. i. è poſteris, ex ab eo progenitis & propagatis. De qo loco, ex Doctorum qorundam Hebræorum ſententiâ Vatablus, *De ſemine ejus, qod egreditur de inter pedes ejus. alluſit ad ſitum pudendorum, qæ ſunt inſtrumenta generationis*. Et Druſius itidem *qæſt. l. 1. c. 36.* *Labor*, inqit, *ut credam*

dam ſignificari ſemen qod per pedes ejicitur, figurâ notâ. nam qòd alii pedum nomine femora intelligunt, inter qæ ſemen emittitur, non probo. Sed nec ipſe, qod adſcripſit Abraham Eſdraides, (qem tamen Calvinus ſecutus eſt) *locum* reſpici, *qem ſcribæ obtinebant, ad,* vel *inter pedes judicum.* avt etiam qod Junius adnotavit; *Sumptum eſſe à parentibus, ad qorum pedes educantur liberi: qemadmodum etiam ad genua dicuntur educari, infra c.50.v.23.* miror magis, qòd, cum ita interpretatur, *ſimilem* ait *locutionem* haberi *Devt.c.28. v.57.* Siqidem locus ille, aliô planè ſpectat, eôdémqe diſertè, qò nos iſtic collineamus. ubi in comminationibus divinis ſic legitur; *Mulier comedet* שִׁלְיָתָהּ. χόριον LXX. *corium illud, ſecundinas* vocitant, qo embryo in utero materno adhuc conſtitutus involvitur. i. *fœtum corio illi involutum; qod exit ab inter pedes ſuos,* ſive, *è medio pedum ſuorum.* Sept. rurſus, τὸ ἐξελθὸν διὰ τῶν μηρῶν αὐτῆς. Lat. *qæ egrediuntur de medio feminum ejus.* qo loco, non puerulorum ad pedes genuáve educatio, ſed infantium ex utero materno eductio, & è membranis, qibus involuti prodeunt, evolutio atqe excluſio, alluduntur. Deniqe ne longiùs abeamus, avt ulteriùs diſſertationem iſtam protrahamus, ſicut *aqa pedum,* pro lotio, qod è pudendis exit; ita *pilus pedum,* capite huic proximo, pro *pube,* ſive pilo, qi circa partes illas enaſcitur, uſurpatus deprehenditur: de qo & Ezek.c.16.v.7. *Ubera tua ſororiaverant.* ita ſcitè Junius, Plavtino uſus vocabulo; apud qem in *Frivolaria,* neſcio qis,

——— ——— tunc papillæ primulùm
Fraterculabant. illud volui dicere,
Sororiabant.——— ———

unde tamen ſine fundo Feſtus colligit, *fraterculari* dici *puerorum mammas, cum primùm tumeſcunt,* ſicut *ſororiare puellarum.* cum vocabulum prius illud merè fictitium exiſtat, qod ludendo ille, qaſi per lingvæ lapſum alterius vice protuliſſe videri voluit. verùm ita expreſſit havd ineptè Vir Cl. qod שָׁדַיִם נָכֹנוּ Hebraica habent. Seqitur, *Et germinaverat pilus tuus. pilus,* inqam, non *capitis,* ſed *pubis.* itaqe rectè doctiſſimus interpres idem, *pubes effecta eras, nubilis, & apta viro; qod hîc duobus ſignis exprimitur.* Sic ergo & Vates noſter,

qaſi

qaſi interpres ipſe ſui, Cap.7.v.20. *Abradet Dominus novaculâ conductitiâ, caput*, (ſive, *pilum capitis*) *& pilum pedum, & barbam qoqe ipſam vaſtabit.* qo loco, *pilus pedum*, cum à *verticis mentiqe* pilo diſtingvatur, alius qam *pubis* eſſe non poteſt. Huic affine eſt, qod plebis noſtratis ore jactatur, *ſagæ indicium* eſſe,cui *vetulæ inter hallucem utrunqe* (ſic enim loqi amant) *pilus nullus ſuppetit.* qaſi in partibus ſecretioribus illis mulierculæ ejuſmodi à dæmone familiari ſuo (uti appellant) depilari conſveverint. Nec longiùs abit, qod in eodem Ezekielis c.16. v.25. dicitur, *Aperuiſti pedes tuos cuilibet tranſeunti.* qod Sirachides, ἀσχημονεστέρως pavlò, c. 26. v.15. *ad palum omnem ſeſſura, & ad telum qodvis pharetram apertura eſt. Pedes* itaqe familiari admodum Hebræis formulâ loqendi pro partibus verendis uſurpantur. Partes avtem illæ, cum τὰ τοῦ σώματος ἀτιμότερα καὶ ἀσχημονέστερα, pro corporis humani inhoneſtioribus minúſqe decoris habeantur; (Cor.ep.1.c.12.v.23.) inde fit, ut ſpiritus illi cœleſtes,dum effigie humanâ qaſi conveſtiti comparent,dicuntur, *alis* alteris *obvelare ſibi pedes.* i.e. partes illas, qarum protoplaſtis jam lapſis obtegendi cura prima ac præcipua fuerat, qâſqe ab aliorum conſpectu cohibendas & cooperiendas eſſe, natura eos, qi verecundiam omnem non excuſſere prorſùs, univerſos planè edocuit. Atqe hanc genuinam loci mentem, verbíqe notionem veram eſſe, jam olim ariolatum, firmavit ampliùs, qod in Villalpandi *Tabulis* ad Templi delineationem Ezekielicam adjectis, Cherubos ita depictos poſteà deprehendi, ut alis invicem complicatis partes illas obumbrarent. Poſt & in Salom. Glaſſium incidi, qi *Philolog. Sacræ lib.*1. *tract.*3. *ſect.*8. Sanctium pariter locum hunc eſſe interpretatum monet. Sed ad Moſem hiſtoriámqe primordialem regrediamur.

In eâdem hiſtoriâ, commatio 16. refertur ſententia in mulierem à Deo lata. eâ *partus & parturitionis dolores* præcipuè denunciantur: de qibus feſtivè pro more ſuo Baſilius Selevcienſis *orat.*3. τῆς τῆς ἐντολῆς καρποῦ μὴ φεισαμένη, περὶ τοὺς ἑαυτῆς ὠδίνων καρπούς. *Qæ fructui interdicto non pepercisti, circa ventris tui fructus dolores es expertura.* ut torminalis inſtar unedonis fructus ille habuerit, qæ inteſtinos mulieri

ſit

ſit conciliatura cruciatus, in fœtu tum geſtando, tum & enitendo. Sed Moſem ipſum Dei verba recitantem avdiamus. הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים Græcus: Πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου; ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. Et Caſtellio. *Ego te multis doloribus ærumniſqe afficiam: tu natos cum dolore paries.* Vetus Lat. *multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios.* Pagninus: *Multiplicando multiplicabo dolorem tuum, & conceptum tuum: cum dolore paries filios.* Junius: *Admodum multiplico* (ſive, *valde multiplicabo*; Piſcat.) *dolorem tuum, etiam conceptus tui: in* (*cum*, Piſc.) *dolore paries liberos.* Ego malim, *Avgendo avgebo dolorem tuum*; hoc eſt, inſigniter avgebo, dolore inſigni afficiam te. nam הַרְבָּה tam *avgere*, qàm *multiplicare* ſignificat, tam *magnitudinis* qàm *multitudinis* notionem habet. qanqam benè factum, cum ſic vertiſſent, qòd *etiam conceptus*, potiùs qàm, *& conceptus*, reddidere, ut ἓν διὰ δυοῖν dictum ſit; ne proles numeroſa ex conceptu freqentiori, promiſſa magis, (cum benedictionis, & beneficii iſtud ſit) qàm denunciata videatur. Picherellus pariter; *conceptum tuum & dolorem tuum*: i.e. *conceptus tui dolorem*; ſive, *conceptuum tuorum dolores.* Sic Matth.c.4.v.16. ex Eſaj.c.9.v.2. Græco. *in regione & umbrâ mortis.* i.e. *in regione umbræ mortis*; ex Job.c.10.v.20. Sic qod Gen. c.2.v.7. eſt πνοὴ ζωῆς, Act. c.17.v.25. legitur, ζωὴ καὶ πνοή. Qod Reg.l.1. c.10.v.9. & alibi ſæpe eſt, *Judicium & juſtitia.* et Maccab. l.1. c.2. v.29. *Juſtitia & judicium*, in Græco legitur Devt.c.16. v.18. in Hebr. *Judicium juſtitiæ.* i.e. ut Hieronymus, *Juſtum judicium.* Sic Vergiliana loca, *In brevia & Syrtes*; *Molémqe & montes*; *Radiis & avro.* interpretatur Servius, *In brevia Syrtium*, *Molem montium*, *Radiis avri*, ſive *avreis.* docens eſſe ἓν διὰ δυοῖν. Hæc ille Vir doctiſſ. Et eſſe qidem crebras formulas haſce, negari non poteſt. Sed nec locum hîc habere ego inficias iverim. cæterum qòd τὸ הֵרוֹן qaſi unanimi conſenſu *conceptum* vertere, havd itidem probandum cenſuerim. Etenim *conceptus dolores* qis unqam fando accepit? in conceptu lubentia magis conſvevit eſſe, in geſtatione & parturitione anxietas: qæ verbo עֶצֶב & עִצָּבוֹן hîc aptiſſimè exprimitur; cum eæ voces τὰς ὠδῖνας, i. τὰς τῶν ἐγκυμόνων ἀποτό-

κωντε

κωντε καὶ τεκόντων ὀδύνας καὶ λύπας, *prægnantium*, *parturientium*, *& parientium dolores ac cruciatus*, propriè designare videantur. (licet & חִיל Hymn.48.v.6.& חֵבֶל Esajæ c.66.v.7. pro eisdem usurpentur) unde & יַעְבֵּץ *Jabetsi* nomen proli indidit mater μογοστόκος, qia בְּעֹצֶב *cum dolore genuerat*, vel *pepererat eum*. Annal.l.1.c.4.v.9. qo loco Græcus Ἰαβὴλ, & ἐν διαπλάσει qasi à נָבַל sive יָבַל nomen esset deductum. Non possum itaqe avt Abrahæ Esdraidæ hîc assentiri, qi עִצְּבוֹן nomine vult hîc *dolorem* significare בעת העִנוי בצאת דם בתולים qam virgunculæ in *congressu* primo experiuntur, respectu ad illa habito, Devt.c.22.v.15. voce proximâ, eum qem in conceptu, qem כבד *gravem*, non minùs qàm partum esse vult, qi membro tertio designetur; avt Salomoni Jajro, qi primo vult עֵצֶר הַגִּידּוּל *molestiam educationis*, secundo הָעִבּוּר *congressus*, an *conceptus*, an *imprægnationis* Job.c.21. v.10. tertio הַלֵּדָה *partus* denotari. Neqe verò satis hîc fuerit, *conceptus* nomine *prolem* ipsam, sive *rem conceptam* intelligere. licet הֵרָיוֹן ita usurpetur Ruth.c.4.v.13. *Et dedit illi Dominus conceptum*. i. sobolem, *& peperit filium*. Sed & Latinis *conceptus* eo sensu sumatur: unde *mortuus conceptus* Plinio *l.20. c.22.* neqe enim conceptæ prolis, sed gestantis parientísqe dolores hi. Sed nec per Synecdochen totum uteri ferendi spatium *conceptus* nomine designari, qia is est alter intervalli terminus. (Varro *de re rustic. l.2.c.1. Fœturam appello à conceptu ad partum : hi enim prægnationis primi & extremi fines.*) neqe enim à conceptu statim incommoda illa, qæ prægnantes infestant, mulieres invadunt. *Decimo à conceptu die* (inqit Plinius *l.7.c.6.*) *dolores capitis, oculorum vertigines tenebræqe, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Sed plurimùm langvoris capillum germinante partu.* Hæc avtem ille plurimum ab Aristotele habuit, cujus hæc sunt *histor.animal. l.7.c.4.* Μετὰ δὲ τὰς συλλήψεις αἱ γυναῖκες βαρύνονται τὸ σῶμα πᾶν, καὶ σκότοι περὶ τῶν ὀμμάτων, καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ γίνονται πόνοι· ταῦτα δὲ ταῖς μὲν θᾶττον, καὶ σχεδὸν δεκαταίαις γίνονται, ταῖς δὲ βραδύτερον· ἔτι δὲ ναυτίαι, καὶ ἔμετοι λαμβάνουσι τὰς πλείστας. πολλαῖς δὲ καὶ πολλάκις καὶ στραγγουρίαι γίνονται τὸ τελευταῖον. καὶ πολλαῖς περὶ τὰ σκέλη οἰδήματα. εἰώθασι δὲ ταῖς κυούσαις αἱ ἐπιθυμίαι γίνεσθαι παντοδαπαὶ, καὶ μεταβάλλειν ὀξέως. ὃ καλοῦσί τινες κιττᾷν· μά-

λεισα γὰρ ἀσῶνται, ὅταν ἄρχωνται τὰ παιδία τρίχας ποιεῖν. Itaqe Oleastrius havd absurdè הֵרוֹן *gravidationem* vult verti. mihi optio si detur, *prægnatum* prætulerim; qam vocem apud Tertullianum alicubi memini legisse; vel *prægnationem* etiam, qâ Varronem usum ostendimus. Verbum הָרָה propriè *prægnantem esse*. ἐν γαστρὶ ἔχειν, qo modo Græci LXX. reddidere. Genes.c.16.v.4. ubi vidit, כִּי הָרָתָה *prægnantem se esse*, ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει, Græc. Judic.c.13.v.3. וְהָרִית *prægnans futura es*. Græc. ἐν γαστρὶ ἕξεις. Inde Ischomacho jocus qæsitus, qi mendicam torminibus vexatam percontanti medico, μὴ ἐν γαστρὶ ἔχῃ, *num in ventre haberet*, regessit, πῶς γε, τριταῖα μὴ βεβρωκυῖα; *qî potest, qæ triduo toto nihil gustaverit*. de fœtu ille qærebat; hic de cibo respondit. refert Athenæus *dipnosoph.l.*10. Cui affine, sed serium, Septimii illud; *de jejun. c.*7. *Anna retro sterilis impetravit à Deo inanem cibo ventrem filio implere. Ventrem & uterum* promiscuè dixere. Esuriens in Plavti Bœotiâ parasitus, lavdante Gellio, *noct. Attic.l.*3. *c.*3.

Ut illum Dii perdant, primus qi horas repperit,
Qiqe adeo primus hîc statuit solarium,
Qi mihi comminuit misero articulatim diem.
Nam me puero uterus hic erat solarium,
Multo omnium istorum optimum & verissimum.
Ubi iste monebat esse: nisi cum nihil erat.
Nunc etiam qod est, non est, nisi soli lubet.

Qô alludens Ammianus *histor.l.*23. de Persis. *Nec apud eos extra regales mensas, hora est præstituta prandendi: sed venter unicuiqe velut solarium est; eóqe monente, qod inciderit, editur.* qanqam hoc *belluarum* esse censet Cassiodorus *variar. l.*1. *ep.*46. *ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, qod constat humanis usibus attributum.* Ita qod *uterum* Comicus, *ventrem* historicus dixit. In Comici verò verbis mendum subesse suspicor, cum sincera tamen videri possint. Mitto qod A. Gellii codices qidam pro *iste isse* exhibent, qia vitiosum hoc existimo: qanqam in eodem versiculo forsan pro *esse* fuit *esum est. ubi iste monebat, esum est.* ita enim, uti concipitur, pendet sententia. nec animo facit satis, qod V. Cl. in *Exercit. Plinian.* exhibet, *Ibi iste monebat esse*, &c.

Verùm illud, *Multo omnium istorum optimum*, avtumo fuisse, *Multo omnium ictorum optumum. icta* dixit *solaria*, qæ cœli ictibus, ad parietem, vel in pilis & columnis, erant delineata. *omnium ictorum optimum*, pro, ictis omnibus melius ac præstantius. Superlativum pro comparativo: de qo alibi monemus. Sed de viâ in semitam. A verbo הָרָה *prægnantem esse*, fit nomen verbale הָרָה *prægnans*, ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ut Græci, Matth.c.1.v.18. & c.24. v.19. & Apoc.c.12. v.2. Sic de virgine Deiparâ Esajas c.7.v.14. *Ecce virgo* הָרָה *prægnans futura est*. qod Matthæus c.1.v.23. reddidit, ἐν γαστρὶ ἕξει. Sic Davidi Bathsheba Reg.l.2. c.11.v.5. הָרָה אָנֹכִי ἐγὼ εἰμὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, LXX. *prægnans sum ego*. Sic Hagari angelus Genes.c.16.v.11. הִנָּךְ הָרָה *ecce tu prægnans es*. LXX. ἐν γαστρὶ ἔχεις. & Histor. Reg.l.1.c.4.v.19. הָרָה לָלֶדֶת *prægnans*, sive *gravida, partui vicina*; qod Græci ἐπίτοκον dicunt, & τοκῶσαν Cratinus, uti Pollux docet l.2.c.2. Joannes Apoc.c.12. v.2. ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν. Habet ea vox affinitatem cum הָר qod *montem* designat; unde & ὄρος Græcum. qia prægnantibus uterus montis instar intumescere & attolli solet. unde Statio *Theb.l.12. Certa tumentis spes uteri*. Sed & prægnantium speciem montes qodammodo præ se ferunt. Notum est ex Plutarcho in *Agesil.* & Athenæi *l.*14. illud regis Ægyptii, qo Agesilaum perstrinxit: Ὤδινεν ὄρος. Ζεὺς δ᾽ ἐφοβεῖτο. τὸ δ᾽ ἔτεκεν μῦν. *Mons parturivit: Jupiter expavit: murem avtem ille peperit*: Et Flacci illud in *arte poetic.*

Parturiunt montes: nascetur ridiculus mus.

tractum utrumqe à parœmiâ vetere,

Ὤδινεν ὄρος, εἶτα μῦν ἀπέκτεκεν.

vel ab apologo Æsopico, qem ex Porphyrionis *ad Flaccum commentariis* habeas. Hinc factum ut הָרוֹת Amos c.1.v.13. alii de *mulieribus prægnantibus discissis* intelligant, ut Hosh. c.13.v.16. & Reg.l.4.c.15. v.16. in qibus est Salomon Jajrus; alii de *montibus terminalibus dissectis*, sive *urbibus munitis*, qòd instar montium habeant, *effractis & eversis*, accipiunt. in qibus est Paraphrastes Chaldæus & David Camius; qi cum Abrahâ Ezraide, tamen utrumqe proponit. et istud, opinor, vero propius. Proinde עִצְּבוֹנֵי הֵרוֹן sunt *prægnationis*,

sive

five *gestationis dolores*, diuturniores illi qidem, sed lentiores; qibus parturitionis partúsqe ipsius, minus plerumqe diuturni, sed acutiores & acerbiores succedunt: unde factum ut angustiæ anxietatésqe gravissimæ qævis ac vehementissimæ *parturientium cruciatibus* conferri consveverint. freqens admodum ea in sacris scriptis collatio. Hymn.48.v.6.Esaj.c.13. v.8. & c.26.v.17. Jerem.c.6.v.24. & c.22.v.23. & c.49.v.24. & c.50.v.43. Hosh.c.13.v.13. Mica.c.4.v.10. Homerus item *Iliad* λ. de Agamemnone in pugnâ vulnerato, & ex vulnere siccato cruciatus gravissimos perpesso:

Ὡς δ' ὅταν ὠδίνουσαν ἔχῃ βέλος ὀξὺ γυναῖκα,
Δειμὺ, τό, τε προϊεῖσι μογοστόκοι εἰλείθυιαι
Ἥρης θυγατέρες πικρὰς ὠδῖνας ἔχουσαι·
Ὡς ὀξεῖ' ὀδύναι δύνον μένος Ἀτρείδαο.
Parturiens veluti mulier qando icta sagittâ
Acri & acutâ illâ fuerit, qam miserit alma
Filia Junonis Lucina, doloris acerbi
Materiam præbens, & difficiles enixus:
Sic grauis Atridæ penetrabat cor cruciatus.

Nec animadversione indignum, qod Aristoteles observat *histor. animal.l.7.c.9. mulierem* præ omnibus, qæ uterum ferunt, animantibus, maximâ cum difficultate eniti. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ζώοις οὐκ ἐπίπονοι γίνονται οἱ τόκοι, ἀλλὰ μετριωτέρως ἐπίδηλά ἐστιν ἐνοχλούμενα ὑπὸ τῆς ὠδῖνος· ταῖς δὲ γυναιξὶ συμβαίνουσιν οἱ πόνοι ἰσχυρότεροι. *Aliis*, inqit, *animalibus non sunt partus laboriosi: sed apparet mitiores minúsqe molestos ea nixus experiri. at mulieribus dolores vehementiores obveniunt*: qod nos αὐτολεξεὶ planè dicimus, **have stronger labour.** Verum qod dicit, οὐκ ἐπίπονοι, *non sunt laboriosi*; cum micâ salis, uti Juristæ loquntur, sumendum: ut non adeò laboriosi, graves, molesti intelligantur. Siqidem & de cervis, & capreis, sive rupicapris Dominus Jobi c.39.v.3. *Incurvant sese, excludunt* (sive, diffindunt & dissecant se edendo) *partus suos, emittunt dolores suos*. i. fœtus, qos enitendo, dolores & cruciatus experiuntur. neqe enim Junio accedo, qi illud de *fœtu* ipso, istud de *fœtus involucro* accipit; & ad *seseleos ariqe usum* refert, ex Aristotele *hist. animal.l.9.c.5.* & Plinio *l.8.c.32.* qibus illæ ante partum, qo faciliùs enitantur, à partu, qo commodiùs

 pur-

purgentur, vesci solenne habeant. nam putidissima planè sunt illa R. Jajri; qi *ibices*, sive *rupicapras* ait, *cum fœtus suos oderint, jam partui propinqas, rupem celsam ascendere, unde partus, præceps dum proruit, intereat; sed aqilam intervenientem, fœtum abreptum ab interitu vindicare: cervis itidem, cum per matricis angustias fœtum edere neqeant, præsto adesse draconem, qi morsu matricis os aperiat, qo faciliùs commodiúsqe eæ parere possint.* Cæterùm mulieribus difficiliores esse partus, qàm reliqis animantibus, inde patet, qod illæ ad fœtum enitendum alienâ ope non indigeant, sed obstetricentur ipsæ sibi, qum mulieres etiam ope artéqe opus habeant alienâ; Et nec citra hanc commodè ferè unqam pariant, & eâ etiam adjutæ, cum cruciatus graves nihilominùs plurimùm perpetiantur, adeò ut in ipso sæpenumerò intereant puerperio, tum ita plerumqe infirmentur, ut decumbere ad dies saltem aliqot cogantur: qod nulli alii animali à partu edito usu venit.

Qemadmodum avtem in *muliere*, qàm in alio qovis animante, ita in *primiparâ* præ aliis graviores sævioresqe dolores isti. Medicorum princeps *de natur. puer.* Μάλιστα δὲ πονέονται αἱ γυναῖκες ἐν τῷ τόκῳ, καὶ τοῖσι λοχίοισιν αἱ πρωτοτόκοι. Inde Jerem. c. 4. v. 31. *Vocem qasi parturientis audio; angustiam, qasi primiparæ.* Hujus itaqe partui jam propinqæ gestum per doloris cruciatúsqe impatientiam graphicè admodum sic depingit Oppianus *de venat. l. 1.* dum canem venaticum prædam investigantem huic comparat.

Ὡς δ' ὅτε τις κούρη δέκατον περὶ μῆνα Σελήνης
Πρωτοτόκος λοχίῃσιν ἐπ' ὠδίνεσσι τυπεῖσα,
Λύσατο μὲν πλοκάμους, λῦσεν δ' ἀπὸ δαίδηα μαζῶν.
Ἡ δ' ἀχίτων, δειλή τε καὶ ἀκρήδεμνος ἐοῦσα,
Στρωφᾶται πάντῃ κατὰ δώματα, καὶ μογέουσα,
Ἄλλοτε μὲν πρόδομον μετανύσεται, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ἐς λέχος ἰθύνει, πολὲ δ' ἐν κονίῃσι ῥιφεῖσα
Κωκύει ῥοδάλῃσιν ἐπισμύχουσα παρειαῖς.
Ὡς ὅγε θυμοβόροισιν ἀνιάζων ὀδύνῃσι,
Τῇ καὶ τῇ θύνει τε, καὶ ἑξείης ἐρεείνει
Πάντα λίθον, καὶ πάντα λόφον, καὶ πᾶσαν ἀταρπὸν,
Δένδρεά θ', ἡμερίδας τε, καὶ αἱμασιὰς, καὶ ἀλωάς.

Primi-

Primipara ad Lunam ut decimam cruciatibus usqe
Crebris, qi partum præeunt, perstricta puella,
Et crines solvit, solvitqe à pectore vittas;
Tum misera, obscissâ tunicâ, passísqe capillis,
Pérqe ædes passim discurrit, & acta dolore,
Nunc in vestibulum se proripit, inde revecta
Projicit in lectum, avt in pulvere dira volutans
Ejulat, atqe genas roseas sibi lancinat ungve:
Vexatus sic ille animum mordente dolore,
Huc illuc fertur, scrutatúrqe undiqe cuncta,
Collem omnem, saxum omne, nec ulla avt semita narem,
Avt stirps, avt vitis, sepésve, avt area fallit.

Nec possum tamen Oleastrii sententiam probare, qi *gestationis tempus protelatum* vult mulieri ex divinâ hac censurâ, ut *gravidatio* (uti ille loqitur) ei *multiplicata* dicatur, qòd *longiori tempore fœtum gestare cogeretur*; qum alioqi concepto semine, formatóqe fœtu statim fuisset editura, non avtem per menses novem partum molestè præstolatura. Neqe enim hoc in reliqis animantibus videmus usu venire, ut à formatione statim fœtum enitantur: nec necessarium erat; ut, si tempus consvetum expectaretur, vel gestatio molesta, vel partus etiam difficilior idcirco fieret. qare enim uteri gestatio in eâ sorte molestiam crearet ullam, qæ ægritudine intemperiéqe omni corporeâ immunis prorsus erat futura? qare cum difficultate ac dolore partus tunc temporis necessariò conjunctus censeretur, cum etiam in statu isto, qi nunc obtinet, imbecillitatis atqe ærumnæ fœto, citra insignem ullam, avt difficultatem, avt infirmitatem, qæ parturiant pariántqe, reperiantur nonnullæ? De Hibernis nostris narrant hoc, qi in partibus illis degerunt aliqandiu, partui propinqam nonnunqam à mensâ recedere, & utero levato post pavlo ad vescendum reverti. De Illyricis Varro *rei rusticæ l.2. c.10. prægnantem* sæpe, *cum venit pariendi tempus, non longè ab opere discedere; ibiqe enixam puerum referre, qem non peperisse, sed invenisse putes.* qod si corporis exercitio, opéqe ac arte humanâ procurari potest, ut partus mitiores minúsqe difficiles fiant, qidni munere beneficióqe divino, absqe cursus naturalis, qem alibi obtinere cernimus, immutatione, dolo-

ris difficultatísqe omnis exors mulieri partus obtingere potuerit? Verùm qæri poterit, an mediis ullis licitè detur abuti, ad partus mitigandos, & dolores hosce leniendos: & an hoc non sit divinam velle sententiam revellere, avt censuram etiam cœlestem subterfugere. Cui ego qæsito sic respondeam: tam licere modis mediísqe ordinariis, nec alioqi illicitis, dolores difficultatésqe istiusmodi mulieribus levare; qàm eisdem geminísve morbos qosvis, gestationísqe incommoda, avt vitæ hujus mortalis ærumnas molestiásqe, qantum in nobis est, depellere & amoliri. nec censuræ divinæ ratione illâ contraimus magis, qàm & istâ.

Qin & illud observatum velim, verba illa sententiæ in Adam latæ, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, ibid. v. 19. interminati, non interdicti rationem habere. itaqe periocham istam havd satis commodè usurpare, qi eam adversus homines desides & ignavos, etiamsi censurâ notâqe gravissimâ planè havd indignos, intorqent, & inde probatum eunt, teneri unumqemqe ad certum vitæ, in qo se sedulò jugitérqe exerceat atqe desudet, institutum aliqod arripiendum. Neqe enim istic *labor necessarius*, sedulitásve *injungitur*, qæ & ante lapsum obtinebat; sed labori necessario, comes jam familiaris futura, *ærumna*, *lassitudo*, tædium *adjungitur*. qæ lenire tamen, modò ne officium defugiendo id fiat, nemini unqam negatum est. Ac proinde censuræ justissimæ fundus infirmus substernitur, ubi ex his verbis homines desidiosi redarguuntur.

Illud deniqe ubi adjectum fuerit, caput hoc clavdam. Qod hîc Hebraicè dicitur בְּזֵעַת אַפֶּיךָ *In sudore vultus tui*, reddunt pleriqe. At Picherellus, *Nasi tui sudore*. Verbo, inqit, significantiore, *sudorem nasi* appellat maximum laborem, qo in fronte conceptus sudor, guttatim per nasum defluit. Et vox qidem Hebraica primariò *nasum* denotat, qod & ortus indicat, tum συνεκδοχικῶς *faciem*, sive vultum: qo modo *os* Latinis, in Nasoniano illo *fabul. l.* 1.

Os homini sublime dedit. ——

Potéstqe in *nasi* nomine emphasis esse aliqa. Sed de hoc viderint eruditi.

CAP.

Cap. IV.

Deum in justificatis delinqentibus peccatum nevtiqam videre, Libertinorum ævi hujus dogma absurdum & impium. Qatenus non agnoscat, ex orthodoxis priscis definitum. Hymn. 32.1,2. & 85.2. piè priscis explicata. Ruffini expositio rejecta. Et ratione & religione alienum ostenditur dogma, qo à suorum delictis simpliciter cernendis numen arcetur. Balaami dictum Num.23.21. in hanc mentem detortum discutitur. A dogmatis illius favtoribus perperam, & adversus suam ipsorum sententiam, adhibitum. Aliorum etiam expositiones minus commodæ, rejectæ. Idololatria in eremo qoqe Israelitis exercita. חָטָא *an pro idolo usurpetur. Idolis nomen* אָוֶן *qâ ratione detur.* אָוֶן *&* עָמָל *qid propriè significent.* אָוֶן *&* עָוֹן *objectivè usurpata.* חָמָס *itidem &* קְלָלָה *Sic Græcis* πονηρία, *&* ἁμαρτία. *Lux hinc variis locis data, Hymn.49.6. & 65.14. & 119.133. Heb.12.6.* Circumcisio *pro circumcisis.* ἀντικατασῆναι *qid, & unde tractum.* ב adversus. *Visio divina duplex, contemplationis, & comprobationis. Habakkuki verba cum Balaami dicto commissa.*

EXorta est seculo hoc nostro, (qo, prout libertatis vel licentiæ potiùs avidum nimis est ingenium humanum, ἐυσεβείας πρόσχημα, sive μόρφωσιν, qam Pavlus dicit, ad Timoth. ep.2.c.3.v.5. πονηρίας ἐπικάλυμμα, uti Petrus loqitur, epist.1. c.2.v.16. faciunt havd pavci) nova hominum secta, qi in salutis Christianæ negotio, qo justificationi coram Deo nostræ, non primas tantùm concedant, sed totum planè deferant, nec sanctificationi qicqam reliqi faciant, locúmve aliqem largiantur, Deum contendunt in hominibus jam justificatis, sibíqe in Christo suo reconciliatis, peccati culpæqe nihil prorsus intueri. Dogma absurdum sanè, & qod numen omniscium, ut cum scholâ loqar, planè neget. Concedimus qidem lubentes, Deum, prout & hominem, ubi culpam aliqam adversus se admissam, verè integréqe remiserit, non ad eam jam magis animum adjicere, eâve hactenùs saltem affici, ut adversus eum, qi admiserit, animum vel infestum vel infen-

infensum gerat, qàm si ne videat, avt ne norit qidem. Atqe hoc est qod Avgustinus, enarrans Psaltæ illud Hymno 32. v.1. *Beati, qibus remissæ sunt iniqitates, & qorum obtecta sunt peccata;* (cui geminum planè & illud, Hymn.85. v.2. *Condonaveras iniqitatem populi tui; peccatum eorum omne obtexeras) Si voluit tegere, noluit videre: si noluit videre, noluit advertere: si noluit advertere, noluit animadvertere: noluit agnoscere, maluit ignoscere.* Sed & qod avtor, Hieronymi nomine insignitus, *commentariorum in Psalmos,* ad illa qæ seqway, *Beatus vir, cui Dominus peccatum non imputaverit: Qod tegitur, non videtur: qod non videtur, non imputatur: qod non imputatur, nec punietur.* Qo loco meras nugas agit, qi Ruffini nomen præfert, dum alios indicari contendit, *qibus remissæ sint in fonte salutari iniqitates;* alios, qorum post tinctionem *admissa per resipiscentiam & emendationem fuerint obtecta:* alium deniqe, *virum strenuum, qi & ideo unus, qia rarus, cui, qum animi virtute fultus, ab omni se peccato criminali custodierit, Dominus peccatum non imputaverit.* planè contra Regis religiosissimi mentem. Cæterùm Deum sanctorum lapsus ac delicta nec cernere, qibus succensere, Exod.c.4. v.14. & Devt.c.9. v.20. qæ redargvere, Numer.c.12. v.8. qæ pœnis suppliciisqe sæpenumerò proseqi dicitur, Histor.Reg.l.2. c.12. v.10,11,14. Corinth.ep.1. c.11. v.30,32. qæ in conspectu ipsius perpetrari perhibentur, Hymno 51.v.4. affectus vitiosos morbidósqe ne nosse qidem, qos perfert, conqeritur, curat, corrigit, sanat, Esajæ c.57.v.17,18. Apoc.c.2.v.4. & c.3. v.1,2,15,17,18. est non à religione tantùm, sed à ratione omni prorsus alienum. Cæcum sanè surdúmqe, ex parte saltem, Deum faciunt; avt spectrum potiùs nobis pro Deo substituunt, qem cujusqam qicqam avt factum, avt dictum, avt concupitum, avt cogitatum, avt affectus etiam ullus effugiat.

Verùm urgent illi Balaami vatis verba apud Mosem Numer.c.23. v.21. qæ sic vulgò leguntur; *Non intuetur iniqitatem in Jacobo, nec aspicit perversitatem in Israele.* Ita ferè Junius, Pagninus, Tigurinus, Genevenses, Angli. Eliciunt ergo istinc cæculi isti, qi cæcitatem numini omnituenti affingunt, *Deum in justificatis culpæ nihil intueri.* At 1. rogo, qâ facie,

facie, qâ fronte, locum hunc ad dogma suum stabiliendum isti adducunt, qi, ubi nos priscorum peccata à Deo reprehensa, objurgata, castigata objicimus, respondere solent, eos sub veteri pacto ante gratiam Evangelicam collatam degisse, aliam tunc temporis, qàm est nunc dierum, rerum istarum rationem extitisse? nihil dico, justificationis eandem planè utrobiqe rationem fuisse, ex Apostolo ad Romanos cap.4. clarissimè evinci; qum ab Abrahæ ac Davidis justificatione, ad omnium in universum fidelium absolutionem, eo loci ratiocinetur, illâqe hujus specimen ac imaginem vivam exhiberi contendat: illud duntaxat excipio, de Israele, qi tunc fuerat, Balaamum ista protulisse, cujus tamen iniqitates ac perversitates Dominus sæpenumero, non vidisse tantùm, sed & animadvertisse, & suppliciis diris castigatum ultúmqe ivisse, historia sacra passim evidentissimè docet. 2. Non de sanctis tantùm avt justificatis è populo illo, sed de populi illius, qi Israelis & Jacobi nomine designatur, corpore integro ac cœtu universo loqitur vates; prout verba & præcedentia & seqentia docent. Ecqos enim ut execraretur, à Balaco postulatum? ecqos ut ne execraretur, à Deo est Balaamo interdictum? avt qosnam ex Ægypto eduxit Deus? num sanctos justósqe solos, an plebem turbámqe miscellam? frustra ergo ad pavcos restringitur, qod de toto in universum cœtu enunciatur. 3. In adversum tendunt Mosis verba, præceptúmqe per os Mosis à Domino ipso populo huic ipsi datum. Devt.c.23. v.9--14. *Qum exibit exercitus adversus hostes tuos, à re omni malâ caveto tibi. Siqis apud te fuerit ex casu nocturno immundus, è castris exito, nec ad ea denuò regreditor donec vesperâ appetente aqâ se proluerit: tum Sole occaso in castra revertitor. Item locus esto tibi extra castra, ad qem secedas; & paxillus esto tibi inter arma tua, qo qum sessurus eris, fodias, & excrementa tua, priusqam reversus fueris, cooperias. Etenim Jova Deus tuus castra tua jugiter perambulat, ut eripiat te, hostésqe tuos exponat tibi. Sancta itaqe sunto castra tua; ne turpem rem aliqam apud te qum viderit, sese à te avertat.* Qorsum enim Deus de munditiâ externâ tam anxiè observandâ tam accuratè interdicit, nisi ut de internâ immunditie omni sedulò cavendâ cumprimis solicitos

 esse

esse voluerit? Alioqi certè stercore humano numen divinum nihilo afficitur magis, qàm fimetis ac sterqiliniis splendor Solis, cujus radiis tamen attacta illa odores tetros fœtidósqe exhalant vapores. Proin qi sordes illas in castris Israeliticis non sine detestatione insigni spectaturum se comminatur, istas multo magis in cœtu illo animadversurum se, & ad animadversas ita offensum & infensum fore, ut præsentiam suam sospitalem & salutarem ab eis subtracturus sit, ritu illo præcipuè significatum volebat. 4. Si & versionem vulgò receptam admittere, & ad populum pium justúmqe restringere libuerit, ne sic qidem elicietur necessariò, qod isti volunt, *Deum suorum delicta nec cernere.* respondere siqidem in promptu erit, eo qem suprà diximus, sensu accipiendum, ubi resipuerint illi, & condonaverit ipse, Deum ad suorum admissa animum non ulteriùs adjicere, nec de ultione avt animadversione jam ampliùs cogitare, cum qæ fecerint jam pro infectis habeat, juxta illud Bernardi *in Annunc. serm.* 1. *Utiqe qod factum est, non potest non fieri: ipso tamen non imputante, erit qasi non fuerit.* Ita explicat Vatablus; *Dominus peccatum Israeli non imputat propter fidem: peccat qidem fidelis, sed statim condonatur ei peccatum.* Jajrum, puto, secutus; qi *Deum* ait *in populi sui transgressiones non solicitè inqirere.* Et Junius, *non imputat illis, sed tegit & purgat peccata.* qâ eâdem incedit & Piscator, & alii. Atqe hæc valida satis fuerint ad telum istud horum manibus excutiendum, qi dicto divino (is enim ipse per Balaamum tunc locutus est) tam insigniter abutuntur.

Cæterùm loci sensum genuinum ista non videntur attingere. Qàm exilis enim ista populi lavs, qàm frigidum encomium, peccare qidem illos; sed qæ peccant, Deum statim condonata habere? peccata videre qidem Deum, sed non advertere? itaqe *dilutam* meritò interpretationem hanc Calvinus dixit. Sed nec, qod suprà demonstravimus, verum hoc de populo, qem Balaamus hîc loqitur. nam avdacter planè nimis Castellio, elegantiæ curiosior, qàm studiosior veritatis: *Nulla culpa visitur in Iacobeis: nullum facinus in Israelitis extat.* qanqam nec aliter ferè R. Abraham; *ideo non valere incantationes adversus populum Israeliticum, qòd non sint*

ſint iniqitates, qas apud eum Deus advertat. qi & ex hoc dicto Balaco anſam datam vult populum ad delinqendum trahendi, qò adverſus ipſos, Deo jam infenſo, prævaleret.

Sed alias vel verſiones vel interpretationes diſpiciamus. Chaldæus; *Non intuetur cultores ſimulacrorum in domo Iacob; nec videt idolis ſervientes in Iſrael.* Et Latinus vetus; *Non eſt idolum in Iacob, nec videtur ſimulacrum in Iſrael.* qod licet ab Hebraicâ veritate longiuſculè abeat; et longiùs etiam, qod Avg. Stevchus, *Non declinat vanitas ad Iacob.* (qaſi הִטָּה non הִבִּיט ſcriptum eſſet) *nec diſplicet*, inqit, *qòd hanc vanitatem Hieronymus idololatriam interpretatur.* tamen Victorino Strigelio placuiſſe video, qi adnotat, *Non eſt idololatria in Eccleſiâ.* Aſtipulatur etiam doctiſſimus Exercitator *de legibus Moſaic. part. 1. l. 1. præcept. 2. exerc. 5.* cujus verba obiter pavcis diſcutiemus: *Tertium Dei attributum, qatenus eſt ens entium, eſt Bonum, bonitas. nemo bonus niſi Deus ſolus. at idola per viam appropriationis peccatum dicuntur. Thren. c. 1. v. 8. Populus meus commiſit peccatum. i. idololatriam. Sic Exod. c. 32. v. 22. Populus iſte ad peccatum proclivis eſt. i. ad idololatriam. Sic Numer. c. 23. v. 21. Non vidit iniqitatem in Iacobo. i. idololatriam. atqe hoc ſenſu ſumendus eſt locus ille Sirachid. c. 49. v. 5. Omnes reges Iſraelis peccatores fuerunt, exceptis Davide, Ioſiâ, & Ezechiâ. i. fuerunt Idololatræ.* Hæc ille. Atqi 1. ne unus qidem locorum iſtorum, etiam eo, qo ipſe poſcit, ſenſu acceptus, id firmat, ad qod probandum adducitur; nempe *idolum ipſum peccatum* dici. neqe enim avt ὁ θρηνωδὸς dicit, *Populus meus idolum commiſit:* avt ὁ ἀπολογιστής, *Populus iſte eſt ad idolum proclivis:* nec ipſe etiam ſic enarrat. poterat aptiùs pavlò illud Moſis adduci Devt. c. 9. v. 21. *Et peccatum veſtrum, vitulum, qem feceratis, accepi.* ubi de idolo *peccatum* enunciatur. Verùm *peccatum veſtrum*, nihil eſt aliud etiam iſtic, niſi id, in qo peccaveratis. 2. nihil eſt qod cogat, *peccati* avt *iniqitatis* nomine locis illis *idololatriam* ſolam deſignari; qum alia etiam flagitia ac facinora populus ille perpetraſſet; & ad alia peccata ac delicta etiam proclivis nimis fuerit. *peccatum*, inqit ille, *peccavit.* i. *graviter peccavit.* ut rectè Piſcat. חוֹבָא רַבָּא חֲבַת *peccatum*

 magnum,

magnum, vel etiam *multum peccavit*. Chald. ſicut David Hymn.19. v.13. מִפֶּשַׁע רָב *à delicto multo*, vel *magno*. & Hymn.25. v.11. *propitius eſto peccato meo*, כִּי רַב הוּא *qoniam multum*, vel *magnum eſt*; vel potiùs, *qamvis* (qo modo ea particula uſurpatur, Gen.c.8.v.21. Joſh.c.17.v.18. Hymn. 23.v.4.) *multum, magnúmve exiſtat*. qod de idololatria nemo ſanus acceperit, nec amplius qicqam de populo Aaron, qàm *ad peccandum proclivem eſſe*. 3. nec Sirachidæ verba tam reſtrictè ſumi opus eſt; ſed qod cæteri reges omnes graviſſimè peccaverant. qin & de Joſhaphato falſiſſimum eſt, idololatram eum unqam extitiſſe: & de Aſâ itidem, de qo extat elogium celebre admodum, à Spiritu Sancto profectum, Hiſtor.Reg.l.3.c.15.v.14. & Annal.l.2.c.15.v.17. *excelſa qidem* ſub ipſo *non fuiſſe amota; Aſæ tamen animum erga Iovam integrum fuiſſe omnibus diebus vitæ ejus*. qod ad cultum divinum Junius peculiariter refert. 4. אָוֶן qatenus idolis tribuitur *vanitatis* potiùs, ſive *mendacii*, & *rei nihili* ſignificatum habet. unde *Bethel*, qaſi *domus Dei*, qi dictus fuerat, locus, ob divinam apparitionem eo loci Jacobo factam, cultúmqe ab eodem inibi præſtitum; poſt vitulum à Jeroboamo ibidem conſtitutum, *Bethaven* jam, qaſi שָׁוְא וְאָוֶן i. *vanitatis & mendacii domus*, ut Chaldæus interpres & Doctores Judæi etiam monent, ab Hoſeâ dictus eſt, c.4. v.15. & c.5.v.8. & c.10.v.5. & minitando Deus ruinam ejuſdem, Amoſi c.5.v.5. *Bethel erit in Aven*. i. *in nihilum redigetur*, ut Chald. non ampliùs futura. atqe hoc ſenſu potiùs τῷ ὄντι, & τῷ ἀγαθῷ, qatenus *ens* & *bonum* convertuntur, τὸ אָוֶן opponitur, qum idolis tribuitur; qæ & eâdem ratione אֱלִילִים qaſi *res nihili* appellantur, & οὐδὲν ἐν Apoſtolo dicuntur, ad Corinth.ep.1. c.8. v.4. Deniqe nec idololatriâ immunis prorsùs extiterat populus Iſraeliticus, etiam cum in eremo ageret. qod & locus ille ex Exodi c.32. prout ab ipſo iſtìc explicatum habemus, evincit. et verò Amoſi verbis diſertiſſimè Dominus ipſe atteſtatur, Amos c.5. v.25,26. Act.c.7.v.41—43.

Obſervavit hoc Calvinus, qi hanc interpretationem etiam ideò meritò repudiat. ipſe *nihil aliud* vult ſignificari, *qàm populum eſſe Deo gratum, utpote qi ſanctificaverit eum. unde civitas ſancta ſit dicta* Eſajæ c.1. v.21. *& populus ſanctus*

Devt.c.14.v.2.& *palmites ſancti, à radice ſanctâ enati.* Rom. c.11.v.16. Verùm nec iſta nobis ſatisfaciunt, qandoqidem cum contextus ipſius verbis havd ita probè conveniant, nec Calvinus ipſe in eiſdem acqievit. *Aptiorem* ſuperiore *ſenſum* ab eis dari cenſet, qi *non eſſe populum violentiis & injuriis deditum, qia vocabula hîc uſurpata ea iniqitatum genera ſignificant, qæ ad homines lædendos & injuriandos tendunt,* qod eſt, uti mox videbitur, veriſſimum.

Idem aliqâ ex parte vidit Hieron. ab Oleaſtro, ſed cum ſuperiora pleraqe recitaſſet; & ex Chaldæo perperam habito ad avguria ac incantationes aliqando retuliſſet; nec ubi pedem figeret, certius qicqam occurreret, eò tandem delapſus eſt, ut ſenſum hunc daret, *Non videre fecit Dominus fatigationem in Iacob, & non vidit laborem in Iſraele.* i. *non permiſit eum plus æqo in itinere laborare, neqe fatigari.* qi ſenſus ſanè mihi valdè jejunus eſt, licet Græci ejuſmodi aliqid voluiſſe videantur, qi reddunt, ὐκ ἔςαι μόχθος ἐν Ἰακὼβ, ὐδὲ ὀφθήσεται πόνος ἐν Ἰσραήλ.

Ad Vatis mentem proximè accedit, qod loco ultimo propoſuit Calvinus, *Deum non aſpicere iniqitatem vel moleſtiam in Iacob, qia permittere nolit illum injuſtè gravari vel affligi.* Proinde ego ſic verterim: *Non intuetur,* (id eſt, non ſuſtinet intueri) *iniqitatem* (injuriam) *adverſus Iacobum*; (ſive Jacobo illatam:) *nec videt* (i. videre ſuſtinet) *moleſtiam* (i. afflictionem, vexationem) *adverſus Iſraelem.* אָוֶן *iniqitas, injuria, afflictio.* עָמָל *vexatio, moleſtia.* Jobi c.5.v.6. *neqe enim prodit è pulvere* אָוֶן *afflictio; neqe ex terrâ progerminatur* עָמָל *moleſtia, vexatio. Verùm natus eſt homo* לְעָמָל *ad moleſtiam*; (ne de opere exercendo intelligatur, cum de ærumnis dictum ſit) *qo modo ſcintillæ in altum evolant.* Ibidem c.4. v.8. *qi arant* אָוֶן *iniqitatem, & qi ſeminant* עָמָל *moleſtiam, metunt eam.* i. ut optimè Piſcator: *Qi ſcelerate vivunt & aliis moleſtiam exhibent, tandem propter ſcelera ſua à Deo puniuntur, & ipſimet moleſtiâ afficiuntur.* Et c.15. v.35. *Prægnantes ſunt* עָמָל *moleſtiâ, & pariunt* אָוֶן *iniqitatem,* & *venter eorum parat fravdes.* Vides conjuncta ſimul, *iniqitatem, moleſtiam, fravdem,* familiares & ſolennes improbitatis fructus. nec ſecus Eſajæ c.59.v.4. הָרוֹ עָמָל וְהוֹלִיד אָוֶן *concipiendo moleſtiam,*

am, & pariendo iniqitatem. Et Hymn. 7. v. 15. *Ecce parturit* אָוֶן *iniqitatem; prægnans est* עָמָל *molestia; & peperit,* שֶׁקֶר i. דְבַר שֶׁקֶר *negotium falsum.* Piscat. *falsum* aliqid *peperit.* vel, *sed pariet* שֶׁקֶר *mendacium, falsitatem, vanitatem.* i. spe suâ frustrabitur. Et Hymn. 36. v. 4. *verba lingvæ ipsius* (improbi) עָמָל וּמִרְמָה *molestia, vexatio,* sive *dolor, & dolus.* Et Hymn. 10. v. 7. *Plenum est os ejus execratione, fravdibúsqe, & dolo: subest lingvæ ipsius* עָמָל וָאָוֶן *molestia & iniqitas.* hæc sunt qæ is jugiter meditatur & loqitur.

In Jacobum, & in Israelem. i. adversus Jacobum & Isr. ita enim planissimè ב usurpatur, commatio penè proximo; *non est incantatio adversus Jac. neqe divinatio adversus Isr.* Ubi nec illud obiter monere abs re fuerit, אָוֶן & עָוֹן in Hymnis sacris à viris sanctis, non pro suâ, prout plerisqe placet, qam in se cum gemitu sentiunt, sed pro alienâ, non semel accepta deprehendi, qam ab inimicis ac malevolis illatam sibi experiuntur: sive ut latiùs pavlò observationis hujus limites protollamus, *non subjectivè,* prout in scholis loquntur, sed *objectivè,* ista sumi. Ita אָוֶן ego sanè ceperim Hymn. 119. v. 133. *Gressus meos firma in sermone tuo:* (i. juxta promissionem tuam, sic enim אִמְרָה sumitur vers. 38. & 123.) *nec dominium obtineat* בִי *adversus me* כָל־אָוֶן *ulla iniqitas.* i. e. ullius cujusqam, qâ me impetit & impugnat, iniqitas, sive *iniqitas ulla.* i.e. iniqi, avt improbi ulli: *iniqitas* pro iniqis. Sicut περιτομὴ *circumcisio,* pro circumcisis. Galat. c. 2. v. 7, 9. qo sensu & Christus διάκονος περιτομῆς, *minister circumcisionis* dicitur, non qòd circumcisionem procuraverit vel promoverit, sed qòd circumcisis inservierit. vel, qò rem propiùs accedatur, prout πονηρία *pravitas, improbitas,* pro pravis & improbis; & ἁμαρτία, *peccatum,* pro peccatoribus: qo modo sumenda illa, Ephes. c. 6. v. 12. τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, *spirituales pravitates,* sive *improbitates,* pro pravis improbísqe spiritibus. Sed & qod Hebr. c. 12. v. 4. οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι. *nondum ad sangvinem usqe restitistis, adversus peccatum decertantes.* à pugilatu traductum monet Petrus Faber *agonistic. l. 1. c. 9. & 12.* de qibus ut ἀντικαταστῆναι istic Apostolus, ita ἀντανίστασθαι Sophocles in *Trachiniis,* & ἐναντίον καταστῆναι, Theocritus *idyll. 22.* qod μέχρις αἵματος

μαλος ait, & eoſdem ſpectat, de qibus Seneca *epiſt.* 13. *Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen afferre, qi nunqam ſuggillatus eſt. ille qi ſangvinem ſuum fudit,* (vel, Lipſio avtore, *vidit*) *cujus dentes crepuere ſub pugno, ille qi ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus, qi qoties cecidit, contumacior reſurrexit, cum magnâ ſpe deſcendit ad pugnam.* Idémqe *de provident. c.* 4. *Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qi ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſangvinem.* qod Maro *Æneid. l.* 5. de Darete,

——— craſſúmqe cruorem
Ore rejectantem, miſt óſqe in ſangvine dentes.

πρὸς τ̃ ἁμαρτίαν, *adverſus peccatum. Poteſt*, inqit Piſcator, *intelligi vel de peccato inhabitante, & in periculis ad defectionem ſolicitante: vel de peccato hoſtium Evangelii ad defectionem ſolicitantium; vel etiam de illis ipſis peccatoribus.* πρὸς τ̃ ἁμαρτίαν. i.e. πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, de qibus verſu proximo dixerat. Sangvinem enim in martyrio profundendum voluit. è poſterioribus utram elegeris, perinde fuerit. ſicut ergó apud Apoſtolum *peccatum*, pro hoſtium profeſſionem Chriſtianam perſeqentium peccato, vel pro ipſis etiam peccatoribus hoſtiliter agentibus: ita apud Pſaltem *iniqitas*, vel *improbitas*, pro adverſantium ſibi improbitate ſive iniqitate, vel etiam iniqis improbíſqe ipſis eidem adverſantibus. Svadet qod seqitur, verſu 134. *Redime me ab oppreſſione hominum.* qo tamen loco עֹשֶׁק אָדָם Jajrus interpretatur יֵצֶר הָרַע *cogitationem* ſive *concupiſcentiam malam*, qæ creaturam ſive hominem premit & deprimit. qo modo & אָוֶן exponit Camius, qem pleriqe ſequntur, ex Hymno 19. v. 13. ſed mihi prius illud potius videtur, & cum ſeqentibus meliùs convenit, aptiùs cohæret: Sic Hymno 49. v. 6. *Qare timerem*, (animum deſponderem) *in diebus mali.* (i. tempore adverſo) *qando* עֲוֹן *iniqitas calcaneorum meorum undiqe me cingit.* i. qando iniqi atqe improbi homines, hoſtes mei, qi calcaneis meis inſidiantur, eóſqe, qaſi mox ſupplantaturi me, acriter premunt, ab omni parte me obſidebunt. atqe in hunc ſenſum interpretantur, commodiſſimè planè ac ſimpliciſſimè, duumviri inſigniſſimi Calvinus & Mollerus. eúmqe Hymni contextus evincit planè. nam Hebræi doctores nugas iſtic agunt nugaciſſimas.

Nec secùs τὸ חָמָס usurpatum deprehendas, Gen.c.16.v.5. ubi, חֲמָסִי עָלֶיךָ *Violentia*, sive, *Injuria, mea* (h.e. mihi illata) *super te* esto; inqit, ab Hagare spreta, Abrahæ Sara. Et Jerem. c.51.v.35. ubi, חֲמָסִי עַל־בָּבֶל *Violentia*, sive, *Injuria, mea*, (i.e. in me exercita, mihi illata) *super Babelem* esto. ei imputetur, in eam ita incumbat, ut in eâ vindicetur; inqit populus Israeliticus, sub ejusdem imperio in exilio servitióqe gravi satis, constitutus. Sed & τὸ קְלָלָה Gen.c.27.v.13. ubi Jacobo Rebekka עָלַי קִלְלָתְךָ *super me esto maledictio tua*. h.e. maledictio, qæcunqe adversus te vibrata fuerit, in me recidat. Qin nec aliter ego qidem ceperim (renitente licet totâ interpretantium cohorte) Psaltæ illud Hymno 40. v.13. sub Christi personâ enunciatum, *Innumerabilia* אָפְפוּ עָלַי *circundederunt*, sive, ut Junius, *circundantia invadunt, me mala*: *assequntur*, sive, *assecutum* deprimunt, *me* עֲוֹנֹתַי *iniqitates meæ*. (i.e. iniqæ adversariorum adversus me machinationes) *ut suspicere neqeam*. prout nostri reddunt. *dispicere*, Junius. *videre*, Vulg. Interpres & Tigurinus. אָמְצוּ *numerosiores sunt capillis capitis mei*. qod formulâ eâdem de adversariis ipsis pronunciatur, Hymn. 69. v.5. ídqe eo mihi probabilius videtur, qia nulla per hymnum totum peccatorum confessio vel delictorum agnitio, de vexatione atqe afflictione conqestio jugis, deprehenditur. Nec dispar mihi judicium de verbis illis Hymn.65. v.4. דִּבְרֵי עֲוֹנוֹת *Verba iniqitatum*. λόγοι ἀνόμων. Græc. *Verba iniqorum*. Lat. Sed, *verba iniqitatum*; pro, res iniqæ, (ut דִּבְרֵי צוֹמוֹת *verba*, sive, *res jejuniorum*; *negotium de jejuniis*. Est.c.9.v.30. & דִּבְרֵי הַפֻּרִים *negotium de sortibus*. ibid.v.31. et דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת *res cohibitionum*, pluviæ scil. Jer.c.14.v.1. iniqa improborum hominum consilia & machinamenta,) *adversus me prævaluerant*. ex personâ enim populi sui loqitur; uti monuit Esdræ filius. Sed nec de illis Hymn. 39.v.8. מִכָּל־פְּשָׁעַי *Ab omnibus rebellionibus meis*, (non qibus adversus te rebellis ipse extiti, sed qibus adversus me est ab aliis rebellatum) sive, *Ab omnibus rebellibus meis*, (i.e. adversus me rebellantibus) *eripe me*. etenim ad ea digitum intendere videtur, qæ partim à filio rebelli ejusdémqe asseclis; partim à subdito neqam Shimeio eidémqe comparibus, per fugam suam perpessus fuerat. itaqe seqitur,

ſeqitur, *& in opprobrium ſtolidis ne exponas me.* qanqam non ſum neſcius, tam מִפְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי *de rebellionibus erui*, qàm מִדָּמִים הַצִּילֵנִי *à ſangvinibus erui.* i. e. *à cædis reatu*, dici poſſe. Cæterùm de iſtis, qæ non adeò certa claràqe exiſtunt, ſuus per me cuiqe ſenſus liberrimè condonetur. in prægreſſis ſic ſumi, dubitandi nullus cuiqam eſſe qit locus. Pari ergò modo אָוֶן & עָמָל apud Moſem accipienda, qo in Hymnorum locis illis, אָוֶן & עָוֹן pro hoſtium nimirum iniqitate & vexatione, qâ illi Dei populo moleſti eſſe conantur.

Porro *videre iniqitatem, & afflictionem intueri*, eſt viſam ſuſtinere. Jobi c.11.v.11. וַיַּרְא אָוֶן *num videret iniqitatem & non animadverteret? videret*; i. videre ſuſtineret. aliud eſt Hymn.10.v.14. עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט *certè tu moleſtiam & indignationem*, (vel *triſtitiam* potiùs, ut Eccleſ.c.7.v.3. ſive *vexationem, qam* nimirum *improbus creat piis.* Piſcat.) *vides.* i. attendis, advertis, conſideras. Verùm ad rem præſentem appoſitiſſimè Habakkuk.c.1.v.3. & 13. qi locus, iſti planè compar eſt. Conqeritur Vates commatio 3. qòd cogatur *videre* אָוֶן *iniqitatem, & intueri* עָמָל *moleſtiam, &* שֹׁד וְחָמָס *vaſtationem & violentiam ob oculos habere.* tum commatio 13. cum Deo expoſtulat qodammodo. *At tu*, inqit, *purioribus es oculis* מֵרְאוֹת רָע *qàm ut malum videas.* i. videre ſuſtineas. וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא־תוּכָל *neqe potes* (i. non ſuſtines) *moleſtiam* (vexationem, ærumnam à ſceleratis illatam) *intueri.* לָמָּה תַבִּיט *qare intuereris* (i. intueri ſuſtineres) *perfidè agentes? ſurdum ageres*, (tacendo, nec vindicando) *dum improbus ſemet juſtiorem abſorbet & deglutit?* לֹא הִבִּיט *Non intuetur*, dixit Balaam, ἀντὶ τοῦ הַבִּיט לֹא יוּכָל *Intueri non poteſt, non ſuſtinet*, uti pleniùs Habakkuk: ſicut לֹא יָכִלוּ *non continebunt* (i.e. *continere neqeunt*) *aqam.* Jer.c.2.v.13. *Videt* qidem *viſione contemplationis, viſione* verò *comprobationis non videt. videt*, qia intuetur; ſed abſqe diſplicentiâ & deteſtatione *non videt*, licet toleret atqe ſuſtineat ad tempus. Viſe ſis Eſajæ c.26.v.17,18. & Thren.c.3.v.34-36. אָוֶן avtem & עָמָל eodem planè ſenſu uſurpavit Vates uterqe & divinator & divinus. Iſta verò ni locum illum illuſtrent clariſſimè, ego nihil video.

Cap. V.

Verba Historici Est.1.8. discussa. Aliorum expositiones variæ in medium productæ, & examini subjectæ. Persarum veterum instituta, ratione victus, restrictiora. inseqentium mores solutiores. προχοΐδες *Xenophonti qid. Xenophon obiter emendatus. matulæ in conviviis adhibitæ.* mos, *&* rus, *unde.* הַדָּת *in Esteræ historiâ qid velit.* אנס *tam* cohibere *&* coercere, *qàm impellendo* cogere. *Locus Daniel.4.9. explicatus. Verborum historici dicti mens genuina. Veterum ritus pocula mensis apponere. Mensa convivis qibusqe æqalis. illiberalis, ubi secus fit. Jo. Vemesii de loco dicto dissertatio discussa. Judæi an in conviviis generatim Ethnicis immoderatiores. Persæ an cum primis moderati. Horum victus ante imperium acqisitum restrictior; pòst laxior & lautior. Choaspis aqâ solâ Reges usos, historici. In cœnâ primâ num & Persæ reliqi. Mensæ prima & secundæ Persis qales. Vallæ in Herodoto lapsus. Assuerus Vastin accersiri qando jusserit.* טוב לֵב *qid.* Οἰνόπται *Athenis qi fuerint. cur* ὀφθαλμοὶ *dicti. Eupolidis de suis qerimonia.*

Libri Ester autor, qisqis is fuit, operis initio convivium magnificum multis describit, qod regni sui proceribus totíqe Susorum populo Assuerus rex exhibebat. Inter alia, qæ commemorat, *potandi*, vel potiùs, *potum exhibendi*, *legem*, his verbis, qæ satis ambigua videri possunt, refert; cap.1.v.8. וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס ea Junius involutè nimis sic reddidit: *Potum autem ex jure nemo exigebat.* explicatiùs Piscator; *Potatio autem fiebat secundum legem: nemo cogebat.* Et rectè interpretatur, *secundum legem*, *illam nempe qam Rex dederat ministris*, ut mox declaratur. *Sic enim Rex in mandatis dederat ministro cuiqe domus suæ, ut facerent pro voluntate uniuscujusqe.*

De duabus voculis hîc ambigitur, דָּת & אֹנֵס Alii ergo nomine דָּת legem apud Persas publicitùs latam intelligunt de potus usu immodico nimióqe cohibendo. atqe huc inclinat Brentius. *Potest*, inqit, *intelligi, ut in hoc convivio publicæ sobri-*

sobrietatis lex & consvetudo, qæ hactenùs apud Persas observata fuerat, negligeretur. Maximam enim Persis fuisse cibi & potus moderationem, ostendit his verbis Xenophon Cyri institut. l.1. Αἰσχρὸν γὰρ ἔτι καὶ νῦν ἐστι Πέρσαις καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι· αἰσχρὸν δὲ ἔτι καὶ τὸ ἰόντα που φανερὸν γενέσθαι, ἢ τοῦ οὐρῆσαι ἕνεκα, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου. ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διαίτῃ μετρίᾳ ἐχρῶντο, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκπονοῦντες ἀνήλισκον, ὥστε ἄλλῃ ποι ἀποχωρεῖν. *Turpe etiamnum apud Persas habetur exspuere, emungi, flatu refertos deprehendi: turpe etiam per viam vesicæ levandæ vel alterius ejusmodi rei cavssâ secedentem aliqò conspici. qæ fieri non possent, nisi victu modico uterentur, humidúmqe elaborando consumerent, ut aliâ aliqâ viâ excerneretur. nec iniqum est*, inqit avtor idem, *ut justis de cavssis de legis severitate aliqid interdum remittatur.* Huic interpretationi favere videri possit Junii versio illa obscura satis, *Potum ex jure nemo exigebat.* q.d. nemo exigebat, ut ad legis præscriptum potaretur. LXX. qi dicuntur apertè suffragantur. Ὁ δὲ πότος οὗτος οὐ κατὰ προκείμενον νόμον ἐγένετο. *Potatio avtem ista*, sive potationis ratio, *non secundam legem propositam instituebatur.* Verùm & coacta nimis versio ista videtur: nec legis istiusmodi apud Persas latæ mentio ulla in Xenophonteis illis. nec nullius sanè momenti videtur & qod Piscator observat, כַּדָּת legi cum articulo הַ ut *regis edictum* ministris suis eo tempore datum intelligatur.

Alii igitur pleriqe in adversam huic planè sententiam abscedunt. *Vetat Rex*, inqiunt qidam, (eodem Brentio referente,) *compotationis certamina, qæ jam tum in Persarum imperio obtinuerant.* ita ex malis moribus bonæ nascuntur leges. nam posteri Persarum ab antiqo moderati victus instituto deflexisse notat & Xenophon operis ejusdem *l.8.* cum aliis multis, tum his verbis: Ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον, μηδὲ προχοΐδας εἰσφέρεσθαι εἰς τὰ συμπόσια, δηλονότι νομίζοντες τὸ μὴ ὑπερπίνειν, ἧττον ἂν τὰ σώματα καὶ γνώμας σφάλλειν. νῦν δὲ μὴ εἰσφέρεσθαι ἔτι αὖ διαμένει· τοσοῦτον δὲ πίνουσιν, ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὰν μηκέτι δύνανται ὀρθούμενοι ἐξιέναι. In Xenophontis verbis mendum subesse videtur, qod havd nuper tamen irrepserit, αὖ pro αὐτὰς, τὰς προχοΐδας scil. priùs dictas. has avtem Athenæus *l.11.* κύλικάς τινας, *calices qosdam* exponit; Leunclavius,

 obbas.

obbas. at Hesychius, ἀμίδας, *matulas. Matulas* avtem in triclinia inferri solitas, (qod nunc etiam apud nonnullos obtinet) ubi compotationes longiùs extrahebantur, ex priscorum monumentis notissimum est. Id Sybaritarum inventum fuisse refert Athenæus *l.* 12. Πρῶτον δὲ καὶ ἀμίδας ἐξεῦρον, ἃς εἰσφέρουσιν εἰς τὰ συμπόσια. Verùm ab illis (siqidem illi primi usurparint) ad alios id dedecoris transiit. Hinc illud apud Tarentinos Siculósqe in conviviis familiare, Ἀμίδα δότω τις, *cedo matulam.* et apud Tragicos Æschylum Sophoclémqe in *Achæorum* Συνδείπνῳ, convivarum alter alteri κάκοσμον οὐράνην, qod & ille βέλος γελωτοποιὸν nuncupat, in caput, non effundit, sed impingit. Avtor idem *l.* 1. Istis Evstathius ad Odyss. ρ. recitatis, subjungit & Domosthenicum illud, ex *orat. adversus Cononem,* Ἐνεούρουν τε ἡμῖν, καὶ τὰς ἀμίδας κατερρήγνυον. qod in vulgatis tamen Demosthenis codicibus seciùs pavlò sic legitur, καὶ τὰς ἀμίδας κατεσκεδάννυον, καὶ προσεούρουν. Qidni ergò & apud Xenophontem προχοΐδας *matulas* intelligamus? eæ certè nisi τοῖς ὑπερπίνουσιν, *immodicè potantibus,* non sunt necessariæ. at illis fuerint. *Erat,* inqit, *olim illis usu receptum, ne in convivia obbæ,* sive *matulæ, inveherentur; cum existimarent minùs vel corpora, vel mentes etiam debilitari, si non justo plus bibatur. nunc avtem ne invehantur eæ, id qidem adhuc observatur; cæterùm tantum bibunt, ut pro non invectis obbis,* sive *matulis, evehantur ipsi, cum corpore erecto exire jam non valeant.* Concedit huc Livelæus noster; *Mos,* inqit, *apud Persas erat, ut est hodie Germanis, cogere alios sibi iisdem crateribus respondere. hoc prohibere magna benignitas erat.* Concedit & Drusius *observ. l.* 12. *c.* 7. *Restituit,* inqit, *legem pravâ consvetudine abolitam.* atqe ita Græcam versionem cum Hebraicâ veritate conciliat; *fiebat compotatio, non more Persico, qo alter alterum plenis poculis invitavit.* ut νόμος pro *consvetudine* positum sit. (unde & *mos* vocabulum Latinis decisum, sed frustra, puto, avtumat H. Stephanus: cum sit potiùs à μόρος, sive μοῖρα, *more, moris, mos;* ut ἄρουρα, *rure, ruris, rus.*) *Sed secundum legem, qam rex tunc dederat, qâ constitutum scil. neqis inter pocula alterum cogeret ad bibendum.* Qin & Doctores Judæi, avtore Jajro, *Cum sint,* inqiunt, *in conviviis qi convivas adigant scyphos magnos havrire, hoc avtem*

non-

nonnulli absqe molestiâ insigni neqeant, noluit rex, id ut faceret, cogi qenqam. Vetus Interpres Latialis, *Nec erat qi nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, ut sumeret unusqisqe qod vellet.* Et Tigurinus, *Erat & lex bibendi, ut neminem qis cogeret*, &c. Ita volunt eam hîc à Rege, tanqam modimperatore, latam legem, qæ in symposio Platonico convivis placuit. Δέδοκται πίνειν ὅσον ἂν ἕκαστος βούληται, ἐπάναγκες δὲ μηδὲν εἶναι· *Decretum est, ut biberet qisqe, qantum ipse vellet; nulla cuiqam imponeretur necessitas.* οὐ γὰρ ἀναγκαστὸν τὸ συμπόσιον; *neqe enim cogendus in convivio qisqam.* Eustathius ad illud Homeri *Odyss.* θ. *v.* 70.

— πιεῖν ὅτε θυμὸς ἀνοίγει.

Eandem habitam rationem in Cleomenis Spartani invitationibus refert ex Phylarchi *histor. l.* 35. Athenæus *lib.* 4. πιεῖν οὐ προσεφέρετο, εἰ μή τις αἰτήσαι. *Potus, nisi qis posceret, non præbebatur.*

Cæterùm nec hoc forsan accuratiùs pavlò dispicienti satisfecerit. Si enim certamina ejusmodi, qæ non Persis magis qàm aliis in usu, vetare Rex voluisset, non ministris vel pincernis, sed convivis ipsis legem istam proposuisset. Aliter itaqe pavlò vir idem doctissimus in *ad Esteram annotatis*; *Mandavit*, inqit, *ne plus præberent qàm qisqe vellet.* Atqe ita reverâ, qem & advocat ipse, Josephus *antiqit. l.* 11. *c.* 6. Προσέταξε δὲ καὶ τοῖς διακόνοις, μὴ βιάζεσθαι πίνειν, τὸ πολὺν αὐτοῖς συνεχῶς προσφέροντας, ὡς καὶ παρὰ Πέρσαις γίνεται, ἀλλ' ἐπιτρέπειν αὐτοῖς καὶ πρὸς ὃ βούλεται τῶν κατακειμένων ἕκαστος φιλοφρονεῖσθαι. *Ministris in mandatis dedit, ne ad bibendum adigerent, potum illis jugiter præbendo, sicut apud Persas fit; sed permitterent illis, prout accumbentium unicuiqe visum, hilariter agere.* At verò mandatum istiusmodi, de jugi potus subministratione interdictâ, poterat restrictioris ingenii suspicionem dare, speciem aliqam saltem præ se ferre. Aliqid certè, qemadmodum in reliqâ totâ narratione, designari videtur, qod regis munificentiam & magnificentiam indicaret. Ego itaqe conjecturam meam ubi proposuero, aliis eam considerandam censendámqe relinqam.

Τὸ אֹנֵס istud est τῶν ἅπαξ λεγομένων, ex eis qæ semel tantùm in Hebraico codice sacro occurrunt: in Chaldaico vel Syri-

aco potiùs, (nam Syrorum linguâ, qæ Chaldæis tamen itidem familiaris fuit, Dan.c.1.v.4. conceptæ ſunt paginæ ſacroſanctæ periochæ illæ. Dan.c.3. v.4. Eſdr.c.4.v.7.) Danielis textu ſemel itidem uſurpatur: ſed in paraphraſi Chaldaicâ, qæ dicitur, crebriùs; qo modo & in Syriacâ Novi Inſtrumenti verſione, & apud Talmudicos doctores havd infreqenter reperitur. Significat avtem in genere, *vim adhibere, cogere, negotium faceſſere*, ſive *impellendo, & adigendo*; ſive *reprimendo, cohibendo, coercendo* id fiat. Priore modo ſumitur apud Syrum, Galat.c.2.v.3. qi pro eo qod Pavlus Græcè dixit, οὐκ ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι. habet, לא אתאנס דנגזור posteriore, Daniel.c.4. v.9. qem locum huic geminum cenſet Eſdraides, וְכָל־רָז לָא אָנֵס לָךְ Græc. καὶ μυστήριον οὐκ ἀδυνατεῖ σε. *nullum arcanum faceſſit negotium tibi*. Jun. h. e. *nihil te impedit, avt cohibet, qò minùs illud expedire poſſis. nullum myſterium eſt prohibitum avt negatum tibi*. Mercer. *Nullum arcanum conſtringit te*. Calvin. Hebræi Doctores. Joſeph Jachiades; אֵין מְחֻוֶּה לָךְ *latet te, abſconditum eſt à te*. Jajrus, לא נֶאֱנַס וְלֹא נִכְחַד מִמְּךָ *ſupprimitur*, avt *occultatur à te*. qod Domino Job, c.42. v.2. *Novi te omnia poſſe*: וְלֹא יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה *nec cohiberi à te cogitationem ullam*. ita enim malim, qàm cum Junio, *neqe averti te poſſe à cogitatione*, perficiendâ, ſcil. Omnium optimè Saadias מְצַעֵר לָךְ θλίβει καὶ στενοῖ, *anguſtiâ afficit, anguſtiat, coarctat te*. perinde acſi diceret, inqit, אֵין אַתָּה מְצֻטָּעַר οὐκ εἶ σὺ θλιβόμενος καὶ στενοχωρούμενος. *non es tu coanguſtatus, in arctum coactus, coercitus ab ullo arcano* avt *myſterio*. certè de *impulſione* coactivâ vix, avt ne vix qidem, ſumi poteſt. Atqe in hoc loco pariter ego qidem ceperim; *ex regis mandato nullam fuiſſe cujuſqam reſtrictionem, cohibitionem, coertionem*; qum rex miniſtris omninò præcepiſſet, ut qodcunqe peterent, qotieſcunqe avt qantumcunqe poſcerent, convivarum cuiqe liberrimè ſimul ac liberaliſſimè concederetur. noluit cuiqam anſam dari conqerendi cum lenâ Plavtinâ, in *Ciſtellariâ*,

> *Raro nimium dabat qod biberem: atqe id merum*
> *Infuſcabat.*——

voluit, convivantium unicuiqe præberent, πιεῖν, non ὅτε tantum, ſed ὅ, τι, καὶ ὅσον θυμὸς ἀνώγει. πιεῖν, inqam, ὅτε, ut biberent,

rent, qandocunqe, sive qotiescunqe animo allubesceret. in qem finem observat Athenæus *dipnosophist.l.1.* apud Homerum, ἑκάστῳ τῶν δαιτυμόνων παρατίθεσθαι τράπεζαν καὶ κάνεον, καὶ δέπας, πιεῖν ὅτε θυμὸς ἀνώγει· *Convivarum cuiqe appositam mensam, cum disco, & cyatho, qo, cum animus esset, bibere liceret.* A qo ritu nec Hebræos priscos abhorruisse, fidem nobis faciunt Doctores Talmudici, qos ex *Tractatu de Benedictionibus* videre est apud Virum Cl. Jo. Buxtorfium *de Cœnæ Dominicæ Institut. Exercit. sacr.* §.37. hodiéqe etiam Chinensibus observari, avtor est Mat. Riccius *de Expedit. ad Sinas l.1.c.7.* De Romanis Servius *ad Æneid.lib.*1. illa,

Qi dapibus mensas onerent, & pocula ponant.

More, inqit, *antiqo dixit; qia veteribus non in manus dabantur pocula, sed mensis apponebantur; ut hodiè apud plures in canistris argenteis apponuntur, qæ canistra siccaria dicuntur.* qin & Trimalcio Petronianus, ubi tanqam Proverbiale dicterium præmiserat, *Mars æqum amat*; (de qo videndus Jan. Rutgersius *Var.lect.l.3.c.5.*) qasi ritus prisci illius æmulus, *jussit suam convivantium cuiqe mensam assignari.* Homeri versus sunt *Odyss.θ.*

——— πὰρ δ' ἐτίθει κάνεον καλήν τε τράπεζαν,
Πὰρ δὲ δέπας οἴνοιο, πιεῖν ὅτε θυμὸς ἀνώγοι.

non ergo scyphum poscere subinde opus erat, cum vino plenus semper prǽstò in mensâ adesset, sed ubi exhavserant, replendum tantùm denuò porrigere. Verùm addo, non ὅτε, duntaxat, sed & ὅ, τι, qodcunqe, sive qalecunqe volebant, præberi porrigíqe rex unicuiqe citra discrimen habitum volebat. Apud qosdam enim fastuosos, sed illiberales, non eadem omnibus, qos invitaverant, vel edulia, vel vina, qin nec aqa etiam, ponebantur. Tangit istos, saléqe suo defricat, havd semel Martialis. *ad Cæcilianum lib.1.epigr.21.*

Dic mihi, qis furor est? turbâ spectante vocatâ,
Solus boletos, Cæciliane, voras?
Qid dignum tanto tibi ventre gulâqe precabor?
Boletum, qalem Clavdius edit, edas.

Ad invitatorem innominatum l.3.ep.48.

Vejentina mihi misces; tibi Massica potas.

Ad Ponticum l.4.ep.86.

Nos

Nos bibimus vitro, tu myrrhâ, Pontice. qare?
Prodat perspicuus ne duo vina calix.

Ad Cottam deniqe *l.10.ep.49.*

Cum potes Amethystinos trientes,
Et nigro madeas Opimiano;
Propinas modo conditum Sabinum,
Et dicis mihi, Cotta, Vis in avro?
Qisqam plumbea vina vult in avro?

Atqi mercede pactâ magnati cuidam conviventis studiosi hoc in Votis Lucianus refert fuisse. θεραπεύειν ἀεὶ ἐν ἀργύρῳ ἢ χρυσῷ πίνειν· ὅτι τῶν ἄλλων ἥδιστον καὶ παλαιότατον οἶνον πινόντων, αὐτὸς μόνος πονηρόν τινα καὶ παχὺν πίνῃ· ὡς μὴ ἐλεγχθείη ἀπὸ τοῦ χρώματος, οὕτως ἄτιμος ὢν συμπότης. *hoc. scil. ipsum omni modo expetere, & qâ pote, procurare, ut în avro argentóqe semper biberet; ne ex vini colore pareret paterétqe, qàm vilis conviva haberetur, qi cum cæteri svavissimum ac vetustissimum potarent, pessimo ipse ac fæculento solus exciperetur.* Ulteriùs progreditur, qi argumentum hoc fusissimè proseqitur, Juvenalis *sat.5.* ubi inter alia hæc habet;

Non eadem vobis poni modò vina qerebar:
Vos aliam potatis aqam. —— mox de pane;
Sed tener & niveus, mollíqe siligine factus
Servatur Domino. dextram cohibere memento.

Sin minùs, —— *Superest illic qi ponere cogat.* i. הָאֹנֵס *qi cohibeat.* Talis invitator is, de qo Plinius minor *l.2.ep.6. Accidit,* inqit, *ut cœnarem apud qendam, ut sibi videbatur, lavtum & diligentem; ut mihi, sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & pavcis opima qædam, cæteris vilia & minuta ponebat; vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne jus esset recusandi. et aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis, aliud suis nostrísqe libertis.* At contra Plinius, cui mos iste planè displicuit; *Eadem,* inqit, *omnibus pono. ad cœnam enim, non ad notam invito, cunctísqe rebus exæqo, qos mensâ & toro æqavi.* Nec aliud sensisse videtur Jul. Cæsar, qi referente *l.1.c.48.* Svetonio, *Pistorem suum, qòd alium, qàm sibi, panem convivis subjecerat, compedibus vinciebat.* de vino, ut verisimile fit, pocillatori idem facturus. Ut de Catone majore nihil dicam, qem

μετ

μετὰ τῶν οἰκετῶν ὁμοῦ καθήμενον, τὸν αὐτὸν ἄρτον ἐσθίειν, καὶ τὸν αὐτὸν οἶνον-πίνειν, *cum famulis unâ mensæ assidentem, panem eundem com edere, vinúmqe idem bibere solitum*, avtor est Plutarchus. Nec alius Assuero, saltem hoc tempore, animus. nihil voluit, qod ad epulum hoc apparatum fuerat, cuiqam negari, nihil à qoqam cohiberi. inde vers.7. *vini regii* mentio. ut qemadmodum de Cyro Xenophon *institut. l.*8. qæ sibi apponebantur, eadem planè suis concessisse; ita Assuerus qo ipse vino utebatur, idem planè, qodcunqe & qalecunqe id esset, convivis suis qibuscunqe permitteret. Idqe contrà planè qàm Persis Regibus olim in usu fuisse tradit, ab Athenæo *l.*4. lavdatus, τῶν Παρασκευαστικῶν, h.e. *de conviviorum apparatu lib.*2. Heraclides Cumanus: qi de convivis regiis, Συμπίνουσι μετ᾽ αὐτοῦ, οὐ τὸν αὐτὸν οἶνον κἀκεῖνοι. *cum rege ipso potant*, inqit; *at non idem, qod ille, vinum.* Deniqe sicut vino regio nemo prohibebatur, sed πιεῖν ὅ, τι θυμὸς ἀνώγοι. qodcunqe poscere libebat, cuiqe concessum est: ita nec modus poscendi ullus definitus, sed πιεῖν ὅσον θυμὸς ἀνώγοι, sive, ὅσον ἤθελον, ut Joannes loqitur c.6.v.11. qantumcunqe voluerat qisqe, poscere licebat: ita nec in hac etiam parte cohibitio erat ulla. neqe enim hîc opus locúsve erat Spartani Regis cavtelæ, qi in convivio modimperator designatus pocillatori miscendi legem poscenti, hanc tulit, εἰ μὲν πολὺς οἶνός ἐστιν, ὅσον ἕκαστος αἰτεῖ· εἰ δὲ ὀλίγος, ἐξ ἴσου πᾶσι. *Si vini copia adesset, qantum qisqe posceret; sin minùs, ex æqo singulis præberet.* Plut. in *Agesilai apophth. Potum*, inqit historicus sacer, *præbebant* (ministri nimirum regii) *scyphis avreis, qæ subinde iterabant*, vel *mutabant; præbebant avtem, ut vinum regni*, i.e. regium, regiis usibus destinatum; ita *plurimum*, copiosum idem, *juxta regis manum*, i.e. pro regiâ facultate; prout tam amplis opibus instructum regem convivis suis suppeditare par erat: in eo maximè convivio, qo *regni sui divitias splendorémqe ostentare* ambiebat. ut est versu 4. Sic omnino אֵין אֹנֵס dici verè poterat; cum qi ullâ in parte cohiberet, planè nullus esset; sed unicuiqe pro libitu suo, qodcunqe, qandocunqe, qantumcunqe posceret, à ministris qibusqe porrigeretur: qem ego verborum istorum sensum, nec ambiguus id, avtumo genuinum.

Verùm iſta, poſtqam chartis illeveram, factum eſt ut inciderem in Viri eruditiſſimi Joannis Vemeſii *Synagogam Chriſtianam*, in qâ ex ritu apud Perſas antè, opinor, inavdito, de loci hujuſce ſenſu decernit, ſententiámqe de eo receptam commento novitio, tanqam tibicine recenti, ſuffultam probè dediſſe fidens ſatis videtur. Siqidem ſcripti dicti *lib.* 1. *cap.6.ſect.8.paragrapho* 12. cujus *de Conviviis Judaicis* titulus habetur, *Canon.* 1. cum *Canonis firmamentis* ſic habet. *Judæi in conviviis ſuis ethnicis immoderatiores fuerunt. Omnes enim eorum menſæ vomitu plenæ erant, ut nullus locus mundus foret. Eſaj.c.28.v.8. Hoſh.c.7.v.5. Perſæ verò in conviviis ſuis valdè moderati fuerant. Siqidem in miſſu ſive* περιφορᾷ *primâ* (**their first service**) *aqam duntaxat ex Choaſpe amne potabant; in miſſu verò proximo, vinum. Aſſuerus qando in vino erat, Vaſhtin accerſivit. Eſt.c.1.v.10. h.e. qando miſſus ſecundus agebatur* (**in the second service**) *non avtem, qando inebriabatur, ſicut vulgò ſumitur. Habebantur enim ibi* οἰνόπται, *inſpectores vini, qi eidem &* ὀφθαλμοὶ, *qaſi convivii oculi dicebantur: hi vinum reſpiciebant,* ſive, *intuebantur, & convivas in conviviis obſervabant, nec permittebant, ut alios qiſqam ad potandum adigeret. Eſt.c.1.v.8.* Hæc ille.

Qibus verbis varia habentur confuſaneè congeſta, nec ſibi invicem cohærentia, nec veritati etiam pleraqe conſentanea. Siqidem primo loco, qod de Judæis pronunciatur, déqe conviviis eorundem, tanqam *Canone* qodam univerſali defixum, definitur, hos, *in conviviis ſuis Ethnicis immoderatiores* extitiſſe, laxè nimis, liberéqe, imò cenſoriè nimis decernitur. Siqidem iniqum planè videtur, ut qod illo, ſive tempore, ſive ſeculo, qo Vates vixerat, factum, ab illo jure merito reprehendebatur, id genti in univerſum tanqam per ætates ſingulas generatim uſitatum & inolitum planè aſcribatur, & per opprobrium, tanqam eidem peculiare, imputetur. Tum nec apud exteras gentes ullas, qod in iſtis reprehenditur, idem planè non pariter obtinuiſſe, qâ ratione Viro doctiſſ. avt innoteſcere potuit, avt probatum dari poterit? Sed miſſis Judæis, qibus iniqior hac in parte videtur, qum de conviviorum apud illos ratione generatim *Canone* poſito ſic ſtatuit. De Perſis in contrarium havd minùs laxè, minúſqe

etiam verè pronunciat, qum *in conviviis* tam *moderatos* extitisse affirmat. Etiamsi enim Persis ante imperium in gentes finitimas acqisitum, dum finibus patriis coercebantur, cum regionem maximâ ex parte asperam incolerent, victus pariter esset restrictior, qiqe lavti ferè avt opipari nihil haberet; at postqam imperio potiti sunt, mores mutaverant, qod & ex Xenophonte suprà monuimus, luxuíqe cum primis fræna laxarunt, adeò ut reges Persici edictis publicitùs editis, magna illis præmia proponerent ac pollicerentur, qi avt potus avt edulii delicatioris qicqam, vel ipsi excogitare, vel aliunde invehere possent. uti ex Herodoto, Ctesiâ, Clearcho, Xenophonte in *Agesilao*, aliísqe scriptoribus antiqis videre est apud Athenæum *sophistarum convivalium lib.4.c.10.* & *l.12.c.11.* qo loco & de Persis contrà planè qàm vir doctiss. Avtor iste pronunciat verbis hisce disertissimis, Διαβόητοι δ' ἐπὶ τρυφῇ ἐγένοντο πρῶτοι πάντων ἀνθρώπων Πέρσαι. *Luxus nomine præ aliis omnibus hominibus primo loco passim prædicantur Persæ.* Ut pessimo consilio Vir doctus hos tam eo nomine ubiqe terrarum infames in moderationis exemplum proposuisse videatur.

Sed unde probat Vir doctiss. modum in conviviis apud Persas tam accuratè observatum? *In primo enim*, inqit, *missu aqam è Choaspe fluvio duntaxat potabant.* Atqi primò, nullo ista avtore dicuntur. Refert qidem Herodotus *lib.1.* Choaspis aqam solam bibere Reges Persas consveviſse; qam proinde decoctam, vasísqe argenteis commissam, petorritis multis secum inter impedimenta vehendam curarent, qocunqe proficiscerentur. Unde in dissertatione *de exilio* Plutarchus, (qi de historiæ tamen veritate ambigere videtur) Reges illos non immeritò rideri affirmat, utpote qi ἄνυδρον αὐτοῖς τὴν ἄλλην ποιοῦσιν οἰκουμένην, *orbem terrarum reliqum totum inaqosum sibi facerent.* Verùm Persas qosqe (nam de gente agitur) à Susis usqe Persidi conterminis (qam urbem Choaspem alluisse constat) aqam jugiter petiisse, qoties convivia celebrarent, avt hilaria agitarent, viro doctiss. tam fidenter asseveranti, Plutarchus, opinor, multò minùs fidem habuerit, sed nec alius, credo, qisqam, nisi valdè nimis ταχυπειθής, facilè crediderit. Tum cœnas qidem secundas Persis antiqitùs in

usu fuisse refert idem Historicus, in qibus ἐπιφορήματα sive *bellaria* varia habebant, qâ in re cum inferiores sibi Græcos existimarent, dicere solebant, Ἕλληνας σιτεομένους, πεινῶντας παύεσθαι. qod parum rite cepit Valla, ubi vertit, *Græcos pastos jam demum non esurire ampliùs*. qum contrarium huic planè voluerint illi, *Græcos ubi edere desierint, adhuc esurire*. Verùm ante secundas illas vinum nevtiqam gustasse nullus dicit: nec verisimile est eos, (qos vino plurimùm deditos fuisse testatur) cum in primâ cœnâ, ditiores qi forent, *boves, eqos, camelos, asinos in furno tostos integros* (Herodotum avdis) apponerent, non latices simul Iacchicos exhibuisse, qibus carnes istiusmodi concoqerentur. Talmudistis Judaicis alioqi providos minùs futuros, qi ad *Leviathanis*, *Behemotis*, & *Zizis*, piscis, qadrupedis, alitis, magnitudinis portentosissimæ cujusqe, in Messiæ convivio qæ comedendæ sunt, carnes concoqendas ac digerendas, vinum ex Edenis vitibus confectum & in cellariis Adamiticis hoc fine reconditum, paraverunt. Vide Buxtorf. *Synag. Jud. c.36.* Qin nec si in cœnâ primâ, sive missu primo, aqâ Choaspicâ contenti Persæ agerent, in mensis secundis modum tenuisse inde conficeret; cum eo liberaliùs largiúsqe vini avidos homines *merum ingurgitaturos* (ut cum Plavto loqar) credere par sit, qia eousqe utiqe abstemii egissent. Verùm ista teste idoneo destituta gratis dicuntur.

De *Assuero* qod subjungitur; castigantur qidam, qi dixerint *ebrium* fuisse, cum Reginam accersiri mandaret; ipse avtem vult intelligi, id factum, cum *in missu*, sive περιφορᾷ *alterâ* jam ageret. At nec de periphorâ primâ, qæ *prandii canini* instar, (uti diverbio vulgari dicitur) ἄοινος fuerit, unde probetur, qod Viro doctiss. dicitur, qicqam istic comparet: et fundamento probabili magis nituntur illi, qos hîc tangit, cum Historia sacra disertè narret, *Regem à vino corde bonum*, h.e. animo hilari, cum existeret, ministris astantibus id in mandatis dedisse. Est. c.1. v.10. qæ formula & de Amnone usurpatur Reg. l.2. c.13. v.28. & ad hoc qod volunt illi accedit propé.

Sed qanam, qæso, ratione istos it refutatum? *Nam*, inqit, *vini inspectores habebant*, *qi convivas observarent*, *neqis alios*

ad potandum adigeret, &c. At ista qàm ἀσυστατα? qàm ἀνακόλουθα? *Rex id cum præciperet, ebrius non fuit; qia vini inspectores habebant, qi convivas observarent*, &c. Cæterùm missâ conseqentiâ, rem ipsam dispiciamus, ad qam incisum istud, de qo agitur, respicere Viro erudito censetur. Ex Athenæo qidem *lib.*10.à qo etiam Hesychius, & Pollux *l.6.c.3.* ex eodem emendandus uterqe, sumpsisse videntur, discimus; Athenis munus qoddam eorum fuisse, qi non οἰνοπῶοι, (qæ vox est nihili) sed οἰνόπ7αι, eidémqe ὀφθαλμοὶ dicerentur: sed nec qi *cœnarum præsides*, avt *conviviorum magistri*, sive *Modimperatores*, ut Varro, ac *bibendi arbitri*, ut Flaccus, existerent, uti Campensis, & alii nonnulli, referente Stephano, qi nec ipse improbare videtur; sed qi ad epulas publicas *lucernas facésqe* (nam noctu plerunqe illæ habebantur) procurarent ac præberent; nec *convivas*, sed pocillatores (nam & οἰνοχόους ab his diversos fuisse monet Athenæus) observarent, ne vinum interverterent, avt non singulis pro lege bibendi à modimperatore datâ, ex æqo porrigerent. Sic enim Athenæus, ἐφεώρων ἐν τοῖς δείπνοις, εἰ κατ' ἴσον πίνουσιν οἱ συμπόται· alioqi si de convivis ipsis intelligatur, sensus, contrà planè qàm vir doctiss. contendit, futurus est, *inspectorum* nempe istorum munus fuisse, ut convivas qosqe ad eandem vini qantitatem à bibendi Arbitro præscriptam havriendum adigerent. Utrovis modo ceperis, pro viro doctiss. nihil facit. Qo modo avtem apud Persas βασιλέως ὀφθαλμοὶ *Regis oculi* dicebantur, qi *exploratorum* munere apud eum fungebantur. (ita Xenophon *Institut. l.*8.) pari ratione apud Athenienses, non *convivii*, uti Vir doctus, sed Modimperatoris, sive Magistri cœnæ ὀφθαλμοὶ *oculi* dicebantur οἰνόπ7αι isti, qòd in *explorandi* munere eidem inservirent. Munus avtem εὐτελὲς, sive *ignobile*, notæqe nullius fuisse, cum ex Philino rhetore, docet Athenæus, tum & ex Evpolide Comico, qi in Πόλεσι, sive *Urbibus*, (fabulæ is est titulus) de Republicâ suis temporibus plurimùm immutatô conqeritur verbis illis,

Οὓς δ' οὐκ ἂν εἵλεσθ' οὐδ' ἂν οἰνόπ7ας πρὸ τοῦ,
Νυνὶ στρατηγοὺς λεύσσομεν. ———
Qos nec vinispices velletis eligi
Pridem, videmus nunc duces exercitus.

Ita nihil hæc omnia avt nostram de loco hoc sententiam infirmant, avt receptam etiam firmant qicqam; cum nec apud Persas *inspectores* istiusmodi in usu fuerint, nec inspectorum istorum munus hoc, qod vir doctus vult, fuerit; sed hoc utrunqe cum aliis, qæ constipavit istic, ipsius mera commenta sint.

Cap. VI.

Sensus alienos sæpe parere lingvarum imperitiam. De Hymni 119.v.109. instituta dissertatio. In manibus tuis, *pro,* meis, *Græci pleriqe; & Latini nonnulli: etiamsi id Hieronymus utrumqe disertè negat. ipse,* in manibus meis, *non,* manu meâ; *qo modo & Chaldæus.* In Dei manu esse, *qid sit. Læta pariter & tristia à Deo dispensari.* זְמָן *qid Eccl. 3. 1,4.* προθεσμία *scil. non* καιρός. *Tempestivitatis vis qanta.* חֵפֶץ negotium, res. Animam in manu, *sive* volâ, habere, *avt* ferre, *qid velit. et unde tractum. Expositiones variæ rejectæ. genuina prolata & firmata.* כַּף *qotuplex. an pro* alâ *unqam sumpta. pro fundæ cavo.* fundi *notatio jocularis. qâ ratione nunc securitatis sit, nunc discriminis. Formula exteris minùs familiaris. freqentiores,* in ore primo tenere, labiis extremis insidentem habere. *apud Xenarchum tamen reperiri. Hymni 128.v.2. ex Græcâ versione sensus discutitur.* Labores fructuum; *notio nihili. Verba Apostoli 2 Tim.2.6. expensa & explicata.* Ascetica, *qæ Basilio tribuuntur, cujus sint.* νομίμως ἀθλῆσαι *qid. Plato obiter emendatur. Plutarchus itidem.* καρποὶ, *Psaltæ alii, alii Apostolo.* καρπὸς *corporis humani pars qænam.* οἱ καρποὶ *Græco Interpreti* ἀντὶ τῶν χειρῶν.

QAm turpiter sæpenumerò halucinentur à lingvarum imperitiâ viri magni; qàm perversè paginam sacram interpretentur; qoties versione avt interpretatione genuinâ verâqe repudiatâ, vitiosas ineptásqe sectentur; qàm, ubi gratis hæsitant, extricare se incassum moliantur; qàm miros mysticósqe sensus, non tam è textu eliciant, qàm in textum inferant; non potest nescire, qi vel in veterum scriptis, vel

in ævi seqioris ac recentioris interpretationibus fuerit sedulò versatus. Ea res nimirum fravdi fuit summis alioqi viris in locis qibusdam enarrandis, è qibus duos hoc capite, vel explicandos, vel illustrandos suscepimus. Hymno 119.v.109. *Anima mea jugiter in manu meâ.* At Græci qidam, Ἡ ψυχή μου ἐν τῇ χερσί σου διαπαντός. atqe ita Apollinarius; nisi qod *cor* pro *animâ*, metro poscente, posuit.

Ἦτορ ἐμὸν παλάμῃσι διηνεκέως σέθεν ἴσχω.
Palmis jugiter endo tuis mihi cor retinetur.

Sed & Græcos secuti Latini pleriqe, *Anima mea in manibus tuis semper.* Hilarius; *Anima mea in manibus tuis semper.* i. *Totum qod vivit, Deo vivit.* Atqi si ita legeretur, aliud qiddam ex usu lingvæ sacræ indicaret: animam scil. suam à Deo custodiri; atqe ita Chrysostomi nomine qi prostat; & Theodoretus, & Cassiodorus, ὑπὸ προνοίας σου φρουρούμενος, *à tuâ providentiâ custoditus.* qo modo de suis Christus, esse eos *in Patris sui manibus.* Joan.c.10.v.29. & de justis Avtor sapientiæ Salomonis c.3.v.1. *Justorum animæ in manu Dei sunt.* nec secus ferè Evthymius; *Animam meam in manus tuas semper trado.* (qo modo idem Hymn.30.v.6.& Christus Luc. c.23.v.46.) *teqe ut illius custodem, protectorem ac moderatorem suscipio.* sicut Petr. ep.1. c.4.v.19. Vel etiam ad Dei placitum, non ad alius cujusqam arbitrium, vitam sibi continuari. qo modo de se ipse Hymn.31.v.15. *in manu tuâ sunt tempora mea. i. terminus & status vitæ meæ.* Junius. qanqam nec spreverim prorsus, qod Piscator: *tempora mea, sive læta, sive tristia.* Cui concinit illud Tragici in *Ajace flagellifero*;

Ξὺν τῷ θεῷ πᾶς καὶ γελᾷ κὠδύρεται·
Qivis dolet vel ridet, ut visum Deo.

ad qem locum Schol. ὁ θεὸς καὶ τὸ γελᾶν καὶ τὸ κλαίειν δίδωσι. atqe ita sumendum, qod Salomon Eccles.c.3.v.1,4. *Cuiqe* (vel homini, ut Chald. vel rei potiùs, ut alii pleriqe) *tempus determinatum est, & tempus negotio cuiqe sub cœlis. tempus flendi, & tempus ridendi.* זְמָן *tempus determinatum,* sicut ea vox usurpatur; Ester.c.9.v.26,31. & Nehem. c.10.v.34. & c.13. v.31. *à Deo* scil. ut rectè Piscator. itaqe exiliter nimis vetus interpres, *Omnia tempus habent:* nec commodè satis Junius, *Cuiqe* [sua] *est tempestas.* זְמָן enim istic non tam est καιρὸς;

de

de qo Avſonius ex Pittaci mente,

Γίγνωσκε καιρὸν, tempus ut noris, monet.
Sed καιρὸς iſte tempeſtivum tempus eſt.

Licet Gregor. Naz. ita cepiſſe videatur, *adv. Evnom. orat.*1. Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, ὡς Σολομῶντι κἀμοὶ δοκεῖ· καὶ τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γένηται. ut rei cuivis opportunitas & tempeſtivitas qædam ſit, qâ obſervatâ cum licitè, tum & commodè fieri qeat. juxta illud M. Antonini *l.* 12. §.35. τὸ εὔκαιρον μόνον, ἀγαθόν. et Libanii *orat.*19. τὸ φύσει καλὸν τοῦ καιροῦ στερηθὲν οὐ τοιοῦτον ἀπέβη. itaqe Pindarus *Pyth. ode* 9. ὁ καιρὸς παντὸς ἔχει κορυφάν. Et Sophocles apud Svidam,

———— καιρὸς γὰρ ἀνδράσι
Μέγιστος ἔργου παντός ἐστ᾽ ἐπιστάτης.
————*Maximum opportunitas*
In hominum agendis rebus imperium obtinet.

Atqe ita etiam Abraham Eſdræ filius intelligit ; qi hinc colligit, debitorem eſſe unumqemqe in ſuâ tempeſtate exeqendi rem qamqe ; addítqe, ex Salomone, ibid. v.11. *pulcrum eſſe qodqe, ubi tempeſtivè agitur.* qod tamen de Deo Concionator ſacer, non de homine dixit ; Deum ſcil. ita universa diſponere, ut in eis, qatenùs ab ipſo proveniunt, εὐταξία pulcerrima reperiatur. ſed זְמָן hîc potiùs eſt, qod Græci προθεσμίαν, *tempus præſtitutum*, vel, ut Tigurinus habet, *præfinitum.* hoc enim vult Rex ſapientiſſimus, ita à providentiâ divinâ res humanas diſponi, ut varias ſortiantur viciſſitudines ; habituríqe ſint mortales, dum ſub ſole degunt, velint nolint ipſi, nunc naſcendi, nunc denaſcendi ; nunc lætandi, nunc lugendi occaſiones ac tempora, eiſdem à Deo præſtituta : juxta illud Senecæ, *de provid.c.*5. *Scio omnia certâ & in æternum dictâ lege decurrere,* (qod Marcus Imper. l.7. §.31. πάντα νομιστί) *non ut putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. olim conſtitutum eſt, qid gavdeas, qid fleas. decernuntur iſta, non accidunt.* Idem *epiſt.* 96. Proinde nec חֵפֶץ *voluntatem* avt *conſilium*, cum Junio ; avt etiam *rem cupitam*, cum Druſio, *qæſt.l.*3. *c.*80. verterim. neqe enim avt *naſci conſilii* res eſt, naſcenti ſaltem, avt *res cupita* ſunt *flere, lugere, plangere, perdere,* qæ inter reliqa, qibus tempus aſſignatum fertur, eo loci recenſentur. malim, *negotium* ; et ſic Chald. עִסְקָא, vel genera-

generaliùs etiam *πρᾶγμα, rem,* etsi Drusio id minùs placeat; atqe ita Græci reddiderunt cum hoc loco, & infrà vers. 17. tum & cap. 8. v. 6. ubi idem denuò repetitur; unde & expositio ista confirmatur; qum subjiciat Ecclesiastes noster; ideo mali multum mortalibus incumbere, qia, etiamsi cujusqe rei tempus & ratio existat, ipsi tamen qid futurum sit, nescii existant; qum nimirum rerum istiusmodi tempora præstituta Deus penes se recondita contineat, uti suos monuit Dominus Christus. Act. c. 1. v. 7. qin & cap. 5. v. 8. τὸ חֵפֶץ apertissimè sic usurpatur; *Si oppressionem pauperis, jurísqe ac justitiæ interversionem in provinciâ aliqâ videris, noli mirari* עַל־הַחֵפֶץ *de re istâ.* ἐπὶ τῷ πράγματι. Græc. Accedit & Salomonis Jajri avtoritas, qi כָּל־חֵפֶץ hîc exponit, כָּל־דָּבָר *rem omnem.* monétqe eo significatu usurpari vocabulum istud in lingvâ Talmudicâ. qin & זְמָן idem interpretatur עֵת קָבוּעַ *tempus fixum, constitutum,* apud Deum scil. qamdiu istiusmodi cuncta sint duratura. Non igitur de prudentiâ humanâ, sed de providentiâ divinâ locus intelligendus est. Ita Orosius in apologet. *Avdi Salomonem super ordinatione temporum & Dei constitutione testantem; Omnia tempus habent; & suis spatiis transeunt universa sub cœlo. -Deinde alio loco dicit; Justum & impium judicabit Deus: & tempus omnis rei tunc erit.* Sed & Orosio prior Gregorius, non Nazianzenus, cujus inter scripta reperitur, sed Neocæsariensis, qod ex Ruffini *hist. Eccles. l. 7. c, 25.* discimus, *in Ecclesiast. metaphrasi. c. 3.* χρόνος γὰρ οὗτος πάντων γέμει τῶν ἐναντιοτήτων· ὀξυῤῥόπως τῶν πραγμάτων ἐξ ἀγαθῶν εἶναι δοκούντων εἰς ὁμολογούμενα κακὰ μεταπιπτόντων. *Enimverò hoc tempus contrarietatum qarumvis est refertissimum. rebus humanis ex eis qæ bona videntur in mala certissima celerrimè mutantibus.* Atqe hæc occasione lectionis vitiosæ, parúmqe commodæ ejusdem interpretationis. Ad Hymnographi locum regredimur, qem Hebraica scriptura sic exhibet, נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד *Anima mea jugiter in manu meâ:* qanqam Hieronymus *Epist. ad Suniam & Fretelam,* non כַּפִּי sed כַּפַּי legit, *in manibus meis.* prout & Chaldæus, qi עַל גַּב יְדַי, habet, qasi *ad manus,* vel *manibus assidentem* dixeris. nec *apud Hebræos* tantùm, sed & *apud Septuaginta,* & *apud omnes interpretes,* idem scriptum esse affirmat, *in manibus meis,* non

in manibus tuis. cum tamen contrà planè apud Sept. χερσί σου. hodie legatur. et cum Ambrosius, tum & Avgustinus itidem, in plerisqe codicibus, *tuis*, legi asseverent. etiamsi reverâ apud Latinum Veterem in codicibus hodiernis, *manibus meis*, habeatur. Addit Hieronymus, *omnes apud Græcos Ecclesiasticos interpretes locum istum sic edisserere.* qod ut verum fuerit de eis, qi Hieronymum antecesserant, qorum scripta maximâ ex parte jam interierunt; at de seqentis ævi enarratoribus secùs se habet, uti ex Theodoreto, Chrysostomi qi nomen præfert, & Evthymio liqet. Verum lectionem hanc Avgustinus ubi proposuerat; *hoc*, inqit, *qomodo intelligatur, ignoro.* tum nonnulla subjungit longiusculè petita, qæ nihil ad rhombum; sed versioni priori inhærere præoptat. Arnobii verò nomine qi scripsit in Psalmos. *Animam suam in manibus habet, qi semper eam exituram considerat.* Et Bernardus *in Vigil. Natal. serm.* 3. *Sicut, qod in manibus nostris tenemus, non facilè obliviscimur; sic nunqam obliviscamur negotium animarum nostrarum, & illa cura principaliter vigeat in cordibus nostris.* At Ambrosius aliter interpretatur; *Anima mea in manibus meis, hoc est, in actibus, in operibus, semper.* Qod idem planè Remigius; sed & Gregorius ferè Rom. *in Job. l.* 11. *c.* 19. *Animam in manibus portare, est intentionem cordis in operatione ostendere. qi ergo intentionem suam per opera insinuat, animam suam in manibus portat.* Verùm à versione istâ mox denuò resilit, & ad vitiosam illam pronus fertur Ambrosius, in qâ etiam explicandâ multum se torqet; multáqe congerit, qæ nec secum invicem, nec cum verbis ipsis satis conveniant. interim tamen imprudens in illam illiusqe sensum genuinum fortè magis, qàm arte incidit, dum obiter monet: *justum domino posse dicere in periculis positum; Propter te qotidie morior, qotidie periclitor. propterea in manibus meis anima mea.* atqe ita Hieron. Est breviter hic sensus: *Qotidie periclitor, & qasi in manibus meis sangvinem meum porto.* Rectissimè. Hebræis enim *anima in manu posita*, vitam periculo ac discrimini expositam designat. qod etiam significantiùs exprimi posset, si verteretur, *Anima mea in volâ meâ.* (qod Aqila forsan voluit, cum ἐν ταρσῷ μου reddidit.) hoc enim כף propriè significat. qod de tribus corporis partibus enun-

enunciatur. est enim כַּף יָד *vola manus.* כַּף־רֶגֶל *planta pedis.* Genes. c.8.v.9. & כַּף־יָרֵךְ *curvatura*, sive *commissura femoris*. Genes.c.32. v.25. nam qod כַּף etiam pro alâ usurpari affirmat avtor *Exercitationum in Legem Mosaicam de leg. ceremon. l.1. exerc.9.* exemplo planè carere videtur. nec occurrit qicqam qod vel svadeat, multò minùs exigat, בְּכַפִּי Hymn.7.v.4. *in alis* potiùs, uti ille vult, qod esset בִּכְנָפַי qàm *in manibus meis*, qod disertè significat, exponi. Rectè Abraham Esdræ; ideo, inqit, כַּף i. e. *manum* nominavit, qia eâ homines cædere & occidere solent. Qod itaqe Lyrodus noster ait; *Anima mea jugiter in manu*, sive, *in volâ, meâ*, metaphora est ab eis ducta, qæ cum in manu, vel manus etiam volâ gestentur, facillimè excidunt, & excidendo vel amittuntur vel intercidunt. Tale est & Jobi illud c.13.v.14. *qamobrem tollere cogor carnem meam dentibus meis? (ita scil. dilaceratam, ut particulas ejus dentibus prehendere & auferre possim?* Piscat.) *& animam in volâ gestare?* è qâ utiqe facillimè excidat. Illud Jephtachi Judic.c.12.v.3. *Posui animam meam in manu meâ, & trajeci ad Ammonitas.* i. *non sine vitæ periculo trajeci:* ut rectè Drusius *observ.l.2.c.18.* Illud Jonathæ de Davide Histor. Reg. l.1.c.19.v.5. qod ad locum hunc adducit R. Abraham; *Posuit animam suam in manu suâ, & percussit Philistæos.* i. cum vitæ suæ periculo percussit illos. Illud sagæ ad Savlem ibid.c.28.v.21. *Posui animam meam in manu meâ, & avscultavi verbis tuis.* i. vitæ discrimini me exposui, qò morem tibi gererem. Josephus Gorionides *l.5. Bellum hoc confeci, & in manu meâ animam meam posui.* qod Homerus dixit *Iliad.1.v.322.*

Αἰεὶ ἐμὴν ψυχὴν παραβαλλόμενος πολεμίζειν.

Jugiter exponens animam mihi belligerando.

De Malachiâ Hiberno ad Archiepiscopatum Armachanum evocato, in qo graves & enormes admodùm invaluerant excessus, qos corrigere arduum nimis videbatur, Bernardus in *Oratione funebri: Animam suam in manibus suis ponens, accessit intrepidus, suscepit Archiepiscopatum, tradens sese discrimini manifesto, ut tanto crimini finem daret.* Illud obiter observatu non indignum, qum adversâ plane invicem mente formula ista, qâ *manu teneri* vel *gestari* aliqid dicitur, nunc

in *securitatis* significatu usurpetur, ut qum *in manum Dei deponi*, Hymn.31.v.5. Luc.c.23. v.46. & Petr. ep.1. c.4. v.19. vel *in manu Dei aliqid haberi* dicitur, Joan c.10. v.29. & Sapient.c.3.v.1. qia utiqe nec ibi positum qisqam abripere, nec eô mali qicqam attingere possit. nunc contrà ad *discriminis* designationem adhibeatur, uti ex locis illis omnibus suprà positis paret; respectu diverso ista necessariò dici. forsan avtem in priore significatu, ad ea respicitur, qæ manu eâqe complicatis digitis compressâ, tenentur robusti alicujus, qalis Milo prædicatur, qi, uti Ælianus *Var-hist.l.2.c.24.* & Pavsanias in *Eliac.l.2.* malum punicum ita manu continebat, ut nec alius qisqam vi eximere posset, nec ipse tamen comprimendo elideret. unde de eodem Plinius *hist. nat. l.7. c.20. Malum tenenti nemo digitum corrigebat.* pro qo frustra, *corripiebat*, substitutum eunt. in posteriore ad ea, qæ manu apertâ, sive in volâ gestantur, & vel eripi, vel elabi proclivia sunt; sicut & ea qæ בְּכַף הַקָּלַע *in fundæ cavo*, sive *volâ*, (nam & de hac etiam adhibitum reperitur) habentur, facilè, ubi occasio est, excutiuntur. unde Cicero in *carmine joculari*, (si Donato *in Terentii Evnuchum* fides)

Fundum Varro vocat, qâ possit mittere funda,
Ni lapis exciderit, qâ cava funda patet.

restitui Varronis nomen pro eo, qod in excusis, *verò*, legitur. qanqam alias vocabuli illius notationes Varro dederit. *cava funda* est τὸ κοῖλον τῆς σφενδόνης, *cavum fundæ*; qod utrumqe etiam tam Græcum qàm Latinum, de manu pedéqe itidem, prout כַּף Hebræis, usurpatur. Verùm istud, prout libuerit, accipiat qisqe per me licet. Pro eo avtem qod *animam in manu ponere* eis locis, *animam projicere* alibi dicitur. qod enim de se Jephtha Judic.c.12. v.3. אָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי *posui animam meam in manu meâ*: Jotham de patre suo, idem dictum volens, cap.9.v.17. יַשְׁלֵךְ אֶת־נַפְשׁוֹ. Græc. ἔῤῥιψε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, *projecit animam suam.* i. periculis objecit, οὐ φιλοψυχήσας, ἀλλὰ ῥιψοκινδυνήσας, qasi nullam animæ. i. vitæ suæ, rationem haberet. qanqam Latinis *animum projicere* aliud est, nempe abjicere, despondere. *Nec projecit animum, projectus.* Senec. *epist.*13. Cæterùm eo magis in loci hujus sensu halucinati sunt prisci illi, qia phrasis ista in eis lingvis, qas callebant ipsi,

vix deprehendatur. Nullum enim ex omnibus tum Græcis, tum Romanis ſcriptoribus occurrere refert V. C. Iſaac. Caſavbonus, qo vix qiſqam diligentiùs utriuſqe lingvæ ſcripta excuſſit, qi formulâ iſtâ ſit uſus, præter Xenarchum unum in *Pentathlo*, qem Athenæus *l.* 13. adducit in hæc verba:

> Ἀεὶ δὲ τετρεμαίνοντα, καὶ φοβούμενον,
> Δεδιότα, ἐν τῇ χειρὶ τὴν ψυχὴν ἔχοντα.
> *Trementem jugiter, plenum formidine,*
> *Semper paventem, animámqe geſtantem in manu.*

Affine huic forſan, diverſum tamen pavlò, Polemonis illud de Cynagiro in Callimachi *epitaphio.* Ἀποτμηθεὶς τὴν χεῖρα, ἔπεσεν εὐθὺς, ὥσπερ ἑτέραν οὐκ ἔχων, ἀλλ᾽ ἐν τῇ δεξιᾷ τῆς ψυχῆς αὐτῷ κειμένης *Abſciſſâ manu, concidit ſtatim, qaſi alteram non haberet, ſed in dextrâ ſitam animam geſtaret.* Græci aliâ fere formulâ idem exprimunt, nec eleganti minùs illâ, qod Hebræi hac volunt. *Animam in ore primo teneri, in labiis extremis haberi,* vel *eiſdem* etiam *inſidere,* tanqam è corpore mox evolaturam, dicunt. Plato, lavdante Gellio *l.* 19. *c.* 11.

> Τὰν ψυχὰν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
> *In labiis animam mî, Agathonis ad oſcula, habebam:*

nam Gellianam, qia laſcivior eſt, verſionem, an paraphraſin, miſſam facio. Baſſus apud Senecam *Epiſt.* 30. *Non dubitare ſe, qin ſenilis anima in primis labiis eſſet.* Amphitryo in Senecæ *Hercule furente, act.* 5.

> ——— *hanc animam levem,*
> *Feſſámqe ſenio, nec minus qaſſam malis,*
> *In ore primo teneo.* ———

Nec abſcedit longè, qod Lucianus in *rhetorum magiſtro,* Πρόχειρον τὸ ψεῦσμα, καὶ ὅρκος ἐπ᾽ ἄκροις ἀεὶ τοῖς χείλεσιν. *Præſto mendacium, & juramentum ſemper in labiis extremis.* unde facilè promptéqe ad omnew occaſionem prodeat. Sed à formulâ iſtâ per idiomatis inſcitiam perperam habitâ, ad aliam tranſimus.

Hymno 128. v. 2. Hominis Deum verè timentis, ritéqe colentis, ſortem beatam prædicans Hymnographus, inter alia, *Labore,* inqit, *manuum tuarum veſceris.* Id Græcus ſic expreſſit, τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι. Qod Avguſtinus reddidit: *Labores fructuum tuorum manducabis.* & qod malè

verterat, vel versum offenderat, nihilo meliùs enarrans: *Qasi perversè videtur dicere non intelligentibus. debuit enim dicere, fructum laborum tuorum manducabis. multi enim manducant fructum laborum suorum: qis manducat labores? nemo, inqam.* Mox: *Qid sibi vult, labores fructuum tuorum manducabis? modò labores habemus; fructus posteà erit. modò labores fructuum, posteà fructus laboris.* Hæc illi; adjectâ etiam dissertatione benè longâ, qâ sensum istum scilicet vel confirmaret, vel expediret. Id nimirum avtumavit voluisse Vatem, qod Apostolus ad Timotheum ep. 2. c. 2. v. 6. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. qod Beza mihi rectè vertisse videtur; *Agricolam oportet priùs laborando fructus percipere.* (πρῶτον, ἀντὶ τοῦ πρότερον, ut Tim. ep. 1. c. 5. v. 12. & Apoc. c. 2. v. 4.) Et Calvinus explicasse, in sensum hunc; *non antè agricolas fructum colligere, qàm in terræ culturâ, satione aliisqe sudaverint.* ut τὸ πρῶτον ad κοπιῶντα, non ad μεταλαμβάνειν referatur; & eôdem spectet, qò id qod proximè dixerat, *Athletam neminem coronari, priusqam decertaverit;* atqe etiam νομίμως. i. πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως νόμον φυλάττων, *certaminis lege omni observatâ,* ut Jo. Chrysostomus. τῷ μηδὲ μικρὸν μὲν παριέναι τῶν διατεταγμένων, οὕτως δὲ ἕκαστον ποιῆσαι, ὡς προσετάγμεθα. *ut ne minimum qidem omittatur eorum qæ præcipiuntur, & ita singula perficiantur, prout est præceptum.* Basilius Cæsariensis, an Evstathius Sebastiens. (huic enim à nonnullis constanter attribui *ascetica* illa monet Sozomenus *hist. Eccles. l. 3. c. 13.* & ex Sozomeno Nicephorus *l. 9. c. 16.* & *l. 13. c. 29.* ex Nicephoro Nicetas *in Greg. Naz. orat. 30.*) in *proœm. ad præcept. latiores.* qæ & *orat. de rerum abdicat.* Ἀθλητικῷ νόμῳ δεῖ σε πολιτεύεσθαι· εἰ δὲ μὴ, οὐ στεφανοῦσθαι· ἀθλητικῷ νόμῳ dixit, (qo modo de Musico Lucianus *ad indoctum libros coementum,* κατὰ τὸν νόμον τῆς τέχνης, verbis illis, Ἄισας δεξιῶς, καὶ κιθαρίσας κατὰ τὸν νόμον τῆς τέχνης, ἐκράτει καὶ ἀνεκηρύττετο.) qod Apostolus νομίμως. qo vocabulo in eodem argumento usus est Galenus *ad Hippocr. aphorism. 18.* Φυλάττονται δὲ αὐτὸ μάλιστα καὶ οἱ γυμνασταὶ, καὶ οἵγε νομίμως ἀθλοῦντες. Plato *de leg. l. 8.* Ἃ δὲ τὸν μὴ παθόντα, ἢ ποιήσαντα δεῖ νικᾶν, καὶ εἰς ὁπόσα, καθάπερ νῦν ἐν τῇ πάλῃ διενομοθετήσαντο οἱ περὶ τὴν πάλην αὐτὴν, τί τὸ καλῶς παλαίοντος ἔργον, καὶ μὴ καλῶς, ταυτὸν δὴ καὶ τοὺς περὶ ὁπλομαχίαν ἄκρους

πρ-

παραμελοῦντας, χρὴ τούτους συνομοθετεῖν κελεύειν, τίς νικᾶν ἀεὶ δίκαιος περὶ ταύτας ἂν τὰς μάχας, ὅ, τι μὴ παθὼν ἢ δράσας. leges vult in armis decertantibus præscribi, qid facere, qid fugere debeant, ut pro victoribus habeantur. verba novissima docent, ita ut nos exhibuimus, prima legenda, non μὴ ποιήσαντα, qod codices impressi habent, qos & Serranus secutus est. Verùm ista obiter de voce νομίμως, & imagine Apostolicâ à re athleticâ translatâ, qæ illi alteri, à re rusticâ, involutiùs pavlò propositæ, explicandæ opem optimè ferat. Itaqe utrumqe simul conjunxit *Asceticorum* avtor in *Proœm. ad præcept. ascet.* Τίς, inqit, ἐν καιρῷ τῆς σπορᾶς οἴκοι καθήμενος, ἢ καθεύδων ἐνστάντος τοῦ θερισμοῦ τὸν κόλπον ἐπλήρωσε τῶν δραγμάτων; τίς ἐτρύγησεν ἀμπελῶνα τῶν μὴ παρ' αὐτοῦ πεφυτευμένων; ἐκείνων οἱ καρποὶ, ὧν καὶ οἱ πόνοι. αἱ τιμαὶ καὶ οἱ στέφανοι τῶν νενικηκότων εἰσί. τίς στεφανοῖ τὸν μηδὲ ἀποδύντα πρὸς τὸν ἀντίπαλον, ὁπότε οὐ νικῆσαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως ἀθλῆσαι, κατὰ τὸν ἀπόστολον. Hunc locum spectasse patet clarissimè. Atqe hoc est qod Xenophon *Cyri institut. l.* 1. Πόνοι, τοῦ ζῆν ἡδέως ἡγεμόνες. vel potiùs, qod *adversus Epicurum de vitâ jucundâ* Plutarchus. Ἀθληταὶ στέφανον, οὐκ ἀγωνιζόμενοι οὐ λαμβάνουσι, ἀλλὰ ἀγωνισάμενοι καὶ νικήσαντες· οὕτω καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τὰ νικητήρια τοῦ βίου μετὰ τὸν βίον ὑπάρχει. ubi in collationis inciso primo, altera forsitan negativa delenda fuerit, alioqi sensus futurus est: Athletæ, qi non decertant, sive, nisi decertent, coronam non accipiunt; qum avtoris mens sit, *Athletæ non decertantes coronam accipiunt*, sive, *non coronantur, dum adhuc decertant, sed ubi jam decertaverint & vicerint. eodem modo vitæ probæ peractæ præmia post eam jam exactam bonis conceduntur.* qod Apostolus epistolæ dictæ cap. 4. v. 7, 8. vitæ exitu imminente, qasi ἐπινίκιον decantans, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι· τὸν δρόμον τετέλεκα· τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ στέφανος. *Certamen præclarum certavi: cursum absolvi: fidem custodivi. superest jam accipienda corona*, &c. Veruntamen non desunt, qi Apostoli priora illa aliter qàm qod dictum est, accipiant. In his Syrus est, qi sic μεταφράζει, *Agricolæ qi laborat, convenit, ut primus de fructibus suis cibetur.* Jo. item Chrysostomus; (licet Nic. Faber *agonist. l.* 3. *c.* 25. secùs sentiat) qi sic παραφράζει. ὥσπερ ὁ γεωργὸς οὐκ ἀνόνητα πονεῖ, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πόνων

τῶν

τῶν οἰκείων. οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον εἰκός. qem & Oecumenius secutus: τῆς ὠφελείας τῶν μαθητῶν πρῶτος ὁ διδάσκαλος ἀπολαύει παρὰ θεῷ, ὥσπερ τῶν καρπῶν ὁ γεωργός. Sed & Theodoretus; πρὸ γὰρ τῶν κεκτημένων οἱ γηπόνοι μεταλαγχάνουσι τῶν καρπῶν. *Agricolæ enim ante possessores fructuum fiunt participes.* è recentioribus item Piscator; cui insolens admodum videtur trajecto illa. is sic explicat; *Sicut agricola, qi sedulò laboraverit in agro suo colendo, primus & ante omnes alios, fructus inde natos percipit: sic etiam tu, si sedulò laboraveris in agro Domini, qæ est Ecclesia, colendo, primus & ante omnes auditores tuos percipies laboris tui fructum, viz. eximiam gloriam & fœlicitatem in cœlo; secundum illud Danielis c.12. v.3.* At hoc esset, non *ante*, sed *supra* discipulos. Deniqe Jo. Lejfildus noster, non cum discipulis doctores, sed ipsos inter se committens: ὁ κοπιῶν, *qi plurimum laboris etiam difficilis subit*, ut ep.1.c.5. v.17. οἱ ἐν λόγῳ κοπιῶντες. atqe ita etiam Chrysostomus; οὐχ ἁπλῶς γεωργὸν εἶπε, ἀλλὰ τὸν κοπιῶντα· οὐδὲ ἁπλῶς κάμνοντα, ἀλλὰ τὸν κοπιώμενον. *Qi* ergo *reliqis plùs laboraverit, & operi Dominico insudaverit*, (qod de se Apostolus ipse, περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. Corinth. ep.1.c.10. v.15.) *is primus laboris sui mercedem præmiúmqe feret*.. **he that laboureth hard, shall first be served.** qò & idem trahit illud ad Corinth. ep.1.c.3. v.8. τὸν ἴδιον μισθὸν κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. *unusqisqe suam* sive, *peculiarem, accipiet mercedem secundum peculiarem laborem suum.* qod Tho. Mortonus noster, acutus sanè accuratúsqe scripturæ sacræ interpres, de mercede, *non salutis, sed lavdis* intelligit. *Merces enim*, inqit, *hæc nihil aliud est qàm lavs muneris rectè præstiti, qam unusqisqe à Deo reportabit; juxta illud* Cap.4.v.5. *unicuiqe à Deo erit lavs sua.* Urget Lejfildus qod seqitur. Νόει ἃ λέγω. *intellige qid dicam.* mysterium aliqod subesse monet. Et Chrysost. ταῦτα εἴρηται ἐν παροιμίᾳ καὶ παραβολῇ. At hoc ipsum Beza excipit, qod hæc sententia perobscura ac pene allegorica videri possit. nec aliud certè Chrysostomus voluit, qàm ista qæ dixerat, qasi tropica & proverbialia esse; qod utrovis modo acceperis, verissimum est. Verùm optimè Calvinus; *Hoc non addidit propter similitudines qas posuit, sed ut sibi ipse suggereret, qanto præstantior sit sub Christi avspiciis militia, & qanto amplior merces. nam vix*

assiduâ

assiduâ meditatione hoc tandem sentimus.

Sed domum tandem redeamus. Alii planè sunt καρποὶ, de qibus Apostolus, alii καρποὶ qos Græcus Hymni interpres volebat. qâ in re Avgustinum, & Prosperum (si sunt saltem illius *in Hymnorum partem posteriorem commentarii*) halucinatos, cum lingvam Græcam minùs callerent, nihil est mirum. Origenem Græcum, in Hebræis etiam versatum, *in Rom. l.* 1. *c.* 1. ad eundem lapidem impegisse, est qod magis qis miretur. Verùm mentem interpretum germanam tandem avdiamus. Ἄρθρον χειρὸς καὶ βραχίονος καρπός. καρπὸς est *manus cum brachio commissura; pars illa qâ manus cum brachio conjungitur & committitur.* ex Aristotele *de partib. animal.* Evstath. *ad Iliad.* ε. sive ut idem explicatiùs pavlò, *ad Iliad.* σ. τὸ μεταξὺ συνάπτον χειρὸς καὶ πήχεος. *illud qod intercedit inter manum & cubitum, eámqe isti annectit.* Idémqe rursus *ad Odyss.* η. ἄρθρον χειρὸς, μεταξὺ βραχίονος καὶ θέναρος. *manus junctura, qæ inter volam & brachium intercedit.* Latinè qomodo nuncupetur, nondum comperi. nos dicimus **the wrist**. is est enim locus, ubi pulsus explorari solet: qod ex Galeno discimus *de dogmat. Hipp. & Plat. l.* 1. *c.* 9. αἱ κατὰ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν ἀρτηρίαι, ὧν ἔθος ἡμῖν ἐστιν ἅπτεσθαι πυρετῶν διαγνώσεως ἕνεκα. atqe hi sunt καρποὶ, (qod dictos illos fefellit) καρποὶ χειρῶν, non καρποὶ δρυῶν, qos Hymnorum interpretes Græci voluerunt, & pro *manibus* ipsis, qæ hisce cubito junguntur, posuerunt, qia ad manuum usum liberum validúmqe hi plurimum conducunt, nec hæ nisi illorum ope & ministerio adjutæ, qicqam ferè conficere possunt. Vidit hoc Theodoretus, *Planum est,* inqit, *Septuaginta interpretes* καρποὺς, οὐ τὴν ἐπικαρπίαν καλέσαι, ἀλλὰ τὸ μόριον τῶν χειρῶν, *non fructuum perceptionem vocasse, sed manuum partem.* itaqe qod illi καρπῶν, Aqila & Symmachus exactiùs apertiúsqe vertendo χειρῶν dixere. *Laboribus vesci,* est fructibus inde provenientibus frui. τὸ τῶν οἰκείων ἀπολαῦσαι πόνων. Chrysostom. sicut contrà de impiis improbísqe Parœm. c. 1. v. 31. *comedent de fructu viæ suæ, & ex consiliis suis saturabuntur.* i. impietatis improbitatísqe suæ pœnas commeritas abundantissimè percipient ac perpetientur.

 Cap.

Cap. VII.

Verba Domini Joan. 4.35. discutiuntur. ἐναντιοφανὲς, qod illis subest. Origenis allegorica interpretatio rejecta. Camerarii itidem de anni currentis exitu. Hebræorum idiotismus. Scriptura varia. recepta minùs necessa: iò non solicitanda. Hejnsii, de qadrimestri messis spatio, Heracleonis etiam fuisse. Nec Camerario, nec Hejnsio favere Theophylactum. Proverbium haberi, qi opinati sint. horum, alii de laboribus intermissis, alii de frugibus serotinis, alii de messe speratâ, interpretati. Proverbii probatio nulla exhibita. qadrimestre *spatium, pro exiguo, minùs verisimile.* חַג הַקָּצִיר *Pentecostes festum cur dictum;* חַג הָאָסִף *tabernaculorum. Interpretatio simplex, jam olim recepta, asserta & firmata. Tempus anni, qo istud locutus Christus. messis Judæis intra qot & qos menses consummata. Pascha Judaicum Messis initium. messis duplex in dicto Dominico.*

HAbentur hæc Domini Christi verba, Joannis c.4.v.35. *Annon vos dicitis,* ὅτι ἔτι τετράμηνόν (sive, ut alii habent, τετράμηνος,) ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; *superest adhuc spatium qadrimestre, & messis erit,* sive, *post spatium qadrimestre affutura est messis? ecce, dico vobis, attollite oculos vestros, & regiones videbitis jam esse albas ad messem.* ἀσύστατα fronte primâ, loqi videtur. qomodo enim messem indicat propinqam segetum flavedo, si menses ad messem qatuor adhuc supersunt? In nodo hoc solvendo multùm torqent se viri summi, hiqe plures. Origenes, solus, qantum ego possum asseqi, verba illa, ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται, ἀλληγορικῶς interpretatur, de messe spirituali, & mensibus nescio qibus mysticis; ut sit præoccupatio eorum qæ excipere poterant discipuli, ad ea qæ dicturus erat de messis hujusce propinqitate; difficiliora scil. esse qæ à Christo docentur, qàm ut possit ad horum apprehensionem tam citò perveniri: & de qatuor elementis suo more nugatur, tam putida, ut recensere pigeat prorsus, nec qenqam putem astipulatorem sibi hactenùs nactum. Camerarius, referente Lud. Dievsio, intelligit, *restare adhuc de*

anno

anno tum currente menses qatuor. ducit enim initium anni ab ingressu solis in signum Libræ. proinde tempus, qo istud proferebat Christus, in messem incidisse. hoc ergò vult Dominum dixisse. *restat tantùm qadrimestre spatium ad anni præsentis exitum, & messis tempus, qod eo spatio annum exeuntem anteverterit, jam instat.* Cæterùm adversus interpretationem istam opponit Vir doctissimus, annum politicum à Tisri initium sumpsisse. at inde ad Nisan, qo tempore hæc dicta vult, menses sex intercedere. ut totidem fere utiqe alteri ad exitum superfuerint. posset regeri, sumi à viro doctissimo de tempore dicti dominici id pro concesso, qod nondum probatum sit, nec Camerarius ei forsan largiretur. Verùm reverâ coacta nimis videtur ea interpretatio. Rectè enim Beza observat ex Hebræorum idiotismo dici; ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. *adhuc qatuor menses sunt, & venit messis.* pro eo qod est, post qatuor menses messis aderit. sicut Genes. c.40. v.13,19. *adhuc tres dies, & tollet caput tuum Pharao.* Jonæ c.3.v.4. *adhuc 40. dies, & Ninive subvertetur.* Esajæ c.16.v.14. *adhuc tres anni, & gloria Moabi absumetur.* Hoc ipso in Evangelio c.14.v.19. ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι θεωρεῖ. *adhuc pavlulum, & mundus non videt.* i. videbit, *me ampliùs.* Et Hebr.c.10. v.37. ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, καὶ ὁ ἐρχόμενος ἥξει. *adhuc pusillum qantulumcunqe, & qi venturus est, veniet.* Sed Camerarius, qò interpretationem suam stabiliat, ait in veteri codice scriptum offendisse, ὅτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. eandémqe scripturam in MS. Rutgersiano invenisse se testatur V.C. Dan. Hejnsius. Verùm etiamsi dematur ἔτι illud, sensus idem nihilominùs restare poterit. Sic enim etiam citra particulam illam Evangelista idem cap.16.v.16. Μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με. *pavlulum temporis spatium, & non videbitis me: & rursus pavlulum, & videbitis me denuò.* Cæterùm de sensu verborum vir summus in suis illis *ad Nonnum exercitationibus* eruditionis reconditæ refertissimis, *cap.*12. à Camerario discedit. Hebraismum esse avtumat, qem ad verbum Hellenistæ sic efferrent, ὅτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ἐν αὐτῷ θερισμός. hoc est: τετράμηνός ἐστιν ἐν ᾧ θερισμός. huic interpretationi statuminandæ Theophylactum accersit; qi, ὑμεῖς μὴ λέγετε, ἀντὶ τοῦ νομίζετε, ὅτι ὁ θερισμὸς ἐν τῇ

τετραμήνῳ ταύτῃ ἔρχεται. Vult itaqe, ſicut ἑορτὴν θερισμοῦ Pentecoſten Moſi, ita τετράμηνον θερισμοῦ dici *eam anni partem, cujus initium Niſan, in qâ duo Regalim Paſcha & Pentecoſte concurrerent, qorum altero initium, altero finem ſumebat meſſis.* Hujus avtem interpretationis non ille primus avtor extitit: Heracleonem enim Origenes refert Domini verba iſta *de meſſe qæ inſtabat eorum qæ generantur* accepiſſe, perinde qaſi meſſis iſta ſpatium qatuor menſium determinatum habeat. Ita non de qatuor, qi ad meſſem ſupererant, ſed de qatuor, intra qos meſſis confici ſolebat, menſibus, locutum Dominum, avtumabat. Verum nec à receptâ ſcripturâ citra neceſſitatem inſignem recedere tutum ſatis videtur; qod neceſſe fuerit, ſi interpretationem hanc admittimus; nec qem V.C. advocat, Theophylactum, hoc qod ipſe opinatur, voluiſſe, docent qæ ſubjicit, ὁ αἰσθητὸς δηλαδή. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πάρεστιν ὁ νοητὸς θερισμός. *meſſem ſpiritualem ait jam adeſſe, illam alteram non item.* Theophylacti verba illa, ὁ θερισμὸς ἐν τῇ τετραμήνῳ ταύτῃ ἔρχεται, non ſunt ita intelligenda, ac ſi dixiſſet, *triens anni ille in qo meſſis habetur jam adeſt,* (qo modo Theophylactum Camerarius itidem explicat) *ſed intra trientem anni, ſive ſpatium qadrimeſtre meſſis tempus adfuturum eſt.* Maldonatus primus, opinor, cenſuit *proverbium* fuiſſe *Judæis familiare; ab otioſorum hominum voce deſumptum, qi cum ſementem jam feciſſent, qaſi nihil uſqe ad meſſem. i.e. uſqe ad longum tempus, haberent qod magnopere agerent, dicere ſolebant, Adhuc qatuor ſunt menſes uſqe ad meſſem. plerunqe enim, inter eum menſem qo ſementis, & eum qo meſſis fiebat, erant qatuor menſes. fiebat enim ſementis menſe Novembri, meſſis Aprili exeunte; inter qos duos menſes qatuor erant, December, Januarius, Februarius & Martius. q.d. hoc vos ſoletis de corporeâ meſſe dicere; ſed de ſpirituali, ad qam vos jam miſſurus ſum, non poteſtis.* Qanqam idem refert, doctum qendam *qadrimeſtris ſpatii nomine tempus breve admodum* ſignificari voluiſſe. qaſi diceret Chriſtus, *Vos ipſi judicatis tempus jam eſſe, ut de futurâ meſſe cogitetis, cum dicitis, non niſi qatuor menſes uſqe ad meſſem ſupereſſe.* Verùm havd abſurdè cenſet ipſe, ſenſum iſtum Chriſti menti eſſe planè contrarium. Cui adjici poteſt, qadrimeſtre ſpatium, cum ſit anni

triens,

triens, messis avtem singulis annis recurrat, pro tempore brevi incommodè nimis usurpari. De *proverbio* avtem, qod Maldonatus habet, cum avtore caret, tum contradicere videtur Maroniano illi,

—— *redit agricolis labor actus in orbem,*

qo significatur etiam inter sationem messémqe laboris jugis materiam terræ cultoribus nunqam deesse. V.C. Sam. Petitus *eclogar. Chronologic. l.1. c.12. proverbiale* istud usurpasse vult Judæos *de frugibus serotinis,* ἔτι τετράμηνος, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. i. *adhuc supersunt menses qatuor, messísqe tempus aderit. cum enim mense Ijar non ita maturuissent fruges, ut possent meti, dicebant superesse adhuc anno vertenti absolvendo menses qatuor, intra qos maturescent fruges & metentur. annus is a Tisri incipiebat, qod erat caput anni frugum & plantationum: mense igitur Ijar qatuor adhuc menses supererant, intra qos fieri debebat messis. at Christus, qi cum suis ista mense Ijar loqebatur, dicebat, non esse qod dicerent, qasi serotinis frugibus,* ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. *nam jam maturuerant fruges,* ὅτι αἱ χῶραι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. *qibus verbis indicabat, maturuisse frugem spiritualem.* Atqi, ô vir πολυμαθέστατε, qo modo tibi convenias ipse, non video, qi suprà dixeras, *Certè falsum constat ex iis qæ addit Dominus, qatuor superesse ad messem menses, subjungit enim,* ὅτι λευκαί εἰσιν αἱ χῶραι. *instabat ergò messis.* Etenim si de messe aliâ dicuntur ista, qod & ipse agnoscis, nec inficias iturum qenqam havd frustra Origenes asseverare est avsus, qomodo messem eam instare ex his verbis elicietur? tum intra spatium contractius multo qàm est qatuor ab Ijar mensium, messis tota consummabatur, etiam frugum qàm maximè serotinarum, qum vindemia etiam ante Tisri medium absolveretur. Levit.c.23.v.39. & Devt.c.16. v.13. itaqe festum Pentecostes, qod in mensem Sivan incidebat, dicitur חַג הַקָּצִיר Exod.c.23.v.16. *festum messis,* qia frugum messe jam confectâ celebrabatur; festum avtem Tabernaculorum חַג הָאָסִף *festum collectionis,* qod fructibus qoqe jam collectis, vinóqe ac oleo confectis, habebatur. Exod.c.23. v.16. *Parœmiodes* esse consentit D. Dievsius in *animadvers. in Evang.* sed vult *eâ locutione, qasi sententiâ consolatoriâ, usos Judæos, jam jacto*

 in

in terram semine, ἔτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. *adhuc menses qatuor, & messis aderit. nam Judæis,* inqit, *aratio fiebat mense Marchesvam, satio Cislev, messis Nisan medio. ita inter sationis & messis tempus qadrimestre fere spatium intercedebat. esse ergò perinde ac si dixisset, Tritum hoc apud vos dictum est; sed cujus nunc nullus usus est. neqe enim jam qadrimestris spatii morâ opus est, ut expectetur messis, cum regiones jam ad messem albæ sint.* Verùm qam ille præscriptionem adhibuit adversus D. Hejnsii interpretationem, *non liqere* scil. *solitos Judæos in trientes istiusmodi annum dividere;* avt trientem illum peculiariter ita *nominasse:* eadem adversus cum ipsum, tum & reliqos illos, qi *proverbiale* loqendi genus hîc comminiscuntur, uti licebit; nihil ab eis produci, unde constare possit, tritum apud Judæos dictum istiusmodi fuisse. Qid est avtem opus ad ejusmodi vel commenta, vel conjectamenta divertere, cum simplex sponte se in oculos ingerat sensus? ad messem scil. naturalem, temporis spatium satis longum superesse, spirituale verò jam instare. Ita ex antiqioribus Avgustinus *in Joan. tract.* 15. qem Beda, Hugo, & Hemingius ἀυτολεξεὶ transcripserunt; *Vos qatuor menses computatis usqe ad messem; ego aliam vobis messem albam & paratam ostendo.* Cyrill. *l.* 2. *c.* 106. Ὥρα μὲν ἦν χειμῶνος ἔτι κατ᾽ ἐκεῖνον καιρὸν, ἀρτιθαλὴς δὲ καὶ νέος τῶν σπερμάτων ὁ κάλαμος μόλις μὲν τῆς ἀρούρης ἐξέφαινε· καιροῦ δὲ τεσσάρων μηνῶν διιππεύσαντος εἰς τὴν τοῦ θερίζοντος χεῖρα πεσεῖσθαι προσεδοκᾶτο. mox; ὀλίγον τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἀνοχλίσαντες, τὸν πνευματικὸν ἀναθρεῖτε σπόρον, ὅτι λελευκάνθεσαι μὲν, ἐπὶ τὴν ἅλωνα βαδιούμενος ἤδη, καλεῖ δὲ λοιπὸν ἐφ᾽ ἑαυτῷ τὸ ἀμητήριον σίδηρον. *Hibernum adhuc tempus fuerat, viridésqe ac novelli culmi vix speciem horrescentem arvis induerant. at spatium qadrimestre ubi cursum suum confecerat, fore ut in messoris manus inciderent, expectabatur. Cæterùm vos, inqit, à rebus terrestribus mentis oculo pavlisper dimoto, sata spiritalia contemplamini, flavescentia horreum appetere, & falcem messoriam poscere.* Theophilus in Thomæ Catenâ; *Nonne dicitis, qòd adhuc qatuor menses sunt, & messis venit, scil. materialis. ego avtem dico vobis, qòd messis intelligibilis adest.* Verùm is Theophilus, puto, est Theophylactus. Nec aliò abscedunt Chrysostomus & Evthymius,

mius. Ex recentioribus, qorum pars maxima eôdem concedit, disertè Nic. Liranus *in Joan.4. Licet tempus messis corporalis adhuc distet; tamen tempus messis spiritualis jam instat.* Jo. Ferus *in Joan.c.4. Vos dicitis messem procul abesse, qatuor scil. mensibus: at ego dico eam prope adesse. At de messe agrerum hoc dicere non potuit, à qâ, ut ipse fatur, adhuc toto qadrimestri spatio aberant. de spirituali igitur messe loqitur, qæ per Evangelii prædicationem perficitur.* Rod. Gvalterus *in Ioan, homil.*31. Mart. Chemnitus *harmon. Evang. c.*32. *Vos dicitis, inqit, jam qatuor menses restare ad messem. ego avtem dico vobis, spiritualem Evangelii messem jam instare.* Et Corn. Jansenius *concordant. Evang. c.*23. *Vos dicitis, post qatuor menses venturam messem: ego avtem dico vobis, jamjam instare messem Evangelicam: regiones enim jam albescere ad messem. i.e. paratos esse homines ad recipiendum Evangelium, per qod colligantur in horreum Domini.* Thomas deniqe Cajetanus. *Hinc supputari facilè potest; qòd Iesus novem menses vel circiter post paschâ mansit in Iudæâ. nam qadrimestre ante messem hyemale tempus est. Et qia in regionibus illis præcoces sunt fructus terræ, computando messem sole existente in Geminis, conseqens est, qòd sole existente in Aqario vel circa, hæc dicta fuerint.* Appositè admodum, nisi qòd missis tempus justo seriùs pavlò constituit, qæ *sole in Ariete existente*, mensis *Nisan* medio ordiebatur, ut ex frugum primitiis, ad festum Paschale oblatis, patet. Levit.c.23.v.5,6,10,11. & Devt.c.16. v.9. *in Tavro existente*, mense *Ijar* toto fervebat, *in Geminis existente*, mense *Sivan* medio ferè consummabatur. Certè manifestam antithesin Dominus instituit inter messem hanc & illam alteram; cujus venustatem gratiámqe tollunt prorsus, qi circa messis hujusce tempus hoc dictum volunt. Ut frustra qoqe fuerit Origenes, qi inde interpretationi suæ planè absonæ & à Christi mente remotissimæ firmandæ, rationis speciem saltem aliqam avcupatus, ideò in utroqe membro allegoriam latere contendit, qia in altero reperitur, cum & tempus tempori & messi messis disertè opponantur. Proinde cum V. C. Jo: Scaligero *de emendat. temp. l.6.* statuendum videtur, circiter mensem *Tebeth* hoc à Christo prolatum, à qo ad mensem *Ijar*, qo messis fervere solet, qadrimestre spatium

tium intercedit. Nam qod Vir doctissimus inde colligit, æstatem fuisse, qia Christus æstu fatigatus ad fontem desederit Joan.c.4. v.6. id verò non tam ab æstu, qàm ab itinere factum esse poterat. Ut nihil etiam hac in parte sit, qod à sensu simplici obvióqe deflectere svadeat; qod cogat verò multo minùs. Cæterum in hanc partem peccant crebró viri etiam maximi, dum ad rationes suas scripta sacra trahere satagunt, cum ad ista sua potiùs exigere debeant,

Πρὸς στάθμην πέτρον τιθέμενοι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην,

uti carmine proverbiali monuit Avtor gravis in commentariolo *de profectus indiciis*.

Cap. VIII.

Hymni 18. *commat.* 34. pedes cervini, *qâ ratione usurpati.* אַיָּלוֹת *tam* cervi, *qam* cervæ. *Animalium nomina Hebræis* ἐπίκοινα. *et Græcis pariter. ita illis* חֲמוֹר *&* אֲתוֹנוֹת *De Ionæ pisce Iajri nugamentum. ita* פֶּרֶה onager. *Ier.*2.24. *ubi lapsus Piscator.* ferus, *unde* אֲרָיוֹת leones, *Zeph.*3. 3. *De utroqe sexu,* ὁ ἐλέφας, ἡ ἔλαφος, *crebriùs Græci. Ex Aristotele corrigendus Plinius. Elaphoenti monti fissis avribus cervi.* ἡ ἵππος, ἡ πῶλος, *&c. non Dorum, avt Atticorum duntaxat.* Ubi cervi cornua abjiciunt, *Proverbium unde. cervos cornua defodere, creditum; utrunqe an alterum, atqe ex his utrum. cervorum generi masculo duntaxat cornua. licentiâ poeticâ cerva cornuta fingitur; qod cum veritate conciliare frustra satagunt. Cervos & apros in Africâ haberi, prisci negant. Maro tamen, cervorum agmen in partibus illis Æneæ oblatum. id Servius ut excuset. utrumqe genus in regionibus illis hodiè deprehendi. De hederâ & oleâ, qid veteres tradiderint. Gaza Theophrastum perperam habuit; sed & Plinius. Euripides ab Æliano notatus, de noctuâ in Cretâ; Statius à Scaligero, de cupresso Alpinâ; Herodotus ab Aristotele de aqilâ bibente.* ἄπολα τὰ γαμψώνυχα. Albi, *montes Cretici.* Alpes *Gallis, montes alti qiqe.* Indiæ *nobis terræ, & à nobis, & à se invicem longissimè dissitæ.*

dissitæ. Qæ ex Herodoto Aristoteles, in ejus scriptis jam non parere. Muretus qæ in Cicerone notarit.

OCcurrit aliqoties in scripturis sacris proverbialis qædam formula, qam & V.C. Jo. Drusius observavit, & in *Proverbiorum* suorum *classis* 2. *librum* 5. conjecit *loco* 54. רַגְלַיִם כָּאַיָּלוֹת *cervinorum instar pedes*. Reperitur ea in Davidis hymno ἐπινικίῳ καὶ εὐχαριστικῷ Histor. Reg.l.2.c.22.v.34. & in libro Hymnorum Hymn.18.v.34. sed & in Habakkuki cantico v.18. Formulâ avtem hac qidam *consistendi firmitatem* designari volunt. in qibus est Salomon Jajrus. ut eôdem spectet qò id qod seqitur, versu 37. *Et non nutarunt tali mei:* qidam *strenuitatem* in hostibus, tanqam serpentibus, conculcandis & conterendis; in qo Theodoretus ferè solus est. sed qi à commatio 41. suffragium habere videatur, qo loco David hostes suos *pulveris instar comminuisse, luti instar conculcasse* perhibetur. at alii pleriqe *velocitatem, celeritatem, agilitatem* intelligi volunt: atqe ita Chaldæus, & Levi Gersomides. *celeritatem* verò sive *agilitatem* qi sic sumunt, explicant, vel eam qæ in hostibus veluti venatoribus, fugiendis, qò ipsorum impetus effugiat, ne eum illi asseqantur, adhibetur; & sic David Camius in Reg.l.2.c.22. cui Evthymius, sed mysticè interpretatus, accedit. vel eam, qâ rupes cervi ascendunt, & loca inaccessa, unde venatores cum contemptu qodam despiciant. & sic Areas Montanus in Habak. c.3. cui suffragatur, qod statim subjungitur. *Et super excelsa mea me statuis.* Vel eam, qâ fugam impedientia, lamæ, cavdices, vepreta, & similia, transiliuntur. qo modo Avgustinus, sed & qi Hieronymi Prosperiqe, nomina præferunt, sed allegoricè, interpretantur: vel eam etiam, qæ ad hostes perseqendos sit usui; qo modo in eundem locum & Camius. cui astipulatur, qod versu 36. *hostes meos insecutus & assecutus sum.* Vel eam denique, qæ in arcibus munitissimis ac propugnaculis excelsissimis etiam transcendendis, exercetur atqe exeritur. qò inclinant è nostris Calvinus & Mollerus. favetqe eorum sententiæ, qod priùs dixerat, vers.30. *ope Dei mei murum transilio.* Ego simpliciter sumendum existimo, & loca munitissima cum celeritate ac facilitate eximiâ superandi

occupandíqe facultatem avtumo eâ imagine adumbratam.

Verùm qæritur, cur אילות *cervas*, potiùs qàm אילים *cervos* dictum sit. Atqe in hoc nodo solvendo frustra se torqent nonnulli. Jajrus enim, qem ad *firmitatem* retulisse diximus, crura rectiora, & ex conseqenti firmiora, vult esse in cervino genere fœmellis qàm masculis; sed nullâ id vel specie probabilitatis. alii, in qibus est Areas Montanus, agiliores opinantur esse cervis masculis cervas, qòd cornuum pondere nullæ prægraventur. qod idem & *de dromade* & *onagro* frustra D. Camius, in Jer.c.2. v.23,24. fœminas maribus esse velociores. qanqam cornuum ratio in his locum non habeat. At mihi verò אילות nomine, etiamsi formula sit fœminea, sexus uterqe promiscuè designatus videtur. sicut & אתונות nomine, cum tamen fœmininum sit, tam asini qàm & asinæ comprehenduntur. Genes.c.12. v.16. Job.c.1. v.3. & c.42. v.12. Sed & אתון singulare, cum formam præferat masculinam, ἐπικοίνως tamen & ipsum adhibetur. Itaqe in Balaami historiâ Num.c.22.v.23,25,30,33.verbis fœmininis junctum identidem reperitur. qod & idem de voce חמור patet, ex Exod.c.13. v.13. ubi פטר חמור sive *apertura asini*, dicitur fœtus is, qi asinæ vulvam primus recludit. Neqe est idcircò necessarium, qod Evthymius, & post Evthymium Jansenius *concordantiæ c.*110.volunt,apud Zachariam c.9.v.9. vocabulo isto *asinum*, non *asinam* designari. qia nomen Hebraicum formam habeat masculinam. nam qod cum Ribera *in Zachar.* tum & Jo. Piscator *in Matth. Evang.* observarunt; refellitur hoc ex Histor. Reg.l.2.c.19.v.26. ubi Mephibosheth Davidi Regi, *Dixi*, inqit, אחבשה לי החמור וארכב עליה *accingam mihi asinam, ut super eâ vehar.* nisi siqis adeò sit Arcadicus futurus, ut dicat *asinum* Mephibosheth accingi voluisse,qo *asinâ* scil. posset vehi. qo modo Jajrus, cum apud Jonam legisset, c.1. v.17. *præparasse Deum* דג גדול *piscem magnum*, qi Jonam deglutiret; & rursus c.2.v.1. *supplicasse Deo Ionam ex visceribus* הדגה *piscis:* ubi forma fœminea usurpatur: duos inde nobis pisces exsculpsit,marem alterum, alteram fœminam. ab illo Jonam primò exceptum, cum in ventre piscis spatium satis amplum inveniret, ad orationem

ani-

animum non adjecisse. at cum Deus pisci illi mandasset, ut in fœminæ fœtæ os captivum suum evomeret, tum demum in angustiis jam constitutum, de liberatione sui Deum interpellasse. Verùm advertisse debuerat Judæulus, qod c.2.v.10. seqitur, *mandasse Deum* לַדָּג *pisci*, (ubi forma masculea denuò occurrit) captivum suum ut emitteret. ita pari ratione, non duos tantùm, sed tres pisces comminisci licuerit; marem, qi primus vatem absorpserit; fœminam, qæ à mare rejectum exceperit; marem alterum, cui illa denuò tradiderit. ut datatim, tanqam pilâ, Jonâ pisces illi luserint. sunt verò ista sartoribus suis dignissima nugamenta. Animalium vocabulis citra formationis respectum, nunc de meliore, nunc de seqiore sexu, utuntur scriptores sacri. qod ad Jer.c.2. v.24. Camius observat; qo loco, cum nomen ipsum, tum & attributa formam masculam habent, qum tamen de fœminâ cevente marémqe sectante agatur. nec animadversum id, cum descriptoribus Judæis variam exhibendi scripturam, tum & Scholiastæ erudito, contextum divellendi, occasionem præbuit. Nec exteri secùs. Græci enim in qibusdam masculeam formam freqentiùs, in aliis fœmineam familiariùs usurpant. De elephante Aristoteles *histor. animal. l.6.c.27.* ὁ δ' ἐλέφας ὀχεύει καὶ ὀχεύεται περὶ τὰ κ' ἐτῶν. *Elephas init & initur ante annum vicesimum.* Et *l.* 5.*c.*14. Ὃν δ' ἂν ἐγκύμονα ποιήσῃ, τούτου πάλιν οὐχ ἅπτεται. *qem impleverit*, sive *imprægnaverit*, *eum non attingit denuò*. ubi apertè de seqiore sexu agens, formulâ usus est masculeâ. qo modo de eqâ à Phormide repræsentatâ Pausanias *Eliac.* 1. Οὗτός ἐστιν, ὅτῳ καὶ τὸ Ἱππομανὲς λόγῳ τῷ Ἠλείων ἔγκειται. *Iste est, cui, ut Elei ferunt, Hippomanes immistum est.* ex qo loco V.C. Cl. Salmasius in *exerc. Plinianis* apud Theocritum *idyll.* 2. pro Ἱππομανὲς φυλόν ἐστι, legendum contendit, Ἱππομανὲς χυλὸν ἐστι, &c. ut ad statuam dictam respectum sit. At contrà de cervis, prout & Hebræi, genere fœmineo utuntur crebriùs. Sic enim (ut LXX. prætereeam, qi articulum, siqem, fœmineum præfigunt, ubi de *cervis* verba habentur, Devt.c.12. v.22. Hymn.42.v.1. & 104.v.19.) philosophus idem, ne longiùs abeamus, *operis ejusdem l. 6. c. 29.* Ἡ δ' ἔλαφος τὴν μὲν ὀχείαν ποιεῖ, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον. *Cervus coitum persicit, prout suprà dictum est.* Et mox: Ἐν δὲ τῷ ὄρει

τῷ ἐλαφώεντι καλουμένῳ ἔλαφοι πᾶσαι τὸ οὖς ἐσχισμέναι εἰσίν. *In monte Elaphunte cervi omnes avribus ſunt fiſſis.* Ita enim Plinius rectè vertit, *cervi*, non *cervæ*. qo modo & apud Hymnographum Vetus interpres havd malè, *cervorum*, non *cervarum*, *pedes* reddidit. nec noſtris **harts feet**, qàm **hindes feet**, reddere minùs licuerit. qo modo Zeph. c. 3. v. 3. אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים Græcum Latinúmqe pariter ſecuti, vertunt, **roaring Lions**, qum tamen vocabulum eo loci uſurpatum formam fœmineam præferat. Qòd avtem apud philoſophum Leonicus & Camotius, pro Ἐλαφώεντι, ſubſtituunt Ἐλατώεντι, tanqam ab *abietibus* monti nomen id inditum ſit; qia forſan apud Plinium *l.* 8. *c.* 58. montem *Elatum* offenderant: ex Ariſtotele potiùs corrigendus Plinius videtur, & *Elaphuntem* legendum: qod etiam malim, qàm *Elaphum*, qod ex Strabonis ac Ptolomei avtoritate repoſuiſſe Longolius perhibetur. Cæterùm uſum hunc fœminino genere uſurpandi τὴν ἵππον, τὴν πῶλον, ubi de maſculis eſt ſermo, qomodo Theocritus *idyllio* dicto,

——— τῷ δ' ἐπὶ πᾶσαι
Καὶ πῶλοι μαίνονται ἀν' ὤρεα, καὶ θοαὶ ἵπποι.

——iſtic in montibus omnes
Perciti aguntur eqi celeres pulliqe furore.

& τὴν ἔλαφον pariter, qo modo proverbium vulgò jactatum habet, cujus meminit Ariſtoteles *l.* 9. *c.* 5. Ὅπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσι. *ubi cervi cornua abjiciunt ſua*; Dorum eſſe aſſerit Cl. Caſavbonus, Atticorum Jo. Druſius. certè apud ſcriptores omne genus, tam qi ſerto, qàm qi ſoluto ſermone ſunt uſi, freqentiſſimè deprehenditur. Proverbium verò qod attinet, inde tractum dicit Philoſophus, qod *cervi* ἐν τόποις χαλεποῖς καὶ δυσεξευρήτοις, *in locis inventu difficilibus*, vel ut Plinius *l.* 8. *c.* 31. *inviis, cornua deponere* conſveverint. Plutarchus verò libello *de Pythiæ oraculis*, Proclei tyranno, qi Timarchum Athenienſem, interfectum priùs fiſcellâ concluſum ſubmergi procuraverat, de rebus ſuis conſulenti, redditum refert oraculum, eò proficiſceretur, ubi fiſcellam illam deponi fecerat, vel ὅπου τὸ κέρας ἀποβάλλει ὁ ἔλαφος, *ubi cornu ſuum cervus abjicit*; ex qo, inqit, intellexit ſeſe avt ſubmergendum avt defodiendum voluiſſe Deum fatidicum. eo nimirum qod cornua, ubi depoſuerint, defodere cervis ſolenne

lenne sit habitum. Ita Oppianus *Venatic. l. 2.*

Ἠ γὰρ εὐχιδέων κεράων ὥρῃσι πεσόντων,
Βόθρον μὲν κατὰ γαῖαν ὀρυξάμενοι κατέθαψαν.
Temporibus ramosa suis ubi cornua ponunt,
In terrâ defossa solent sepelire cavatâ.

At Plutarchus non *cornua*, sed *cornu*, qasi alterutrum duntaxat, defodi dicit, qi & loco priùs adducto subjungit, Οἱ γὰρ ἔλαφοι κατορύττουσι καὶ ἀφανίζουσι κατὰ τῆς γῆς, ὅταν ἐκπέσῃ, τὸ κέρας. Et *sympos. l. 7. c. 12.* τὸ κατορυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἐλάφων κέρας. nec deerit forsan, qi Oppianum pariter capiendum statuat, ut *cornua* pro cornuum altero dixerit, qo modo *ad navis latera*, pro, ad latus alterum Jonæ c. 1. v. 5 dictum alibi observamus. Cæterùm de utro cornu, dextro an sinistro intelligendum sit, id verò inter narrationis hujusce avtores havd perinde convenit. Etenim Aristoteles, ubi adagii supra dicti meminerat, *cornu sinistrum* defodi testatur. Λέγεται δὲ, ὡς τὸ ἀριστερὸν κέρας οὐδεὶς ἑώρακεν. ἀποκρύπτειν γὰρ αὐτὸ, ὡς ἔχον τινὰ φαρμακείαν. At Plinius, qi Aristotelem transcripsisse videtur, qod de *sinistro* ille, de *dextro* pronunciat, *l. 8. c. 32. Dextrum cornu negant inveniri, cev medicamento aliqo præditum, defodi ab eis putant.* Solinus, qi Plinium passim seqitur, *c. 19. è cornibus qod dextrum fuerit, efficacius ad medelam.* qanqam defossionis (qod mirum) non meminit. Theophrastus itidem in fragmento *de animantibus invidis*; Καὶ ὁ ἔλαφος τὸ δεξιὸν κατορύττει κέρας, πρός τε τὰ τῆς φρύνης φάρμακα, καὶ περὶ ἄλλα πολλὰ χρήσιμον. Et ex Theophrasto Ælianus *de animal. l. 3. c. 17.* οἶδε καὶ ἔλαφος τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων εἰς πολλὰ ἀγαθὸν, καὶ μέν τοι κατορύττει αὐτὸ &c. Et Antigonus *in histor. mirab. congerie* c. 24. τὸν δὲ ἔλαφον τὸ δεξιὸν κέρας κατορύσσειν· εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἐν πολλοῖς χρήσιμον. Qin & Aristoteles (si is saltem fuerit, qod non immeritò ambigitur) *in relationibus mirandis* c. sed ad cervos Epiroticos restringens; Τὰς ἐν Ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττειν φασὶ τὸ δεξιὸν κέρας. Verùm de lite istâ componendâ, non est qòd multum laboremus, cum merum sit figmentum, qomodocunqe libuerit sumere. nec defodere cornua sua cervos consvevisse, & utrumqe pariter obvium deprehendi, experientiâ jugi compertissimum habetur.

Sed, ut ad priùs proposita redeamus, τοῦ ἐλάφου nomine etiam cer-

cervum masculum venire, claret apertissimè, cum ex diverbio illo, tum ex avtoribus illis suprà citatis, qi de *cornua abjicientibus* pari modo loquntur: siqidem, ut philosophus *l.4.c.11.* κέρατα ἔλαφος θήλεια οὐκ ἔχει. *cerva cornua nulla habet*. Et Pollux *l.5.c.12.* §.2. τῶν ἐλάφων ἀκέρως ἡ θήλεια· ὁ δ' ἄῤῥην κερωφόρος. *è cervis fœmina cornuum est expers; mas solus gerit cornua.* Frustrâqe est V. C. Conrad. Rittershusius, qod adagium refingi, & pro αἱ ἔλαφοι, οἱ ἔλαφοι legi postulat; etiamsi Plutarchi lectio, (qod is tamen havd advertit) mutationi ejusmodi favere videatur; cum & præter Aristotelis codices hac in parte consentientes, Zenobius, Svidas, Apostolius in *parœmiarum collectaneis* reclament, (nam Diogenianus articulum supprimit) & locutio ista scriptoribus præcipuis qoqe opidò qàm familiaris existat. Nec frustra tamen avt Aristoteles *poetic. c.25.* havd ἀναμάρτητον prorsus censet, siqis, licet per ignorantiam, cervæ fœminæ cornua poeta tribuerit; avt Pollux hoc nomine Anacreontem perstringit, tanqam minùs commodè locutum, qod τὴν ἔλαφον κερόεσσαν dixerit: qod V.C. Salmasius frustra eluere conatur locutionis istiusmodi privilegio; non facturus, si dicti Anacreontici meminisset: sed nemo unus avt omnia videt, avt qæ novit, semper in animo habet simul universa. illud verò nobis exhibet cum Ælianus *de animal. l.7.c.39.* tum & Pindari Scholiastes *ad Olymp. oden 3.* his verbis: Ἀγανῶς, οἷά τε νεβρὸν νεοθήλεα γαλαθηνόν. ὅς τ' ἐν ὕλαις κεροέσσης ὑπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. apertè dicit *hinnulum à matre cornutâ relictum.* ut nullus sit tergiversationi locus relictus. itaqe qò vitio huic medicinam faceret, Zenodotus ἐρόεσσης pro κεροέσσης ibat substitutum; sed Aristophane Byzantio omninò refragante. Qinimò non Anacreontis solius hic error est; sed cum plerisqe illi poetis communis. οἱ μέντοι ποιηταὶ πάντες, κέρατα ἐχούσας ποιοῦσιν. Poetæ omnes, (inqit Scholiastes ille) cervis, etiam fœmellis, cornua tribuunt. Sic Pindarus, χρυσόκερων ἔλαφον θήλειαν, *cervam avricornem fœminam*, Evrysthei ab Hercule adductam ait. qo epitheto eandem ab Evripide qoqe in *Temenidis* insignitam docet Ælianus. qi & ex *Iphigeniâ* ejusdem versus qosdam profert, in eâ fabulâ jam non extantes, qibus Agamemnoni scil. pollicetur Diana, ἔλαφον κεροῦσσαν, qæ Iphigeniæ loco mactaretur,

ctaretur, à se iri substitutum. Sophocles item, (qod & Pollux notavit) *cervam Telephi nutricem* κερόεσσαν nuncupavit: qam & eo modo olim depictam passim avtor est Scholiastes. qi idcirco vanis conjecturis incassum contendit, verisimile esse etiam hoc genus fœmellas ejusmodi aliqibus in locis deprehendi. nec avdiendus Ælianus, qi contra omnem experientiæ, & priscæ & præsentis, qotidianæ etiam, fidem, ex poetarum dictis istiusmodi contrarium evincere imprudens conatur. qod est ex poesi historiam corrigere, ex figmento veritatem. qanqam nostris temporibus *cervam cum cornibus* visam in Galliâ testatur Jul. Scaliger *poetic. l.3.c.4.* qi tamen hoc Callimacho objectum ingenuè magis excusat, tam poetæ licuisse *cervæ cornua* tribuere, qam *aurea* eadem facere. Qod idem utrumqe & Val. Flaccus admisit *Argonavt. l.6. v.72.* verbis illis,

Omine fatidicæ Phyreus movet agmina cervæ.
Ipsa comes, setis fulgens & cornibus aurejs.

Ac proinde *in adversariis l.29.c.25.* Turnebus observat Latinos poetas Græcorum hac in parte etiam vitia imitatos. præsertim cum non in hoc solo poetæ, etiam primarii, ab historiæ veritate, reíqe ipsius, qam in manibus habent, naturâ ac proprietate qandoqe recedant: qod nec Æliano ipsi incompertum, uti mox videbitur. In hoc ipso, de qo nunc agimus, animali, peccasse censetur Latinæ princeps poesis, qod *Æneid. l.1. cervorum agmen* in Africâ Æneæ faciat oblatum: cum *Africam cervos gignere* neget Plinius *l.8.c.33.* *Cervos Africa*, inqit, *propemodum sola non gignit*: de Libyâ saltem constanter idem tradant, Herodotus *l.4.* Aristoteles *histor. animal. l.8.c.28.* Antigonus *mirabil. c.11.* hanc avtem Africæ partem, *Libycas* nempe *oras*, accessisse Æneam narrat poeta. frigidæ enim frivolæqe sunt satis Servii excusationes; vel *cervos* pro *feris* qibuscunqe dictos; vel *heroica tempora* respexisse poetam, qibus *omnia ubiqe nascebantur*; juxta illud ejusdem,

——*omnis feret omnia tellus.*

Qanqam, qicqid tradant veteres illi, nunc dierum multos in Africâ cervorum greges pasci compertum est: qod & ad Plinium Dalechampius monuit: idémqe fidenter mihi affirmarunt

marunt ad mensam è Mavris ipsis, notæ melioris nonnulli, qi à Rege Marrucosio ad nostrum hoc, qo ista literis mandabam, anno missum legatum assectabantur. Qin & qod avtores iidem sues agrestes in Libyâ reperiri negant, (qod de Arabiâ etiam Plinius prodidit *l.8.c.52. suillum genus ibi non vivere*) id verò falsissimum esse testantur navtæ ac mercatores nostri, qi suum agrestium venatu, dum in eis partibus moram trahunt, sese freqenter admodum exercent. Illud tantùm Veteres illos excusarit, si dicatur illorum temporibus fortè, nec *cervos*, nec *sues* in Africâ visos, seculis post aliqot eô pervenisse. qo modo, (ut de *oleâ* nihil dicam, qia falsissimum esse ex sacris literis constat, qam Herodotus *l.5.* ex qorundam sententiâ refert, *in Atticâ regione solâ* olim extitisse) de *Hederâ*, Plinius *l.16.c.34. Hedera jam dicitur in Asiâ nasci. negaverat Theophrastus; nec in Indiâ, nisi in monte Mero. qin & Harpalum omni modo laborasse, ut sereret eam in Mediâ, frustra.* Verùm Theophrastus hoc non dicit; sicut nec, qod interpres doctissimus Theodorus Gaza expressit, cujus post avtoris verba versionem dabo. Sic itaqe Theophrastus *histor.plant.l.4.c.4.* Κιττὸν καὶ ἐλάτην οὔ φασιν εἶναι τῆς Ἀσίας ἐν τοῖς ἄνω τῆς Συρίας ἀπὸ θαλάσσης πένθ' ἡμερῶν· ἀλλὰ ἐν Ἰνδοῖς φανῆναι, καὶ τῷ ὄρει τῷ Μηρῷ καλουμένῳ — τῶν δ' ἄλλων ἐν Μηδίᾳ μόνον — καί τοί γε διεφιλοτιμήθη Ἅρπαλος ἐν τοῖς παραδείσοις τοῖς περὶ Βαβυλῶνα φυτεύων πολλάκις καὶ πραγματευόμενος· ἀλλ' οὐδὲν ἐποίει πλέον. οὐ γὰρ ἐδύνατο ζῆν, ὥσπερ τ' ἄλλα τὰ ἐκ τῆς Ἑλλάδος. At Gaza: *In Asiâ hederam, & abietem parte superiore Syriæ, itinere à mari qinqe dierum, enasci negant: sed in Indiâ visam in monte, cui Mero nomen, affirmant. — Harpalus verò in Mediâ tantùm locare eam contendit, serendo sæpe hortis Babyloniis, & curiose colendo; sed nihil efficere potuit. hæc enim nullo pacto vivere valebat, sicut reliqa qæ è Græciâ sunt advecta.* Verùm nec *in Asiâ nasci hederam* negat Theophrastus, nec *apud Indos in Mero monte solo reperiri* affirmat. qod utrumqe Theophrasto Plinius affingit. imò in Asiæ partibus qibusdam nasci tradit, & cum apud Indos, tum speciatim in monte illo, deprehensam. Qin nec *Harpalum in Mediâ*, qod Plinius ait, *serendam, sed frustra, curasse* refert; qum ibi sponte provenire narret: & multo minùs, qod Gaza, *in Mediâ*

diâ eam locare contendiſſe, ſerendo in hortis Babyloniis. qid enim Mediæ, qam Ponto (Caſpium, opinor, voluit) adjacere Theophraſtus ibidem aſſerit, cum hortis Babyloniis in Chaldæâ ſitis? Negat Theophraſtus, ex aliorum relationibus vulgò receptis, *avt hederam avt abietem in Aſiæ partibus, qæ Syriæ ſuperiora continent; avt in aliis etiam ejuſdem regionibus, Mediâ ſolâ exceptâ, naſci:* nam de Indis priùs dixerat. De hortis Babyloniis, ex Theophraſto, idem narrat Plutarchus *ſympoſ.l.3.c.2.* & in *vit. Alex.* de Mediâ nihil. Nam qod Aſiæ hederam, Syriæ parti alicui abietem ex Theophraſti mente negatam Gazæ verſio inſinuat, id avtoris contextus nullo modo admittit. Cæterùm Maroniano errato, (ſi fuerit ſaltem) geminum admiſiſſe obſervat Ælianus *de animal. l.5. c.2.* Evripidem, qi in Cretâ noctuam Polyidi conſpectam facit, qum *in Cretâ noctuæ nec naſcantur, & aliunde invectæ mori perhibeantur.* Sic enim & Plinius *l.10.c.29.* & ex Plinio Solinus *c.11.* Statium pariter poetam non ignobilem notat Jul. Scaliger, *poetic.l.6.c.6.* qòd *Cupreſſum Alpinam* dixerit, cum in eis cœli plagis *cupreſſus* nulla naſcatur. locus habetur *Thebaid.l.6.v.851.*

—— *Alpini veluti regina Cupreſſus*
Verticis. ——

qanqam qæri forſan poterit, *Alpini* Statius *verticis*, an *Albini*, dixerit, à montibus nempe, qi *Albi*, λευκοὶ Græcis nuncupantur, Creticis. hos enim cupreſſis abundare refert Plinius *l.16.c.33.* poſt Theophraſtum *l.4.c.1.* ſed minùs id veriſimile, qia *Albos* qod Plinius appellat, Græcam potiùs eo vocabulo appellationem exprimere, qàm Latinis familiarem inſinuare volebat. Itaqe & Bernartius ad illud Statii: *Attigit, ut videtur, Papinius hîc guttam è flumine Lethes. nam in Alpibus nuſqam cupreſſi. niſi fortè ſpeciem pro genere poſuit; qod non ineptè affirmare poſſumus.* Vult poetam *Alpes* pro montibus qibuſvis celſis poſuiſſe, qo modo regiones remotiores tam *Orientales*, qàm & *Occidentales*, licet pelago vaſto à ſe invicem diſſitas, communi appellatione, ſed qæ unius tantùm Orientalis origine ſuâ peculiaris ſit, *Indias* vulgò nuncupamus. Servius certè *ad Æneid.l.10. omnes montium altitudines à Gallis Alpes vocari*, tradit. Sed &, ne poetas ſolos tan-

gamus, Herodotum Ariſtoteles *hiſtor. animal. l.8.c.18.* reprehendit, qòd *aqilam* in Nini obſidione *bibentem* inducat, qum τὰ γαμψώνυχα ἄποτα πάμπαν exiſtant. Illud obiter moneo, in Herodoti ſcriptis, qæ ſuperſunt, iſtud nevtiqam reperiri, qi *lib.*1. qidem Ninum ait à Cyaxare expugnatam, modúmqe alibi fuſiùs narraturum pollicetur; ſed in eis, qæ habemus, nuſqam id præſtitiſſe deprehenditur. Cæterùm ἀσύστατα iſtiuſmodi non in Evripide, Plavto, Marone, Naſone, ſed Cicerone qoqe ipſo, nonnulla deprehendiſſe gloriatur, (ut de aliis nihil adjiciam) Ant. Muretus *var. lect. l.*14.*c.*16. & *c.*20. & *l.*15.*c.*14. Eum, qi volet, adeat.

Cap. IX.

A lavdato lavdari, magnificum. De Fr. Junio Scaligeri elogium effuſiſſimum; Imperatorii, & Livelæi liberalia ſatis. Livelæi ipſius encomium juſtum. חָסִיר benignè acceptus habitúſve, *Iunio paſſim. formâ repugnante, qæ affectum inſitum ſonat, ut* אֲבִיר נָדִיב צַדִּיק עָרִיץ *pro* ſancto, pio, benigno, benefico *adhibetur.* ὅσιος *Græcis. unde & vocabulum hoc per Syros iſtis; nam* חַסִי *Syris.* a *in* o *tranſire crebrò.* δίκαιος *unde.* pietatis *nomen officia & divina & humana etiam complecti.* religioſi *vocabulum in partem ſeqiorem uſurpatum.* ἤπιος, *pius; & ab illo iſtud.* חֲסִידָה ciconia, *à pietate.* ἀντιπελαργεῖν *qid, & unde Græcis. affectus hujus in pullos; pullorum pietas in parentes ſenio confectos. alia hæc à* נֹצָה *qæ* ſtruthio, *à* pennis *ſic dicta, Iob.*39.16. *qod Trem. & Iunio primis animadverſum videtur.* חָסִיר *Deus qâ ratione dicatur. Haſidæorum votum familiare.* חָסִיר *Magiſtri Iudæi qo modo delineant. hominum, diſcipulorum, eleemoſynam facientium, claſſes qatuor.* צַדִּיק *&* חָסִיר *illis qî diſtingvantur. Primitiarum portio qota dari ſolita.* Officiorum *&* beneficiorum *diſtinctio. Rom.*5.7. *verba diſcuſſa.* δίκαιος *&* ἀγαθὸς *ibi an ſint eadem.* τολμᾷν *ſæpe* ſuſtinere *potiùs qàm* avdere. צַדִּיק *&* טוֹב *promiſcuè uſurpata.*

pata. δίκαιος ἀντὶ τοῦ ἀγαθὸς, χρηστὸς, ἐπιεικής. justitia, *pro eleemosyna.*

L*Ætus ſum lavdari me abs te viro lavdato, pater.* inqit, lavdante * ſæpiùs Cicerone, Hector Nævianus. Qò & Seneca forſan reſpexit, qum dixit, *epiſt.* 102. *Tragicus ille apud nos ait; Magnificum eſſe lavdari à lavdato viro.* Magnum ergo Fr. Junii τοῦ μακαρίτου decus, qòd à viro nunqam ſatis lavdato, magno illo Scaligero, elogium tam amplum conſecutus ſit, ut Conſtantino Imperatorio in *ad Iachiadæ Danielem notis* referente, pronunciaverit; *Ab Apoſtolorum temporibus hactenùs parem Theologum nullum vidiſſe ſeculum.* Certè, qod Conſtantinus idem vir literarum rerúmqe Hebraicarum periſſimus, *Innumera ſacræ ſcripturæ loca primus ipſe illuſtravit.* Itaqe fixum apud me ſtat, ſempérqe ſtabit illud Edvardi Livelæi, viri cum lingvarum artiúmqe peritiâ, tum animi modeſtiâ inſuper cumprimis ornatiſſimi, cui literarum Hebrajcarum inſtituta prima magnâ ex parte debere me lubentiſſimè agnoſco, qo de Scripturæ Sacræ interpretibus verba faciens *in præfatione ad annotationes in Prophetas è minoribus* qoſdam, hanc de Heroum pari illo, Tremellio ac Junio, ſententiam protulit; *Tremellio & Iunio qi multa deberi negat, næ ille avt judicii expers, avt invidus.* Homines tamen fuerunt & iſti, prout & qi eoſdem antegreſſi fuerant, à qibus in multis, jure meritò diſceſſerunt. Proinde qemadmodum ab his, qibus elogium tam ingenuum, tam liberale tribuit, vir ille modeſtiſſimus diſſentire nihilominùs qandoqe ſe, liberè ipſe profeſſus eſt; ita, judicium ego virorum tantorum licet qàm maximè probem, in qibuſdam tamen ſummis viris illis aſſenſum qo minùs præbeam, cavſſas juſtas ſatis videor deprehendiſſe.

* *Tuſcul. qæſt.* l 4. & l. 5. Et, *famil.* l. 5. ep. 12. & l. 15. ep. 6.

In his eſt qod חסיד paſſim paſſivè ſumunt, eúmqe interpretantur, *qem qis benignè accipit,* ſive *qem benignitate amplectitur ac proſeqitur.* paſſivè, dico; qia, licet verbis activis id exprimatur, beneficentiæ ſive benignitatis, non avtor, ſed objectum ſignificatur is, de qo iſta enunciantur. Ita verterunt Hymno 4. v. 4. *At agnoſcite ſeparatim aſſeruiſſe Iehovam ſibi eum, qem benignè accipit.* Hymno 32. v. 6. *Propter hoc ora-*

turus est te, qemcunqe benignitate proseqeris. Hymn. 86. v.2. *Serva animam meam ; nam is sum, qem benignitate proseqeris.* Hymn.50.v.5. *congregate mihi, qos benignitate prosecutus sum.* Hymn.79.v.2. *carnem eorum, qos benignitate proseqeris, (dederunt cibo) bestiis terræ.*

Huic avtem interpretationi adversari videtur, 1. qòd hujusce formæ adjectiva non ament significationem istiusmodi admittere. v.g. נָדִיב *liberalem, munificum, animo ingenuo præditum, sponte largiri proclivem,* designat ; non eum, *erga qem qis munificus est,* sive *qem liberalitate proseqitur.* Exod.c.35. v.5.22. Esajæ c.3.v.5,8. אַבִּיר *robustum, qi robore pollet, suísqe etiam robur ac vires suppeditat* ; sic enim Deus toties אֲבִיר יִשְׂרָאֵל & אֲבִיר יַעֲקֹב dicitur. Esajæ.c.1.v 24. & c.49. v.26. & c.60.v.16. cum c.40.v.29. עָרִיץ *violentum, violentiam exercentem, aliis vim facere promptum* : non eum, *cui vis adhibetur, avt adversus qem vi res geritur.* Hymn.86. v.14. Esaj. c.25.v.3,4. צַדִּיק *justum, qi justitiam exercet & exhibet, non apud qem ea exercetur,* sive *cui ea exhibetur.* Joannes ep. 1. c.3.v.7. ὁ ποιῶν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστι, h.e. הַפּוֹעֵל צֶדֶק Hymn. 15.v.2. Ita commatis istius *toarim* affectionis immanentis, effectionísqe inde emanantis, significationem obtinent ; nec objectivè sed subjectivè passim ac perpetuò sumuntur. 2. Qòd usitatissimè חָסִיד pro *pio, sancto, benigno, benefico* sumatur. qo modo & ipsi qandoqe vertunt. Hymn.18.v.26. *Cum benigno benignum te exhibes.* Hymn.12.v.2. *desiit beneficus.* ubi *pium* tamen malim. Hymn.43.v.1. *Vindica me à gente non benignâ. à non piâ, impiâ.* qomodò Græci interpretes, ἀπὸ ἔθνους οὐχ ὁσίου. qi & τὸ חָסִיד demptis locis tribus duntaxat, per Græcum ὅσιον perpetuò reddunt. Et videri sanè possit. ea ipsa vox ad Græcos per Syros ab Hebræis descendisse. nam qem Hebræi חָסִיד Syri חָסִי Græci terminatione suâ adjectâ ὅσιον dicunt. patet hoc ex Hymn.16.v.10. ubi qod David dixerat חֲסִידְךָ Græcus eúmqe secutus Lucas Act.c.2. v.28. & c.13. v.35. τὸ ὅσιόν σου. Syrus avtem חַסְיָךְ dixit. qò magis miror eo loci potuisse animum inducere, ut secùs, qo dictum est modo, redderent. certè sive חָסִי Syrum à חָסִיד Hebræorum detritâ ultimâ procusum sit, qod Serario placuit Trihæres. *l.*3. c.1. (sicut vice versâ à צַדִּיק primâ detractâ Græcorum δί-

κῶμος deductum volunt Illyricus in *Clavi*, Gvichardus in *Harmon. Etymol.* alii) ſive à חֲסָא qod Syris eſt εὐσεβεῖν, *pium eſſe, numen colere, cultus divini ſtudioſum eſſe*, item *miſericordem ac benignum ſe exhibere.* prout, rejectâ originatione illâ, ſtatuit Joſ. Scaliger *elenchi c.17.* ὅσιος certè Græcum à Syro חֲסִי manaſſe omninò videtur, & ſignificatu uſúqe tria iſta convenire, vix eſt ut qiſqam diffiteri qeat. in deductionibus *a* in *o* tranſire, nihil eſt novi. ut עֲמֹרָה γομόῤῥα; δαμῶ, *domo*; ταρβέω, *torpeo*; κάπηλος, *copo*; הָ, ὁ; ſic חֲסִיָא ὅσιος, & חֲסִיוּתָא ὁσιότης. qod & Scaligero ipſi probatur *emendat. temp. l.6.3.* Qòd locis eis, qibus hoc pacto verterunt, nulla neceſſitas compareat à ſignificatione primariâ atqe uſitatâ recedendi. nihil enim impedit, qò minùs locis illis omnibus, tum eis qos adduximus ſuprà, tum & reliqis qibus illi pariter ſic reddiderunt, חָסִיר *pius*, vel *benignus* vertatur.

Illud adjiciendum τὸ חָסִיר non tantùm ὅσιον. i. *pium* deſignare, qatenùs *pius*, hominem erga numen divinum officioſum ſive religioſum. (qod tamen in malam partem ille apud Gellium *l.4.c.9.* rapit, verbis illis,

Religentem eſſe oportet; religioſum nefas.)

ſed *pium* ſignificare, eâ etiam ratione, qâ

——— πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν,

Poetarum principi dicitur; unde & *pii* nomen in Latium migraſſe exiſtimo. ἤπιος enim *pius*; & ἠπιότης *pietas*. unde *pius Æneas*; & qâ *pietas* erga homines, parentes cumprimis, ſolet prædicari, pro *benignitate*, teneróqe animi affectu, qi benefacere atqe ope indigentibus noſtrâ ſubvenire promptos facit. inde *ciconiæ* ꝗ חֲסִידָה nomen hæſit; à *pietate* ſcil. qam in parentes ſenio confectos exercere perhibetur. qod & Græcis ꝗ ἀντιπελαργεῖν nomine in proverbium abiit: unde & *pietaticultricem* apud Petronium Publ. Syrus appellat. Qin nec in parentes tantùm, ſed & in pullos, pietatis nomine lavdatur ciconia. itaqe Delphis Belgarum refert Hadr. Junius *in Bataviâ*, ciconiam, flammas nido, in qo pulli implumes adhuc manebant, imminentes depellere, eóſqe eripere, fruſtrâ conatam, paſſis alis in nidum ſe præcipitem dediſſe, qò communi cum pullis fato interiret. Proinde rectè videntur ſummi viri illi, qibuſcum jam agimus, è libro Jobi locum illum

c.39. v.16--20. constituisse, qi priùs aliorum interpretamentis, nec rationi consentaneis & sibi invicem adversis, mirè miseréqe divexabatur; dum חֲסִידָה qæ perpetuò *ciconiam* significat, à נֹצָה distingvunt, & posteriorem hanc vocem, non pro *plumâ* (qo modo tamen Levit.c.1.v.16. & Ezech.c.17. v.3,7. usurpatur) sed pro *ave*, Salomonem Jajrum in eo secuti, accipiunt: & *Struthionem* interpretantur: cui, non & ciconiæ, qæ sequntur conveniunt. Hac avtem notione sicut חַנּוּן *gratiosus*, & רַחוּם *misericors*, ita חָסִיד etiam Deo attribuitur, Hymno 145.v.17. ubi pronunciatur is צַדִּיק *justus in omnibus viis suis*, & חָסִיד *pius, benignus in omnibus operibus suis*. & Jerem.c.3.v.12. ubi populum, etsi flagitiis omne genus coopertum, ad resipiscentiam sub veniæ conseqendæ fiduciâ invitat hoc argumento, qòd ipse sit חָסִיד *pius ac misericors*. ex qo utroqe loco simul juncto colligere datur τὸ חָסִיד animum designare, τὸ ἐπιεικῆ καὶ συγγνωμονικὸν, affectum scil. cum ad donandum, tum & ad condonandum proclivem. qo modo Græci verbo χαρίζεσθαι horum utrumqe denotant. Rom.c.8.v.32. & Coloss.c.2.v.13. & c.3.v.13. Itaqe de *Hasidæis* antiqis, qibus peculiari ratione qadam appellatio ea est attributa, in libro *Musar* dicitur, referente Drusio, hos primos sic orasse solitos, *Remitte & condona eis, qi vexant & affligunt me.*

Hebræi verò Doctores חָסִיד qi sit, variis modis exprimere atqe explicare consveverunt. In *Pirke Abot*, sive *Patrum dictis collectaneis*, cap.5.§.10. alludentes Esavi ad Jacobum fratrem illud Genes.c.33.v.9, *Esto tibi qod tuum est*. *Qatuor*, inqiunt, *sunt* מִדּוֹת i.e. *genera vel classes hominum*; in primâ statuitur, cujus ea vox שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלָּךְ שֶׁלִּי *qod meum, tuum; & qod tuum, meum*: & iste est עַם הָאָרֶץ *populus terræ*. i. *homo mundanus*, qi mutuum colit. in secundâ, qi dicit, שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלָּךְ: שֶׁלָּךְ *qod meum, meum; & qod tuum, tuum*. & iste est מִדַּת סְדוֹם *mos Sodomæ*: de qâ scil. Ezech.c.16. v.49. non erat erga pavperes benefica. vel, ut alii referunt, מִדָּה בֵּינוֹנִית ista est *sors media*, inter רָשָׁע & חָסִיד nempe. éstqe eorum, qi sibi tantùm vivere volunt, sed citra alîus cujusqam damnum avt injuriam. qalem Esavum dicto illo se professum avtumant: in tertiâ statuitur, cui illud in ore,

ore, שֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ: וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי *qod meum, tuum; & qod tuum, tuum.* & hic eſt, qi חָסִיד dicitur, *pius, benignus*, qi nec ab aliis officia poſtulat, & ſua gratis præſtare atqe exhibere promptus eſt. qi *mutuatur, & largitur*, οὐδὲν ἀπελπίζων. Hymn. 37. v. 21. & Lucæ c. 6. v. 35. in ultimâ, cui ſolenne illud, שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ: שֶׁלִּי *qod meum, meum, & qod tuum, meum.* iſte avtem eſt רָשָׁע *improbus, peſſimus*: utpote qi non ſua tantùm, ſed aliena qorumcunqe, ſua pariter eſſe velit.

Ibidem, §. 14. *Qatuor* ſunt בֵּית הַמִּדְרָשׁ *domum doctrinæ*, i. ſcholam, *ingredientium genera.*

1. הוֹלֵךְ: וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה est *qi intrat, nec facit.* שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ & *hic mercedem tantùm pro acceſſu accipit.*

2. עוֹשֶׂה וְאֵנוֹ הוֹלֵךְ eſt *qi non intrat & facit* tamen. שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ *hic pro opere præmium accipit.*

3. הוֹלֵךְ: וְעוֹשֶׂה eſt *qi intrat & facit.* iſte חָסִיד *pius* eſt.

4. לֹא הוֹלֵךְ: וְלֹא עוֹשֶׂה eſt *qi nec intrat, nec facit.* iſte רָשָׁע *impius, improbus* eſt.

Mitto qærere, qi è ſcholam ingredientibus exiſtant, qi omninò non ingrediuntur, ſive ea qæ ibi docentur faciant, ſive non faciant: avt qæ profectionis utilitas avt merces ei, qi cum eo profectus ac ingreſſus fuerit, dum nihil eorum facit qæ diſcit, nihil tamen qicqam proficit. Moneo tantùm obiter in *editione* horum *Venetâ* cum adjunctis *Joſephi Chajoni ſcholiis* depravata iſta, genus unum idémqe notâ duplici inſigniri.

Ibidem §. 13. Qatuor ſunt מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה *eleemoſynam dantium* conditiones ſive genera.

1. רוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים eſt *qi libenter dat, nec vult* tamen *ut alii dent.* עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים *iſte reſtrictus* eſt *in alieno.*

2. יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן eſt *qi vult ut alii dent, modò ipſe ne det.* עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ iſte *reſtrictus eſt in ſuo.*

3. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים eſt *qi dat ipſe* & *vult ut alii dent*: iſte חָסִיד i. *pius* eſt.

4. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים eſt *qi nec dat ipſe, nec vult ut alii dent.* iſte רָשָׁע *improbus, impius* eſt.

Ex his avtem ſumenda mens dicti R. Hillel, qod *ibidem cap.* 2. §. 5. reperitur לֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד *populus terræ*, i. vul-

gus promiscuum, *non est pius*. de qo videndus Drusius *de 3. sect. Jud. l. 2. c. 3.* & *ad Serarii Minerval. l. 2. c. 14.*

Deniqe Midras Tehillim, sive Commentarius in Hymnos, ad Hymn. 103. v. 17. inter צַדִּיק & חָסִיד sic distingvit; eodem referente, neqe enim mihi codicis consulendi copia datur; *Justus est, qi jussa Dei exeqitur; pius, qi plus etiam facit, qàm jubeatur.* qod ad Pontificiorum opera supererogatoria, specie tenus fortean, inclinare videatur. Cæterùm in externis qibusdam fieri potest, ut plus qoqe qàm exigi stricto jure possit, etiam in rebus Deum spectantibus, impendere qis promptus sit, v.g. Lege veteri תְּרוּמָה sive primitialis oblatio sacerdotibus debebatur. hujus autem cum certa ratio nulla fuerit in Lege Mosaica designata, statuebant Doctores, ut avtor est R. Moses Majmonides *de primit. c. 2. §. 17.* cui astipulantur & Salomon Jajrus ad Devt. c. 18. v. 4. & Hieronymus ad Ezek. c. 45. v. 13. partem 60am ad minimum usui isti deputandam. id ex Ezechielis loco illo, uti etiam Hieronymus observat, colligebant, ubi תְּרוּמָה sive *oblatio primitialis* illa Ephæ parte 6a sive *semisato*, ex Homere qoqe qi Epham decies, satum tricies continebat, tollenda Deóqe sistenda decernitur. hinc primitias illas adducentium tres classes statuunt, uti Moses idem *de Terumoth* i. *Oblationib. c. 3. §. 2.* ut siqis *sexagesimam* tantùm *daret* רַע עַיִן *oculi mali*, sive *restrictus*; qi 50am בֵּינוֹנִיּוֹן *oculi medii*, sive *medianus*; qi verò 40am טוֹב עַיִן *oculi boni*, sive *benignus* diceretur. qò allusit Sirachides c. 35. v. 9. ubi dicit, *Oculo bono honorem Domino tribue; manuúmqe tuarum primitias ne minuas.* Istic טוֹב עַיִן *vir oculi boni*, חָסִיד meritò dici potest.

Verùm homines qod attinet, τοῦ צַדִּיק ϗ τοῦ חָסִיד discrepantiam nullâ forsan ratione meliùs statueris, qàm è Senecæ verbis, qibus inter *officia* atqe *beneficia* distingvit, *de Benef. l. 3. c. 18. Beneficium est, qod dat, qi potuit sine reprehensione cessare; officium est eorum, qos necessitudo suscitat, & ferre opem jubet. Beneficium enim est, qod qis dedit, cum illi liceret & non dare. ibid. c. 19.* Et c. 21. *Qædam sunt, qæ leges nec jubent, nec vetant facere: in his servus materiam beneficii habet. qamdiu præstatur, qod à servis exigi solet, ministerium est: ubi plus qàm qod servo necesse est, beneficium. qicqid est, qod servilis*

vilis officii formulam excedit. qod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt. In illo genere, qi officio ſuo reſpondet, צַדִּיק *juſtus*; in iſto, qi promptus ac freqens eſt, חָסִיד *benignus*, ſive *beneficus* perhibetur. Itaqe Camius in Hymn.36.v.11. חֶסֶד eſſe dicit יִתְרוֹן הַטּוֹבָה *bonitatis excellentiam.*

Interim iſta de vocabulo חָסִיד diſſertatio, locum qendam Apoſtoli in memoriam mihi adducit, qem non deſunt, qi iſtuc trahere conentur. Habetur is ad Roman.c.5.v.7. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τὶς ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τὶς καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. *Vix enim pro juſto qiſqam moriatur: nam pro bono forſan aliqis etiam mori ſuſtineat.* ita enim τὸ τολμᾷν cum Caſtellione ac Bezâ reddere malim, qàm cum Vetere & Eraſmo, *audeat*, tum hoc loco, tum & aliis nonnullis. Sic hujus ipſius epiſtolæ cap.15.v.18. Οὐ γὰρ τολμήσω, *non enim ſuſtinuerim qicqam loqi qod per me non fecerit Chriſtus.* qo loco dictionis Apoſtolicæ vim elidunt planè, qi *Audeo*, vel *Auſim*, reddunt. qum hoc innuere videri ſaltem poſſit, Apoſtolo id eloqendi non deeſſe animum, metu tantùm reprimi, qo minùs id faciat; qod alioqi lubens velit. qod & Vir Clariſſimus advertit. cui tamen aſſentiri non poſſum, qod τὸ τολμᾷν, & *ſuſtinere*, eo hîc ſenſu vult accipi, qaſi uſurpetur pro *poſſe & parem eſſe alicui gravi & difficili rei præſtandæ.* qo modo Plato *politic.l.2.* dixit, Ὃς ἂν τολμήσειεν ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοτείων, qi rebus alienis abſtinere ſuſtinuerit. qo de loco alibi ex V.C. Hejnſii ſenſu ac ſententiâ diximus. neqe enim ejuſmodi qicqam Apoſtolus voluit, qaſi rem arduam & difficilem admodum eſſe cenſeret, de alienis laboribus gloriando abſtinere. Sed neqe id denotant Fabii qæ ſubjicit verba, ad Apoſtoli mentem propiùs accedentia, ex *inſtitut. l.2. c.4. Nec enim hujus rei judicium differre ſuſtineo.* Verùm iſta potiùs Apoſtoli mens eſt; hoc eſſe à qo abhorreat prorſus, nec ut admittat, animum inducere poſſit. At Caſtellio cum à mente Apoſtolicâ, tum & à contextus ipſius verbis, qàm longiſſimè receſſit, qum vertit, *Nam ne qidem eloqi auſim, qum nihil non effecerit per me Chriſtus.* Sic ad Corinth. ep. 1. c.6. v.1. Τολμᾷ τις ὑμῶν; *ſuſtinet qis veſtrum, negotium habens adverſus alterum, ſub injuſtis judicio experiri, & non ſub ſanctis?*

i. potest animum ad hoc inducere? qomodo apud Nasonem *epist*. 5. Oenone;

Sustinet Oenonem deseruisse Paris.

& Sveton. *Cajo.c.30. Hanc ut crudelissimam cædem & deflevit edicto; & eos qi spectare sustinuissent, execratus est.* Senec. *de benef. l.4. c.15. Non sustineo, eum deserere, cui vitam dedi.* Itaqe rectè Erasmus, τὸ τολμᾷν istic significare, *non tam rem periculosam, in qâ propriè dicimur avdere, qàm duram affectibus nostris, & intolerandam atqe indignam.* qod & variis è Svetonio testimoniis ostendit, ex *l.1.c.74.* de Cæsare; *Corn. Phagitæ, cujus nocturnas insidias ægrè evaserat, nunqam nocere sustinuit.* ex *l.2.c.31.* de Avgusto: *Pontificatum maximum, qem nunqam vivo Lepido avferre sustinuerat, mortuo demum suscepit.* Et *ibid. c.66. qamvis minimè appeteret hæreditates, ut qi nunqam ex ignoti testamento capere qicqam sustinuerit.* De Michaele pariter cum Satanâ decertante Judas v.9. οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας. *non sustinuit inferre adversus eum sententiam maledicam.* convicium facere non sustinuit, non potuit animum inducere id ut faceret: qum tamen non impunè tantùm, sed & licitè id posset. Illustrat planè Judæ dictum Catonis Censoris illud, qod maledico cuidam regessit, Ἄνισος ἡ πρὸς σέ μοι μάχη ἐστιν. καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ ῥᾳδίως, καὶ λέγεις εὐχερῶς. ἐμοὶ δὲ καὶ λέγειν ἀηδὲς, καὶ ἀκούειν ἄηθες. *Iniqa mihi tecum concertatio est. tu enim malè & avdire promptus es, & dicere proclivis: qum mihi & dicere ingratum, & avdire sit insvetum.* facit eôdem & qod illa apud Menandrum, referente Cyrillo *adversus Julianum Apostatam l.7.* ——— χαλεπὸν, Παμφίλη,

(ita malo, ut mulieris mulierem, matronæ meretricem alloqentis, verba sint, prout & Cyrilli codices habent, qàm qod Grotius in *excerptis* exhibet, Πάμφιλε)

Ἐλευθέρᾳ γυναικὶ πρὸς πόρνην μάχη.

——— *dura est, Pamphile,*

Ingenuæ cum meretrice contestatio.

qia nimirum hæc verbis probrosis excipiendis referendísqe assveta sit, qæ illa nec avdire, nedum regerere sustineat. Itaqe etiam hoc loco verbum idem Vir Clarissimus vellem usurpasset, ut, *non sustinuit*, potiùs, qàm *non avsus est*, verteret.

Sive

Sive enim Michaelem istum è spiritibus ministratoriis primarium aliqem intellexerimus, qod non pavcis placet ex Danielis c.10. v.13. non rectè, nec pro spirituum illorum indole, verteris. *Non est avsus*, qum *non avdere* dicatur, cui non voluntas desit, sed facultas; at illi ne velint qidem, etiamsi possint. sive Dominum Christum, uti qidam volunt ex Danielis c.12. v.1. dum locum illum de resurrectione universali ad diem judicii novissimum futurâ (sed frustrà, opinor) accipiunt; *non avsum*, multo magis ineptè prorsus, nec pro Christi majestate; *non sustinuisse*, aptissimè ac commodissimè diceretur. erit enim οὐ τολμᾶν, sive *non sustinere*, *animum non inducere*, non avtem, *animum non habere*. Christus avtem non ἀντιλεγόμενος tantùm, Luc.c.2. v.34. sed & λοιδορούμενος, ἐτόλμησε, sive ὑπέμεινε, Heb.c.12.v.3. (nam & τὸ τολμᾶν, ὑπομένειν, qoqe significat) *sustinuit*, patienter tulit; qo modo Ulysses à procis contumeliosè habitus: de qo apud inferos, ex turbâ illâ procaci petulantíqe Amphimedontis anima, *Odyss. ω. v.160.*

Ἀλλ' ἔπεσίν τε κακοῖσιν ἐνίσσομεν, ἠδὲ βολῇσιν.
Αὐτὰρ ὁ τέως μὲν ἐτόλμα ἐνὶ μεγάροισιν ἑοῖσι,
Βαλλόμενος καὶ ἐνισσόμενος τετληότι θυμῷ.
Incessavimus hunc nos jactibus & maledictis
Ædibus in propriis. ipse avtem sustinuit tunc
Constanti jactus tolerans animo & maledicta.

ipse scil. ἀντιλοιδορεῖν, sive ἀντιβλασφημεῖν, οὐκ ἐτόλμησε, *non sustinuit*; non legum metu utiqe à maledictis abstinens, sed se ipse comprimens, qò & nobis pariter, rem gerendi exemplum præberet.

Verùm missâ istâ περὶ τοῦ τολμᾶν disceptatione, qô in loci penitiora mentis aciem immittamus, qæritur τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ nominibus qidnam significetur. Atqe istic varias in partes discedunt & à se invicem dissentiunt interpretes, dum ista alii à se invicem distingvi, alii idem avt eundem saltem, designare contendunt. nam Syrum mitto, qi contrà planè qàm Græca veritas habet, חָלַף רְשִׁיעָא i. ὑπὲρ ἀσεβοῦς, pro *impio* sive *improbo*, exhibet. qum textui Græco planè ex diametro adversetur. nec intelligo qid Fr. Junius voluerit, cum legere jubet *pro legitimi sive justi*, tanqam si librari-

orum culpâ רשעא scriptum fuisset pro רשמא. neqe enim occurrit Syrum ullum vocabulum qod ejusmodi qicqam designet. et cum Syro Arabs hîc consentiat. Sed nec prioribus illis inter se convenit. Etenim alii, τὸ δίκαιον, non τοῦ δικαίου intelligi volunt, & exponunt: *Vix mortem libenter excepturum qenqam, etiamsi justa moriendi cavssa subsit*, ut ὑπὲρ δικαίου sit, *pro re* sive *cavssâ justâ*. qum tamen ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ *pro bono*, hoc est, pro Christo, cujus in se bonitatem experti sint, non desint, qi mori libenter velint. In his est Origenes; qem & qi Evcherii nomen, sed falsò, præfert, in *Novi Testamenti qæstionibus* seqitur; adjecto, *Apostolum, qid ipse pro Christo possit promptúsqe sit facere, verecundè verbis istis innuisse*. At cum contextus series poscere videatur, ut τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ratio eadem habeatur, & utrumqe vel de rebus, vel de personis dictum intelligatur; idcircò Victor. Strigelius, *pro justo*, vult esse, ut illi, *justâ de cavssâ; qomodo, ubi mortem, qam latrocinio meruere, ferunt latrones*: *pro bono* avtem, *pro rebus sibi charis avt utilibus, putâ, facultatibus, propinqis, liberis, gloriâ*. qo modò Petr. Martyr, *pro bono suo*, i. *pro gloriâ nominéqe post obitum sibi comparando*. Cæterùm hæc sunt ab instituto Apostolico aliena prorsùs. Nec minùs inepta, sed & impia insuper Hæreticorum commenta illa, Marcionis, qi δίκαιον *justum, Deum Legis & prophetarum* exponit, pro qo pavci; ἀγαθὸν *bonum, Deum Evangelii avtorem*, pro qo innumerabiles mortem oppetierint: Et Arii contrà, qi *justum* ad *Christum Dei filium*, de qo Psal.72.v.1. Joan.c.5.v.22. & Act.c.22.v.14. *bonum* ad *Deum patrem* refert; de qo Matth. c.19.v.17. Avtor Hieronymus *ad Algasiam qæst.7*. At è nostris vir doctissimus Tho. Godvinus *de ritibus Judaicis l.1. c.9*. δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ita secernit, ut ille צדיק iste Hebræorum sit חסיד *Tria*, inqit, *sunt hominum genera*; רשעים ἀσεβεῖς, *impii, improbi*. צדיקים δίκαιοι, *justi, qi qod lex exigit, faciunt*. חסידים ὅσιοι, ἀγαθοὶ, *pii, boni, qi amplius aliqid qàm qod lex exigit, præstant. allusit huc Apostolus, ubi dixit, pro justo vix moriturum qenqam; pro bono, forsan aliqem mortem oppetiturum; pro impiis improbisqe nullum prorsus; qod pro nobis tamen Christus fecerit*. qanqam Syrus טובא non חסי reddiderit. Atqe huc Thom. Cajetanus etiam inclinare videtur.

detur. Seciùs pavlò Caſtellio, *Chriſtus*, inqit, *pro ſontibus mortuus eſt ; cum vix qiſqam etiam pro inſonte moriatur : nam pro viro bono fortaſſis aliqis mori ſuſtineat.* ita δίκαιον *inſontem* eſſe vult, qi ſit criminis expers ; *bonum*, qi virtutis etiam pietatíſqe ſpecimina ediderit. Et aliter planè, qi ſub Ambroſii titulo prodiit : *Duos*, inqit, *gradus poſuit, juſti & boni ; juſtum exercitio ſignificans, bonum verò naturâ. unde qamvis melioris meriti, juſtus qàm bonus ; tamen pro bono fortè qis avdeat mori, qia miſerabilior cavſſa innocentiæ eſt.* Sed & aliô declinat Henr. Stephanus, qi ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ vertit, *pro eo qi ſit ipſi utilis.* ut ἀγαθὸς idem hîc valeat, qod χρηστὸς propriè ſit. pleniùs idem planiúſqe in *Clavi* Flac. Illyricus ; *Vix accidit, ut qis vitam ſuam profundat etiam pro juſtiſſimis : pro eo tamen qi alicui valdè eſt utilis, forſitan qis mori non recuſet :* ut *juſtitiæ* abſolutè conſideratæ, *utilitas* privata & emolumentum propriam ac peculiare opponatur. qæ mihi omnia, cum arguta nimis, tum & coactiora videntur.

Atqe hi vocabula iſta à ſe invicem diſterminant. reſtant, qos ſeqar magis, qi utroqe idem cenſent deſignari. Ex his eſt Hieronymus, qi loco ſuprà adducto, ad res tamen, qod minùs probem, non perſonas referri utrumqe poſtulat. Siqidem ubi illorum & retulerat & rejecerat ſimul ſententiam, qi ita interpretarentur Apoſtoli verba, ac ſi dixiſſet ; *Si ille pro nobis impiis mortuus eſt & peccatoribus, qanto magis nos abſqe dubitatione pro juſto & bono Chriſto debemus occumbere ? Juſtum*, inqit, *& bonum non putemus eſſe diverſum, nec aliqam propriè ſignificare perſonam, ſed abſolutè juſtam rem & bonam, pro qâ difficulter, ſed interdum aliqis inveniri poteſt, qi ſuum ſangvinem fundat.* Verùm horum reliqi pleriqe de perſonis accipiunt (qod & neceſſariò faciendum antitheſis Apoſtolica clariſſimè evincit) hominémqe *juſtum* ac *bonum* pro eodem accipiunt. atqe in hac parte præeunt Jo. Chryſoſtomus & Oecumenio referente Photius, qi ἀνδρὸς ἐναρέτου nomine, qo modo δικαίου Theodoretus, utrunqe comprehendunt. fruſtra enim Illyricus in *Gloſſâ*, diſtinctionis ſuæ *Athanaſium ac Chryſoſtomum* avtores lavdat. ſeqnuntur Jo. Calvinus, Bucerus, Beza, Piſcator, Paræus &c. ut ſenſus ſit : Rariſſimum ſanè inter homines exemplum extare, ut pro juſto mori

qis ſuſtineat; qanqam illud nonnunqam accidere poſſit. *Juſtum* verò ſæpenumero, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ ſumi; hoc eſt, non pro eo *qi ſtricto jure agat*, ſed *qi benignè, piè, moderatè, miſericorditer ſe gerat*, ex multis ſacræ Scripturæ locis liqidiſſimè paret. Hymn.37.v.21. *Juſtus gratiam exhibet & largitur.* & mox denuò. v.26. *Tota die gratiam exhibet, & mutuatur.* i. jugiter benignitatem ac beneficentiam exercet, nunc largiendo, nunc mutuando. qod Hymno 112.v.5. dicitur; *Bonus qiſqe gratiam exhibet, & mutuò dat.* ut hîc טוב *bonus* ſit, qi illic צַדִּיק *juſtus*. unde & צְדָקָה *juſtitia* ἀντὶ τῆς ἐλεημοσύνης, pro *eleemoſynâ* ſive *benignitate*, ibid. v.9. & δικαιοσύνη pariter ad Corinth. ep.2. c.9.v.9,10. Sic Parœm.c.12. v. 10. *Rationem habet vitæ etiam jumenti ſui juſtus.* Sed & Matth. c.1.v.19. *Porrò Joſephus vir ejus, juſtus qum eſſet*, (i. homo leni, miti, bono, benigno ingenio, δίκαιος, τοῦτ' ἔστι, χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, Chryſoſtom.) *nollétqe eam ignominiæ exponere, clam eam dimittere in animo habuit.* Itaqe inter *juſtum bonúmqe* hoc in loco diſtingvere, nihil qicqam eſt qod cogat, cum ea tanqam ſynonyma Spiritus Sanctus tam crebrò uſurpet.

Cap. X.

Gvil. Maji elogium. Hymni 16. commation.4. qî ſit interpretatus. Deos falſos dotant ſui. Deus verus dotat ditátqe ſuos. Solus verus Dominus, qi ſervo nullus indiget. Numini vero nihil confertur. מִנְחָה mola ſalſa נֶסֶךְ libamen. libamenta è ſangvine. σπένδεσθαι, *qâ ratione uſurpatum, Phil. 2, 17. 2 Tim.4.6. Deorum alienorum nomina uſurpare vetitum. In locorum collationibus cautio adhibenda.* Ad juſtitiam imputari; *ſenſu diverſo uſurpatum, Moſi Gen.15.6. Pſaltæ Hymn.106.31. In Ceruborum effigiatione Ezek.1.5,6. explicandâ, lapſus Exercitator. Sed & Moſes Ægyptius. facies qadriformes habuiſſe; uti triformem Chimæra poetica. facierum ſitus qi fuerit. Hebræis antica pars mundi Oriens, poſtica Occidens, dextra Avſtralis, ſiniſtra Septentrionalis.* χοιρικοκέφαλος, κυνοκέφαλος, κυνώπης. *Cerubis ſpiritus miniſtratorii deſignati. an Chriſtus imagine illâ deſignatus; an* Evan-

Evangeliſtæ, an attributa divina. Animantia à Joanne viſa Apoc.4.7. alia ab eis Ezechieli exhibitis, oculis undiqe cincta iſtic animantia ipſa, illic rotarum canthi. Angeli illis, mortales iſtis repræſentati. Davidis verba Hymn.16.4. ex Chriſti Joan.17 9. explicata. Hymni 126.verſ.1. exponitur. Caſus inopinati ſomnii res habiti. Viſi nocturni inſtar improborum ac mundanorum fœlicitas. חָלַם ſomniare, *qandoqe*, dormire, *nunqam. idem etiam* valeſcere, *convaleſcere Jobi 29.7. et* הֶחֱלִים ad ſanitatem reducere, ſanitati reſtituere. *Eſajæ 28.16. pari notione ſumi poſſe Hymn.126. Captivitas Babylonica Judæis morbi, mortis inſtar. ejus diſſolutio à morbo diutino, imò à morte reſtitutio.* ἀνακαλεῖσθαι *medicis qid. ejuſmodi qid an Græcis V.T. Interpretibus* τὸ παρακαλεῖσθαι. *Verba Hymn. 82.7. diſcutiuntur.* Adam *ibi aliis* ὁ πρωτόπλαστος, *aliis* homo *plebejus.* אֶחָד *aliis* unus, *aliis* primus. Principes, *aliis* angeli deſertores; *aliis principes exteri. Pia minùs Magiſtrorum de improbarum animis ſententia; ethnicorum qorundam potior; et Eccleſiaſtæ 12.7. compar. Mors principes & plebejos pariter rapit.* Cadendi *verbum qid hîc velit. Pavſæ diſtingventes minùs obſervatæ pleriſqe impoſuerunt.* כְּאֶחָד ſimul, pariter. *inde loci ſenſus genuinus Majo erutus.*

IN hoc caput conjiciam aliorum qorundam interpretationes qaſdam in publicum, qod ſciam, hactenus nevtiqam emiſſas. Agebat diu apud Londinates meos D. Gvilhelmus Majus, vir lingvarum ſanè peritiſſimus, & qi in Scripturæ ſacræ ſenſibus enucleandis pares pavcos, ſuperiorem vix ullum haberet. Cæterùm Stoicæ, vel Cynicæ potiùs, diſciplinæ ita inſveverat, ut rigidus animi affectus corporiſqe illuvies eruditionis gratiam plurimùm imminuerent, fructúqe, qi alioqi decerpi poterat uberrimus, præter pavcos, & hos etiam anxiè admiſſos, reliqos pleroſqe defravdarent. Inter codices tamen ſacros pro concione explicandos, & in privato etiam qandoqe cum eis, qos familiariùs pavlò habebat, conſortio, excidebant, qæ tollere ſtudioſus qivis non dedignaretur. Ex his nonnulla cum iſtic propoſuerimus, aliorum judiciis cenſenda dimittemus. Hymn.16.v.4. ſic legitur. *Multiplicabuntur*

buntur dolores illorum, qi alium (præter verum Deum) *dotant.* (ut eleganter Junius), hoc eſt, *qi ſe idolo alicui velut matrimonio copulantes, non accipiunt, ſed conferunt dotem* (Junii ſunt verba) *mox in nihilum abituram.* Commentarii vicem præſtabit Ezekiel vates c.16.v.30--34. viſe ſodes. eſt enim prolixior periocha, qàm ut tranſcribi ex uſu ſit. Ita cultores ſuos Deus verus dotat ac ditat, ipſe ab eis dotem nullam, cum rei nullius indigus ſit, exigit. *Dominus*, inqit, *ipſe es; beneficentia mea nihil ad te.* v.2. *Ipſe enim verus eſt Dominus, qi ſervo non indiget, & qo ſervus indiget.* Auguſt.*epiſt.*5. *Ipſe Deus eſt tuus, qi tuis nec eget bonis, nec timet à malis.* Idem *in Pſalm.*80. *Huic autem beneficium præſtare non poſſumus.* Idem *de verb. Dom.orat.*58. *Nec ille ſiqidem collato eget, nec nos ei qicqam conferre poſſumus.* Senec. *de benef.l.*4. *c.*9. At contrà Dii extranei non tam cultores ſuos dotant ac ditant, qàm ab eis dotem, ſumptum nempe & impenſas fruſtra collatas, exigunt. qod doni autoribus idcircó tandem in *damnum grave, doloréſqe* inde perceptos, redundabit. ita enim cum Piſcatore malim paſſivè ſumere, prout verbi ipſius forma poſtulat; qàm cum Junio activè, ut de *doloribus* intelligatur, qibus ſanctos, qos priùs dixerat, afficiant ac divexent improbi. Seqitur: *Horum ex ſangvine libamina non ſum libaturus; nec aſſumpturus in os meum nomina eorum.* Ad animantis mactati victimam unamqamqe, adjiciebatur מִנְחָה ἄλοχύται, *mola ſalſa*, & נֶסֶךְ σπονδὴ, *libamen.* Num.c.15.v.5. & c.25.v.7. qod erat victimæ ipſius qaſi complementum. Itaqe Deo vero vino ſuper hoſtiam effuſo libabant. Deis falſis, vini loco, ſangvine ſæpe humano. unde *libamenta è ſangvine* Pſaltæ nuncupantur. neqe enim Auguſtino accedo, qi *epiſt.*5. de *pecorum victimis* dictum vult, qas Judæi immolabant. Ad utrumqe forſan alluſerit Paulus ad Philipp.c.2. v.17. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν &c. *Qinetiam ſi liber*, ſive libaminis in morem effundar, *ſuper ſacrificio & miniſterio fidei veſtræ, gaudio id mihi futurum eſt*, &c. Philippenſium fidem nimirum ac pietatem hoſtiæ comparat, ſangvinem ſuum *libamento*, qod eam qodammodo conſummet, dum pro Chriſti cavſſâ fuſo eos in fide confirmat. Sed & eâdem uſus metaphorâ ad Timoth.ep.2.

c.4. v.6. jam morti propinqus, Ἤδη γὰρ σπένδομαι. *Jam enim libor.* mox pro libamento mihi sangvis fundendus est, qò ministerio meo, qod sacrificii instar obtinet, colophonem adjiciat. utrumqe, inqam, allusisse videtur; qia ut August. *de civit. Dei l.10. c.4. Deo cruentas victimas cædimus, qando usqe ad sangvinem pro ejus veritate certamus.* Qemadmodum Jul. Firmicus *de error. profan. relig. Hic est Cabirus, cui Thessalonicenses cruento, cruentis manibus supplicabant.*

Seqitur: *Neqe assumpturus sum in os meum nomina eorum.* sive, *labia mea nomina ipsorum non intrabunt.* Hoc vulgò accipiunt, ac si Deorum falsorum nominibus vel simpliciter usurpandis, vel inter jurandum adhibendis, abstinere se velle profiteretur. Atqe ita Drusius *observ. l.3. c.7.* ex Exod. c.23. v.13. & Josh. c.23. v.7. Majus noster aliò abit.

Verùm hujus interpretationem prius qàm proposuero, illud attingam, qod interpretes ille in verbis illis exponendis in fravdem illexisse avtumabat. Collationem locorum plurimùm conferre ad Spiritus sancti mentem genuinam indagandam atqe eruendam, nemo qisqam, opinor, unqam inficias iverit. cavtione tamen & judicio opus esse, in collationibus instituendis, & ex collatione sensum certum constituendo, id verò plurimis exemplis liqidò poterit demonstrari. Ad rei evidentiam, uno & altero impræsentiarum contenti erimus. Formula illa, qâ *ad justitiam imputari* aliqid alicui dicitur, bis tantùm, qod memini, in Veteri Instrumento reperitur. Genes. c.15. v.6. ubi Abrahæ *fides*, qam Dei promissis adhibuit, *in justitiam illi imputata*, vel *reputata*, dicitur. Et Hymn. 106. v.31. ubi Phœnicis factum, in flagitiosis illis trucidandis, *in justitiam* itidem *ei imputatum* perhibetur. Jam siqis vel ex eo qod de Abrahæ fide enunciatur, idem hoc fundamento de Phœnicis facto pronunciaverit, vel ex eo qod de Phœnicis facto prædicatur, nihil aliud de fide Abrahæ intelligendum contenderit, qia gemina de utroqe formula usurpatur, nec alibi uspiam ea sensu alio aliqo usurpata occurrat, næ ille ratiocinationis Apostolicæ, qâ *ex fide merâ peccatoris coram Deo justificationem* stabilire conatur, ad Roman. c.4. v.3,5,8,9,22,23,24. nervos penitùs inciderit. itaqe à locorum collatione nihil istic sanè concluseris. *imputari* siqidem *ad justitiam*, loco priori, sic sumi-

tur, ut pro justo apud Deum hominem censeri faciat, qi alioqi tamen peccato immunis non sit. at loco altero hoc duntaxat designat, factum illud Phœnicis fuisse tanqam justum, à divino numine approbatum.

Aliud damus. Ezekielis c. 1. v. 5, 6, 10. in visione depinguntur animantia qatuor, corpus qod attinet, specie humanâ, facie verò sive vultu multiplice & multiformi; *faciem* enim unumqodqe horum *qadriformem* habebat, *humanam*, *leoninam*, *bovinam*, *aqilinam*. nam qod vir doctus, sed nugis Rabbinicis addictus nimis, qi *in Legem Mosaicam exercitationes* nobis dedit, *in Leg. cerem. exerc. 9. de Cerubis*, negat פָּנִים istic pro *facie* sumendum, negat *animantibus singulis faciem qadriformem* fuisse; hoc tantùm voluisse Vatem sacrum contendit, *aliqâ ex parte animantia qatuor illa hominis*, *leonis*, *bovis*, *aqilæ speciem* imitatos; *hominis*, qòd *faciem humanam cum cruribus erectis* haberent; *leonis*, qòd *collum pectúsqe leonis cristam* sive *cervicem jubatam* repræsentarent; *bovis vitulíve*, qòd *pedes ungulatos bifidósqe* obtinerent; *aqilæ*, qòd *alis* essent *instructa*. hæc, inqam, à vatis sacri mente reiqe ipsius veritate qàm longissimè recedunt. Exercitatori scil. cum aliis nonnullis contigit, qod pictoribus qibusdam contigisse refert Eustathius, qi Homeri verbis illis, qibus *Iliad. ζ.* Chimæram descripserat,

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,

perperam acceptis decepti, *Chimæram* ejusmodi nobis depinxerunt, qæ *capite Leonino, corpore caprino* deformata, in *draconis spiram volubilem* desineret. qum Hesiodus (à qo fortean mutuatus est Homerus) monstrum illud disertè doceat, non *triforme* tantùm fingi, sed & *triceps*. Hujus enim in *Theogoniâ* verba sunt ista:

Τῆς δ' ἦν τρεῖς κεφαλαί· μία μὲν χαροποῖο λέοντος·
Ἡ δὲ χιμαίρης· ἡ δ' ὄφιος κρατεροῖο δράκοντος.
Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,
Δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο.

Huic tria erant monstro capita; fulviqe leonis,
Hirsutæqe pilis capræ, immanisqe draconis.
Antè leo, retròqe draco, capra inter utrumqe,
Ignis qæ horrendam vim naribus exhalabat.

Cæterùm de portento illo imaginario viderint poetæ, poeticorúmqe

eticorúmqe figmentorum interpretes; qibus inter ſe vix convenit. De animantibus à Vate noſtro delineatis, qod primus forſan, nec ſolus tamen, nam ejuſmodi qippiam & Grotius in *Annotatis* habet; commentus videtur iſte, conſtat planè contextui ſacro omninò adverſari, qi verſ. 10. leonis faciem à dextris collocat, bovis à ſiniſtris, ut per conſeqens ab anteriore parte facies humana, à poſteriore aqilina ſita fuerit: avt iſtæ ſaltem inter illas mediæ conſtiterint; niſi ſiqis forſan adeò vecors extiterit, ut animantium illorum collum cum pectore à dextris, alarum par utrumqe à ſiniſtris, contra omnem proportionis decoræ uſúſqe neceſſarii rationem, velit ſtatuere. Nec verò abſimile vero videtur, qod David Camius habet in *Viſi* illius *explicatione* ad *Commentariorum* calcem adjectâ. Cenſet is *pro mundi plagis qatuor animantium iſtorum, ſive capita, ſive facies, ſitum obtinuiſſe ſuum. faciem* ſcil. *humanam Orientem verſus proſpectaſſe:* ideóqe primo loco commemoratam, partim qòd ea præ reliqis emineret, partim qòd Vatis conſpectui rectâ objiceretur. *Leoninam* proinde *à dextris, bovinam à ſiniſtris* ſitam; qòd orientem verſus faciem componenti, à dextra Avſtralis cœli plaga, (qæ & תֵּימָן ideò à יָמִין dicta) à ſiniſtrâ Septentrionalis exiſtat. *aqilina* reſtat ut *Occidentem reſpexerit*; qæ & *poſtica* pars mundi אָחוֹר Hebræis cenſetur; ſicut *Qriens* קֶדֶם *antica*, anterior.

Minùs enim probabile eſt, qod Moſes Ægyptius in *Doctore perplexorum l. 3. c. 1.* ſtatuit, *facies qatuor* qidem fuiſſe *ſingulis* horum, ſed *humanas omninò univerſas. leonis* verò, *bovis, aqilæ* dictas, non qia animantium iſtorum facies exiſterent, ſed qia eas aliqâ ex parte referebant. ſicut de Davidis auxiliariis qibuſdam dicitur, *facies illorum* fuiſſe *ut faciem Leonis.* Annal. l. 1. c. 12. v. 8. et de Theoro paraſito apud Ariſtophanem τραυλίζον Alcibiades, --τὴν κεφαλὴν κόλακος ἔχει, cum κόρακος vellet, *corvi caput* habuiſſe. et Cleo Comico eidem in *Eqitibus*, κυνοκέφαλος dicitur, tanqam qi *canino ſimile caput* haberet. & κυνώπιδα ſe Helena apud Homerum dicit *Odyſſ.* δ. ὡσεὶ κυνὸς ὄμματα (uti Agamemnoni Achilles Il. α.) ἤτοι ὄψιν ἔχεις, *qaſi qæ caninam turpémqe*, potiùs qàm ſpecioſam pulcrámqe *oris effigiem* obtineret. neqe enim inverecundam

impudentémqe ſe ipſa diceret; uti plerìqe interpretantur. Sed & Joan. Baptiſta Porta in *Phyſiognomonicis* ſuis, hominum facies havd pavcas, utrarumqe typis graphicè depictis, cum animantium aliorum faciebus componit. Verum & Moſes noſter iſtic, credo, ſolitarius incedit.

Imagine interim myſticâ iſtâ, Angelos, ſive Spiritus miniſtratorios, eſſe delineatos, extra controverſiam eſſe videtur, nec id inficiatur Exercitator; qi ſymbolis illis adumbrari monet *ſpirituum illorum intelligentiam, vires, velocitatem, obſeqium:* Verùm ad nugacia mox dilapſus, *Chriſti trophæum* vult indicari, qi *natus* ſit, *ut homo, occiſus, ut vitulus, reſurrexerit, ut leo, aſcenderit, ut aqila.* qæ ego certè pari loco habeo, qo commentum illud de *qatuor Evangeliſtis*, qos ex ſingulorum *exordiis Evangelicis* ducto argumento, animantibus illis repræſentatos allegoriarum magiſtri tradunt. Qum avtem in Joannis Apocalypſi c.4.v.7. animantia itidem qatuor occurrant, qorum primum *leonis* ſpeciem præferat, ſecundum *vituli*, tertium *hominis*, *aqilæ* qartum: hinc ſtatim concludunt eoſdem planè iſtic deſignari, *ſpiritus* nempe Dei opt. max. *adminiſtros* ac *legatos*, qi ab Ezekiele depingebantur. in qo fallitur etiam Exercitator, qòd utrobiqe πολυοφθαλμὰ, ſive *oculis undiqe obſita animantia* depingi affirmat: qod nunc ad ſpirituum *intelligentiam humanâ majorem*, nunc rurſus, ſibi diſſidens (qod in luſu iſtiuſmodi ſolenne eſt) *numinis divini* παντοψίαν ſive *omnituentiam* exprimendam refert. qum apud Ezekielem non *animantia* ipſa, ſed *rotæ*, ſive *rotarum canthi oculis inſtructi* dicantur. ver.18. cæterùm in Apocalypſi *animantium* nomine ſpiritus illos nevtiqam indicari perſpicuum eſt, cum *animantia* illa *qatuor* unà cum *ſenioribus viginti qatuor, agni ſangvine redemptos* ſeſe profiteantur *ex ſtirpe unaqaqe & lingva populóqe ac gente*. cap.5.v.9. qod de *angelis electis*, dici non poteſt. Itaqe cavtione, qod dixeram, opus in locis invicem conferendis; nec ubicunqe formulæ occurrunt eædem, ſenſus idem ſtatim ſtatuendus.

Hoc avtem non animadverſum Majus noſter opinatus eſt occaſionem dediſſe Pſaltæ locum illum Hymn.16.v.4. ſecùs, uti ille cenſebat, qàm Spiritus Sanctus ſenſerat, interpretandi. Cum enim populo Dei prohibitum legerent, *Deorum ali-*

[illegible]orum nomina in os ſuum aſſumere, Exod.c.23.v.13. & Joſh. c.23.v.8. inde ſtatim avtumabant idem planè iſtic qoqe deſignari. Verùm is aliud planè innui contendebat. Suæ avtem interpretationi qò viam muniat, hoc primo loco ſumit, ſub Chriſti perſonâ Vatem loqi; qod ex verſ.10. colligit, qi de Chriſto exponitur, cum à Petro, Act.c.2. v.25. tum à Pavlo Act.c.13.v.35. Tum exile nimis cenſet, qàm ut profiteatur Chriſtus, nolle ſe Deorum falſorum nomina honorificè uſurpare. Deniqe ad Syntaxin provocat, qâ numero plurali ad cultores Dei à vero alieni, non ad Deum falſum, qi numero ſingulari enunciatur, reſpectus ſimpliciſſimè habeatur. Mitto qæ in contrarium forſan poſſent reponi. Cæterùm hinc ſtatuit, *profiteri Dominum Chriſtum iſtorum nomina, qi Deis falſis obſtinatè adhærent, intra labia ſua non admiſſurum, ut vel verbulo tenus pro eis apud Deum patrem ſuum agat.* Itaqe idem vult eſſe hoc ſub Chriſti perſonâ à Davide ejuſdem typo enunciatum, cum eo qod ipſe, cum in terris ageret, Joannis c.17.v.9. ſuorum cavſſam apud Deum Patrem perorans, dixit, *Non oro pro mundo, ſed pro eis, qos ipſe mihi dediſti;* ut, *nomina eorum intra labia mea non ſum admiſſurus*, perinde valeat, ac ſi dixiſſet, *in meis ad Deum Patrem interceſſionibus locum iſti nullum habituri ſunt.*

Pergamus. Hymnus 126. uti vulgò redditur, ſic incipit, *Cum reduceret Iovas Sionis reduces, ſomniantibus ſimiles eramus:* qod explicant, *ſomniare nobis videbamur*; cum vix poſſemus credere rem veram geri; adeò ſupra modum admirabilis & inexpectata extiterat ea noſtra liberatio. Sic Petrus Angeli miniſterio catenis exutus & carcere eductus, foribus inſuper ac portis ſponte cedentibus, non rem veram geri, ſed viſione nocturnâ illudi ſibi avtumabat, Act.c.12. v 9. M. Senec. *controverſ.9. Somnium hoc puto.* Q. Curtius *l.4.* de Abdolomino à terrâ ſarriendâ ad regnum ab Alexandro Tyri compote evocato; *Somnio ſimilis Abdolomino res videbatur. &, Sati; ne eſſent ſani, percunctabatur, qi tam protervè ſibi illuderent.* Nicetas Choniat. *Andronici Comnen. hiſt.l.1.c.3.* de eodem ad urbem Nicæam, qam diu fruſtra obſederat, ex inopinato à civibus ſponte deditam; τῷ τῆς θέας ἀέλπτῳ καταπλαγεὶς, πολλάκις τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀκρίβειαν τῆς θε-

 ωμένων

ωμένων διεσάλευεν ὄψεσιν· ἀτεχνῶς γὰρ ὄναρ ἐδόκει βλέπειν τὰ τότε τελούμενα. Idémqe *ibid.l.2.c.*11. de Isaacio Angelo præter expectationem ad imperium raptim evecto; ἐδυσχέραινε πρὸς τὴν στεφηφορίαν, οὐχ ὡς ἔρωτα μὴ τρέφων ἀρχῆς, ἀλλ᾽ ὡς ὑφορώμενος τὸ τοῦ πράγματος ἐργῶδές τε καὶ δυσέφικτον. καὶ ὄναρ οὐχ ὕπαρ ἄντικρυς ἐπιτελεῖσθαι οἱ τὰ παρόντα οἰόμενος. Joannes deniqe Chrysostomus de se in Presbyterium cooptato; *tom.6.orat.*38. Ἆρα ἀληθῆ τὰ συμβάντα περὶ ἡμᾶς γέγονεν ὄντως τὰ γεγενημένα; ἢ οὐκ ἠπατήμεθα; οὐδὲ νὺξ τὸ παρὸν ταῦτα καὶ ὄναρ; ἀλλ᾽ ἡμέρα ὄντως ἐστὶ, καὶ ἐγρηγορῶμεν ἅπαντες; καὶ τίς ἂν ταῦτα πιστεύσειεν, ὅτι μειρακίσκος εὐτελὴς καὶ ἀπερριμμένος πρὸς ὕψος ἀρχῆς ἀνηνέχθη τοσοῦτον; non potuit graphicè magis explicari sensus iste, qem hymnographi verbis post Abraham Esdræ filium assignant interpretes pleriqe.

Cæterùm David Camius Josephum patrem suum narrat aliô transtulisse, nec de præsenti lætitiâ, qam commatio seqenti describit, sed de dolore atqe anxietate præteritâ cepisse: *dolorem* scil. *angorémqe*, qem deportationis tempore pertulerant, ad reversionem divinitùs procuratam, *ex animis mentibúsqe omnem statim avolasse, qo modo somno experrectis insomniorum imagines nocturnæ solent.* Ita Asaph Hymn. 73. v.19, 20. *Qomodo in desolationem, qasi momento, abeunt? dispereunt, terroribus absumuntur, instar somnii, qod, ubi qis evigilaverit, evanescit protinùs.* Scitè Simoeattus *Epist.*37. Τῶν ἐνυπνίων τὰ κάλλιστα οὐ τοσοῦτον ἡμᾶς εὐφραίνει καθεύδοντας, ὅσον ἐγρηγορότας ἐλύπησε. Αἱ γὰρ ἐλπίδες μετὰ τοῦ ὕπνου (συναπίπταν). Et Dio Prus. *orat.*37. Homerum παρῳδήσας,

Τιμὴ δ᾽ ἠΰτ᾽ ὄνειρος ἀποπταμένη πεπότηται.
Avolat at mundi, cev somnia vana, honor omnis.

Tanqam somnium enim avolat, qod non invenitur, (sive, qod jam ampliùs non comparet, non est) *& sicut visum nocturnum fugatur.* Zophar, Job.c.20.v.8. Videantur ampliùs Dio idem *orat.*33. sed & Ambros. *offic.l.*1.*c.*12. & *de Ioseph.c.*6. Avgustin. *in Psalm.*75. & *homil.*13. Gregor. *Moral. in Iob. l.*18,*c.*10. Petronius in *Satyric.*

Nocte soporiferâ veluti cum somnia ludunt
Errantes oculos, effossáqe pertulit avrum
In lucem tellus; versat manus improba furtum,

Thesavrósqe rapit; sudor qoqe perluit ora,
Et mentem timor altus habet, ne forte gravatum
Excutiat gremium secreti conscius avri.
Mox ubi fugerunt elusam gavdia mentem,
Veráqe forma redit, animus qod perdidit optat,
Atqe in præteritâ se totus imagine versat.

At istic contrà, unà cum captivitate ipsâ, molestiæ memoria etiam omnis avolaverat, nec in eâ ampliùs hærebat reducum animus, sed qasi nec extitisset unqam, præ gavdii magnitudine absorpta penitus, & ex animis etiam & cogitationibus obliterata prorsùs videbatur. qo modo de puerpurâ prolem masculam jam enixâ Christus Joan. 16. v. 21. parturientis *dolorum* licet acerrimi fuerint, *præ gavdio, qod de partu jam edito concepit, nec reminiscitur qidem.*

Verùm Majus noster כְּחֹלְמִים aliâ significatione istic sumi volebat. non in *somniandi* nimirum, sed in *convalescendi* sensu. qo modo τὸ חָלַם usurpatum deprehenditur, Jobi c. 39. v. 7. de cervarum & caprearum prole: *Ipsæ incurvant, ac dissecant se, dum partus suos vix enituntur: at nati earum* יַחְלְמוּ *convalescunt*, crescunt, matres deserunt. Et in formâ transitivâ הַחֲלִים *facere ut convalescat* qis, *sanare*. Esajæ c. 38. v. 16. וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי ubi Vetus interpres, nescio qo fundamento, *Corripies me, & vivificabis me.* Tigurinus, *Tu me somno degravas, & rursus vivificas*; tanqam חָלַם *dormire* sit. & Jo. Calvinus, *qòd dormire me feceris*; ut *somni* nomine *mors* designetur, à qâ minimùm abfuit. at Genevenses contrà, *dormire fecisti me.* ac si insomniâ priùs laborasse innueret. Verum propiùs accessit Vatablus: *sana me itaqe & vivifica me.* Et adhuc propiùs Pagninus; *Et sanabis me, & vivificabis me.* nam הַחֲלִים *sanare*; & inde חֲלִימָא *sani* apud Syrum Matth. c. 9. v. 12. & utrumqe, prout apud Esajam, junctim positum, pro Græcorum ἔῤῥωσο, חֲוִי חֲלִים *vale, sanus & sospes vivas.* Act. c. 23. v. 30. Sed omnium optimè Junius; *Sic fecisti ut revalescerem, & in vitâ conservasti me.* Valetudinem mihi restituisti, sanasti me. nam particula copulans, uti & sciolis qibusqe notum, tempus verbi mutare solet. Eodem ergò modo & apud Hymnographum D. Majus sumi volebat. *A captivitate reduces, similes illis extitimus, qi à gravi*

ac

ac diuturno morbo ſubitò tandem convaleſcunt. Et certè gravis *morbus*, imò qaſi *mors* qædam, *captivitas* illa viſa eſt. Unde & *reductio* qaſi *à mortuis revocatio & reſuſcitatio* qædam dicitur Eſaj.c.26.v.19. & Ezek.c.37.v.11,12. & Dan.c.12.v.2. qin & Apoſtolus populi Judaici reſtitutionem deinceps futuram, ζωὴν ἐκ νεκρῶν fore adfirmat. Rom.c.11.v.15. Græci utrobiqe cum apud Eſajam, tum apud Hymnographum eodem τῦ παρακαλεῖσθαι vocabulo utuntur. illic, ἐξήγειράς μου τὴν πνοὴν, καὶ παρακληθεὶς ἔζησα. iſtic, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. qo etiam verbo pro *corroborare* & *vires addere* utuntur. ſic enim τὸ אַמֵּץ exprimunt κατίσχυσον αὐτὸν, καὶ παρακάλεσον αὐτόν. Devt.c.3.v.28. & τὸ חִזֵּק καὶ χεῖρας ἀσθενεῖς παρεκάλεσας. Job. c.4.v.3. & τὸ עֻזּוּ οἱ κατοικοῦντες Γιββεὶρ παρακαλεῖτε. Eſaj.c.10. v.31. Certè ἀνακαλεῖσθαι pro eo qod Latini dicunt, *vires revocare & reparare*, apud medicorum filios ſatis freqens eſt; & de eis ut plurimùm uſurpatur, qi deliqium paſſi, medicamine aliqo reſtituuntur. ejuſmodi qippiam an τοῦ παρακαλεῖσθαι, qod huic finitimum, vocabulo, Græci voluerint deſignatum, alii viderint.

Aliud D. Maji interpretamentum peculiare, iſtis ubi adjecerim, caput hoc clavdam, Hymno 82. v.7. ſic legitur, אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ Qæ qidem verba variè, non à Judæis tantùm, ſed & à noſtris accipiuntur. Siqidem in membro priori qidam, in qibus eſt Jajrus, & qi Hieronymi *in Pſalm.* nomen ementitur, τὸ πρωτόπλαστον deſignari volunt. ac ſi dictum eſſet, *Verumtamen moriemini, ſicut Adam:* eo qòd ad Adæ inſtar tranſgreſſi ſitis. trahúntqe huc illud Hoſh.c.6.v.7. & Job.c.31.v.33. Nec deſunt, qi illud itidem in membro altero אַחַד הַשָּׂרִים non *unum è principibus*, ſed *principum primum* vertentes; (qo modo אַחַד הַשָּׂרִים *primum è principibus*, Dan.c.10.v.13. Junius:) ut numerus cardinalis, uti appellant, ordinalis vice fungatur; prout Gen.c.1.v.3. & Act.c.20.v.7. de Adâ eodem intelligunt, qi primus mundi hujus inferioris rector ac dominator, à creatore Domino univerſi fuerit conſtitutus. Gen c.1. v.28. Alii è Judæis minùs piè, in qibus Camius (nec abſcedere longè videtur Eſdraides) *Moriemini, ſicut homines merè terrei; qorum anima unâ cum corpore, ad jumenti inſtar, intercidit.*

Hymn.

Hymn.49.v.12,19,20. Eccl.c.3.v.18-21. ut opponatur scil. ei, qod est suprà dictum, *filii excelsi* estis *omnes* : qod de spiritibus illis immortalibus Dei administris intelligunt isti, qibus dignitatis ratione similes censeantur. At saniùs meliúsqe Musculus noster, *Moriemini, ut cæteri qiqe, mors ultima linea rerum, fastigio fastuiqe vestro finem dabit.* & qod Hymn. 146.v.3,4. tam de principibus, qàm de plebejis qibusvis dicitur, *ubi expiraverit, ad pulverem suum revertuntur, eodémqe die cogitata ejus universa unà cum ipso intercidunt.* ita tamen ut *corpore ad terram , unde* primitùs *sumptum est*, Gen. c.2.v.7. & c.3. v.19,23. *revertente, spiritus*, sive *anima, ad Dei, qi dederat*, Gen. c.2. v.7. tribunal sistatur, Eccl.c.12. v.7. sententiam sive lætam favstâmqe, sive tristem dirâmqe, pro justitiâ divinâ latam, subitura. Luc.c.16.v.22,23. et certè sanctiùs saniúsqe hac in parte egerunt Philosophi qidam Ethnici, qàm Judæi isti magistri, qi tam malorum qàm bonorum animas, non interitui obnoxias ; sed corpori superstites, ac immortales, à compagis humanæ dissolutione, pro vitæ anteactæ ratione, vel in sedes beatas, vel in loca pœnalia transferendas, avt fidenter censebant, avt sentiebant credebántqe, sentire saltem ac credere se profitebantur. Videndus Socrates apud Platonem in *Phædone*, Cicero *Tusculan.l.1.* Plutarchi nomine *de philosoph. placit.l.4.c.7.* Stobæus *eclog. Physic.l.1. tit.40. sect.3.* Horum effata Epicharmus sic expressit à Plutarcho *ad Apollon. consolat.* lavdatus,

Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη·
Καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε, πάλιν,
Γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω.
Concretum est, & discretum est :

(integram hominis compagem loqitur animâ corporéqe constantem)

Redítqe utrumqe unde venerat,
Terra ad terram, spiritus sursum.

Qibus gemina habet & Evripides in *Chrysippo*, referentibus Clemente Alex. *Stromat.l.6.* Philone Jud. *de mundi immortal.* & Marco Imper. *comment.* l.7. §.50.

Χωρεῖ δ' ὀπίσω, τὰ μὲν ἐκ γαίας
Φύντ' εἰς γαῖαν· τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου

Βλαςόντα γονῆς, εἰς οὐράνιον
Πόλον ἦλθε πάλιν.———
Retróqe meant, qæ terra dedit,
Iterum in terram; qod ab ætherio
Venerat ortu, cœleste poli
Repetit templum.———

Sed & in *Supplicibus* (qæ Moschionis nomine frustra apud Stobæum prostant *Collectan.tom.2. tit.*124.)

Ὅθεν δ' ἕκαςον εἰς τὸ σῶμ' ἐφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἀπελθεῖν, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν.———
Et unde nostræ qodqe naturæ est datum,
Eò reverti; ut magnus æther spiritum,
Corpus recipiat tellus.———

Ex Stoicorum sententiâ uterqe videtur locutus, qæ ad Epicuream etiam transtulit Lucretius *lib.2.*

Cedit enim retrò, de terrâ qod fuit antè,
In terras; & qod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cœli rellatum templa receptant.

Hæc eò magis interserere hîc visum, qia cum Ecclesiastæ illis tam accuratè conveniant. Qanqam hoc illi forsan ita dicebant, ut cœli, ætherísqe nomine aerem duntaxat intelligerent, in qem anima resolveretur. Verùm in eandem planè cum nostris mentem Heraclitus, cujus insigne est illud *epist. ad Amphidamant.* Ἐὰν δὲ φθάσαν ὑπέραυλον γένηται τὸ σῶμα, δύσεται εἰς τὸ εἱμαρμένον. ἀλλ' οὐ ψυχὴ δύσεται· ἀλλ' ἀθάνατον οὖσα χρῆμα, εἰς οὐρανὸν ἀναπτήσεται μετάρσιος· δέξονται δέ με αἰθέριοι δόμοι. *Corpus mihi si undâ ingruente obrui contigerit, ad locum sibi destinatum demersum descendet. at non demergetur,* sive *descendet anima; sed immortale qiddam cum sit, ad cœlum sublevata evolabit; suscipiéntqe me sedes ætherea.* Verùm nescio qo modo nec opinantem longiusculè abripuit, detinuítqe diutiùs, pensi destinati memorem minùs, argumenti interjecti meditatio amœnior, & exiturienti jam (venia verbulo detur) accommodatissima. Ad rem, de qâ agitur, denuò redeamus. Illud כַּאֲשֶׁר הַשָּׂרִים nonnulli de Angelis Apostatis, sive spiritibus desertoribus dictum intelligunt. Eò, Jajro referente, trahit avtor *Midras Agadah*, ex Esaj.c.14.v.12.& c.24. v.21.

v.21. Eôdem concedit & Pſevdo-Hieronymus, & hujus veſtigiis inſiſtens Hugo Barcinonenſis, ex Luc.c.10. v.18. qi & dictionem hîc mutatam urgent; priùs enim dictum, *moriemini ut Adam*: at iſtic, non *moriemini*, ſed *cadetis*, *ut unus è principibus*. angelorum ſiqidem *caſus* eſt, *mors* non eſt. At meminiſſe debuerant, *cadere* pro *mori*, in ſacrâ paginâ opidò qàm familiare exiſtere. Hymn.91.v.7. Jer.c.44.v.12. & alibi paſſim. Camius ergò de *Principibus* exteris, tyrannis ethnicis, qi populum ſibi ſubjectum premunt opprimúntqe, exponit. qod & Liranus ſeqitur, & Muſculus probat, illud Luc.c.22.v.25. huc trahens; Junius verò comprobando eò uſqe proceſſit, ut vocem *aliorum*, qâ à Judaicis diſcernerentur *principes* hîc dicti, contextui ipſi inſeruerit, qo nomine à Piſcatore, de re tamen ipſâ conſentiente, reprehenditur.

Noſtri pleriqe (ut ſingulos recenſere non ſit opus) *Adami* vocabulo *plebejum* qemvis deſignari volunt; qo modo à ſcriptoribus ſacris ea vox creberrimè uſurpatur. Hymn.49.v.2. & 62.v.9. Eſaj.c.2.v.9. & c.5.v.15. Et ſenſus ſanè is optimus & convenientiſſimus videtur. neqe enim è plebejis principes, cum mortales pariter utiqe ſint, mors diſtingvit diſcernítve; verùm, ut Flaccus, *carm.l.*1. *ode* 4.

—æqo pallida pulſat pede pavperum tabernas,
Regúmqe turres.—— neqe, ut idem *l.*2. *ode* 3.
Divéſne priſco natus ab Inacho,
Qicqam intereſt; an pavper, & infimâ
De gente, ſub dio moreris,
Victima nil miſerantis Orci.
Omnes eôdem cogimur; omnium
Verſatur urnâ, ſeriùs ocyùs,
Sors exitura, & nos in æter-
Num exilium impoſitura cymbæ:
——undâ ſcilicet omnibus,
Qicunqe terræ munere veſcimur,
Enavigandâ, ſive reges,
ſive inopes erimus coloni. Ibid. *ode* 13.
Et *lib.*3. *ode* 1. *—æqâ lege neceſſitas*
Sortitur inſignes & imos:

Omne capax movet urna nomen.

Cæterùm in clavsulâ inseqenti ampliùs aliqid designari qi velint, non desunt, qod & verbo *cadendi* insinuari existimant, qod in *deturbandi* ac *prosternendi* notione sumatur, ut mors violenta & insveta aliqa intelligatur. Ita Musculus. Sed & Junius, *non tantùm communi morte, sed etiam celebri & singulari; ut Esaj.c.14.v.10.* Vide qod de ambitiosis illis in Mosen & Aaronem insurgentibus dicitur, Num.c.16. v.29,30. Verum qidem est, *cadendi* verbum de cæde mortéqe violentâ sæpiùs usurpari, Reg.l.2.c.1.v.19. & c.2.v.16. & c.3. v.36. & c.21.v.9. Nec verum minùs qod Juvenalis *sat.10.*

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pavci
Descendunt Reges, & siccâ morte, tyranni.

Cæterùm *cadendi* verbum de eis etiam adhiberi, qi tam morbo avt fame extingvuntur, qàm qi gladio percussi occumbunt, ex locis patet suprà indicatis. Calvino itaqe argutiora videntur ista. ipse, qemadmodum & Mollerus, *sicut unus, principes cadetis*, reddit: h.e. ut illi uterqe exponunt, sicut unus è multis, sive unus è plebejis (de qibus antè dixerat) occidetis, mortem obibitis. Favétqe versioni isti pavsarum in Hebraicis situs. Siqidem ad וּכְאַחַד vox sistitur; qo indicetur τὰ הַשָּׂרִים qod *principes* sonat, non regi ab אַחַד qod *unum* significat, (unde patet perperam verti è Græcis, εἷς τῶν ἀρχόντων; à Latinis hos secutis, *unus è principibus*, avt *unus principum*) at ab הַשָּׂרִים ad תָּמוּתוּן vox continuatur, ministeriali duntaxat notâ intercedente; qo הַשָּׂרִים sive *principes*, rectum esse, *moriendi* verbo, qod ab eo regatur, & qo cum conveniat, præfixum, disertiùs indicetur.

Atqe hactenus qidem Majus noster istis assentitur: cæterum in τῷ כְּאַחַד expositione, tam ab istis, qàm ab illis omnibus seorsum it, nec immeritò. Siqidem, *sicut unus*, illud, pro *sicut unus à plebe*, avt ex infimæ sortis hominibus, satis insolens videtur: nec locum geminum, qi pariare qeat, adducunt ullum. Proinde Majus τὸ כְּאַחַד adverbialiter hîc sumi postulat; perinde atqe alibi non semel, sed sæpiusculè usurpatum deprehenditur. notione verò adverbiali ubi sumitur, nunc *unâ, simul*, nunc *juxtà, æqè, similiter, pariter* significat. Sic Esajæ c.65. v.25. *Lupus & agnus* יִרְעוּ כְאֶחָד (pro qo

Cap 11. v.6. יַחְדָּו dicitur) *pascent una*, sive *simul*. Annal.l.2. c.5.v.13. Cúmqe clangerent & canerent כְּאֶחָד *pariter*, (Lat. Vulg. Tigur. Junius) *edendo vocem unam*. Ezr.c.2. v 64. & Nehem. c.7.v.66. *Tota congregatio* כְּאֶחָד ubi Lat. vulg. *qasi vir unus*; Tigur. *ad unum usqe*; Jun. *universe*. minùs aptè omnes hi. optimè Græc. ὁμοῦ, *simul*; & nostri, **together**. Ezr. c.3.v.9. *Kadmiel & filii ejus filii Judæ* כְּאֶחָד *simul*. Jun. & Vatabl. Ibid. c.6.v.20. *Nam mundaverant se Sacerdotes & Levitæ* כְּאֶחָד *pariter*. Jun. & Tigur. secùs utiqe qàm sub Ezekiâ extiterat, qo tempore Levitæ semet mundando sacerdotes anteibant. Annal.l.2.c.29 v.34. Qibus coronidis vice adjectus sit locus, qi huc cumprimis facit, ex Eccles.c.11.v.6. ubi sic legitur; *Manè serito semen tuum; & vespere ne remittito manum tuam: nescis enim utrum successurum sit, hoc an illud; an verò ambo bona futura sint*, sive *successura sint*, כְּאֶחָד ubi Græc. ἐπὶ τὸ αὐτὸ. h.e. *in unum*, sive, *in idem*, uti Hieronymus reddidit. *simul*, Lat.Vulg. minùs commodè utriqe. meliùs, Tigur. *juxta*; Junius, *ex æqo*; Castellio, *æqè*; Serranus, Fajus, Lavaterus, *pariter*. Itala, *parimente*. Gallica, *pareillement*: nostri, **alike**. qæ omnia, (primoribus duobus exceptis, qæ nec dicti ratio facilè admittit) cum eo qod in manibus habemus, sensum eundem qum præferant, eximiè conveniunt. Idcircò Majo nostro censente, verba sic reddenda fuerint, *Veruntamen, sicut homo plebejus* qivis, *moriemini*; *& pariter*, sive, *ex æqo* (cum illis scil.) *casuri estis*, sive, *occidetis, principes*. idem planè vos exitus, qi omnes manet. Hoc est qod Seneca, *Mors it per omnes; necessitatem habet æqam & invictam; omnes ex æqo vocat: cui nasci contigit, mori restat: qisqis ad vitam editur, ad mortem destinatur: impares nascimur, pares morimur: omnium qi terram premunt, siremps lex est: nec fata seriem servant; nec citamur ex censu. in omnes constitutum est capitale supplicium: & qidem constitutione justissimâ: nihilqe tam magnum est, qod perire non possit*: addo, qod non periturum sit. *Ad Lucil.* epist. 12.&.30. & 91. & 93. & 99. *ad Polyb. consol.c.*30. *natur.qæst*. l.2.c.59. Atqe in hunc ego loci hujus sensum sententiámqe lubentissimè concedo.

Cap. XI.

70. Lejfejldi elogium. Hujus de Hymn. 84.11. *ſenſu genuino ſententia. poſt varias aliorum interpretationes.* דור *pro* גור habitare; ætatem agere, *à* דור ætas. Limen, *pro ædibus.* Ad limina ſervus, cuſtos. שׁוֹמֵר הַסַּף *&* שׁוֹעֵר הַסַּף *&* הַסִּפִּים *aliud ab* oſtiario, ſervus atrienſis. Janitorum *in æde ſacrâ munus honeſtum, honoratum.* הִסְתּוֹפֵף *aliis*, ad limen accubare; *aliis* limen freqentare; *Lejfejldo*, poſti affixum eſſe; *ſervum in perpetuum fieri, ex lege Exod.* 21.6. avtem pertundere, *Iunio ſic ſumi Hymn.* 40.7. *qia Chriſtus* ſervus, *&* ſervi formam indutus, *Eſaj.* 42.1. *Phil.* 2.7. avres foratæ, *ſortis an gentis indicium. in* obſeqii *notione*, avris aperta, *Eſaj.* 50.5. סַף *poſtis qoqe.* דור *aliis* גור habitare; *aliis, à* דור ætas, ætatem agere; *Lejfejldo, à* דָּרַר liberè verſari, liberum agere. *Dei ad Cajnum verba Gen.* 4.7. *diſcuſſa.* peccatum ad fores excubare, *qid velit.* pro foribus, *qid. ſervitii & ſatellitii ad fores dominorum excubandi mos. an ut* peccati ſervus *Cajn eâ formulâ notatus.* ἁμαρτίαν ποιεῖν, *qid.* medicinam facere, *notione non unâ.* artem *aliqam* facere, factitare. *nihil à perjuris, impuris, iniqis, impiis, numini gratum.* Λακεδαιμονίων εὐφημία. *Victima verè opima & optima, qænam.*

MΕγα βιβλίον, μέγα κακόν. ſi Callimacho Grammatico, ex Athenæi fide, credimus. *Magnus*, inqit, *liber, magnum malum.* Si *liber magnus* cenſuram hanc ſubeat, qid *caput*, libri particula, (hoc enim Gellio *caput*, qod Hebræis פֶּרֶק) prolixum cenſebitur? Proinde lectoris tædio qò conſulatur, cum caput antegreſſum præter ſpem expectationémqe creviſſe animadverterim, novo ſumpto exordio, ſubnectam ea, qæ in proximum illud conſtipare ſtatueram: Et à D. Gvil. Majo, ad reverendum virum D. Joannem Lejfejldium Sacræ Theologiæ Doctoratu inſignem tranſibo. Is in ſuburbio Londinenſi Eccleſiæ celebri plebíqe freqenti per multos annos præfuit. cúmqe concionibus habendis operam daret indefeſſam, tum varia interim ſcripturæ ſacræ loca, prout occaſio tulerat,

tulerat, enarrabat, tum & ſuas ſæpenumero de locis eis conjecturas proponebat, à vulgò receptis interpretationibus havd pavlo diſcrepantes. Harum nonnullæ, ne pereant & intercidant prorſus, chartis hiſce committentur. Hymno 84. v.11. Hymni avtor, qiſqis is fuerit, (neqe enim ſatis liqidò conſtare videtur) cum ſtudium ac deſiderium ſuum in Dei ædibus commorandi vellet ἐμφατικώτερον inſinuare, his verbis utitur, uti textus Hebraicè exhibet; בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע Hujus avtem periochæ varia dantur interpretamenta. Abraham Eſdræ filius, *Elegi* לָשֶׁבֶת *deſidere potiùs ad limen domus Dei mei, qàm* דור, i. גור *habitare in improborum tentoriis.* eúmqe ſecutus Pagninus, *ad limen deſidere*, vertit. Solomon Jajrus. *Malim* עַל הַסַּף וְעַל הַמְּזוּזוֹת הֱיוֹת לִשְׁקוֹד *ad limen & poſtes domus Dei mei vigilare; qàm* דָּר בְּשַׁלְוָה *habitatorem ſive incolam agere in proſperitate ſive tranqillitate, i. tranqillè habitare, in tentoriis improborum.* ut ad jugem domus Dei freqentationem reſpexerit, de qâ Salomon Rex Parœm.c.8.v.34. cujus hîc verba alluſit Jajrus. hunc Junius ſeqitur, qi *limen freqentare* reddidit. *Limen* pro *domo, æde.* Maro *Georg.l.2.*

Exilióqe domos & dulcia limina mutant.

ſic *Pacis limina*, templi nimirum; ædes ipſa. Martial. *l. 1. epigr.2.*

Limina poſt Pacis, Palladiúmqe forum.

Et, *Novi limina templi. l.4. ep.53.* pro ipſo templo.

Et, *Intra limina ſanctioris aulæ. l. 5. ep.6.*

Inde & *Limina Apoſtolorum.* hinc, *limina adire*, Maro *Æn. l.6.* ——*ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem.*

Et, *limina terere.* Martial *l.12. ep.26.*

Sexaginta teras cum limina mane Senator.

& *l.10.ep 10.*

Mane ſalutator limina mille teras.

&, *limina freqentare*, eidem *l.10. ep.58.*

——*qi nocte diéqe freqentat Limina*——

i. ædes hujus vel illius. Adjicit aliqid ampliùs David Camius; *Malo*, inqit, *limen portæ domus Dei* לְבַד הִכָּנֵס *ſolus adire, intrare, ſive* (ut in *radicibus habet*) כְּסוּת *in domo Dei hoſpitari, qàm* דור דִּירָה שְׁלֵימָה *habitatione integrâ habitare in*

terris

terris gentium. ut ſolitudo freqentiæ, aditio ſive hoſpitatio, habitationi perpetuæ oppoſita ſit. Huic ex parte calculum dat Jo. Piſcator, qi דור *ætatem agere* vertit; qia דור *ætas, tempus humanæ vitæ.* Græci; ἐξελεξάμην παραῤῥιπτεῖσθαι &c. qos & Latinus Vetus interpres ſecutus; *Elegi abjectus eſſe,* &c. Expreſſit latiùs Jo. Calvinus; *Qia ſolis Sacerdotibus fas erat Templum ingredi, diſertè exprimit, modò ſubſidere in atrio liceat, hac ſe ſorte contentum fore. Malle ſe dicit in ipſis Templi foribus ſubſiſtere, ac limen tenere, qàm occupare tabernacula impietatis. q.d. ſe in vulgarem & ignobilem locum malle rejici, modò cenſeatur in Dei populo, qàm primarium gradum tenere inter impios.* Nec abſcedit Mollerus; ſubjungit tantùm, *ad Coritarum officium alludi, qibus janitorum officium erat demandatum, ut aſſiduè aliqi ex his cogerentur ſedere ad limen ſev fores domus Domini.* Annal. l. 1. c. 26. v. 1. Joan. Campenſis, *ad limen accubare.* qod ſervi ſolebant, & in avlâ regiâ ſatellitium. Videatur hiſtoria Regum l. 2. c. 11. v. 9. de qo infrà ampliùs videbitur. Geneveſes noſtri vertunt, *Malim eſſe oſtiarius.* **a doze-keeper.** qanqam iſtud notionis ancipitis eſſe poteſt: Siqidem inter *oſtiarium,* ſive *janitorem,* qi è mancipiis infimis, & in vinculis ſæpenumerò eſſe ſolebat; (unde illud Naſonis *amor. l. 1. eleg. 6.*

Janitor indignè durâ religate catenâ.

& Svetonii *de clar. Rhet.* in *Otacilio*; *Serviſſe dicitur, atqe etiam oſtiarius, veteri more, in catenâ fuiſſe.*) & *ſervum atrienſem,* multum intererat. qum & iſte tamen qoqe *ad limina ſervus* dicatur Apuleio *Mileſ. l. 2.* Et, --*ad limina cuſtos:* prout Maro *Æn. l. 9. fidúſqe ad limina cuſtos.* i. *æditues.* Servius. qomodo שֹׁמֵר הַסַּף *cuſtos liminis* i. januæ. Jerem. c. 25. v. 4. & שֹׁמְרֵי הַסַּף *cuſtodes liminis.* Eſt. c. 6. v. 2. & שֹׁמְרֵי הַסִּפִּים *cuſtodes liminum.* Annal. l. 1. c. 9. v. 19. et, l. 2. c. 23. v. 4. שֹׁעֲרֵי הַסִּפִּים ad verbum, *janitores liminum.* iſti verò, qod & Servius ibidem obſervat, in ingenti honore apud majores fuerant: imò *ſervi* etiam *atrienſes,* qod idem Savriæ Plavtini exemplo probat, in totâ familiâ plurimùm ferè pollebant: Proinde *Paradoxo 5.* Cicero; *In magnâ familiâ ſunt ſervi alii lavtiores, ut atrienſes; ſunt inferiore loco, ut mediaſtini.* Sed & *Janitorum* in Tabernaculo ſacro ſors & conditio,

ditio, etiamsi hominibus profanis, avt ambitiosis etiam, qod Mollerus monet, *vilis & abjecta* videri poterat; erat tamen revera *honorabilis* admodùm, & apud populum Dei talis habebatur.

Proinde aliud designari vult Lejfejldus noster. Versionem primò; mox explicationem habiturus es. Vertit itaqe; *Malim posti esse affixus in domo Dei mei, qàm in tentoriis improborum liberè agere.* Nota satis lex est de servo lata, qi manumitti cum liceret, libertate, qâ posset, frui recusabat. jubebat ea ut servus ille ad Domini januam deductus, avre subulâ perforatâ, posti affigeretur, in servitii perpetui, cui se ipse addixerat, indicium. Exod.c.21.v.6. ad eum ritum respexisse vult Junius (Juniíqe premens vestigia Piscator) vatem regem, ubi sub Domini Christi personâ dixit, Hymn.40. v.7. *avres perfodisti mihi*, q.d. servitio ac ministerio perpetuo addixisti me. unde Esajæ c.42.v.1. *Ecce servus meus* &c. pro qo, Græci, eósqe secutus Apostolus ad Hebr.c.10.v.5. σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. i. *corpus avtem mihi coagmentasti.* qia scil. tum *servi formam induit*, cum *carnem humanam*, & *peccatricis* etiam *similitudinem assumpsit*. Rom.c.8.v.3.& Philip.c.2. v.7. Qin & *avres foratæ* sive *perforatæ* servitutis insigne habebatur. notum est Ciceronis scomma in Octavium qendam, qi nobilis videri voluit, cum Libyâ oriundus existimaretur. qum enim is avdire se negaret qid ille dixisset. *Atqi solebas certè*, inqit, *bene foratas habere avres*. Macrob. *Saturn. l.7. c.3.* Plutarch. in *Apophth.* Græcè sic extulit; Καὶ μὴν οὐκ ἀτρύπητον ἔχεις τὸ οὖς. *At verò avres foratu havd immunes geris.* qanqam hoc gentis potiùs, qàm conditionis indicium esse voluit. Petronius Satyric. *Pertunde avres, ut imitemur Arabas.* Eodémqe nomine in Pœni asseclas ludens Plavtus *Pœnul.*5.2.

> *Servos qidem ædepol veteres antiqósqe habet.*
> A. *Qî scis?* M. *Viden' homines sarcinatos conseqi?*
> *Atqe, ut opinor, digitos in manibus non habent.*
> A. *Qi jam?* M. *Qia incedunt cum annulatis avribus.*

annulos nempe in avribus gerebant, qibus aliis ambiuntur digiti. Sed simpliciùs forsan *avrem perfodere*, sive *perforare*, fuerit, dicto avdientem præstare. qo modo ex ejusdem per-

 sonâ

ſonâ ſtirpe regiâ oriundus (uti vulgò cenſetur) vates cap. 50. v. 1. *Avrem aperuit mihi Dominus: nec reſtiti, nec retroceſſi.* Verùm eo D. Lejfejldus ab Hymnographo loco ſuperiùs deſignato vult alluſum, ut הִסְתּוֹפֵף ibi ſit *poſti affixum*. i. miniſterio ac ſervitio jugi, mediaſtini inſtar, in perpetuum addictum eſſe, citra ullam redempturæ avt vindictæ ſpem poteſtatémve. qamvis avtem in lege illa מְזוּזָה non סַף legatur, & סַף pro *limine* creberrimè uſurpetur, tamen *poſtem* qoqe ſignificare docet David Camius in *radicib.* ex Amoſi c. 9. v. 1. Idémqe pariter interpretatur, Ezek. c. 40. v. 6. & c. 43. v. 8. Sed & interpretes pleriqe. Annal. l. 2. c. 3. v. 7.

Reſtat vox דור qod illi *habitare* vertunt, at D. Lejfejldus mavult, *liberè verſari, liberum eſſe, libertate frui.* ut ſit דור à דַר דָּרַר *liberum eſſe*, unde דְּרוֹר *libertas*, Eſajæ c. 61. v. 1. eâdem analogiâ, qâ à בָּרַר *declarare*, בור Eccleſ. c. 9. v. 1. & à חָלַל *fiſtulare, ſaltare*, חול Judic. c. 21. v. 21. ita ſenſus tandem emergit iſte, *malle ſe ſub qavis conditione, etiam ſervitio perpetuo addictum, non ſervi atrienſis, ſed vel mediaſtini loco habitum, in Dei domo ætatem tranſigere, qàm apud homines impios libertate largiſſimè ac liberaliſſimè fruentem verſari.* Servitutem infimam etiam, ſibi libertate vel liberrimâ potiorem fore, modò ad Dei domum aditus pateat; libertatem ampliſſimam qoqe ſervitute qavis deteriorem minúſqe tolerabilem, 'qam diu ab illâ exulem atqe extorrem egerit.

Qod avtem de *ſervis* ad *limina* ſuperiùs pavlò dictum eſt, trahebat idem vir eruditiſſimus ad dictum illud Domini, qo Cajnum increpat, Geneſ. c. 4. v. 7. Vertunt pleriqe; *Nonne, ſi bene egeris, remiſſio*, (peccati, ſcil. futura eſt, ita Chaldæus, & ex Judæis Jajrus, ex Latinis Hieronymus) ſive, ut alii, *acceptatio futura eſt*: (oblationis tuæ ſcil. ita Theodotion. & noſtrum pleriqe) vel etiam, *elevatio futura eſt*; (vultus ſcil. qi jam dejectus Verſ. 6. juxta illud Job. c. 11. v. 15. ita è Judæis Eſdraides, è noſtris Mercerus) *Si verò non bene egeris, præ foribus peccatum cubat*, vel *excubat*. לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ qod qidam de peccato ipſo intelligunt. Bernard. *de diverſ. ſerm. 19. Peccatum in foribus eſt: niſi ipſe aperias, non intrabit.* Abraham Eſdræ filius: *Ita fixè homini conjuncta eſt malitia ejus & concupiſcentia mala, ut unâ cum ipſo decumbat. juxta illud*

Jobi c.20.v.11.in pulvere unâ cum ipso cubabis. alii pleriqe de pœnis ultricibus culpæ perpetratæ asseclis. qod & Esdraides monet: חַטָּאת ἀντὶ עָוֹן qomodo & vers.13. ideóqe participium adjectum formam masculinam obtinet; ut Junius censet. Chaldæus: *Iniqitas tua, reatus tuus, ad diem judicii reservatur.* Verùm hoc literæ ipsi adversari videtur, qæ *præ foribus* monet eam adesse, ἐπὶ θύραις, Matth.c.24.v.33. sive πρὸ θυρῶν, Jacob.c.5.v.9. i. prope, in propinqo. Itaqe Vet. interpres reddidit. *Statim in foribus peccatum aderit.* Nec abscedere tamen videtur Salomon Jajrus. *Usqe ad ostium sepulcri tui custoditur peccatum tuum.* itaqe tanqam unum idémqe R. Abraham utrunqe recensuit. qi subjungit tamen alios interpretari, *de foribus domus ejus:* alios *de foribus labiorum, ex Mich.c.7.v.5.* At R. Menachem: *Cubat peccatum ad justitiæ fores, unde judicium adversus delinqentes prodit; inde enim vim obtinet suam angelus mortis.* Hieronymus, qem ut plurimùm reliqi sequntur, *in qæst.Hebr. Qod si iniqè egeris peccatum ante vestibulum tuum sedebit, & janitore tali comitaberis. sensus est,* inqit Drusius, *proverb.clas.2.l.3.prov.* 38. *illicò pœnas lues facti dignas: avt peccatum tibi insidiabitur. juxta illud* Sirachid.c.27.v.31. *ut leo feris insidiatur; ita maleficis peccatum. Et Salomonis Parœm.c.13.v.2. Peccatores inseqitur malum.* i. *pœna mali*, avt ultio *divina.* Drus.*ibid. l.1.c.7.* Flaccus, *carm.l.3.Ode 3.*

Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna tardo.

Et Cato, *Neqiter factum semper durat, & reum comitatur.* qo sensu & illud dicitur, *Noxa caput seqitur.* sumptum à feris egredientem hominem antè fores expectantibus ut discerpant ac dilacerent.

At Lejfejldus noster periocham totam aliter est planè interpretatus; *Nonne sive bene egeris offerendo, sive malè egeris, ad peccati fores cubas?* hoc est, *peccato te addixisti, peccati servus ac mancipium existis; ideóqe nihil potest à te acceptum esse.* Siqidem, *Sacrificium improborum abominatur Dominus.* Parœm. c.15.v.8. & qomodo *nihil à perjuris,* ita *nihil ab impuris* est acceptum numini. illud Plavti est in *Rudentis prologo:*

Atqe hoc ſceleſti in animum inducunt ſuum,
Jovem ſe placare poſſe donis, hoſtiis.
Et operam & ſumptum perdunt : id eò fit, qia
Nihil ei acceptum eſt à perjuris ſupplicî.

hoc Platonis ſcitum *legum l.4.* τῷ μὲν ἀγαθῷ θύειν καὶ προσομιλεῖν δὴ τοῖς θεοῖς καὶ εὐχαῖς καὶ ἀναθήμασι καὶ ξυμπάσῃ θεραπείᾳ, κάλλιστον καὶ ἄριστον, καὶ διαφερόντως πρέπον. τῷ δὲ κακῷ τοὐναντία. ἀκάθαρτος γὰρ τὴν ψυχὴν, ὅγε κακός. παρὰ δὲ μιαροῦ δῶρα, οὔτ᾽ ἄνδρ᾽ ἀγαθὸν, οὔτε θεὸν ἐστί ποτε τόγε ὀρθὸν δέχεσθαι. μάτην οὖν περὶ θεοὺς ὁ πολὺς ἐστὶ πόνος τοῖς ἀνοσίοις. τοῖς δὲ ὁσίοις ἐγκαιρότατος ἅπασι. qæ tanqam ex Æliano lavdat Svidas, in Μιαρῷ. Certè è Platone Cicero *de legib.1. Donis impii ne placare avdeant Deos, Platonem avdiant, qi vetat dubitare, qâ ſit mente futurus Deus, cum vir nemo bonus ab improbo ſe donari velit.* Reſpexit eôdem & Dio Pruſ. *orat.3.* ubi de rege pio; οὔποτε δῶρον δέξεται παρὰ τῶν κακῶν ἀνδρῶν· οὔτε τοὺς θεοὺς ἀναθήμασιν, οὐδὲ θυσίαις οἴεται χαίρειν τῶν ἀδίκων ἀνδρῶν. *Perjuris & impuris*, de qibus illi deſertè, *iniqos* iſte addidit. Nec ſubticere ſuſtineo, incerti, ſed nominatu digniſſimi, poetæ, ethnici licet, verſiculos illos à Porphyrio *de animal.abſtin.l.2. Clemente Strom. l.7.* & *Cyrillo adv. Julian.* lavdatos;

Τίς ὧδε μωρὸς καὶ λίαν ἀνειμένως
Εὔπιστος ἀνδρῶν, ὅστις ἐλπίζει θεοὺς
Ὀστῶν ἀσάρκων καὶ χολῆς πυρουμένης,
Ἃ καὶ κυσὶν πεινῶσιν οὐχὶ βρώσιμα,
Χαίρειν ἀπαρχῇ, καὶ γέρας λαχεῖν τόδε,
Τούτων τε τοῖσι δρῶσιν ἐκλίνειν χάριν,
Κἂν πειραταὶ, κἂν λῃσταὶ, κἂν τύραννοι, [δὴ]
Τύχωσιν [ὄντες;]

Qis gente in hominum tam ſupinè credulus,
Avt ſtultus adeò eſt, qi deos exiſtimet,
Sev bilis uſtæ, ſive crudorum oſſium,
Projecta qæ vix tangat eſuriens canis,
Gavdere donis, ídqe honori ducere,
Facientibúſqe gratiam reponere,
Licet tyranni immanes, piratæ licet,
Licet latrones rapto viventes ſient?

qæ poſtrema etſi Clemens ſolus exhibeat, avtoris tamen ejuſdem

ejusdem esse cum reliqis, nullus ambigo. Sed de viâ in semitam.

Ad dominorum fores, regum ac magnatum cumprimis, servos ac ministros præstolari atqe excubare solitos, historia cum sacra, tum prophana clarè docet. Histor. Reg.l.3.c.11. v.9. *Cubavit Urias ad fores domus regiæ cum servis reliqis domini sui.* Maro, *Æn.l.*4.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant.——

cum ergò *ad peccati fores cubans* Cajn dicitur, ex conseqenti *peccati servus* intelligitur, qalis in Scripturâ pronunciatur, *peccato qisqis operam dat.* Sic enim servator noster, Joan.c.8. v.34. (ut Apostolos interim taceam, Pavlum ad Rom.c.6. v.16. Petrum ep.2.c.2.v.19. idem planè, licet aliis verbis, adfirmantes) Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Et notanda phrasis, τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖν. qo meliùs intelligatur, qod Joannes dixit epist.1.c.3.v.9. Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ. *qisqis à Deo genitus est, peccatum non facit,* sive *peccato non dat operam.* ποιεῖν ἁμαρτίαν dixit, qomodo ποιεῖν ἰατρικὴν, *medicinam facere,* dicitur; non eo sensu, qo Cicero *famil.l.*1.*ep.*7. *Ita sum levatus, ut Deus mihi aliqis medicinam fecisse videatur.* pro eo qod est, remedium adhibere, mederi; sed pro eo qod est, *artem medicam exercere*; (qo modo, *argentariam facere*, dixit Ulpian. *ad edict.l.*4. & habetur *Digest.lib.*2.*tit.*13. *de edendo. Is etiam qi desiit argentariam facere, ad editionem compellitur ubi argentariam exercuit.* et, *histrionicam facere*, in *Heliogabalo* Lampridius) sive *medicinæ studio,* avt *rei medicæ operam dare.* qo modo Lampridius idem de Alexandro Heliogabali consobrino, *Fecit & geometriam.* Nec secùs, *artem ludicram facere*, Plavt. Avlul.4.3.

Continuò cor meum cepit artem facere ludicram.

Et, *Artem pudere prologi qam factitas.*

apud Ciceronem *de Clar. orat.* hac avtem ratione *qisqis peccatum facit, mancipium est peccati.* talem avtem fuisse Cajnum, qod ambigamus, nihil est. Nec mirum itaqe si à peccati mancipio profectus cultus, Deo peccati osori, ingratus extiterit. Hæc Lejfejldi fuerat sententia de loci istius sensu: cui

 suf-

suffragatur participii forma mascula; (qod illi tamen qomodo eludant, dictum retrò) adversari videtur interpunctionum (si qa illis fides certa) ratio. adversatur planè, qod primis illis temporibus, nec servi, nedum servorum usus ejusmodi, qi alludatur, ullus, extiterint.

Cæterùm de interpretatione dispiciant alii. dogma qod attinet, colligunt idem freqentes ex historiæ ejusdem commatio 4. & 5. ubi *Deus ad Abelem & ad munus ejus respexisse* perhibetur; *ad Cajnum verò munúsqe hujus respexisse negatur.* Unde Basilius Selevciens. *orat.* 4. Ὁρῶν τὸν προσφέροντα, τὸ προσφερόμενον δέχεται. πρῶτον τὴν γνώμην, καὶ τότε τὴν δόσιν προσίεται. *Offerentem spectans oblationem acceptam habet: mentem primò; tum munus admittit.* Jo. Chrysost. *in Genes. orat.* 18. Τὰ πρόβατα δῶρα ὀνομάσασα ἡ θεία γραφὴ, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γῆς θυσίας προσειποῦσα, παιδεύει ἡμᾶς, ὅτι οὔτε ἡ τῶν ἀλόγων προσκομιδὴ, οὔτε ἡ τῶν ἀπὸ τῆς γῆς καρπῶν προσαγωγὴ ζητεῖται παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης διάθεσις μόνη. ὅθεν καὶ νῦν ὁ μὲν ἀπ' αὐτῆς ἀπόδεκτος γέγονε μετὰ τῶν δώρων, ὁ δὲ πάλιν διὰ ταύτην ἀπεβλήθη μετὰ τῶν θυσίας. Vise sis & Isidorum Pelus. *l.* 1. *ep.* 230. Gregorius Roman. *comment. in Job. l.* 31. *c.* 12. *Ex dantis corde, id qod datur, accipitur. idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. priùs enim ad eum legitur Dominus respexisse qi dabat, qàm ad illa qæ dabat.* Optimè Porphyrius *de abstin. l.* 2. Μᾶλλον τὸ δαιμόνιον πρὸς τὸ τῶν θυόντων ἦθος, ἢ πρὸς τὸ τῶν θυομένων πλῆθος βλέπει. Et Aristoteles, an Anaximenes (qod Victorio magis visum *var. lect. l.* 14. *c.* 11.) *de rhetor. ad Alex.* c. 3. οὐκ εἰκὸς τοὺς θεοὺς χαίρειν ταῖς δαπάναις τῶν θυομένων, ἀλλὰ ταῖς εὐσεβείαις τῶν θυόντων. Καὶ γὰρ ἂν δεινὸν εἴη, εἰ πρὸς τὰ δῶρα καὶ τὰς θυσίας ἀποβλέπουσιν ἡμῶν οἱ θεοὶ, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ψυχὴν, ἄν τις ὅσιος καὶ δίκαιος ὢν τυγχάνῃ. Plato Alcibiad. 2. Nec malè Julianus ipse *de Cynism.* 2. Πάντα τὰ καὶ μεγάλα καὶ σμικρὰ, μετὰ τῆς ὁσίας τῷ θεῷ προσαγόμενα, τὴν ἴσην ἔχει δύναμιν. ὑστερημένα δὲ τῆς ὁσίας, οὐκ ἑκατόμβη, ἀλλ' ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος χιλιόμβη, ἀνάλωμα μόνον ἐστὶν, ἄλλο δὲ οὐδέν. In eandem planè sententiam Rex sapientissimus, Parœm. c. 15. v. 8. *Sacrificium improborum abominationi est Jovæ: oratio verò rectorum accepta est illi.* Ubi orationem, qia cum sacrificio confertur, in *sacrificiorum* censu collocari observant. éstqe reverà *sacrificium* spirituale Deo ipso attestante,

Hymno 50. v.14,15,23. Prophetâ item, Hosh.c.14.v.3. & Apostolo, ad Hebr.c.13.v.15. Itaqe Tertullianus *apolog.c.30. Offero ei opimam & majorem hostiam, qàm ipse mandavit, orationem de carne pudicâ, de animâ innocenti, de spiritu sancto profectam.* Verùm malim istic, qod & V.C. Fr. Junius vidit, *sacrificii* nomine qantumvis solennem & sumptuosam cultus divini ostentationem ab improbis adhibitam designari, cui justorum oratio mera simpléxqe opponatur, numiníqe supremo acceptior multo prædicatur, qum præ istâ illa vilescat planè; imò gratissimum naribus divinis odorem ista spiret, cum illa mephitem fœtidissimam & ingratissimam exhalet. Hinc apud Platonem *Alcibiad.*2. Jovis Ammonis vates, conqerentibus Atheniensium legatis, qòd Lacedæmoniis magis qàm suis Deus faveret, qum tamen ipsi eum qotannis sacrificiis lavtissimis, donariis pretiosissimis, pompis avgustissimis, sumptus deniqe nullo non genere colerent, illi contrà in Dei cultu parcissimè ac sordidissimè se gererent, respondit, Βούλεσθαι αὐτῷ τὸν Θεὸν τὴν Λακεδαιμονίων εὐφημίαν (qod Plato εὐχὴν interpretatur) εἶναι μᾶλλον, ἢ σύμπαντα τὰ Ἑλλήνων ἱερά. *Malle Deum Lacedæmoniorum precem, qàm Græcorum omnium sacra universa.* Qod apud Svidam Avtor innominatus. Εὐφημίας χαίρειν προτιμᾷ τὴν Λακεδαίμονα τὸ θεῖον, ἤπερ τῶν Ἀθηναίων βωμοὺς σύμπαντας καὶ νεὼς καὶ ἀγάλματα καὶ ἑκατόμβας καὶ τὸν λοιπὸν φλήναφον, τῶν ῥαθυμούντων τε καὶ θοινάζειν γλιχομένων. Certè, qod Dio Prus. *orat.*44. Ἓν ῥῆμα πλείονος ἄξιον ἀπ' εὐνοίας ῥηθὲν καὶ φιλίας, ἢ τὸ ξύμπαν ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, καὶ στέφανοι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δοκεῖ λαμπρά. Et præclarè Seneca *de benefic. l.*1.*c.*5. *Nec in victimis, licet opimæ sint avróqe præfulgeant, Deorum est honos; sed piâ & rectâ voluntate venerantium. itaqe boni etiam farre ac fictili religiosi sunt. mali rursus non effugiunt impietatem, qamvis aram sangvine multo cruentarint.* Sed manum de tabulâ.

Post ista scripto commissa, cum prodiissent Viri Cl. Lud. Dievsii. *in Vet. Test. Libros Animadv. posthumæ*, in eis deprehendi hunc in eandem ferè cum Lejfejldo nostro sententiam concedere, qoad periochæ Mosaicæ, de qâ agimus, partem saltem anteriorem; licet de alterâ in diversum abeat. Etenim verba is sic reddenda postulat; *Annon, sive benè offeras,*

ras, sive non benè, ad ostium peccatum cubat? Eadem sic περιφέρεις, *Tu peccatum perpetuò circumfers, illúdqe in procinctu habes, cubans qippe ante fores. itaqe nihil refert, benéne an malè secundum ritus legales offeras: vel optima tua oblatio à peccato vitiatur.* הֵיטִיב שְׂאֵת *est*, inqit, *benè offerre; qomodo* הֵיטִיב לֶכֶת *est benè incedere, Prov.c.30.v.29.* הֵיטִיב נַגֵּן, *benè pulsare, Ezek.33.33.&c.* Et est reverâ formula freqens admodum. qæ & probè expensa Jonæ dictionem Cap.4.v.9. aliqâ saltem ex parte leniat: qum reddi possit, tum Dei interrogatio, *Num valdè succenses?* tum & Vatis responsio, *Ego valdè succenseo.* qo modo post Chaldæum Paraphrasten, Esdraides & Camius exponunt, adducto Devt. c.9. v.21. & Reg.l.4.c.11.v.18. ubi הֵיטֵב pro *valdè* usurpatur. Ut non sit necesse vertere, vel cum Vulgato, *Putásne benè irasceris?* Et, *Benè irascor ego.* Vel cum Junio, *An factum benè*, qòd *accensa est tibi* ira? Et, *Factum benè*, qod *accensa est mihi* ira. De formulâ igitur constat satis; sed an hîc locum habeat, ambigitur. sensus itidem utrobiqe sanus; verùm an genuinus istic, qæritur. Hoc verò aliis discutiendum & statuendum relicto, ipse ad ulteriora transibo.

Cap. XII.

Hymni 58. *analysis, à recepta dissidens, Lejfejldica. admirationi conveniens interrogatio. nomen* אֱלֹהִים judicibus *attributum, non &* יְהוָה. *De Deo* אֱלֹהִים *formâ plurali, & cum pluralibus, usurpatur. In singulari vertendum, Exod.32. ubi de vitulo sermo habetur: in plurali Dan.3.25. qi locus ad Christum frustra detorqetur.* Regum, *avt* deorum filii, *ethnicis vulgò dicti, corporis specie, animíve dotibus eminentioribus insigniti. De cœlitibus cum sexu muliebri consvetudinem habentibus, ex Enocho supposititio fabula. Hymn.29.1. & 89.7. interpretationes variæ.* ἀντίθεοι, θεοείκελοι, διογενεῖς. Similis filio hominis, *Dan.7.13. qid. item Apoc.1. 13. &* 14. 14. filius hominis, *pro homine;* filii hominis, *&* hominum, *pro hominibus. De Christo dictum Apostoli Phil.2.7. qî sumendum.* Solis progenies,

apud

apud Heliodorum. οἱ ἐξ ἕω, *apud Prodromum, qi. Jobum ab eo designatum: ex Græcâ versione,* εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. *in qo lapsi Svartius, Ribittus, Portus, Nicetæ interpres. de Jobo dictum mysticè priscis sumptum. Didymus in Nicetæ* catenâ, *ex Nysseno emendatus. Jobi pavpertas in proverbium abiit. Arabes* filii orientis *unde dicti. Svartii in Prodromo lapsus non unus.* ἀρετῆς δόξα, *Prodromo qid sit: qid* λόγος. *dites sapere solos, vulgi sensus.*

NOndum Lejfejldum τὸ μακαρίτην dimittimus, Hymnum is qinqagesimum octavum aliter longè, qàm interpretes ad unum omnes, credo, interpretabatur. Primoribus commatiis duobus Savlis consiliarios compellari existimant, & injustitiæ atqe violentiæ insimulari. in seqentibus itidem eosdem exagitari & diris devoveri censent. adjecto tandem ad finem Hymni epiphonemate, qo significetur, qantum providentiæ divinæ lavdis gloriæqe accessurum sit, ubi vindictam de eisdem sumpserit numen. Atqi multis planè parasangis ab his recedebat D. Lejfejldi interpretatio. Statuebat hunc hymnum eo fine à Vate sacro conceptum & conscriptum, qò Judices ac magistratus Dei vicem gerentes, officii sui commonefaceret. Id qo ἐμφατικώτερον & efficaciùs fiat, ordiri à potestate illâ prædicandâ & evehendâ, qam divinitùs ei sortiti sunt. Hanc tanqam admirabundum commemorare; & qia *admirationi convenit interrogatio*, uti Fabius *l. 9. c. 2.* ἐρωτηματικῶς τοὺς ἐν τῷ κράτει sic affari: *Itane, ô vos Judicum cœtus ac consessus? filii Adæ, perinde ac reliqi omnes, cum sitis, eam tamen à numine summo tributam potestatem obtinere, ut qid justum & æqum sit pronuncietis, qid sit rectum ex sensu scitóqe vestro censeatur? ut qæ injustè ac iniqè in terris istic geruntur, vos animo vestro pertractetis, & per violentiam perpetrata manibus vestris qodammodò appendatis, qò sceleri cuiqe merces digna debitáqe accuratè rependatur?* Ista cum se sic habeant, tâmqe sublimis vobis à Deo sit concessa potestas, accipite loco secundo, qinam sint illi, adversus qos potestate istâ cœlitùs demandatâ sit utendum. *improbi sunt havd pavci, ab ipso ortu errore pravo, neqitiis ac mendaciis innutriti: indolem si maleficam spectatis, serpentibus* ἰοβόλοις *consimiles; si*

mutari nesciam, aspidi surdæ, qæ carmine nullo incantatur. horum dentes molares, ô vos, Dii qi estis, confringatis: hos exitio atqe exterminio festino è medio sublatum eatis. ita fiet, ubi operâ vestrâ vindictam de istiusmodi sumptam viderint mortales, ut dicant; Utiqe justitiæ fructus est; sunt utiqe judices Dii in terrâ. hoc est, agnoscent vos reverâ Deorum appellatione, qam vobis supremus ille tribuit Hymn.82.v.6. dignos esse, cum ad illius instar vos gesseritis. Certè, bellè satis procedere analysis ista videtur. Cæterùm turbat, qod versu 7. *ad Iovam* disertè in numero singulari oratio dirigitur, nam qod favere cumprimis videri qeat, qod plurali יֵשׁ אֱלֹהִים שֹׁפְטִים dicatur, ex adverso potest regeri; qod Josh.c.24. v.19. אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא pariter de Deo solo dicatur. ut sicut istic omnino debet, ita & illic pariter possit, non obstante adjecto plurali, Deus unus optimus maximus intelligi. Eôdem facit & Simeonis Mujssii illud, qod observatu non indignum censemus, qi in *Variis sacris cap.23.* apud Mosen l.2.c.32.v.4. verba illa de Vitulo avreo enunciata אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ non plurali, sed singulari numero reddenda contendit, *Iste est Deus tuus, qi eduxit te è terra Ægypti.* & vers.1. *Fac nobis Deum,* h.e. ut Esdræ filius, *corpoream aliqam imaginem & figuram, in qâ Deus resideret.* cujus nempe beneficio (cum Moses qi tam diu abfuerat, jam defunctus crederetur) deinceps ducerentur regerentúrqe. accedit huc, qod Abulensis, Cajetanus, & alii (Bellarmino ipso nec diffitente, nec refragante, *de Imag. l.2.c.13.*) *Iudæos* avtumant *vitulum illum pro Dei veri imagine habuisse.* Advocat etiam Mujssius Esdræ verba, qi Nehem.c.9.v.18. ita planè habet, זֶה אֱלֹהֶיךָ *Iste est Deus tuus, qi te eduxit,* &c. nec obstat, qod apud Mosen verbum הֶעֱלוּ numero plurali legitur. qum numerus idem qandoqe adhibeatur, ubi de Deo vero uno sermo habetur, tum adjecti nominis, qod suprà vidimus, tum & verbi conjuncti. Genes. c.20. v.13. & c.35. v.7. & Reg.l.1. c.7.v.23. Ita ille אֱלֹהִים apud Mosen singulari reddi postulat, ubi plurali pleriqe numero vertunt. nec Lejfejldum avdiendum avtumo, qi apud Psalten secùs sumendum contendit.

Verùm admittendum planè videtur, qod post Jo. Piscatorem Majus noster אֱלָהִין pluraliter reddi postulat, in Danie-

lis

lis commentariis c.3.v.25. Notius est, qàm ut multis probatu sit opus, priscos Patres dum triados Christíqe hominem induti mysterium ex prophetarum vaticiniis firmare contendunt, nihil non arripere, minùs etiam ad rem apta aliqoties, qæ vel tenui saltem specie eò spectare videantur. Atqe huc regis prophani dictum illud trahunt, vel torqent potiùs, cum de tribus illis Dei servis in caminum conjectis ita suos affatur: *Annon tres nos in ignem medium vinctos conjecimus? ecce avtem qatuor solutos citra læsionem in igne medio spatiantes intueor; forma verò qarti similis est* לְבַר אֱלָהִין qod vulgò vertunt, *Filio Dei*. Tertullian. *ad Marcion.l.4.c.10. Hic erat visus Babylonio regi, tanqam filius hominis; & revelatus directè filius hominis Danieli.* Et ibid. c.21. *tanqam filius hominis: nondum enim verè erat; nondum scil. natus ex homine.* Hieron. *in Dan.* c.3. *Speciem qarti qem similem dicit Filio Dei, vel angelum debemus accipere, ut LXX transtulerunt, vel certè, ut pleriqe arbitrantur, dominum salvatorem.* Verùm qod subjungit Hieronymus, *Sed nescio qomodo rex impius Dei filium videre mereatur*; & concludit itaqe *angelum istum sive filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum in typo præfigurasse*: potiore multo jure Piscator objecerit, & urgebat qidem Majus noster; qî fieri potuit, ut regi prophano & mysteriorum horum prorsus ignaro, de *Dei Filio* qicqam in mentem veniret? *De Dei filio*, inqit, Scholiastes eruditus, *nihil scivit Nebuchadnezar.* proinde verti vult, *similis est filio Deorum.* ut ethnicus enim loqitur. atqe ita, Hieronymo avtore, verterat Symmachus. *Species avtem qarti similitudo filiorum* (non *Dei*, sed) *Deorum*. Sed & Scholion ad LXX qæ dicitur versionem, monet alios interpretes, Aqilam scil. & Theodotionem vertisse, υἱοὶ θεῶν, *filii Deorum*. nec secus forsan Symmachus. qo modo & idem, Theodoreto testante, illud Hymni 89.v.7. בְּנֵי אֵלִים vertit *filios Deorum. qis in cœlo* (h.e. inter angelos cœlestes) *æqabitur Iovæ? avt qis similis erit Iovæ in filiis Deorum?* Pagnin. i.e. inter homines etiam illos, qi ratione dignitatis & præcellentiæ Deorum filii censentur. Nam qod subjicit Hieronymus, *versionem hanc si seqimur, angelos esse sentiendos, qi & Dei, & Dei vel Deorum filii sæpissimè nuncupantur*: nihil est necesse.

Etenim Ethnicis ſolenne fuit, homines dotibus eximiis, & corporis ſpecie cumprimis inſigniore ac præſtantiore, præditos, *Deorum filios* indigetare, tanqam Deorum aliqo, nec humanâ, ſed divinâ ſtirpe, ſatos editóſqe. qo modo & *regum filios* appellant Zebachus & Tſalmunas viros ſpecie corporeâ, qæ majeſtatem qandam præ ſe ferebat, præditos. Judic. c.8.v.18. Ut miſſum faciam Enochi illius ὑποβολιμαίου, cujus ἀποσπασμάτιον bene magnum V.Cl. Joſ. Scaliger exhibuit in ſuis *ad Evſebium annotationibus*, de angelis qibuſdam apoſtatis, qi cum mulieribus conſvetudinem habentes gigantum progeniem proſeminarint, delirium. qod ex antiqis tamen havd pavcis placuiſſe video; qi eò etiam trahunt, qod Moſes refert. l.1.c.6.v.1. *Filios Dei hominum filiabus ſe junxiſſe*, &c. Ut hoc, inqam, mittam, opinabantur Ethnici cœlites formam corpoream indutos cum mulierculis ſæpenumerò congreſſos eſſe, unde ſati natíqe ſint heroes qidam corporis ſpecie viribúſqe ſupra ſortem humanam inſignitos, qales Hercules, Achilles, Pollux & Caſtor, aliíqe innumerabiles. Hinc Herculi apud Theocritum ille *idyll.*25.

—— οὔ σέ γε φημὶ κακῶν ἒξ
Ἔμμεναι, οὐδὲ κακοῖσιν ἐοικότα φύμεναι αὐτόν,
Οἷόν τοι μέγα εἶδος ἐπιπρέπει· ἦ ῥά νυ παῖδες
Ἀθανάτων τοιοίδε μετὰ θνητοῖσιν ἔασιν.

——— *havd credo malis te*
Prognatum; ſimilémve malis exiſtere, cui tam
Præſtans forma decúſqe. carentum morte deorum
Hac ſpecie ſoboles mortales inter oberrat.

Ex Fabio Pictore Dionyſius Halicarn. de Romulo & Remo, ſtirpe utraqe conjunctâ ſimul, *Antiq.Rom.l.*1. Οἱ δὲ ἀνδρωθέντες γένονται κατάτε ἀξίωσιν μορφῆς καὶ φρονήματος ὄγκον, οἵους ἄν τις ἀξιώσειε τοὺς ἐκ βασιλείου τε φύντας γένους, καὶ ἀπὸ δαιμόνων σπορᾶς γενέσθαι. *Hi, cum ad ætatem virilem perveniſſent, eâ erant & formæ dignitate, & animi celſitudine, ut ſtirpe regiâ ortos, & ſemine divino prognatos, meritò qis exiſtimaret.* Obſervat & Ariſtoteles *ethic. Nicomach.l.7.c.*1. & *Evdem.l.6.c.*1. Homerum Priamum inducere de Hectore dicentem, *Iliad.ω.* ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθός, οὐδὲ ἐῴκει

Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

qod

qod Platoni qoqe Plutarchus accommodat *ſympoſ. problem. l.*8.*c*.1. qo loco de geniturâ iſtiuſmodi ex Ægyptiorum mente diſſerit. Libanius ſophiſta in vitâ ſuâ. Τὸν Ἄλκιμον τοῦτον θεοῦ τινος ἔγωγε παῖδα ἡγοῦμαι γεγονέναι. μὴ γὰρ ἂν ἐξ ἀνδρὸς φῦναι τοιοῦτον. Poſſit forſan horſum ſpectare, tam illud בְנֵי אֵלִים Hymn.29.v.1. qàm & qod ex Hymn.89.v.7 ſuprà adductum eſt, ubi Vetus Interpres Latinus, Græcos ſecutus, *filios Dei*, vertit, υἱοὺς θεοῦ. et Chaldæus *angelos* interpretatur. Hieron. priore loco, *filios arietum*, poſteriore, ut ſuperiùs dicitur, *filios Dei.* at Geneveṅſes noſtri, illo *filios potentum*; iſto *filios Deorum*. De illo Hieronymo, de iſto noſtris illis conſentit Pagninus. *filios fortium*, ſive *potentium*, utrobiqe Junius. Verùm de iſtis qicqid fuerit, de Rege Chaldæo clarè ſatis liqere videtur, de qarto illo, qem in fornace flagrante conſpexerat, formulâ uſum profanâ & à pietate noſtrâ alienâ, ſimilem dixiſſe ſpecie *filio Deorum* alicui. Vidit hoc V. Cl. Fr. Junius, qi ad illa, *formâ ſimilis filio Dei*; adnotavit i. *venuſtiſſimâ & qaſi divinâ: ut Homerus* ἀντιθέους, θεοεικέλους, & διογενεῖς *nominat*. itaqe ex regis profani mente, *Deorum*, non *Dei*, vertendum fuerat: ſed & lingvâ noſtrâ, ſi ritè reddere velimus, dicendum erit, non, **like the ſon of God**, ſed, **like a ſon of the Gods.**

Qin & pari modo vertendum fuerit, (nec Majo noſtro minùs id animadverſum) qod ejuſdem commentarii c.7.v.13. dicitur, *Ecce cum nubibus veniebat ſimilis filio hominis*, i. humanâ formâ præditus qidam, **like a ſon of man**; non, qomodo vulgò redditur, **like the ſon of man**: qaſi Chriſtus homo pariter ac Deus deſignetur, uti Junius explicando adnotavit, qòd is *filius hominis* in novo inſtrumento freqentiſſimè nuncupetur. qî enim potuit forma Dei filii in carne noſtrâ repræſentandi Danieli ob oculos tunc verſari, ut qem cœlitùs deſcendentem viderat, huic ſimilem viſum prædicaret, qem qali ſpecie futurus eſſet, prævidiſſe ipſum non eſt probabile? Etiamſi enim *Filius Dei* revera is fuiſſe videatur, qem vates *Deo* patri *Antiqo dierum* per viſum illud appropinqaſſe conſpexerat, non tamen idcircò *Filio hominis*, Chriſto ſcil. ſimilem dixeris. hoc enim eſſet, ac ſi ſibi ipſe ſimilis diceretur; ſed *filio hominis. i. homini*; qomodo Ezekiel *filius hominis*

nis passim dicitur; & *filii hominum*, pro *hominibus*, qo nihil freqentius. Sic & Apostolus, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Philip.c.2.v.7. nisi qòd οὐσιωδῶς ista, illud διατυπωτικῶς dictum sit. Pari modo sumendum & Joannis Evangelistæ illud Apoc.c.1.v.13. ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου. qod & V.Cl. Theod. Beza vidit, qum vertit, *Vidi* (qendam) *similem filio hominis*. Et in *annotatis*, *filio hominis. i. homini, sive qi hominem referebat; ex Hebræorum idiotismo. qamvis enim hic Christus erat, tamen in genere hoc accipiendum esse de hominis figurâ, vel ex eo apparet, qod non additur articulus. item ex Danielis c.10. v. 5. ubi simile prorsus visum describitur*. Hæc ille. cui & adjici potest locus geminus, eundem spectans, ejusdem libri c.14.v.14. ἐπὶ νεφέλην καθήμενος, ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπου. *nubi insidens* qidam, *filio hominis* (i.e. *homini*) *similis*.

Sed ut ad priorem illam formulam revertamur: qemadmodnm *Deorum filios* viros præ reliqis eximios nuncupabant: ita *Solis progeniem*, ἀφ' ἡλίου γένος, pro stirpe nobilissimâ dixisse Heliodorum in Æthiopicis extremis, monet Evstath. Svartius *analect. l.1.c.11.* qod *huic inter omnes Deos suos posteriores Philosophi, qi Sophistarum nomine celebriores sunt, peculiarem qendam honorem tribuebant*. Unde & avtor idem tractum existimat, ut *verè nobiles*, *omniúmqe opinione generosi* οἱ ἐξ ἕω nuncuparentur. Trahit huc Theodori Prodromi illud ex *carmine de providentiâ*, ubi de bonorum infœlicitate conqeritur;

Ἄλλος δὲ σεμνὸς, εὐγενὴς, τῶν ἐξ ἕω,
Καλὸς μὲν εἶδος, καλλίων δὲ τὸν βίον &c.
Ἀνέστιος πρόεισιν, ἄθλιος, πένης.

i. vertente Svartio,

Gravis sed alter, sole ab oriente, inclytus,
Formáqe, moribúsqe commendabilis;
Pavper, misérqe, viduus incedit foco.

Eíqe finitimum, tanqam παροιμιῶδες, ac mentis ejusdem, ex Svidâ profert Jo. Ribittus ad Prodromum à se Latio donatum. Et Svidas reverâ de Jobo verba faciens; Μόνος γὰρ (inqit) οὗτος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. qod Portus vertit; *Solus enim hic est ille nobilis, qi à Solis ortu* [*ad occasum usqe*]
hic

hic inclytus ille &c. qaſi Svidas, ſive qiſqis ille fuerit, ex qo Svidas hæc ſumpſerat, verbis illis hoc vellet, Jobi famam & nomen à Sole oriente ad occidentem uſqe pertigiſſe. Verùm falſus eſt Portus. neqe enim Jobi famam, ſed ſedem deſignant verba illa ex hiſtoriæ Jobi c. 1. v. 3. verſione Græcâ mutuata. Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. nec aliò, qàm ad Jobi hiſtoriam reſpexiſſe puto Prodromum, cum τὸν ἐξ ἕω diceret. probum ſed pavperem virum delineat. Jobi avtem pavpertas jam olim in proverbium abiit. In Hebræo textu legitur, מִכָּל־בְּנֵי קֶדֶם *fuit is maximus ex Orientis filiis.* i. ex eis, qi plagam Orientalem incolebant. qo nomine *Arabes* peculiariter in ſacris literis nuncupari monet vir doctiſſimus Medius noſter in Apoc. c. 9. v. 3. ex Judic. c. 7. v. 12. qia Arabia erat Orientem verſus ſita reſpectu Ægypti, ubi Iſraelitæ ſic loqi didicerant. Certè incolatus Ægyptiaci tempore & geſta & conſcripta Jobi illa, opinantur pleriqe. Verùm juvat illos, qod & in fravdem, puto, induxit, veterum qorundam explicatio, qi verba illa, qæ de Jobi ſede patriâ ſunt dicta, allegoricè interpretati ſunt. Sic enim Didymus, in Nicetæ *catenâ*: Πρὸς μὲν οὖν τὸ ῥητὸν, εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, διὰ τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ οἰκειότητα· πρὸς δὲ ἀναγωγὴν, οἱ υἱοὶ τοῦ φωτὸς, καὶ τέκνα θεοῦ δι' ἔργων φωτεινῶν χρηματίζονται, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. ὁ γὰρ δίκαιος εὐγένειαν κτᾶται, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης καταλαμπομένην. *Literam qod attinet, genere clarus dicitur inter orientales, ob cognationem qæ cum Abrahâ illi ſecundum carnem interceſſit. at juxta anagogen, qi filii lucis, & Dei ſoboles ob opera lucida nuncupantur, iſti ſunt orientales illi: juſtus enim generis claritatem obtinet, non ab hominibus, ſed à lumine Solis juſtitiæ effulgentem.* Qæ interpres havd ſatis commodè expreſſit, qum vertit, *Lucis, & Dei filii à lucidis operibus vocati illi ſunt, qi Orientem incolunt.* neqe enim hoc avtor voluit. Sed fefellit illum, opinor, mendum leviculum in Græco deliteſcens, qod vix forſan quiſqam ſuſpicetur. legendum enim, vel οἱ υἱοὶ τοῦ φ· cui reſpondeat τὸ οὗτοι. vel pro χρηματίζονται χρηματίζοντες. & hoc malim ob id qod mox dabitur. alioqi dictio hiulca futura eſt. In eandem mentem Gregorius Nyſſenus *de Virginit.* c. 20. Γένους δὲ σεμνότητα οὐ κατὰ τὸ

αὐτό-

αὐτόματον συντυχίαν, πολλοῖς καὶ τοῖς φαύλοις προσοῦσαν κἀκεῖνος ἔχειν φιλοτιμήσεται, ἀλλὰ τὴν πόνῳ καὶ σπουδῇ δι' οἰκείων κατορθωμάτων προσγινομένην, ἣν μόνοι αὐχοῦσιν οἱ τοῦ φωτὸς υἱοί, καὶ τέκνα θεοῦ, καὶ τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν εὐγενεῖς, διὰ τῶν ἔργων τῶν φωτεινῶν χρηματίζοντες. *Generis verò ſpendorem, non eum, qi caſu fortuito multis etiam malis vilibúſqe contingit, aſſeqi ambitioſè connitetur, ſed eum qi labore ſtudióqe per res præclaras à ſe geſtas comparatur, de qo ſoli gloriantur, qi filii lucis, Deíqe ſoboles, & ab ortu ſolis nobiles ob opera lucida nuncupantur.* An non alter planè ab altero mutuatus videtur? Sed de hoc plura qi voluerit, ſi bonas horas malè collocare eſt animus, adire poterit nugatorem illum, qi ſub Origenis nomine *commentarios in Jobum* edidit, in qibus multa multis hanc in partem declamitat.

Cæterùm in Prodromi poema illud, ſatis elegans, ſed qod in metri leges peccet ſæpiuſculè, cum inciderimus, virum eruditum, qi in reſtituendo operam havd levem, avt lævam etiam, inſumpſit, errore uno & altero liberare conabimur. *Poſt illos*, inqit, *verſus*;

Ὦ τάλανες πένητες, ἄθλιον γένος,
Πλούτῳ σὺν αὐτῷ, καὶ σὺν αὐτῷ χρυσίῳ
Τῆς ἀρετῆς τὴν δόξαν ἀφῃρημένοι.
O miſeri egentes, obſitum ærumnis genus,
Cum cenſu opimo, cúmqe triſti avro ſimul,
Virtutis omni decore nudi, & gloriâ:

Videntur deeſſe aliqa. non enim convenit diſputationi exclamatoriæ, qæ ſeqitur concluſio:

—— ὁ κόσμος ἀγαθὸν πῶς ἂν δράσῃ
Ἐν τῷ πονηρῷ κείμενος; λέγει λόγος.
Et orbis iſte, qo bonum faciat modo,
Malo ipſe totus ſubjacens? Chriſtus canit. Hæc ille.

At primo illud, *triſti avro*, iſtic non placet. ecqid enim *triſte*, ſi re triſti careant pavperes? avt *avrum* igitur ſimpliciter dicendum, avt adjiciendum epitheton, qod in partem ſeqiorem non propendeat. Tum nihil qicqam deeſt; ſed pulchrè cohærent omnia. In fravdem illectus eſt, dum avtoris mentem non eſt aſſecutus. Ἀρετῆς δόξα, non eſt *decor* avt *gloria virtute parta*, qibus pavperes orbentur prorſus: (contra

enim

enim etiam pavperrimos virtutis lavde atqe decore florere ac ac fulgere dixerat) ſed *virtutis opinio atqe exiſtimatio*, qâ apud divites, imò & alios etiam qoſvis mundanos deſtituuntur pavperes, dum ex rebus externis de hominibus ſententiam ferunt. ſic enim in proximè antegreſſis dixerat;

Ὡς ἀπόλοιτο τῶν βροτῶν ἡ φαυλότης,
Οἳ τοὺς καλοὺς κρίνουσιν ἐξ εὐτυχίας,
Καὶ τοὺς κακοὺς τοὔμπαλιν ἐξ ἀτυχίας.
Utinam periſſet hominum iners vecordia,
Solita æſtimare ſorte de bonâ bonos,
Malóſqe contrà de malo infortunio.

Itaqe vertendum fuerat.

Cum cenſu opimo qibus, & avro ipſo, ſimul
Virtutis omnis æſtimatio tollitur.

vel, *Virtutis etiam ipſius opinio demitur.*

Sicut contra divitibus ea non ab ipſis tantùm, ſed ab aliis etiam tribuitur. Salomon. Prov.c.28.v.11. *Sapiens eſt in oculis ſuis* (ſive, ſapere ſibi videtur) *dives*. Et Evripides Heraclidis;

Ἔστιν δ᾽ ἐν ὄλβῳ καὶ τόδ᾽ οὐκ ὀρθῶς ἔχον,
Εὐψυχίας δόκησις· οἰόμεσθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ᾽ ἐπίστασθαι καλῶς.
Accedit opibus more nevtiqam probo
Prudentis animi opinio : nam qos evehit
Fortuna, noſſe hos cuncta opinamur probè.

qæ apud Stobæum tom.2.c.92. cum locus in margine adſcriptus intercidiſſet, cum verſiculo ejuſdem ex *Creſſis* proximè adſito, fruſtra commiſſa ſunt.

Itaqe adverſus hanc mortalium opinationem pravam & perverſam, animum ſibi piíſqe qibuſqe firmans Prodromus in ſeqentibus ex dicto Apoſtolico;

Ὅμως, inqit, ὁ κόσμος &c.

At(non,*et*) *orbis*,(vel mundus) *hic*,*qî fecerit qicqam boni*,
Cum totus ipſe (ut fertur) in malo cubet!

judicium, inqit, mundi qis non ſuſqe deqe habeat? qomodo enim ille benè qicqam faciat cenſeátve,cum totus ipſe in malo cubet? *Mundus*, pro, *mundanis*. nihil tritius. *Malè*, inqit Svartius, λόγον *rationem*; *vertunt*, *cum Servatoris dictum notiſſimum alludat*. Sed & ipſe malè vertis, *Chriſtus canit*;

 qum

qum reverâ, non *Servatoris*, sed Joannis Apostoli dictum alludat, ex Epist. 1. c. 5. v. 19. ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. itaqe λόγος istic non est *Christus*, sed *verbum*, *sermo*, divinus scil. sic enim ὁ λόγος freqentissimè sumitur.

Cap. XIII.

Paginæ sacræ ex scriptis profanis illustratio. Ejus rei specimen unum & alterum. Gen. 16.2. *&* 30.3. *formulæ ex dissertatione Plavtinâ lux data; indidem itidem Salomonis dicto Eccles.* 10.18. *Liberi parentum qasi ædificia qædam. inde* בֵּן filius, *Hebræis; &* בַּת בֵּנֵרת filia. *Inertiâ corrumpi, perinde ac ædificia, liberos. Ecclesiastæ c.7.v.6. ex Apulejo lux. Flamma de spinis, de stipulâ, qalis. Hymn.* 58.10. *explicatur. Stolidorum cachinnus qalis, imaginibus variis ostenditur. Herba Sardoa. Senes* Decrepiti *unde dicantur. Grammaticorum in hoc nugamenta.* Crepum & crepusculum, *unde.* Crepare *qid, & unde dictum.* decrepare, *qid velit. qid item* destertere. *à Scaligero utrobiqe discessum. de igne & flammâ, veterum superstitio.* Decrepitorum *nomine qi veniant. De exterorum scriptis ad dogmata sacra illustranda adhibitis Veterum sententia; ab Ægyptiis spoliatis Exod.* 11.2. *&* 12.35. *à mulierculâ captivâ, Devt.* 21. 10--13. *Locus is discussus.* ungves facere, *aliis producere; aliis contrà præcidere. hoc rectius. sacra adituris ungues resecti.* pedes facere, 2 *Reg.* 19.25. *qid.* barbam facere, *itidem, cum Hebræis, tum & Latinis.* pedum pili. שְׁפָם *qid propriè.* עָשָׂה, ποιεῖν, facere, *qàm latè pateant. Catonis Vtic. habitus lugubris sub bello civili; Scipionis diversus, die à Tribunis Plebis dictâ. Insontis confidentia.*

EX qo ad studia Theologica animum adjicere ceperam, id mihi cumprimis curæ fuit, ut siqid inter avtores exteros legendum occurreret, qod oraculis sacris illustrandis conducere videretur, qó ubi usus posceret, præstò esset, in adversaria mitterem. Eo fine codices mihi comparaveram sacros chartâ purâ, qæ observationes ejusmodi exciperet, inter-

jectâ concinnatos. Inſtituti hujuſce ſpecimen hîc dabo, unâ-qe, qod ajunt, fideliâ parietes duos dealbabo; unâ ſcil. avtoris prophani periochâ ſacræ paginæ duo loca illuſtrari poſſe docebo.

Prior locus eſt Geneſ.c.16.v.2. ubi Sara, ſterilis ipſa cum eſſet; qò Abraham virum ſuum impellat, ut cum Hagare ancillâ ſuâ congrediatur; [illegible]ולַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה [illegible]ſan, inqit, *ædificabor ex eâ*. Græcus; ἵνα τεκνοποιήσωμαι ἐξ αὐτῆς. *ut ex eâ liberos conſeqar.* et Jacobo pariter Rachel de Bilhâ, Ibid.c.30. v.3. אִבָּנֶה אָנֹכִי מִמֶּנָּה *ipſa ædificabor ex eâ*; Græcus, καὶ τεκνοποιήσομαι κἀγὼ &c. i. *illius operâ liberos conſeqar*, qos pro meis ſcil. habeam. ex qo loco colligunt Doctores Hebræi, qod & D. Camius in *radicibus* monet, liberos eſſe בִּנְיַן הָאָב וְהָאֵם i. *parentum qaſi ædificium* qoddam. itaqe & בֵּן filius à בָּנָה q.e. *ædificare*; & בֶּנֶת indidem, pro qo contractum בַּת *filia*, ſicut אֱמֶת pro אֱמֶנֶת *veritas*.

Alter locus eſt Eccleſiaſt.c.10.v.18. qo loco Salomon incommoda ab ignaviâ & deſidiâ profluentia delineans; *Pigritiis*, inqit, *attignatio corrumpitur, & manuum demiſſione perpluitur domicilium.* Utriqe ex Plavtinâ in *Moſtellariâ act.*1. *ſcen.*1. diſſertatione lux havd ſpernenda dabitur. Ibi ſic prolocutus inducitur, ſuopte ipſe qæ loqitur, exemplo edoctus, Philolaches adoleſcentulus.

Recordatus multum & diu cogitavi,
Argumentaqe in pectus multa inſtitui
Ego: atqe in meo corde, ſi eſt qod mihi cor,
Eam rem volutavi & diu diſputavi,
Hominem qojus rei, qando natus eſt,
Similem eſſe arbitrarer, ſimulacrúmqe habere.
Id repperi jam exemplum.
Novarum ædium eſſe arbitror ſimilem ego hominem,
Qando hic natus eſt.

Habes *ædificium*, de qo Rachel, & Rachele prior Sara. Sed pergit porrò adoleſcens noſter, dicti hujus rationem adjungere.

Ædes qom extemplò ſunt paratæ, expolitæ,
Factæ probè examuſſim,
Lavdant fabrum, atqe ædes probant, ſibi qiſqe

Inde exemplum expetunt; sibi qisqe simile,
Suo usqe sumptu: operæ ne parcunt suæ.
Atqe ubi illicò immigrat neqam homo indiligénsqe
Cum pigrâ familiâ, immundus, instrenuus;
Hîc jam ædibus vitium additur,
Bonæ cum curantur malè.
Atqe i[illegible]d sæpe fit: tempestas venit,
Confringit tegulas imbricésqe: ibi
Dominus indiligens reddere alias nevolt.
Venit imber, lavit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aer operam fabri:
Neqior jam est factus usus ædium:
Atqe havd est fabri culpa. sed magna pars
Morem hunc induxerunt. si qid nummo sarciri potest,
Usqe mantant, neqe id faciunt donicum
Parietes ruunt. ædificantur ædes istæ denuò.

An non graphicè depingit, qod loco altero de inertiâ Rex sapientissimus dixerat? Verum ad prius argumentum revertitur in seqentibus.

Hæc argumenta ego ædificiis dixi. nunc etiam volo
Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.
Primùm-dum parentes fabri liberûm sunt,
Et fundamentum substruunt liberorum,
Extollunt, parant sedulò in firmitatem,
Ut & in usum boni, & in speciem populo
Sint: sibiqe avt materiæ ne-parcunt,
Nec sumptus ibi sumptui esse ducunt:
Expoliunt, docent literas, jura, leges:
Sumptu suo & labore nituntur, ut
Alii sibi esse illorum similes expetant:
Ad legionem qom itant, adminiculum eis danunt;
Tum jam aliqem cognatum suum.
Eatenus abeunt à fabris.
Unum ubi emeritum est stipendium, igitur tum
Specimen cernitur, qo eveniat ædificatio.
Nam ego ad illud frugi usqe & probus fui.
Posteaqam immigravi in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum. illicò oppidò

Venit

Venit ignavia: ea mihi tempestas fuit;
Ea mihi adventu suo grandinem imbrémqe attulit.
Hæc verecundiam mihi & virtutis modum
Deturbavit, texit, detexitqe à me illicò.
Postillà obtegere eam negligens fui.
Continuò pro imbre amor advenit in cor meum.
Is usqe in pectus permanavit, permadefecit
Cor meum. nunc simul res, fides, fama, virtus,
Decúsqe deseruerunt: ego sum inusu
Factus nimio neqior. atqe ædepol ita
Hæc tigna humidè putent. non videor mihi
Sarcire posse ædes meas, qin totæ
Perpetuæ ruant; qin cum fundamento
Perierint; nec qicqam esse auxilio qeat.

Qàm clarum lumen loco utriqe fœnerentur ista, nemo non viderit; nisi siqis fuerit, qod de Tiresiâ Tyrannus in *Oedipo Rege*,

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματα.

His adjiciatur Regis Ecclesiastæ ejusdem illud ex cap. 7. v 6. *Stolidi cachinnus spinarum sub ollà crepitus.* Vin' collationis istius vivam imaginem? Avdi Lucium Apulejum in *apolog.* 1. *Ecqando vidisti flammam stipulâ exortam, claro strepitu, largo fulgore, cito incremento; sed enim materiâ levi, caduco incendio, nullis reliqiis?* Et talis reverâ fatuorum lætitia; interest tantùm, qod hic *stipulam*, ille *spinas* posuit. illam Naso ob oculos habuit, ubi dixit, *Trist. l. 5. eleg.* 8.

Flammáqe de stipulâ nostra brevísqe fuit.

istas Hymnographus hymn. 58. v. 10. *Priusqam ollæ vestræ rhamnum senserint, tanqam crudam* (carnem) *per indignationis suæ æstum abripiet.* observat V. C. Jo. Drusius *Proverb. clas. 2. l. 2. pr. 30. metaphoram* videri *à carnibus, qæ semicrudæ extrahuntur ex ollâ, priusqam bene senserint calorem ignis.* Eadémqe planè risus inanis ratio; idem fructus ac effectus. cachinnum edit, strepitum facit, labia diducit, latera concutit; cæterùm cor non attingit, pectus non implet, curarum nil concoqit, gavdii genuini, solatii solidi nec hilum suppeditat. *Etiam in risu* ejusmodi *cor anxium* perstat: *finisqe lætitiæ* illiusmodi *mæror* est. Parœm. c. 14. v. 13. Sardonium

donium ſcil. qendam riſum inſinuat, qalis herbâ Sardoâ veſcentibus, qi ora rictu diducit, ut *dum mortem oppetunt, ridentium facie intereant.* Solinus *polyhiſt.* c.10. qalem ſub tyrannis Theodoſii anteceſſoribus deſcribit Latinus Pacatus in *Panegyrico Theodoſio dicto: Serenos nubilis mentibus vultus induebamus; & ad illorum vicem, qi deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes.* ſaltem qalem titillatione moleſtâ geſtientium Plutarchus in *præcept. de valetud. conſerv.* Καθάπερ αἱ τῶν μαχαλῶν ψηλαφήσεις οὐκ ἴδιον, οὐδὲ πρᾶον, οὐδ' ἵλεω γέλωτα τῇ ψυχῇ παρέχουσιν, ἀλλ' ἐοικότα σπασμῷ καὶ χαλεπόν· οὕτω πάλιν ὅσας τὸ σῶμα νυττόμενον ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἡδονὰς ἔχει καὶ ταραττόμενον, ἐκστατικαὶ καὶ παρακλιναὶ αὗται ἀλλοτρίαι τῆς φύσεως εἰσίν. vel qalem etiam crapulæ indulgentium idem ibid. Ἡδοναὶ μὲν ὀξεῖαι καὶ ἀτελεῖς, καὶ πολὺν ἔχουσαι σφυγμὸν καὶ οἶστρον ἐν τῇ ἀπολαύσει· διατάσεις δὲ καὶ πληγαὶ πόρων καὶ πνευμάτων ἐναπολείψεις διαδέχονται. vel qalem libidine flagrantium, ὃς ἐντήκει καὶ ἀπόλλυσι γλυκύπικρόν τι, μεθ' ἡδονῆς ἀλγηδόνι μεμιγμένης, uti idem *ſympoſ.l.5.c.7.* vel qalem deniqe fœdâ ſcabie & impetigine laborantium; prout idem *de curioſit.* γλυκύπικρός τις γαργαλισμὸς, ὥσπερ ἕλκος, αἱμάσσων ἑαυτὸν, ὅταν ἀμύσσηται· ταῦτα δ' οὐδεὶς ἂν ὑγιαίνων εὐφροσύνας ἀληθεῖς ἢ χαρὰς ὀνομάσειεν. Plut. idem *de vit. jucund. adv. Epicur.* *Ecqis enim ſanus dixerit,* τὸν ψωριῶντα καὶ κνησιῶντα, ἀφθόνως ἔχοντα τοῦ κνῆσθαι, κνώμενον διατελοῦντα τὸν βίον, εὐδαιμόνως, εἴπερ ἡδέως, ζῆν; Platonis ſunt è Georgiâ. Vides qàm copioſam materiam, ad Salomonis locum illum illuſtrandum, etiam unus ſcriptor ſubminiſtret.

Porrò à flammâ tali, ſed jam deficiente, qalem nobis depingit, ſive Eccleſiaſtes Hebræus, ſive Madavrenſis Apologiſtes, tranſlatione ductâ, (qod pavcis hactenùs obſervatum) ſenes *Decrepiti* ſunt dicti, qi viribus per ætatem fractis, vigore priſtino univerſo prorſùs deſtituti jam exiſterent. Ludunt enim nos Grammatici, nugantúrqe ſtrenuè, cum appellationis id trahunt; vel à *crepero*, unde *crepuſculum* ſcil. (qod eſt κνέφας potiùs, *crepum* primò, ſicut κνισσᾶν *criſſare*, κνισσὸς *criſpus*, δεινὸς *dirus*, μονὴ *mora*, γνώμων *groma*, & ſimilia, poſt *crepuſculum*, uti ad Varronem Joſ. Scaliger) ſive qaſi deſperati, *creperâ* jam vitâ, ut Feſtus; ſive qaſi in vitæ *crepero.*

pero. i. dubio conſtituti, ut Nonius; *ita ſcil. ætate confecti, ut dubium ſit, vivant an mortui ſint.* Phil. Paræus; ſive qaſi in vitæ *crepuſculo* agentes, avt ad mortis *crepuſculum* & tenebras devergentes, ut Iſidorus *Origin. l.10.* vel à *crepando*, ſive qòd moribundis planctu ſæpe *crepuerit* familia, & *funera conclamata* ſunt, (qod defunctis tamen ſolis fieri ſolitum, ex Plinio Servius *ad Æn. l.6.*) ut Donatus (ſi is ſaltem eſt) *ad Terentii fabulas*; ſive etiam, qòd *crepare.* i. loqi deſierint; qod Iſidorus qoqe dedit. Veritatem, qam qaſi per nebulam is videtur vidiſſe, accedit proximè, qod ſecundo loco Feſtus adjecerat, *Decrepitos* ideò dictos, *qòd propter ſenectutem, nec movere ſe, nec ullum poſſent facere crepitum.* qanqam *crepitum* qem voluerit is, ambigi poteſt. neqe enim eum, opinor, in animo habuit, qem diffiſſâ parte poſticâ Priapum ſuum ficulneum edidiſſe Flaccus comminiſcitur. Qemcunqe ſanè voluit, id fortè ſaltem attigit, qod res habet. ab eo utiqe, qod *crepare* (eſt avtem *crepo* κρέκω, ut λύκος *lupus*, σφῆκς *veſpa*) *deſitum eſt*, *decrepitos* dici. Neqe enim poſſum Scaligero aſſentiri, qi *à lucernâ vel candelâ* ſumptum cenſet, *qæ ultimum expirans crepitum edere* ſolet. Qanqam apud Plutarchum non ſemel legam,* ideò ζῶόν τι πῦρ, *animatum qiddam ignem* Romanis priſcis habitum, (qibus & eâ de cavſſâ lucernam extingvere religio fuerit) ὅτι σβεννυόμενον φωνὴν ἀφίησιν, ὥσπερ φονευόμενον, qia *crepitum qaſi vocem qandam, tanqam ſi trucidaretur, dum extingvitur, emittit. Hoc enim,* inqit vir ſummus, eſt *decrepare*, ut apud Perſium *deſtertere.* Videtur ὁ πάνυ exiſtimaſſe *decrepare* eſſe *crepitum clariorem emittere*, qo modo apud Perſium *deſtertere*, *altum dormire & dormiendo ſomniare.* Ita *de* verbo præfixum non eſſet στερητικὸν, ſed αὐξητικὸν καὶ ἐμφατικὸν, qemadmodum in, *Deperire*, *valdè perire*; *Depuvire*, λίαν παίειν; *Deſpretus*, *valdè ſpretus.* Feſtus. qod mihi ſecùs videtur: & *de* præpoſitionem eandem hîc vim obtinere, qam in *denaſci* ſortitur, in illo apud Nonium Caſſii Heminæ ex *Annal. l.2. Qæ nata, ea omnia denaſci ajunt.* h. e. ἀπογίνεσθαι. qam in *depudere*, in Senecæ illis, *de conſtant. ſap. c.17. Aſſiduis convitiis depudere didicerat.* qam *dedolere*, in Naſonianis illis, *remed l.1.*

* In *Qæſt. Rom. q. 76.* & *in Problem. Synopſ. l.7. c.4.*

Optimus

Optimus ille fuit vindex, lædentia pectus
Vincula qi rupit, dedoluítqe semel.

qam denique in *desipere*, in Ciceronis illis, *ad Lentul.l.*1. *ep.*9. qibus Platoni refert, ex *ad Perdiccam epistolâ*, hanc cavssam fuisse reipub. non attingendæ, qòd *offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute*. Ut ejusdem ætatis affectus fuerint & *desipere* & *decrepare*. Qin nec aliter illud Persii interpretes accipiunt pleriqe, (Casavbonus, Marcilius, Tornorupæus, alii) *destertuit*, *stertere*, somniare *desiit*. Nec reverâ tam moribundos, sive animam jam exhalantes, avt spiritum etiam extremum trahentes: (Neqe enim est ejusmodi, avt pater ille tristis & *decrepitus* senex, qem filium adolescentem objurgantem introducit Cicero in *orat. pro Cælio*; avt Evnuchus etiam Terentianus, qem *decrepitum* dicit, qi ducit, Parmeno) qàm vigore pristino omni viribúsqe exhavstos prorsus ac destitutos, (qalis Comico Evnuchus ille describitur, *Vetus, vietus, veternosus senex*) qibus scil. ut Lucretius *l.*1.

——*annis corpus jam marcet, & artus*
Confecti langvent,——

decrepitos nuncupamus; ab igne in stipulâ, qisqiliâ, cremiis, spinis, carduis, aliis similibus, concepto ductâ metaphorâ; qi absumptâ, qâ alebatur, materiâ, marcescens, necdum extinctus tamen, *crepare*, sive crepitum, qem dum vigebat, insigniorem dederat, edere ultrà jam desierit. Aptissimè scitissiméqe expressit Christianus Egenolphus in *epod. sacr.* verbis illis;

Vt flamma destituta ligno decrepat;
Absente sic lis maledico.

Eâ mihi verbi significatione nihil verius; vocabuli notatione nihil certius. Atqe hæc de *decrepitis* qidem obiter decrepitus ipse, ex flammæ illius occasione, qæ crepitum ullum edendi jam impos, imbecillitatis mihi meæ, per ætatem devexam corpusculiqe invalentiam qasso jam confectóqe, vivam satis, vivida licet minùs ipsa, imaginem repræsentat.

Qum avtem de exterorum, qem diximus, usu ad codices sacros explicandos illustrandósqe disserere ceperimus, liceat veterum hac de re testimonium unum & alterum subjicere,

qò

qò ex libris eisdem ipsis institutum istud comprobare nituntur. Alterum ab illo Dei edicto mutuatum est, qo Ægyptios spoliandi Hebræis facultas concessa est. Exod.c.11.v.2. & c.12.v.35. Sic enim Avgustinus *de doctrin.Christian.l.2.c.40. Philosophi siqa vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, non solùm formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanqam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. Sicut enim Ægyptii non solùm idola habebant, qæ populus Israeliticus detestaretur, sed & vasa, ornamenta & vestimenta, qæ populus ille Ægypto exiens, non avtoritate propriâ, sed Dei præcepto, tanqam ad usum meliorem sibi clanculùm vendicavit, ipsis Ægyptiis nescienter commodantibus ea, qibus non benè utebantur. Sic doctrinæ Gentilium non simulata solùm & superstitiosa figmenta habent, qæ fugere & detestari debemus; sed & liberales disciplinas, veritatis usui aptiores, & qædam morum præcepta utilissima continent; qæ tanqam avrum & argentum, qod non ipsi instituerunt, sed de qibusdam veritatis divinæ metallis, qæ ubiqe infusa est, eruerunt; & qo perversè abutuntur, ad usum justum prædicandi Deum avferre ab eis Christianus debet.* Alterum à lege illâ de mulierculâ, in bello qæ capta sit, latâ, Devter.c.21.v.10-13. Hieronymus ad Damasum *de filio prodigo. Hujus sapientiæ typus sub mulieris captivæ formâ describitur: de qâ divina vox præcipit, ut si Israelites eam voluerit habere uxorem, calvitium ei faciat, ungves præsecet, & pilos avferat, & cum munda fuerit effecta, transeat in victoris amplexus. itaqe qando philosophos legimus & veniunt in manus nostras libri sapientiæ secularis, siqid in eis utile reperimus, ad nostrum dogma convertimus: siqid superfluum, de idolis, amore, curâ secularium, radimus, calvitium inducimus, in ungvium morem, ferro acutissimo dissecamus.* Videndus idem *ad Magnum Oratorem.* Sed & Sidonius *ad Favstum lib.9. ep.9.* & Ambrosius *epist.7.* qi idem & *epist.13.* ad Ecclesiam accommodat è gentibus evocatam.

Qod avtem de captivâ muliere illâ sancitur, וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ ut *ungves faciat*, havd perinde ab interpretibus accipitur. Chaldæus Paraphrastes reddit, *& ungves producet;* nutriet, crescere faciet. qod & Doctores Hebræi R. Aqibas, Salomon Jajrus, Moses Majmonides, pleriqe reliqi admit-

tunt; eóqe fine ſancitum volunt, qò aſpectu deformior turpiórqe videatur. Hos ſequntur è noſtris Petrus Martyr in 1 Reg.c.3.v.1. (nam in Geneſ. c.24. idem in diverſum planè abit) Fr. Junius, & Jo. Piſcator. At R. Eleazar & David Camius, *corriget, detrahet, ungves.* Græcus interpres καὶ περιονυχίσεις ἀυτήν. qod Vetus Lat. ad verbum; *& circumcidet* ungves. Hieronymus, *ungves præſecet.* Vatablus, *præcidet.* Tigurinus, *aptabit.* qæ potior interpretatio videtur. Siqidem, uti rectè C. V. Jo. Calvinus poſt Liranum obſervat, *Dubium non eſt, qin Deus menſtruo luctu, raſo capillo, & aliis ſignis* [ungvibus nimirum reſectis] *renovari eas velit*, ut *aliis moribus aſſveſcant.* Qò facit, qòd ſacra celebriora adituri ethnici qoqe, ἐν ἁγνείας μέρει, non *capillos* tantùm *demere*, ſed *ungves* etiam *reſecare*, ſolemne habebant, uti docet in tractatu *de ritibus Ægyptiacis* Plutarchus. Confirmat ſententiam hanc Camius adducto loco parili ex Hiſtor.Reg.l.2. c.19.v.25 ubi de Mephiboſhete dicitur וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ ad verbum, *nec pedes fecerat, nec myſtacem fecerat.* qo loco, *neqe pedes fecerat*, Chaldæus exponit, לָא שְׁטַף *non laverat.* et R. Eſajas לֹא תִקֵּן לֹא רָחַץ *non correxerat, non laverat.* et David Camius, *ne pedes qidem laverat, nedum corpus totum: neqe neceſſe fuerat, ut hoc adjiceret, cum illud dixiſſet.* Ita Latinus Vetus; *illotis pedibus.* Junius item, *neqe pedes curaverat*, i.*laverat*, ex Cap.12.v.20. at Levi Gerſomi filius, *neqe ungves reſecuerat.* non incommodè, qia hoc etiam tum maximè fieri aſſolet. itaqe Græcus interpres, οὐκ ἐθεραπεύσατο τοὺς πόδας ἀυτοῦ, ubi dixerat, qaſi ἐξηγητικῶς adjecit, οὐδὲ ὠνυχίσατο. ut generaliùs illud τὸ θεραπεύειν, ſive *curare*, ſumpſiſſe videatur. qod Piſcator ad eam pedum curam refert, qâ pedibus affectus Mephiboſhet cum fuerit, cap.4.v.4. eo magis indigverit. nam qod Hieronymus in *Tradit. Hebr. Notandum, qòd in Hebræo, non, illotis pedibus, ſed legitur, pedibus infectis. fecerat namqe ſibi ligneos pedes, qibus uti qaſi pro naturalibus ſolebat. ſicut ſolent facere clavdi, qemadmodum & ille erat.* Rabbinuli alicujus putidum nugamentum videtur. ſed nec probabilis Hieronymi alterius ab Oleaſtro conjectura, *pilos pedum.* i. *pilos pudendorum* intelligi. etſi enim eo ſenſu *pili pedum* dicantur Eſajæ c.7.v.20. qod alibi oſtendimus,

hos

hos tamen vellere vel radere, mollicellorum avt pathicorum, non modesti avt μετρίου etiam alicujus, fuerit.

In posteriore membro vox שָׂפָם propriè *mystacem* significat; & Συνεκδοχικῶς pro *barbâ* ponitur. itaqe qod Græcus, οὐδὲ ἐποίησε τὸ μύστακα; Latinus, *intonsâ barbâ*, ut & Chaldæus, לא סַפַּר *non totonderat*, & Liranus, *barbâ incompositâ*, reddidit. Proinde ut μύστακα ποιεῖν, sive *barbam facere*, est barbam curare, demere, præcidere, concinnare; ita *ungves facere*, est eosdem curare, aptare, præsecare, præcidere. Nec abhorret ab hac phrasi, sermonis etiam Latini consvetudo. De portento hominis illo Elagabalo Imperatore Lampridius; *Rasit virilia subactoribus suis novaculâ, qâ posteà barbam fecit.* Et Gloss. Vet. ἐξονυχίζεσθαι exponit, *ungves facere.* Optimè Pet. Picherellus *de Missâ cap.2.* Verbum עָשָׂה *facere* variorum accusativorum & postpositorum respectu tam latè patet, ut ferè omnibus de rebus dicatur, congruâ tamen significatione & loco appositâ exponendum, qemadmodum ποιεῖν Græcum, *facere* Latinum, & *faire* Gallicum. Devt.c.21. v.12. עָשָׂה *facere ungves*, amputare est & resecare ungves. 2 Sam.19.24. *facere pedes, & labrum*, est lavare pedes, & radere labrum. Sic dicimus, *faire la barbe, faire les ongles.* Rectè itaqe David Camius, & Abraham Esdraides (qi utramqe tamen interpretationem proponit, sed ad posteriorem istam magis inclinare videtur) תִּקּוּן i. *correctionem* sive *concinnationem* monent utrobiqe designari. Clavdam caput hoc Plutarchi de Catone Uticensi narratione. Is hunc refert, postqam civile illud, qod inter Cæsarem ac Pompejum, horúmqe utriusqe partes intercessit, bellum jam exarserat, ἀπ' ἐκείνης ἡμέρας, μήτε κεφαλὴν ἔτι κείρασθαι, μήτε γένεια, μήτε στέφανον ἐπιθέσθαι, πένθους δὲ καὶ κατηφείας καὶ βαρύτητος ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς τῆς πατρίδος, ἓν σχῆμα νικώντων καὶ νικωμένων, ἄχρι τελευτῆς διαφυλάξαι. *ab eo die, nec caput nec barbam totondisse; nec coronam unqam sumpsisse; verùm luctus, mœstitiæ, anxietatis ob patriæ suæ calamitates, speciem habitúmqe, sive vincerent ei, qorum è partibus esset, sive vincerentur, eundem ad mortem usqe perpetim tenuisse.* At contrà de Publ. Scipione Pavli filio ex historico innominato refert Gellius *Noct. Attic.l.3.c.4. Eum cum reus esset, die à Tribuno plebis ad populum dictâ, neqe barbam*

desisse radi, neqe non candidâ veste uti, neqe fuisse cultu solito reorum. Ea fuit animi nihil sibi conscii infracta confidentia.

Cap. XIV.

De rerum adversarum in mente humanâ perdomandâ vi, testimonia varia. prospera contrà ut corrumpant. Eôdem facere Lyrodi de se professionem Hymn. 119.67,71. *De verbis illius variæ complurium sententiæ; Junii singularis & solitaria, rejecta.* ענה *nunc* affligere, *vel etiam* affligi; *nunc* respondere, clamare, eloqi. *in utraqe formâ, tam activâ qàm passivâ, modo utroqe sumi. Hymn.* 116.10. *explicatur. Locus Esajæ* 53.7. *expenditur. Interpretamenta varia recitata rejecta. Lud. Cappelli adducta, probata, firmata.* Respondendi *verbum, à* spondendo *ductum, Gallis* fidejubere; *nostris, sed & Latinis,* satisfacere: *Hebræis non voce tantùm, sed reipsâ* assentiri, annuere, præstare. *Christus* ἔγγυος, sponsor *noster; debiti nostri solutionem, & suscepit in se, & præstitit.*

QUantam vim habeant res adversæ, ad ingenii humani impetus coercendos, hominésqe etiam pro perditissimis habitos ad frugem meliorem adigendos, scriptorum cum exterorum, tum & nostrorum calamis freqentissimè prædicatur. Xenophon *Cyri institut. l.*8. Δοκεῖ μοι χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. *Difficiliùs, ut mihi qidem videtur, hominem reperias qi bona, qàm qi mala probè ferat. ista enim multis insolentiam, illa qibusvis modestiam ingererant.* Cato Censor. *Origen l.*5. à Gellio *l.*7.*c.*3. laudatus. *Adversæ res se domant, & docent qid opus sit facto: secundæ res lætitiâ transvorsum tendere solent à rectè consulendo atqe intelligendo* Isidorus Pelus. *l.*3. *ep.*213. Κινδυνεύει ἡ ἀνθρωπότης, ὡς τὰ πολλὰ, ἐν μὲν δυσημερίᾳ σωφρονεῖν, ἐν δὲ εὐημερίᾳ παροινεῖν. *Videtur, ut plurimùm, humana natura, in adversis qidem rebus moderatè se gerere, in secundis verò petulanter agere.* Scilicet, qod Gregorius Nazianz.

Σκληρὰ γὰρ μάστιξ παιδαγωγεῖ καρδίαν.

i.e. ut Jo. Drusius reddidit,

Durum flagellum pædagogus ingeni.

ut Hadr. Junius,

Duro flagello mens domatur rectiùs.

Et, ut Salvianus *de provident.l.6. Qi corrumpuntur prosperis, corriguntur adversis.*

Non possum itaqe satis mirari, cur Fr. Junio placuerit, à receptâ interpretatione recedere, in versione commatii 67. Hymni 119. ubi enim Vetus interpres, *Priusqam humiliarer ego, deliqi*: Græcum secutus, qi prior verterat, Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι, ἐγὼ ἐπλημμέλησα. & Pagninus, *Priusqam humiliarer ego, errabam.* & Vatablus, *Priusqam affligerer, à te scil.* *Castellio, Priusqam vexarer,* &c. Leo Judæ, *Anteqam in ærumnas incidissem.* Sed & Chaldæus, עַד לָא אִסְתַּנִיף & David Camius טֶרֶם הִכָּנְעִי Et Abraham Esdraides אֵין צוֹרֶךְ לְעַנּוֹת *non est necesse ut affligar amplius ob delicta diebus præteritis admissa: qia nunc observo præcepta tua.* At Junius maluit, *Qum nondum loqerer, ego errabam.* & exponit; *inde ab ortu meo sum peccator, & alienus à lege tuâ.* Versionis variæ ratio ab ambigvâ verbi עָנָה significatione. qod modò *respondere, loqi, clamare*; modo *humiliare, affligere, vexare*; & *humiliari* etiam, *affligi, vexari* significat. priore sensu cepit Salomon Jajrus; *Priusqam responderem tibi de lege tuâ*, i. *loqerer, meditarer & commentarer de eâ: in scholâ & auditorio* בֵּית מִדְרָשׁ *inter sapientum auditores & discipulos constitutus*; qò trahit illud v.172. תַּעַן *respondebit lingva mea sermoni tuo*; vel, *loqetur sermonem tuum.* & illud item Malach. c.2.v.12. עֵר וְעֹנֶה *vigilantem & respondentem*; i. *doctorem & discipulum.* interpretationem hanc Vatablus leviter attigit. Sed Calvinus, qi Vulgatam ipse seqitur, ut nimis coactam, meritò rejicit. Sensum verbi priorem amplectitur etiam, sed aliò à Jajro collimans, Piscator; *anteqam clamarem*, inqit. præ afflictione scil. i. *anteqam affligerer.* prout & Hymno 116. v.10. accipi vult illa, אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד *ego clamavi valdè*, ex Esajæ c.13.v.22. עָנָה אִיִּים *clamabit bestia insularis in palatiis eorum.* at Junius ibi, *Ego fatus fueram supra modum.* posteriore cepere, cum aliis plerisqe, & qos suprà re-

 censui;

cenſui: nec de ſenſu Piſcator ipſe adverſatur, licet in vocabuli explicatione grammaticâ diſſentiat. Iunianam enim interpretationem qod attinet, nec ducem is ad eam, nec comitem, nec aſſeclam hactenùs nactus videtur, vel ex eis etiam, qos de verbi ſignificatione primâ propriâqe habet ſibi conſentientes. Senſum alterum evincit planè, qod in eodem Hymno poſt pavlò commatio 71. ſubjungitur, טוֹב לִי כִי עֻנֵּיתִי *Bono mihi fuit, qòd humiliatus*, ſive *afflictus ſum, ut diſcerem ſtatuta tua.* qis enim non videt reſpondere huic ἐκ παραλλήλου, qod tribus tantùm commatiis interjectis dixerat, *Anteqam humiliarer*, ſive *affligerer, errabam; nunc avtem ſermonem tuum obſervo.* Neqe verò opus eſt, ut per tropicæ locutionis ambages illas ſenſum hunc avt extundamus avt eliciamus, qum ſponte promptéqe ex vocis ipſius notione ſimplici, ille nobis ſeſe offerat, & oggerat etiam. obſtare duntaxat videatur, verùm obſtat nihil, qòd activam formam iſtic verbum עָנָה habeat. eſt enim medii, vel communis potiùs, ſignificatus, tam in activâ, qàm & in paſſivâ formâ verbum iſtud. Et qidni tam in formâ activâ paſſivè in ſignificatione *affligendi & humiliandi*, qàm in paſſivâ activè, in *loqendi & reſpondendi* ſignificatione ſumatur? nec deſunt clara ſatis utriuſqe exempla. עָנָה paſſim pro *affligi* ſive *humiliari.* ita locum illum Hymno 116.v.10. tam Hebræi, qàm noſtri pleriqe interpretantur. עָנִיתִי *afflictus, humiliatus ſum valdè.* nam Jajrum hîc nihil moror, qi, *aſperè locutus ſum*, interpretatur, & de *reſponſo* intelligit à Davide Mephiboſheti dato, qum is Zibæ calumniam diluere & amoliri à ſe niteretur. ſed & alterum locum, qi eſt extra omnem controverſiam, ſuppeditat nobis Camius in hunc ipſum, de qo agimus, Hymnum, ex Eſajæ c.21.v.10. ubi vates de leone valido cum prædâ, qam jam ceperit, paſtores adverſus conſiſtente, לֹא יֵעָנֶה *non humiliabitur*, non demittet ſe, non animum abjiciet, ad illorum ſtrepitum. tertium etiam Eſdræ filius in Hymnum 116. ex Eſajæ c.25.v.9. זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה *propago*, ſive *palmes potentium, prævalidorum, humiliabitur, deprimetur.* ut optimè Mercerus. rurſus vice verſâ נַעֲנֶה qod paſſivum eſt, activè, pro *reſpondere.* Ezekiel.c.14.v.4. נַעֲנֵיתִי לוֹ ego reſpondebo illi. iterúmqe v.7. נַעֲנֶה *ego reſpondens ero*, vel, *reſponſurus ſum illi.*

Eodem

Eodem ferè modo ſumi poſtulat V.Cl. D.Ludovicus Cappellus in illo Eſajæ c.53.v.7. נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה ubi Græcus, κ) αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθ. *et ipſe qia affligebatur.* ut alterum vocabulum ſaltem inſuper habuerit. Latinus Vetus & Hieronymus ipſe, *Oblatus eſt, qia ipſe voluit. oblatus eſt*, qod dicunt, נִגַּשׁ legiſſe videntur. Et *ipſe voluit*, cur adjecerint, Muſculus ſe neſcium fatetur, niſi ſi יֹאבֶה pro יַעֲנֶה legerint. ego verò exiſtimo τὸ נַעֲנֶה in *reſpondendi* ſenſu cepiſſe. qia *reſpondendo velle* nos aliqid ſignificamus, ſicut contrà, *non reſpondendo, nolle.* inde *reſpondere* pro *annuere, exavdire, exorari,* in ſacris creberrimè. et apud Maronem *Georg.l.1.*

Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ. —— h. e. inqit Servius, *ſatisfaciet, conſentiet.* Pagnin. *Oppreſſus eſt & afflictus eſt.* Muſculus & Leo Judæ: *Mulctatus & afflictus eſt.* et Caſtellio, *Multatus ipſe, oppreſſuſqe.* forſan Camium hi ſecuti, qi נִגַּשׂ de *mulctâ pecuniariâ*, נַעֲנֶה de *ſupplicio corporali* exponit. qanqam Jajrus illud de *violentis preſſuris,* iſtud de *verborum opprobriis* interpretatur. Verùm verborum ipſorum ſeries, qæ perſonas hîc clarè diſtingvit, vel potiùs provocabulo verbo poſteriori præfixo, anterius imperſonaliter ſumendum indicat, interpretationes alteras iſtas nevtiqam admittit. Chald. בָּעֵי וְהוּא מִתְּתַב. *Orans,* (ſive, *Exigens*; nam utrumqe vox ea Chaldæis, Syris, Talmudicis ſonat: ſed illud hîc potiùs, ob id qod ſeqitur) fuit, ſcil. *& reſponſum ipſe tulit*, ſive, *exavditus eſt.* Ita idem fuerit qod Verſ.13. pòſt dicitur, *interpellaſſe pro defectoribus*, & cum iuterpellaret pro eis, exavditum fuiſſe. Verùm hoc interceſſioni tribuit, qod ad ſatisfactionem potiùs pertinet. nec ſenſum hunc verba ipſa ullo modo admittunt. neqe enim avt נִגַּשׂ in *orandi* notione uſqam reperitur; nec נַעֲנֶה pro *reſponſum ferre*, ſive *exavdiri* uſpiam uſurpatum deprehenditur. Rem propiùs acceſſit Junius, qum vertit; *Exigitur*, (pœna ſcil. de qâ proximè dictum eſt, *& Jovas facit ut incurrat in eum pœna noſtri omnium*) *& ipſe affligitur.* Sed & Piſcator illius veſtigiis inſiſtens; *Exacta fuit, & ipſe afflictus fuit:* ſive, *qum illa exigebatur, ipſe affligebatur.* i.e. qum Deus à nobis exigebat pœnam iniqitati noſtræ debitam, tum Chriſtus ut ſponſor noſter, illam luit pro

pro nobis. Verùm rem acu, qod ajunt, planè tetigit D. Cappellus in *privatis ad D. Gvil. Bradshavum literis: Exigitur* scil. *debitum nostrum ex rigore justitiæ divinæ; ipse verò spondet,* sive *sponsor, fidejussor constituitur. nam ut Latinis respondere est à spondere, & Galli respondere pro fidejubere dicunt, qidni pari ratione* עָנָה *qod propriè respondere significat, pro spondere & fidejubere usurpetur? licet alibi in hac significatione non occurrat.* Hæc ille: cujus ego in sententiam pedibus promptissimus eo: Christúmqe cum Apostolo ad Hebr.c.7. v.22. ἔγγυον i. sponsorem nostrum ex hoc ipso loco libentissimus agnosco. hoc etiam adjecto, *respondendi* vocabulum, prout nostris in *præstandi*, sive *satisfaciendi* (qomodo apud Maronem Servius est interpretatus) notione usurpatur, cum dicimus, **to answer a debt**; (neqe enim verba de debito invicem commutata, sed nummis repræsentatis solutionem factam, formulâ illâ intelligimus) ita in Vatis loco superiùs adducto, vice alterâ, vocabulum istud, non *responsionem vocalem,* sed *realem* planè designare, qâ Deus versipellibus illis pœnas, pro simulatione suâ commeritas debitásqe sit repensurus. In Christum Dominum itaqe dictio prophetica cumprimis qadrat, qi & pro pœnis, delictorum ac defectionum ratione nobis debitis, satisfaciendi onus, pacto cum Patre eâ de re inito, in se suscepit; & qod susceperat, etiam facto, ubi id exigebatur, præstitit. Hebr. c.1. v.3. & c.10. v.5 — 12. Petr.ep.1.c.1. v.18--20. & c.2. v.24. & c.3. v.18.

Cap. XV.

Locus 4. Reg. 5. 13. expenditur. Transitus à numero ad numerum; nunc singulari ad pluralem, nunc plurali ad singularem. Pauli 1. ad Tim. 2. 15. verba discutiuntur. διὰ τ̃ τεκνογονίας *qid velit. qid item,* ἐὰν μείνωσιν. *Marci Imp. locus frustrà solicitatus. Terentius explicatus. Nonius emendatus.* Plures mali. *Pluralium singularibus junctorum usus Hebræis varius; nunc discretivus, nunc distributivus. De Gen. 23. 6. ambigitur. De Jud. 12. 7. rejectis Judæorum figmentis, nec admissâ Martyris suspicione, statuitur. Hymni 1. 3. duplex interpretatio. De Jon. 1. 5. Zac. 9. 9. Matth. 4. 3. Joan. 6. 45. Act. 13. 40. De latronibus apud Evangelistas* τὸ ἐναντιοφανὲς *non uno modo solvitur. Dictioni vehementiam addere pluralia, rhetoricæ magistris observatum. Varia hujus formulæ specimina. Sophocles ex conjecturâ solicitatus, emendatus. De sexu seqiore forma masculea. Pluralia ad emphasin majorem adhibita Judic. 7. 10. 2. Annal. 24. 25. & 28. 3. Hymn. 74. 4, 7. qo loco & hypallage adnotata. In suo genere eminentia plurali enunciata.* בְּהֵמוֹת elephas. *de hoc commentum Talmudicum.* אֱלֹהִים Deus: *qod & de singulis personis usurpatum.* אֲדוֹנִים *de* Deo. *Ellipsis in eis formulis nonnullis asserta. Ad res attollendas pluralia adhiberi: prout Thren. 3. 22. Hymn. 51. 17. 2. Reg. 22. 51. ubi varia lectio; uti & ibid. v. 28. qo loco ex Hymnorum Hebræis ac Græcis consentientibus lectionem restitui qidam postulant: sed & è Græcâ Hebraicam Hymn. 20. 9.* Jod *&* Vav *Scribis crebrò invicem permutata. Reciproca in* agendi simulandíve *notione. Pluralia etiam ad res deprimendas Hebræis usurpata, Dan. 9. 18. Esaj. 26. 18. & 27. 11. & 40. 29. Indicativa in notione potentiali. Pluralium in propriis usus peculiaris. Ad locum 4. Reg. 5. 13. denuò reditum. Eum vel discretivè sumi posse, qod de Matth. 26. 8. censent nonnulli; vel distributivè; prout ejusdem notæ illa, Gen. 49. 22. Exod. 17. 12. & 31. 14. Hymn. 73. 7. Parœm. 3. 18. & 14 1. Iob. 12. 7. Ioel. 1. 20. Iosh. 2. 4. de qo discutiuntur placita Rabbinica. Eidem ge-*

minum planè è Corn. Severo. de qo Porcelli reprehensioni opposita M. Senecæ censura. Hic dies meus est, *formula Proverbialis.*

DUM inter sacra obeunda, è Regum historiæ libro 4. caput 5. de Naamo à lepræ morbo liberato recitatur, syntaxin in textu Hebraico animadverti, qæ varios explicationis modos admittat. ea versu 13. in hæc verba reperitur: *Et accesserunt illum servi ejus, & allocuti sunt eum, dicendo, Pater mi,* &c. Occurrit freqens, tam apud sacros, qàm & apud profanos scriptores, *transitus à numero ad numerum,* qi interpretibus non observatus, modò vitii suspectos immeritò codices facit; modò in sensus parùm consentaneos inducit. *Transitus* avtem, nunc *à singulari ad pluralem* fit. Parœmiarum c.24.v.24. *Dicentem improbo, Justus es, execrabitur populus: —corripientibus verò illum pulchrè erit.* Hymno 140.v.9. *Ne concedas improbo desiderium ipsius; cogitationem sceleratam ejus ne provehas: alioqi efferent illi sese.* Pavlus ad Timoth.ep.1.c.2.v.15. σωθήσεται δὲ διὰ τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ. *Servabitur avtem prolem gignendo; si in fide ac charitate permanserint.* ubi frustra est Hieronymus, qi membrum posterius, *in epist. ad Salvin.* & *adv. Jovin.l.1.* ad *liberos* referendum contendit; cum mulieres ipsas spectare, & contextus ipse clarè satis evincat, & scriptores pleriqe, cum recentiores, tum & antiqiores agnoscant. Sed nec τεκνογονίαν, per qam in membro priore salutem consecutura mulier prædicatur, ad partum virgineum restringere qod cogat qicqam suppetit: qod tamen fecisse nonnullos refert Theophylactus, è qibus est Origenes in *ad Rom. comment. lib.4.* (qem etiam de hac periochâ nugas miserè agentem, *in Matth. orat.29.* adire poterit, cui temporis impensa vili constiterit:) & Psevdo-Chrysostomus (cum aliô ipse in *commentariis* ὁ χρυσοῤῥήμων concedat) *de Sacr. Pasch. orat.3.* in *Edit. Savil. tom.5.* Nec cum Scholiaste erudito ita sumere necesse est, acsi diceretur, *salvam futuram mulierem, qantumvis liberos gignere & educare cogatur cum molestiâ; qæ res iræ divinæ argumentum possit videri.* qæ mihi syntaxis insolens, & analysis coactior videtur. Optimè Calvinus; *hanc* vult esse

viam,

viam, *qam* sexum illum *ad salutem incedentem insistere* ex usu communi Deus velit; *liberos* utiqe *parienda enutriendóqe*: uti Apostolus ibidem havd multo post cap. 5. v. 14. utrumqe enim istud utroqe loco τοῦ τεκνογονεῖν nomine continetur. Proinde rectè exposuit Beza, διὰ τεκνογονίας. i. ἐν τῷ τεκνογονεῖν, *sicut* δι' ἀκροβυστίας, *pro* ἐν ἀκροβυστίᾳ, Rom. c. 4. v. 11. & δι' ἡμέρας, *interdiu*, διὰ βίου, δι' αἰῶνος, *per vitam, per ætatem totam*, dici consvevit. Nec abscedit longè Casavbonus, qi διὰ τεκνογονίας, τεκνογονοῦσα interpretatur; qo modo Plutarchus in *Cæsare*, δι' ἀῤῥωστείας, *per morbum*. i. ἀῤῥωστῶν. Ita enim vult legi, qod in evulgatis δι' ἀῤῥωστίαν editur. qanqam *nihil* profitetur *mutaturum*, cum apud Homerum *Iliad* β. pariter habeatur, ἀμβροσίην διὰ νύκτα, *per noctem*; qod & Beza prior submonuerat. Cæterùm parùm solidè de loco hoc disserit Avgustinus *de Trinit. l.* 12. *c.* 7. nec perspicuè satis Chrysostomus ipse, in *orat.* ad Apostoli verba ista. Sed hæc obiter: in viam institutam regredimur. Marcus Imper. *comment. l.* 2. § 4. Μέμνησο ἐκ πόσου ταῦτα ἀναβάλῃ, καὶ ὁποσάκις προθεσμίαν λαβὼν, οὐ χρῇ αὐταῖς. *Memento, qamdiu ista distuleris, & qoties, opportunitatem cum acceperis, neglexeris eas.* vel etiam, *tempus certum* (vitæ scil. corrigendæ) *tibi præfixeris, eis nevtiqam utaris.* ubi citra cavssam dictionem mutilatam Xylander, vitiatam Annotator Lugdunensis cavsatur. Dio, an Xiphilinus, *in Severo*: Δεηθείς ποτε κεστρέως, οὓς ἡ λίμνη μεγάλους ἐκτρέφει. *Cum mugilem aliqando desideraret, qos lacus is insignes alit.* Sophocles *Antigon.*

Ὅστις γὰρ αὐτὸς ἢ φρονεῖν μόνος δοκεῖ,
Ἢ γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἄλλος, ἢ ψυχὴν ἔχειν,
Οὗτοι διαπτυχθέντες ὤφθησαν κενοί.
Nam qisqis ille est, sapere qi sese unicè,
Mentem lingvámve sibi aliam qàm aliis putat,
Hos si explices, vanissimos deprehenderis.

Terent. *Evnuch. prolog.*

Si qisqam est, qi placere se studeat bonis,
Qàm plurimis, & minimè multos lædere;
In his poeta hic nomen profitetur suum.

ubi (in transitu id ut moneam) non sunt assecuti poetæ mentem, qi *bonis qàm plurimis* de eisdem dictum accipiunt; cum

ellipsis familiari, de qâ alibi diximus, *bonis* magis vel potiùs, qàm *plurimis*, (πλείονες γὰρ οἱ κακοὶ, ut ille olim) voluit. expressit nimirum qod Accius ἐν ναυσὶ μάχῃ,

Probis probatum potiùs, qàm multis fore.

& Lucilius *Satyr.* 14.

Pavcis se malle ac sapientibus esse probatum,

Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.

Veterum, inqit Nonius, *memorabilis scientia* (*sententia*, forsan) *pavcorum numerum pro bonis ponebat; multos contrà malos appellabat.* Maro *Æn.l.*8.

Fulmen erat, toto genitor qæ plurima cœlo
Dejicit in terras. ——

Cicero *pro Milone; Si tempus ullam hominis necandi, qæ multa sunt.*

A plurali pariter *ad singularem transitur.* Jobi c.12. v.7. *Interroga jumenta, & docebit te.* Et c.34.v.18. *Qi regi dicit, ô neqam; qi principibus, ô improbe.* Apostolus ad Corinth. ep.1.c.4.v.1. ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. *A dispensatoribus exigitur, ut fidelis qis sit.* Et ad Galat.c.6.v.1. Ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. *Vos spirituales qi estis, hunc restavrate, temet attendens, ne & ipse tenteris.* Salust. *Catilin. Interea servitia repudiabat; cujus rei initio ad eum magnæ copiæ concurrebant.* Terent. *Evnuch.*2.1.

—— *Adeone homines immutarier*
Ex amore, ut non cognoscas eundem esse.

Idémqe hoc in loco deprehenditur, *Servi dixere, Pater mi*, &c.

Usus avtem Syntaxis istiusmodi apud Hebræos duplex est. aliqando enim *discretivè*, aliqando *distributivè* usurpatur. *Discretivè*, ubi plurali nomine è pluribus unus aliqis designatur: de qo videri poterit Cl. Jo. Drusius *qæst.l.*1.*c.*5. & *l.*2.*c.*4. Sic Abrahæ dictum volunt ab Hethi filiis; Genes. c.23.v.6. *In electis sepulcris nostris sepeli mortuam tuam.* i. in præcipuorum aliqo, vel præcipuo qovis, verùm id nihil est necesse. singulariter enim dictum est. בְּמִבְחַר *in delectu*, sive *in lectissimo sepulcrorum nostrorum*; ut rectè Junius. Sed sic Judic.c.12.v.7. de Jephtâ, *Sepultus est in urbibus Gileaditicis.* i. in

i.in harum unâ aliqâ, ut Abraham Eſdraides in Hymn. 1. qam interpretationem cum dediſſet & Gerſomides, maluit tamen ad fabulas Talmudicas declinare; Jephtam ſcil. qia ſine prole, qâ nomen ipſi propagaretur, deceſſurus eſſet, ideò præcepiſſe ut oſſa ſua per ſingulas Gileaditarum urbes diſtracta ſepulturæ mandarentur; qò nominis ſui memoriale aliqod obtinerent ſingulæ. alii, in qibus Camius, Jephtam ob filiam mactatam & immolatam, morbo peſſimo correptum fabulantur, cujus vi cum membra tabida diffluerent, in eis locis, qibus deciderant, ſepulta ſint, hoc in urbe iſtâ, illud in alterâ. alii, in qibus avtor *Scholiorum in Ben Syræ adagia* eum, ob Ephraitarum cædes ab ipſo factas, non adeptum ſepulturam, ſed membratim diſcerptum, oſſáqe per urbes Gileaditarum diſperſa fuiſſe. Verùm hæc ſunt hominum nugacium commenta putida. Petrus Martyr, poſt interpretationem ſimplicem, qæ & genuina planè, ſubjecit ſuſpicionem ſuam, (ſed eam qoqe minus probabilem) עָרֵי ſive עָרִים proprium eſſe nomen civitatis unius cujuſdam, licet plurale ſit, ſicut *Syracuſæ, Athenæ, Qinqeccleſiæ* dicitur. qibus & קְרִיּוֹת urbs Moabitica Jer.c.48.v.24. adjici poterat. Hymno 1. v. 3. *ad rivos aqarum.* i. *ad rivum aliqem*, Eſdraides; qanqam Druſius *ad divortia aqarum* mavult, qaſi ſit ad rivorum confluentiam. Jonæ c.1.v.1. *deſcenderat Jonas ad latera navis.* i. *ad latus alterum*: Eſdræ filius. Zachar.c.9.v.9. *pullus aſinarum.* i. alterius ſubjugalis, Eſdraides idem. Apud Matth.c.4.v.3. Diabolus Chriſto, Εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. *Jube, ut lapides iſti panes fiant.* h.e. ut lapidum iſtorum aliqis in panem convertatur. qum enim lapides grandiuſculos fuiſſe probabile ſit, ſufficiebat tam ad alimentum, qàm ad miraculum lapis unus aliqis μεταμορφούμενος. atqe ita Lucas c.4.v.3. εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ, ἵνα γένηται ἄρτος. *Lapidi iſti præcipe, ut panis fiat.* Joan.c.6.v.45. *Scriptum eſt in prophetis.* & Act. c.13.v.40. *dictum eſt in prophetis.* i. in uno aliqo prophetarum. Eſajam alter, alter Habakkukum, innuebat. Matth. c.27.v.44. *Id ipſum latrones etiam, qi crucifigebantur cum illo, exprobrabant ei.* ubi qæritur, qî id verum eſſe poſſit, cum alterum Chriſto exprobraſſe, alterum eidem, ſocio reprehenſo, patrocinatum Lucas referat c.23.v.40. Hoc ut ſol-

vant, qidam, jvxta illud Avgustini, *Dist ingve tempora, & concordabit Scriptura*; utrumqe volunt primò exprobrasse, sed alterum posteà conversum ab incepto destitisse. huc concedunt Hieronymus *in Matth.* & *epist. ad Marcell.* Theophylactus *in Lucam.* Evthym. *in Matth.* alii *latrones* dictum accipiunt; pro altero è latronibus. utrumqe refert Ambros. *in Luc. l. 10. c. 22.* & Avgustin. *de consens. Evang. l. 3. c. 16.* qi cum ad posteriorem hunc inclinat sensum, tum & vehementiam aliqam dictioni istiusmodi inesse observat. optimè. ut sit dictum, *Latrones etiam exprobrabant illi*, qo modo dici vulgò solet, *Et rustici insultant mihi*, etiamsi unus tantùm sit, qi insultet. Nec præteriit istud, licet strictim tantùm tetigerit, Aristoteles *rhetoric. l. 3. c. 6.* Εἰς ὄγκον, inqit, τῆς λέξεως συμβάλλεται καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν. *Ad elocutionis amplificationem conducit &, ex uno multa facere.* qod pluribus explicavit Dionys. Longinus in *libello* illo περὶ ὕψους insigni. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνα, inqit, μᾶλλον παρατηρήσεως ἄξια. ὅτι ἔσθ᾽ ὅπου προσπίπτει τὰ πληθυντικὰ μεγαλορρημονέστερα, καὶ αὐτῷ δοξοκομποῦντα τῷ ὄχλῳ τοῦ ἀριθμοῦ. *Est avtem illud observatione cumprimis dignum, qòd pluralia qandoqe magnilogentiùs avribus accidunt, & ipso qasi numeri strepitu pompam qandam præ se ferunt.* Ejusmodi occurrunt in Sophoclis *Oedipo Rege* non pavca, è qibus ista Longinus lavdat.

——ὦ γάμοι, γάμοι, (qo loco tamen, γάμοι ἄγαμοι, reponi postulat ad *Apostolii Adagia* Pantinus an Shottus, prout Chorus ibidem ἄγαμον γάμον, & *innuptas nuptias* Tragicus apud Ciceronem *de Orat. l. 3.)*

Ἐφύσαθ᾽ ἡμᾶς, καὶ φυτεύσαντες πάλιν
Ἀνεῖτε αὐτὸν (ταυτὸν f.) σπέρμα, κἀπεδείξατε
Πατέρας, ἀδελφοὺς, παῖδας, αἷμ᾽ ἐμφύλιον,
Νύμφας, γυναῖκας, μητέρας τε, χ᾽ ὡπόσα
Αἴσχισ᾽ ἐν ἀνθρώποισιν ἔργα γίνεται.

——*connubia, ô connubia,*
Nos seminastis vos, satísqe denuò
Idem repetitis semen, inde proditis
Patres, fratrésqe, filios, consangvines,
Sponsas, uxores, matres, & turpissima
Qæcunqe apud mortales agitari assolent.

qæ

qæ omnia, inqit rhetor, *Oedipum unum, unámqe Jocasten designant*, ἀλλ᾽ ὅμως χυθεὶς εἰς τὰ πληθυντικὰ ὁ ἀριθμὸς, συνεπλήθυνε καὶ τὰς ἀτυχίας, *Sed numerus in pluralia diffusus, infortunia etiam simul multiplicasse videtur.* In eodem dramate Tiresias Oedipo,

Λεληθέναι σέ φημι σὺν τοῖς φιλτάτοις
Αἴσχισθ᾽ ὁμιλοῦντ᾽, οὐδ᾽ ὁρᾷν ἵν᾽ εἶ κακοῦ.
Latere te, te, dico, cum carissimis
Consvesse fœde, & in malis qantis agas.

ubi Scholiastes τὸ περὶ τῆς μητρὸς, *consvetudinem cum matre* innui monet. Et Oedipus ipse;

—— ξὺν οἷς τ᾽
Οὐ χρῆν μ᾽ ὁμιλῶν, οὕς τέ μ᾽ οὐκ ἔδει κτανών.
—— *qeis non oportuit,*
Congressus; & qos minimè oportebat, necans.

cum de matre solâ illud, de patre solo istud diceretur. ubi obiter observes de sexu seqiore formam masculeam adhiberi. cujusmodi alia plura exhibuit Grotius in *notis ad Matth. c.26.v.72.* Idémqe rursus; —— οὐδὲ νυμφίος
Βροτοῖς ἐκλήθην ὧν ἔφυν ἄπο.
Nec sponsus eis nunc dicerer, qeis sum editus.

ubi Triclinii *scholia*; εἰ τὸ μὲν βροτοῖς πρὸς τὸ ἐκλήθην συνάψεις, ἀντὶ τοῦ πᾶσι τοῖς βροτοῖς νοήσεις· εἰ δὲ πρὸς τὸ νυμφίος, ἀντὶ τοῦ τῇ μητρί. cæterùm utrovis modo τὸ βροτοῖς sumere libuerit, τὸ ὧν ἔφυν ἄπο, matrem solam denotabit. Sed & chorus ibidem,

Τί γὰρ ἢ Λαβδακίδαις,
Ἢ τῷ Πολύβου νεῖκος ἔκειτο;
Qæ enim avt Labdacidis,
Avt Polybidæ lis fuerat?

Λαβδακίδαις, τῷ Λαΐῳ. Schol. i. e. *qæ avt Lajo cum Oedipode, avt Oedipodi cum Lajo lis intercesserat?* Triclin. Rursus de Oedipo, qi exposuerat, famulus,

—— κτανεῖν νιν τοὺς τεκόντας ἦν λόγος.
Necaturum hunc parentes sermo erat suos.

ubi Scholion hoc κατὰ σύλληψιν dictum monet: alterum enim tantùm, patrem nempe, non & matrem, interfecturum prædixerat oraculum. Homerus *Iliad. γ.v.397.* de Venere unâ,

περικαλλέα δειρὴν, Στήθεά θ᾽ ἱμερόεντα.——

—col-

—— *collum ſpecioſum, & Pectora amabilia.* ——
ἀντὶ τοῦ στῆθος. i. *pectus.* Plutarchus, an Favorinus, an Apollonius Alex. an alius qis, *de dictione Homericâ.* Cui finitimum Naſonianum illud *fabul. lib.* 11.

Pectora percuſſit : pectus qoqe robora fiunt.

ubi *pectora* pro *pectus, robora* pro robur, habetur. Apud Sophoclem in *Ajace* Tevcer,

Ὅθ' οἱ δοκοῦντες εὐγενεῖς πεφυκέναι
Τοιαῦθ' ἁμαρτάνουσι.——
Cum qi videntur eſſe natu nobiles,
Talia delinqant.——

qi nobiles natu videntur, vel *exiſtunt* etiam ; (de qâ formulâ alibi vidimus) cum de Menelao uno loqeretur. Flaccus epod. 3.

Edat cicutis allium nocentius.

Et Drepanus in *Panegyrico, Qi deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere.* De Mutium agente Martialis, l. 10. ep. 25. *Mutius, impoſuit qi ſua membra focis.* cum is manum alteram duntaxat foco accenſo immiſiſſe tradatur. Liv. *lib.* 2. Ita in ſacrâ hiſtoriâ Judic. c. 7. v. 10. (qod & Galatinus obſervat *de arcan. relig. Chriſt. l.* 8. *c.* 19.) *Iſraelitæ* dicuntur *tranſgreſſi, anathema furati, mentiti,* &c. cum Achan unus id perpetraſſet. Et Annal. l. 2. c. 24. v. 25. de Joramo Rege, in graviſſima ipſum mala incidiſſe, *propter cædem filiorum Jojadæ Pontificis* ; cum unus tantùm Zacharias cæſus ſit. verſ. 20, 21. nec eſt opus ut cum Camio ſuſpicemur, alios etiam Jojadæ liberos à Joramo fuiſſe interfectos; nam & ipſe fatetur poſſe ſumi, qomodo dictum eſt, Geneſ. c. 46. v. 23. *Filii Dan, cum unus tantùm Huſhim ſubjiciatur.* Verùm iſtic ad facinus exaggerandum dictio pluralis adhibetur. De Achazo Rege pariter dictum eſt Annal. l. 2. c. 28. v. 3. *Etiam filios ſuos per ignem traduxit,* ſive *igne cremavit* ; (de qâ duplici lectione alibi diximus) cum tamen in Reg. hiſt. l. 2. c. 28. v. 3. in *filium* duntaxat, ſive è filiis unum, immanitatis id genus exercuiſſe feratur. Nec ſecus *pro Cluentio* Cicero, *Fratris liberos vitâ privavit.* cum de filio uno loqeretur. Et Terent. *Hecyr.* 2. 1.

Qi illum decrerunt dignum, ſuos cui liberos committerent.

Ad

Ad qem locum Donatus: *Multum ſonanter & accuſatorio ſtrepitu, nec maſculinum genus nec fœmininum poſuit, nec unam, ſed liberos.* Sic Cicero, *En cui tuos liberos committas.* et, *Habemus enim liberos omnes*; de puellâ. Gellius itidem *Noct. Attic.l.2.c.13. Antiqi oratores hiſtoriæqe avt carminum ſcriptores etiam unum filium filiámve* liberos *multitudinis numero appellabant.* id confirmat ex Sempr. Aſellionis lib.5.ubi de Tib.Graccho, *Orare cepit, ut ſe defenderent liberóſqe ſuos.* cum unum tantummodò haberet. Hymno 74 v.4. *Rugiunt hoſtes in medio* מוֹעֲדֶךָ *conventuum tuorum.* h.e. *Templi*, de qo Exod.c.25.v.22. וְנוֹעַדְתִּי *ibi conveniam te.* Jajrus. *de Templo in plurali loqitur; qia omnis Iſraelis conventus ibi habebantur.* Eſdraides. et verſ.7. *Miſerunt in ignem* מִקְדָּשֶׁךָ *ſanctuaria tua. Miſerunt in ignem.* pro, *Ignem immiſerunt*, הִפּוּךְ Camius. *hypallage.* Junius. qalis Judic. c.1. v.8. *Sanctuaria* avtem, *Templum*: uti Doctores Hebræi. etiamſi Junius, *loca ſacra, ſynagogas, ſcholas*, &c. ex Verſ.8. Huc pertinet τῆ πληθυντικῶν uſus, qo numerus pluralis κατ' ἐξοχὴν ſive per excellentiam atqe eminentiam Hebræis uſurpatur, ſingulari rei alicui deſignandæ qæ in eo genere eximia ſit. Sic *Elephas* בְּהֵמוֹת dicitur Jobi c.40.v.15. cum vox ea non *beſtiam*, ſed *beſtias*, vel etiam *pecora* ſignificet Hymn.50.v.10. qo loco Pſaltes, *Et* בְּהֵמוֹת *in mille montibus.* unde Talmudiſtæ deliri belluam neſcio qam portentoſam molis prodigioſiſſimæ procuderunt, qæ montes mille qot diebus depaſcat, per noctes ſingulas gramine ſuccreſcente denuò reparandos. Sic חָכְמוֹת *Sapientiæ clamat.* Parœm. c.1. v.20. i. e. *ſumma Sapientia.* Jun. *divina ſcil. qæ omnem in ſe continet ſapientiam.* Riber. in Mic.c.5.v.2. ita eqidem malim, qàm cum Mercero diſtributivè, *ſapientiarum qæqe.* Nec aliter, puto, אֱלֹהִים cum plurale ſit, de Deo unicè uno uſurpatur. falluntur enim, qi de perſonis ſingulis, avt unâ aliqâ diſtinctim conſideratâ negant enunciari. Qum de *Filio*, (Spiritu ſancto ipſo interprete) adhibeatur, Hymn.45.v.6.& de *Patre* ipſo verſu proximo. de qo loco videſis Apoſtolum ad Hebr.c.1.v.8,9. Sed & אֲדוֹנִים pariter Mal.c.1.v.6. אִם אֲדוֹנִים אָנִי *Si domini ego.* pro *Domino ſummo* adhibetur; qi *omnem in ſe continet dominatum.* Ribera. qi & idem μόνος δυνάστης, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, *ſolus dynaſta, domi-*

dominúsqe dominantium, Pavlo dicitur, ad Timoth.ep.1. c.6. v 15. Hisce avtem in formulis *ellipsin* subesse vult V. Cl. Grotius in *Explic. Decalog.* ut sit אֵל אֱלֹהִים τῶ θεῶν אֱלֹהִים *Deus Deorum*; prout Hymn.50.v.1. Et אֲדֹנִים pro אֲדֹנֵי vel אֲדוֹן אֲדֹנִים *Dominus Dominorum.* uti κύριος κυρίων, Joanni Apoc.c.19.v.16. & κύριος τῶν κυριευόντων, pavlo suprà. Qin & בְּהֵמוֹת ratione pari, pro בְּהֵמַת בְּהֵמוֹת *bestia bestiarum.* nec aliter Junius Parœm.c.9.v.1. חָכְמוֹת *Sapientiæ.* i. *Sapientia Sapientiarum.*

Verùm de *Ellipsi* viderint alii. Per *excellentiam* usurpari *pluralia* constat satis. Sic enim Thren.c.3.v.22. חַסְדֵי יְיָ *Benignitates Jovæ*, (i. *benignitas benignitatum*, si Grotium seqimur; vel etiam, *summa benignitas*, ut Junius) est, *qod absumpti penitùs non sumus.* Hymn.51.v.17. זִבְחֵי *Sacrificia Dei* (h e. *Sacrificium Sacrificiorum*, sive Sacrificium Deo omnium acceptissimum; *qod unum instar omnium est, imò omnia longè superat*, Jun) est *spiritus fractus.* Cui affine est & illud Reg.l.2.c.22.v.1. מִגְדוֹל יְשׁוּעוֹת *Turris salutum.* i. *salutis omnimodæ.* Jun. Cujus loco tamen in Hymnorum sacrorùm codice מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת legitur. qod Junius vertit, *Magnificam præstat salutem omnimodam.* at, *Magnificat salutem multiplicem*, Piscator. ad verbum, *Magnificans salutes.* Ea interim lectionis varietas, utrum ab avtore ipso profecta, an per Scribarum incuriam invecta sit, ambigi potest non immeritò: cum literula unica leviusculè immutata punctationi, (qæ scripto primo posterior longè viris summis jam censetur) diversæ ansam locúmqe dare potuerit. Certè qod in Hymnorum volumine Hymni ejusdem commatio 27. legitur, עִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל et, Græc. μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Lat. *cum perverso perverteris.* ego malim, *cum perverso perversum*, sive *contortum te exhibebis*; (de vocabuli ratione videndus Piscator) vel etiam, *perversum ac tortuosum ages.* (eam enim notionem freqenter continent formulæ istiusmodi; uti videre est Reg.l.1.c.21 v.13. & l.2.c.13.v.5. & c.14.v.2. & l.3 c.14.v.2.) id in Historico codice תִּתַּפָּל exhibetur. qòd si literam seqimur, *insulsum te exhibebis*, vel, *insulsum ages*, reddi postulat. at Græc. rectè, opinor, στρεβλωθήσῃ. et Lat. pariter, *perversus eris.* Ut non desint, qi ex Hymnorum libro

bro Historicum refingendum ac restituendum censuerint. qod in priore qoqe periochâ Piscatori placuisse video. qi & idem de verbis illis Hymn. 20. v. 10. ubi Hebræa sic habent, יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ qod esset, *Jova servato; rex avdiat nos, qando clamamus*, sive, *invocamus*; sententiam eandem protulit; qum genuinam esse censeret Græcorum versionem, qi וַעֲנֵנוּ legentes reddiderunt, Κύριε σῶσον τὸν βασιλέα, καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλεσώμεθά σε. Et Latinus Interpres; *Domine salvum fac Regem; & exavdi nos in die qâ invocaverimus te.* Certè à ו in י & vice versâ, calami lapsus proclivis est, atqe in locis havd pavcis à Iudæorum Criticis, *Massoretas* qos appellant, extat deprehensus. Sed de istis aliorum esto judicium.

Cæterùm ad pluralium usum istum, qo ad rem subjectam attollendam dilatandámqe adhibentur, qem animadverterunt jamdudum adnotarúntqe eruditi, alterum istic adjicere nevtiqam abs re fuerit, havd perinde hactenùs, plerisqe observatum, qo in *depressionis* ac *diminutionis* notione ex lingvæ sacræ idiomate, eodémqe havd infreqenter, usurpantur. Ita Dan. c. 9. v. 18. Supplices te deprecamur לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ *non propter justitias nostras.* i. *propter ullam justitiam nostram*, ut rectè Iunius. οὐ γὰρ ἐποιήσαμεν, *nullas enim fecimus.* inqit Gregorius Naz. *adv. Evnom. orat.* 4. Esajæ c. 27. v. 11. לֹא עַם־בִּינוֹם *Non est populus intelligentiarum.* qâ formulâ non intelligentia exacta & omnibus numeris absoluta populo illi detrahitur, sed omni omninò potiùs inanis planè prædicatur. Nec secùs sumi videtur apud Vatem eundem c. 40. v. 14. ubi qærit, *ecqis* Deum *edocuerit*, דֶּרֶךְ תְּבוּנוֹת *viam intelligentiarum.* i. rationem, sive methodum prudentem ullam. Apud eundem Cap. 26. v. 18. יְשׁוּעוֹת בַּל־נַעֲשֶׂה *salutes non faciemus. faciemus*, pro facere, efficere, præstare poteramus. indicativum in notione potentiali; qomodò Hymn. 56. v. 4, 11. Ier. c. 2. v. 11, 23. & c. 11. v. 12. Matth. c. 12. v. 23. collat. cum Marc. c. 3. v. 24. *salutes* avtem, etiamsi aliis in locis, pro salute omnimodâ, sive amplissimâ firmissimâqe creberrimè usurpetur, uti præter superiùs adducta, Hymn. 28. v. 8. & 42. v. 5, 11. & 44. v. 4. & 74. v. 12. at istic ullam omninò vel levissimam, nedum ut eximiam & prædicandam meritò aliqam,

designat. Qin & Vatis ejusdem eodem in Capite, 40. nempe, vox eadem אונים & Versu 36. ubi de Deo usurpatur, per eminentiam, qo modo & Hymn. 78. v. 51. *vires amplissimas* sonat; & contrà planè Versu 29. ubi de populo imbelli ac imbecilli verba habentur; *vires ullas vel tenuissimas* designat verbis illis, *Ei cui non sunt vires*, (ullæ scil. vel minimæ) *robur ampliter suppeditat*.

Aliud est interim, qod M. Antoninus Imp. *comment. l. 7. §. 19.* Πόσους ἤδη ὁ αἰὼν Χρυσίππους; πόσους Σωκράτεις; πόσους Ἐπικτήτους, καταπέπωκεν; *Qot Chrysippos? qot Socrates? qot Epictetos ævum jam absorpsit?* Cum nominum istorum cujusqe unus duntaxat philosophus illustris extiterit. Sed *Chrysippos, Socrates, Epictetos* dixit, pro Chrysippo, Socrati, Epicteto similibus. qo modo Elorus in *carmine florido*,

Unum ego malim Catonem, qam trecentos Socrates.

Et apud Plutarchum in *Catone min.* Romani nobilis illius assseclæ peregrè agentem parum comiter habentibus, cum is placidè sustineret, οὐ πάντες ὑμῖν ἀφίξονται Κάτωνες. *Non futuri sunt Catones omnes, qi ad vos appulerint.* Et Catoni ipsi Uticenses, Εἰ Κάτωνες οὐκ εἰσὶν, οὐδὲ τὸ Κάτωνος φρόνημα χωροῦσιν, οἰκτείρειν τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν. *Ignoscendum imbecillitati suæ, si Catones non sunt, nec Catonis spiritus capiunt.* De Catone Val. Maximus. *memorabil. l. 2. c. 10. Omnibus numeris perfecta Viri ejusdem virtus effecit, ut qisqis sanctum & egregium civem significare vellet, sub Catonis nomine definiret.* Hinc Seneca *epist. 97. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret.* Idémqe *epist. 120. Qidam alternis Vatinii, alternis Catones sunt.* Qin &, qod Plutarchus qoqe monet, Τοὺς φαύλους μὲν καὶ ἀκολάστους, τοῖς λόγοις δὲ σεμνοὺς καὶ αὐστηροὺς, χλευάζοντες ἐκάλουν Κάτωνας. *Homines improbos perditósqe, sermone interim gravi ac severo utentes, per ludibrium Catones vocare solebant.* Inde Iuvenalis *sat. 2.*

Tertius è cœlis cecidit Cato.

Et Augusto familiare illud, *Contenti simus hoc Catone.* Sveton. lib. 2. c. 75.

Verùm, ut ad locum primitùs propositum, à diverticulis istis revertamur; poterit *discretivè* sumi, qod dicitur, *Naamani servi dicebant.* i. unus aliqis ex servis. qo modo Matth.

c. 26.

c.26. v. 8. *indignabantur discipuli.* i. unus aliqis è discipulis; Iudas nempe. Ioan.c.12. v 4. nisi si, cum Calvino & Iansenio, cæteros etiam Iudâ avtore, ejúsqe verbis commotos idem fecisse, statuamus.

Atqe hæc de *pluralium usu discretivo.* seqitur *distributivus.* ubi *à plurali numero ad singularem transitur,* ut ad singulos qosqe referatur, id qod dicitur. de qo Drusius itidem *qæst.l.3.c.33.* & *observ.l.1.c.3.* Sic Genes. c 49. v.22. *Palmites incedit juxta murum.* i.e. palmitum uterqe. nam duo designantur. Exod.c.17.v.12. *& fuit manus ambæ* (i. manuum utraqe) *firma.* Hymn.73 v.7. *præ pingvedine oculi eorum* (i. oculus eorum uterqe) *extat.* Exod.c.31.v.14. *prophanantes illud* (i. prophanantium qisqe) *morte morietur.* Parœm. c.3.v.18. *apprehendentes eam* (i. apprehendentium qivis) *beatus erit.* Et c.14.v.1. *sapientes mulieres* (i. sapientum mulierum unaqæqe) *ædificat domum suam.* Ioel.c.1.v.20. *bestiæ* (i.e. bestiarum unaqæqe) *clamat ad te,* qo modo suprà, Jobi c.12.v.7. *interroga jumenta, & docebit te.* i. unumqodqe eorum docebit te. cum nihil sit in creaturis, etiam vilissimum & contemptissimum qodqe, qod non vim sapientiámqe avtoris sui prædicet. De duobus illis à Jesu terram Cananæam ac Jerichuntem exploratum missis, Josh.c.2.v.4. *Cepit duos illos viros mulier, & abscondit eum.* i.e. illorum utrumqe. est enim putidum planè figmentum, qod ex Rabbinulis suis referunt Iajrus & Camius. duos hos Phineazum & Calebum fuisse: hunc avtem à mulierculâ absconditum, cum alter ille Angeli instar, coram regiis ministris inconspectus consisteret. Sed nec opus est, ut cum aliis, qos & iidem lavdant, dicamus, seorsum à se, sub acervo privo, delituisse hunc & illum, qanqam probabile satis id existat. qo modo, inqit Iajrus, dictum est, Parœm.c.27.v.9. *Ungventum & suffitus cor exhilarat.* Cæterùm eo fine factum id, qod Gersomidæ placet, ut si alter repertus fuisset, alter evaderet, istud certè nec probabilitatis speciem præfert; cum eodem in loco absconditi haberentur utriqe, & deprehensus alter alterius investigandi ansam præberet, reperiendi etiam rationem ultrò commonstraret. Ita deniqe illud ego sumpserim de Syri famulis; *Dixerunt ei servi.* i.e. servorum unusqisqe, sive servi singuli,

 Pater

Pater mi, &c. Cui affinem deprehendas ſyntaxin apud Poetarum principem Iliad. π. v. 265.

——— οἱ δ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες,
Πρόσσω πᾶς πέτεται ——
—— *cor illi ſtrenuum habentes,*
Prorſum omnis volitat. ——

ſive, *Prorſum qiſqe volat.* nam πᾶς, ἀντὶ τοῦ ἕκαστος, *unuſqiſqe.* καινοπρεπὲς μὲν, οὐκ ἀσύνηθες δέ. Euſtathius. Sed geminam planè obſervat exhibétqe M. Seneca *ſvaſor.* 2. in Corn. Severi ſcriptis, qi de militibus Romanis ante prælium ineundum epulantibus,

—*ſtratiqe per herbam,*
Hic meus eſt, dixere, dies.

ubi Porcellus Grammaticus (nomine ſuo havd indignus) illud, tanqam *Solœciſmum*, argvebat; qòd, *cum plures induxiſſet, diceret, Hic meus eſt dies, non, Dies hic eſt noſter.* Verùm emunctioris naris pectoríſqe acrioris rhetor, *id*, inqit, *accuſabat, qod optimum erat. nam qaſi proverbii loco eſt*, Hic dies meus eſt. ita certè uſus eſt Seneca Tragicus, ſive Marcus hic, ſive Lucius filius, apud qem Medea,

Meus dies eſt; tempore accepto utimur.

Sed pergit rhetor; *Et cum ad ſenſum retuleris, ne Grammaticorum qidem calumniæ habebit locum. dixerunt enim, non omnes ſimul, ſed ſinguli ex eis*, Hic meus eſt dies.

Cap. XVI.

Cor pane, *ſive cibo*, fulcire; *formula Hebræis familiaris. Jud.* 19. 5. *Gen.* 18. 5. *Hymn.* 104. 15. *nos dicimus*, **ſtay the ſtomack.** *Nec Latinis, poetis maximè, inſveta. Græci*, στηρίζειν, & ὑποστηρίζειν, fulcire, & ſuffulcire, *reddidere. inde cibus* fultura, ἔρεισμα; & *ſtabilimentum*, στήριγμα. qòd τὸ στερρὸν τοῦ σώματος *ſuſtineat. fulturæ iſtiuſmodi neceſſitas unde. ea ab ædificio ſumptâ imagine eleganter delineata.* Ἐδητύος ἔρος, amor edendi. vino venas fulcire, *Seneca.* καρδία, *Græcis medicis*, ſtomachus, *ſive* τὸ τῆς κοιλίας στόμα, *inde* καρδιαλγία, & καρδιωγμὸς, & *noſtris* **heart-burning**; *ventriculi*

triculi non cordis affectiones. Usus vocabuli hac notione ratio.

IN Iudicum historiâ cap.19. v. 5. Levitam generum suum abiturientem socer senex, apud qem divertebatur, sic alloqitur; סְעָד לִבְּךָ פַּת־לֶחֶם hoc est, verbum verbo si reddere libuerit, *fulci cor tuum frusto panis.* nos Angli appositissimè diceremus, **stay thy stomack with a bit**, or, **a morsell of bread**. nec incommodè Græcus interpres, Στήρισον τὴν καρδίαν σου ψωμῷ ἄρτου. Latinus verò longiùs ab Hebraicis recessit, dum sic παραφράζει, *Gusta prius pusillum panis, & conforta stomachum.* Neqe verò ego formulam istam, qâ *cor*, vel *stomachum cibo, panéve, fulcire* monemur, avt Græcis avt Latinis etiam adeò opinor fuisse familiarem, etiamsi tam nostris freqens sit, qàm & Hebræis fuisse videatur; qum vice alterâ rursus eodem loci hospes ille usurpasse perhibeatur; et Abraham hospitibus suis cœlo advenis, Genes.c.18.v.5. *Et accipiam* (i.e. acceptum afferam) *frustum panis,* וסעדו לבביכם *et fulcite corda vestra.* Eôdem respexisse Psaltem nullus ambigo, cum Hymno 104. v. 15. dixit, וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד *et panem, qod cor hominis fulciat.* Græcus; καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει. rectè. nam στήριγμα *fulcrum.* dilutiùs pavlò Latinus; *et panis cor hominis confirmat.* qod *suffulciat*, potiùs. unde & Chald. סְעַד *comedere.* Reg. l. 3. c.13. v.7. & סְעוּדָא *cibus.* Ruth.c.2.v.14. Sic tamen Latini poetæ qandoqe. Flaccus *sermon.*l.2.*satyr.*3.

Deficient inopem venæ te, nî cibus atqe
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.

Apud Comicum *Curcul.act.*2.*sc.*3. servus ludibundus;

Atqe aliqid priùs obtrudamus, pernam, sumen, glandium:
Hæc sunt ventris stabilimenta, pane, & assa bubula,
Poculum grande, & avla magna. —

fultura, ἔρεισμα, *stabilimenta,* στηρίγματα. Qo modo Gregorius Nyssen. *orat. catechet c* 37. Διὰ τῆς στεῤῥᾶς καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ στεῤῥὸν τοῦ σώματος ὑποστηρίζομεν. *Per alimentum solidum corporis soliditatem,* sive id qod in corpore est solidum, *suffulcimus.* Nec aliter Columella *de re rustic.l.6.c.23. Forda, qæ jam peperit, nisi cibis fulta est, qamvis bona nutrix, labore fatigata,*

nato

nato subtrahit alimentum. Sed omnium clarissimè ac elegantissimè Lucretius, qi *de rerum naturâ l.4.* cibi panisqe necessitatem usúmqe istum versibus hisce prosecutus est.

Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Qòd natura cibum qærit qojusqe animantis.
Qippe etenim fluere atqe recedere corpora rebus
Multa modis multis docui : sed plurima debent
Ex animalibus eis, qæ sunt exercita motu :
Multáqe per sudorem ex alto pressa feruntur :
Multa per os exhalantur, qom langvida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, & omnis
Subruitur natura, dolor qam conseqitur rem.

Et pòst.

Et qoniam non est, qasi qod suffulciat artus,
Debile fit corpus, langvescunt omnia membra ;
Brachia palpebræqe cadunt, poplitésqe procumbunt.

Et ab illis continuò :

Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vires interdatus, atqe patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.

amorem edendi, pro fame dixit, Homerum imitatus, apud qem occurrit toties,

Αὖταρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

qod Maro,

Postqam exempta fames epulis. ——

Qin & Vincentius Victor *libr. de animæ origine : Nunqid, qia anima avt cibum qærit avt potum, ad ipsam transire credimus pastum ? non ad animam pertinent ciborum sustentacula, sed ad corpus ; cui etiam præter cibum procuratur simili ratione vestitus : ut illi necessarius videatur pasturæ suggestus, cui competit & ipsos habere vestitus. an non enim putamus inqilinum qemqe suæ habitationi prospicere ? nonne si eam senserit, avt tecto tremere, avt nutare pariete, avt labare fundamine, destinas qærit, qibus imminentem possit ruinam sedulò diligentérqe fulcire, ne sub periculo mansionis discrimen videatur impendere remansori ? ita & anima carni suum desiderat cibum, ex qâ ipsum concipit sine dubio desiderium.* Hæc ille ; *Asserens* (inqit Avgustinus *ad eundem de eodem argumento l.2.*

l.2.c.4.) non animæ reqiri alimenta, ſed corpori, curâ qidem illius, ſed tanqam in domo habitantis, & moribundæ carnis imminentes ruinas providâ refectione fulcientis. ita rei ipſius rationem reddidit Lucretius, phraſeos Vincentius, dum corpus domicilii inſtar labantis habere ſuggerit, qod cibo potúqe tanqam deſtinis ac tibicinibus qibuſdam ſuffulciri & ſuſtentari neceſſe ſit. cibo, inqam, potúqe. nam & de iſto Seneca (licet avdaciùs forſan pavlò videatur) *epiſt.95. Vino fulcire venas cadentes.* qod idem *de benefic. l.3.c.9. cadentes venas vino reficere*, dixit.

Qod avtem *ſtomachum* Latinus reddidit, qod Hebraicum textum ſecuti Græci καρδίαν dixere, nec illud incommodè prorſus. ſiqidem Græci veteres τὸ στόμα τῆς κοιλίας ſive τῆς γαστρὸς, i.e. *ſtomachum*, καρδίαν dixere: uti pluribus in locis monuit Galenus, *de aliment. facult.l.2.c.24. de locis affect.l.5.c.8. comment. in Hippocr. de humoribus l.3.§.30.* idémqe variis, ex avtoribus primæ notæ, exemplis confirmat. *de Hippocr. ac Platon. dogmat.l.2.c.9.* inde καρδιαλγία & καρδιωγμὸς, non *cordis*, ſed *ventriculi* ἀλγήματα καὶ δήξεις, *dolores morſúſqe*: uti idem docet *ad aphoriſm. l 4. aph. 65. & in prognoſt.comment.3.§.36.* Idem καρδιαλγέειν exponit τὸ στόμα τῆς κοιλίας ὀδυνᾶσθαι, *in Epidem.l.1. comment.3.§.22.* clariſſimè verò Erotianus *in lexic. Hippocrat.* Καρδίαν ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ καὶ τὸ τῆς γαστρὸς στόμα, ὃν καὶ τὸν στόμαχον κοινῶς καλοῦμεν. καρδιώττειν οὖν καὶ καρδιαλγεῖν λέγεται, τὸ μετὰ ναυτίας καὶ ὀδύνης ἀνιᾶσθαι τὸν στόμαχον· καὶ καρδιωγμὸς ἐντεῦθεν, ἀντὶ τοῦ ὁ τοῦ στομάχου δηγμός. Hoc eſt qod Heſychius; Καρδιώττειν, τὴν καρδίαν ἀλγεῖν. τινὲς δὲ δάκνεσθαι στόμαχον ὑπὸ λιμοῦ. τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ναυτιᾶν. nec noſtri ſecùs ventriculi affectum iſtiuſmodi dicimus, **the heartburning**. Nicander ab aconiti eſu φῶτ' ἐπικαρδιόωντα deſcribens *in Alexipharm.v.19.*

——δύη δ' ἐπιδάκνεται ἄκρον
Νειαίρης ἄκλειστον ἀειρόμενον στόμα γαστρὸς,
Τεύχεος ἣν κραδίην ἐπιδόρπιον, οἱ δὲ δοχαίην
Κλείουσι στομάχοιο. πύλη δ' ἐπικέκλιται ἀρχαῖς
Πρῶτα κόλων, ὅθι πᾶσα βροτῶν ἅλις ἐμφέρεται δαΐς.

ubi Schol. στόμα γαστρὸς, ὁ στόμαχος. cujus & nomen & ſedem & uſum Nicander verbis illis nobis exhibet. Aliud avtem

longè est, qod Thucydides (Galeno etiam non semel, sed in codicibus impressis vitiatum, referente) *lib.*2. dixit, ἐς τὴν καρδίαν στηρίξαι, ab eo qod Græci in contextu sacro, στηρίξαι τὴν καρδίαν. istic enim τὸ στηρίξαι passivè, vel etiam reciprocè sumitur, & significat morbum, qo de verba facit eo loci historicus, ventriculo incubuisse, sive in eodem sese fixisse. ad qem locum etiam Scholiastes: Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στόμαχον καρδίαν ἐκάλουν, καὶ καρδιωγμὸν τὸν πόνον τοῦ στομάχου. *Stomachum* autem illi *cordis* nomine insigniverunt, ἀφ' ὧν ἐπιφέρει συμπτωμάτων, ut Galenus *de locis affect.l.*5.*c.*8. sive ὅτι συμπάσχει καρδία στομάχῳ, ut Alexander *problem.l.*2.*q.*35. qia sympathia qædam inter *cor* atqe *stomachum* intercedit, & communes qædam sunt partis utriusqe affectiones insigniores. Itaqe vocabuli καρδίας usus iste in re medicâ maximâ ex parte reperitur, avt ubi de partis illius affectibus agitur.

Cap. XVII.

*Scala, qâ ad numen ascenditur, creatura. Rom.*1.20. *Deus inconspicabilis, ex operibus fit conspicuus.* Luce amictum esse, *Hymn.*104.1. *qî dictum.* λαϊνὸν χιτῶνα, γλοῦ, ὕδωρ, ἰφῶς ἀμφιέσασθαι. χιτῶνα, *sive* ὑμένα, *mundo obductum, cœlum dixere philosophi qidam.* λάϊνον χιτῶνα φορεῖν, *item* φῶς καὶ σέλας ἕσασθαι, *dici posse gemmis fulgidis undiqe amictum.* decore ac majestate amictus *Deus qâ ratione dicatur.* Panis *qis, & qatenus* fulcire cor *dicitur, ibid. v.* 15. Oleo *an* vino, *nitoris vultui conciliandi facultas à Lyrico tribuatur. in utramqe partem sententiæ, rationúmqe momenta. Olei usus ad unctionem, ad esum, ad lumina. facies dictionis, in poesi, Lyricâ cumprimis sæpius immutata.* לְהוֹצִיא *qò referatur:* לַעֲבוֹדַת *qid velit. receptæ hîc, syntaxis gemina Job.*5.10, 11. יִצְהָר *oleum unde.* צָהַל *istic in* splendoris *notione; alibi nusqam.* ἔλαιον, oleum, *sive*, ungventum, *Homero dictum. Versio loci nova ex conjecturâ exhibita.* צָהַל exultare, hilaria agere. *ungventorum in his usus.* מִן *caussale. Hymni ejusdem v.*17. בְּרוֹשׁ *arbor qæ.* חֲסִידָה *qis ales.* ciconia *in arboribus an agat.* domus *avium, utrum* nidi; *ut* nidi, *pro*

domibus

domibus de homine dicuntur; an stirpes arborésqe *ipsæ. istæ domicilia potius, illi in istis cubilia. Origenes ex conjecturâ emendatus. Drusii syntaxis rejecta. Lambino Lucretius parum rite explicatus. avium* κατασκηνώσεις, *rami, non nidi.* σκηνὴ *unde.* κατασκηνοῦν nidificare, *havd rectè redditur. in aviariis* cellæ *à nidis diversæ. speluncæ* nidi *Oppiano dictæ. Hymni ejusdem v.25.* הַיָּם *mare qodnam designet.* manus, *pro spatiis.* ambabus, *frustra Piscator.* brachia, *Nasoni, qod* manus, *nostro.* maris lingva, *Hebræis, pro sinu. ut telluris Latinis, pro promontorio. Pacuvii fragmentum restitutum. Vocabula à corporis membris ad terras, montes, fluvios traducta. In sacrâ paginâ,* maris labium : *&*, montis supercilium. Naves ambulare, *etiam Latinis dictum.* Maris transgressus, *an dici qeat.* νῆες ποντοπόροι. *naves* ἁλὸς ἵπποι, eqi marini; currus, *itidem. gubernator* avriga *dictus.* πλοῦς, *&* πλεῖν, *de itinere pedestri usurpata.* Maria ambulasse, terram navigasse *Xerxem, Cicero.* Amnes ambulare, ire, incedere, currere, *dicuntur.*

Κλίμακος δίκην ἀνάβασις διὰ τῆς κτίσεως πρὸς τὸν θεόν. *Per creaturas, tanqam per scalam, ad Deum ascenditur.* inqit Basilius Selevc. *orat.*1. Siqidem, ut Apostolus ad Rom.c.1. v.20. Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται. *invisibilia ipsius, vis utiqe æterna majestásqe divina, à mundo condito in operibus pensitata spectantur.* Qod Avtor libri *de mundo*, qi Aristotelis nomen præfert, *c.6.* Πάσῃ θνητῇ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος, ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται ὁ θεός. *Deus cum sit natura mortali omni inconspicabilis, ex operibus suis tamen conspicuus fit.* Itaqe Hymnum celeberrimum illum, ordine 104. qo Dei potentiam, sapientiam, majestatem, providentiam in mundi fabricâ, creaturísqe qibusqe clarissimè elucentem, ac splendidissimè effulgentem, prædicans Lyricus sacer, ab his verbis orditur; *Amiciens se luce, tanqam veste.* Hoc explicans Calvinus *Institut.l.*1.*c.*5. §.1. *Ac si dicat,* inqit, *tum cepisse Deum visibili ornatu insignem prodire, ex qo in mundi creatione insignia sua protulit; qibus, qoties oculos huc vel illuc circumferimus, decorus apparet.* Alludit enim, qod & Abraham Esdræ monuit, ad lucem primi-

 tùs

tùs creatam. Genes.c.1.v.3. licet Theodoretus ad φῶς ἀπρόσιτον, lucem illam inaccessam referat, de qâ Apostolus ad Timoth.ep.1. c.6. v.16. Et est sanè phrasis ἐμφατικωτάτη, qâ Deus *luce amictus* perhibetur. de qâ formulâ & alibi diximus. Observavit hoc Evstathius ad Iliad.*γ. v.* 57. ubi λαΐνον ἕσσο χιτῶνα, *lapideam indueres tunicam*, ἀντὶ τοῦ λιθασθείης, pro, *lapidibus obruereris*, dictum est. τὸν γὰρ λιθασθέντα, inqit, ὥσπερ τι ἱμάτιον, ἀμπέχει ὁ τῶν λίθων σωρός. *lapidatus enim, tanqam veste qadam, lapidum acervo amicitur*. paríqe modo dictum est Hesiodo, Ἠέρα ἑσσαμένους, *aere indutos, heroas* nempe defunctos. et dici posset, γῆν ἐνδύεσθαι τὸν ταφέντα, *terram indutum*, qi sepultus est: et ὕδωρ ἀμφιέσασθαι, τὸν γενόμενον ὅλον ἔνδον αὐτοῦ, *aqam indutum*, qi eâ totus est immersus; καὶ φῶς ἀναβαλέσθαι, ἱματίου δίκην, & *luce amictum, vestis instar*. qo modo LXX. istic, ἀναβαλλόμενος φῶς, ὡς ἱμάτιον. De Levcippo & Democrito Stobæus *tom.*1.*l.*1.*c.*21. §.2. χιτῶνα κύκλῳ καὶ ὑμένα περιτείνουσι τῷ κόσμῳ διὰ τῶν ἀγκιστροειδῶν ἄστρων ἐμπεπλεγμένον. *tunicam sive membranam qandam mundo undiqe circumjiciunt, ex astris hamorum in modum sibi invicem implexis contextam.* talem ex luce ipsâ conflatum numen amictum induisse se Lyricus noster insinuat. Sive, ut Evstathius ait, λαΐνον χιτῶνα φορεῖν, *tunicâ lapideâ indutum* festivè dici posse, τὸν λίθοις τιμίοις καταπαστόν, *qi gemmis lapidibúsqe pretiosis instructus undiqe incedit*; ita & φῶς καὶ σέλας ἕσσασθαι, *luce ac fulgore amictum esse*, qi eisdem lucem fulgorémqe emittentibus, ita totus est obsitus, ut totus ipse lucere ac fulgere videatur, & astantium oculi exadversum intueri nevtiqam sustineant. ita Esdraides ad priora illa, vers.1. הוֹד וְהָדָר *decore & majestate amictus es: tantus est majestatis tuæ splendor & fulgor, ut eam intueri spiritus etiam sapientissimi obtutum prohibeat; qemadmodum corporis vestiti aspectu prohibet vestis eidem induta.* cæterùm qasi vestis aspectabilis qædam majestatis divinæ lux est ista, talísqe istic prædicatur.

Sed ex Hymno eodem alia pavca delibabimus, qibus & ab exteris forsan lux aliqa dabitur. Attigimus capite proximè antegresso, qod de *pane* dictum est commatio 15. *fulcire* eum *cor* hominis. qod de *pane* cumprimis dici monet Camius, qia nullus cibus tam insigniter hoc præstat. frustra sunt enim,

qi

qi ad *panem myſticum* trahunt. Verùm de *oleo* qod adjectum eſt, magis habetur controverſum. Siqidem qod de *oleo* à pleriſqe ſumitur, de *vino* interpretantur, Druſius *obſerv.l.3.c.10.* Druſiiqe veſtigia premens, *Piſcator.* Itaqe ſic vertunt, *Et vinum, qod lætificat cor hominis, ut nitidam reddat faciem præ oleo,* ſive *oleo nitidiorem faciat. Senſus eſt,* inqit Druſius, *vinum cor exhilarando, faciem hominis nitidiorem reddere qàm eſt oleum, avt qàm oleum reddere ſoleat.* Præiverunt avtem his Vatablus. *Hebr.* inqit, *ad faciendum nitere faciem ab oleo. i. ſplendere facit, vel nitidiorem reddit vultum, qàm ullum unguentum.* Et Mollerus, *Vinum, non immodicè ſumptum, ita exhilarat cor hominis, ut facies etiam fiat nitidior & ſplendeſcat magis qàm ſi oleo eſſet peruncta.* Et ſanè cordis hilaritatem in vultu ſe prodere; vinóqe ſumpto frontem ſolvi; juxta illud Naſonis *art.l.1. rugáqe frontis abit*; nemo eſt qi neſciat. favet etiam interpretationi huic dictionis facies immutata. neqe enim dixit, *et oleum, qod hominis faciem nitere faciat,* ſicut de *vino, & vinum qod cor hominis exhilaret*; de *pane, & panem, qi cor fulciat*; ſed, αὐτολεξεὶ, prout Vatablus poſuit, *ad nitere faciendum faciem ab oleo,* vel *præ oleo.* Aliò tamen abſcedunt, qod dixi, interpretes pleriqe, qi ad *olei* uſum referunt. Ita Hebræi doctores, Jajrus, Eſdraides, Camius; qi de facie oleo ungendâ, unde nitidior fiat vultus, unanimiter exponunt. qo ſpectant illa Hymn.23.v,5. & 92.v.10. Eccleſ.c.9. v.8. Matth.c.6.v.17. qanqam Camius etiam de olei eſu exponit, acſi oleo veſcentibus facies nitidior redderetur; qin & de lucernis adjecit, qibus accenſis, facies noctu qoqe illuſtratur. Græci pariter LXX. τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ. Symmachus: ϛίλβειν πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ. *ut illuſtret faciem oleo.* Unde Theodoretus; Ἐλαίῳ γὰρ οὐ μόνον ἔνδοθεν διαθρέψαι, ἀλλὰ καὶ ἔξωθεν λαμπρῦναι τὰ σώματα. *Oleum, non ſolùm qod intus nutriat corpora, ſed qod exterius etiam illuſtret.* Et Evſebius *demonſtrat. Evangel. l.4.c.15.* in oleo prædicat, his ipſis Lyrici verbis adductis, τὸ πάσης ἀμιγὲς ὑγρᾶς ὕλης, φωτὸς αὐξητικὸν, πόνων θεραπευτικὸν, καμάτων ἀπαλλακτικὸν, τὸ τῶν ἐπαλειψαμένων φαιδροποιὸν, φωτὸς δίκην ἀποϛίλβον ταῖς μαρμαρυγαῖς, διαυγῆ τε καὶ λαμπρὰν τῶν αὐτῷ χρωμένων ἀποτελεῖν τὴν ὄψιν. Baſilius Cæſar. in *Hexamer. orat.5.* Ἄμπελος μὲν οἶνον

 γεννᾶσα

γινῶσι εὐφραίνειν μέλλοντα καρδίαν ἀνθρώπου· ἐλαία δὲ καρπὸν παρεχομένη ἱλαρύνειν δυνάμενον πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ. Latinus, qi Græcæ ſeniorum dictæ veſtigiis inhæret, *Ut exhilaret faciem in oleo.* eodémqe concedunt, vulgatam qotqot ſequntur. Sed & Calvinus, Bucerus, Muſculus, Junius, Tigurinus, Genevenſes, noſtrates. Nec ſanè neceſſarium videtur, ut à receptiore interpretatione diſcedatur. Siqidem 1. non videtur Vates ſacer, cum creaturas præcipuas ad hominis uſum conditas inſtituiſſet recenſere, *olei,* qod tam varios, tam eximios, apud ſuum populum potiſſimum, uſus ſui præbuiſſe cognoſcitur, mentionem omiſſurus; præſertim, cum nec herbam ipſam ſilentio prætermiſſam ſuſtinuerit. 2. in poeſi, lyricâ cumprimis, dictionis faciem ſubinde mutari nihil eſt novi. hoc ipſo in hymno qoties variatur? A perſonâ ſecundâ exorſus, mox ad tertiam tranſit: à participiorum uſu ad verbi formam primigeniam delabitur, verſ.5. & cum de Deo pavca habuerit, mox v.6. ad Deum dirigitur oratio. Sed & perſonæ partéſqe denuò deinceps non ſemel immutantur. Iſtic avtem immutatio minùs peregrina videbitur, ſi Junium avdimus, qi reliqa commatii hujus ſic vertit, *Qi vino lætificat cor mortalis,——& cibo cor mortalis fulcit.* et minùs adhuc, ſi geminam ferè in commatio proximè antegreſſo adverterimus; ſed Junium ibi repudiando; Is enim cum Muſculo Camium ſecutus לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ vertit, *ut depromant* (homines ſcil.) *cibum è terrâ. qia ea,* inqiunt illi, *qæ humanis uſibus inſerviunt, non ſine hominis labore ac operâ è terrâ educuntur, cum qæ beſtiis ſunt eſui, ſuâ ſponte proveniant.* qò trahunt & qod præceſſerat, לַעֲבֹדַת *ad opus ſervile hominis,* h. e. *culturâ hominis interveniente,* ſive, *operam ſuam impendente homine,* ut poſt Camium & Eſdraidem, Campenſis & Bucerus. qod alii rectiùs, *ad ſervitium,* ſive *ſervitutem,* Vulgata; *uſum,* Tigurina; *obſeqium,* Pagninus; *eſum,* etiam Camius, licet alterum illud adjiciat. neqe enim cavſſa inſtrumentalis, ſed finalis, qod & Mollerus monuit, eâ formulâ illic deſignari videtur. nec eis tamen accedo, qod & Camius ſubindicare videtur, qi illud *ad hominis ſervitium* de jumentis ſumunt, ut tam עֵשֶׂב *herba,* qàm & חָצִיר *gramen* jumentis produci dicantur, qò ea iſtis paſta & corroborata uſibus humanis

nis inservire valeant. Verùm ad Deum pleriqe aptiùs referunt, qi *panem è terrâ producere* ibi dicitur, qo modo hoc loco *hominis vultum olei beneficio nitidum reddere*. ut *panis*, sive *frumentum*, unde panis conficitur, ab herbis aliis, qæ usibus humanis qoqe inserviunt, distingvatur; prout & istæ à *gramine*, sive *fœno*, qod jumentis in pabulum cedit. phrasis certè utrobiqe eadem est, dictionisqe facies pariter utrobiqe immutata, *Qi germinare facit pro jumentis gramen; herbámqe ad usum hominis; ad depromendum*, sive *depromendo*, i.e. *depromens*, (sicut istic Junius, *nitidum efficiendo*. i. *qi nitidum efficit*) panem è terrâ. Origenes certè totam periocham serie continuatâ sic protulit, *adv. Celsum l*.4. Ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐξαγαγεῖν (f. ἐξαγαγὼν· qamqam Hæschelius τοῦ interserit) ἄρτον ἐκ τῆς γῆς· καὶ ἵνα οἶνος εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἱλαρύνηται πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος στηρίζῃ καρδίαν ἀνθρώπου. Idémqe *l*.8. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας λαμβάνομεν, ἡμέρους καρποὺς, καὶ ἄρτον στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς ἐλαίας καρποὺς, τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ. Parilem certè syntaxeos immutationem observat Piscator in Eliphazi verbis Jobi c.5.v.10,11. *Qi dat pluviam in faciem terræ, & mittit aqas in faciem fundorum*. לָשׂוּם *ad ponendum* (h.e. *qi ponere comparatus, sive talis est ut ponas*. Pisc.) *depressos in excelso; & pullati attolluntur salute*. sive, *ut pullati attollantur* (ut Josh.c.24.v.9. & Mal.c.1.v.9.) *salute donati*. ut Esajæ c.38.v.17,21. frustra enim sunt, qi commation utrunqe eôdem trahunt. Accedit, qòd oleum יִצְהָר passim nuncupatur, à צָהַר radice, insolente qidem illâ, sed qam lucis ac splendoris significaturam habere, docent clarissimè *fenestrarum*, qæ lumen admittunt, & *meridiei*, qæ diei est pars lætissima ac lucidissima, nomina inde promanantia. cui finitimum & צָהַל qod hoc loco usurpatur, nec in hac vel formulâ vel mente etiam, alibi uspiam reperitur. itaqe Mercerus monet, qosdam exponere, acsi לְהַצְהִיר scriptum esset. atqe ita sanè Esdraides, לְהָאִיר *ad illustrandum*; sive, *ut illustret*; uti, & στίλβειν Symmachus. Accedit & qod κάλλος qandoqe oleum, sive ungventum, Græcis nuncupari, Athenæus *dipnosoph. l*.1. ex Criticorum qorundam sententiâ vult, in Homeri illis ex *Iliad*. γ. *v*.392. de Paride,

Κάλλεϊ

Κάλλεϊ τε στίλβων καὶ εἵμασιν.——

nitore, sive *decore*. i. ungvento, *vestibúsqe fulgens*. Et alibi,

Ὣς καὶ Ἀφροδίτη κάλλει τὰ πρόσωπα καθαίρει.

Sic Venus ungvento faciem illinit, atqe repurgat.

qem versum respexisse opinor Hesychium: Κάλλει, τῷ μύρῳ, τῷ τῆς Ἀφροδίτης. Κάλλει, *ungvento*, *Veneris* scil. sive qo Venus est abusa. ut *oleum* sive *ungventum* ideo κάλλος sit dictum, qòd decorem nitorémqe eo utentibus conciliet. certè, στίλβοντας ἐλαίῳ, *oleo*, sive *ungvento*, *splendentes*, sev *nitentes*, dixit poeta idem *Iliad.ς. v.596.* et, ἀποστίλβοντες ἀλείφατος, *ungvine resplendentes. Odyss. γ. v.408.* verùm de vestibus illud, de postibus istud. Nec reticebo tamen, qod modò suggerit animus, exponi posse havd incommodè incisum istud, *Vinum* scil. *ita cor hominis lætum reddere, ut oleo etiam simul faciem hilarescere*, (qod ἱλαρῦναι LXX) *sive hilarem vultum etiam oleo adhibito, qo id effici solet, induere faciat*. hoc est, *facere ut hilaria agitent homines*, in qibus facies oleo inungi solet. צָהַל enim *exultare, hilaria agere*. Ester.c.8.v.15. Certè in hilariis celebrandis apud Orientales illos utrumqe hoc simul conjungi passim deprehendas. Sic Salomon Ecclesiast.c.9.v.7,8. *Comede cum lætitiâ panem tuum; & bibe corde hilari vinum tuum. Omni tempore nitida sint vestimenta tua; ungventúmqe capiti tuo ne desit.* nam מִשֶּׁמֶן tam *ab oleo*, sive *oleo* simpliciter, qàm *præ oleo*, (ut sit מִן הַפְלָגָה וְיִתְרוֹן excessus & excellentiæ) potest significare. neqe necessarium est, qod exigunt illi, ut hoc sensu, בְּשֶׁמֶן non מִשֶּׁמֶן diceretur. Siqidem מִן præpositio cavssam efficientem, sive principalem, sive & instrumentalem, freqentissimè designat. nec LXX malè, ἐν ἐλαίῳ. sic adhibetur Genes. c.49. v.24,25. Hymn.6.v.8. & 38.v.3. & 119.v.161.

Hymni ejusdem v.17. *In qibus* (arboribus scil.) *aves nidificant*: חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ *ciconiæ domicilium abietes.* nolo avt de arbore, avt de alite disputationem instituere. qanqam בְּרוֹשׁ Aqila, *abietem*; Sexta editio, (Hieronymo teste) *cupressum*. חֲסִידָה alii *ciconiam*; alii ἐρῳδιόν, *ardeam*, ut LXX. & Aqila. alii ἰκτῖνον, *milvum*, ut Symmachus, & Sexta, *qia is in excelsis arduísqe arboribus nidum facere consvevit.* Hieron. *ad Sun. & Fretel.* Hinc itaqe de *ciconiâ* scrupulus inji-

injicitur: qod ea in turribus, ædiúmqe culminibus, non abietum arborúmve aliarum cacuminibus, nidificare plurimùm deprehendatur. Verùm de hoc alii viderint. Qod verò *Abietes domum* dixit, sive *domicilia*, ut Junius, נָוֶה *habitaculum*, Abraham Esdraides, duplici ratione sumi posse monet Drusius *observ.l.6.c.24.* Prima est, ut *domus* pro *nido* ponatur. qo modo Psalm.84.v.4. *Etiam passer invenit domum, & hirundo nidum sibi, in qo ponat pullos suos.* atqe ita Camius בֵּיתָהּ קִנָּהּ *domus ejus, nidus ejus.* Cui concinit poetæ ignoti illud à Lycurgo *orat. adv. Leocratem* lavdatum,

Οὐδ' ἀγρεία γὰρ ὄρνις, ἣν πλάσῃ δόμον,
Ἄλλῃ νεοσσοὺς ἠξίωσεν ἐκλεκεῖν.

ita enim restituit Grotius, qod in editis ἐκλεκεῖν ἠξίωσεν, perperam editur.

Nam vaga nec ales propriam ubi sibi domum
Extruxit, alibi parere pullitiem volet.

Sed & vice versâ, καλία *nidus* pro *domo.* Jobi c.29. v.18. *Moriturus sum in nido meo.* i. domi meæ; avt etiam *in nido.* i. in lecto. qo modo de eo dicimus, qi morte defungitur naturali, *in cubili suo defunctus est,* **he died in his bed.** Verùm sic Hesiodus *l.1.v.305.*

Ὥς κέ τοι ὡραίου βιότου πλήθωσι καλιαί.
Sint tempestivo ut victu nidi tibi pleni.

i. domus, horrea. Et *v.299.*

——— βιότου δὲ τεὴν πιμπλῆσι καλιήν.
——— *Ceres victu stipet tibi nidum.* i. domum, casam. Et *v.372.*

——— τεὴν διφῶσα καλιήν.
Nidum perscrutata tuum. ———

Epictetus *dissertat.l.1.c.28.* Τί διαφέρει οἰκία ἀνθρώπου, καὶ νεοσσιὰ πελαργοῦ, ὡς οἴκησις; *Habitationem qod attinet, qid interest inter hominis domum, & ciconiæ nidum?* Altera, qam posuit Vir.Cl. explicandi ratio est, ut *abietes* dicatur pro, *in abietibus,* ut *novalis,* pro, *in novali,* Prov.c.13.v.23. *nidi enim in arboribus, non arbores nidi.* Imò *arbores* ipsæ *domus, nidi* in arboribus, qasi in domiciliis vel cubiculis etiam *cubilia.* Maro *Georg.l.2.*

Antiqásqe domos avium cum stirpibus imis

 Eruit.

Eruit.—— & Marone prior, à qo ipſe acceperat, Lucretius *l.1.*

Frundiferáſqe domos avium.——

non *nidos*, ut Lambinus exponit, (pullos enim ii, non frondes ferunt,) ſed ſtirpes arboréſqe, in qibus aves ſtabulantur nidulantúrqe. firmátqe hunc dicti Lyrici ſenſum, qòd *abietes* in plurali dixit. Nec aliorſum abit, qod apud Matth.c.8.v.20. & Luc.c.9. v.58. Chriſtus, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καταϲκηνώσεις. *Habent vulpes foveas*, ſive, *latibula*, *&* *volucres aeriæ tabernacula*, ſive *umbracula*; arbores ac ſtirpes utiqe, in qibus ſtabulantur iſtæ, ſicut in luſtris illæ. *κατασκήνωσις tabernaculum*, ut οἴκησις *domicilium*. σκήνη ἀπὸ τῆς σκιᾶς. de ſylvâ, ſive nemore eandem uſurpavit poeſeos Latinæ princeps *Æn.l.1.*

——————*tum ſylvis ſcena coruſcis*

Deſuper, horrentíqe atrum nemus imminet umbrâ.

niſi forſan fuerit Hebræorum שְׁכִינָה qod Hejnſio placet, *ad Nonnum c.31.* & ante Hejnſium Fullero noſtro *Miſcell.l.2. c.4.* De Aſſyrio, qem cedro ingenti, ſed bipennibus ſucciſo, confert, Ezekiel Vates c.31.v.13. *Super cadivum truncum ejus* יִשְׁכְּנוּ *habitaverunt* (ut rectè Hieron. & Jun.) *volucres aeriæ qæqe*. malè enim, *nidificabant*, Piſcat. contra qàm & ipſe Hymni hujuſce Verſ.12. nec commodè ſatis, avt Græci ἀνεπαύσαντο, *reqieſcebant*, Tigurin. avt noſtri, remained. malim ego, made abode, avt dwelt. Sed nec probare poſſum, avt Veteris, avt recentiorum verſionem, qi κατασκηνώματα in Hiſtoriâ Evangelicâ *nidos* reddunt. Certè *aves cubilia ſibi nidóſqe conſtruunt*; ut Cicero *de natur. Deor.l.2. cubicula* & *domicilia* in arboribus ſtirpibúſqe à naturâ ipſâ comparata ſibi offendunt; qarum in frondibus ramíſqe cantillant, ut Verſ.12. Lyrodus noſter. Siqidem & citra nidos volucres etiam ἐν τοῖς κλάδοις κατασκηνοῦσι. h.e. *ſtabulantur*. malè enim vertunt, *nidulantur*. Ita apud Danielem c.4.v.12. ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατῴκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ. *Subter eam ſtabulabantur* (Heb. *umbram captabant*) *beſtiæ agreſtes, & in ramis ejus habitabant volucres aeriæ*. Qin & avibus domeſticis in aviariis, à *cellis*, qæ cubiculorum inſtar habent, *cubilia nidóſqe* diſparatos reperias

rias apud rei rusticæ Magistros. Vide sis Columellam *l.8.c.2.*

Cæterùm *vulpium* mentio Oppiani memoriam refricat mihi, qi harum lustra sive speluncas etiam *nidos* appellat *venat.l.3.* versibus illis,

Καὶ πυυλὴ νάιει πυμάτοις ὀπὶ φωλειοῖσιν,
Ἑπτάπυλυς οἴξασα δόμυς, βηττάς τε χηλίας.
Vulpes cauta sagáxqe extremis degit in antris,
Nidos septiforésqe domos sibi qando paravit.

Hymni ejusdem vers.25. זֶה יָם גָּדוֹל וּרְחַב יָדַיִם *Mare istud* dixit, ut *mare mediterraneum*, qod Judæam alluit, designaret, & à *mari rubro*, sive *Edomæo*, distingveret; de qo Hymno 114.v.3. הַיָּם רָאָה *mare illud vidit.* itaqe melius Piscator, *Istud mare magnum* qod attinet, qàm Junius, *In ipso mari magno.* est enim διακριτικὸν, hoc qidem loco τὸ זֶה. At qod *spatiosum*, sive *latum spatiis* Junius, Hebr. est *latum manibus*; (prout & de fluminibus spatiosis idem usurpavit Esajas c.33.v.21. nec est opus, ut cum Piscatore, *ambabus* dicatur. qod avtem *manus* illi, *brachia* Naso dixit. *fabul.l.1.*

——*neqe brachia longo*
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Qin & qod scriptores sacri יָם לְשׁוֹן *maris lingvam* dicunt pro sinu, ad lingvæ instar exertæ, in terras utrinqe positas semet insinuante, Josh. c.15.v.2. & Esajæ c.11.v.15. idem de promontoriis, vel promontoriorum mucronibus, (nam distingvi hæc qandoqe solent) in mare projectis & procurrentibus usurpant pariter avtores exteri, Cæsar *de bell.Gallic.l.3. Erant ejusmodi ferè situs opidorum, ut posita in extremis lingulis promontoriisqe, neqe pedibus aditum haberent, neqe navibus.* Livius *l.37. Inde in altum lingva mille passuum excurrens, medium fere sinum veluti notâ distingvit.* Et *l.45. Eminet in altum lingva, in qâ sita est Cassandrea. nec minùs, qàm in altum Athos mons, excurrit.* De Italiâ Solinus *c.8. ubi longiùs processit, in cornua duo scinditur, qorum alterum Ionium spectat æqor, alterum Siculum: inter qas prominentias, non uno margine accessum insinuati freti recipit, sed lingvis projectis sæpiùs, ac procurrentibus distinctum promontoriis pelagus admittit.* Pacuvius *Anchisâ*, citante Gellio *l.4.c.17.*

Id promontorium, cujus lingva in altum projicit.

Poetæ locus, vitio havd immunis videtur. Vossius pro *Id*, *Idæ* legendum avtumat, pro *lingva*, *ligna*. ego sic restitui posse existimo;

Ida, cujus promontorjum lingvam in altum projicit.

promontorjum, qadrisyllabos dixit, qomodo, *orjundi* τετρασυλλάβως *l.2.* Lucretius. De Siciliâ Naso *fabul.l.13.*

——*tribus hæc excurrit in æqora lingvis.*

qod *Fast.l.4.* idem,

— *tribus scopulis vastum procurrit in æqor.*

Ammianus deniqe l.14. *Regiones hæ velut in prominenti terrarum lingvâ positæ.* Mitto reliqa. Lectorémqe ad Evstathium amitto, qi ad Poetarum Principis *Iliad.β.* qàm plurima recenset ex Avtoribus variis vocabula de montibus, terris, fluminibus usurpata, qæ ab animantium membris traducta sint: in qibus, ποταμῶν χείλη, *fluviorum labia*: sicut Genes.c.22. v.17. שְׂפַת הַיָּם & ad Hebr.c.11.v.12. τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. *maris labium*, pro litore: Et ὀφρῦς, ὀρειναί τινες ἐξοχαί. unde ἡ ὀφρῦς τοῦ ὄρους. Luc.c.4. v.29. qod *supercilium montis*, sive *clivosi tramitis*, Maro *Georg.l.1.* qæ eò libentiùs commemoro, qia in sacris qoqe reperiuntur codicibus.

Hymni ejusdem v.26. *Illic naves ambulant.* qod & Esajas c.33. v.21. de naviculis remigio actis usurpavit. pari planè modo uterqe, qo Cato *de re rustic. c.1.* (qod & Drusius advertit *qæsit. l.3.c.59.*) *Mare, avt amnis, qâ naves ambulent.* qem locum adducit Gellius *l.10.c.26.* qo Salustium ab Asinii Pollionis censurâ tueatur, qod *histor. l.1.* maris transitum navibus factum, *transgressum* dixit, eósqe qi transfretaverant, *fretum transgressos.* nihil enim obstare, qo minùs tam *gressus*, qam *cursus*, avt *ambulatio* etiam, navibus tribuatur. Sed & Homerus νῆας ποντοπόρους, i: *pontigradas naves*, non semel dixit. unde & insularum incolæ οἱ νησιῶται antiqis ναυσίποδες dicti, ὡς ναυσὶ χρώμενοι, ὅσα καὶ ποσί. qod *navibus pedum instar ad itinera conficienda utantur.* Qin & idem *Odyss.δ.* ἁλὸς ἵππους, *eqos marinos*, naves appellat.

Νηῶν ὠκυπόρων ἐπιβαινέμεν, αἵ θ' ἁλὸς ἵπποι
Ἀνδράσι γίνονται, περόωσι δὲ πουλὺν ἐφ' ὑγρήν.
Ingressus celeres naves, qæ homini instar eqorum
Sunt maris, eísqe brevi multum æqoris emetitur.

Et

Et *Odyss. ν.* navem à Phæacibus Ulyssi vehendo assignatam τετρώρῳ sive *qadrigæ* confert. Sed & νηὸς ἡνίοχον, *navis aurigam*, poetis pro gubernatore dictum monet Pollux, *l.1.c.9.* §.7. & Muretus qidem *Var.lect.l.1.c.11.* tanqam Homericum laudat versum hunc,

Φθέγξατο δ' ἡνίοχος νηὸς κυανοπρώροιο.

qem in poetæ scriptis tamen nondum deprehendi. Cæterùm Naso *aurigam* pro gubernatore posuit, *tristium L.1. eleg.3.* verbis illis,

Sic non qò voluit; sed qò rapit impetus undæ,
Aurigam video vela dedisse rati.

Ab Homero autem Eustathius Euripidem sumpsisse opinatur, qod navigium ναΐαν ἀπήνην, *carpentum laticeum* dixit in *Medea*; & alius, nescio qis, ἅρμα, *currum* pro rati posuit. qo pertinet & qod Æschylus, in *Prometheo Vincto*;

Λινόπτερ' εὗρε ναυτίλων ὀχήματα.
Vehicula reperit lineâ alâ nautica.

Et Catullus *nupt. Pel. & Thetid.*

Ipsa levi fecit volitantem flamine currum.

Qin & sicut πορεία ἀντὶ τοῦ πλοῦ; sic & vice versâ πλοῦς, sive *navigatio* de pedestri qoqe itinere usurpatur. Sic enim de Hæmorrhoo Nicander, *Theriac.*

Δοχμὰ δ' ἐπισκάζων ὀλίγον δέμας, οἷα κεράστης,
Μέσσου ὅγ' ἐκ νώτου βαιὸν πλόον αἰὲν ὀκέλλει,
Γαίῃ ὑποθλίβων νηδύν.——

ubi Scholiastes; πλόον λέγει τὴν ὁδὸν τὴν πεζὴν, τὴν πορείαν. πλόον *pro itinere pedestri* usurpavit. adductis aliorum poetarum dictis geminis. Antimachi,

Τοῖσι δ' ὑλήεντα διὰ πλόον ἐρχομένοισιν.

Et Aristophanis in Γῆρᾳ, de muliere junctis asinis vectâ,

——ἀπέπλευς τεὸν ἐπὶ τὸ νυμφίον.

Aliud est qod de Xerxe Cicero stylo ῥητορικωτάτῳ dixit, *de Finib.l.2. Qum Hellesponto juncto Athóqe perfosso, maria ambulavisset, terram navigasset.* unde Juvenalis *sat.10.*

Velificatus Athos;——
Suppositúmqe rotis solidum mare.——

Illud deniqe adjectum sit, qo modo *naves* hìc Psaltæ per æqor *ambulare*, sive *incedere*; pari pacto in Hymni hujus

 ejusdem

ejuſdem verſ.10. etiam *amnes*, ſive *fluvios* per valles *collibus* ac *montibus* interjectas *ambulare* ſive *incedere* (idem enim utrobiqe occurrit vocabulum) eidem perhibentur : qo modo & Gen.c.2.v.14. de *Chiddekel*, ſive *Tigride* fluvio dicitur, הוא הַהֹלֵךְ *is eſt qi ambulat*, ſive *vadit*. ὁ περιπορευόμενος, Græcus. h.e. qi proficiſcitur. Latinus; *qi fluit*. qod noſtri *currendi* vocabuli exprimunt. Nec Latini ſecùs qàm avt nos, avt ille. Maro ipſe Æneid.l.1. utrumqe exhibet,

--per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum.——

Et, *In freta dum fluvii current*.---

Cap. XVIII.

Turba imbellis, in bello inutilis, damnoſa. Lepores galeati, *de meticuloſis. talibus religorum cor emollitur. Cavtio hac in parte Moſaica Devt.20.8. Gedeoni eadem repetita, Jud.* 7.3. יִצְפֹּר *ibi, qid velit.* צָפַר ὀρθρίζειν, manicare. *item* cingere,circumire. evolare *etiam, avis inſtar.* מֵהַר גִלְעָד *ibidem, qid ſit. Montis hujus ſitus.* מִן poſt, ultra. *ut* à, *&* ab *Latinis.* verſus *item. Diſcrimen geſtus, inter bibendum, vel ore prono, vel manu cavâ, aqâ havrientium, in partes qàm diverſas trahatur. Imaginis ſuæ umbram in profluente adorantes.* geniculatio *idololatricæ impuritatis qibuſdam indicium habitum. ſtrenuitatis aliis; aliis ſocordiæ, avt intemperantiæ.* Lambendo havrire *aliis puritatis & temperantiæ; aliis ſolertiæ; aliis formidinis; contemptus aliis. Pradenſis novum aliqid proferre profeſſus,novi nihil profert. Cyrillus mendo non uno ſublato reſtitutus.* Canis in Nilo; *proverbiale. de Antonio uſurpatum. Ælianus à Pradenſi perperam expreſſus. Joſephi ad hiſtoriam ſacram aſſumenta. Pradenſis itidem.* הִתְפָּאֵר φρυάττεσθαι. Libera *de conjectaneis dictis cenſura. Examinis inſtituti finis* γνήσιος.

Rectè Vegetius *de re milit.l.*1. *c.*8. *In omni conflictu non tam prodeſt multitudo,qàm virtus.*Veriſſimúmqe Svetonii illud apud Tacitum *annal.l.*14.*Etiam in multis legionibus*

pavco

paucos esse qi prælia profligent. Cæterùm, *turba iners & imbellis, in bello, impedimentum magis qàm auxilium,* ut Livius *l.*9. multúmqe *ab exercitu turba distat.* Seneca *de benefic.l.*6. *c.*31. Proinde de Xerxis copiis ingentibus interrogatum, cordatè pronunciasse Demaratum, *multitudinem indigestam & gravem, metuendam esse ducenti: pondus enim, non vires, habere.* Et de Darii turmis immensis, Aristides *in Panathenaic.* ὡς ἀληθῶς ὄχλον ὄντας, μέγιστον ἐναντίωμα ἑαυτοῖς, *turba mera cum verè essent, maximum sibi ipsos ad victoriam obstaculum fuisse.* Prudentérqe Belisarius, experientiâ id edoctus, apud Procopium *Vandalic.l.*4. οὐ τῷ πλήθει τῶν μαχομένων, ἀλλὰ τάξει τε καὶ ἀνδρείᾳ φιλεῖ διαμετρεῖσθαι τὸ τοῦ πολέμου κράτος. *Non ex bellatorum multitudine, sed ex disciplinâ & fortitudine, belli robur pensandum.* Optimo proinde consilio Moses, vel per Mosen potiùs Deus ipse, populo Israelitico præcepit, Devter. c.20. v.8. ut ad prælium prodituri, per præconem edicerent; *Si qis esset meticulosus & mollis, missâ militiâ domum reverteretur; ne reliqorum cor liqefaciendo emolliret.* qorsum enim in acie *lepores galeati?* qin & usu compertum est, cum timidum unum aliqem aliqando exercitui integro fugæ occasionem dedisse; tum & strenuum unum aliqem aciem ferè integram fugam meditantem & molientem jam, continuisse: qod & Lavaterus istic monuit. Hoc idem verò & Gedeoni in mandatis à Deo datum, qò copiarum numerus imminueretur, ut publicè proclamatum procuraret; *Si qis timidus trepidúsve, facesseret illicò, aviculæ instar evolando, versus,* an *ultra montem Gileadem, domúmqe se reciperet.* hoc est enim, uti ego existimo, qod locutione illâ signatissimâ dicitur, יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד Judic. c.7. v.3. Qanqam verbum צָפַר hîc alii aliter sumunt. Jajrus & Levi יַשְׁכִּים בַּבֹּקֶר *manè consurgat,* ut צָפַר sit, qod Græci ὀρθρίζειν, Vetus interpres, barbaro vocabulo, *manicare* dixit, Luc.c.21. v.38. *& omnis populus manicabant ad illum;* à צְפִירָה qod Hebræis, Ezek.c.7. v.7,10. sicut & צַפְרָא Syris, Job 7.18. *tempus matutinum* significat. Vel, inqit Camius. יְסֹבֵב *circundet,* montem scilicet Gilead, atqe ita ad suos redeat. ut sit צָפַר *cingere, ambire, circundare*: unde צְפִירָה *cidaris, corona.* Esajæ c.28. v.5. qia cingit caput. Jajrum seqitur Pagninus, Tigurinus,

Angli,

Angli, Genevenſes, noviſſimi. at Junius & Tremellius, *evolato.* ut ſit à צִפּוֹר *avicula*; idémqe exiſtat, cum illo Hymni 11. v.1. נוּדִי צִפּוֹר *aviculæ inſtar ad montem avolato.* Piſcator, *accelerato.* i.e. celeriter diſcedito. qò facit & qod Chaldæus, יִתְבְּהַר (qod vitioſum eſſe pro יִתְבְּרַח Schindlerus monuit *in Pentagloſſo*) *fugiat*; qàm celerrimè poteſt, conferat ſe. Græci, qi (qod & Pagnino, ſed perperam, puto, pavſis repugnantibus, placuit) ab imperatoris edicto revulſum ad populi factum tranſtulere; ἐξωρμήθησαν. hos itaqe ſecutus Latinus, ſed dilutiùs pavlò exprimendo, *receſſerunt.* mihi Junii notatio, Piſcatoris verſio, præ reliqis arrident. nam *avis inſtar avolare*, eſt fugam accelerare, feſtinè, velociter aliò ſe conferre; nec id ſine trepidationis alicujus inſinuatione tacitâ.

> *Ut fugit accipitrem pennâ trepidante columba:*
> *Hoſtes qiſqe ſuos.*——

Naſo *fabul. l.*1. Vide Hymn.55.v.7--9.

Sed qid fiet verbis illis, מֵהַר הַגִּלְעָד *à monte*, ſive, *è monte*; uti ad verbum ſonat, & pleriqe vertunt. num ergò in monte Gilead copias ſuas Gedeon habebat? non, opinor. fons enim Charodi, ad qem caſtra metatus dicitur, à monte Gileadis longè diſtabat. itaqe Junius, *verſus montem Gileadis*, vertit: Vatablus, *citra*: præ qo ego, *ultra*, cum Piſcatore malim. Sic enim מִן qandoqe uſurpatur; qo modo, *à* & *ab*, Latinis, cum dicunt *à meridie, à ſomno, à prandio, à cœnâ.* Sic Hoſh. c.6.v.3. מִיֹּמָיִם *à biduo*, poſt biduum. *Ultra montem Gileadis ſe conferat. eâ viâ, qæ à monte Gileadis incipit*; Piſcator. *qod peculiariter Manaſſitas Gedeonis populares attinebat; ſed Synecdochicè religos comprehendebat*: prout idem obſervavit. Qanqam non diſplicet prorſus verſio Juniana. qæ & loco parili non uno firmari poſſe videtur. ita ſiqidem idem havd ſine ratione redditur, מִקֶּדֶם *orientem verſus*, Gen.c.13.v.11. Et מִבַּעֲלֵי *Baalima Judæ verſus.* Reg.l.2.c.6. v.2. de qo videri poterit & Fullerus noſter *miſcell.l.*1.*c.*4. Verùm Piſcator ellipſin eſſe cenſet, cum Gen.c.13. ad regionem *ob oriente* ſitam; & iſtic, prout eſt ſuprà indicatum. qod ad noſtram verſionem accedit propiùs. qi & ad illud Reg.l.2.c.2. v.9. cum Annal.l.1.c.13. v.6. videri poterit.

Porrò

Porrò ex hoc de meticulosis edicto, secessione benè magnâ consecutâ, cum ampliùs adhuc imminui bellatorum numerum Deo visum esset, Gideoni mandat, ad aqam profluentem eos omnes qi substiterant, producat; ibi facto experimento, qonam inter bibendum gestu uterentur, eos qi aqam manu havstam, canis instar, lambebant, sisti jubet; eis qi in genua procumbentes, bovis instar, havriebant, dimissis.

Hoc indicio qid voluerit Deus, ab interpretibus anxiè ac curiosè nimis disceptatur. Qidam ergò lambentium, canis instar, havstam manu aqam, gestum, in partem meliorem trahunt, & vel pietati ac puritati, vel strenuitati, vel solertiæ, vel temperantiæ deputant. Jajrus, cui & Camius suffragatur, *puritati* adscribit, cum gestum alterum idololatricis impuritatibus addictorum faciat indicium. *Justos solos*, inqit Camius, *Deus voluit in hanc militiam proficisci, itaqe pollicetur se disparaturum, sive defæcaturum eos,* אֶצְרוֹף *qo modo scoria à metallo disparatur*, Hymn. 66. v. 10. et Esajæ c. 1. v. 25. *ex hoc avtem procumbendi gestu innotuit, qinam essent, qi Baali genua incurvaverant.* addit idem ex commentariis Rabbinicis, fuisse & hoc seculo עוֹבְדִין לְבָבוּאָה ex eis *qi imaginem sive umbram suam, qam in aqâ contuebantur, colerent, eidémqe se incurvarent.* Borrhaus, & Piscator *strenuitatis* signum esse volunt, qòd erecti consistentes bibant, cum procumbendi gestus *ignaviæ* deputetur. Accedit qod Liranus, & *magistralem* esse *expositionem* ait, *signum fuisse, qòd non multum sitibundi avt fatigati essent, qòd satis habebant qasi in transitu aqæ modicum manu accipere, qo refrigerationis gratiâ ora sibi colluerent. alteros contra, qum curvatis in terram genibus super profluentem se projicerent, qò aqam copiosiùs havrirent; valdè sitibundos & fatigatos fuisse; & ab exercitu hac de cavssâ separatos.* Ita & Ferus: *Signum erat fessos esse, & sitim ægrè tolerantes. ad bellum avtem reqiruntur non strenui tantùm, sed laborum sitisqe tolerantes.* Levi Gersomides *solertiæ* tribuit eorum ritum, qi è manu lingvâ suâ aqam excipiebant; vel manu etiam, ut Avgustinus vult, in os projiciebant. *Duplex*, inqit, *Deus examen institui jussit. ac priore qidem peccatores semovit. peccati enim conscientia est, qæ timidos faciat. posteriore verò ignavos & pigros. tales enim fu-*

erunt, qi procumbendo bibebant. cum gestus alter solertiæ & agilitatis indicium sit. accedit qod Avgustinus idem *in Judic. qæst.37. illud faciliùs & minore cum labore fieri* observat. Eôdem concedit Lavaterus; *voluit alacres habere, & laboriosos, non pigros. pigritiæ avtem indicium est, si qis in terram desidet, cum aliqid est colligendum; ita qi bibiturus se in torrentem projicit.* Et Bucerus, *videtur hominis ignavi procumbere ad bibendum; et solertis, havrire manu.* Alii, Procopio avtore, *temperantiæ* hoc tribuunt, qòd *aqam manu cavâ parcè excipiunt, non avtem corpore provoluto, boum instar, os profluenti immergunt.* qod Nicander in *alexipharmacis* v. 496. dixit,

Ἐκ ποταμοῦ ταυρηδὸν ἐπιπροπεσὼν ποτὸν ἴσχῃ.

Nec abhorret ab istâ ratione Bucerus. et omninò probat Brentius.

Ex alterâ parte sunt, qi gestum hunc, *canis instar lambendi* in adversam mentem rapiant. Avgustinus itaqe *contemptus* indicium facit, qia *canis nomen in contemptus* significatu solet adhiberi. Matth. c.15. v.26. & Reg. l.1. c.24. v.15. ita contemptibiles Deum & ignobiles eligere, qorum ministerio opera magnifica edat, in majorem sui gloriam. Cor.ep.1. c.1.v.26. Theodoretus *in Judic.qæst.16. ignaviæ* & *socordiæ* asscribit. Græca, qò emaculem, exhibebo. τῶν πλειόνων εἰς γόνυ κλιθέντων καὶ πεπτωκότων (leg. πεπωκότων) ϛωτόμως· τῶν δὲ τριακοσίων τοῦτο μὲν δι' ὄκνον οὐ πεποιηκότων, τῇ δὲ χειρὶ τὸ ἅμα (leg. τὸ νᾶμα) προσενεγκόντων τῷ στόματι, τούτους μόνους ἐκέλευσεν ὡς ἀργοὺς καὶ νωθεῖς κατὰ τῶν ἀντιπάλων ὁρμῆσαι· ἵνα γένηται δήλη πᾶσιν ἡ θεία ῥοπή. *Cum plures essent qi in genua demittendo se biberent; trecenti tantùm superessent, qi per ignaviam id non facerent, sed manu laticem ori admoverent; hos solos tanqam ignavos & socordes in aciem adversus hostes procedere jussit: qò momenti divini vis magis patesceret.* Eôdem ferè concedunt, qi Procopio lavdante, factum hoc aqam lambentium temereqe havrientium de eorum *imbecillitate* interpretantur, qasi *segnes* Deus *laborúmqe impatientes* delegerit; utpote *qos genua inflectere, ac brevem siti finem imponere piguerit, qíqe timidè ac tumultuariè qasi rapuerint.* qò videlicet totum opus divinæ gratiæ esse videretur.

Hos ergò si legisset Laurentius Ramirez, non aliter longè historiam factúmqe hoc accipere ac interpretari profiteretur, in *Pentecontarcho c.*33. qàm explicatum invenisset. *Volebat*, inqit, *seclusis fortissimis, periculosum & maximum bellum, non exercitatis militibus, conficere. qum igitur Madianitæ ab orâ flumen considerent, qi cum Gedeone cis flumen erant, sitibundi, ad flumen accurrerunt: ex qibus, qi ex hoste proximo timorem conceperant, partim incurvi & penè stantes manu aqam in os ingerebant; cæteri verò nihil hostem proximum timentes, genibus in ripâ flexis, ipso ore aqam havriebant. Canum avtem similitudinem timidis militibus mirificè qadrare. canes enim è fluvio bibituros, si in fluvio senserint esse animalia, à qibus timere possint, raptim & currentes lambitare consvevisse, ne deprehendantur. unde natum proverbium, Tanqam canis in Nilo.* Ælianus *Var.hist.l.*1. *c.*4. Καὶ ἐκεῖνο δὲ κυνὸς Αἰγυπτίου τὸ σοφόν. οὐκ ἀθρόως, οὐδὲ ἀνέδην, οὐδὲ ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ποταμοῦ πίνουσιν, ἐπικύπτοντες ἅμα, καὶ ὅσον διψῶσιν λάπτοντες. ὑφορῶνται γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ θηρία. παραθέουσι δὲ τὴν ὄχθην, καὶ παρακλέπτοντες πίνουσιν, ὅσον ἁρπάσαι, καὶ πάλιν, εἶτα οὕτως ἐκ διαλειμμάτων ἐκορέσθησαν, οὐ μὴν ἀπώλοντο, καὶ νῦν καὶ ἠκέσαντο τὸ δίψος. *Et illud Canis Ægyptii sapientiam refert; qòd non confertim, non affatim, non liberè bibunt; proni simul incumbentes, & qantum sitiunt havrientes: metuunt enim* (ὑφορῶσι, malè Pradensis, *vident*) *qæ in fluvio sunt bestias.* (*feras* enim hîc nullus dixerim) *prætercurrunt itaqe ripam & furtim raptímqe per intervalla bibunt. ita per interstitia satiati, nec pereunt, & sitim nihilominùs restingvunt.* Plinius *l.*8.*c.*40. *Certum est juxta Nilum currentes lambere, ne Crocodilorum aviditati occasionem præbeant.* Qibus adjici poterit illud ex Macrobii *Saturnal. l.*2.*c.*2. *Post Mutinensem fugam qærentibus qid ageret Antonius, respondisse familiarem ejus qendam, Qod Canis in Ægypto; bibit & fugit.* Josephum demùm advocat, à qo istud havsit, *antiq.l.*5.*c.*8. cujus hæc sunt verba. Ἵνα μάθωσιν βοηθείας τῆς αὐτοῦ τὸ ἔργον, συνεβούλευσε περὶ μεσοῦσαν τὴν ἡμέραν, ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος ὄντος, ἄγειν τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὸν ποταμόν, καὶ τοὺς μὲν κατακλιθέντας καὶ οὕτως πίνοντας, εὐψύχους, ὑπολαμβάνειν· ὅσοι δ' ἂν ἐσπουδασμένως, καὶ μετὰ θορύβου πίνοντες τύχοιεν, τούτους νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦτο πάσχειν καὶ καταπεπληγότας τοὺς πολεμίους. *Qò opis divinæ rem esse*

addiſcerent; *Gedeonem juſſit Deus die medio, cum æſtus vigeret maximè, ad fluvium exercitum adducere; eóſqe qi procumbentes biberent, pro viris ſtrenuis habere; qi verò feſtinè ac tumultuariè potum ſumerent, eos exiſtimare per ignaviam metu hoſtium hoc facere.* Subdit deniqe Gedeonem experimento hoc ex Dei mandato facto, trecentos deprehendiſſe, τῇ χερσὶ μετὰ φόβου προσενεγκαμένους τὸ ὕδωρ τεταραγμένως. *qi aqam præ metu manibus ſuis tumultuariè ſibi admoverent.* Hæc Joſephus: qæ, ſi ea demas qæ de *æſtu diei, militum ſiti, hoſtium metu, indicio ſtrenuitatis vel ignaviæ divinitùs dato*, hiſtoriæ ſacræ de ſuo ſolens inferſit, eadem ſunt planè cum eis qæ tum Theodoretus, tum Græci illi qos lavdat Procopius, de his geſtibus ſtatuerunt. eodem avtem cum illis loco habendum, qod de *hoſtium vicinitate* Pradenſis *ex adverſâ fluminis orâ caſtra metantium.* cum inter Iſraelitarum & Madianitarum caſtra fluvium interceſſiſſe, fiat minùs probabile, à Gedeonis ad Caſtrorum hoſtilium extremitatem deſcenſione factâ. verſ. 11. Sed nec veriſimile eſt, non ſummo potiùs mane, qàm ipſo meridie, ad aqas, periculum facturum, ſuos eduxiſſe Gedeonem, cum tot millium luſtratio horarum non pavcarum negotium neceſſarió extiterit.

Verùm ſi ſententias has, qæ adverſâ fronte arietant, de *ſtrenuitatis* & *ignaviæ* indiciis, committere & ſecum invicem componere voluerimus, favebit poſteriori, qòd Deo hoc medio uti placuerit, qò populi ſui arrogantiam ſolennem compeſceret, ne ſibi tribuendo, operi divino derogaret. פֶּן־יִתְפָּאֵר עָלַי inqit. Græcè μή ποτε καυχήσηται ἐπ' ἐμέ. elegantiùs poterat dixiſſe, μή ποτε καταφρυάξηταί μου. qo verbo uſus legitur Epicurus apud Marcum Imper. *commentar. l. 9. §. 39.* meliúſqe Vetus interpres, *ne glorietur contra me*; qàm Junius, *ne gloriam aſſumat ſuper me*: & meliùs forſan adhuc poſſet, *ne adverſus me ſeſe efferat.* qod Jajrus ex Gallicâ lingvâ, **Vaunter**, nos diceremus, **Vaunt themſelves over me, or againſt me.**

Meam interim ſi qis de his tam variis conjectamentis ſententiam exqirat; Jajri & Camii illa de ritibus idololatricis commentum putidiſſimum exiſtimo; reliqa omnia arguta & curioſa nimis. Dei conſilium ſimpliciter fuit, qàm pavciſſimis

simis avxiliis, atqe adminiculis humanis negotium istud tam grande, tam gloriosum conficere; ut ad sese honorem solidum rei gestæ traheret. ejusmodi itaqe examen instituendum mandavit, ex qo adhibito portio præ reliqis minuta admodùm ad opus hoc exeqendum deligeretur.

Cap. XIX.

Hymni 60. & 108. *commatii* 10. *membra duo discussa & explicata. De Moabitis prius.* סִיר רַחְצִי olla lotionis mea; *non*, meæ. **my washing-pot**; *non*, **washpot.** ἐλπίδος *Græci*, *qâ ratione. Chaldæus qid voluerit, incertum. Ad paludes Moabiticas allusum qibusdam videri. De terrâ sangvine tingendâ, interpretati nonnulli. de abstergendo, ollæ instar, alii; de servili ad pedes lavandos ministerio, alii. Vasa potiùs qàm servitia spectari. In vilitatis & contemptus notione* matula, pelluvium, πλωώς. *inde* πλύνειν, convitiis incessere; &, πλωὸν ποιεῖν, pro pelluvio habere. exitium *unâ cum* servitio *designari, minùs placet: qâ tamen ratione admitti id possit. Sensus simplicissimus qis. Numinis cujuspiam simulacrum ex pelluvio sordibus excipiendis priùs adhibito, Amasidi, commento scito confectum. Simulacrorum sorores, germanæqe materiæ, vascula qælibet. Minutius ex conjecturâ restitutus. Materiæ eæ è simulacris & statuis, in vascula ejusmodi nonnunqam redire denuò. et Lyrodo imagine illâ huc forsan allusum.* ex eisdem, matulam calicémqe confieri, poculum pelluviúmqe constare: *Græcis diverbia. Ad alterum de Edomæis membrum transitur.* Super Idumæam calceum projicere; *subjectionem, sive possessionem designare qidam volunt.* possessionis *ratio Juristis nonnullis data, inepta. Tractationem ignominiosam plerisqe videri. corporis, cervicis maximè conculcationem, nonnulli. à qâ diversum videri,* hostium cervices dare, *Hymn.* 18.40. *Pontificem Romanorum hac in parte excessus, Caligulæ fastu fastuosior.* Epigri, & epiuri, *qi*, & *unde.* ἐπίγουροι, & ἐπίουροι, clavi, compages. *Seneca & Augustinus pariter emendati.* Calceum in os projicere; calceo cæ-

 dere;

dere; ſoleâ objurgare, Sandalio commitigare, *contemptus, ludibrii, contumeliæ res.* βλαυτοῦν, *eâ notione, unde.* Sculponeæ, *qæ, & unde dictæ. Fulgentii error ridiculus. Eæ Græcis* κρουπέζια. *Charitæ facinus. ad* calceum ori impactum, *à Pſalte alluſum qi ſentiant. ad locum obſcurum ſordidúmqe alii, in qem calcei luto conſpurcati conjiciantur. alii ad miniſteria* ſoleis induendis, demendis, deferendis, *geſtandis aſſignata. qibus inſuper* detergendis *adjici poterit; qod eſt illis vilius etiam miniſterium. Ita Moabitis pro pelluvio, Idumæis pro peniculo, eis ſaltem qi à peniculo, abuſurus ſignificetur. Petr. Ciaconii lapſus in Flaminii nomine; Feſti & Iſidori in* Cernui *ſignificatu.* cernuus *qid velit.* ποδόψηστρα *qænam. id vocabuli ex Æſchylo, ejuſdémqe ſcholiaſte Lexicis Gloſſariiſqe donandum.*

HYmno 60. verſ. 10. qod & Hymn. 108. v. 10. Moab סִיר רַחְצִי *pelvis mea*, ſive *pelluvium meum.* Aqila, λέβης τοῦ λουτροῦ μου. Syrus apud Theodoretum, κάδος τοῦ πλύσεώς μου. apud Scholiaſten, λεκάνη. Hieronymus loco altero, *lebes pelvis mea*; altero, *olla lavacri mei.* ad verbum eſt, *olla lotionis mea.* ita malim, qàm cum Junio, Piſcatore, aliiſqe *meæ.* Sic Hymn. 15. v. 1. *in monte ſanctitatis.* i. e. *ſancto*; *meo*, non, *meæ.* et Hymn. 59. v. 10, 17. *Deus benignitatis.* i.e. benignus; *meus*, non, *meæ.* Mitto Symmachum, qi longiùs pavlò abſcedens, reddidit, λέβης ἀμεριμνησίας μου, *lebes*, ſive *olla, ſecuritatis meæ.* Sed & LXX. qos nuncupant, & hos ſecutum Vulgatum interpretem, qi vertunt, λέβης ἐλπίδος μου, *olla ſpei meæ.* qaſi מִבְטַחִי legerint, inqit Brentius, qod ſignificat *ſpem meam.* Sed potiùs, qod Schindlerus opinatur, qaſi eſſet à Chaldaico רְחַץ *ſperavit.* Chaldæus; *Ex conſilio Moabitarum tingentur pedes mei in Edom fortes ipſorum erunt inſtar ollæ lotionis mihi.* Et in altero loco, *Conculcavi Moabitas tanqam ollas lotionum.* Ut qid voluerit, havd ita liqidò pareat. Hinc tamen traxiſſe videntur, qod de copioſâ ſangvinis effuſione deſignatâ intelligunt Genebrardus & Lorinus. ut ſit geminum illi Hymn 68. v. 24. *ut immergas pedes tuos in cæſorum ſangvine.* Et Hymn. 58. v. 11. *pedes ſuos lavabit in ſangvine improbi.* Abraham Eſdræ; *Abluam terram illo-*

illorum, tanqam ollam. Cui convenit, qod urbi Hierosolymitanæ comminatur Dominus, Annal.l.2.c.21.v.13. *Abstersurus sum Hierosolyma, in modum lancem abstergentis, qi ubi absterserit, in os subvertit eam.*

At pleriqe aliô eunt. Brentius; *Utar ipsis ad servilissima opera; qale est lavare pedes è pelvi.* Mollerus itidem: *Ad vilissima qæqe officia abutar horum operâ. lotiones enim pedum in usu communi erant Orientalibus: & ad hanc rem utebantur operâ ministrorum & servulorum.* Hinc Abigajil, Davidi Regi in uxorem poscenti, Reg.l.1.c.25.v.41. *Ecce ancilla tua in famulam, ad lavandum pedes servorum Domini mei.* Et Christo Domino, Petrus, Joan.c.13.v.6. *Domine, tu mihi pedes lavas?* te tam vili & abjecto adversus me fungi ministerio? Nec abscedit longè, qod nostri vertunt; **Moab is my wash-pot.** qod nos vocabulum de servis mediastinis usurpamus; qorum ad ollas & paropsides in culinâ proluendas & abstergendas operâ abuti consvevimus. Plavtus *Curcul.act.4.sc.4.*

Non pluris facio qàm ancillam meam, qæ latrinam lavat: vel etiam, *qæ in latrinâ lavat.*

Verùm vasa potiùs qàm servitia Vates videtur allusisse. Meliùs itaqe Ajnsvorthus noster reddidit, **My washing-pot.** olla in qâ loturus sum. Nec desunt, qi ad paludes Moabiticas, qæ in eâ regione freqentes, respectum habitum existiment. qod & Mollerus avtumat. Nec aliter Strigelius; *Vocat ollam lavacri, propter loca irrigua.* Salomon Jajrus, *Abutar eorum ministerio, tanqam vase aheneo, qod lotioni destinatur. Nec dicit,* inqit David Camius, *ollam in qâ coqunt & alimenta parant; sed ollam in qam aqam mittunt, qâ Vasa proluant, qámqe ad corporis sui usum adhibeant.* Rectéqe observat Drusius *proverb.class.2. lib.3. adag.65. ollam lotionis. h.e. pelluvium, labrum, eluacrum, vas in qo sordes eluuntur & deponuntur, pro re vili & abjectâ usurpari.* qo modo *matula* est Plavto usurpata, *Pers.act.4.sc.3.*

—nunqam ego te tam esse matulam credidi.

pro homine contemptissimo, dignóqe qi pro matulâ habeatur. qod idem & Græcis ποδονιπτῆρος in eandem mentem usurpatum, argumento est Luciani illud, in *lib. de mercede*

con-

conductis studiosis; οὐδὲν οὖν οὔτ' αὐτοὶ δεινὸν πάχοιεν ἂν, οὔτ' ἐκεῖνοι ὑβρισταὶ δοκοῖεν, ἐς τὴν ἀμίδα, φασὶν, ἐνουρῦντες. *Nihil ergò avt ipsi grave perpessi sunt, avt isti contumeliosum perpetrarunt, in matulam, qod dici solet, immejentes.* Certè, qod ad Vatis sacri vocabulum accedit propiùs, πλωὸν, h.e. *solium*, sive *eluacrum*, in opprobrii ac contumeliæ significatu usurpant Græci. Pollux *l.7.c.11.* Ἀπὸ τοῦ πλωοῦ καὶ τὸ λοιδορεῖν πλύνειν. καὶ πλωόν με ποιεῖς, ἡ κωμῳδία φησὶν, ἤγουν ἐξονειδίζεις, ἢ αἰσχύνεις. πλωὸν ποιεῖν (nam diversum qiddam est τὸ πλύνειν) idem prorsus sonat, qod Lyrodo nostro, *pelluvium facere.* Comici locus, qem Grammaticus, puto, in mente habuit, est Aristophanis *Pluto* 4. 5. ubi Anus ab adolescente contumeliosè habita,

> Ταλάντατ' ἀνδρῶν, οὐχ ὑγιαίνειν μοι δοκεῖς,
> Πλωιόν με ποιῶν ἐν τοσούτοις ἀνδράσιν.

h.e. vertente havd incommodè Frischlino;

> *Satin' sanus es, homo infortunatissime,*
> *Qi præsentibus adeo multis ex me labrum*
> *Facis, in qo sordes & maledicta tua eluas.*

Junio, & *exitium*, & *servitium* etiam *sordidissimum*, simul designari, placet. *Adeò*, inqit, *despectus & abjectus est mihi, ut eum liberè defringam, qasi testam; & si qos voluero servare, ad sordidissima ministeria cogam.* digitúmqe intendit ad historiam, qæ habetur Regum l.2. c.8. v.2. qo loco David Moabitas legitur, qosdam neci destinasse, reliqos superstites dimisisse, qi servi illi facti sint, & munera eidem adduxerint. Favere possit videri, qod Hymn.2.v.10. dicitur, *Sceptro ferreo confringes eos, & sicut vas testaceum dissipabis.* Sed coactior est pavlò hæc interpretatio, cum olla testacea, ubi confracta fuerit, nulli ampliùs sit usui. Esajæ c.30. v.14. *Franget eam, prout frangitur lagena testacea, ex qâ contusâ non habetur testa, qâ ignis è foco sumatur*, avt *aqa è lacunâ havriatur.* et multò minùs olla testacea in particulas comminuta, pedum lotioni inservire poterit. festivè Dunelmensis noster: (metro, spero, venia dabitur)

> *Lapsa fenestra luit. Scyphus, urna luunt: nihil illa,*
> *Qo teneat; nihil hic, qo teneatur, habet.*

Sed nec admittere videtur formula ipsa de MOABO indefinitè usur-

usurpata, ut hac ratione de Moabitarum aliis, **illâ de aliis** accipiatur. Qanqam nec abnuerim, tam **diffringendi**, qàm & diffingendi mentem aliqam subesse posse: verùm ut diffingi idem illud innuatur, qod eo fine utiqeqo diffingeretur, diffringi insinuatum sit; eo, qem mox indicabimus, modo. Sensus simplicissimus, et, ut mihi videtur, genuinus planè, est iste; Moab mihi, non χερνίπτρυ, sive *malluvii*, in qo manus lavantur; qod honestius est pavlò; sed ποδονίπτρυ, sive *pelluvii* instar, futura est, in qo pedum sordes eluuntur. h.e. Moabitis ad vilissima & sordidissima qæqe ministeria abutar; pro mancipiis abjectissimis habebo illos. ecqid est enim eluacro illo vilius avt abjectius, in qo pedum ipsorum sordes deponuntur?

Illustrando loco huic facit, qod de Amaside Ægyptiorum Rege narrat Herodotus lib.2. Is ad fastigium regium evectus, cum minùs honorificè à suis haberetur, qòd plebejus pavlo antè, stirpéqe obscurâ & ignobili oriundus esset; technam istam, qâ erroris suos admoneret, commentus est. pelvim avream, in qâ cum ipse, tum & convivæ ipsius qiqe pedes abluere soliti fuerant, in frusta concidit, atqe ex fusis eisdem confectum genii alicujus simulacrum, in loco publico collocavit. hoc cum religione non exiguâ jam colerent Ægyptii, convocatos monuit, simulacrum illud, è pelvi illâ factum, in qam priùs vesiculam, & ventriculum etiam, interdum deonerare consveverant. idem avtem sibimet ipsi, qod pelvi illi, contigisse. itaqe qamvis plebejus & ignobilis ante fuisset, regi tamen jam designato cultum regium deferendum. Allusit eò Minucius in *Octavio*. *Deus*, inqit, *æreus vel argenteus de immundo vasculo, ut sæpius factum Ægyptio regi, conflatur*. At *avreum* Herodotus, & *avreus* forsan Minucius scripserat. Sed & pro eo qod *sæpius* exhibetur, fortean *legimus*, vel *scimus*, fuerat. etenim semel id duntaxat Amasidi factum memorant historici. licet aliâs idem non rarò usu venire potuerit, ut ex supellectile sive familiæ instructurâ istiusmodi numinum simulacra conficerentur. Prudentius de *coron. hymn.* 10. sub Romani personâ deridens Ethnicorum Deos conflatiles:

Qos trulla, pelvis, cantharus, sartagines,

 Fracta

Fracta & ligata contulerunt Vascula.

Proinde nec inscitè Septimius; *Apologet.c.12. Deorum simulacra* nihil esse aliud, qàm *materias sorores vasculorum instrumentorúmqe, qasi fatum consecratione mutantes, licentiâ artis transfigurante.* Et Septimio prior Philo *de vit. contemplat.* Τῶν ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων αἱ οὐσίαι, λίθοι καὶ ξύλα, τὰ μέχρι πρὸ μικροῦ τελείως ἄμορφα, λιθοτόμων καὶ δρυοτόμων τῆς συμφυΐας αὐτὰ διακοψάντων, ὧν τὰ ἀδελφὰ μέρη καὶ συγγενῆ λουτροφόροι γεγόνασι καὶ ποδόνιπτρα, καὶ ἄλλα ἄττα τῶν ἀτιμοτέρων, ἃ πρὸς τὰς ἐν σκότῳ χρείας ὑπηρετεῖ μᾶλλον, ἢ τὰς ἐν φωτί. *Sculptilium ac simulacrorum substantiæ sunt lapides & ligna, donec à congenitâ materiâ cæsorum sculptorúmqe operâ recisa fuerint, informia prorsùs, qorum germanæ cognatæqe partes in labra, pelluvia, aliáqe notæ ignobilioris concedunt, qæ tenebrarum potiùs qàm lucis usibus inserviant.* Et vice versâ de Sejani statuis Aqinas *sat.1.*

——descendunt statuæ, restímqe sequntur.
Jam strident ignes, jam follibus atqe caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secundâ
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.

h.e. vasa vilissimo ac sordidissimo usui cuivis deputata. Nec abscedit longè Græcorum recentiorum diverbium illud, qod reperitur apud Theodorum Metochit.*hist.l.2.* & apud Constantinum Manassem *in synopsi historicâ*;

Ἀμὶς καὶ ποτήριον ἐκ τῆς αὐτῆς ὑέλου.
Matulæqe calicésqe eodem consiunt vitro.

Cui & istud attexit Manasses ille;

Ποδονιπτῆρ καὶ κύπελλον ἐκ τῶν αὐτῶν χρημάτων.
Pelluviúmqe poculúmqe eisdem constant utraqe.

Ista ergò planè Regis Lyrodi mens fuerit, se regnum Moabiticum, qod statuæ magnificentissimæ, ex avro æreve Corinthiaco confectæ, avt vasis pretiosissimi atqe honoratissimi, instar jam habeat, confractum in fornacem missurum, ut in matulam avt pelvim refingat denuò, qæ usibus qam sordidissimis qibusvis adhibeatur.

Seqitur de Edomo עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי qod Græci LXX. vertere, ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου. Latinus Vetus;

Vetus; *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Hieronymus loco altero, *Super Idumæam incedam calceamento meo.* altero, (qod alii pleriqe sequntur) Hebraicam originem propiùs: *Super Edom projiciam calceamentum meum,* sive *sandalium meum*, ut Chaldæus loco altero. Hoc avtem ad subjectionem alii, alii & ad contumeliam pariter, prout & de Moabo prius illud, trahunt; sed ratione diversâ. Alii de subjectione tantùm dictum intelligunt. qasi diceretur, *Edomiticam terram subjiciam mihi.* qod & factum legimus Reg.l.2.c.8.v.2. Fr. Vatablus: *calceamentum projicere* est *pedem immittere. Pedem* avtem *immittendo possessio acqiritur*; *saltem tanqam signo tesseràqe usitatâ designatur.* Josuæ c.1.v.3. Deus eidem; *Locus omnis qem calcaverit planta pedis vestri, in possessionem vobis cessurus est.* et Calebo Moses, ibid.c.14.v.9. *Terra, qam calcarunt pedes tui, in hæreditatem tibi tuísqe concedet.* qasi pedem in eâ ponendo, jam occupasset, dominúsqe ejusdem institutus esset. unde & Juristæ qidam *possessionem*, qasi *pedis positionem* dictam fingunt. qod eruditiores tamen meritò repudiant ac refellunt. Videantur Andr. Alciatus *de 5 pedum præscript. de verb. & rer. signific.* & *dispunct.l.1.c.1.* Jo.Gœddæus, *de seqestr.possess. & fruct.*§.23. & Scip. Gentilis, *origin.c.*50. Favet his qòd Veteres, Græcus & Latinus, *extendam*, non, *projiciam*, sed minùs commodè, vertunt. et in eandem mentem Brentius: *Super Edom proferam calceamentum meum, subjectionis,* inqit, *est descriptio: proferre enim calceamentum, est proferre imperium, & subjicere tibi terram, qam pedibus tuis calcaveris.* Alii ulteriùs trahunt, & ad tractationem ignominiosam extendunt. *Subjectionem contumeliosam significat*, inqit Mollerus. Junius itaqe; *avdaciter conculcabo.* Chaldæus: *super juncturam cervicis strenuorum ejus calceum meum injiciam.* qemadmodum Regum Canaaniticorum *cervices* Josua suis *conculcandas* dedisse legitur cap.10.v.24. qò facit & qod de *hostibus* suis *conculcandis, luti instar*, habet Rex idem λυρῳδὸς Hymn.18.v.38,42. qanqam aliud esse potest illud ibid. v.40. *Cervices hostium meorum tradidisti mihi qò osores mei disperderem.* fugam enim fusorum innuere videtur, in qâ cervix obversa, perseqentibus

patet, & ad ictum letalem infligendum objicitur. Camius; & ex R. Mose Esdraides; *Conculcabit eos pes meus: erúntqe instar scabelli pedibus meis.* Ut Conculcationem ejusmodi contumeliosam designet, qâ Christi hostes *in scabellum pedibus* ipsius dispositum iri denunciatur. Hymno 110. v. 1. qo modo & Valerianum Imper. Romanum Sapores Persa, Romanum Diogenem Belphecus, Bajazethem Tamerlanes Scytha, bello captos, scamni loco adhibuisse, equm inscensuri, perhibentur. Narrant Trebell. in *Valer.* Orosius *hist. l.7. c.22.* Fulgos. *memorab. l.9. c.5.* & Egnat. *de Imperat. Rom. l.2.*

At Mollerus; *Idumæos non subjiciam tantùm, sed etiam cum contumeliâ qadam, ipsorum miserias aliis ostentabo: ut cum qis alicui superbè insultans, calceum inter feriendum in eum projicit; significans se hunc non tantùm contemnere, sed etiam ludibrio habere, atqe aliis ridendum prostituere.* Illiusmodi fuit, qod Alexander 3. Pontifex Romanus Frederici majoris Imperatoris suppliciter inclinantis se cervicem per superbiæ excessum vix credendum, havd ferendum certè, fastuosissimè calcavit; adjecto simul Hymnodi verbis illis, ex Hymno 91. v.13. *Super aspidem & basiliscum incedes; Leonem ac draconem conculcabis.* Referunt Jacob Bergom. in *supplement.* Navcler. *gener.* 20. & Papyr. Masson. in *Alex. 3.* Hujus qod Cœlestinus 3. Henrico Imperatori coronam Imperialem, qam capiti illius, non manuum, sed pedum usus operâ imposuerat, pedibus denuò eisdem per ludibrium à vertice deturbavit. Id testantur Ranulph. *polychron. l.1. c.26.* & Rog. Hoveden. *annal. part.2.* in *Richard.1.* ex qo etiam lavdat probâtqe Baronius Cardin. *Annal. tom.12. ad Ann. Chr.1191. §.10.* De pedis soccíqe Pontificii osculo, qo nihil familiarius, nihil freqentius, Regibus etiam ac Imperatoribus summis imperato, non admisso tantùm, nihil ipse dico. qo tamen loco habuerit Seneca, qod Cajus Imperator Pompejo Penno pedem osculandum porrexerat, docet ipse *de benefic. l.2. c.12.* *Qi excusant,* inqit, *& negant id insolentiæ cavssâ factum, ajunt socculum avratum, imò avreum, margaritis distinctum, ostendere eum voluisse. ita prorsus: qid hîc contumeliosum est, si vir consularis avrum & margaritas, & alioqin nullam partem in corpore ejus electurus, qam puriùs oscularetur,*

tur, osculatus est? homo natus in hoc, ut mores liberæ civitatis Persicâ servitute mutaret; parum judicavit, si Senator senex, summis usus honoribus, in conspectu Principum supplex sibi, more victorum hostium jacuisset; invenit aliqid infra genua, qo libertatem detruderet. non hoc est Rempublicam calcare? Certè si Senatori soccum osculandum præbere Imperatorem, sit Rempublicam calcare, ab Imperatore idem exigeri Pontificem, qidni Imparium calcare fuerit? sed pergit avtor noster: *Parum enim fœdè furioséqe insolens fuerat, qi de capite Consularis viri soccatus avdiebat, nisi in os Senatoris impegisset Imperator pigros suos.* ita vulgati codices. *pedésqe pigros* dictos avtumat Turnebus *adversar. l. 9. c. 30.* joculari vocabulo, qo desidiam principis segnitiémqe notaret. Verùm Tredigioni nostro *obtusum* hîc videtur Turnebi *acumen.* itaqe Pincianum præfert, qi *pictos soccos* legit; sed ut *socculos* malit. Jos. Scaliger *epigros* reposuit. cui calculum dat suum Jo. Mevrsius in *Avctario Philologico, de Gloriâ dissertationi* subjuncto: & *Animadvers. miscell. l. 4. c. 11.* ex Isidori avtoritate, qi *origin. l. 19. c. 19.* & in *Glossis*; (qæ eadem & Papias habet in *Vocabulario* suo) *Epigri, clavi, qibus lignum ligno adhæret.* eámqe vocem Avgustino inde restituendam statuit, *de Civit. Dei. l. 15. c. 27. et Lignum ligno per subscudines,* (*subscudes*, Lips.) *epigros* (*epiros*, vulg. ubi Vives, *vel mendosè legitur, vel qærendum qid sit*) *clavos & gluten bituminis non potest adhærere, ut fabricetur arca? Clavos* ergò intelligunt calceis impactos suppactósve; & Caligulæ qidem, avreos. *Epigri* avtem isti unde dicantur, docet Jac. Mavssacus in *dissertatione criticâ ad Harpacrationem notis* præfixâ. à Græcâ utiqe voce ἐπίκουροι, ablatâ diphthongo ἔπικροι, & verso κ in γ, ἔπιγροι. sic enim Hesychius. Ἐπίκουροι, βοηθοὶ, σύμμαχοι, ἐπίσκοποι· καὶ ἧλοι ξύλινοι. Qin & ἐπίουροι iidem dicti. qod & Dan. Hejnsius *lection. Theoc. c. 11.* monuit. Hesychius, ἐπίουροι, ἧλοι ξύλινοι. et mox; Ἐπίουρος--ὁ φύλαξ ἀπὸ ξυλίνου ἐπιούρου. In *Glossariis* etiam; ἐπίουρος, *compages, sudis.* Et rursus, Γόμφος, ἐπίουρος, *sudis.* Et Palladius *l. 11. c. 8. Oleastri epiurum* dixit. Neqe proinde necesse est, ut vel apud Palladium, ex Mevrsii arbitrio; pro *epiurum, epigrum* legamus; cum *epiurus* probæ notæ vox sit; & multò minùs, ut in *Glossariis,*

ἔπηχος, *subscus*; qum & literarum series refragetur, & lectio eadem constanter tot locis reperiatur; vel ut apud Isidorum, ex Mavssaci conjecturâ alterâ, pro *Epigri*, *Epicuri* sive *epiuri* reponamus. qum & istud apud Papiam pariter legatur, & Avgustini patrocinio se tueri videatur. Hæc obiter; qia non sunt qibusqe obvia. Cæterùm, ut criticis hisce missis aliorúmqe censuræ permissis, ad superiora revertamur. Perinde habet Seneca, *Soccum osculandum porrigere*; ac si *calceum* ei *cum clavis impactis in os impegisset*. Proinde calceum osculandum alicui præbere, tam præbentis fastum, qàm & ad munus id admissi contemptum insinuat. *Soccum* verò *impingere*, *soleâve cædere*, non contemptus tantùm & ludibrii, sed & contumeliæ res habebatur; nec nisi eis, qos pro abjectissimis haberi mancipiis volebant, adhiberi consveverat. Apud Comicum *Evnucho*, *act*.5.*sc*.8. ubi Thaidi se dedere statuerat Thraso, facturum qod jubeat, Herculis exemplo factum iri id prædicans, qi Omphalæ se olim in servitium dederat; subjicit ex ingenio suo Gnatho Parasitus, sed voce (ne id miles avdiat) submissâ;

Utinam tibi commitigari videam sandalio caput.

sandalium scil. avt *solea* ad manum præstò semper aderat, qo servulus neqam, ubi minùs placuerat, vapularet. Inde Turpilius *Lindiâ*, apud Nonium,

Misero mihi mitigabat sandalio caput.

Herculem avtem sub Omphales servitio agentem, Lucianus in *de historiâ conscribendâ* ita solitos docet pictores depingere. ἐν κροκωτῷ καὶ πορφυρίδι ἔρια ξαίνοντα, καὶ παιόμενον ὑπὸ τῆς Ὀμφάλης τῷ σανδαλίῳ. ídqe Æsculapium inducit idem in disceptatione qadam illi objicientem: ὅτε ἐδούλευσα, ὥσπερ σὺ, ὅτε ἔξαινον ἔρια ἐν Λυδίᾳ, πορφυρίδα ἐνδεδυκὼς, καὶ παιόμενος ὑπὸ τῆς Ὀμφάλης χρυσῷ σανδάλῳ. Persius item *satyr*.5. amore insano perdito adolescenti,

——*soleâ, puer, objurgabere rubrâ.*

i. soleâ castigaberis, ut pueri assolent. puerilis enim castigatio ista, *socco cædi*. Apud Lucianum, de Cupidine Lunæ Venus: Ἤδη δὲ καὶ πληγὰς αὐτῷ ἐνέτεινα εἰς τὰς πυγὰς τῷ σανδάλῳ. Idémqe in *Philopsevde*; σανδάλῳ γε χρυσῷ ἐς τὰς πυγὰς ὥσπερ τὰ παιδία, παίεσθαι ἄξιοι ἂν εἶεν, οἱ ἀπιστοῦντες. qod Juvenalis

Sat.6.

Sat.6. de mulieribus viros ludibrio habentibus, et contumelioſè tractantibus;

——Et ſoleâ pulſare nates.

nam, *ſolea*, σανδάλιον. Gloſſ. et, βλαυτῶν, σανδαλίῳ πλήσσειν. Heſychius. βλαύτη avtem, *crepida, ſolea*; et βλαυτίον, *crepidula*, ſive *ſandalium*; qo utebantur, qando ornatiores eſſe volebant, uti ex Platonis *Sympoſio* diſcere eſt. Qin & apud Plavtum *ſoleæ ſculponea* opponitur. in *Caſinâ*, an *Caniſâ*, *act.2.ſc.8.* qi locus huc apprimè facit. Ibi ſeni neqiſſimo & libidine ex ungviculis ipſis perpruriſcenti, cum is coqo ad epulas, qas lavtiſſimè inſtructas apparatáſqe volebat, *ſoleas* (piſces nimirum) comparandas, mandaret, aſtans ſervulus, & ambiguo ludens,

Qî, qæſo, potiùs, inqit, *qam ſculponeas,*
Qibus batuatur tibi os?——

ubi, *ſculponeas*, Fulgentius Planciades, *dici volunt*, inqit, *ceſtus plumbo ligatos.* ineptè prorſus. ſunt enim *ſculponeæ*, Catoni *de re ruſtic.c.59.* memoratæ, qæ Græcis κρουπέζια, (de qibus alibi diximus) *calcei lignei*, cujuſmodi in Galliâ tenuioris fortunæ ſortíſqe vilioris plebs induitur; ruſticis vernulíſqe familiares. Unde Triptolemus *ſculponeatus*, i.e. *ſculponeis calceatus*, dum *bigas cornutas ſeqitur*, à Varrone in *Serrano* (non *ſeſqiulyſſe*, uti memoriâ lapſus Pareus) apud Nonium, viſus fingitur. dictæ eæ non à *ſculpo* ſive *ſcolpo*, ſono fictitio qem edunt, dum per lutum craſſiuſculum incedunt ruſtici, ut Turnebus cenſet, *adverſar.l.6.c.23.* Sed à *ſculpendo*, ut rectè Henr. Stephanus; qia è ligno edolabantur. Huic enim potiùs accedo, qàm Fr. Fernandio, qi Rob. Stephanum, & Ambr. Calepinum, qos tamen cum lectionibus vitioſis tranſcribit, havd immeritò qidem caſtigat, in *didaſcaliâ* multiplic.c.28. qia *calceos* eſſe dicunt *è lanâ confectos*, ipſe *ex corio bovino duriſſimo* vult. qod cum vocabuli notatione minùs convenit. Nec ſeciùs accipere cogit qicqam, apud Nævium in *Philemporo*, à Fulgentio lavdatum, verbis illis;

Sculponeis batuenda ſunt huic latera probè.

ecqid enim obſtat, qo minùs tam latera, qàm & ora, ſculponeis, ligneæ cum eſſent, non abſqe moleſtiâ ſatis inſigni, cæderentur? Vult ergò Chalinus Plavtinus, non ſoleâ è corio con-

confectâ, ceventi silicernio os obtundi; sed, qò molestiùs ei sit, sculponeis id fieri, qæ & spurcæ ex luto cœnóqe calcato, & præterqam qod ligneæ, clavis plerumqe etiam ferreis confixæ. Sed è tricis hisce criticis, in qas denuò imprudentes delapsi sumus, ut nos extricemus denuò; qàm contumeliosum habebatur, in adultioribus paulò, liberis præsertim, *soleâ* sive *sandalio castigandi objurgandíve* ritus iste, documentum dabit insignissimum, Charitæ puellæ cujusdam pavperculæ facinus. ea à Rege suo, à qo annonam in fame petebat, sic excepta, per contumeliæ illius ferendi impotentiam, suspendio sibi spiritum interclusit. Narrat id his verbis Plutarchus in *Græcis capitibus qæst.* 12. ἐλθούσης δὲ παιδὸς ἔτι μικρᾶς, ὀρφανῆς γονέων, καὶ προσλιπαρούσης, ἐῤῥάπισεν αὐτὴν ὑποδήματι, καὶ τῷ προσώπῳ τὸ ὑπόδημα προσέῤῥιψεν. ἡ δὲ, [καίπερ forsan] πενιχρά τις οὖσα, καὶ ἔρημος, οὐκ ἀγεννής τις τὸ ἦθος, ἐκποδὼν γενομένη, καὶ λύσασα τὴν ζώνην, ἀνήρτησεν ἑαυτήν. *Cum accessisset illum puella qædam parentibus orba, suppléxqe annonam peteret, calceo eam cædebat, calceúmqe ori impegit,* sive *calceum ei in faciem projiciebat. At illa qanqam pavpercula & orba, ingenio tamen havd degener, è vestigio, ubi abscesserat, zonâ, qam gestabat, exolutâ, se suspendit.* ex qibus patet, qos socco cædebant, eisdem etiam, ubi avt vehementiùs exarserant, avt contumeliosiùs etiam adhuc tractare volebant, in os insuper eundem projicere solitos. Hæc itaqe ex horum sententiâ Hymnodi mens fuerit: Idumæos contumeliosè ac probrosè habiturum, qasi *calceum* sive *soccum* eis in os, vel *in caput* etiam *impingendo.*

At Mart. Bucerus, ut ad eundem cum prioribus ritum morémqe pertineat, sic παραφράζει; *Moab subjecta est mihi, ut lebes in qo lavem pedes: Ædom erit, ut locus in qem abjiciam calceamentum meum.* atqe inde colligit per *lotionis lebetem pelluvium* designari, qia calceamenti statim meminit. Havd ineptè; meo qidem judicio. Calceos siqidem, vel pulvere conspersos, vel luto contaminatos, & veteres qàm maximè jam attritos & deformatos, in locum sordidissimum qemvis temerè abjicimus. Lucianus *de mercede conductis*: Τὰ καινὰ τῶν ὑποδημάτων ἐν τιμῇ τινι καὶ ἐπιμελείᾳ ἐστίν· ἐπειδὰν δὲ πατηθῇ πολλάκις, καὶ ὑπὸ τοῦ πηλοῦ ἀναπλασθῇ, ὑπὸ τῇ κλίνῃ ῥίπτεται. *Calcei, etiamsi novi dum sunt, in æstimatione curáqe sint aliqâ;*

qâ; at ubi sæpiùs calcati lutóqe deformati fuerint, sub lectum alicubi projiciuntur. Nec aliorsum abit vir eruditissimus Arnoldus Bootius, qi sententiam suam, de hoc loco per epistolam sciscitanti, in hæc verba respondit: *Moabitas cum pollubro (cujus freqentissimus ac qotidianus in illis regionibus usus, uti ex Scripturâ sacrâ constat) in contemptum à Davide comparari existimo; qasi diceret; Non pluris eos æstimo, nec majoris eos pretii duco, cum reliqis subditis meis, qi Israelitici sangvinis sunt, collatos, qàm in domo opulentâ æstimari solet podoniptron, qod & è vili materiâ, atqe vili usui destinatum, unum est ex contemptissimis in totâ supellectile, præsertim respectu avreorum argenteorúmqe atqe aliorum preciosorum vasorum. et qia pedes loturi homines, calceos cœno avt pulvere infectos non in medio pavimento destituere, sed in obscuriorem aliqem ac sordidiorem angulum conjicere solent, ideo proximo loco (cum prior comparatio hanc alteram videretur trahere, ejúsqe mentionem suggerere) Edomitas itidem sibi spretos, cum loco ejusmodi vili comparavit; sicuti contra* Esaj. c.22.v.23. *Vir honoratus atqe amplæ dignitatis, paxillo fixo in loco selectiore, atqe è qo preciosa qæqe suspenduntur confertur.* Hæc ille; qæ cum hemistichio priore aptissimè conveniunt.

Subjiciam tamen & Viri Cl. D. Hugonis Grotii sententiam. Is in *Annotationibus suis in libros Evangelii* eruditione genus omne refertissimis, *ad Matth.c.3.v.11. David*, inqit, *Idumæo ait se objecturum soleas, nimirum ut exutas auferat. hoc est enim qod βαστάσαι τὸ ὑπόδημα, Matthæus dixit. qod idem ministerium denotat τὸ λῦσαι τὸ ὑπόδημα,* Act.c.13.v.25. *sive τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων.* Marc.c.1.v.7. Luc.c.3.16. *& Joan.*c.1.v.27. *ministerium scil. servis vilissimis mandari solitum. qo spectant illa in Comœdiis, Date jam soleas. & apud Æschylum Agamemnone;*

——— ὑπαί τις ἀρβύλας
Λύοι τάχος, πρόδουλον ἔμβασιν ποδός.
Soleas age, aliqis ocyùs hos solvat mihi,
Qeis itinerantis induebantur pedes.

Accubituri utiqe soleas ponebant: ne strata eis, pulverulentæ avt lutulentæ cum forent, inqinarentur. Plato in *Sym-*

pos. Ὑπολύετε, παῖδες, Ἀλκιβιάδην, ἵνα κατακέῃ. *Calceos, pueri, Alcibiadæ solvite, ut accumbat.* Plavtus *Trucul.*2.4.

Jam rediit animus : deme soleas. cedo bibam.

Et *sc.*5 *Face ut accumbam. accede.*——

Soleas mihi duce.—alii, *deme.*

Martial.*l.*3. *epigr.*50. *Deposui soleas.*——

cœnaturus scil. Rursus, surgere volentes poscebant. In Aristophanis *Vespis*, ad forum à cœnâ properans senex,

Εὐθὺς δ᾽ ἀπὸ δόρπου, κέκραγεν ἐμβάδας.

Cœnatus altâ voce poscit baxeas.

In Plavti *Mostell.*2.1. adolescens inter potandum, nunciato pro foribus adesse sodalis sui patrem,

Cedò soleas mihi, ut arma capiam.——

Apud eundem *Trucul.*2.4. Dinarchus;

——*cedè soleas mihi : Properate ; auferte mensam.*

Flaccus *serm.l.*2.*sat.*8. *Et soleas poscit.*——

De Manlio Prætore, (inqit Petrus Ciaconius *libello de Triclinio*) *Seneca controv.*25. *Prætor ad occidendum hominem soleas proposcit*--Atqui *Flaminius*, an *Flamininus*, is de qo ibi agitur, non *Manlius*, fuit. Videantur Livius *l.*39. Cicer. *de senect.* Val.Max.*l.*2.*c.*9. Plut. *in Caton.* & *in Qinctio.* Plinius *l.*9. *epist.*17. *Qam multi, qum lector, avt lyristes, avt comœdus inductus est, calceos poscunt ? calceos*, dixit, qod *soleas* illi. Ad hoc igitur ministerium *soleas*, sive *calceos*, conqirendi, sistendi, induendi, exuendi, portandi, asservandi servorum famulorúmqe operâ abutebantur. unde & *Pueri sandaliogeruli*, (ut Dovza legi postulat:) Plavto *Avlul.*3.5. & *Ancillæ sandaliogerulæ*, eidem *Trinum.* 2.1. qi & qæ munere illo apud heros herásqe defungebantur. Commodúmqe observat Vir Cl. ad Marci c.1.v.7. verbis illis, κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων, *describi gestum famuli calceum domino exuentis.* κύψας, *cernuus.* Lucilius *sat.l.*3.

Cernuus extemplò plantas convestit honestas ;

Et pedibus lævâ Sycionia demit honesta.

Cernuus pro inclinato. Nonius. h.e. ἀντὶ τοῦ κύψας. rectè. frustra sunt enim Festus, qi *Cernuum, calceamenti genus* ; et Isidorus, qi *Orig.l.*19.*c.*34. *soccum sine solo* ; esse hinc avtumarunt. Tibull.*l.*1.*eleg.*6.

Pavper erit præstò tibi semper, pavper adibit
Primus, & in tenero fixus erit latere.
Pavper in angusto fidus comes agmine turbæ,
Subjiciétqe manus, efficiétqe viam.
Pavper ad occultos furtim deducet amicos;
Vinctáqe de niveo detrahet ipse pede.

h.e. omni ratione, ad infima usqe qævis obseqia se demittens, non expectatâ famulorum servulorúmqe, qi hæc exeqi solebunt, ope operâve, ipse tibi famulari non dedignabitur. Terent. *se puniente*, 1.1.

Adcurrunt servi; soccos detrahunt.

Martialis *l.* 14. *ep.* 65.

Defuerit si fortè puer, soleásqe libebit
Sumere, pro puero proderis ipse tibi.

Idem *in Luscum furem* ludens, *l.* 8. *ep.* 59.

Si nihil invasit, puerum tunc arte dolosâ
Circuit, & soleas surripit ipse suas.

Nec *in Cottam* festivè minùs, *l.* 12. *ep.* 89.

Bis Cotta soleas perdidisse se qestus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam;
Ne facere posset tale sæpius damnum,
Excalceatus ire cepit ad cœnam.

Ita servulos jugiter præstò habebant, qi convivium inituris soleas demerent, accumbentibus custodirent, desurgentibus rursus exhiberent induerén tqe, taliúmqe operâ qotidianâ utebantur ditiores & delicatiores qiqe, qoties calceos avt indui avt exui oportebat. Inde Gorgus Cleomenis filiæ, simplicitatem tam patriam, qam puellarem redolens, de hospite peregrino dictum, qem à famulo calceari conspicabatur, Πάτερ, ὁ ξένος χεῖρας οὐκ ἔχει, *Pater, hospes noster manibus destituitur.* nam venustatem dicti corrumpunt, minuunt saltem, qi qærendo enunciatum volunt. Inde & Diogenis scomma; satis aculeorum, in adolescentem, apud qem servulus idem ministerium obibat, οὔπω μακάριος εἶ, ἂν μή σε καὶ ἀπομύξῃ. τοῦτο δ' ἔσται πηρωθέντι σοι τὰς χεῖρας. *Nondum sat beatus es, nisi & abstergat iste*, vel *emungat te: qod futurum est, ubi mancus factus fueris.* Ad hujusmodi ergò operas, prout Joannes Baptista Christo Domino exhibendas havd satis dignum se

censebat, cum tamen obseqii infimi esse videretur, eousqe se demittere; ita ad easdem usui sibi futuros, ubi sub jugum miserit, Idumæos, interminari verbis illis Regem Lyrodum, Vir doctissimus opinatur. Nec abscedit Jajrus, qi in Hymn. 108. *Ministerium*, inqit, *servile designat, qo Reges Idumæos defungi apud se velit, ut calcei sui corrigiam solvant calceósqe sibi detrahant.* Hoc avtem inter servilia viliáqe ministeria, qibus ingenuos admoveri nefas ducebant, apud gentem Judæam habitum, patet ex *Explicatione Præcepti negantis* 176.

Mihi verò etiam ulterius abjectiúsqe qiddam eâ formulâ insinuatum videtur. *In magnâ familiâ*, inqit Cicero *Paradoxo* 5. *sunt servi alii lavtiores, sed tamen servi, ut atrienses. sunt inferiore loco, ut mediastini.* Et mox; *In familiâ, qi tractant ista*, (supellectilem utiqe familiarem) *qi tergunt, qi ungunt*, qi *verrunt, qi spargunt, non honestissimum locum servitutis tenent.* Calceos certè, inqam ego, qi tractant tergéntqe, etiam illiberalissimum. Siqidem in nobilium atqe honoratiorum pavlò familiis, honestiore loco habentur, qibus dominorum calceandi excalceandíqe officium demandatur; utpote qeis dominos tam prope adeundi copia sit assiduis concessa. qin & L. Vitellium refert Svetonius in *Vitell.c.2. pro Maximo honore* à Clavdii Messalina *petiisse, ut pedes sibi excalceandos præberet.* Verùm infimæ prorsus sortis erant, qi ab illis acceptos sive pulvere conspersos, sive luto conspurcatos, emundabant, atqe extergebant. Itaqe senex φιληλιαστὴς apud Aristophanem Vespis, ex judiciis habitis qantum boni sibi obveniat recensendo, inter reliqa denarrat, Theorum existimationis havd exiguæ hominem, qò gratiam ipsius demereatur, promptum esse, τὸν σπόγγον ἔχοντα ἐκ τῆς λεκάνης τὰ ἐμβάδια περικωνεῖν, hoc est, ut Schol. ἀποψᾶν καὶ ἀλείφειν, *baxeas* sive *calceos sibi spongiâ sumptâ*, qâ id fieri solitum, *detergere, atqe è pelvi inungere.* illud vult, ad sordidissima qæqe obeunda paratum se demittere. Ad hoc igitur cæterorum omnium vilissimum planè abjectissimúmqe ministerium Idumæorum operâ ait abusurum se; ut eis qasi pro *peniculo* habeat, *qo calcei sui extergeantur*, pro eis saltem, ad qos in familiâ operis id, cum honestior pavlò qisqe refugiat, ex usu communi rejici solens siet. Ita scitè admodum cum an-

tegressis cohærent ista : Moabum utiqe pro pollubro pelluviove habitum iri, in qo pedes suos proluat ; Edomum verò à peniculo futurum sibi ; utpote cui calceos extergendos, sit projecturus ; ut pedum ille, calceorum iste sordes excepturus sit. qod abjectius est multo, qàm si illum ποδονίπτρυ, in qod pedes intingeret, hunc ποδοψήστρυ, qo ablutos eosdem abstergeret & exiccaret, loco habiturum se dixisset. Ποδόψηστρα κυρίως, τὰ πέπλα δι' ὧν τοὺς πόδας ἐκμάσσουσιν, οἱ τούτους ἐκπλύνοντες συνεχῶς. Schol. *ad Æschyl. Agamemn.* qod eò magis obiter moneo ; qia vocabulum id cum Polluci ipsi, tum & Lexicographis Glossarúmqe compilatoribus havd animadversum. cum apud Tragicum tamen illum reperiatur, sed alio sensu usurpatum. Vilioris avtem est ministerii calceis soleísqe, qibus pulvis cœnúmqe à pedibus arceretur, qàm pedibus ipsis, qibus inserviunt illa, emundandis admoveri.

Cap. XX.

Verba Pavli ad Timoth. ep. 1. c. 3. v. 15. discussa. Rhemenses eis qàm insigniter abutantur. Ecclesiæ credendum, *non in Ecclesiam, Avgustinus.* Symbolum Constantinopolitanum *sub* Niceni *nomine in ritualibus editum.* Πιστεύειν τι, & εἴς τι, *qandoqe pro eodem usurpata. distingvi tamen strictiùs & accuratiùs loqentibus.* περί τινος, καὶ εἴς τινα πιστεύειν, *qî distent.* πιστεύειν εἰς, *Deo soli attribui.* Credere in Deum, *plus qàm* Deo credere, *Avgustino & aliis.* Credere in matrem Christi, *à Pontificiis etiam absurdum existimatum. In Symbolo recitando, ubi ad Ecclesiam ventum,* in *particulam omissam, ab antiqis, à Patribus Tridentinis. in Catechismo,* Sanctam, *non* in Sanctã Ecclesiam catholicam credendum. Ephesinam, *non* Romanam ecclesiam *fuisse, de qâ Pavlus ad Timotheum.* Ἑδραίωμα καὶ στῦλος τῆς ἀληθείας, *de qonam enuncientur. Qi de Christo sumpserint rejecti. De Timotheo dictum, qi censuerint. Ecclesia domicilium. in eâ* στῦλοι *Apostoli, fideles qiqe.* Senati columen. *Ellipsis notæ similitudinis* ; participii *itidem* verbi substantivi, *scriptoribus tam sacris, qàm & aliis familiaris.* ὡς *Piscatori frustra intersi-*

 tum

tum 1 Cor.10.6,11. Utrumvis admittere verba Petri ep.1. c.2.v.4. Familiæ columna, proles mascula. Æschylus interpunctione vitiosâ liberatus. Eadem ferè Sophocli à Clemente tributa, aliter qàm Sylburgio visum, restituta. Filia unica domus paternæ fulcrum. Ἑλλάδος ἔρεισμα, Athenæ; Asiæ Troja, Trojæ Hector. Sexus etiam seqior familiæ fulcrum. Tam mater qàm & pater, domum firmare, fulcire dicitur; & familiæ firmamentum, uxor. De Maccabæorum matre Josephi dictum. Servi fidi, domus columen, columnæ, columellæ dicti. Terentii scholiastes à mendis compluribus repurgatur. Servi majores; &, Major domus, qi. Tubero historicus Ciceroni coævus. Regnorum, civitatum, rerum pub. columnæ & columina, reges, principes, proceres, magistratus, judices. Hymnus 75.3. explicatus. Symmachus restitutus. Ambrosius suppletus. Augustino columnæ Apostoli, in qos tamen credendum negat. Ἑδραίωμα qid. Apostoli verbiqe administri priscis στηρίγματα, στῦλοι, columnæ, columina, creberrimè dicti. Photii codices emendati. Hesychii elogia Andreæ & Jacobo tributa, qem utrumqe Petro etiam prætulerit. Svidas aliter, qàm Stephano avt Porto visum, restitutus. De Musonio verba ipsa Apostoli Basilio usurpata. E priscis etiam de Timotheo intellexisse nec unum aliqem, nec incelebres etiam. Nysseni verba perpensa. de lectione duplici conjectura. Plato philosophiæ columen; Chrysippus porticus columna. Apostoli verba de fidei pietatisqe mysterio, qi dicta velint. Lanceloti hac in parte argutia. Vhitakeri distinctio columnæ & firmamenti à fundamento. Fundamentum Christus. Veritas absqe astipulatore ullo per se consistit. Locus Ephes.2.20. perpensus. Prophetæ eo loci qi. Christus Apostolorum & Prophetarum fundamentum, lapis etiam angularis, qâ ratione dictus. imago eadem res disparatas adumbrans; & res eadem imaginibus diversis adumbrata. ex instituto præsenti imagines explicandæ. Fundamentum doctrina Apostolica & Prophetica; cujus lapis angularis Christus. Illyricus à Piscatoris reprehensione vindicatus. Nubis columnam an alluserit Apostolus. Theophylactus emendatus: qi cum Scholiaste Chrysostomum havd rite cepisse videtur. Distinctio novitia Hejnsio

ſio inducta, cui conveniat Chryſoſtomi explicatio, aliis cenſenda relinqitur. Junii ab uſu forenſi edicta ac programmata columnis affixa proponendi explicatio propoſita, exemplíſqe variis illuſtrata; ſed rejecta. ςῆλαι, *non* ςύλοι pilæ *ſive* columnæ *ejuſmodi dictæ.* ςῆλαι ἔμπνοοι, *martyres. Cameronis rationibus de myſterio fidei intelligendum ſtatuentis, obviam itum.*

URgent plurimùm Pontificii, ad Eccleſiæ ſuæ avtoritatem, & in fidei dogmatibus proponendis ab omni prorſus errore immunitatem, confirmandam, Apoſtoli verba illa ad Timotheum epiſt. 1. c. 3. v. 15. Ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναςρέφεσθαι, ἥτις ἐςὶν Ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, ςύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. qæ vulgata verſio ſic reddidit: *Ut ſcias, qomodo oporteat te in domo Dei converſari, qæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.* Rhemenſes verò noſtri eouſqe ſunt progreſſi, ut hinc ſtatuant, non *eccleſiæ* tantùm *in omnibus*, ſed *in eccleſiam* qoqe eſſe *credendum. ideò concilii Niceni Patres dixiſſe*, Πιςεύω εἰς τὴν ἐκκλησίαν. hoc eſt, ut iſti interpretantur, *Credo fidóqe Eccleſiæ in omnibus.*

Qibus opponere licuerit, 1. Avguſtinum, licet de Eccleſiâ verba iſta interpretetur, *in Pſal.* 47. tamen ex hoc ipſo Apoſtoli loco è contrario concludere, *credendum Eccleſiæ, non in Eccleſiam.* In *expoſitione Symboli*, qæ habetur inter *Conciones ſolennes*, ſive, ut loquntur, *de Tempore, Serm.* 131. *ad competentes conc.* 2. *Sciendum eſt*, inqit, *qod Eccleſiæ credere; non tamen in Eccleſiam credere debeamus: qia Eccleſia, non Deus, ſed domus Dei eſt.* Idémqe *ad Neophytos homil.* 3. *Non qomodò in Deum credimus; ſic in Eccleſiam ſanctam Catholicam, qæ propterea ſancta & Catholica eſt, qia certè credit in Deum. Non ergò diximus, ut in Eccleſiam, qaſi in Deum crederetis; ſed ut in Eccleſiâ ſanctâ converſantes, in Deum crederetis.*

2. In *Concilii Niceni Symbolo* iſta nevtiqam comparere. Nec diffiteor tamen, εἰς Ἐκκλησίαν, in *Concilii Conſtantinopolitani Symbolo* reperiri: qod ex Agendis Vulgatis, tam illorum, qàm & noſtris, errore non nuper nato, & jam ubiqe ferè recepto, ſub *Symboli Niceni* nomine paſſim inter ſacra

per-

peragenda publicè ſolet recitari. ſed & apud Græcos ſcriptores qoſdam, Epiphanium nominatim in *Ancorato*. §. 121. formulam eandem deprehendi. qam & Hieronymus in *diſceptatione cum Luciferianis* pariter expreſſit. Cæterùm obſervavit rectè (nec primus tamen, qod ipſe gloriatur, ſed ante ipſum Petrus Martyr, in *ad Cor.ep.*1.*c.*10.*v.*2. et Bartholomæus Traheron. popularis noſter, *in Joannis Evang.c.*1.*v.*12.) V.Cl. Jo. Druſius *obſervat. l.*3.*c.*1. et *Miſcell. l.*1.*c.*21. πιϛεύειν τι, καὶ εἴς τι, τινὶ καὶ εἴς τινα, pro eodem Græcis, prout & Hebræis qæ ſunt iſtis analoga, havd raro uſurpari. Ita avtem uſurpaſſe Epiphanium, oſtendunt, qæ eâdem planè formulâ ſubjungit ſtatim, καὶ εἰς ἓν βάπτισμα, καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ κρίσιν δικαίαν ψυχῶν καὶ σωμάτων, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. h.e. *Credimus in unum baptiſma, in reſurrectionem mortuorum, in regnum cœlorum, in vitam æternam.* pro eo qod *Symbolum Conſtantinopol.* habet; Ὁμολογοῦμεν ἓν βάπτισμα· προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν μέλλοντος αἰῶνος. *Confitemur unum baptiſma; expectamus reſurrectionem mortuorum, & vitam futuri ſeculi.* h.e. iſta ita credimus, ut futura ſperemus, nóſqe ipſos rerum iſtarum eſſe, vel fore ſaltem participes. qin & in ſeqentibus Epiphanius idem, de eo qod priùs dixerat, πιστεύομεν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, *credimus in reſurrectionem mortuorum*, anathemati ſubjiciens adverſum ſtatuentes, iſtúdve non agnoſcentes, ἀναθεματίζομεν, inqit, τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἀνάστασιν νεκρῶν, *damnamus illos, qi reſurrectionem mortuorum non confitentur.* Nec ſecus Cyrillus Hieroſolymitanus *catech.*18. τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης πίστεως ἀκολούθως περιεχούσης τὸ, εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. *Cum fides propoſita*, ſive *profeſſa, contineat iſtud; In unum baptiſma pœnitentiæ ad remiſſionem peccatorum, & in unam catholicam Eccleſiam, & in carnis reſurrectionem, & in vitam æternam.* Ita & Petrus Ravennas, qi & *Chryſologus* dictus, *ſerm.*62. *Qi eccleſiam fatetur,* (ὁμολογεῖ) *in Eccleſiam,* (εἰς Ἐκκλησίαν) *ſe confeſſus eſt crediſſe.* Sic ergò qandoqe & Latini. Irenæi interpres l.5.c.12. *Qotqot timent Deum, credunt in adventum ejus.* Cyprianus *ad Demetr. In æternam pœnam ſerò credent, qi in vitam æternam credere noluerunt.*

(qan-

qanqam hic, fateor, ſenſus alius eſſe poteſt, ut *in pœnam æternam*, & *in vitam æternam*, finem effectúmve, non objectum deſignet. Hieronymus *in Epheſ.4. Non ita credens in reſurrectionem*, (alii, *reſurrectione*) *mortuorum*, ut *Scripturæ docent*. Ambroſius *epiſt.* 82. *Credere in reſurrectionem Chriſti.*

Hæc, inqam, illi, ubi laxiùs minúſqe ſignatè loquntur. At ubi notiones à ſe invicem diſcretas formulis iſtis, ne cui, perperam ſumendo, fravdi ſint, diſtinctiùs eloqnuntur, negant diſertè, *in homines*, avt *in Eccleſiam credi*, avt in rem ullam, præter Deum. Origenes *in Joan.tom.*32. *ad cap.*13. *v.*20. *Atqe hoc qidem loco*, Qi recipit, *inqit*, ſiqem miſero, me recipit. *at verò non dictum eſt*, Qi credit in vos, credit in me. *ut enim recipiamus ſuos ipſius Apoſtolos, vult qidem ille; non tamen ut in illos credamus.* Ita Gregorius Staſimorum, qem Nazianzenum nuncupant, Epiſcopus, *Oratione*, qæ eſt de *Spiritu Sancto*, 37. Εἰ μὲν κλίσμα, πῶς εἰς αὐτὸ πιστεύομεν; οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι πιστεύειν εἴς τι, καὶ περὶ αὐτοῦ πιστεύειν. τὸ μὲν γάρ ἐστι θεότητος, τὸ δὲ παντὸς πράγματος. *Si creatura eſt, qomodo credimus in ipſum? neqe enim idem eſt credere in aliqid, & credere de ipſo. Illud enim deitatis eſt, hoc rei cujuſlibet.* Athanaſius *contra Arianos orat.*3. Διὰ τί ἡ πίστις καθ' ὑμᾶς εἰς κλισὴν καὶ εἰς κλίσμα παραδίδοται; *Cur ſecundum vos fides in creatorem, & in creaturam traditur?* Cyrillus item Alexandrin. *de Trinit.dial.*4. Ἆρ' οὐκ εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἡ πίστις; οἱ δὲ δὴ τὴν πίστιν ἀκλινῆ καὶ ἀνυπαίτιον διασώσαντες περιτεθυμημένοι, πιστεύσειαν ἂν εἴς γε θεὸν ὁμοῦ καὶ κτίσιν; Ἄραρεν οὖν, ὅτι καὶ εἰς υἱὸν ἡ πίστις, ὡς εἰς θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινόν. *Nonne in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum eſt fides? Qi avtem fidem immobilem & inculpatam ſervarunt, crediderúntne in Deum ſimul & Creaturam? Congruit itaqe, qòd & in Filium ſit fides, tanqam in Deum viventem & verum.* Joan.c.14.v.1. Idémqe *ad Reginas; de rectâ fide l.*1. ex Joan.c.1.v.12. Ὅτε τοίνυν εἰς αὐτὸν ἡ πίστις, πῶς οὐ θεὸς ὁ Χριστός; *Qum in ipſum ſit fides, qomodo non Deus Chriſtus?* Et ex Joan.c.2.v.11. Γεγονότος ἄρα τοῦ σημείου καὶ φανερώσαντος τοῦ Χριστοῦ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς εἰς τίνα πεπιστεύκασιν οἱ μαθηταί; ἄρα εἰς ἄνθρωπον ἅγιον ἁπλῶς; καί τοι πρὸ τοῦ σημείου ἠκολούθησαν αὐτῷ τεθαυμακότες ὡς ἅγιον. ἀλλὰ τεθέανται διὰ τοῦ σημείου τὸν

ὑπὲρ ἄνθρωπον δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα· οὐκοῦν πεπιστεύκασιν ὡς εἰς θεόν. ἰστέον δὲ ὅτι πολλοὶ τῶν ἁγίων πολλὰ πεποιήκασι καὶ παράδοξα· καὶ ἐθαυμάσθησαν μέν· ἐπίστευσε δὲ εἰς αὐτοὺς οὐδείς. *Vbi Christus signum fecerat, & manifestaverat gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli; tanqam in qemnam crediderunt? num in hominem sanctum simpliciter? at enim & ante signum illud exhibitum secuti sunt eum, ut sanctum hominem suspicientes. cæterum ex signo illo animadverterunt virtutem & potestatem habere eum humanâ majorem. Proinde crediderunt in eum tanqam in Deum. Sciendum autem qòd sanctorum multi, multa & admirabilia fecerunt; & admirationi qidem habiti sunt; verùm nullus in eos credidit.* Deniqe (cætera ut mittam) ex Joan.c.6.v.29. Εἰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ἐπιτελοῦμεν, πιστεύοντες εἰς Χριστὸν, πῶς οὐκ ἂν εἴη θεὸς ἀληθινός; *Si qod Deus probat facimus, ubi credimus in Christum, qomodo non verus Deus est Christus?* Augustinus præter superiùs allata, *in Psalm.77. Credere in Deum plus est qàm credere Deo. nam & homini cuilibet plerumqe credendum est, qamvis in eum non sit credendum.* Idémqe *in Joan.tract.29. Hoc est opus Dei, ut credatis in eum qem ille misit. Vt credatis in eum; non, ut credatis ei. Sed si creditis in eum, creditis ei. non autem continuò, qi credit ei, credit in eum. nam & Dæmones credebant ei, sed non credebant in eum. rursus etiam de Apostolis ipsis dicere possumus; credimus Paulo, sed non credimus in Paulum: credimus Petro, sed non credimus in Petrum.* Qod idem & ex eodem laudant, Beda & Petrus Lomb. *in Rom.c.4.v.5. Anselmus* Laudun. in *Gloss.ibid.* & Alex. Alensis *Sum.part.3.qæst. 74 membr.5. art.1.* Qin & Gualterus Mapes nostras in *Nugis Curial. dist.1.cap.31.* cum in Concilio sub Alexandro Pp.4. à Pontifice jussus adversus Valdesios qosdam, hæreseos suspectos experiri, *Primo*, inqit, *proposui levissima, qæ nemini licet ignorare: Creditis in Deum Patrem? responderunt, credimus. Et in Filium? responderunt, credimus. Et in Spiritum Sanctum? responderunt, credimus. iteravi, In matrem Christi? & illi item, credimus. Et ab omnibus multiplici sunt clamore derisi.* Adeò absurdum à doctis qibusqe tunc temporis ducebatur, ut in ipsam Dei Matrem credere qisqam diceretur. imò in eam non credendum inter ea habebatur,

tur,

tur, qæ nemini cuiqam ignorare liceret.

Verùm ad *Symbolum* ipsum redeamus. Avgustino itaqe ὁμόψηφος hac in parte Ruffinus, in *expositione symboli*, Apostolici qod dicitur, (qæ & inter Cypriani opera in editionibus pavlò vetustioribus habetur) *Vbi non de divinitate, sed de creaturis ac mysteriis sermo est*, in *præpositio non additur, ut dicatur in Ecclesiâ, sed Ecclesiam credendam esse : & remissionem peccatorum credant esse ; non in remissione ; & resurrectionem carnis, non in resurrectione*. Petrus item Raven. *serm*.60. *Credimus in Spiritum Sanctum. Credimus sanctam Ecclesiam : Credimus remissionem peccatorum : Credimus carnis resurrectionem : Credimus vitam æternam*. Et *serm*.61. *Credo in Spiritum Sanctum : Credo sanctam Ecclesiam : Credo remiss. peccat. carn. resurr.* Qin & *Tridentinum* Conciliabulum, *symbolum Constantinopolitanum* illud recitando, *Sess. sub Pavlo* 3. præpositionem hanc in Articulo de Ecclesiâ omisit : et in *Catechismo ad Parochos* ex ejusdem Conventiculi *Decreto*, *Pii* 5. *jussu*, edito, disertis verbis ; *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam* : tum in explicatione Articuli : *Vnam igitur Ecclesiam sanctam & Catholicam esse, necessariò credendum est. Tres enim Trinitatis personas, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum ita credimus, ut in eis fidem nostram collocemus. nunc avtem mutatâ dicendi formâ*, (an non Lutheranum avt Calvinistam aliqem avdire te avtumas?) *Sanctam, & non, in Sanctam Ecclesiam credere profitemur ; ut hâc etiam diversâ loqendi ratione, Deus omnium effector à creatis rebus distingvatur*. Hæc eô loci Pius Papa, pius magis Rhemensibus nostris ; qocum istic ut conveniat illis, videant ipsi.

Qibus & hoc poterat opponi ; Ecclesiam, in qâ eo tempore, qo Apostolus ista protulit & præscripsit, Timotheus versabatur ; non *Romanam*, sed *Ephesinam* fuisse ; cui Romanenses nostri immunitatem & avtoritatem illam, qam ex Apostoli verbis conantur elicere, neqaqam sunt concessuri. Proinde in rem suam trahere frustra conniti ntur. Ut nec opus sit insuper illud eisdem regerere, qod in *ad Rom.c.*10. *v*.14. agnoscunt ipsi, *Patres antiqos in Symbolo* (isto scil. de qo diximus) *indifferenter legisse*, Credo in Ecclesiam Catho-

ſicam ; *&*, Credo Eccleſiam Catholicam. Ut utrumqe hoc, Rhemenſibus ipſis inficias ire non avſis, antiqi illi (ſed ubi laxiùs loqebantur) pro eodem habuerint.

Cæterùm de loci ipſius Apoſtolici ſenſu ambigitur. nec inter Interpretes conſtat ſatis ; verba illa, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, qonam referantur.

Mitto, qi de *Chriſto* dictum intelligunt, antiqos qoſdam ; in qibus eſt Procopius, & qorum is ſcripta compilavit. cujus hæc ſunt verba ex *commentariis in Exod. Interdiu in columnâ nubis oſtendebat ipſis viam, noctu in columnâ ignis. utraqe columnæ repræſentabant Chriſtum. Eſt enim hic columna & ſtabilimentum veritatis, ſuſtinens nos ſupra terram.* Hos, inqam, mitto, qia nullâ ratione contextus Apoſtolici ſeries ſenſum hunc admittere videtur.

Non deſunt ergò, qi ad *Timotheum* ipſum verba hæc ſentiant referenda : qod & Eraſmus in *Annotationibus* in hunc locum jam olim monuit. Ita vir acutiſſimus Gvilhelmus Chillinſvorthus noſter, in tractatu *de tutâ & ſalutari Proteſtantium Religione*, adverſus Pontificium qendam, *part.* 1. *cap.*3.§.76. *Eccleſiam*, inqit, *domicilio confert Apoſtolus ; Timotheum columnæ in hoc collocatæ.* Interpretationem hanc deſtinis hiſce ſuffulcit. 1. Cum *eccleſiam domum* antè nuncupaſſet ; havd ſatis congruum videri, ut eandem confeſtim *columnam* diceret. 2. Apoſtolum eundem, aliis *Eccleſiæ proceribus*, ſive membris præcipuis, *columnæ* nomen alibi tribuiſſe. Certè ad Galatas c.2. v.9. οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι), de Petro, Joanne, Jacobo dixit, h.e. *qi columnæ eſſe videbantur*, vel *erant* etiam. de qâ phraſi alibi diximus. Ita Græcus Scholiaſtes : Οἱ ὄντες στύλοι τῆς πίστεως, καὶ πᾶσι δοκοῦντες. *qi fidei columnæ & erant, & qibúſqe videbantur.* qo modo Plavt. *Epidic.*2.2.

—— *Senati qi columen cluent.*

Cui adjici poteſt, qod & per Joannem Chriſtus, unicuiqe pollicetur, qi fidelis perſtiterit, facturum hunc ſe στύλον ἐν τῷ ναῷ, *columnam in templo Dei.* Apoc.c.3.v.12. 3. *Ellipſin* ὡς *particulæ familiarem eſſe.* Eſtqe reverâ. qod patet ex Geneſ. c.49.v.9. *Judas catulus leonis.* i.e. catuli leonis inſtar. Et de Dane pariter. Devt.c.33.v.22. Hymn.11.v.1. *vola paſſer*,

passer, sive *avicula.* h.e. sicut passer. Esajæ c. 21. v.8. *Clamavit leo.* i. *ut leo*, Hieron. Hosh.c.14.v.8. *Ego abies virens*, i.e. abieti virenti similis sum. Sic & exteri. Flaccus in Arte,

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus
Interpres.——i.e. tanqam fidus interpres. Et Persius *Sat.*5.

——*Soleâ, puer, objurgabere rubrâ.*

i.e. tanqam puer, soleâ verberabere, cædêre. Poetarum princeps de Hectore *Iliad.ω. v.*258.

—— ὃς θεὸς ἔσκε μετ' ἀνδράσιν.——
—— *qi homines Deus inter erat.*

i. tanqam Deus. ita enim Eustathius, δεῖ κἀνταῦθα προσυπακούειν συνήθως τὸ ὡς, ἵνα λέγῃ, ὡς θεὸς ἦν. qod & ex proximè adjectis illis confirmat,

——οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.
——*similisqe*
Cœlesti fuit, havd mortali semine creto.

Longus *Pastoral.l.*1. Τότε δὲ, κύνες, φασὶν, ἐκ δεσμῶν λυθέντες, ἐσκείρτων, ἐσύριττον, ᾖδον, συνεπάλαιον, κύνες. i.e. ὥσπερ κύνες. *Tunc verò*, velut *canes, qod aiunt, vinculis exoluti, exultim ludebant, fistulas inflabant, cantillabant, lucta concertabant.* Et apud eundem *l.*3. Lamon Daphnidi Chloen post tempus perbreve nuptum iri datum pollicitus; Νῦν δὲ, inqit, φιλείτωσαν ἀλλήλους ἀδελφοί. h.e. ὡς ἀδελφοί. *Interim sicut frater & soror invicem se diligant.* Josephus deniqe *Antiqit.l.*12.*c.*7. Ἠφανίζετο δὲ εἴπου βίβλος εὑρεθείη ἱερὰ καὶ νόμος· καὶ παρ' οἷς εὑρεθεῖοι, καὶ οὗτοι κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο. *Abolebatur, sicubi repertum foret, lex avt volumen sacrum aliqod. Sed & ipsi, apud qos reperiebatur, mali* (i.e. tanqam mali) *malè peribant.* neqe enim *malos* dicere, avt haberi, voluit eos, qicunqe legis divinæ codices apud se habebant.

Qanqam poterit & alia ellipsis, nec minùs familiaris ea, dari; ut dicatur, non ὡς στύλος, sed στύλος ὤν. *Participii* enim *verbi substantivi*, qod dicitur, *defectus* havd est infreqens. Matth.c.6.v.9. ὁ ἐν οὐρανοῖς. ὢν scil. *qi in cœlis es.* Petrus ep.1.c.3.v.21. Ὃ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα. pro eo qod est, ᾧ ἀντίτυπον ὄν, *cui correspondens* sive *analogus typus* exi-

existens baptisma. Pavlus ad Rom.c.1.v.30. Ψιθυριστὰς, καταλάλους, &c. ὄντας, scil. *susurrones, detractores, &c. existentes.* et ad Corinth.ep.1.c.10.v.11. Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· τύποι ὄντες, vel ὄντα, *ista omnia, exempla existentia, contingebant illis.* ita enim malim, qam cum Piscatore, ὡς τύποι. qod & ille frustra interserit. v. 6. ubi Apostolus disertè, τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν· τύποι ἡμῶν, dixit Pavlus; qo modo, τύποι τοῦ ποιμνίου, Petrus ep.1.c.5.v.3. de qo alibi. Ita Flaccus *epod. ode* 2.

Neqe excitatur classico miles truci.

i.e. miles existens, militiam professus & secutus. Idémqe *epist.2.lib.1.*

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

existens scil. sive, canis immundus, vel cœno gavdens porcus, qoad viveret, per vitam totam, extitisset. de hominibus enim sermo est in animantia ejusmodi Circeo poculo demutatis. Martialis *lib.10.epigr.10.*

Sexaginta teras cum limina mane Senator.

Senator existens, scil. sive, cum sis. Svetonii nomine, *de claris Rhetor.c.3. Otacilius servisse dicitur; atqe etiam ostiarius veteri more in catenâ fuisse.* pro eo qod est, ostiarius existens; sive, ostiarius cum esset. utramlibet interpretationis rationem admittunt, alterutram exigunt, Petri verba illa epist. 1.c.2.v.4. Πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα. Vetus interpres, *Ad qem accedentes, lapidem vivum.* Verùm supplendum aliqid, qo sensus integer existat. Itaqe Syrus (qem & nostri sequntur pleriqe) *qi est lapis vivus.* sive, *lapidem vivum existentem.* qanqam & similitudinis nota non minùs aptè qadrabit, ut dicatur, ὡς λίθον ζῶντα, *tanqam ad lapidem vivum,* de Christo capite; qo modo commatio proximo de fidelibus qibusqe, Καὶ αὐτοὶ, ὡς λίθοι ζῶντες, *Ipsi qoqe velut lapides vivi* (lapidi illi vivo) *superstructi domum spiritualem constituitis.* domum scil. eam ipsam, cujus *fundamentum,* sive *lapis angularis* Christus, *columnæ* post Apostolos, fidi qiqe gregis dominici pastores, verbíqe divini præcones atqe ministri.

Hac ratione Apostoli mens fuerit; *Ut noris qo modo gerere te debeas in domo Dei, tanqam columna & columen veritatis;*

tatis; vel, *columna columénqe veritatis existens*.

De prole masculâ in *Iphigen. Tavr.* Evripides.

> Στῦλοι γὰρ οἴκων, παῖδές εἰσιν ἄρρενες.
>
> *Domuum columnæ namqe sunt gnati mares.*

Qod idem, adjectâ & aliâ imagine, à re navali ductâ, Æschylus in *Agamemnone*,

> Σωτῆρα ναὸς, πρότονον ὑψηλῆς στέγης
>
> Στῦλον ποδήρη, μονογενὲς τέκνον πατρί.

locus ab interpunctione laborat, in codicibus excusis, qos videre contigit, universis. comma post πρότονον intersitum oportuit. ad *navem* enim, non ad *ædes* id pertinet. qod & Gvil. Canterum advertisse comperio. verto licentiùs pavlò:

> *Ex qo apta navis est salus, primarium*
>
> *Dicam rudentem; an celsæ stabilimen domus,*
>
> *Altam columnam; masculam prolem unicam.*

Idem, sensum qod attinet, latiùs extulit Tragicus idem in *Inferiis*:

> Παῖδες γὰρ ἀνδρὶ κληδόυες σωτήριοι
>
> Θανόντι· φελλοὶ δ᾽ ὡς ἄγουσι δίκτυον
>
> Τὸν ἐκ βυθοῦ κλωστῆρα σώζοντες λίνον.
>
> *Nomen superstes mortuo sunt liberi;*
>
> *Velútqe suber, rete qo defenditur,*
>
> *Submersa planè fila ne in fundum ruant.*

Qæ eadem ferè Sophoclis nomine à Clemente lavdantur, *Stromat. lib.* 2. in hæc verba; prout in impressis exhibentur.

> ——— ——— παῖδες δὲ ἀνδρὶ
>
> Κατ᾽ αἶαν ὄντι κληδόνες γεγάασι·
>
> Φελλὸς δ᾽ ὡς ἄγουσι δίκτυον τῶν ἐκ βυθοῦ,
>
> Καὶ κλωστῆρα σώζοντες λίνῳ.

Depravata hæc nemo non statim dignorit. Sylburgius sic refingit.

> Παῖδες δὲ γὰρ ἀνδρὶ ὑπ᾽ αἶαν ὄντι κληδόνες
>
> Γεγᾶσι· φελλοὶ δ᾽ ὡς ἄγουσι δίκτυον,
>
> Τὸν ἐκ βυθοῦ κλωστῆρα σώζοντες λίνῳ.

havd infœliciter forsan. malim tamen in versu primo, Παῖδες γὰρ ἀνδρὶ, deleto δὲ. et κατθανόντι. qod in κατ᾽ αἶαν ὄντι facilè deflexerit. siqidem κατ᾽ αἶαν, sive κατὰ γῆς, εἶναι, pro eo qod est *sub terram condi*. dici non existimo. in novissimo utrobiqe

biqe λίνυ. qo modo Evripides, Polluce *l.7.c.10.* referente, λίνυ κλωστῆρα dixit. nec est necesse, ut Clementem memoriâ lapsum suspicemur pro Æschylo Sophoclem substituisse. Notum est enim, Clemente ipso indicante, Tragicos à se invicem multa, vel (ut ipse censet) suffuratos, vel (ut honestiùs loqamur) mutuatos; vocibus ipsis leviusculè tantùm, imò qandoqe nihil qicqam immutatis; notionibus verò atqe imaginibus eisdem prorsus conservatis. Qin & Asterius Amascensis Episcopus, cujus apud Photium excerpta extant, *cod.*271. Jajri filiam unicam, τ̃ οἰκίας ἔρεισμα, *domus paternæ fulcrum* dixit. utpote, in qam, qod de Turno Virgilius *Æn. l.*12.

——patris domus inclinata recumberet.

prout in *Herc.fur.* Herculem apud Tragicum Amphitruo,

—— unicum lapsæ domus
Firmamen.——

Pindarum mirum ni imitatus uterqe, qi Ἑλλάδος ἔρεισμα, Athenas. (sicut & πάτρας ἔρεισμα, Hectorem, Lycophron, & *Asiæ columen*, Trojam, Seneca in *Troadibus*) dixit. referunt Aristides in *Panathen.* Lucianus in *Demosth.* Plutarchus in *Apophth. Lacon.* qi nec, qid Spartanus qidam regesserit, tacet. Accedit his è *Cassandrâ* Lycophronis illud de Hectore,

Ὦ δαῖμον, οἷον κίον᾽ αἰστώσεις δόμων;
Qalem, hev, rues columnam, Fortuna, ædium?
sive, *Qale, ô fortuna, domuum (hev) columen rues?*

qod à Pindaro qoqe is acceperit; qi *Olymp.*3. de Achille,

Ὃς Ἕκτορ᾽ ἔσφαλε, Τροίας
Ἄμαχον, ἀστραβῆ κίονα.
Hectorem qi evertit, Trojæ
Invictum, erectam columnam.

ubi κίονα appellando, qem ἔρεισμα alibi dixerit, qâ notione *columnæ* nomen in istiusmodi usurpetur, ostendit. spectant horsum & Artemidori illa *Onirocritic.l.2.c.*10. Κίονες δὲ καθαρῷ πυρὶ καιόμενοι, καὶ μὴ διαφθειρόμενοι, τὰ τέκνα σημαίνουσι τοῦ ἰδόντος ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ λαμπρότερον μεταβαλεῖν· οἱ δὲ συντριβόμενοι, τῶν ὄλεθρον σημαίνουσι. *Columnæ igne claro flagrantes, nec absumptæ, liberos significant in melius splendidiusqe proficientes: at confractæ eædem, filiorum interitum significant.* Pertinet

tinet huc,& qod de Adrasto Statius *Theb.l.*1. (ne proli masculæ duntaxat imago ista competere, avt Asterius solus huic tribuisse, videatur)

Hic sexus melioris inops; sed prole virebat
Fœmineâ, gemino natarum pignore fultus.

Hinc & *domum fundare* ac *fulcire* tam uxor matérqe, qam & vir patérqe, dicitur, prole nimirum suppeditatâ, qâ familia propagetur. Statius *sylv.l.*4. ad Maximum,

Sed damus lento veniam, qòd almâ
Prole fundasti vacuos penates.

Et Apulejus *Miles.l.*1. *Uxor ejus Plotina, decimo partus stipendio, viri familiam fundaverat.* Unde & *domus* ea *firmamentum*, h.e. ἑδραίωμα dicta.

Afranius in *Privigno*, apud Nonium.

Uxorem qærit firmamentum familiæ.

eóqe nomine scortis ac prostibulis conjux legitima opponitur. subdit enim Comicus;

Scias abesse ab eis lustris ingenium procul.

Aliâ interim ratione Josephus *de Maccab. c.*17. fratrum septem illorum, qi sub Antiocho egregiè decertarunt, matrem appellat, στέγην ἐπὶ τοὺς στύλους τῶν παίδων γενναίως ἱδρυμένην ἀκλινῆ, *immotum liberis, tanqam columnis, suffultum tectum.*

Adjici potest his &, qod veteribus *servi* qoqe, qorum fidei sua suósqe Patres-familias credebant, *domus*, sive *familiæ columina*, *columnæ*, & formâ diminuente, *columellæ* dicebantur. Cicero *adversus Verrem Action.*2.*l.*3. *Timarchides columen familiæ vestræ, premit fauces defensionis tuæ.* Apud Terentium *Phorm. Act.*2.*sc.prim.* Demipho senex Getam servum suum inducitur compellans his verbis:

Oh bone custos, salve, columen verò familiæ;
Cui commendavi filium hinc abiens meum.

Ad qem locum Scholiastes: sive Donatus is, sive alius qis fuerit: *Columen, culmen; an columen columna? unde columellæ apud veteres dicti servi majoris domus. Lucil.*22.

Servus neqe infidus domino, neqe inutilis cuiqam,
Lucilii columella hîc situs est Tubero.

Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur. Horatius contra pro columine columna.

Injurioso ne pede proruas stantem columnam.

Ennius 10.

*Regni versatum * summam verò columnam.*

Columen verò familiæ, sustentatio, vel decus. unde & columnæ dictæ. Hæc ille. qæ modo non uno vitiosa sunt. 1. Pro *servi majoris domus,* leg. *servi majores domus.* qalis Abrahæ Eleazarus. Genes.c.15.v.2. & c.24.v.2. erántqe ferè *vetustiores,* avt *seniores*; prout ille. Tales in Davidis familiâ זִקְנֵי בֵיתוֹ *seniores,* sive *majores, domus*; qi apud Regem gratiâ plus reliqis pollebant, eúmqe familiariùs compellandi libertatem usurpabant. Histor.Reg.l.2. c.12.v.17. Talis & in Regum Francorum avlâ, *Major domus* qi dicebatur. qod munus Pipinus Martellúsqe gessere tam diu, ut Regibus tandem ipsis majores evaserint. nec alius in Pharaonis Regis Ægyptii domo Josephus. Hymn.105.v.26. ut de Potipheris familiâ nihil dicam. Genes.c.39.v.4,6. Si cui tamen lectionem vulgatam tueri est animus, Persii illud *sat.*3.*De majore domo*,— poterit huc trahere. verum nec Demiphonis apud Comicum, nec Lucilii etiam, domum existimo ejusmodi fuisse, qalem Satyricus volebat. Et tam minoris & angustioris, qàm majoris splendidiorísqe familiæ, *columellæ* saltem esse qeunt.

2. Pentametron illud,

Lucilii columella hîc situs est Tubero,

est spurium planè, pessiméqe consarcinatum. genuinum integrúmqe Martialis, sed ridendo, exhibet, *lib.*11.*epigr.*91.

Lucili columella, hîc situs Metrophanes.

Metrophanes itaqe nomini fuit Lucilii *servo majori*; non *Tubero*, qod scriptoris nomen est, ex qo seqentia depromuntur. Historicus is fuit, Ciceroni coævus, uti ex illius *ad Qintum fratrem Epistolâ* patet; qem lavdant, prout & Grammatici alii, Nonius Marcellus & Sosipater Charisius *Instit.Gram.l.*2. Flacci, qem citat, locus habetur, Carm.lib.1. *Ode* 35. Ennii verò verba manca esse asterisco, qem appellant, affixo innuitur. restitui sic posse censet Jos. Scaliger, in *epistolâ ad Pavl. Merulam* datâ; *Regni versatam tunc summovere columnam.* Ita qemadmodum familiarum columellæ. sic regnorum qoqe, civitatum ac rerum publicarum *columnæ & columina* dicuntur, reges, principes, proceres, magistratus, magnates, judices.

ces. Sicut enim *regni columnam* Ennius; ita *reipub. columen* dixit Cicero *orat. pro Sestio.* sed & Catullo *epigr.60. Thessaliæ columen* Peleus. Qò referunt interpretes havd ignobiles, & qod Hymn.75.v.3. dicitur, *Columnas ejus*, (terræ, regionis, regni, status politici, atqe ecclesiastici etiam) *ego aptabo. Columnas. i.e. statumina, & firmamenta.* Junius. *aptabo, gubernatores iustos statuendo.* Piscator. *Justos gubernatores, qos meritò columnas appellaveris, constituturum, vel potius religionem & justitiam, primarias reipub. columnas restavraturum se promittit.* Sixt. Amama *antibarb. biblic. l.4.* Qanqam nihil est necesse, ut de *columnis*, qas velit Hymnodus Rex, anxiè qæramus: qum nihil aliud voluisse videatur, qàm qod de Gratiano, (qi nomen suum eô loci restitutum, Casavbono dicam an Shoppio debet) Symmachus, *lib.3.ep.47. Domini nostri Gratiani* (*gratiam*, cod. impr.) *fortissimâ simul ac fœlicissimâ manu nutantia reipublicæ pondera fulciuntur.* Nec illud deniqe subticendum, in Esajæ vaticiniis, Cap.6.v.13. *Semen sanctum terræ columen, an fulturam* sive *columnam*; Mosiqe Majmonidæ in *Moreh Nebocim l.3.c.29. Mundi columnam* Abrahamum dictum.

Cæterùm, ut ad pensum nostrum redeamus; sicut *liberi, masculi* præsertim; *servi* qoqe *majores*, qibus rei familiaris cura potior commissa *domus* ac *familiæ columnæ* & *columellæ*, sive *columina* censentur; *regni* avtem ac *reipub. principes proceresqe strenui*, probi justiqe: ita viri pii, veritatis sacræ propugnatores, præsertim in statione eâ, qæ in Ecclesiâ primas obtinet, constituti, qid obstat, qo minùs pro *columnis fulcrisqe* qibusdam habeantur? Neqe enim aliud est ἐδρέωμα, qàm, ut Svidas, ϛήειγμα *fulcrum.* qo vocabulo & in hoc argumento usus deprehenditur havd semel Nicephorus Callisti. Siqidem *Histor. Ecclesiast. l.7. c.2.* Ecclesiæ *pastores* vocat, θρησκείας ϛηείγματα, sive *religionis fulcra.* eosdémqe *l.10. c.23.* πλῆθυς ὥσπερ ϛηείγματα, *plebis Christianæ fulcra qædam.* qod Gildas noster de bonis sui temporis sacerdotibus; eis, *qasi columnis qibusdam ac fulcris saluberrimis, infirmitatem suorum sustentari, ne penitùs collabatur.* Ita Tertulliano *de Pudicit. c.16. disciplinarum columna immobilis* dicitur Pavlus. et Petrus, Joannes, Jacobus, *columnæ Apostolatus*, eidem

adv. Marc.l.1.c.20. qo modo Zenonis nomen qi ementitur, Avtori, *ſerm 9.* Suſanna, *columen matronatus.* Jo. Chryſoſtomus *ad Rom. orat.1.* de Pavlo: Ὁ τῆς ἐκκλησίας στῦλος, *Eccleſiæ columna.* Et de Pavlo Petróqe junctim, *oratione* (ſi ejuſdem ſaltem eſt) *in eoſdem*; Οἱ τῆς ἐκκλησίας στῦλοι, *Eccleſiæ columnæ.* qos & rurſus, *de oratione ad Deum habendâ. orat.2.* vocat τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας, *columnas Eccleſiæ.* Theodoretus, *de provident.orat.10.* Petrum ac Joannem itidem, τοὺς πύργους τῆς εὐσεβείας, τοὺς στύλους τῆς ἀληθείας, τοὺς τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομὴν ὑπερείδοντας, *Pietatis turres, veritatis columnas, eccleſiæ ſtructuram ſuffulcientes*, appellat. Baſilius Cæſar. in *catenâ Græcâ* nondum editâ (referente Viro Cl. D. Hejnſio) Εἰσὶ καὶ στῦλοι τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἀπόστολοι, κατὰ τὸ εἰρημένον, Στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας. *Sunt & Hieroſolymorum columnæ Apoſtoli, ſecundum illud qod dictum eſt, Columna & firmamentum Eccleſiæ.* Avguſtinus pariter *in Pſalm.74. Columnas Apoſtolos dicit. Sic Apoſtolus de coapoſtolis ſuis, qi & columna una de illis erat,* Qi videbantur, *inqit*, columnæ eſſe. *Et qid eſſent columnæ illæ, niſi ab illo firmarentur?* qanqam (qod obitèr adnotarim) qi *columnas* dicit *Apoſtolos*, idem *in Apoſtolos credendum* diſertè negat; ut ſuperiùs eſt indicatum. Eadem αὐτολεξεὶ & in *Commentariis* illis habentur, qi Rufino tribuuntur. Ambroſius *in Pſal. 118. part. 5. Columnæ Eccleſiæ Apoſtoli, in timore ſancto, qæ eſt baſis, fundati. Et ſicut Petrus, Jacobus, Joannes & Barnabas columnæ eſſe videbantur Eccleſiæ: ſic & qicunqe vicerit hoc ſeculum, ſit columna [in templo] Dei* alluſit enim Apocalypticum illud, qod ſuprà produximus. Facit huc & Hieronymi illud *ad Tit.c.1. At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere; ut non qærant eos, qi poſſunt Eccleſiæ plus prodeſſe, & in Eccleſiâ erigere columnas; ſed qos vel ipſi amant, vel qorum ſunt obſeqiis devincti, &c. columnas erigere* dixit, vel columnarum vicem præſtare, vel qi id præſtarent, extruendo firmandóqe conſtituere. Dionyſius Alexand. in *Epiſt. ad Fabium Antioch.* apud Evſeb. *l.6. c.41.* fortiſſimos Chriſti martyres appellat στεῤῥοὺς τοῦ κυρίου στύλους, κρατυνθέντας ὑπ' αὐτοῦ, *columnas Domini firmas, ab ipſo corroboratas.* De Andreâ (nam *in Thomam* habitam panegyricam titulus præfixus falſò prædicat) licen-

licentiùs pavlò Hesychius Hierosolymitanus, apud Photium *Cod.* 269. Ὁ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀποστόλων πρωτότοκος, ὁ πρωτοπαγὴς τῆς Ἐκκλησίας στῦλος, ὁ πρὸ Πέτρου Πέτρος, (πέτρα forsan, vel πέτρος) ὁ τοῦ (πρὸ τοῦ f.) θεμελίου θεμέλιος, ὁ τῆς ἀρχῆς ἀπαρχὴ, ὁ πρὶν κληθῆναι καλῶν, ὁ πρὶν προσαχθῆναι προσάγων. *Chori Apostolici primogenitus, primitùs defixa Ecclesiæ columna, Petro prior petra, fundamenti fundamentum,* sive *fundamentum fundamento antiqius, principii,* sive *principatus primitiæ, qi antegam vocaretur vocavit, priusqam adduceretur adduxit.* Vide Joan.c.1.v.40,41. qò respexit hîc Hesychius. Observare licet obitèr, qomodo Doctores prisci nunc hunc Apostolum, nunc illum, prout occasio se dabat, Petro non æqant tantùm, sed anteferunt etiam. Sic Andream hîc Hesychius; sic Jacobum fratrem Domini idem, apud Photium eundem *Cod.* 275. verbis hisce; Πῶς ἐγκωμιάσω τὸν τοῦ Χριστοῦ δοῦλον καὶ ἀδελφὸν, τὸν τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ ἀρχιστρατηγὸν, τὸν τῶν ἱερέων ἡγεμόνα, τῶν Ἀποστόλων τὸν ἔξαρχον, τὸν ἐν κεφαλαῖς κορυφὴν, τὸν ἐν λύχνοις ὑπερλάμποντα, τὸν ἐν ἄστροις ὑπερφαίνοντα; Πέτρος δημηγορεῖ· ἀλλ' Ἰάκωβος νομοθετεῖ. *Qibus ego encomiis prædicem, Christi famulum & fratrem, novæ Hierosolymæ summum Imperatorem, sacerdotum principem, Apostolorum præsidem, inter capita verticem, inter lucernas splendore, inter stellas fulgore, cæteras superantem? Concionem habet Petrus: sed Jacobus legem statuit.* Sed his missis; Viennenses & Lugdunenses sub Marco Imp. in *Epistola ad fratres Asiaticos*, apud Evsebium, *hist. Eccles. l.* 5. *c.* 2. Attalum Pergamenum vocant, Apostoli locum hunc alludentes, στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῶν ἐνταῦθα, *eorum, qi ibi agebant, fidelium columnam & firmamentum.* Et Theodoretum Cyrensem Joannes Evchaites, ἀκράδαντον ὀρθοδοξίας στῦλον. h. e. *inconcussam dogmatis veri,* sive *fidei rectæ, columnam.* Qem locum forsan in animo habuit Svidas, cum Ἀκράδαντον interpretatus est ἀσαλευτον, ἀκόνητον. uti codices vulgati exhibent; sed vitiosè, dubio procul. ubi malim ego ex Josepho superiùs exhibito, Theodoreto post exhibendo, ἀκλόνητον, qam avt cum H. Stephano ἀκίνητον, avt cum Æm. Porta ἀδόνητον, legere. Qin & Basilius Cæsar. de Musonio Neocæsariense Episcopo, *epist.* 63. ipsissimis usus Apostoli verbis: Οἴχεται ἀνὴρ διαφανέστατα δὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν

πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρωπίνοις ὑπερενεγκὼν ἀγαθοῖς, ἔρεισμα πατρίδος, ἐκκλησιῶν κόσμος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. Obiit vir omnium sui temporis in omnibus simul humanis bonis præstantissimus, patriæ columen, ecclesiæ decus, columna & firmamentum veritatis.

Accedit deniqe interpretationi huic ſtatuminandæ, ne nova & nunc primùm nata videatur, (qod nec eſſe indicat ſatis, Eraſmi, licet rejicientis, *annotatio*) Gregorii Nyſſeni avtoritas. cujus verba qia diſerta ſunt in mentem hanc, ex libro *de vita Moſis* tranſcribere non pigebit. Εἰ δέ τις τὴν κάτω σκηνὴν θεωροίη, καλῶς ἂν ἔχοι τοὺς ὑπηρέτας τοῦ θείου μυστηρίου, οὓς καὶ στύλους τῆς ἐκκλησίας κατονομάζει ὁ λόγος, Ἀποστόλους τε καὶ διδασκάλους καὶ προφήτας, τὰ ὀνόματα ταῦτα ὀνομάζειν ἐστί· οὐ γὰρ μόνον Πέτρος, καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, στῦλοι τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, οὐδὲ μόνος ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὁ λύχνος ἦν καιόμενος· ἀλλὰ πάντες οἱ δι' ἑαυτῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐρείδοντες, καὶ οἱ διὰ τῶν ἰδίων ἔργων φωστῆρες γινόμενοι, καὶ στῦλοι καὶ λύχνοι λέγονται· ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ὁ κύριος. καὶ πάλιν ἑτέρους ὁ θεῖος Ἀπόστολος στύλους εἶναι διακελεύεται, λέγων, ἑδραῖοι γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι. καὶ τὸν Τιμόθεον καλὸν στῦλον ἐτεκτήνατο, ποιήσας αὐτὸν (καθὼς φησὶ τῇ ἰδίᾳ φωνῇ) στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας ἀληθείας. *Qod ſi qis tabernaculum inferius conſideraverit, optimè is myſterii divini adminiſtros; qos & Ecclesiæ columnas Scriptura nuncupat; Apoſtolos nempe & Doctores, & Prophetas nominibus iſtis inſigniverit. neqe enim Petrus*[a] *duntaxat & Ioannes & Iacobus ſunt eccleſiæ columnæ; neqe*[b] *Ioannes Baptiſta ſolus erat lucerna accenſa: Sed omnes in univerſum, qi eccleſiam operâ ſuâ ſuffulciunt, boníſqe ſuis operibus aliis prælucent, & columnæ dicuntur, & lucernæ.*[c] *vos eſtis lux mundi, inqit Apoſtolis Dominus. alióſqe rurſus divinus ille Apoſtolus columnas eſſe jubet, verbis illis,*[d] *firmi eſtote, atqe immobiles. Timotheum verò columnam pulcherrimam effabricatus eſt, cum ipſum faceret (prout voce propriâ teſtatur) columnam & fulcimentum eccleſiæ veritatis.* Hæc ille. Qorum in noviſſimis qod legitur τῆς ἐκκλησίας ἀληθείας, vox altera παρέλκειν videtur: ſicut contra in Ambroſianis ſupra ἐλλείπειν aliqid. et è margine forſan illud ἐκκλησίας, à ſciolo aliqo Apoſtoli verba minùs attendente

[a] Gal.c.2.v.9.
[b] Joan.c.5.v.35.
[c] Mat.c.5.v.14.
[d] 1 Cor.c.15. v.58.

tendente primitùs adſcriptum, per deſcribentium diligentiam nimis officioſam poſt in contextum irrepſerat. qod facilè ſuſpicor. nec renitar tamen, ſi qis deeſſe qidpiam, & vel τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀληθείας, vel τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ ἀληθείας, legendum potiùs cenſuerit. Qin & illud aliis penſitandum relinqo, an non duplex olim lectio extiterit contextus Apoſtolici, ut in exemplaribus qibuſdam pro ἀληθείας legeretur ἐκκλησίας. qo modo Baſilium citare ſuprà indicatum eſt; & citavit, qi Nyſſenum ferè tranſcripſit, Procopius. qâ ratione factum ſit, ut apud Nyſſenum qiſpiam utrunqe conſcripſerit. Poteſt avtem *veritatis columna* dici Timotheus; qo modo *Philoſophiæ columen* Platonem dixit Arnobius *adv. gent. l.* 2. Poteſt & *eccleſiæ columna* dici, qo modo *porticus* Chryſippus. non ita tamen, uti de Chryſippo nonnulli, referente Laertio, *l.* 7.

Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν στοά.
Havd, niſi foret Chryſippus, eſſet porticus.

Iſta interim qocunqe modo ſe habuerint; de Timotheo prolata hæc, diſertè pronunciat Nyſſenus: qem κατὰ πόδα ſeqitur Procopius *in Exodum*, ubi de tabernaculi ſacri columnis agitur, & cum eodem pariter de Timotheo interpretatur.

Hi verò omnes, cum antegreſſa clavſulam iſtam reſpicere, & cum eis committendam exiſtiment: ſunt tamen qi in adverſum contendant, & ad illud qod ſeqitur, pietatis nempe tantopere prædicatum myſterium, referenda potiùs arbitrentur.

Ita vir eruditiſſimus Joan. Cameron Scoto-Britannus, (qi à D. Andreâ Melvino comprovinciali ſuo id havſiſſe perhibetur) *de Eccleſiâ tractat.* 5. *Myſterium*, inqit, *pietatis, ſummam, nempe, evangelii, columnam ac firmamentum veritatis vocat.* Itaqe verba ſic concinnanda cenſet: Στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. *Columna & firmamentum veritatis, & ſine controverſiâ magnum, eſt pietatis myſterium.* Eodémqe inclinat Vir doctiſſimus Abr. Scultetus *obſerv. in ep.* 1. *ad Tim. c.* 18. Rationes, qas pro ſententiæ ſuæ firmamento adducit vir clariſſimus, hæ ſunt. 1. *Alioqi hiulcam & ſuſpenſam videri*

poſſe

posse dictionem Apostolicam. qum seqentia cum præcedentibus vix aptè cohæreant. 2. *Non solere Apostolum, ab & conjunctione argumenti novi tractationem inchoare.* 3. *Solenne esse apud Iudæos, ubi qis profitetur se præcipua religionis dogmata traditurum, ut viam præmuniat, præmonendo, columnam esse & fundamentum veritatis vel sapientiæ, qod traditurus est. Ita Mosen Majmonidem opus nobilissimum de Iudæorum dogmatibus orsum; Fundamentum fundamenti, & columna sapientiæ hæc est, ut sciamus qid sit ens primum,* &c. 4. *Durum admodum esse, ut Ecclesia potiùs dicatur firmamentum, & columna veritatis, qàm veritas columna & firmamentum Ecclesiæ. qum & Ecclesia qòd stat invicta, atqe immota, id veritati acceptum ferat.* Hæc ille. Et certè Jo. Chrysost ad hunc locum, *orat. in Epist. hanc.* 11. Ἡ ἀλήθειά ἐστι τῆς ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἑδραίωμα. *Veritas est Ecclesiæ & columna & columen.* Irenæus itidem *advers. hæres. l.* 3. *c.* 1. *Evangelium*, inqit, *qod* (Apostoli) *tunc præconiaverunt, posteà in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Et rursus, *c.* 11. *Columna & firmamentum Ecclesiæ est evangelium.* qi & ideò qatuor vult esse evangelia, qæ qatuor orbis terrarum plagis respondeant, per qas Ecclesia est diffusa & disseminata. Basilius verò Selevciensis, *orat. in Matth. c.* 16. *v.* 18. Ταύτην τὴν ὁμολογίαν πέτραν καλέσας ὁ Χριστὸς, Πέτρον ὀνομάζει, τὸν πρώτως ταύτην ὁμολογήσαντα· γνώρισμα τῆς ὁμολογίας τὴν προσηγορίαν δωρούμενος· αὕτη γὰρ ἀληθῶς τῆς εὐσεβείας ἡ πέτρα· αὕτη τῆς σωτηρίας ἡ κρηπὶς· τοῦτο τῆς πίστεως τὸ τεῖχος· οὗτος ὁ τῆς ἀληθείας θεμέλιος. θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. *Hanc confessionem Christus ubi petram vocaverat, eum qi primus illam professus est, Petrum nuncupat; professionis indicium indens nomen. hæc est enim reverâ pietatis petra: hæc salutis basis: hic fidei murus: hoc veritatis fundamentum. fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter illud qod jam jactum est, Jesum Christum.* ex ad Corinth. ep 1. c. 3. v. 11.

Proinde & ex eis, qi ad Ecclesiam hæc referunt, hoc tamen sensu accipi unt, ut veritate tanqam columnâ, sive destinâ Ecclesia suffulciri & sustineri dicatur. Ita Victorin. Strigelius; *Potest*, inqit, *passivè dictum intelligi; Ecclesia fulcitur*

tur & ſuſtentatur, non opinionum commentis, qæ dies delet, ſed veritate, qam tempus confirmat. Et acutè admodum Lancelotus noſter, Præſul, tunc Elienſis, poſt Vintonienſis, *ad Bellarmini Apolog. Reſponſ. c. 14. Columna ea veritatis ſic eſt; non cui veritas innixa, ſed qæ ipſa veritati. neqe enim columna hæc in aere pendet: baſin habet & crepidinem. ubi niſi in verbo Dei?* Eôdem concedere videtur & Theodoretus. Οἶκον γὰρ, inqit, θεοῦ καὶ ἐκκλησίαν τῶν πεπιστευκότων τὸν σύλλογον προσηγόρευσε. τούτους ἔφη στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας· ἐπὶ γὰρ τῆς πέτρας ἐρηρεισμένοι, καὶ ἀκλόνητοι διαμένουσι, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων κηρύττοντες τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν. *Domum*, inqit, *Dei & Ecclesiam, appellat cœtum eorum qi crediderunt. eos dixit columnam & firmamentum veritatis. ſupra petram enim fundati, ſtabiles & immobiles permanent: & rebus ipſis prædicant dogmatum veritatem.*

Qin & commodùm obſervavit Gvil. Vhitakerus noſter *de Eccleſ. controv. 2. qæſt 4. c. 2.* στύλον καὶ ἑδραίωμα, *columnam* qidem *& firmamentum*, non & θεμέλιον, h.e. *fundamentum, veritatis* diei *Eccleſiam.* Præclarè Arnobius *adv. gent. l. 3. Neqe enim ſtare ſine aſſertoribus non poteſt religio Chriſtiana: avt eo eſſe comprobabitur vera, ſi aſtipulatores habuerit plurimos, & avtoritatem ab hominibus ſumpſerit. ſuis illa contenta eſt viribus, & veritatis propriæ fundaminibus nititur: nec ſpoliatur vi ſuâ, etiamſi nullum habeat vindicem: imo ſi lingvæ omnium contra faciant, contráqe nitantur, & ad fidem illius abrogandam conſenſionis unitæ animoſitate conſpirent.* Accedit & qod Apoſtolus Epheſios hos, prout & fideles qoſqe, ait ἐποικοδομηθέντας ἐπὶ τῷ θεμελίῳ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, *Superſtructos eſſe ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum.* Epheſ. c. 2. v. 20. h.e. *Super vetus & novum Teſtamentum. qod enim prædixerant Prophetæ, prædicaverunt Apoſtoli:* inqit Avtor Ambroſii nomen præferens. Nimis ſiqidem argutum eſt, qod Primaſius, (ſi is eſt) in *commentariis* huic tributis; *Prophetarum novi, non veteris, Teſtamenti: alioqi Prophetas priores nominaſſe debuerat.* cum in recenſionibus familiare ſit, ut dignitatis magis qàm temporis ratio habeatur. Avtor idem iſte: *Fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum Chriſtus eſt, qi etiam lapis dicitur*

 angu-

angularis, (Psal.118. v.22. Matth.c.21. v.42.) *duos parietes conjungens & continens. Et fundamentum autem & summus, qia in ipso fundatur & consummatur Ecclesia.* Ita Theod. Beza: *Super Jesum Christum, qi est Apostolicæ & Propheticæ structuræ fundamentum: sic enim Apostolus ipse se explicat. Cor.ep.1.c.3. v.11. ex Esajæ c.28.v.16. ut Apostoli & Prophetæ hujus templi, i.e. Ecclesiæ Dei, Architecti, non autem fundamentum, dicantur.* Et Fr. Junius *ad Bellarm.controv.3.l.3.c.23. §.54. Fundamentum Apostolorum & Prophetarum est, qod Apostoli & Prophetæ posuerunt.*

Cæterùm obstare videtur interpretationi huic, qo *fundamenti* vocabulo *Christus* hoc loco intelligitur, qod fundamenti istius λίθος ἀκρογωνιαῖος idem istic nuncupatur: tarqam in fundamento hoc ipso *lapis* ipse sit, vel *summus*, ut Vulgatus Interpres reddidit, eúmqe secuti veteres pleriqe, vel *imus*, ut Beza & Piscator, verterunt. qod utrunqe tamen Hieronymus Zanchius probè satis conciliat, cum *lapidem angularem* ejusmodi designari existimat; *qi ab imo usqe ædificii fundo, ad summum ejusdem culmen pertingat.* qô spectare videtur, qod Jo. Chrysostomus; (qem & Theophylactus transcripsit) Δηλοῖ ὅτι ὁ τὸ πᾶν συνέχων ἐστὶν ὁ Χριστός. ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος καὶ τοὺς τοίχους συνέχει καὶ τοὺς θεμελίους. Et Chrysostomi vestigia premens Scholiastes Græcus: Αὐτὸς ὁ καὶ τὸν θεμέλιον καὶ τὸ οἰκοδόμημα, ἄνωθέν τε καὶ κάτωθεν, συνέχων καὶ συσφίγγων. *Ipse est, qi & ædificium, & fundamentum, qod lapis solet angularis, tam superiùs, qàm & inferiùs continet & constringit.* Qamvis enim sæpenumero deprehendatur, ut res una eadémqe appellationes tralatitias varias ex rationibus variis obtineat: sicut & unâ eadémqe imagine sev similitudine res variæ & à se invicem plurimum discrepantes denotentur. qod fusè docent Avgustinus de *Doctr. Christ. l.3.c.25. in Psalm.35. et 66. et 90. et 103. et 108. in Joan. tract.13. serm. in Parabol. seminant. in Esav & Iacob. de divers.20.*&c. Gregorius Nyssen. *adv. Evnom.l.10.* et Isidorus Pelus. *l.2. epist.175.* unde & *Christus* idem, nunc *fundamentum*, Cor.ep.1.c.3.v.11. nunc *templum*, Joan. c.2. v.19. nunc *ostium*, Joan c.10. v.7.9. nunc *lapis angularis*, Psalm.118.v.22. nunc *Architectus* etiam, Matth.c.16.v.18. dicitur.

dicitur. Et *leo*, nunc *Christus*, Apoc.c.5.v.5. nunc & *Diabolus*, Petr.ep.1.c.5. v.8. nuncupatur. tamen qod Isidorus idem *l.3. ep.*107. Ἑκάστην παραβολὴν πρὸς τὸ προκείμενον μάλιστα ἀναζωγραφητέον. *Parabola sive similitudo omnis ex præsenti instituto est explicanda.* nec, ubi hoc genus plura ita simul ponuntur, ut à se invicem liqidò distingvantur, de eodem planè videtur posse commodè satis intelligi. Proinde, licet id Piscator rejiciat, de doctrinâ, tam Apostolicâ, qàm & Propheticâ, sive veritate divinâ ab utrisqe his traditâ, cujus princeps caput est de Christo ipso, sive Christus ipse Corinth.ep.1.c.2.v.2.& c.1.v.23.qamvis alia etiam qamplurima contineat dogmata, qibus fides nostra innititur; cum superiùs lavdatis exponere malim. Idqe eo magis, qia disertè Apostolus, non qo modo Esajas c.28.v.16. *lapidem* ipsum *angularem fundamentum* appellat: sed αὐτοῦ, *illius* sive *ipsius*, cujus proximè meminerat, *fundamenti* scil. *lapidem angularem* Christum esse subjiciat. potiórqe ideò videtur mihi Flac. Illyrici versio illa, *cujus lapis angularis est Christus*; qàm ea, qam huic Piscator præfert; *Qum lapis angularis sit Christus.* Interim, qod & Theodoretus ad locum, de qo agitur, insinuat, mutuas sibi operas locant *Ecclesia* & *Veritas*; dum & fideles ipsos, qibus Ecclesia hæc constat, sustinet veritas; & veritatem ipsi, cum promulgant & prædicant, tum & adversus adversarios ejusdem eam tuentur, & ad sangvinem usqe propugnant.

Columnam verò qod dixit Apostolus, *columnam* populi Israelitici in eremo palantis ducem alludi putat Jo. Chrysomus. Στῦλος, inqit, οὐχ ὡς ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαϊκός. *columna, non qalis Iudaica illa, qæ populo nempe illi ducatum præbebat.* Exod.c.13.v.21. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνέχον τὴν πίστιν καὶ τὸ κήρυγμα, *istic enim fides & prædicatio, sive præconium, continetur.* h.e. in Ecclesiâ vivâ voce veritas, sive via ad vitam promulgatur; qod columna illa non præstabat. Qanqam de Templo, non de Columnâ, Chrysostomum cepisse videtur Oecumenius, sive qis alius *Scholiorum* illorum avtor. Et Theophylactus etiam: apud qem pro ναὸν, λαὸν perperam habebatur: qod ex Scholiaste illo discitur. οὐχ ὡς Ἰουδαϊκὸς, inqit ille, ναὸς, ἀλλὰ στῦλος καὶ ἑδραίωμα, τοῦτ᾽ ἔστι, βεβαίωσις τῆς ἀληθείας· ὁ γὰρ ναὸς, φησὶ, τύπων

τῆς ἀληθείας ὢν ἑδραίωμα. *Non qale templum Iudaicum, illud enim typorum veritatis ; hæc autem est columna & fulcimentum,* h e. *firmamentum veritatis ipsius.* Qòd si νεφέλης στύλον, sive *nubis columnam*, cum Chrysostomo, & Procopio, qi hunc seqitur, sed de Christo ipso interpretatur, uti suprà monitum, respexisse voluerimus Apostolum, ita posse distingvi censet D. Hejnsius, ut legatur, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία, θεοῦ ζῶντος στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, *qæ est Ecclesia, Dei viventis columna, ac firma sedes veritatis : Ut qi in nube olim præsentem se exhibuit, Idem nunc* στύλον *habere feratur, in qo habitet, non nubem, non arcam, non templum Iudaicum, sed Ecclesiam. qæ & ideò veritatis sedes firma sit dicta ; qia ubi Deus, ibi veritas ; ubi veritas Dei, ibi veritatis* ἑδραίωμα *in Deo & verbo Dei.* addic Vir.Cl. *ita sublatum iri repetitionem illam*, ἐν οἴκῳ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος. Sed, ut nihil dicam de repetitionibus istiusmodi, Apostolo nostro non insvetis, ut ad Tim.ep 2.c.1.v.18. & alibi, distinctionem hanc ipse aliis censendam relinqo.

Cæterum Vir Cl. Fr. Junius (qem & Alstedius, sed pro more suo, nomine tacito, transcripsit, *de Eccles. l.1.c.15.*) ad *columnas*, sive *pilas* allusum existimat, qibus leges olim & decreta affigebantur. Sic enim is *adv. Bellarm. ad Tom.1. controv.3.l.3.c.4.§.6. Ecclesia Dei columna dicitur, &* ἑδραίωμα. *i.e. abacus, stylobatésqe columnæ, non ratione architectonicâ, ut columna sustentaculum & fulcimentum est domus ; nam si fulmentum est, qomodo est domus fulmento nitens ? sed ratione* (politicâ sive) *forensi ; prout in Curiis & ante prætoria, columnæ extant, & cippi, ad qos appenduntur avtoritate publicâ leges atqe programmata. Est igitur hæc columna cum suâ basi, custos veritatis, non firmamentum domus. Ita duobus elogiis ecclesiam exornat Apostolus ; qorum alterum primarium est, respectu Dei, domus est Dei viventis ; alterum secundarium respectu nostri ; columna est, & qidem firmissima ac fundatissima, veritatis, qam nobis proposuit in ipsâ Deus. Sic enim ex Curiâ atqe Prætorio ad valvas avt columnas, ut Romæ olim pro rostris, decreta exhibentur & proscribuntur foris ; proscriptáqe custodiri in eis solent.* Hæc ille. De *columnis* qibus leges, vel affigi, vel incidi solebant, habeas

habeas è multis ista. Dionysius Halicarnass. *Antiq. Rom. l.*10. de Decemviris: Ἐπικυρώσαντος δὲ τοῦ δήμου τοὺς νόμους, στήλαις χαλκαῖς ἐγχαράξαντες αὐτοὺς, ἐφεξῆς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ τὸν ἐπιφανέστατον ἐκλεξάμενοι τόπον. *Leges plebiscito confirmatas, & columnis æreis incisas, in fori loco maximè conspicuo deinceps proposuerunt.* Aliter pavlò qàm Cajus Imperator, qi *de vectigalibus indictis legem proposuit, minutissimis literis, & angustissimo loco, ut ne cui describere liceret.* Sveton.*l.*4. *c.*41. Allusit huc apud Plavtum ille *Trinum.*4.3.

Eæ leges utiqe miseræ etiam ad parietem sunt fixæ
clavis ferreis,
Ubi malos mores affigi nimio fuerat æqius.

Dio Cass. *hist.Rom.l.*41. Ὅτε ἥλιος σύμπας ἐξέλιπε, καὶ κεραυνοὶ τὰς στήλας τὰς τοὺς νόμους ἐχούσας ἐλυμήναντο. *Sol totus defecit, & columnæ in qibus leges extabant, de cœlo tactæ sunt.* Ex Varrone Macrobius *Saturnal.l.*1.*c.*15. *antiqissimam legem fuisse incisam in columnâ æreâ, à L. Pinario & Furio Coss. cui mentio intercalaris adscribitur.* Nec leges tantum, sed & fœdedera, & pacta conventa publica, columnis incisa legimus. Cicero pro Balbo: *Cum Latinis omnibus fœdus ictum, Sp. Cassio, Posthumio Geminio Coss. qis ignorat? qod qidem nuper in columnâ æneâ meminimus post Rostra incisum, & perscriptum fuisse.* Qod Livius *l.*2. *Fœdus cum Latinis à Sp. Cassio ictum, columnâ inscriptum, monumento est.* Et alia itidem negotia monimentáqe, qæ nosse qosqe ex usu erat. De Avgusto Dio. *l.*53. Προστάτης τῶν περὶ τὴν Ῥώμην ὁδῶν αἱρεθεὶς, τὸ χρυσοῦν μίλιον κεκλημένον ἔστησε. *Curator viarum, qæ circa Romam sunt, constitutus, Milliarium* (ita Plinius vocat, *l.*3.*c.*5. qi & *in capite Romani fori statutum* refert; & Tacitus *Annal.l.*17.) *avreum, qod dicitur, statuit.* Id Plutarchus in Galbâ docet fuisse κίονα χρυσοῦν εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν· i.e. *columnam avream, ad qam viæ omnes ex Italiæ partibus singulis desinebant.* Idémqe morti proximus, res à se gestas columnis sive pilis duabus æneis inscribi, Testamento mandavit. Dio.*l.*56. Τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. *Rerum à se gestarum omnium syllabum reliqit; qas & in columnas, sive pilas, æneas incidi, & ante Sacrarium suum statui jusserat.*

In lapide Ancyrano, cujus supersunt adhuc fragmenta, sic legitur: *Rerum gestarum D. Avgusti; & impensarum, qas in Rempub. Populúmqe Romanum fecit, incisarum aheneis pilis, qæ sunt Romæ positæ, exemplar.* Qanqam Svetonius *l.2. c.*101. *indicem rerum à se gestarum, qem vellet incidi in æneis tabulis, qæ ante Mavsoleum statuerentur.* Nec aliter eqidem capio, qod de Cicerone Dio Cass. *l.39.* Ἀνῆλθέ τε ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ τὰς στήλας ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φυγῇ ὑπὸ τοῦ Κλωδίου σταθείσας καθεῖλε. *In Capitolium ascendit, pilásqe de exilio suo à Clodio fixas dejecit*, an, *sustulit.* Pari ergò modo in Ecclesiâ Dei, tanqam in Columnâ, ære qovis perenniore (Matth.c.16. v.18.) & in loco conspicuo, urbis ad instar super montem sitæ, collocatâ, (Esajæ c.2.v.2. Mic.c.4.v.1. Matth.c.5.v.14.) prostant Legis divinæ Tabulæ; via ad vitam & salutem æternam unica delineata & descripta; pacta denique inter Deum genúsqe humanum conventa, qæ nosse nihil omnium interest magis.

Verùm ut dissertationi de Apostoli verbis illis isti terminum figam; in tam variâ & diversâ loci hujus interpretatione, siqis sententiam meam reqisierit, eis lubens faverim, qi cum antegressis ea committunt. Siqidem qas in adversum rationes vir doctissimus adducit, minus validæ videntur. 1. Nec ἀσύνδετος est dictio, in qâ, copulâ intercedente, membra sibi invicem annectuntur: nec hiulca avt suspensa, in qâ sensus commodè continuatur. Etenim dato (qod negari non potest) ἀλήθειαν, sive veritatem, de qâ Apostolus, esse *magnum illud Mysterium*; consecutionis ratio commoda satis est futura, etiamsi præcedentibus annectantur ista. 2. Nec ad novum transit argumentumen Apostolus, cum *veritatem*, qam dixerat, ab altitudine summâ dignitatéqe, qæ in confesso sit, commendat: nec est insolens etiam in sacrâ paginâ, ut à copulativâ, non argumentum tantùm novum, sed scriptum qoqe integrum qandoqe inchoetur. sic enim & liber Esdræ, & Liber Jonæ ordiuntur. sed nec Apostolo ipsi insvetum est prorsus, ab eâdem ordiri; et καὶ pro δὲ, sive pro *avtem*, usurpare. (videantur ad Corinth.ep.1.c.2.v.1. & c.3. v.1.& c.5.v.13.Ephes.c.2.v.1. Thessal.ep.1.c.1.v.12.Timoth. ep 1.c.5.v.7.) qod istic tamen non est necesse. 3. Nec formula

mula

mula illa Rabbinica, locum hic habet. alia enim est *sapientia*, cujus Moses ille fundamentum & columnam dicit esse, *nosse qid sit ens primum*, ab hoc ipso, cui *fundamenti* ac *columnæ* nomen tribuitur. cum apud Apostolum nihil aliud sit *veritas*, qàm *Mysterium pietatis* ipsum; qod proinde sui *columna*, & *fulcimentum* minus aptè diceretur. 4. Non est necesse, si cum præcedentibus conjungantur ista, ut *Ecclesia & domus eadem & columna*; sed nec ut *columna ac firmamentum veritatis*, dicatur, qod ex aliis interpretationibus patet superiùs adductis.

Ita cum prægressis committi nihil prohibet. Ex illis avtem, qi cum antecedentibus compingunt, cum eis meum malim calculum dare, qi *columnam suffultricem*, qàm qi *pilam promulgatricem*, alludi statuunt: qum ista στήλη plerumqe potiùs qam στῦλος dicatur; (unde στηλίτης, στηλιτεύειν, στηλοκοπεῖν, στηλογραφεῖν, &c. et Gregorius Naz. in *epitaphio Basilii*, sanctos Christi Martyres & Confessores hâc ratione nuncupat, ἐμπνόους στήλας, non στύλους, & σιγῶντα κηρύγματα) tum & τὸ ἑδραίωμα subjunctum illò trahere videatur. ex his avtem, in eorum pedibus iverim sententiam, qi cum Nysseno & Gazæo de *Timotheo* dictum intelligunt. qia tam *columna* istic à *domo*, qàm ad Ephesios à *fundamento lapis angularis*, distingvi videatur.

FINIS.

Admiſſa, partim deſcribentium, partim componentium incuriâ, qæ majoris eſſe poſſunt momenti, nonnulla, reſtitui poterunt legendo, pingendove,

Pag.15.lin.10. *Ales* pro *arbore*. p.40.l.15. -priani ad Jubajanum. p.108.l.3. -ςίϰ 'Ἀπολ. (qia fabulæ nomen eſt.) p.110.l.38. -pegiſſet. p.114.l.5. Τὴν ἐπωυ. (τ majuſculâ.) p.150.l.25.Job.36. p.160.l.8. qæ nido. p.213.l.4. *abſciſſâ tunicâ*.

Minoris momenti reliqa, (qæ nec multa eſſe ſperamus) in numerorum, pavſarum, ſpirituum, accentuum notulis pleraqe, Lector candidus vel condonabit, vel emendabit ipſe.

Syllabus Locorum Sacræ Scripturæ qæ in *Cinni* Parte primâ hac citantur, explicantur, illuſtrantur.

Geneſ.

Parœm.

Eccles.

Cant.

Esaj.

Jerem.

Thren.

Ezek.

Dan.

Syllabus Avtorum, & Interpretum, citra Scriptores ipſos ſacros, qi in *Cinni* hujus parte primâ iſtâ, citantur, notantur, explicantur, illuſtrantur, emendantur.

Asellio

Camotius.

Hler.

Syllabus rerum, regularum, legum, figurarum, dictorum, fabularum, historiarum.

Hasidæi

Oracu-

Syllabus vocum & formularum Hebraicarum, Chaldaicarum, Syriacarum.

חֲנַנְיָה

Syllabus vocum Græcanicarum.

Syllabus vocum & formularum Latinarum.

Anglicanæ voces & formulæ.

Inserenda suis locis, qæ sunt omissa, nonnulla.

PAg.8. ad calcem lin.9. Et Cyprianus, *ad Qirinum lib.3. § 92. Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.*

Pag.42.l.21. fuisse. nec aliter Ambrosius, *hexamer.lib.6.* c.4. de Echino; *Spinis suis clavditur, —ut qicunqe eum contingendum putaverit,*(pro eo qod est, *contigerit*) *vulneretur.*

Pag.222. lin.26.-dicitur. Rom.c.15. v.8.

Pag.288. ad fin.l.35. Alii, è qibus Justinus, *dialog. cum Tryphon.* Græcos secuti Interpretes, qi sic reddiderunt; Ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε. *Vos verò ut homines morimini, & sicut unus è principibus caditis,* sive, *occiditis:* membrum prius de parentibus nostris protoplastis Adâ et Evâ, posterius de Satanâ, Angelo desertore, qi et ἄρχων dicitur Joan. c.14.v.30. et τῶν ἀρχόντων ἐπουρανίων unus primitùs fuerat, sed sorte primitivâ excidit, exponunt. Alii---

Pag.338.lin.5. אֲדוֹן אֲדֹנִים Hymn.136. v.3. (qo loco et vers.2. אֱלֹהֵי אֱלֹהִים legitur; qod *ellipsin* Grotianam suspectiorem mihi facit) In syllabis. pag.414. col.1. post Hymn. 82. v.6.-v.7. p.288.l.21-p.293.

Ibid. col.3. Hymn.136.v.2,3. p.338. l.5. in adjectis.

Pag.421.col.3. post lin.9. *lib.6.c.4.*p.42.l.21.in adjectis.

Pag.431. col.3. post lin.10. Justinus, *dialog. cum Triphon.* p.288. in lin.35. adjectis.